ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1
DIMANCHE
1er FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
ԹԻՒ 300

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.871
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
79e ANNEE — N° 20.871

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆԻ ԵՒ ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

«Այսօր նորից փորձեր նէք անում: Մոխիրների տակից հայ ոգու չմարած ածուխների կտորներ նէք ժողովում: Աղքատ գիւղացի կանանց նման՝ հնձուած ցորենի դաշտից՝ նիհար հասկեր նէք որոնում:

"Բարձրավանք"–ինքնամփոփումի փորձ: Այրուող անտառի մէջ՝ դիտարան: Նայում նէք»[1]:

Ակնարկելով 1921–22–ի Պոլսոյ մէջ իր կեցութեան, Կոստան Զարեան այսպէս կը բնորոշէր «Մեհեան»ի վերապրողներով (ինք ու Յակոբ Օշական) եւ նոր անուններով (Շահան Պէրպէրեան, Վահան Թէքէեան եւ Գեղամ Գավաֆեան) հրատարակուած «Բարձրավանք»ի առաքելութիւնը: Իր հինգ թիւերով, թէեւ «Մեհեան»ի յախուռն խանդավառութեան ստիճանէն հեռու մնաց, այս հանդէսը հետամուտ եղաւ բարձր մշակոյթի մը պահպանումին ու զարգացումին: Առայդ, իր շուրջը համախմբեց ընտիր աշխատակիցներու շարք մը:

Զարմանալի չէ, որ նաեւ Զապէլ Եսայեանը աշխատակցութեան հրաւիրուած ըլլար, ինչպէս կը պարզուի ստորեւ հրատարակուող թղթակցութենէն: Այս նամակագրութիւնը տեղի ունեցած է 1922 Սեպտեմբերին, երբ «Բարձրավանք»ի հինգերորդ թիւը արդէն լոյս տեսած էր եւ, ինչպէս Յակոբ Օշական կը գրէր փարիզաբնակ գրագիտուհիին, հանդէսի շարունակութեան մասին հրատարակիչները «նոր որոշումի առջեւն» էին: Գիտենք, որ այդ որոշումը ժխտական եղաւ, քանի որ հինգերորդ թիւը վերջինը եղաւ եւ բոլոր խմբագիրները, բացառելով Գավաֆեանը, մեկնեցան Պոլիսէն: Ահա թէ ինչո՛ւ Եսայեանի անունը չէ երեւցած հանդէսին մէջ, հակառակ իր խոստումին:

Օշականի պատասխանը կը պարզէ նաեւ իր հիացումը Եսայեանի գրականութեան հանդէպ, զոր յետագային լայնօրէն զարգացուցած է «Համապատկեր»ի վեցերորդ հատորին մէջ:

Եսայեանի նամակը կը վկայէ այդ թըւականի իր գրական աշխատանքներուն մասին: Մեզի համար յատկապէս հետաքրքրական է «Նահանջող ուժեր» վէպը «Ճակատամարտ» օրաթերթին մէջ հրատարակելու դիտաւորութիւնը: Այդ վէպը յեղափոխական շարժումի իր քննադատութեամբ բոլորովին անյարիր էր «Ճակատամարտ»ի հրատարակիչ Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքական ուղեգիծին: Հետեւաբար, տրամաբանական է ենթադրել, որ 1922 Սեպտեմբերին Զ. Եսայեան տակաւին իր խորհրդայնամէտ դարձը չէր կատարած վերջնականօրէն: Այդ դարձը, ցարդ չուսումնասիրուած պայմաններու տակ, հաւանաբար զուգադիպած է վէպի աւարտին, որ 1923–ին լոյս տեսած է Սիմէոն Յակոբեանի նոյնպէս խորհրդայնամէտ «Արեգ» հանդէսին մէջ (Վիէննա), իսկ 1926–ին առանձին գիրքով՝ Երեւան:

Եսայեանի նամակը անտիպ չէ. առաջին անգամ լոյս տեսած է Պէյրութի «Նայիրի» շաբաթաթերթին մէջ (1957, Նոյեմբեր 20, էջ 7), բայց զարմանալիօրէն ընդգրկուած չէ գրագիտուհիին երեւանեան «Նամակներ»ուն մէջ (1977): Պատճէնը մեզի տրամադրած է Եսայեանի նամակնիի ֆրանսերէն քննական թարգմանութեան (ցարդ անտիպ) հեղինակ Լեւոն Քէչէեանը, որուն կը յայտնենք մեր շնորհակալութիւնը իր գործակցութեան համար: Օշականի անտիպ նամակին բընագիրը կը գտնուի Հայաստանի Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանին մէջ (Յովսէփ Փուշմանի ֆոնտ, թիւ 76): Զոյգ նամակները նոյնութեամբ կը հրատարակենք, աւելցնելով կարգ մը ծանօթագրութիւններ, որոնք սպառիչ ըլլալու յաւակնութիւնը չունին:

Վ. Մ.

Նիւ–Ճըրզի

Ա.

5 Սեպտ. 1922
9, Rue Dulac, Paris

Սիրելի Պարոն Օշական,

Ամիսներ առաջ, կարծեմ Ապրիլ ամսուն, Պարոն Շահան Պէրպէրեանը ինծի նամակ մը գրած էր որով կը հրաւիրէր ինծ աշխատակցելու «Բարձրավանք»ին: Առանց պոլսեցիական զէկզէկութեան ապաւինելու, անկեղծօրէն կ'ըսեմ թէ այդ նամակով անշուշտ ուզած էիք ինծի պատիւ մը ընել: Այդ միջոցին ես Պելճիքա էի ուր ինծ հասաւ նամակը ուրկէ եւ պատասխանեցի Շահանին, Սկիւտարի Պէրպէրեան վարժարանի հասցէով, քանի որ ուրիշ հասցէ չկար իր նամակին մէջ: Չեմ գիտեր թէ այդ նամակս կորսուա՞ծ է թէ հասած է: Ամէն պարագայի, խնդրեր էի որ ինծ ղրկէք «Բարձրավանք»ը եւ չստացայ: Առիթ ունեցայ միայն տեսնելու առաջին թիւը: Ուրեմն կը խնդրեմ ձեզմէ որ որքան կարելի է շուտով ինծ ղրկէք «Բարձրավանք»ի բոլոր թիւերէն, 1–էն մինչեւ վերջին հրատարակուածը. շատ անհամբերութեամբ պիտի սպասեմ:

Ուրախութեամբ լսեցի որ ձեր «Նոր Պսակը» պիտի հրատարակուի Նաւասարդի մէջ[2]. բայց եթէ առանձին հրատարակուած է, երախտապարտ կ'ըլլայի ձեզ եթէ ինծ ղրկէիք:

Ես, ինչպէս գիտէք, բոլորովին ժամանակս տրամադրած եմ գրական աշխատանքներու. անշուշտ ստացաք «Հոգիս աքսորեալ»ը[3]: Այս տարուան աշխատութիւններս, գոնէ քանակի տեսակէտով, իմ յոյսերէս անդին կ'անցնին: Անցեալ Օգոստոսէն ի վեր գրեր եմ «Նոր Էֆէնտիներ»ը, որ հատոր մը կ'ըլլայ եւ անտիպ է[4], «Հոգիս Աքսորեալ»ը, «Արգելք»[5] (վէպ): Բացի մէկ քանի վիպակներէ, այս միջոցիս զբաղուած եմ գրելու «Նահանջող Ուժեր» (վէպ) որ պիտի ղրկեմ «Ճակատամարտ»ին եւ «Արտաշէս Յարութիւնեան» հոգեբանական վերլուծութիւն մը, աւելի քան կենսագրական, զոր մաս առ մաս կը ղրկեմ «Նաւասարդ»ին[6]:

Եթէ հաշուեմ թարգմանութիւններ եւ կողմնակի գրական աշխատութիւններ, օրական ութէն տասը ժամ անընդհատ ըզբաղած եմ: Շատ գոհ եմ անշուշտ իմ այս վերամուտէս գրական աշխարհին մէջ եւ հոգիս չափազանց խաղաղ է, բայց երբեմն ինքզինքս կը զգամ շատ մինակ եւ շատ անջատուած հայկական գրական կեդրոններէն:

Գալով «Բարձրավանք»ի աշխատակցութեանս, աւելորդ է ըսել թէ մեծ հաճոյքով կը ղրկեմ ձեզի գրական էջ մը եթէ մեր թերթի շրջանակին արժանի (գոնէ մասամբ) բան մը ունենամ պատրաստ:

«Նահանջող Ուժեր»ը [sic] ուզեցի նախապէս թատերգութեան մը նիւթը ընել եւ այդ պարագային որոշեր էի ձեզի ղրկել, բայց հազիւ թէ մինչեւ երկրորդ արարուածը գրեր էի, զգացի որ անիկա անյաջող էր, լայնքին ու երկայնքին, բայց անյաջող՝ անփրկելի ըլլալու աստիճան: Բնականաբար, իմաստութիւնը ունեցայ հրաժարելու գրական այդ սեռէն, որուն մէջ ըրած բոլոր փորձերս սիստեմաթիք անյաջողութեան կը մատնուին[7], եւ սկսայ գրել վէպը: Այդ կալուածին մէջ ինքզինքս ազատ կը զգամ եւ սովկալի ճիգեր ընելու հարկադրուած չեմ: Կարծես ոտքերս նեղ կօշիկներէ հանեցի եւ ընտանի ու բարի մուճակներ հագայ: Զարմանալի է այս անկարողութիւնը. մանաւանդ որ նիւթը յղացեր էի թատերախաղի համար:

Կարծեմ բաւական է այսքան շատախօսութիւն: Շատ գոհ կ'ըլլայի եթէ դուք ալ գրէիք ինծ ձեր ծրագրած գրական գործերուն մասին եւ այդտեղի գրական աշխարհի մասին:

Կը խնդրեմ որ իմ ջերմ բարեւներս հաղորդէք ձեր ընկերներուն եւ յայտնէք իրենց իմ սիրալիր զգացումներս:

Ձերդ լաւագոյն զգացումներով
ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Յ. Գ. Եթէ պատեհութիւն ունենաք տեսնելու Պարոն Վ. Թէքէեանը, ըսէք, կը խնդրեմ, իրեն, որ շատ գոհ կ'ըլլայի իր բանաստեղծութեանց հատորներէն ղրկէր ինծ: Թերեւս շուտով պէտք ունենամ որոշ գործի մը համար:

Արդեօք ունի՞ք Արտաշէս Յարութիւնեանէն լաւ լուսանկար մը: Եղբօրը գրած եմ Մալկարա, բայց Աստուած գիտէ թէ ե՛րբ պիտի հանի իրեն:

ՆՈՅՆ

Բ.

11 Սեպտ. 922
Պոլիս

Ազնիւ Տիկին

Ձեր նամակը հիմա առի: Եւ որովհետեւ նամակի մէջ ծոյլ եմ, անմիջապէս կը պատասխանեմ:

Շահանին գրածը Բարձրավանքի կողմէն էր անշուշտ: Երկար սպասեցինք ձեր գրական աջակցութեան: Շահանը Պուլկարիա ըլլալուն չեմ գիտեր թէ ձեր պատասխանը կրցաւ առնել թէ ոչ: Անցեալ շաբթու ձեր սրամիտ նամակը կարդացինք մեծ հաճոյքով, ուղղուած Հայ Արուեստի Տան:

Զարմանալի է որ չէք տեսած Բարձրավանքը: Փարիզ Պ. Հայկ Պէրպէրեանին[8] կը ղրկենք տասը օրինակ: Միայն յանձնարարած ենք ձեզի տալ: Առաջին առիթով կը դարմանենք այդ թերին:

Բարձրավանքի 5րդ թիւին մէջ իմ հիացումս բերած եմ «Հոգիս Աքսորեալին» վրայ[9]: Դուք գիտէք իմ անկեղծութեանս չափը ու հիացումիս տեսակը:

Զափազանց ուրախ եմ որ վերջնական դարձ մը կ[']ընէք այսպէսով դէպ ի գրականութիւն որուն ամէնէն արժանաւոր տիտղոսաւորներէն կը մնաք ինծի համար քանի մը սակաւութիւններու հետ:

Անշուշտ ինծի չիյնար ձեզի ուղղակի թելադրանքներ ընել: Կրնամ շատ շատ փափաքներ յայտնաբերել: Ես չեմ ճանչնար մէկը որ կարենայ հոգիներուն հետ այդքան սրտագին կապ ստեղծել թուղթին վրայ: Մեր վէպը ձեզմով կը սկսի: Ինծի համար քիչ մը տղայական ու շատ պարզայական են Վարժապետին աղջիկը[10] եւ Աղջկան մը սիրտը[11]: Ալ չեմ խօսիր Տիւսաբի շաղախթանութեան մասին:

Հետաքրքրական տպաւորութիւն մը ձեր «Մայրը» տրամէն որ իմ քովս կը մնայ[12]: Զէ յաջողած ոչ թէ լեզուին եւ թրաժիքի թերութիւններէն, այլ կեանքի մասնաւոր պորտովը որ փիէսը վէպի կը մօտեցնէ:

«Նոր պսակ»ը շատ ծեծեցին[13]: Կը կարծեմ թէ անիրաւ էին: Գոնէ հրապարակի վրայ խօսելու իրաւունքներուս մէջ մարդ չեմ ճանչնար որ ինծի [չափ] տրամի թատրոնը ուսումնասիրած ըլլայ: Կտորը բացարձակ գեղեցկութիւն չբերաւ անշուշտ: Բայց անկեղծ շունչ մը ունի որուն համար կ[']արժէ որ փրկուի: Այդ նկատումով էր որ տպագրութեան յանձնեցի:

Նոր գիրքս, «Խորհուրդները Մեհեանը»[14] խրկած [sic] եմ ձեզի: Եթէ ստացած էք, խնդրեմ բարի եղէք իմացնելու:

Ձեր բոլոր յանձնարարութիւնները պիտի փորձեմ կատարել:

Լաւ կ'ըլլար որ աւելի շուտ գրէք ինծի: Ինծի համար հաճոյք է ձեզ կարդալը, մանաւանդ նամակի մը աւելի անկեղծ էջերուն վրայ:

Հասցէս ճիշդ գրած էք:

«Բարձրավանք»ի մասին նոր որոշումի առջեւն ենք: Հաւատքս սքօղուած կը նախընտրեմ:

Յարգանքով
Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(1) Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 1975, էջ 36:

(2) «Նաւասարդ», գրական ամսաթերթ, խմբագիր՝ Եդուարդ Սահակեան (Նիւ-Եորք, 1922): Տե՛ս. Յակոբ Օշական, «Նոր Պսակ», *Նաւասարդ*, Օգոստոս 1922, էջ 464–484 (թատերախաղին առաջին արարը, շարունակութիւնը լոյս չէ տեսած):

(3) Զապէլ Եսայեան, *Հոգիս աքսորեալ*, Վիէննա, 1922:

(4) Հատուած մը լոյս տեսած է Երեւանի «Նոր Ակօս» պարբերաթերթի 1924–ի ճանի մը թիւերով: Հատորը մնացած է անտիպ:

(5) «Նայիրի»ի մէջ սխալմամբ տըպուած է «Արեւելքը» ձեւով:

(6) Լոյս տեսած չէ:

(7) 1910–ական թուականներուն, Զապէլ Եսայեան թատերախաղեր գրած է հայկական թատերախումբերուն համար՝ Շահան ծածկանունով (Léon Ketcheyan, «A la découverte de Zabel Essayan... Ou ébauche d'une 'biographie' en construction», *L'Intranquille*, 6-7, 2001, p.431).

(8) Հայկ Պէրպէրեան (1886–1978), ֆրանսահայ բանաստեղծ: 1922–ին Ազգային Պատուիրակութեան քարտուղարն էր Փարիզի մէջ:

(9) Յակոբ Օշական, «Հանդէսներ (*Արեգ և Նաւասարդ*)», *Բարձրավանք*, Յունիս 1922, էջ 164–165:

(10) Տիգրան Կամսարականի վէպը, տպուած՝ 1888–ին:

(11) Սիպիլի (Զապէլ Ասատուր) վէպը, տպուած՝ 1902–ին:

(12) Այս թատերախաղին ձեռագիր վիճակին ակնարկած է յետագային (տե՛ս. Յակոբ Օշական, *Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան*, հատոր Զ., Պէյրութ, 1968, էջ 348):

(13) Այս թատերախաղը ներկայացուած է Պոլսոյ մէջ երկու անգամ ու ենթարկուած՝ մամուլի բազմաթիւ յարձակումներու (տե՛ս. Մարկ Նշանեան, *Յակոբ Օշականի մատենագիտութիւն*, Լոս–Անճըլըս, 1999, էջ 99–101):

(14) Յակոբ Օշական, *Խորհուրդները Մեհեանը*, Պոլիս, 1922:

Վ. Մ.

LIBER, LIBRE

Dérives botaniques, dérives de discours

par Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication

Dans notre société où les voies de l'apprentissage des connaissances et de la communication se trouvent situées sur les réseaux virtuels et lumineux des ordinateurs et s'énoncent avec les termes «naviguer» et «surfer», il n'est peut-être pas sans intérêt de penser ce qu'il en est des naufrages, des galères et particulièrement des dérives. Le terme «dérive» vient de «dériver», écarter de la rive (rivus, ruisseau) au sens d'être entraîné par le courant, **to drive** en anglais ou **drijven** en néerlandais. Au moyen âge 'desriver' est en outre attesté au sens de 'déborder, faire déborder'.

Le dictionnaire étymologique de Bloch et von Wartburg (PUF, 1968) donne deux entrées à «dériver» à l'une correspond un sens actif «détourner une eau de son cours» à l'autre un sens passif «être entraîné par le courant». Ce sont sur les rives que croissent les végétaux, que l'herbe pousse, que la nature, que la poussée même («physis» grecs, «pnoutioun» arménien, provenant d'une même racine indo-europeénne: bhu, pousser).

L'apprentissage le rapport au monde peuvent-ils se faire sans dérive? La dérive n'est-elle pas le fondement même du langage en ce que les mots et les concepts relèvent de la dérivation ? Nous essaierons de voir comment la philosophie pose, par la dérive botanique, une réflexion sur l'émergence du signe graphique, sur la forme et sur le nom. On peut dire que la philosophie entretient un lien privilégié avec la botanique, qu'elle en est, en tant que discours et écriture, sa dérive, son débordement, son délire. Des arbres de Socrate aux rhizomes antigénéalogiques de Deleuze et Guattari, en passant par l'arbre de la connaissance de Descartes et surtout ses mimosas ou par l'homme-plante de La Mettrie, l'herbe de Pascal, la Botanique de Rousseau, la métamorphose des plantes de Goethe, le chêne sacré de Proudhon, l'herbe et la mousse de Michelet, la philosophie n'a cessé d'avoir quelque chose à dire, non pas sur le végétal mais par le végétal, non tant par métaphore que par métonymie, en tant que la philosophie est affaire de discours vivant, de ce qui croît et pousse, de «physis», pour reprendre le titre d'Aristote. Le philosophe contient le physicien, c'est-à-dire aussi le médecin. Tout aussi bien, il ne saurait y avoir de discours philosophique qui ne soit une manière de dériver, de déborder, de changer le courant, d'être à contre-courant (Lyotard: dérive à partir de Marx et Freud).

Nous aborderons, en dérivant de Socrate un questionnement sur le lien entre botanique («botanè», herbe, plante), signe d'institution et liberté. La liberté trouve son modèle dans la croissance végétale et en rapporte l'image dans son nom. Ainsi Emile Benveniste souligne-t-il : «Le dieu **Liber** et l'adjectif **liber** peuvent coexister sans que le nom du dieu soit une application de l'adjectif. **Liber**, comme en vénète **Louzera**, est le dieu de la croissance, de la végétation, spécialisé plus tard dans le domaine de la vigne. (...)) Nous saisissons les origines sociales du concept de 'libre'. (...) c'est celui de l'appartenance à une souche ethnique désignée par une métaphore de croissance végétale»[1]. Propos renforcés par ceux de Jacques Brosse: «Liber était une vieille divinité italique de la fécondité, connue surtout par sa fête, les **Liberalia**, célébrée le 17 mars et au cours de laquelle les adolescents quittaient la robe prétexte pour revêtir la toge virile... En latin, **liber** signifie «écorce d'arbre», le mot désigue plus précisément ce que les botanistes nomment encore liber, la partie interne et vivante de l'écorce qui convoie la sève élaborée dans les feuilles jusqu'aux racines...»[2].

Socrate-Platon

C'est à contre-courant que Socrate, en compagnie de Phèdre, remonte le ruisseau Ilissos. Dans le **Phèdre**, Socrate parle de l'origine simulacrale du signe graphique, de l'écriture, semblables à la peinture. Ce dialogue constitue une véritable dérive botanique. Pour la première fois, Socrate se trouvera hors les murs d'Athènes, dans la «nature» où Phèdre l'entraîne, un jour de grande chaleur, pour lui lire un discours de Lysias démontrant qu'un jeune homme a tout intérêt à prendre pour amant l'homme qui ne l'aime pas. Séduit par la future lecture, comme la bête par le fruit qu'on agite devant elle, Socrate avance dans une nature qu'il ignore, un pays dans lequel «il a l'air d'un étranger», selon les mots de Phèdre qui s'étonne. Socrate répond: «J'aime à apprendre, vois-tu. Or, les champs et les arbres ne consentent à rien m'enseigner, tandis que c'est ce que font les hommes qui sont dans la ville» (230 d-e). Le philosophe est dans la ville, il s'occupe des actes, ceux-ci sont inséparables des discours oraux ou écrits.La distinction classique entre «bien dire» et «bien faire» qui caractérisait la séparation entre Athènes et Sparte aura permis à bon nombre d'auteurs, se revendiquant du bien faire, d'affirmer leur efficacité, la valeur d'acte de leur discours (Jean-Jacques Rousseau, par exemple, mais aussi l'une des publicités de Médecins sans frontières)[3] pour mettre en évidence leur acion et leur refus du bavardage. La pensée de Socrate, plus nuancée, ne sépare pas le dire du faire. En disant, nous nommons et nommer, à Athènes, signifie établir les lois. Socrate souscrit à l'oracle de Delphes «connais-toi toi-même», lieu consacré à Apollon, bâtisseur des villes. Pourtant, Socrate, via Platon, est la dérive botanique en personne. Le dialogue signale que la «nature» semble le lieu de prédilection pour examiner la valeur du discours écrit et dans ce cadre naturel, tapissé d'une herbe merveilleuse où Phèdre et Socrate s'allongeront, auraient eu lieu les ébats de Borée et Pharmacée. Dans ce lieu, se dresse un platane, mentionné trois fois.

1) en 229a: «S: avance donc et, en même temps, vois où nous nous assiérons. — Ph.: Dis-moi, aperçois-tu, là-bas, ce très haut platane?»

2) en 230b: Phèdre dit à Socrate «voilà un bel endroit pour s'y arrêter! le platane qui est là est en effet vraiment aussi large qu'il est élevé!»

Enfin 3) en 236e: Phèdre jure devant le platane: «je te jure en effet...» par qui pourtant? par lequel des Dieux: A moins qu'il ne te plaise que ce soit par le platane que voici? «oui, je l'affirme: si, face à cet arbre même, tu ne me prononces par ce discours, je jure de n'en mettre jamais sous tes yeux aucun autre, de qui que ce soit, ni de t'en informer!».

Ce platane,c'est Platon. Par le recours à la paronomase, «Platanon» évoque, ainsi que l'a remarqué Giovanni Reale, «Platona»[4]. Voilà le nom auquel s'identifie Platon qui, à sa naissance, s'appelait Aristocle. Platon est un nom donné au philosophe par son maître de gymnastique, un nom qui signifie l'ample, le large qui lui est devenu propre. Un nom en rapport avec la forme, un nom conteneur du corps du nommé.

Dans ce cadre merveilleux, Socrate doit parler, comme Lysias, contre l'amour. Il a un geste étrange, il se voile la face. Trop beau, le lieu est médusant, mais, et c'est la raison plus vraie qui nous sera donnée ensuite, trop sacrilège, le discours est un discours de honte (comment un «philo»sophe pourrait-il parler contre l'amour?). Nouvelle dérive botanique: le lieu, proche du sanctuaire d'Agra, est tellement beau que des nymphes doivent l'habiter, ce qui revient à dire que ce morceau de nature n'est pas naturel mais, comme le dit Socrate, «surnaturel». Cette dimension surnaturelle se traduit immédiatement dans le discours de Socrate: il est comme possédé, une éloquence inhabituelle s'empare de lui. Le mot «surnaturel» au sens du divin, est utilisé pour son discours et pour le lieu (238c-d). Le lieu ne peut être innocent quant au discours qui s'y tient: Socrate dans le lieu surnaturel profère un discours surnaturel, qui n'est pas de lui et relève de la dimension dionysiaque (les dithyrambes) et qui s'oppose à sa force apollinienne. Il lui incombe dès lors de s'excuser auprès du dieu Amour et d'entamer une palinodie: Socrate se dévoile, il voit donc le paysage et là, son démon parle, il parle contre la dérive: l'horrible discours que j'ai tenu, contre l'amour, est une dérive de discours, c'est un discours de gens en dérive, d'homme non libre, un discours de matelots (243c)[5]. Il dérive la dérive en lui substituant le délire, la mania, ce délire positif, cette folie nécessaire à la société. C'est par le délire que les choses se font pour le bien public: «La prophétesse de Delphes, les prêtresse de Dodone, ont en effet, et justement quand elles sont en proie au délire, rendu à la Grèce nombre de beaux services, d'ordre privé aussi bien que public, tandis que lorsqu'elles ont toute leur tête, elles n'en rendent que de bien minces, ou point du tout» (244b) et il ajoute, «ceux qui, dans l'Antiquité, ont institué les noms ne tenaient pas la mania, le délire pour une chose vilaine, par davantage pour un sujet d'opprobre» (244b-c). Nouvelle dérive botanique, le sanctuaire de Dodone resurgit lorsque Socrate, après avoir dénoncé la puissance mortifère de l'invention du signe graphique, gronde Phèdre parce qu'il est illusionné, prisonnier de ce qu'on appelle aujourd'hui l'illocutoire, il se laisse naïvement assujettir par la personnalité de l'énonciataire du discours au lieu de chercher à examiner la valeur de ce qui est dit. Le philosophe, «comme les prêtres du temple de Zeus à Dodone», sait que la vérité se rapporte au contenu du discours et non à celui qui le profère et que, en ce sens, elle peut se révéler par «la voix d'un chêne»[6] ou même d'une pierre[7].

Tel est le lieu de l'engendrement de l'institution qui commence par le nom. Dans un passionnant chapitre du vocabulaire des institutions indo-européennes, Emile Benveniste démontre que le chêne des Grecs, «drûs», a d'abord eu le sens plus large et générique d'«arbre» (habité par des nymphes, les «dryades») et qu'il dérive d'une racine indo-européenne «*drew», signifiant «être ferme, solide», qu'on retrouve dans la racine germanique «*dreu» engendrant les mots comme «trur, fidèle», «trausti, pacte alliance», «trust, confiance», «true, vrai».... Il conclut le chapitre en écrivant «tout le vieux droit n'est qu'un domaine particulier régi par des pratiques et des règles qui baignent encore dans le mystique»[8]. Ce qu'annonce le discours de Lysias contre l'amour, c'est la puissance de mort, son danger, son pouvoir. Phèdre est une alerte à l'anti-pouvoir, il se révèle contre la tyrannie qui se manifeste par divers procédés comme la rhétorique et l'écriture. Dérive encore: il fait chaud, très chaud sous le beau platane, les cigales ne cessent de chanter, il suffirait d'un rien pour succomber à leur charme magique et s'endormir sur le tendre tapis d'herbe. La tyrannie fonctionne par le recours à la magie, magie de la parole, magie du son qui l'emporte sur le sens. Socrate le dit: si nous subissions, par «fainéantise de pensée» au charme magique de leur chant, les cigales riraient et nous prendraient pour des esclaves ou des bêtes, cest-à-dire pour des hommes non libres. L'homme libre, celui qui pense, doit aller à contrecourant, faire de la dérive: «si au contraire elles nous voient en train de nous entretenir et de voguer le long d'elles, comme au long de Sirènes, sans subir leur charme, alors, ce privilège que les Dieux leur ont donné d'accorder aux hommes, peut-être, contentes de nous nous l'accorderaient-elles!» (259a-b, p.52). Ce privilège est celui de la communication avec les Muses. Le danger de l'écriture, comme celui de la rhétorique, réside dans la puissance de mort. Le signe graphique, l'invention de l'écriture, est, à proprement parler, l'invention du corps prothétique et l'engendrement d'êtres asociaux, insupportables car ils sont ignares, confondent l'amas d'informations avec la connaissance. Le texte écrit ne sait pas se défendre, il est inévitablement jeté en pâture au public qui risque d'en faire n'importe quoi, de le tuer dans le contresens, de le transformer en objet de haine. A la différence de l'homme politique, ce logographe qui satisfait sa vanité et celle du public auquel il s'adresse, le philosophe garde la trace de la mania, il émet une parole qui résulte d'un travail contre la puissance assujettissante et abrutissante du charme du son, il opère le renversement du charme et profère une parole plus puissante encore que le chant des cigales, quelque chose comme l'interprétation d'une interprétation de la voix d'un chêne.

Notes

(1) Emile Benveniste, *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, Paris, Minuit, 1969, t.1, pp.323-324.

(2) Jacques Brosse remarque la double dimension végétale et sociale présente dans le culte de Liber, «confondu avec Dionysos». *Mythologies des arbres*, Paris, Payot, 1993, p.117, p.135

(3) Rousseau, dans le discours sur les Sciences et les Arts, déclare qu'il ne sait pas bien dire mais veut bien faire. Médecins sans frontières recourt à l'argument : «le sida vous ne voulez pas en parler? Nous non plus» agissons, etc...

(4) Giovanni Reale; «Le 'Phèdre' manifeste programmatique de Platon, 'écrivain' et 'philosophe'», *Les Etudes philosophiques*, Paris, P.U.F., n° 1, janvier-mars 1998, p.136 : «Enfin, une importance toute particulière est accordée au grand 'Platane' à l'ombre duquel se déroule l'action du dialogue (279a, 276e). Le terme 'Platane' renvoie probablement à 'Platon' et peut être considéré comme une allusion d'une très grande importance». L'auteur examine cette paronomase dans *Platone — Alla ricerca della sapienza segreta*, Milan, Rizzoli, 1998, pp.77-79.

(5) Platon, Phèdre, p.31: «à nous entendre ainsi parler d'amants qui se laissent emporter à une forte inimitié par de faibles motifs, qui se comportent à l'égard de leurs aimés de façon jalouse et dommageable, comment ne croirais-tu pas qu'à son jugement ce sont propos tenus par des gens élevés dans la société des matelots et qui jamais n'ont été témoins d'un amour d'homme libre?».

(6) Platon, *Phèdre*, 275b, trad. Léon Robin, Paris, Gallimard, (Pléiade), 1950, t.II, p.76.

(7) Nous revenons sur le thème de l'oracle et de la prophétie dans la partie «Proudhon prophète» du chapitre consacré à la langue et dans celui consacré à la «source physiologique de la faculté esthétique».

(8) Le vocabulaire des institutions indo-européennes, Paris, Minuit, 1969, t.I, pp. 104, 107, 121.

CH. M.

ԵԹԷ ՄԻԱՅՆ...

Եթէ միայն տրուէր քեզի օրհնութիւնն ալ ճայնարկելու «խաղաղութի՜ւն ամենեցուն»,
Ինչպէս լուսէ իր «եղիցի»–ն՝ ամենազօր հայր Աստուծոյն,
Դուն կը զգայիր քեզ առնուազն արեղայ
Քառասունքի նման խստին դպրեվանքեան կեանքէն ետք, որ քուկդ եղաւ:
Բացիր լուր օրդ ու գոցեցիր զայն անպայման
Գէթ մէկ բերան աղօթքով եւ «Հայր մեր»–ներով տէրունական,
Բայց մանաւանդ, երկուշաբթի օրուընէն իսկ, կիրակմուտքին սպասեցիր տենդայնօրէն,
Երբ «Լոյս զուարթ»–ը լուսեղէն զուարթութիւններ կը թոցընէր քու հոգիէն:

Խուցըդ լոկ քուկըդ ըլլալու գիտակցութեամբ սիրելի էր անշուշտ քեզի,
Ուր Աստուած, օրն իր բաշխելէ ետք ամէն մոնք ու մոնազի,
Գիշերն իր քու անքնութեամբ միայն կարենալ մերթ կը փորձէր
Այնքա՜ն բարի ու լիաձեռն:
Բայց լռութիւնն էր աւելի որ կը տանէր ձեր հսկումն իր կատարածին,
Նոյնիսկ երբ որ իր գմբէթին խաչէն բխող լոյս մատներով եկեղեցին
Պատուհանէդ մութ ապակին հարել կու գար,
Թզենիի քառաթեւեան տերեւի մը նման ժանգառ:
Կարծես թէ ձեր միջեւ վաղուց՝ ի սկզբանէ արարչութեան,
Ճշդուած էին որոշակի դեր ու սահման,
Թէ ինք Ալփէ օրհնեալ գետին նման յունաց
Ափէ ի ափ կը կտրէ եւ կ'անցնի անվերջ ու սրթընթաց
Ամէն մարդու եւ մարդկութեան ընթածիրին ծովն ու կ'երթայ
Սուզուիլ անդին անկերպարան դուինններէն, չթացուելով անգամ, ինչպէս երկնիւղ տեղդայ:
Իսկ դուն, իսկ դուն՝ սոսկ ջրիմուռ,
Գետափի զորշ քարշէպներու զարշապարին կառչած ամուր՝
Օրհնանքի կարծը կը քակես ջուրերուն մէջ, ջուրերն ի վար
Միայն, այդպէ՜ս, հոն ըլլալու փառքին համար:
Ծովէն աղի՜ն, ծովէն աղի՜ն
Լոկ կը ճողփայ թեւերուդ թին,
Եւ կորստեան հետ զօրութեանն արմատներուդ
Կը փրթիս դուն յանկարծ ափէդ, հազիւ պեղած խորքըդ ժեռուտ,
Ու կը կտրես թերեւս ծովն իբրեւ փրփուր ու պղպջակ
Կամ, ո՜վ գիտէ, թերեւս ալ կը տարրանաս հովերուն մէջ, այլուրներու սառէն փչած...

Առաջին սիւէը վաղորդեան քեզ կը գտնէր
Հոն, ուր, ինչպէս բաց երկինքին յեցած սանդուխը Յակոբին, **կը բարձրանան կիպարիսներ,**

Որոնց սօսափը քեզ գուցէ
Զիկարենար կտրել խուցիդ լուռ զրոյցէն,
Եթէ երբեք Հովիւի աստղը, ոգնիի պէս ծովային
Բացխփելով, բեւեռօրէն չխրուէր խոր ալիքներուն մէջ հորիզոնին,
Եւ կամ եթէ սկիւռն այն, որ բարեկամն էր նոճիներու ննջաժամուն,
Չհոսեցնէր արեւմաղի նման անոնց հասակն ի վար շուքն իր տմոյն
Եւ փչակի մը մէջ կարծես զայն կախելով,
Զնայէր քեզ երկարօրէն, շեշտ ու խելօք,
Մինչ կը հնչէր ժամերգութեան զանգը, եւ ան
Ղօղանջներուն հետ կը լուծուէր սաղարթին մէջ, ինչպէս դոդանջ ու շարական:

Կը սկսէր օրըդ, որ կարծես սուրբ գրային էջ մը ըլլար,
Ուր մերթ ոչինչ կար բանական, ինչպէս վթար:
Դռներուն մէջ, ճապկտելով, թեզանիքներ լայն ու հաստոյր
Կը լեցնէին զանոնք, ինչպէս խթման բեմի սեւ վարագոյր:
Հողաթափի քսքստոցներ կը շարուէին արտորանօք
Եկեղեցւոյ սեմի փիափը լոկ պիտի քամէր զանոնք:
Կը սպասէր աւանդատան ապակիները դափնիի ճիւղ մը դալար,
Ուր առաջին շողն իսկ օրուան ողջ արեւմար մը կը բանար:
Նախատակաց արձանն ստէպ, անտեսելով պատշան պահ թէ նաւակատիք,
Կ'իջնէր բակ ու սրահ, ինչպէս հնուց շիրմի հուր շրջմոլիկ:
Ջղաձգման տենդ մը իսկոյն ձեզ կը պատէր
Հանդէպ անոր յաճախանքին տարաժաման ու անպատեհ,
Եւ կ'ըսէիր անոր ականջն ի վար... «Արձա՜ն,
Դուն տարուան մէջ օր ունիս, չէ՞, հանիս, այդ օրն իջիր միայն»:

Բայց մանաւանդ մերթ միս–մինակ, մերթ շար ի շար
Կը յածէին շուրջըդ մանուկ հրեշտակներ, որոնց համար
Կը սոսկայիր ամէն վայրկեան,
Թէ չըլլա՜յ որ բաւիղին մէջ իրենց արեան,
Ծակ ու բեկտու թեւիկներով ցախսարեկի նման, անոնք շնչատ հանգչին,
Խնճուելով սահանքներու եռքերուն մէջ Ալփէ գետի զոռ շառաչին:

ԳՈՀԱՆԱ՜Մ...

Տէ՜ր, Բանաստեղծն հայցեց քեզմէ պաղատանօք,
Որ սեփական իր մահը տաս ամէն մարդուն:
Ահ, չեմ գիտեր՝ երկինքիդ մէջ տեղ մը արդեօք
Ինծի համար պահեստի ի՞նչ մահ ունիս դուն:

Բայց գոհանա՜մ զքեզ, Տէ՜ր, Տէ՜ր ամենաձիր՝
Տարերքներու կանխի՜չ, կասկի՜չ չարիքներու,
Որ ցարդ վախճան մը ինձ բաժին չհանեցիր,
Ուր կան միայն ժուռ ու ագոխ ատամնատու:

Գոհանա՜մ, որ չեղայ առնէտ փորձառական
Վրան նոյնիսկ անմահ մտքի սեղաններուն,
Որ չարթնցուց կացինիս թինդը խուլ տայգան,
Եւ չզգայուեց կուրծքըս անպարտ որսի արիւն:

Գոհանա՜մ, որ չըրիր կենուռ զիս բարձրակերտ
Շէնքերու, ուր մերթ հուրն, իրմով խցանելով
Ելքերն ամէն, բարկ ճաղկէր զիս գտնելու գէթ
Ճեղք մը՝ մայթէն կեանք հայցելու համար մահով:

Գոհանա՜մ, որ վիշապ հողմի երախին մէջ
Զքշուեցայ անապատով ու ապատով
Ո՜չ իսկ ինչպէս սրափուշի հունտ մը կռէն,
Եւ գիտցայ լոկ ահեղ անունն իր՝ թոռնատօ:

Գոհանա՜մ, որ ցայգուն, լուսնի տակ անվրդով,
Երբ ջուրերն են կանթեղ, հնձան՝ հողի գինին,
Լաւաներու եւ հեղեղման շոգ մակարդով
Չզօղուեցաւ յանկարծ քունն իմ անզարթ Քունին:

Գոհանա՜մ, որ իմ սաւառնակն իր զենիթէն
Այլոց հետ զիս ալ չսուզեց ովկիանի տակ,
Ինչպէս փակաչք կատուաձագերը կը խեղդեն,
Կապուած պարկով շպրտելով զանոնք լճակ:

Եւ գոհանա՜մ զքեզ, որ մահն իմ սեփական
Զեղծուեցաւ վթարներուն մէջ դեռ արդի,
Եւ որ ան հոն է՝ երկինքիդ մէջ, ուր այնքա՜ն
Խաղաղական մահեր ունիս դուն պահեստի:

ՄՐԲԱՑՈՒՄ

Տէ՜ր, նայէ՛ սա արանց՝
Սեւերու մէջ համբուն.
Ի՞նչ են անոնք առանց
Քու շնորհիդ ճամբուն,
Ուրկէ պէտք է մագլին
Եւ ուր տնքան անահ,
Որ իրենց աւելին
Տաս Դուն՝ Մարդկայնանա՜լ:

Ս. ՕՀԻՔԵԱՆ

Janine ALTOUNIAN

L'ECRITURE DE FREUD

traversée traumatique et traduction

Petit manuel à l'usage des simplificateurs

Altounian Janine, **L'écriture de Freud. Traversée traumatique et traduction**, Paris, PUF, Bibliothèque de psychanalyse, 2003.

par Alidz SAVAYAN

Janine Altounian, germaniste et psychanalyste, est membre de l'équipe éditoriale des Oeuvres complètes de Freud. Après avoir consacré ses deux premiers ouvrages à la question du génocide arménien et de ses conséquences identitaires et psychiques en terme de trauma collectif, son dernier livre, présenté ici, aborde avec tout autant de passion et de justesse son expérience de traduction de l'œuvre freudienne et ses liens au trauma de l'exil.

L'écriture freudienne, invention de la psychanalyse dans la langue de l'Autre

L'ouvrage de Janine Altounian nous donne à voir, à travers une connaissance érudite du corpus de la langue allemande, comment l'écriture de Freud, audelà de sa dimension fondatrice et conceptuelle, appartient à l'ordre de la poésie et de la réinvention ludique de la langue.

Les mots, les phrases, renvoient non seulement à leurs significations «manifestes», mais révèlent surtout, de manière latente, la structure des processus psychiques exposés par les textes du père de la psychanalyse. L'écriture étant le support de la pensée, seule une langue métaphorique peut servir de support à la pensée analytique.

Freud joue des mots, jongle avec les figures syntaxiques, il sculpte son discours afin de mieux traduire les phénomènes inconscients.

L'écriture poétique, qui constitue une équivalence littéraire de l'expérience analytique, entretient un rapport particulier à l'Autre qui est en soi et use des mêmes procédés de l'inconscient. La langue est le véhicule de l'altérité d'une pensée et la traduire renvoie à la possibilité de transmettre aussi et surtout ce qui la constitue comme telle.

La psychanalyse est née de l'allemand et du rapport à l'altérité. Sa méthode a été conçue dans un univers symbolique d'où Freud a été expulsé. Elle porte en son sein même la rupture et la privation du lien avec l'espace transubjectif qui l'a nourrie.

Freud, comme il l'expose dans son **Autoprésentation**, est le descendant d'une famille juive exilée, persécutée sur plusieurs siècles. Né en Tchecoslovaquie et émigré à Vienne, il a conceptualisé sa pensée analytique en langue allemande.

L'expérience de migration, de persécution raciale, de rupture, se retrouve dans les termes mêmes de ses élaborations conceptuelles, mais aussi dans la cure qui devient le lieu du transfert et du déplacement et d'une **réappropriation d'un espace psychique perdu ou d'un refuge inexistant.**

En cela, le décentrement constitue le mouvement originel de la psychanalyse et transparaît dans le dynamisme et la rythmique d'imbrication stylistique de son fondateur. Ainsi, la démarche analytique se conçoit comme le retour après ce décentrement initial.

Dans le style de Freud, le contenant se superpose au contenu, l'argument (sens inconscient) au sens de lecture (processus psychique) et la syntaxe (empreinte) à la morphologie (complexité psychique). Les processus psychiques suivent ainsi les processus de langage que constituent la structure, la syntaxe ou la forme.

La démarche du traducteur, pour qui l'accès au monde symbolique d'origine est également barré, ne se résume donc pas uniquement par un transfert de forme. Le corps et la psyché sont intimement liés et indissociables : si on traduit le texte, on se doit de traduire le trauma, l'exil des mots qui sous-tend **l'investigation migratoire de Freud.** A défaut, selon l'auteur, **on devient parjure à l'esprit de son œuvre.**

La traduction, au-delà de la fidélité et du parjure

La traduction, nous explique Janine Altounian, constitue un acte profond de transmission.

Appliquée à l'écriture freudienne, il s'agit d'une transmission de l'inscription première d'une expérience traumatique.

Etant donnée la dimension particulière des écrits fondateurs de la théorie analytique, la question de leur transposition linguistique se pose en ces termes : «comment traduire en langue étrangère une pensée qui réfléchit sur ses propres outils, ceux qu'elle utilise en tant que représentations de mot qui, tout en étant ceux de la théorisation scientifique, ressemblent à ceux de l'acte thérapeutique, apparanté alors à l'acte poétique?»[1].

Le traducteur incarne la figure du passeur : d'une langue à l'autre, d'une culture à l'autre, d'un système symbolique de pensée à l'autre, il transfère, translate, une écriture marquée par le trauma en passant par l'altérité.

Comme la psychanalyse, la tâche de traduction exige une démarche initiale de renonciation Tout au long de cette quête d'une transmission de mémoire, le traducteur se doit de faire le deuil de ce qui périt nécessairement dans ce passage. Sa traversée est un acte risqué car dans le hiatus qu'il crée, la perte de l'identité des mots est inexorable.

«Ainsi toute traduction, mais surtout celle d'une parole inaugurale, est-elle un acte d'amour, c'est le témoignage téméraire d'une rencontre originelle, celle d'un texte manquant et regretté dont la publication en langue étrangère représente le deuil assumé»[2].

Nous l'avons vu précédemment, préserver une continuité lexicale et stylistique dans la traduction de la forme donne accès à l'inconscient de l'écriture de Freud.

Confrontée à cette difficulté, la traduction peut dès lors s'inscrire en terme de paradoxe. Qu'il se base sur le principe de reproduction et de continuité de la forme du texte initial, ou qu'il traduise en réécrivant dans sa langue la psyché et le sens métaphorique de l'écrit, le traducteur est confronté à la culpabilité liée à la perte de l'authenticité de l'œuvre.

Afin de ne pas tomber dans l'écueil que constitue le continuum reliant la fidélité absolue à la prise de risque par la réinterprétation, l'auteur tente de le transcender par un troisième terme.

En effet, l'anasémie, ou «remontée de sens», permet de sortir du paradoxe et révèle le sens poétique du texte. Audelà de la fidélité ou du parjure, elle donne la possibilité de traduire au plus près du signifiant pour préserver l'inconscient du texte freudien.

La traduction se donne dès lors à voir comme un réinvestissement. La relation transférentielle qu'entretient le traducteur avec le texte devient un contenant psychique, un espace transubjectif qui va accueillir ce travail d'anasémie.

L'expérience personnelle de lecture, l'accueil particulier des effets d'altérité, la perception unique et le vécu singulier du passeur au contact du texte feront écho au sens poétique de la théorie analytique.

Traduire devient une révélation initiatique du corps initial du texte à l'aide de cette remontée de sens, de cet appel au refoulé des mots, puisque, nous dit l'auteur, **le refoulement correspond au refusement de la traduction.**

La traduction ou la tranmission de l'expérience traumatique d'un Père

«L'écriture de Freud» nous a montré que la traduction en tant que métaphore de l'exil figure une forme de **déportation culturelle dans un autre univers symbolique.**

La transposition d'une langue dans une autre et la transmission de la pensée qui l'accompagne représentent une transcription identitaire, la reformulation d'une expérience traumatique, bref, l'histoire d'un génocide de la parole.

C'est précisément en cela que l'on rejoint le précédent ouvrage de l'auteur, «La survivance, Traduire le trauma collectif»[3], qui analyse les processus psychiques trangénérationnels et les stratégies inconscientes de reconstruction qui caractérisent les descendants d'un peuple génocidé, en l'occurrence, les Arméniens.

L'identité étant constituée par la traduction de l'héritage, comment se construire si la transcription concerne un héritage fait de séparation, d'exil, de viol des corps, d'annihilation des âmes, un héritage inscrit dans le Réel inexprimable et privé de ses outils de symbolisation ?

Ainsi une démarche parallèle, formulée par les sous-titres, caractérise les deux ouvrages de Janine Altounian : «Traversée traumatique et traduction» et «Traduire le trauma collectif».

Leurs objets initiaux d'étude sont deux textes fondateurs, deux écritures de pères. Pour la psychanalyse, il s'agit de traduire, transmettre un père, le père de la psychanalyse. Pour la survivance, le point de départ est de traduire un père par son journal traumatique. En effet, «Terrorisme d'un génocide»[4] est la traduction française du journal rédigé par le père de l'auteur à son arrivée en France en 1921. Celui-ci relate les événements qu'il a vécus lors de la déportation.

Par deux fois, l'enjeu est de transmettre la traduction d'un trauma.La mise en mots dans autre langue permet de surmonter l'expérience traumatique d'un Père et ce, en acceptant la perte inévitable qui en découlera.

«Traduire, c'est donc consentir à l'exil, c'est abandonner la terre fertile de l'original sans rien pouvoir en emporter, si ce n'est l'énoncé de sa perte, le souvenir de son existence, sa certitude sans sa saveur»[5].

Comme pour la théorie analytique, il s'agit, pour le descendant traducteur, de faire l'expérience de l'étrangeté, de l'exclusion de la culture, de la langue et du système symbolique de ses ancêtres.

La survivance se voit habitée par un paradoxe similaire à la traduction, celui de l'impossibilité de perpétuer une culture dont les repères spatio-temporels ne sont plus que virtuels, et celui de la traduction fidèle des identités écorchées, habitées par la mort.

Le descendant est également interdit d'oublier, car l'injonction au silence transmise inconsciemment par ses ancêtres, le mure dans une souffrance qui ne lui appartient pas directement.

Au-delà de cette impasse, il se doit de traduire cet héritage dans la langue d'accueil dans le monde de l'autre, afin que ce dernier lui devienne investissable et qu'il puisse y exister en son propre nom.

Seul faire résonner la vérité du passé dans une transmission réelle peut contrecarrer l'interdit de symbolisation quant «aux constituants de son histoire dans la succession des générations et parmi les autres».

Janine Altounian nous dit que l'écriture fait partie de la survivance. «J'ai écrit pas nécessité, sous la même contrainte que mes parents survivants du génocide, celle de survivre»[6].

Le descendant traducteur doit ainsi se déposséder d'une mémoire traumatique en se réinscrivant dans le symbolique. La trasmission par la traduction constitue un devoir afin de pouvoir se penser arménien dans la langue de l'autre.

L'écriture dépositaire va alors opérer une métabolisation du matériau psychique en souffrance sur l'axe spatio-temporel. En incarnant les maux en mots, l'écriture devient un espace de subjectivation, de traduction du trauma.

Le traducteur assure ainsi la descendance du père fondateur et le descendant se métamorphose en traducteur de l'identité culturelle.

(1) Altounian J., *L'écriture de Freud, Traversée traumatique et traduction*, Paris, PUF, Bibliothèque de psychanalyse, 2003, p.71.

(2) *ibid.*, p.92.

(3) Altounian, J., *La Survivance, Traduire le trauma collectif*, Paris, Dunod, «Inconscient et culture», 2000.

(4) Altounian, J., *«Ouvrez-moi seulement les chemins d'Arménie», Un génocide aux déserts de l'inconscient*, Paris, Les Belles Lettres, Confluents psychanalytiques, 1990.

(5) Altounian, J., *L'écriture de Freud, Traversée traumatique et traduction*, Paris, PUF, Bibliothèque de psychanalyse, 2003, p.92.

(6) Altounian, J., *«Ouvrez-moi seulement les chemins d'Arménie», Un génocide aux déserts de l'inconscient*, Paris, Les Belles Lettres, Confluents psychanalytiques, 1990.

A. S.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3
MARDI
3 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·872 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·872

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԱՐ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՇԻՐԱՔԻ ՀԱՄԱՐ

ԺԻՒՓԷ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ ԵՒ ԸՆՏՐԵԼԻ ՉԷ ՏԱՍԸ ՏԱՐԻ

Ուրբաթ, Յունուար 30, ժամը 13·30–ին, Նանթէրի պատժական 15–րդ Ատեանը անսպասելի դատավճիռ մը արձակեց Ալէն Ժիւփէի, այսինքն անոր, որ Շիրաքի համար «Միակ լաւագոյնն է»: [illegible]

[illegible] 18 ամիս [illegible] 10 տարուան համար [illegible]

[illegible]

Վճիռին 107 եւ 108 էջերը [illegible] ՌՓՌ–ի նախագահին համար: Ամբաստանութիւնը հիմնուած է Ժիւփէի գործելակերպին վրայ 1988–էն 1995, ապահոված ըլլալով ՌՓՌ – ՓԷ – ՌՓՌ–ի եօթը անդամներու աշխատավարձքի ապօրինի վճարումը քաղաքապետարանին կողմէ, չինծու աշխատանքներու համար: Այն ատեն, Ժիւփէ թէ ընդհանուր քարտուղարն էր կուսակցութեան եւ թէ Փարիզի քաղաքապետարանի Ելմտական ճիւղին կցորդը: Ա. Ժիւփէի գործունէութիւնը անընդունելի է, այդ շրջանին, մինչ հանրութեան կողմէ ընտրուած էր, խաբած է ինքնիշխան ժողովուրդին վստահութիւնը: Ի՞նչ կը նշանակէ «չահերու ապօրինի խլացում», պարզապէս, իր անձնական շահուն գործածել հանրային ինչքեր, որու պատասխանատուութեան եւ հսկողութեան համար ընտրուած է:

Ժիւփէի հետ կը դատուէին 26 մեղադրեալներ եւս, որոնց մէջ ձեռնարկութիւններու եօթը ղեկավարներ անպարտ նկատուեցան, 13 ուրիշներ 6 ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցան, յետաձգումներով, դանձապահուհին՝ 14 ամսուան: Ժիւփէի գրասենեակին պետը՝ Սթեֆանի 12 ամիս բանտարկութեան, միշտ յետաձգումով:

Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է, որ Ժիւփէ Շիրաքի հանդէպ իր հաւատար-

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ ԱՐԿԱԾԱՀԱՐ

Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքը Լիկիոյ շրջանը կատարուած խմբական ուխտագնացութեան մը ընթացքին Փետրուար 1 Կիրակի գիշեր Անթալիոյ մօտակայքը արկած անցուցած է: Իր գտնըւած մինիպիւսը տապալած է ու պատրիարքն ու իրեն ընկերացողներ վիրաւորուած: Բոլորն ալ փոխադրուած են Վաքըֆ հիւանդանոցը: Մեսրոպ Արք.ի ոտքն ու քիթը կոտրած են, մարմնին վըրայ ալ ունի զանազան վէրքեր: Թեթեւակի վիրաւորուած են նաեւ Կրօնական ժողովի փոխ – ատենապետ Սահակ Արեգայ Մաշալեան, պատրիարքարանի մամուլի բանբեր Լուիզ Պաքար, լուսանկարիչ Մանուէլ Զըթաք եւ Երիտասարդաց յանձնախումբին կարգ մը անդամները:

Փետրուար 2, Երկուշաբթի առաւօտ Պոլիսէն հեռաձայնով մեր ստացած տեղեկութիւններուն համաձայն նոյն օրը Մեսրոպ Արք. Պոլիս կը փոխադրուէր:

մութեան հաշուեցոյցը կը վճարէ եւ խորքին մէջ, երբ, Շիրաքի համար է, այն վճիռը, ուր կ'ըսուի թէ «խաբած է ինքնիշխան ժողովուրդին վստահութիւնը»:

Դատակազմը, սկսելով նախագահուհիէն, յայտնած են նաեւ թէ ծանր ճընշումներու ենթարկուած են, գրասենեակները թալանի տրուած են, համակարգիչները խուզարկուած, հեռաձայնի գիծերը ունկնդրուած եւ այլն, եւ այլն: Այս պատճառաւ, ընկերվարականներէն՝ Էլիզապէթ Կիկու խորրդարանական քըննիչ յանձնախումբ մը պահանջեց, մինչ Ժ. Շիրաք «վարչական անկախ քննիչ յանձնախումբ մը» կ'ուզէ: Այս պահանջները կը զարմացնեն իրաւագիտական մարմինները, քանի արդարութեան վճիռ մը կապ պէտք չէ ունենայ իշխանութեան հետ: Արդէն, վարչապետն ալ, Ժ. Փ. Ռաֆարէն հակադրած էր եւ «առժամեայ» որակած վճիռը, մինչ օրէնք է որ դատական վճիռ մը չի մեկնաբանուիր:

Փաթրիք Տէվէճեանին համար («Ֆիկաօ», Փետրուար 2) դատարանը ժողովուրդին պահապանը չէ, բայց, վճիռը փայլուն ապացոյցն է արդարութեան անկախութեան քաղաքական իշխանութեան նկատմամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԵԱՆ ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ Արպիլ քաղաքին մէջ, անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է Կիրակի, Փետրուար 1–ին եւ որու հետեւանքով 56 մեռեալ եւ աւելի քան 200 վիրաւորներ կան: Արպիլ Պարզանիի Դեմոկրատ կուսակցութեան բերդը կը նկատուի: Արարքը գործած են երկու ցամիքազներ, որոնք պայթեցուցած են իրենց կրած ռումբերը Պարզանիի եւ Թալապանիի կուսակցական կեդրոնավայրերուն մէջ: Զոհերուն մէջ բազմաթիւ Քիւրտեր կան, որոնց կարգին զաւառապետը՝ Աքրամ Մանթաք: Արարքը կը զուգադիպէր նաեւ ԱՄՆ–ու Պաշտպանութեան Նախարարութեան թիւ 2–ին՝ Փօլ Վոլֆովիցի Պաղտատ այցին: Ուրիշ ոճրափորձի մըն ալ զոհ գացած են մէկ ամերիկացի զինուոր եւ 12 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄՈՒՏՔԻՆ ԴԷՄ

Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան դէմ Հայ Դատի Յանձնախումբին Փարիզի Փետր. 1–ի հանրահաւաքը հոծ բազմութիւն մը բերած էր յայտարարուած ժամէն առաջ, Փալէ տէ Գոնկրէի «Պորտօ» սրահը. այնքան որ ժամը 15·30–էն առաջ շուրջ 700 հոգինոց սրահը բերնէ բերան լեցուած էր, անցքերը գրաւուած էին կանգնած անձերով, իսկ սանդուխները վերածուած՝ յաւելեալ նստատեղիի: Յայտարարուեցաւ որ դուրսը մնացած բազմութեան համար ձայնական համակարգ մը ի գործ դըրուած էր, որպէսզի գոնէ լսելի հետեւին անցած–դարձածին:

Ներկաներուն մէջ էին Գիւտ Արք. Նագդաշեան, Հայաստանի, Ղարաբաղի, նաեւ Կիպրացիներու ներկայացուցիչներ ու հայաշատ շրջաններէ բազմաթիւ պաշտօնական դէմքեր. Փարիզ, Արնուվիլ, Ալֆորվիլ, Գլամար, Իսի, եւլն.:

Յայտագիրը սկսաւ Շ. Ազնաւուրի տեսագրուած ուղերձով. ան խստիւ դատապարտեց Թուրքիոյ տասնամեակներու ուրացումը, ըսելով որ Եւրոպայի անդամակցութեան համար անհրաժեշտ է իրենց հետեւիլ Գերմանացիներու օրինակին: Թուրքիոյ համար ճակատագրական նման պահու ցեղասպանութեան ճանաչումը պարտադրելու հետամուտ կազմակերպութիւնը հաւանօրէն Ազնաւուրի ժողովրդականութիւնը օգտագործելու միտքով շարժած էր. բայց, տեսագրութիւնը աւելի տուաւ փաստը թէ ամէնէն ազնուական նպատակն ալ բաւարար չէ մէկ օրէն միւսը երգիչէն քաղաքական մարդ կերտելու:

Հայ Դատի Յանձնախումբը օրուան վիճարկումին մասնակցելու հրաւէր ուղղած էր հինգ կուսակցութեան. ընդունած էին Իւ. Տէ. Էֆ.–ը, Իւ. ԷՄ. Փէ.–ն եւ Ընկերվարականները. Բնապահներն ու Համայնավարները չէին պատասխանած: Ընդունած առաջին կուսակցութիւնը կը ներկայացնէր Իսիի քաղաքապետը Անտրէ Սանթինի, Իւ. ԷՄ. Փէ.–ն Ռոժէ Գարուչի որ փոխարինած էր Ֆ. Գոփէն, իսկ Ընկերվարական կուսակցութենէն ներկայ էր Հ. Տէզիր: Իրենց հետ հրաւիրուած էին վկայութեան դերով՝ Իսրայէլէն ցեղասպանութիւններու, ուրացումի երեւոյթին մասնագէտ Եաիր Օրոն եւ ծանօթ գրող, հոգեվերլուծող Ժ. Միլլէր: Վիճարկումի վարիչներն էին հեռատեսիլի Բ. կայանէն յայտնի լրագրող Անյէս Վահրամեան եւ կազմակերպիչ մարմնէն Միքայէլ Ղազարեան:

Վիճարկումին սկիզբին իր ներկայութիւնը եւ կեցուածքը բացատրող ելոյթ մը ունեցաւ Ե. Օրոն. անկեղծ վրդովումով անդրադարձաւ Իսրայէլի ժխտումի յամառութեան, ըսելով որ անհասկնալի է ատիկա իրեն, յատկապէս ինք ալ ցեղասպանութեան զոհ պետութեան մը կողմէ: Ինք հարկաւոր կը նկատէր որ զոհերու մրցակցութիւնը փոխարինուի տուժածներու, վիշտերու զօրակցութեամբ: Պաշտպանեց տեսակէտը թէ ցեղասպանութեան ճանաչումով Իսրայէլ աւելի լաւ Իսրայէլ մը պիտի ըլլար ու նոյնն էր պարագան Եւրոպայի, Թուրքիոյ համար:

Վիճարկումին մասնակից քաղաքական երեք դէմքերն ալ առանց այլեւայլի Թուրքիոյ անդամակցութեան պայման կը նկատէին ցեղասպանութեան ճանաչումն ու պարտադրուած միւս չափանիշներուն –կիպրական հարցի կարգաւորում, Քիւրտերու իրաւունքներուն ճանաչում եւ Հայաստանի շրջափակման վերացում–, յարգանքը. այսուհանդերձ, հետաքրքրական մատնանշում մը ըրաւ Ա. Սանթինի, ըսելով որ Անգարա վերջին շրջանին կարեւոր քայլեր կ'առնէր ու հաւանական էր որ ատոնց շնորհիւ ընդունելի նկատուէր անդամակցութիւնը:

Ուշագրաւ էր Ժ. Միլլէրի վերլուծումը. ան ըսաւ թէ Թուրքիոյ համար որ օրինակն է ժխտողականութեան վրայ հիմնուած պետութեան, ճանաչումը մինչեւ իսկ կը սպառնայ երկրին միասնականութեան: Ապա աւելցուց թէ ճանաչումը միմիայն Հայերու վերաբերող հարց մը չէ, այլեւ բոլոր ժողովրդավարներուն:

Վիճարկումը մէկէ աւելի անդամներ յանդեցաւ այն կէտին թէ անկախ պարտադրուած չափանիշներու յարգանքէն, ընդունելի պիտի ըլլա՞ր Թուրքիոյ անդամակցութիւնը: Մասնակիցներէն ոչ մէկը յստակ պատասխան ունէր հարցումին: Նիւթ եղաւ ռէալփոլիթիքի ու պատմական, բարոյական, նաեւ քաղաքական պահանջներու հակադրութիւնը: Հոս եւս մարզերը իրարմէ անջատելու դեղագիր չկար:

Յայտարարուեցաւ թէ Հայ Դատի Յանձնախումբը նոյն առիթով հանրագրութեան մըն ալ ձեռնարկած էր. անով կը պահանջուէր Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահէն որ հակադրուի Թուրքիոյ անդամակցութեան որոշակի թուական ճշդուելուն:

Օրուան կարեւոր նիւթերէն էր Եւրոպական Խորհրդարանին ընտրութեան հայ թեկնածուներու հեռանկարը: Յայտնապէս, երեք մասնակիցներն ալ կողմնակից չէին. ըսին թէ շատ էին նման բանի դըժուարութիւնները, կային վտանգներ:

Վերջաւորութեան, Հայ Դատի Ֆրանսայի կազմին նախագահը Յարութ Մարտիրոսեան համադրումի խօսքով հանդէս եկաւ. ըսաւ թէ ամէն առթէն աւելի է առիթը այս անգամ չփախցնելու եւ Թուրքիան ճանաչումի քայլին մղելու վճռականութիւնը: Շեշտեց թէ ներկայ քաղաքական դէմքերուն յանձնառութիւնը պէտք է գործնապէս ալ արտայայտուի:

Տեղին, լաւ ծրագրուած ձեռնարկ մըն էր որ ինչպէս յայտարարուեցաւ, յաջորդները պիտի ունենայ Փարիզի ու հայաշատ այլ քաղաքներու մէջ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Յունուար 28–ին պաշտօնական ընդունելութեամբ մը Սեւ Ծովեան տնտեսական համագործակցութեան մօտ Երեւանի մընայուն ներկայացուցչական գրասենեակին բացումը կատարուած է Պոլսոյ մէջ: Ինչպէս կը տեղեկացնէր «Մարմարա» (Յունուար 30), Հայաստանի ներկայացուցիչը Արսէն Աւագեան բաւական ժամանակէ ի վեր այդ պարտականութիւնը կը կատարէր անպաշտօն գրասենեակի մը մէջ:

Բացումին ներկայ գտնուած են Մեսրոպ պատրիարքը, Ռուսաստանի հիւպատոսը, Սեւ Ծովեան տնտեսական համագործակցութեան նախագահը, ԱՄՆ–ու փոխ – հիւպատոսը եւ հայ ազգային բազմաթիւ դէմքեր: Ա. Աւագեան ելոյթով մը շնորհակալութիւն յայտնած է շուրջ մէկուկէս տարի իրեն զօրավիգ կանգնողներուն, ապա գնահատանքի խօսք արտասանած է Մեսրոպ պատրիարքը: Ան Սեւ Ծովեան տնտեսական համագործակցութիւնը առիթ նկատած է երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները բարելաւելու:

«ԿՈՌՈՒՊՑԻԱ» ԲԱՌՆ ԱԼ ՉԱՐԻՔ, ԲԵՌՅԱԾՆ ԱԼ

Անկախութենէն ի վեր այս հրէշակերպ բառը ամենայն հանդստութեամբ, դրեթէ հպարտօրէն իր հասակը կը պտըտցնէ Հայաստանեան լրասփիւռներուն մէջ ու իշխանութեան դէմքերու Սփիւռքի այցին անոնց հետ կազմակերպուած հանդիպումներուն, տեսակցութիւններուն գետնին վրայ: Կաշառակերութիւն, չարաշահում, չահագործում, չարաչար գործածութիւն ու նման այլ միտքեր ամփոփած «corruption» բառն է որ Մոսկուայի վրայով հասած է Հայաստան, շատ մը ուրիշներու նման, մատնանշելու օրէ օր ծաւալող ժխտական երեւոյթներ:

Ճամբուն վրայ ինքնաշարժերու երթեւեկին հսկող ոստիկանը որ աւելի անտեղի, քան՝ տեղի տուգանք կը պահանջէ ու կը գանձէ չարժավարէն, պաշտօնեան որ իր գործը ընելու համար յաւելեալ վճարում մը կը փրցնէ իրեն դիմողէն, ուսուցիչը, կամ համալսարանի դասախօսը որ այնքան տոլարի փոխարէն միայն բաւարար նոթ, կամ վկայական կու տայ աշակերտին, ուսանողին, կամ զինքը կ'ընդունի համալսարան, պետական տնօրինողը որ խղոտ գումար մը գրպանելով կը յօժարի «Ամէ՛ն» ըսել անկարելի աղօթքին ու այս կարգի ծանօթ ու անծանօթ բոլոր օրինակները որպէս «կոռումպացուած»ներ, կը կազմեն հրէշակերպ բառին ու անոր բնոյթին անիծեալ գերդաստանը:

Երեւոյթը օրէ օր բարդաւաճող իր բնոյթով մատնանշուեցաւ, քննադատուեցաւ, պախարակուեցաւ, բայց այդ գերդաստանին անդամները ոչինչ ազդուեցան: Բան չփոխուեցաւ երբ սկսաւ գրուիլ, ըսուիլ թէ ախտը որոշ մասնակցութիւն կ'ունենայ արտագաղթի հակումներուն, որոշումներուն մէջ: Իսկ երբ մատնանշումը կ'ըլլար ղեկավար դասու ներկայացուցիչի մը հետ պարագայական հանդիպումին, կը ստանար հաստատական պատասխան, շատ խոնարհութեամբ ձեւակերպուած. «այո՛, այո՛, իմանում ենք, դա մեր էլ մեծ ցաւն է, սակայն, հասկանո՞ւմ էք, օրէնք – մօրէնք, բան – ման, էսպէս է իրավիճակը. վաղը, վաղը լաւ կը լինի»: Երբեմն այնքա՛ն անզօրութիւն կը մատնէին այս պատասխանները որ դրեթէ մարդ կ'ամչնար նման փափուկ, ցաւցնող կէտի մը վրայ մատ դրած ըլլալէն: Բարեբախտաբար, յաճախ շուտով մէկը կը հասցնէր տեղեկութիւնը թէ այդ անզօրութեան դիմակին ետին ապարանք մը, մերսէտէս մը, կամ սրճարան մը պահուած էր:

Պատասխաններու երկրորդ դասակարգ մըն ալ կար. ան ալ մղուած կ'ըլլար ինքնադոհութեան սկզբունքէն: Հարցումին, կամ քննադատական ակնարկին հասցէն անմիջապէս զինանոցէն կը հանէր կազմ ու պատրաստ, խղոտած զէնքը. «է՜հ, իմանո՞ւմ էք, Վրաստանում, Ազրբեջանում շատ աւելի վատ է վիճակը: Մենք դեռ ոչի՛նչ»: Պատասխան որ շատ բացայայտ կերպով կը հասկցնէ թէ դժգոհելու իրաւունք չունիս. նոյնիսկ պէտք է շնորհակալ ըլլաս, փառք տաս որ Երեւանը յօժարած է Թիֆլիսէն, Բաքուէն մէկ – երկու քայլ ետ մնալու...:

Վերջին շաբաթներուն նորէն սկսած է յաճախակի յայտնուիլ բառը հայկական լրասփիւռներուն մէջ: Այս անգամ դանդատը, քննադատութիւնը չեն գրդապատճառը, այլ՝ սրբագրութեան լուրջ կարծուած կամքը: Հայաստանի իշխանութիւնները վերջապէս որոշած ըլլալ կը թուին չարիքին մուխը մարել: Աւելի քան տասը տարիէ ի վեր ցոյց տրուած անտարբերութիւնը այնքան խոր արմատ ձգած է միտքերու մէջ որ մարդ կ'ուզէ հարցնել թէ այլեւս փետելիք մա՞րդ չէ մնացած, թէ բոլոր «կոռումպացուած»ները տիրացած են դղեակի, ինքնաշարժի, խանութի, սրճարանի ու մնացեալ «բարիք»ներուն:

Ամէն պարագայի, շուրջ ամիսէ մը ի վեր նորութիւնը պայքարն է, թէեւ այս անգամ առանց «մինչեւ վերջ»ի բեմադրու պատգամին: «Աւելի լաւ որ այդպէս է» պիտի ըսեն, ապահովաբար անոնք որոնք անոր ղարաբաղեան տարբերակին յանգած կէտին մորմոքը տակաւին չեն մոռցած: Իսկ պայքարը յոյսի նոր հորիզոններ բացած է «կոռուպցիա»յէն դժգոհներուն, տուժածներուն առջեւ:

Պայքարին որոշ մասնակցութիւն կը բերէ սփիւռքի լրասփիւռներուն ոլորտն ալ, «փտախտ» որակելով երեւոյթը, ատով գոնէ հրէշակերպ անուանումին ամօթը մաքրելով: Ճի՞շդ է, տեղի՞ն է ընտրութիւնը, թո՛ղ լեզուաբանները վճռեն անոր մասին. աւելի հետաքրքրական է գործնականին մարզը:

Ան կ'երկարի մինչեւ երեք տարի առաջ, 2001-ի Յունուարը երբ կառավարութեան այդ ուղղութեան աշխատանքը համակարգող յանձնաժողով մը կազմուեցաւ: 2003-ին ալ հաստատուեցաւ կաշառակերութեան դէմ պետական ռազմավարութիւն եւ անոր կիրարկութեան ծրագիրը: Զայն վաւերացուց Նախագահը, Դեկտեմբեր 1-ին: Նպատակն է, ինչպէս կ'ըսուի յաճախ, վերջ տալ ախտաւոր ու տարածուն այդ երեւոյթին պատճառներուն, երկրին մէջ ստեղծել բարոյահոգեբանական առողջ մթնոլորտ: Այդ նպատակին տանող քայլերէն կ'ակնկալուի նաեւ որ նպաստէ ժողովրդավարութեան, քաղաքացիական հանրութեան, իրաւական պետութեան հաստատումին, շուկայի ազատ մրցակցութեան զարգացումին ու աղքատութեան նուազեցումին:

«Ազգ» օրաթերթին (Յունուար 15) մէջ Ռիմա Եդանեան նիւթին մասին զրոյց մը ըրած է Նախագահի խորհրդականներէն Բագրատ Եսայեանի հետ: Անոր առաջին ըսածը այն է որ կաշառակերութեան դէմ կանխարգիլման քայլերը միշտ ալ առաջնային տեղ գրաւած են: Այսօր, հարցը որոշելը չէ թէ ո՛ր ոլորտները աւելի կամ նուազ ապականած են. այլ, կանխարգիլման ուղղութեամբ յստակ առաջարկներ մշակել ու ներկայացնել նախագահին: Չէ՞ որ աւելի դիւրին է կանխարգելիչ ձեւեր մշակել, քան՝ պատժել չարիքին պատասխանատուները:

Բ. Եսայեան հետաքրքրական կերպով մատնացոյց կ'ընէ հանրութեան դերը կաշառակերութիւնը կանխարգիլելու գործին մէջ: Կ'ըսէ. «քաղաքացիական հասարակութիւնը պէտք է գիտակցի իր պատասխանատուութիւնը՝ իշխանութիւնների կողմից գրուող ու ընդունուող օրէնքների յստակ կիրառման առումով»: Պատասխանատուութեան կարեւոր դեր կը տրուի նաեւ լրասփիւռներուն. մամուլէն կը սպասուի «անաչառօրէն, անկախ այսօրուայ քաղաքական շահից, վեր հանի առկայ հիմնախնդիրները, խոցելի կէտերը՝ կոռուպցիոն ռիսկերը բացայայտելու առումով»:

Որոշուած ու ձեռնարկուած պայքարին մէջ Եւրոպայի ազդակն ալ դեր ունեցած է, ինչպէս յայտնի կը դառնայ Բ. Եսայեանի խօսքերէն: Ան վստահ է որ Հայաստան այս տարուան ընթացքին «Կաշառակերութեան դէմ երկիրներու խումբ»ին անդամ կ'ընդունուի: Եւրոպական այդ կազմակերպութեան անդամ են Եւրոպայի 35 երկիրներ որոնց վերջինը Թուրքիան էր (Յունուար մէկէն), ու ԱՄՆ-ը: Այդ խումբին հետ գործակցութիւնը աւելի արդիւնաւոր կը դարձնէ մաքրագործումի քաղաքական կամքը: Ատոր հետ, կարեւոր դեր կը կատարէ երկիրը «Եւրոպականացնել»ու մէջ:

Բ. Եսայեանի ըսածներուն մէջ ուրախացնողն ու զարմացնողը քով քովի են: Ուրախացնող է իշխանութիւններու վճռակամութեան փաստը. զարմացնող, իր կողմէ լրասփիւռներուն վերագրուած գործը որ տեսակ մը ճնշում բանեցնելն է իշխանութեան համակարգին վրայ, որպէսզի այս վերջինները չշեղին, չմոլորին:

«Կոռուպցիա», կաշառակերութիւն, կամ փտախտ, կարեւորը այն է որ բարեփոխութեան հարկը զգալի եղած է վերջապէս, նոյնիսկ եթէ տակա աւելի եւրոպական բարենիշի սիրոյն է եւ ոչ ժողովուրդին վիճակին բարելաւումին: Յուսանք տասնամեակ մըն ալ չօշափելի արդիւնքին սպասումով չենք անցըներ: Թէեւ եւրոպացին մեզի չափ համբերութիւն չունի:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՎԵՐՅԻՇՈՒՄԻ ՃԱՄԲՈՎ

ԶԱՒԷՆ ԱՐՔ. ՉԻՆՉԻՆԵԱՆ

Մահագոյժը՝ մեր «Յառաջ»էն: Հանգիստ Եգիպտոսի Թեմի Առաջնորդ Զաւէն Արք. Չինչինեանի (Յունուար 22):

Հաւատքի լուսաւոր ճամբով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն սպասարկած եւ, հետեւաբար, միանգամայն ազգին ու հայրենիքին հաւատարմօրէն ծառայած այս անբասիր եկեղեցականին անունը մեր մտքին մէջ ամուր դրոշմուած էր, երբ Սեպտեմբերի օր մը, 1997, առիթ կ'ունենանք մօտէն լսելու սրտի մօտիկ խօսքերը անոր, արտասանուած իբր Հուսկ Բանք, ի Գահիրէ:

Առիթը՝ Եգիպտահայ Ազգային Վարժարաններու, – Գալուստեան, Նուպարեան, Պօղոսեան, – շրջանաւարտներու վերահանդիպումի հաւաքն էր, չորրորդը նախաձեռնութեանց կարգով:

Ժամանակացոյցին սահմանումով, Կիրակի, Սեպտեմբեր 14, երբեմնի շրջանաւարտներս եգիպտահայ կրթարաններու, քանի մը հարիւր այդ պահուն, ներկայ կը գտնուէինք կրթական դիմագիծով կազմակերպուած հանդիսութեան, Նեղոսի մեր Նայլ Հիլթըն պանդոկի ընդարձակ ու լուսաւոր շքեղ սրահին մէջ:

Գեղարուեստական յայտագրի գործադրութեան աւարտին, աշխոյժ քայլերով բեմ կը բարձրանայ պերկ ու ձիգ կազմով, ջլապինդ արտաքինով Եգիպտահայոց Առաջնորդը, այժմ ողբացեալ:

Սիրով ողջունելէ ետք Եգիպտահայ ազգային վարժարաններու նախկին ընթացաւարտներու այս չորրորդ հաւաքը, ամրան այդ տօթ օրերուն, կ'անդրադառնայ մեր կրթական օճախներու յոյժ բարերար դերին, առանց այլապէս երախտաշատ առաքելութեան, ահա՛ երկար տասնամեակներէ ի վեր (Երիցագոյնը Գահիրէի Գալուստեանը, այդ տարին արդէն 143-ամեայ կրթարան, Նուպարեան, Հելիոպոլիս, 72-ամեայ, իսկ Աղեքսանդրիոյ Պօղոսեանը՝ 135):

Կը յիշեցնէ, թէ լեզուն, որեւէ լեզու, քաղաքակրթութիւն է եւ, արտայայտչական կերպ: Մեր պարագային է՛ նաեւ ինքնութեան սահմանում, հաստատում: Լինելութեան հազարամեակներու ճամբուն վրայ, Հայոց լեզուն նոյնպէս բանալի է մեր երանեալ պապերու արարած մշակոյթի գանձարանը բանալու, ուր ծրարուած կը մնան մագաղաթներու վրայ հոգեգրուած աղօթքներ, մեկնութիւններ, պատմութիւնը ժողովուրդի մը, իր փառահեղ յաղթանակներով, դիւցազներգութիւններով, ոգորումներով եւ տառապանքներով:

Հաստատելէ ետք Հայ Դպրոցին հինէն ցայսօր ստանձնած եւ կատարած խիստ փրկարար դերը՝ սերունդներու հայադրոշմ դիմագիծի կերտման ու ձեւաւորման մէջ, կը յորդորէ, գրեթէ հարկեցուցիչ շեշտով.

– Մտածեցէ՛ք հայօրէն, խօսեցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք, նաեւ կարդացէ՛ք հայերէն: Զըլլայ թէ աղաւաղի ու տժգունի մեր ջինջ լեզուն: Դարերէն եկող ու դարերուն գացող հայերէն լեզուն: Մեր պաշտպանն ու միջնաբերդն էր երէկ: Նոյնը նաեւ այսօր: Պարտինք պահել ու պաշտպանել մեր ամրակուռ միջնաբերդը:

⁂

Պէտք եղաւ, աւա՛ղ, բոթը մահուան, որպէսզի յետադարձ հայեացքի ճամբով վերյիշենք ու արձանագրենք Հուսկ Բանքի շրջանակով երիզուած այս քանի մը խօսքերը:

Ողբացեալ հոգեւորականը՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան, մօտ 27 տարի անընդմէջ, իբր հոգեւոր Առաջնորդ Եգիպտահայոց, օրինակելի տքնութեամբ եւ գնահատելի աշխատանքով (ընդգծելի նոյնպէս՝ մըտաւոր մակարդակով, այլապէս նկատելի) ձգտեցաւ եւ, անշուշտ յաջողեցաւ, պահել – պահպանել անցեալով հարուստ տիպար գաղութի մը ազգային դիմագիծը: Մաքուր, անպայմա՛ն:

Մեծարելի գործ, ստուգիւ:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

7-ՐԴ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ 80-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ՆՌԱՆ ԵՒ ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՆԻԻ ԽՆԿԱՐԿՈՒՄՈՎ

Այս տարի շարժապատկերի արուեստի մեծանուն հայ գործիչներէն Սերգէյ Պարաճանովի ծննդեան 80-ամեակն է, որուն առիթով Ուրբաթ, Յունուար 9-ին, Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ տեղի ունեցան տարբեր տարողութեամբ նախաձեռնութիւններ: Այս տօնակատարութիւնները, որոնք պիտի երկարին ամբողջ տարուան վրայ, անգամ մը եւս լուսարձակը կեդրոնացուցին Սերգէյ Պարաճանովի ստեղծագործութիւններուն արժեւորումին եւ անոր արուեստագէտի ինքնուրոյն ու անկաշկանդ անհատականութեան վրայ:

«Նռան գոյնը», «Մոռացուած նախնիների ստուերները», «Աշուղ Ղարիպ», «Խոստովանանք» եւ այլ ժապաւէններու հեղինակին ծննդեան յոբելեանին առաջին տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ Յունուար 9-ին, Երեւանի Կոմիտաս զբօսայգիին մէջ գտնուող անոր պանթէոնին շուրջ հաւաքուած երկրպագուներու եւ արուեստագէտներու բազմութեամբ մը: Մեծ արուեստագէտին նկատմամբ յարգանքն ու հիացումը արտայայտուեցան խնկարկումովը հայկական արուեստի խորհրդանշաններ նռան եւ կարմիր գինիին, որոնք էական արտայայտչամիջոցներ են արուեստագէտին ստեղծագործութիւններուն եւ յատկապէս ժապաւէններուն մէջ Պարաճանովի արձանը նոյնպէս կը կրէ անոր արուեստին բնորոշ պտուղով՝ նուռով զարդարուած դափնեպսակ մը: Պարաճանովի բարեկամ, աշխատակից Ալպէր Եաւուրեան, հաւաքին ընթացքին արտասանած իր խօսքին մէջ շեշտած է, թէ Պարաճանով ծնած էր ըլլալու համար ապագայի արուեստագէտ: «Այն բոլորը, ինչ որ ըսաւ Պարաճանով, անցեալ դարու 60-ական թուականներուն՝ կանխելով դասականները եւ բերելով իր վիրթիւէլ նորարարութիւնը, կը վերաբերի ներկային եւ նաեւ յետագայ ժամանակներուն: Մեծ արուեստագէտ ըլլալու կողքին, ան նաեւ մեծ մարդ էր, մեծ քաղաքացի ու հայրենասէր: Ես հիացած եմ մահուան ու կեանքի ընկալումի Պարաճանովի խոր փիլիսոփայութեամբ, որ առկայ է անոր գրեթէ բոլոր ստեղծագործութիւններու մէջ», աւելցուցած է ան:

Հայաստանի մէջ Պարաճանովի ծննդեան 80-ամեակի տօնակատարութիւնները ամբողջ տարուան ընթացքին պիտի շարունակուին պետական մակարդակի վրայ: Այս ծիրէն ներս Հայաստանի վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեանի որոշումով կազմուած է կառավարական յոբելենական յանձնախումբ, որուն կը նախագահէ Հայաստանի մշակոյթի եւ երիտասարդութեան նախարար Թամար Պօղոսեան: Կը ծրագրուի կազմակերպել Պարաճանովի ժապաւէններու ցուցադրութիւններ, արուեստագէտներու հանդիպումներ, յիշատակի ոգեկոչումներ:

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԱԵՒ ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ ՄԷՋ

Շարժապատկերի միջազգային արուեստի առասպելներէն մէկը հանդիսացող Պարաճանովի յոբելեանը իր արժանի շուքով սկսաւ նշուիլ նաեւ Հոլիվուտի մէջ: Հայ Արուեստի Պատմութեան Հետազօտութեան եւ Դաստիարակչական ընկերակցութիւնը Հոլիվուտի մէջ կազմակերպած է արուեստագէտին ժապաւէններու ցուցադրութեան շաբաթ որ սկսաւ Յուն-

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆԻ «ՄԵՌՆՈՂՆԵՐ»Ը

Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան Թատերական ընթերցումներու 17-րդ շարքին Յունուար 25-ի յայտագիրը կազմուած էր Վահէ Օշականի «Մեռնողներ» խորագրուած արդիական թատերախաղով: Ան կը ներկայացնէ հայկական վանքի մը մէջ հրասակներու յարձակումին տակ սպանուող վանականի մը մահը: Հերոսները ձայնական խումբեր են, քանի որ ինչպէս կ'ըսէ հեղինակը գործին մուտքի բաժնին մէջ, թատերգութիւնը գրուած է աւելի ձայնասփիւռի համար: Ձայները կ'արտայայտեն աւելի՝ քան դէպքեր, հոգեվիճակներ, մտածումներ, ըմբոստումներ:

Փորձառական թատրոնի այս նմոյշը տարօրինակ նմանութիւն մը ունի նոյն խորքով փակուեցաւ Պ. Դուրեանի «Թատրոն կամ Թշուառներ»ով սկսած մեռնելու թեմայով թատերգութիւններու ծրագիրը, Վ. Օշականի առաջին թատերախաղն է. զայն գրի առած է Փարիզի ուսանողութեան շրջանին, 1953-ին: 1955-ին հրատարակուած է Պէյրութի «Ակօս»ին թիւերուն մէջ, բայց չէ բեմադրուած: Անոր պատմուածքներուն, ուրիշ գրութիւններուն մէջ տիրական ըմբոստ, «հակա»յի շեշտերը հոս տեղ մտած են արդէն, այդ թուականէն:

Խաղը նախորդ ընթերցումներու նիւթերէն բոլորովին տարբեր ու ոչ այնքան դիւրամատչելի ըլլալով հանդերձ, ներկաները հետաքրքրութեամբ հետեւեցան: Այդ հետաքրքրութեան մէջ հարկ է մատնանշել կարեւոր բաժինը հինգ պատանիներու – Անահիտ Փիլիպպոսեան, Մարալ Քերովբեան, Էմիլ Քորթան, Կորիւն Խաչատուրեան, Վահան Քերովբեան – որոնք միացած մեծերու, աւելի փորձառուներու, չեղչելի յաջողութեամբ նպաստեցին խմբական ընթերցումի դժուար գործին: Անոնք բոլորն ալ, ինչպէս դիտել տուաւ ողջոյնի խօսքին մէջ խումբին ղեկավարը Ա. Յովհաննիսեան, այդ հայերէնը կը պարտին տանին ու որպէս «դպրոց»՝ «Մկնիկ» աշխատանոցի շաբաթօրեայ դասընթացքներուն:

Երկու արար եւ 15 պատկերով խաղին դերակատարներուն աւելի փորձառուներու խումբը բաղկացած էր Նոյեմի Իսաէֆիէ, Ժիրայր Զոլաքեանէ, Վետա Պարվէրտեանէ, Նազարէթ Գույումճեանէ, Յարութիւն Խաչատուրեանէ: Բեմական գործողութիւններու ընթերցումը ըրաւ Աստղիկ Տինկիթեան: Իսկ փորձերը, ինչպէս միշտ, վարած էին Ժիրայր Զոլաքեան եւ Արբի Յովհաննիսեան:

Պարբերական նորերու մասնակցութեամբ ալ որոշ միաանութիւն պահելու խումբին յաջողութեան հետ հետաքրքրութիւնը պահելու կարեւոր ազդակ եղաւ բեմադրութիւնը որ նուազագոյնի իջած բեմայարդարումով, շարժումով, Փարիզի Ուսանողական ոստանի Հայ տան սրահին շատ սահմանափակ կարելիութիւնները առաւելագոյն ձեւով օգտագործած էր, ստեղծելով տպաւորիչ միջավայր մը:

Ընթերցումէն ետք որ շուրջ ժամ մը տեւեց, Ընկերակցութեան ղեկավար Ա. Յովհաննիսեան պատասխանեց գործին, հեղինակին առընչուած հարցումներու, ապա ծաւալեցաւ զրոյց մը, մասնակցութեամբ պատանի դերակատարներուն:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ար 9–ին: «Հոլիվուտ ինթըրթէյնմընթ» թանգարանի սրահին մէջ տեղի ունեցած այս նախաձեռնութեան ծիրէն ներս կը ցուցադրուին Սերգէյ Պարաճանովի բեմադրած, ինչպէս նաեւ անոր կեանքին ու գործերուն նուիրուած ժապաւէններ: Այս տօնակատարութեան պաշտօնական ձեռնարկներուն ներկայ գտնուած են Երեւանի Պարաճանովի տուն – թանգարանին տնօրէն Զաւէն Սարգսեան եւ Պարաճանովի մտերիմ, «Սերգէյ Պարաճանով. վերջին գարունը» ժապաւէնին բեմադրիչ Միխայիլ Վարդանով:

Պարաճանովի յոբելեանին առիթով տեղի ունեցող այս նախաձեռնութիւններու ծիրէն ներս եւ «Հոլիվուտ ինթըրթէյնմընթ» թանգարանի կազմակերպութեամբ տեղի կ'ունենայ նաեւ ցուցադրութիւնը արուեստագէտին ստեղծագործութիւններուն (գեղանկարներ, fոլաժներ), ինչպէս նաեւ՝ անոր լուսանկարներուն եւ ժապաւէններուն որմազդներուն, որոնց մեծ մասը այս առիթով բերուած է Երեւանի Պարաճանով տուն-թանգարանէն:

Նշենք, որ Սերգէյ Պարաճանովի մահէն (1990) եւ Խորհրդային Միութեան փլուզումէն ետք անոր ժապաւէնները աւելի մատչելի դարձան ամերիկացի արուեստագէտներուն, որոնք մեծ համարում եւ հիացում ունին արուեստագէտին ստեղծագործութիւններուն նկատմամբ:

«Ազդակ»

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆՑԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԸ ՋԱՒԱԽՔԻ ՀԱՐՑԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Ատրպէյճանցի երեսփոխան Զ. Եագուպ որ ներկայ գտնուած է Վրաստանի նախագահին երդման արարողութեան ու հանդիպումներ ունեցած երկրին իշխանութեան զանազան դէմքերուն հետ, հարցազրոյց մը տուած է ատրպէյճանական «525-րդ» թերթին. այդ զրոյցին մէջ լայն տեղ տուած է Վրաստանի հայաբնակ Ջաւախքի շրջանին պահանջներուն, անոնց տալով անջատողական նկրտումի մը իմաստը:

Եագուպի ըսածը այն է որ Վրաստանի մէջ իշխանութեան փոփոխութենէն օգտուելով Հայեր կրնան «Կովկասի մէջ երկրորդ Ղարաբաղեան հարց մը ստեղծել»: Քաղաքական դէմերու կարծիքով՝ նման պահանջ Վրաստանի կայութիւնը լարելու նպատակը կը հետապնդէ: Արդէն երկիրը շատ մը հարցեր դիմագրաւելու պարտաւորութեան առջեւ է, եթէ Ջաւախքի հարց մըն ալ աւելնայ, կացութիւնը ա՛լ աւելի կը բարդանայ: Հայերու ընթացքին մէջ կը մատնանշուի Ռուսաստանի դրդում, քանի որ Մոսկուա չի փափաքիր որ վրացական նորընտիր իշխանութիւնը իր հակակշռէն խուսափի:

Ատրպէյճանցի երեսփոխանը կ'ըսէ թէ եթէ Ջաւախքի Հայերուն ինքնավարութիւն տալու հարցը լրջանայ, Ատրպէյճանցիներն ալ Պորճալըի խնդիրը օրակարգի կը բերեն: Սակայն, Եագուպ վստահ է որ Սահակաշվիլիի ղեկավարութիւնը նման բաներու ընթացք պիտի չտայ: Ան իրենց հետ տեսակցութեան ըսած է որ Վրաստանի բնակիչ բոլոր ազգախումբերը հաւասար իրաւունքներով, Սահմանադրական կանոններու շրջանակին մէջ պիտի ապրին: Ատրպէյճանցի երեսփոխանը վստահ է որ այդ ուղղութեամբ Թիֆլիս հարկաւոր քայլերը պիտի առնէ: Երկրորդ Ղարաբաղ մը անձնպաստ է թէ՛ Վրաստանի, թէ Հարաւային Կովկասին որ արդէն կ'ապրի լարուած մթնոլորտի մը մէջը:

Ա ՍԿԷ Ա ՆԿԷ

ՏԸՊՐԷ – ՌԱՖԱՐԷՆ ԲԱՆԱՎԷՃ

Ազգային Ժողովի նախագահ՝ Ժ. Լ. Տըպրէի եւ նախարարապետ՝ Ժ. Փ. Ռաֆարէնի յարաբերութիւնները այլեւս թըշնամական բնոյթ առած են եւ Յունուար 21-ին, Ռաֆարէն երկտող մը յանձնել տուած է Տըպրէի, ուր կ'ըսէ՝ «Ձեր յօդուածը անպարկեշտ կը գտնեմ: Կը ցաւիմ»: Այս խօսքերը հետեւանք են այն հարցազրոյցին, որ լոյս տեսած է «Մաչ»ի մէջ Ժան – Մարի Ռուարի կողմէ Ազգային Ժողովի նախագահին հետ: Տըպրէ ըսած է. – «Անհանգստութիւնս անկէ կուգայ, որ այն տպաւորութիւնն ունիմ որ Ֆրանսան կը մատակարարուի ինչպէս խանութպան մը (պութիքիէ) պիտի մատակարարէր իր խանութը»: Տըպրէ կ'ըսէ թէ պութիքիէ բառը չէ գործածած, բայց, Ժ. Մ. Ռուար կը հաստատէ որ գործածած է: Տըպրէ այլ քննադատութիւններ ալ կ'ընէ տնտեսական, ընկերային գետնի վրայ: Ռաֆարէնի հեղինակութիւնն ալ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ, գովեստը վերապահելով Վիլփէնի:

ԱՍՈՐԻՆԵՐՆ ԱԼ ԴԺԳՈՀ ԵՆ

Ասորի – քաղդէացիները եւ Սիխերը խստօրէն դատապարտած են Ֆրանսայի Կրթական նախարարին՝ Լիւք Ֆէրիի արտայայտութիւնները երեսփոխաններուն առջեւ, Յունուար 20-ին: Նախարարը ակնարկելով այդ քրիստոնեայ համայնքին (16 հազար ասորի – քաղդէացի կայ Ֆրանսա) ըսած էր որ Իլ – տը – Ֆրանսի մէջ, շուրջ 50 «մեծ խաչեր» կան եւ հարկ է վերջակէտ մը (ինք ըսած էր՝ holà մը) դրուի այդ չեզումին, արդարացնելու համար ցայտուն նշաններու արգելքը: Ասորի – քաղդէացիներու միութիւնը կը դատապարտէ եւ «անընդունելի կը գտնէ որ երեսփոխաններ եւ նախարարներ օգտագործեն այդ խաղաղ համայնքը որպէս տարաշխարհիկ փարասան մը, արդարացնելու համար կրօնական նշաններ կըրելու օրինագիծը դպրոցին մէջ, որ կը վերաբերի այլ կրօնքներու»: Միութեան պատասխանատուն ըսած է «Մոնտ»ի որ «այդ խաչերը շատ սովորական են, չորսհինգ սանթիմեթր երկարութեամբ: Սիխերու միութիւնն ալ գրած է Լիւք Ֆէրիի, ճշդելու համար որ փաթթոցը որեւէ ձեւով ծայրայեղութեան նշան չէ:

ԼԱԹՐԷՇԻ ԴԷՄ

Փարիզի Արդարադատութիւնը նախնական քննութիւն մը բացած է Մոհամէտ Լաթրէշի ցեղապաշտ նկատուած խօսքերուն առթիւ: Լաթրէշ, որ նախագահն է Ֆրանսայի Մահմետականներուն, լաչակի հարցին կապակցութեամբ, զանազան առիթներ ունեցած է արտայայտուելու եւ ըսելու, ի մէջ այլոց, «Հրեաները ամէն բան ունին, մինչ մահմետականները ոչինչ ունին», «Շարոն = Հիթլէր»: Կարգ մը թերթերու մասին ալ խօսած է եւ ըսած թէ «Մոնտ-ը սիոնիստ թերթ մըն է Լիքրայի հրամանին տակ»: Հրէական կազմակերպութեան ներկայացուցչական Խորհուրդը եւ Լիքրան կ'ուզեն որ Լաթրէշի միութիւնը լուծուի: Արդարութեան նախարարը համաձայն չէ:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Խոր շունչ մը քաշեցի: Լռեցինք: Մեր առջեւէն անցան զոյգ մը ցնծուհիներ գրգռիչ ակնարկներ նետելով Աւետիսեանին, որուն աչքերը կ'արտայայտէին տխրութիւն ու ձանձրոյթ:

– Այսօր լուր առինք Պոլսէն, Երուա՛նդ. երկու շաբաթէն մեր նաւը այստեղ կ'ըլլայ, փոքրիկ յունական նաւ մը, գուցէ նոյնիսկ աւելի կանուխ: Ցամենայն դէպս մինչեւ երկու շաբաթ ծովուն վրայ կ'ըլլանք, – ըսաւ ուսիս զարնելով ու նշանակալից նայուածքով մը:

Հասկցայ, որ բան մը ունէր լեզուին տակը, բայց հազիւ սիրտս կրցայ զսպել: Խռովքս հետզհետէ կը մեծնար եւ ոչինչ չհարցուցի: Որքա՜ն կ'ուզէի, որ վայր – կեան առաջ երթայինք ու ծրարը յանձնէր...

– Տե՛ս, Երուա՛նդ, ըսաւ անկեղծ, – ես կողմնակի միջոցները չեմ սիրեր... Օր. Սիրարփին խնդրեց, որ քեզ համոզեմ, որ մնաս Կովկաս: Հայրը հարուստ է, բայց համայնավարները դալէն ի վեր վաճառատունին փակուած է: Միայն եղբայրը կը շահի:

– Ինչո՞ւ այդ բոլորը կը պատմէք ինծի, – ըսի դժգոհ, – այդ մանրամասնութիւնները բնաւ զիս չեն հետաքրքրեր...

– Ցամառ ու հպարտ ես, – ըսաւ ուսուցիչս քաղցրութեամբ, – դեռ փոքր ես, խոհեմութեամբ մտիկ ըրէ զիս: Օրիորդ Սիրարփիենց տունէն ի հարկէ բան չեն գիտեր, միայն եղբայրը տեղեակ է: Միասին խօսեցանք: Քրոջը եւ ինծի խոստացաւ, որ ամէն կերպով կ'օգնէ քեզի, որ ուսումդ շարունակես, եթէ մնաս Կովկաս: Օր. Սիրարփին շաբաթ մը առաջ կ'ուզէր գալ Պաթում քեզ համոզելու համար, պատրուակելով որ տկար է, բայց տունէն չթողուցին. վտանգաւոր ժամանակնե՛ր են... Բախտաւոր ես, անմ՛ռակ: Ամբողջ դպրոցով պիտի գան: Ցամառ մի ըլլար, տղա՛ս, կեանքը այսպէս է, ըստիպուած ես որոշ զիջողութիւններ ընել հպարտութեանդ. մարդ իր կեանքը երկու անգամ չի շիներ...

– Գիտեմ, – ըսի տխուր, – այդ բոլորը ճիշդ են բոլորին համար, բայց ոչ ինծի. ես սրտիս հետ սակարկութեան չեմ նստիր...

Երկարօրէն նայեցաւ աչքերուս, յայտնապէս վշտացած:

– Երուա՛նդ, – ըսաւ ցաւով, – չէի գիտէր որ յամառ ես. բոլորին պէս մարդ մըն ալ դուն պիտի ըլլաս...

Նայեցայ աչքերուն համարձակութեամբ: Շրթունքներս կծկուեցան ցաւէս:

– Ներողութիւն, – ըսի, եթէ Ձեզ վշտացուցի...

– Ոչինչ, ոչինչ, – ըսաւ ուսիս զարնելով, – բոլոր տղաքներուն մէջէն քեզ ամէնէն շատ կը սիրեմ ... Տղա՛ս կեանքը քու գիտցածիդ պէս չէ, կը կտրէ թեւերդ, կը մնաս բոլորին պէս խեղճ փողոցին մէջտեղը, մարդոց առօրեայ հաշիւներուն ու մտահոգութիւններուն մէջ...

Աչքերը տխուր ու մելամաղձոտ էին միշտ:

– Ե՛ս ալ, – շարունակեց տրտում, – քու տարիքիդ կը կարծէի տիրել կեանքին: Բարձրէն նայիլ մարդոց պզտիկութիւններուն վրայ: Կը կարծէի մնալ անաղարտ, բայց կեանքը զիս ալ խառնեց բազմութեան, ես ալ շատերէն մէկն եմ հիմա, բոլորէն մէկը...

Յետոյ, լուրջ, անկեղծ, համոզկեր, հաւատալով իր ըսածին՝ ըսաւ տխուր.

– Կեանքի մէջ երկու անգամ չեն սիրեր, այնպէս ինչպէս Օր. Սիրարփին քեզ կը սիրէ: Կ'արժէ, որ ինքնասիրութիւնդ զոհես իր սիրտը չվիրաւորելու համար, եթէ իրապէս զայն կը սիրես...

– Կը սիրեմ, – ըսի հեղձամղձուկ ու արցունքները թրջեցին կոկորդս – Տեսէ՛ք առաջ արտասուել չէի գիտեր, հիմա կորսնցուցած եմ քաջութիւնս, կնոջ պէս կուլամ...

– Ձէիր արտասուեր, որովհետեւ չէիր սիրեր, – ըսաւ հե՛զ ու տխուր, իր իմաստուն աչքերը կախելով գետին, – սէրը հեզ ու խոնարհ կը դարձնէ մարդը: Սէրը աշխարհի ամէնէն ազնիւ ու բարձր բանն է, Երուա՛նդ, մեր կեանքի ամէնէն գեղեցիկ պահը, մեր երեք հարիւր վաթսունհինգ օրերուն Մայիս մէկը, – ըսաւ ցոյց տալով աղջիկները, որ կարմիր շղարշներու մէջ ծլարձակ վերսկսած էին պարել, արեւմուտին գիրկը...

– Խորհուրդ կու տամ, որ մնաս, – շարունակեց լուրջ, բռնելով ձեռքէս, – երիտասարդ ես, մտիկ մի ըներ հպարտութեանդ. քաջ մարդը այն է, որ կը յաղթէ իր ինքնասիրութեանը, իր հպարտութեանը. իր հազար ու մէկ առաւել կամ նուազ ունայնամիտ ու սուտ կատաբելութեան տենչերուն ... սրտին չեն յաղթեր, Երուա՛նդ...

– Տղամարդը պէտք է միշտ բարձր բռնէ իր գլուխը, – ըսի դէգ, – հինգ տարի որբ ու բոպիկ, բնաւ չեմ խոնարհած. սիրոյ մէջ ալ պէտք է արժանավայել ըլլալ: Ես քաջ կ'ըսեմ այն մարդուն, որ կրնայ արժանապատուութիւնը ամուր պահել, կըրնայ ազնուանալ նոյնիսկ վիրաւորելով իր սիրտը ... սիրտը տկար է ու գէշ խորհրդատու: Այո՛, սիրտ ըսածդ տկար է, հէք, պզտիկ մսի կտոր...

– Սիրտը, – առարկեց ամուր, – երբ մաքուր է եւ հարազատ, երբեք գէշ թելադրութիւն չըներ մարդուն. վստահէ՛ սրտիդ, Երուա՛նդ...

Լռեցինք:

Լոյսը դանդաղօրէն կը քաշուէր ծառերուն տակէն: Մեր նաւէն լսեցինք համբոյրի ձայն: Բնազդաբար գլուխս դարձուցի ետ. երիտասարդ զոյգ մը կը համբուրուէր ծառի մը տակ: Քիչ յետոյ Վահրամը եկաւ շէնշող ու լուսաւոր աչքերով: Ոտքի ելանք:

(Շար. 54)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Եսթեր Ասլանեան (Մէն – Շամոն) իր մօր՝ Նուարդ Ասլանեան – Խաչատուրեանի մահուան 20-րդ (1984, Փետրուար 2) տարելիցին ի յիշատակ 100 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւնը Գայեանէ Սիմսարեանի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Տիկին Արտեմիս Աչիկ 30 Եւրօ, Պր. Պատուականեան 20 Եւրօ :

Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւնը Մարի Տիւզեանի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Տիւզեան 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Մխիթարեան 200 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 300 Եւրօ, Պր. Յարութիւն Տէմիր 100 Եւրօ, Սիմպիլեան ընտանիք (Գանատա) 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Նահապետ Խօղթաշ 200 Եւրօ, Պր. Ժիրայր Միհրանեան (Մարսէյլ), Պր. Յարութիւն Հաթեմեան (Մարսէյլ) 100-ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Արման Սանոսեան 75 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Դուրեան 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Նուրհան Խփէքճի, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գարակէօզ 20-ական Եւրօ :

(Շար. Ա. էջէն)

ամերիկեան կայանի մը մօտ՝ Պալատ (Պաղտատէն 75 քիլոմեթր հիւսիս) :

ՄԵՔՔԷԻ ՄԷՋ, ուր տարեկան ուխտագնացութեան առթիւ հաւաքուած են 2 միլիոն մահմետականներ, Փետրուար 1-ին, հրմշտուքի հետեւանքով 244 հոգի մեռած է եւ 200 վիրաւորներ կան : Ուխտաւորները ոտնակոխ եղած են, երբ տեղի կ'ունենար արարողութիւն մը, որուն ընթացքին հաւատացեալները կը քարկոծեն սատանան խորհրդանշող կոթող մը :

ՍԱՐՔՈԶԻ, որ Յունուար 31-ին, Փարիզի Հալերու Թաղամասը գացած էր զօրավիգ ըլլալու համար Գոփէի շրջանային ընտրութեան, բիրտ ցոյցերու եւ յարձակումներու ենթարկուեցաւ : Նախ, փորձեց հակազդել, բայց, ի վերջոյ փախուստէ այլ ելք չգտաւ : Արուարձաններէ եկած երիտասարդներ էին, որոնք զանազան տեղերէ միջադէպեր ստեղծեցին : Գոփէ եւ Սարքոզի նախ յաջողեցան ոստիկանատուն ապաստան գտնել, ապա խոյս տալ քովընտի դուռնէ մը :

ԱԲԲԱՅ ՓԻԷՐ, Փետրուար 1-ին, մասնակցեցաւ իր հիմնած Էմմաուսի յիսնամեակի ոգեկոչումներուն : Այսօր, 91 տարեկան, կրօնաւորը Թրոքատէրոյէն կոչ մը եւս ըրաւ ի պաշտպանութիւն չքաւորներու, անօթեւան անձերու, ապա, ընդունուեցաւ Ժագ Շիրաքի կողմէ : Յիսուն տարի առաջ, աբբայ Փիէր ցնցած էր ժողովուրդին խիղճը, կոչ ընելով որ օգնութիւն տրուի ցուրտէն փողոցը մնացած թշուառներուն :

ԳՐԻՖԻ (Ֆրանսայի Հրէական Կազմակերպութեանց Ներկայացուցչական Խորհուրդ) տարեկան ճաշին կը մասնակցէին վարչապետ՝ Ժ. Փ. Ռաֆարէն եւ 16 նախարարներ : Այս առթիւ, Ռաֆարէն ջանացած է համոզել Հրեաները, որ չվախնան, վստահութիւն ունենան իշխանութեան նկատմամբ, շեշտելով. – «Պէտք է վստահիք Ֆրանսայի, որովհետեւ Ֆրանսացի էք» :

ՄԱՔՈՆԻ ՄԷՋ, «դեղին մանրուք»ներու արշաւին առթիւ տրուած համերգի մը, որու ներկայ եղած է Պեռնատէթ Շիրաք, ծանր միջադէպ մը պատահած է երգչուհի Շէրիլի դէմ : Շուրջ 30 Մաղրեպցիներ նախատած են երգչուհին՝ «Աղտոտ Հրեայ, մա'հ Հրեաներուն, պիտի սպաննենք ձեզ» բացագանչելով :

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

Տօն Սրբոցն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Զօրեքտասան Զինուորացն :

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE

organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԶՕՐՍ ՄԱՅՐԻԿ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի. –
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբը :

Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20.30-ին :

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ,
ԿԱՊՈՅՏ,
ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures

au Théâtre «G y p t i s»
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ 06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ :

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին :

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Centre Culturel SAINT MESROB

Le jeudi 5 février à 20h45
ANAHIDE TER MINASSIAN
donnera une

C O N F E R E N C E
sur
ANTOINE POIDEBARD ET L'ARMENIE (1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre - Cocktail —

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիրակի, Փետր. 8, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, 6 ռին Կոմիտաս, ողբացեալ խաչուհիներու յիշատակին :

Արարողութենէն ետք՝ ճաշ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ :

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու
սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե'ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը) :

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին :

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան :

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջերս Երեւանի մէջ հրատարակուեցան. –

1.– Վլատիմիր Պետրոսեանի
«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԵՒ ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ»

2.– Յովհաննէս Չիլինկիրեանի
«ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ (ԻԲՐ ԹԷ) ՉԳԻՏՑԱԾ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

4 լեզուներով՝ մէկ հատորի մէջ, հայերէն, թրքերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն :

Այս գիրքերէն ունենալ փափաքողները նամակով մը կրնան դիմել եւ մենք սիրով կը նուիրենք եւ կ'ուղարկենք իրենց հասցէին :

Հասցէ՝
MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — LE VERDON - B
06800 CAGNES-SUR-MER — **FRANCE**

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau
pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE
Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans,
qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.
Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.
(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre
MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL
POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio
(2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4
MERCREDI
4 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·873 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20·873

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԳՈՐԾ ՉՈՒՆԻ ԵՒՐՈՊԱ»

Կ'ԸՍԷ Ֆ. ՊԱՅՐՈՒ

Ֆիկարօ – Մակազինի (Փետրուար 1) տուած հարցազրոյցին վերջաւորութեան, այն հարցումին, որ կը վերաբերի Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան, Իւ – Տէ – էՖ-ի նախագահը՝ Ֆր. Պայրու կը պատասխանէ. – «Ժագ Շիրաք եւ Լիոնէլ Ժոսփէն որոշեցին Թուրքիոյ անդամակցութիւնը, առանց նուազագոյն վիճարկումը կազմակերպելու: Առանց իրենց այդ ընտրութեան, այդ անդամակցութիւնը չէր ընդունուեր: Կը տեսնէք թէ ի՛նչ կը պատահի, երբ, բաղմազանութիւնը չի յարգուիր: Այսօր, այդ անդամակցութիւնը ճամբայ ելած է: Նոյնիսկ, եթէ հարկ է, սկզբունքով, Դեկտեմբերին սպասել բանակցութեանց սկիզբի սկզբունքը վաւերացնելու համար: Ինծի համար, սխալ մըն է. – Թուրքիան եւրոպացի չէ: Իրեն հետ, կարելի էր դրացնութեան նախընտրական համաձայնութիւն մը կնքել: Բայց, ընդլայնել Եւրոպական Միութիւնը երկիրներու, որոնք եւրոպացի չեն, կը նշանակէ ի վերջոյ, ծրագիրը դատապարտել»:

ԲԱՔՈՒ – ՃԷՅՀԱՆ ՔԱՐԻՒՂԱՏԱՐԸ ԿԸ ՎՐԴՈՎԷ ՔԻՒՐՏԵՐԸ

Ինչպէս կը տեղեկացնէր Փետր. 2-ին քրտական օրաթերթը «Էօզկիւր փոլիթիքա», Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարը մտահոգութեան աղբիւր է Քիւրտերուն համար, քանի որ պիտի անցնի քրտական այնպիսի շրջաններէ ուր ջուրի կարեւոր պաշարներ կան ու նաեւ երկրաշարժի մշտական վտանգ:

Քիւրտիստանի ժողովրդական համաժողովը դժգոհ է որ քարիւղատարին շինութեան որոշումէն առաջ շրջանի բնապահպան եւ ընկերա – տնտեսական պայմանները չեն յարգուած. այդ պատճառով ալ նոյն մարմինը կը պնդէ թէ ծրագիրը պէտք չէ կիրարկութեան դրուի: Դիմում եղած է նախաձեռնարկ ընկերութիւններու որ կառուցումի աշխատանքները կանգ առնեն:

Քիւրտերը դժգոհ են նաեւ այն պատճառով որ Արտահանի, Կարսի իրենց գիւղացիներուն հողերը սպառնալիքներով ապաեփականացուած են, հակառակ կալուածատէրերուն ընդդիմութեան: Վճարուած գումարն ալ ծիծաղելի կը նկատեն: Այդ հողերուն, ուրկէ պիտի անցնի խողովակաշարը, բնակիչ Քիւրտերը բնակութեան նոր վայրեր պիտի փոխադրուին:

Վրդովումի աղբիւր է յատկապէս այն հեռանկարը որ տուեալ քրտական շրջանները կ'ոռոգուին Եփրատի ու Տիգրիսի ջուրերով, իսկ նոյն շրջանէն անցնելիք քարիւղատարը օր մը արտածործում մը ունենալու պարագային, ջուրերու ապականումը բնապահական մեծ աղէտ մը ու անոր զուգահեռ տնտեսական ծանր վնաս կը պատճառէ:

Ծանօթ է որ Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարը կը կառուցուի արեւմուտք փոխադրելու համար Կասպից ծովու քարիւղը: Գլխաւոր նախաձեռնողներէն են քարիւղի բրիտանական, ազրպէջանական, ֆրանսական ու այլ ընկերութիւններ: Ծրագրուած է քարիւղատարին կառուցումը աւարտել 2005-ին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԷՋ ՍՊԱՍԵԼԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵ՞Ր

Յունուար 27-ին, Եւրոպական Խորհրդարանի Արտաքին գործերու, մարդկային իրաւունքներու, ընդհանուր ապահովութեան եւ պաշտպանութեան քաղաքականութեան յանձնաժողովը քննարկած է Փէռ Կարթոնի Հարաւային Կովկասի նկատմամբ Եւրոպական Միութեան քաղաքականութեան մասին զեկուցումը: Անոր Ղարաբաղի առընչուած մասը կարեւոր այժմէականացում բերած է Ղարաբաղի հարցին: Ենթադրական հեռանկար որպէս, ներկայացուած է առաջարկը որ հայկական կողմը քաշուի իր հսկողութեան տակ գտնուող եօթը շրջաններուն հինգէն, բացառութեամբ Հայաստան – Ղարաբաղ կապը կազմող Քելբաջարն ու Լաչինը: Ատոր փոխարէն Ադրբէջան թոյլ պիտի տայ որ Բաքու – Նախիջեւան – Երեւան երկաթուղին գործածութեան բացուի:

Ադրբէջանի առաջին արձագանգները կը մատնեն նման առաջարկ ընդունելու տրամադրութիւն: Ազգային Ժողովի նախագահը Մ. Ալասքերով Եւրոպական յանձնաժողովի դեսպանին յայտնած է թէ դրապէս կ'արժեւորէ Կարթոնի տարբերակը: Սկզբունքի համաձայնութիւն յայտնած է ընդդիմութեան գլխաւոր կուսակցութեան՝ Մուսավաթի փոխ-նախագահը եւս:

Ինչ կը վերաբերի Հայաստանին, տեղական լրատուները կը յիշեցնեն թէ նախագահ Ռ. Քոչարեան ասկէ առաջ հակառակ արտայայտուած է երկաթուղին բացումը տարածքներու զիջումով փոխարինելու վարկածին: Կ'ըսուի թէ նոյնիսկ երկաթուղին անցնելիք երեք շրջաններով սահմանափակելով զիջելի տարածքներուն թիւը, Հայաստան ոչ մէկ ապահովութիւն կրնայ ունենալ որ Բաքու այդ կարգադրութենէն ետք չի վերսկսիր շրջափակել Հայաստանը:

«Արմէնփրէս» Յունուար 30 թուակիր լրաշարով կը հաղորդէր թէ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Եւրոպական Միութեան Հարաւային Կովկասի ներկայացուցիչը ընդունելէ ետք, միասին տրուած մամուլի ասուլիսին ըսած է թէ երկաթուղին փոխարէն տարածք տրամադրելը նոր գաղափար չէ եւ այդ մասին Երեւանի կեցուածքը յստակ է. հակամարտութեան լուծումի ամբողջական տարբերակէն այլ կարգադրութիւն մասնակի ձեւ կ'ըլլայ եւ ոչ արդիւնաւէտ: Եւրոպայի ներկայացուցիչը շեշտած է թէ Միութիւնը պատրաստ է աջակցելու խաղաղ կարգաւորման հոլովոյթին, շահագրգռուած է արագ լուծումով մը եւ թէ վերջնական որոշումէն ետք կ'օգնէ վերականգնումի ընթացքին:

Այս բոլորը կը զուգադիպին Ադրբէջանի նախագահ Ի. Ալիեւի Ռուսաստան այցին որ առիթ պիտի տայ նախագահ Պուտինի հետ հանդիպումի մը: Ինչպէս գրած է «Մոսկովսկիէ Նովոստի» թերթը, Ի. Ալիեւի Մոսկուա այցին համար պահը բարենպաստ է. ան խաղալով Կովկասի մէջ ռուսեւամերիկեան հակասութիւններուն վրայ, խոստանալով, օրինակ, ամերիկեան ռազմակայան չզետեղել իր երկրին մէջ, կրնայ ձեռք ձգել Մոսկուայի աջակցութիւնը, գրաւուած երեք – չորս շրջանի խաղաղ ճամբով ազատագրումին:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷԻ ՕՐԷՆՔԸ ԱՆՓՈՓՈԽ

Ազգային Ժողովը գարնան նստաշրջանին Ա. նիստին, Փետր. 2-ին, քուէարկած է ընդդիմութեան կողմէ ներկայացուած առաջարկ մը. ան կը վերաբերէր նախագահին դէմ վստահութեան հանրաքուէի դիմելու օրէնքին մէջ փոփոխութիւն կատարելու: Հարցը ծագում առած էր նախագահական վերջին ընտրութեան ապօրինութիւններու պնդումներուն առընչութեամբ. Սահմանադրական ատեանը թելադրած էր փոփոխութիւնը, սակայն մեծամասնութիւնը մերժած է այդ առաջարկը, քաղաքական հիմէ զուրկ ու Խորհրդարանի քննարկումի անարժան նկատելով: Ընդդիմութեան երեսփոխանները տեսնելով որ իրենց առաջարկը ստոյգ մերժումի պիտի բախի, ցուցական կերպով հեռացած են նիստի սրահէն:

ԱՇԽԱԲԱԴԷՆ ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՆԵՐ

Փետր. 1-ին Թիւրքմէնիստանի մայրաքաղաքէն Հայաստան հայրենադարձ կատարած են 92 Հայաստանցիներ: Անցեալ տարուան Նոյեմբերին ալ աւելի քան հարիւր Հայաստանցիներ վերադարձած են: Անոնք ապօրինի կերպով կ'ապրէին Թիւրքմէնական տարբեր քաղաքներու մէջ:

ԱՌԵՒԱՆԳՈՒՄ ԵՒ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ռուսաստանի Պոդմոսկովիէ շրջանին մէջ սպաննուած է Շչելկովեան շրջանի պետի արդիւնաբերութեան, տնտեսութեան մարզի Ա. տեղակալ Յարութիւն Լոբեանի 23 տարեկան զաւակը: Ան նախորդ օրը առեւանգուած է եւ երկու միլիոն տոլար փրկագին պահանջուած: Ոճրագործները ձերբակալուած են:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 2/3)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ԱՄՆ-ՈՒ ՄԷՋ

Երեսփոխան Թաթուլ Մանասէրեան որուն համար գրուեցաւ թէ ընտանեկան հարցով հսկողութեան տակ առնուած էր ԱՄՆ-ու մէջ, ըստ նորագոյն տեղեկութիւններու, ձերբակալուած է: Լուրը հաղորդած է ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութիւնը, ըսելով որ ձերբակալեալը դիւանագիտական անձնագիր ունի, բայց ԱՄՆ-ու մէջ անձեռնմխելիութիւն չի վայելեր:

ՀԱՅԵՒՎՐԱՑԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊ

Վրաստանի Ծալկայի շրջանին Գումբաթի վրացական գիւղը խուժած են դրացի Աշկալա հայաբնակ գիւղին բնակիչները եւ սկսած են ծեծկուիլ տեղացիներուն հետ, տուներու պատուհաններ քարկոծել, եւլն., ըստ վրացական հեռատեսիլին: Գումբաթիի բնակիչները պահանջած են որ մեղաւորները պատժուին, սպառնալով հակառակ պարագային ազգամիջեան լայն ճակատումի ձեռնարկել:

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՊՈԼԻՍ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան որ Անթալիոյ մօտերը ինքնաշարժի արկած մը անցուցած եւ վիրաւորուած էր, առաջին խնամքները ստանալէ ետք տեղւոյն Վագըֆ հիւանդանոցին մէջ, Փետր. 2-ին օդանաւով Պոլիս փոխադրուած է. նոյնպէս միւս վիրաւորները: Պատրիարքին ու վիրաւոր իր ուղեկիցներուն կացութիւնը բարեբախտաբար ծանրակշիռ բնոյթ չունի: Պատրիարքը ներկայիս կը գտնուի Ս. Փրկիչ ազգային հիւանդանոցը ուր կը շարունակուի բուժումը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱԳ ՇԻՐԱՔ Մարսէյլ էր Փետր. 2-ին եւ իր ելոյթին մէջ, իր խոր զօրակցութիւնը յայտնեց ժիւփէի, որու, ըսաւ, Ֆրանսան պէտք ունի: Բացառիկ քաղաքական անձ մըն է, ձեռնհաս, պարկեշտ: Ֆրանսայի նախագահը Մարսէյլ գացած էր քաղցկեղի դէմ պայքարի արշաւին շրջագծին մէջ: Այցելած է Փաոլի – Գալմէթ Հիմնարկը, ուր կլոր սեղան մըն ալ տեղի ունեցած է հիւանդներու հետ: Հիմնարկին տնօրէնն է Տոմինիք Մարանինչի, որ քաղցկեղի ճիւղին կարեւոր դէմքերէն է Ֆրանսայի մէջ: Շիրաքի համար հիւանդներու կոմիտէները անհրաժեշտ են եւ պէտք է բազմանան, վերջ տալու համար այն անհաւասարութեան որ գոյութիւն ունի հիւանդին եւ բժիշկին միջեւ:

ԱԼԷՆ ԺՈՒՓԷ, Նորմանտիէն Պորտօ անցաւ, Փետրուար, 2-ին, ուր ջերմ ընդունելութեան մը արժանացաւ 1500 համակիրներու կողմէ: Պաստառներու վրայ կարելի էր կարդալ՝ «Արդարութիւն՝ այո՛, վրէժ ո՛չ»: Կարճ ելոյթ մը ունենալով, խոստովանած է որ դժուար պահեր կ'ապրի եւ նման պարագաներու մէջ, ինչ որ կարեւոր է առանձին չըլլալն է: Յաջորդ օրը ժիւփէ Փարիզ էր եւ հեռատեսիլի Ա. կայանէն իր որոշումը կը հաղորդէր:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ Սփիւռքի նախարարը Ն. Իպրահիմով Նիւ – Եորքի մէջ յայտարարած է թէ ի գին ամբողջ աշխարհը իր դէմը առնելու, Թուրքիա պէտք չէ Հայաստանի սահմանը բանայ: Ծանօթ է որ ԱՄՆ բաւական ժամանակէ ի վեր Անգարայէն կը պահանջէն նոյն սահմանին բացումը եւ վերջին օրերուն Թուրքիոյ վարչապետին Ուաշինկթըն այցին հարցը այժմէականացած էր: Ադրբեջանցի նախարարը նման քայլի համար անհրաժեշտ պայման նկատած է որ Ցայաստան ցեղասպանութեան պնդումէն հրաժարի եւ Ղարաբաղի «գրաւումին» վերջ տրուի:

ԱՄՆ-ՈՒ նախագահը ստիպուեցաւ տեղի տալ Գոնկրէսի (Խորհրդարան) ճնշումին եւ յայտարարեց թէ համամիտ է քննիչ անկախ յանձնախումբի մը ստեղծումին, որու պաշտօնն է հաստատել ամերիկեան սպասարկութեանց սխալները Իրաքի զանգուածային բնաջնջման զէնքերու մասին: «Կը ստեղծեմ քննիչ յանձնախումբ մը, բաղկացած երկու կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներէ եւս –

(Տար.ը Դ. էջ)

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԳԻՏԱԿՑՈՒՄՈՎ(*)

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ»). –

Իմ սերունդը Յակոբ Պարոնեանին ճանաչել է տակաւին 6-րդ դասարանում, սրանից շուրջ վաթսուն տարիներ առաջ: Եւ ճանաչել է ամենեւին էլ ոչ որպէս արեւմտահայ հեղինակի: Պարզապէս, մեր դասագրքում, ի շարս այլ հայ գրողների գործերի, զետեղուած էին հատուածներ «Ազգային ջոջերից» եւ «Մեծապատիւ մուրացկաններից»: Լաւ եմ յիշում, իմ դասընկերներն էլ են յիշում, որ մենք լեզուի խնդիր բնաւ չունէինք: Զունեցանք նաեւ յաջորդ դասարաններում, երբ անգիր էինք անում եւ արտասանում Պետրոս Դուրեանի «Տրտունջքը», «Իմ ցաւը», «Իմ մահը», «Լճակը», Դանիէլ Վարուժանի «Բանուորուհին», «Մայիս մէկը»:

Դասագրքերը հայերէն էին, հեղինակները՝ հայ, մենք՝ հայ: Ամէն ինչ բնական էր: Եթէ պատահէր, որ մէկն ու մէկը, ենթադրենք, «ալեակք» կարդալու փոխարէն կարդար «ալեակ», կամ ասենք, «յաւելուլ»-ի փոխարէն՝ «յաւելնուլ», ապա դրանից, ի հարկէ, լեզուի խնդիր չէր գոյանում:

Կարող եմ աւելի՛ն ասել: Մեր բակում ութ ընտանիք էր ապրում՝ Հայաստանի տարբեր կողմերից հաւաքուած: Տատս, որ ուսանել էր Վանում, սովորութիւն ունէր ափիթ – անափիթ բարձրաձայն արտասանութիւններ անել Դուրեանից, Մեծարենցից, Գամառ – Քաթիպա, Ռափայէլ Պատկանեանից, Յովհաննէս Յովհաննիսեանից: Նրան սիրով ունկնդրում էին բոլոր հարեւանները՝ թէ՛ իջեւանցին, թէ՛ ալափարսեցին, թէ՛ աշտարակցին, թէ՛ երեւանցին, թէ՛ պոլսեցին, նաեւ՝ նրանցից ոմանց հիւր եկած վրացահայ ու մոսկուացի իրենց հայ ազգականները:

Զեմ յիշում որեւէ դէպք, երբ մէկնումէկի կողմից որեւէ ակնարկ եղած լինէր հեղինակների եւ նրանց արեւելեան կամ արեւմտեան ծագման վերաբերեալ:

Նոյնն էր նաեւ իմ համալսարանական տարիներին՝ 1950 – 1955 թուականներին: Հայերէնը հայերէն էր՝ լինէր Քուչակինը, Աբովեանինը, Սունդուկեանինը, Եղիշինը, Թումանեանինը կամ Իսահակեանինը:

Ու հիմա միտք եմ անում՝ ուրեմն երբուանի՞ց սկսուեց արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի այս տխմար տարանջատումը: Գալիս կանգ եմ առնում այն մտքի վրայ, որ ամէն բան սրուեց ու խըտացաւ 1960-ական թուականներից, երբ որ բարձրացան ռուսամոլութեան նորանոր ալիքներ, «առաջատար» մտաւորականները իրենց երեխաներին բարեհաճեցին տեղաւորել ռուսական դպրոցներում, երբ հրապարակն արագ – արագ լցուեց ռուսախօսութեամբ: Իսկ յետոյ ... Յետոյ եղաւ այն, ինչի արդիւնքում այսօր յայտնուել ենք:

Անկախութեան հռչակումից մէկ եւ կէս տասնամեակ յետոյ էլ, աւաղ, հարկադրուած ենք ամենայն լրջութեամբ ըղբաղուել մեր մայրենի լեզուի տարանջատուածութեան խնդիրներով: Ինչպէս ասում են, հայրերն ու մայրերը խաղողը խակ – խակ կերան, եւ այսօր, ահա, նրանց զաւակների ատամներն են ցաւում: Իսկ ատամի ցաւը խփում է թէ՛ սրտին, թէ՛ ուղեղին...

Վերեւում ակնարկածս ռուսամոլները հեռու էին բնական, ճշմարիտ ռուսասիրութիւնից, ռուսաց լեզու, ռուսական մշակոյթ յարգելուց ու գնահատելուց: Նրանք արհամարհեցին այն ճշմարտութիւնը, որ չի կարելի որեւէ ազգի լեզուով խօսել՝ սեփական լեզուի հաշուին: Արհամարհեցին այն սահմանը, որ այդ արհամարհանքը գնալով աճեց ու վերաճեց կոյր ինքնադոհութեան՝ բառիս ամենալայն եւ ամենախոտելի իմաստով: Ու որովհետեւ արհամարհողներից ոմանք, եթէ ոչ՝ շատերը, պետական պաշտօններ վարեցին, այդ արհամարհանքն ինչոր պաշտօնական երանգաւորում ստացաւ:

Հայաստանը Խորհրդային Միութեան տիրոյթներից մէկն էր, որով եւ հանրապետութեան հիմնարկային – պաշտօնական գրագրութիւնը, գործավարութիւնը երկլեզու էր՝ թէ՛ հայերէն, թէ՛ ռուսերէն: Երկուսից ո՞րը՝ շատ, ո՞րը՝ քիչ, կախում ունէր նաեւ տուեալ հիմնարկի բնոյթից: Կային, որ ռուսերէնը նախընտրում էին թէկուզ միայն այն պատճառով, որ երբ կենտրոնից՝ միութենական մայրաքաղաք Մոսկուայից, ստուգող յանձնաժողովներ էին գալիս, կատարուած գրագրութիւնը, հաշուապահական տեղեկութիւնը ռուսերէնի թարգմանելու անհրաժեշտութիւն այլեւս չէր լինում: Սա կենցաղային մանրուք չէր, ամէնօրեայ մտահոգութիւն էր, որ բխում էր կեանքի ընթացիկ եւ անխուսափելի պահանջներից:

Անշուշտ, մայրենին անխաթար պահպանելու պարտականութեան զգացումը ժողովրդի մէջ միշտ վառ է եղել: Ուստի եւ բնական էր, որ իր ժամանակին՝ Խորհրդային Հայաստանի Սահմանադրութիւնն ընդունելիս, հուժկու ալիք բարձրացաւ յօգուտ այն բանի, որ Սահմանադրութեան մէջ նշուի, թէ «Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է»: Ժողովրդի միասնական կամքը յաղթեց: Դրան նըպաստեց այն, որ մեզանից ընդամէնը մէկ – երկու օր առաջ Խորհրդային Վըրաստանն արդէն ընդունել էր իր Սահմանադրութիւնը եւ ամրագրել, թէ «Վըրաստանի պետական լեզուն վրացերէնն է»:

Խորհրդային պայմաններում դա ազգային – քաղաքական լուրջ եւ կենսական յաղթանակ էր:

Տարիներ յետոյ, Ազատանկախ Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ պահպանուեց «Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է» յօդուածը, ինչը միանգամայն բնական է:

Սահմանադրութեանը համապատասխան՝ գործողութեան մէջ դրուեց Հայաստանի Հանրապետութեան Օրէնքը Լեզուի մասին: Թւում էր, թէ վերջ դրաւ բազմաչարչար Հայոց լեզուի 70-ամեայ տառապանքը:

Եկող տարիները, սակայն, յայտնաբերեցին, որ 70-ամեայ ժամանակաշրջանը բաւականին խոր նստուածք է թողել մտաւորականութեան մի մասի գիտակցութեան շերտերում, եւ այդ նստուածքը դեռեւս բնազդաբար գործելու է... Հնոտիացած մտայնութեան դիմակայութիւնն արտայայտուեց նախ եւ առաջ Լեզուի մասին Օրէնքի թիւ 1 Յօդուածում ամրագրուած լեզուական քաղաքականութեան առիթով: Թիրախ դարձաւ այդ Յօդուածի նաեւ երրորդ պարբերութիւնը, որով սահմանուած է, թէ «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»:

Մի քանի ճանաչուած լեզուաբան այրեր շտապեցին հրապարակ նետել Լեզուի օրէնքի վերաբերեալ սրբագրումներ, որոնք, միանգամայն անհարկի լինելով հանդերձ, օրինակ տուեցին այլ եւ այլ սրբագրական առաջարկների եւս: Լեզուի մասին Օրէնքը սրբագրելու առաջարկները չարունակւում են ցայսօր:

Նպատակ չունենալով անդրադառնալ այդ առաջարկներից բոլորին (տարբեր առիթներով, մէկ – երկու առաջարկի իր ժամանակին անդրադարձել ենք), նշենք միայն, որ մինչեւ այժմ չի արուել համոզիչ, անկողմնակալ, կենսականօրէն անհրաժեշտ եւ ազգօգուտ որեւէ առաջարկ: Բայց սա ամենեւին չի նշանակում թէ կարելի է չանհանդստանալ եւ բոլորովին անտարբեր մնալ այդ առաջարկների հանդէպ: Ամենեւին:

Խնդիրն այն է, որ լայն հասարակութիւնը, ոչ իր մեղքով, այլ ստալինեան ժամանակների եւ նրանցից ժառանգուած դպրոցական – ԲՈՒՀական կրթութեան բերումով, լաւ չի պատկերացնում ազգային լեզուաքաղաքականութեան բազմաթիւ հարցեր, որի հետեւանքով այս կամ այն ճանաչուած, մանաւանդ գիտական տիտղոսով զրահուած անձնաւորութեան ամենամիամիտ առաջարկներն անգամ կարող է հալած իւղի տեղ ընդունել: Հասարակութեան այս փափուկ կացութիւնը մեզ թելադրում է, նախ եւ առաջ, նրբանկատութիւն, որպէսզի հնարաւոր լինի մի կողմից գիտական այրերի վտանգաւոր խայծերը հեռու վանել, միւս կողմից պահպանել մարդկանց հաւատն ու վստահութիւնը գիտութեան ներկայացուցիչների խօսքի հանդէպ ընդհանրապէս:

Դժբախտութիւն է, որ մեր մամուլի ներկայացուցիչներից ոչ բոլորն են ի վիճակի խորանում լինելու գիտական այրերի կարծիքներում առկայ մերժելի տեսակէտների մէջ: Դրա հետեւանքով, մամուլ են թափանցում տիտղոսազարդ հեղինակների այնպիսի առաջարկներ, որոնք, պետական լեզուաքաղաքականութեանը ոչ մի շահ չբերելով, միայն հոգեբանական անվստահութիւն են ներշընչում Օրէնքի արդար եւ խրատ դրոյթների նկատմամբ, սասանում ազգային զգացումների անբաւարարուածութեան բարդոյթ...

Լեզուի մասին Օրէնքի մէջ որպէս սրբագրում յանձնարարուող առաջարկներից պարզ երեւում է, որ, ինչքան էլ դա անհաւատալի թուայ, ոչ բոլոր տիտղոսակիր այրերն են լրջօրէն կարդացել (եթէ ի հարկէ երբեւիցէ ժամանակ գտել են կարդալու) այն Օրէնքը, որի մասին դատողութիւններ են անում ամենալուրջ կեցուածքը ընդունած: Աւելի յաճախ, ինչքան էլ տարօրինակ լինի, եզրակացութիւններ եւ առաջարկներ են արւում ենթադրութիւնների, չստուգուած փաստերի հիման վրայ:

Նկատելի է մի տարօրինակ իրողութիւն: Շատ հեղինակներ, մեղմ ասած, պարզ չեն պատկերացնում, թէ ի՞նչ բան է լեզուն, եւ ի՞նչ բան՝ ուղղագրութիւնը: Մեծ մասամբ, եթէ ոչ միշտ, նրանք՝ կամայ թէ ակամայ՝ լեզուն եւ ուղղագրութիւնն իրար խառնելով, իրար հետ շփոթելով, շատ հարցեր յստակեցնելու փոխարէն, աւելի խառնիճաղանճութիւն ու շփոթ են յարուցում:

Անդրադառնանք ամենաթարմ առաջարկներից մէկին, որը հրապարակելով՝ «Գրական թերթը» բանավէճ սկսեց (2003, Յուլիս, թիւ 24):

Այդ առաջարկը վերնագրուած է «Արեւմտահայերէնին տալ պետական լեզուի կարգավիճակ»: Հեղինակն է Դաւիթ Գասպարեանը, որն իր յօդուածն սկսում է գրելով. «Հայաստան – Սփիւռք միասնութեանը խանգարող գործօններից մէկը լեզուի եւ ուղղագրութեան հարցն է, որ բաւականին սրուել է անկախութիւն հռչակելուց ի վեր»:

Անկեղծ ասած, առաջին անգամ ենք լըսում, թէ միասնութեանը խանգարող հանգամանքներից մէկը լեզուի հարցն է: Որքան մեզ յայտնի է, ազգի հարազատ երկու լեզուներից՝ արեւելահայերէնից ու արեւմտահայերէնից ոչ մէկը ազգային միասնութեանը երբեք չի խանգարել եւ խանգարելու չարժառիթ չունի: Մեր ժողովրդի երկու հատուածների ազգային միասնութեանը խանգարող գործօնների մէջ լեզուի հարց ներառնելը բացարձակ սխալ է եւ տրամաբանութեանը չի դիմանում:

Արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը երէկ – միւս օրը ձեւաւորուած լեզուներ չեն: Զենք կարծում, թէ Գասպարեանին յայտնի է որեւէ դէպք, երբ դարերի հոլովոյթում նրանք խաթարած լինեն մեր Ազգի միասնականութիւնը:

Մեր աչքերի առջեւ կատարուեց անհաւատալի, աներեւակայելի թուացող երեւոյթ, անկախումից յետոյ, Հայաստանի բնակչութեան թերեւս կէսը, գուցէ եւ աւելին, չոգեց գնաց համալրելու ըսփիւռքահայութեան շարքերը... Արդեօ՞ք լեզուի խնդիր ծագեց որեւէ միջօրէականի տակ, որտեղ արեւմտահայերէնով խօսողներ կան:

Զգիտես ինչից ենթադրելով, թէ միասնութեան ճամբին ընկած խոչընդոտներից մէկն էլ լեզուի հարցն է, Գասպարեանը գրում է. «Առաջարկում եմ Հայաստանի Հանրապետութիւնում գրական արեւմտահայերէնը գրական արեւելահայերէնին զուգահեռ ճանաչել որպէս պետական լեզու»:

Նկատենք, որ միասնութեան հետամուտ հեղինակը պարտաւոր էր միասնութեանը հետամտել նախ իր յօդուածում: Մինչդեռ, նրա յօդուածի վերնագրում ուրի՛շ առաջարկ է, յօդուածի շարադրանքում՝ ուրի՛շ: Վերնագրում պահանջում է պետական լեզուի կարգավիճակ տալ արեւմտահայերէնին, իսկ յօդուածում՝ գրակա՛ն արեւմտահայերէնին: Սա մանրուք չէ, բայց ի հարկէ սա չէ խնդիրը:

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) ԽՄԲ. – Մեր աշխատակիցին շօշափած նիւթը հիմնական ատաղձը կը կազմէ Մարկ. Նշանեանի գրութեան որ լոյս տեսաւ Յունուարի "Միտք եւ արուեստ"ին մէջ («Երբ մասը պախանջում է ամբողջից»): Լ. Միրիջանեան կը հակադրէ Դ. Գասպարեանի առաջարկին, մինչ Մ. Նըշանեան նիւթ բրած էր այդ նոյն առաջարկին գրականագէտ Վ. Գաբրիէլեանէ գտած արձագանգը: Հետաքրքրական է նոյն նիւթին նկատառումը Սփիւռքի ու Հայաստանի երկու մտաւորականներէ:

ԱՆՁՆԴԻՐ ՀՈՎԻՒԸ

ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին եւ Եգիպտահայ պատմական թեմը կը սգան կորուստը իրենց հոգեւոր Առաջնորդին եւ անձնդիր հովիւին:

Մեր ժամանակներուն, հազուագիւտ եղան անոնք, որոնք միշտ հաւատարիմ մընացին իրենց հոգեւորական կոչումին չտարուելով երբեք խաբուսիկ հեռաւոր հորիզոններէն:

Արդարեւ Զաւէն Արք. Չինչինեան աւելի քան յիսնամեակ մը, նախ իբր Առաջնորդական Փոխանորդ Աղեքսանդրիոյ ապա Առաջնորդ Եգիպտոսի իր բազմավաստակ ծառայութեամբ իր հովիւն տուրքը տուաւ հոն ապրող եւ գործող եղբայրակից հայորդիներուն:

Պատահական չէր որ իր իրաւունքներէն հիասթափած սերունդ մը գրկին մէջ աշխարհ պիտի գար, եւ պիտի երթար կրթելու իր հայու հոգին, Յորդանանի ափերուն բացուած երկինքի հրաշքին:

Եւ այդ հրաշքը չորրորդ դարերէն ըսկըսեալ իր ազգին շնորհուած հայրենա-պարգեւ Երուսաղէմի Հայոց վանքն էր, ուր պիտի գար լեցնելու իր սիրտն ու միտքը հայկական անկորնչելի արժէքներուն քաւատարմութեան ուխտով եւ վաստակով:

Ան իբրեւ գինուորեալ միաբան, լաւագոյն կերպով գիտցաւ իր մատաղատի ճիւղը պատուաստել հաստաբեստ կաղնիին բազմաթիւ ծառայութիւններով, վանական զանազան պաշտօններու վրայ, ցոյց տալով անկեղծութիւն եւ հաւատարմութիւն:

Նոյնիսկ երբ իրեն կ'առաջարկուէր արտասահման մեկնիլ հոգեւոր առաքելութեամբ, ինք պիտի նախընտրէր մնալ միշտ Միջերկրականեան Աւազանի երկիրներու ծիրին մէջ, քաջ իմանալով որ այդ երկիրներն էին որ աշխարհին տուին մարդկութեան քաղաքակրթութիւնը:

Յիսունական թուականէն սկսեալ, իրեն վիճակուած փարաւոններու երկիրը, Նեղոսի ափերուն, իրեն պիտի տար պատեհութիւնը ճանչնալու պատկառելի համայնք մը, որ կրցած էր իբրեւ փոքրամասնութիւն վստահութիւն ներշնչել եւ բարգաւաճիլ Եգիպտացի ազնիւ ժողովուրդի ծոցին մէջ:

Առաջին օրէն իսկ ան գտաւ հոն մաքի եւ սրտի հայորդիներ, որոնք կրցած էին իրենց հայեցիութիւնը չշփոթել քաղաքական զաւանանքներուն հետ, ամուր կառչած մնալով ազգային հայեցի աւան-

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՍԿ

Պաշտօնական ամսագիր կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Թիւ 8 – 9, 2003

եւ

Թիւ 10, 2003

Անթիլիաս (Լիբանան)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՕՐԹՈՏՈՔՍՆԵՐՈՒ ԲԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուայի արդարադատութիւնը, ի վերջոյ, հետապնդումի ձեռնարկած է «Ուշադրութի՛ւն, կրօնք» ցուցահանդէսին թալանին պատճառով, Ա. Սախարով Թանգարանին մէջ: Բայց, ինչ որ կը զարմացնէ, ըստ Մոսկովսկիէ Նովոստի թերթին, այն է որ ամբաստանեալ կը նկատուին զոհերը...: Մասնագէտները արձակած են իրենց վճիռները՝ խնդրոյ առարկայ գործերը դիւային բնոյթ ունէին:

Ի՞նչ պատահած էր: 2003 Յունուարին, Սախարով Թանգարանին առժամեայ ցուցահանդէսներու սրահը յարձակման ենթարկուած էր օրթոտոքս արժէքներու կողմնակիցներու կողմէ: Հետեւանքը եղած էր ճակատում մը արդի արուեստին հետ եւ բազմաթիւ պաստառներ պատռուած էին, արձանագործութիւններ ոտնակոխ եղած: Ոստիկանութիւնը, ի վերջոյ ձերբակալած էր այդ վրէժխնդիր այցելուները, որոնք ուզած էին արդարացնել իրենց արարքները ոգեկոչելով վրդովումի այն մղումը, որ այդ նախատական աշխատանքները արթնցուցած էին իրենց մէջ: Այս բացատրութիւնը, ըստ երեւոյթին, համոզած էր ապահովութեան ուժերը եւ կարգ մը անձնաւորութիւններ, քանի որ Դումայի երեսփոխաններու խումբ մը դիմած էր Արդարադատութեան, որ ազատ արձակեն աւերիչները եւ խստօրէն պատժեն հերետիկոս արուեստագէտները: Իրենց ձայնը լսուած է, Նուրի Սամոդուրով, Թանգարանի տեսուչը եւ ցուցահանդէսին չորս կազմակերպիչները այլեւս ամբաստանուած են «միջ-ցեղային ատելութիւնը հրահրողաւ»ի համար: Կը թուի որ պատժական օրէնսգրքի այդ յօդուածը չարաշահուած է ճիշդ ու ճիշդ դատելու համար արուեստը եւ մտադրութիւնը այն արուեստագէտներուն, որոնք որոշած են անգիտանալ ոգեկան ճշմարտութիւնները: Ամէն պարագայի մէջ, մասնագէտները ուղղակի օժանդակած են այդ օրէնքին յաղթութեան:

Ուրեմն, արդարադատութիւնը արուեստի, մշակոյթի եւ ազգագրութեան պատմութեան մասնագէտներու խումբ մը կազմած է, որոնք եզրակացութեանց բազմաթիւ էջեր պատրաստած են, փաստելով որ «Ուշադրութի՛ւն, կրօնք» ցուցահանդէսը կազմակերպուած էր սատանային հետ ուղղակի գործակցութեամբ: Այն գիտական զանազան մեթոտները, որոնց դիմած են, պէտք է փնտռել Մոսկուայի քահանային՝ Հայր Ա. Շարգունովի դասաւանդութեան մէջ: Եկեղեցւոյ այս ըմպաստարկուն կ՚ընդունի որ ներշնչած է այն երիտասարդները, որոնք արդէլք հանդիսացած են ընկերութեան բարոյական անկումին, իրենց բռունցքներով եւ ոտքերով: Իրեն համար յառաջապահութիւնը «աշխարհի նոր կրօնքն է», այսինքն հակաքրիստոնէութիւնը: Արուեստի այս հոսանքներուն առաջնահերթ հեռանկարն է՝ քանդել Եկեղեցին, նոյնիսկ ռուս Պետութիւնը: Նման տեսակէտներու վրայ հիմնուելով է, որ արդարադատութիւնը հարցը քննած է: Թանգարանին պատասխանատուները կրնան մինչեւ 5 տարի բանտարկութեան դատապարտուիլ եւ եթէ փսկապէս դատապարտուին այլեւս արուեստագէտները փափաք չեն ունենար՝ «վնասելու գաղափարաբանութեան մը, միացնելու սրբազանը եւ պիղծը, բռնաբարելու թապուները, խեղաթիւրելու գաղափարները, հեգնանք գործածելու», ելն.:

Հայր Շարգունովի գրութեան եւ մասնագէտներու եզրակացութիւնն այն է, որ նման ցուցահանդէս մը անկարելի էր մահմետական երկրի մը մէջ:

Թ. Ա. Թ.

ղութենց եւ սրբութիւններուն:

Իր պաշտօնին համոզմամբքով իրեն վիճակուած էր ճանչնալու եւ բարեկամանալու դիւանագիտական անձնաւորութիւններուն, որոնք իր մէջ գտած էին ոչ միայն լայն աշխարհահայեացք ունեցող ազատամիտ կրօնաւորը, անլ նաեւ ներկայացուցիչը՝ իր համայնքին բարեմասնութիւններուն:

Մինչ օտար դիւանագիտական ներկայացուցիչներ բարձր կը գնահատէին իր համայնքին բարեմասնութիւնները, անդին քաղաքական ինչ ինչ հաշիւներու զոհ պիտի երթար բարգաւաճ գաղութ մը, նօսրացնելով անոր շարքերը օրէ օր, շաբթէ շաբաթ եւ տարուէ տարի:

Դժուար թէ կարելի ըլլար դիմանալ տուեալ պայմաններուն, եւ սակայն ինք խրովւան մնաց պատնէշի վրայ փրբեւ քաջ հովիւ մը:

Եթէ վերջին ժամանակներուն հեռաւոր հորիզոններուն մէջ հաստատուած իր երբեմնի հոգեւոր զաւակները վերադարձ մը ըրին վերապրելու իրենց ծննդավայրի աւանդութիւնները քիչ մը ամէն տեղ, երբեք նոյն չեղաւ սակայն ան, եւ այսպէս ցաւի ծնունդ ամբողջ կեանք մը ցաւով ապրած իր հոգին, ի տես մարդկային տկարութիւններուն, որոնք յառաջացուցին իր փխրուն մարմնոյն մէջ ֆիզիքական անհանդստութիւնները, իր բարեկամներէն նոյնիսկ խորհրդապահ, լռելեայն տարաւ ան իր ցաւերը, իր հոգեկան առոյգ կայտառութեամբ իրենց տալու պատեհութիւնը յաւիտենական բարձունքներէն կրկին զինք կեանքին վերադարձնելու իրենց յանձնառութեան:

Ժ. Ծ. Վ. Թ.

Փարիզ
2004, Յունուար 29

Լուսարձակ ձուկեր եւ գունաւոր շուներ

Ֆլորիտայի մէջ կայ ձուկի տեսակ մը որուն բուսաի ծին մը կը ներարկուի ու ձուկին մարմինը կամրորակ լոյս արձակել կը սկսի: Տնային ձկնարաններու ակնահաճոյ այս բնակիչը շուկայի լաւ ապրանք է այդ նահանգին մէջ: Սակայն, Գալիֆորնիոյ մէջ ձկնորսութեան պատասխանատու մարմինները մերժած են նոյն բանը ընելու արտօնութիւն տալ: Կայ ուրիշ ձուկ մըն ալ որուն ծովամայրի ծիներ ներարկուած են, ան ալ մութին մէջ կը փայլի: Այս մէկն ալ լաւ շուկայ ունի Յունիսէն ի վեր:

Այս օրինակներուն հիմով, կարելի է ըսել թէ բացուած է ծնական փոփոխութեան ենթարկուած կենդանիներու շրջանը: Հաւանական է որ գիտութիւնը տակաւին առաջին քայլերը կ՚առնէ այս մարզին մէջ: Ու տակաւին բարդ, մեծածախք գործ է ծնական փոփոխութեան ենթարկուած շուներ, կատուներ ունենալ: Բայց, նկատի առած հետազօտութիւններու աշխատանքներու թափը, շատ հեռու չի թուիր վերջնական արդիւնքը: Շշմեցնող են ապագայի հեռանկարները: Կապոյտէն ծիրանեգուած երանգներով յարդարուած տան մը բնակիչը ինչո՞ւ կապոյտ շուն մըն ալ պիտի չգնէ: Գիտնականները այսօր կը ճգնին նոյնիսկ ճամբորդել ժամանակին մէջ ու ստեղծել հոյամողէզները, օգտուելով թռչնազգի-ներու մարմնին մէջ ննջող ծիները աշխուժացնելու մեթոտէն: Զուարճալի չէ՞ ջանալ երեւակայել թէ մարդիկ ի՛նչ գումար վճարելու պատրաստ պիտի ըլլան, իրենց յարկաբաժնին մէջ հոյամողէզ մը ունենալու համար:

Անգամ մը որ ամէն կարելիութիւն երեւակայելու ճամբան բացուած է, կարելի է մտածել, օրինակ, վեց թաթով շունի մը, առանց ստեղի կատուի մը, կզակը բարեփոխուած պուլտոկի մը մասին: Ծիները ամէնէն անհեթեթ տարբերակն իսկ կարելի կ՚ընեն:

Խելացութեամբ ու լրջօրէն գործածելու պարագային ծիները կրնան որոշ թերիներ սրբագրել, ցաւերու վերջ տալ, եւ այլն: Հետաքրքրական պիտի չըլլա՞ր ունենալ արեւադարձային գօտիներու ձուկեր որոնք կարենան ապրիլ ջեռուցումէ զուրկ ձկնարաններու մէջ:

Բարեբախտաբար, բնութեան հեի ծինեբով խացացուած բոլոր խաղերը հսկողութեան տակ պահելու ձեւ մը կայ: Ատիկա կ՚ըլլայ, տրպէսզի ծնափոխութեան ենթարկուած կենդանին բնութեան մէջ չկորսուի: Օրէնսդիրները կը պահանջեն գիտական աշխատանոցներէն որ այդ կարգի կենդանիները նաեւ ամլացնեն եւ ընդունին պատասխանատուութիւնը բընապահական բոլոր վնասներուն որոնք հետեւանքը կրնան ըլլալ իրենց սխալներուն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

«COURRIER INTERNATIONAL»

(N° 691)

— Courrier des lecteurs —

Et le génocide arménien?

Վիգէն Փափազեանի նամակէն հատուած մը հրատարակած է շաբաթաթերթը, ուր ան անդրադառնալէ ետք Կիպրոսի թրք. գրաւման, Հայոց ցեղասպանութեան ուրացման, կը շարունակէ քարոզել ժխտականութիւնը, արգիլելով որ այդ մասին խօսուի եւ խեղաթիւրելով պատմական իրականութիւնը:

Նամակագիրը կը յիշէ նաեւ որ դասատուներ կամ լրագրողներ բանտարկուած են կարծիքի յանցագործութեամբ, որովհետեւ նշած էին Հայոց ցեղասպանութիւնը: Ամիսներէ ի վեր, աննախընթաց արշաւ մը կ՚ուզէ մեզ պատրաստել Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: Ամէն ինչ կարծել կու տայ որ Եւրոպական Միութիւնը եւ իր 25 կառավարութիւնները պիտի վաւերացնեն այդ թեկնածութիւնը, Դեկտեմբերին: Մէկ ու կէս միլիոն Հայերու յիշողութիւնը վերջնապէս չահ ու կորուստի մէջ կ՚անցնի: Բայց, ի՞նչ կը կշռէ այդ յիշողութիւնը տնտեսական շահերու քով:

Շաբաթաթերթը այսքանով գոհացած է, մինչ Վիգէն Փափազեան իր երկար նամակին կցած էր նաեւ բացատրական երեք էջնոց յօդուած մը, ուր կը պարզէր ժխտողական Թուրքիոյ պարզած պատկերը: Հակազդեցութիւնը ծագած էր Առքէի սփռած ֆիլմէն, Յունուարի սկիզբը:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

– Երթանք պանդոկ, Երուանդ, – ըսաւ Աւետիսեանը, – ու ծրարդ առ:

– Ես յետոյ տուն պիտի երթամ, – ըսի Վահրամին, – դուն մի փնտռէք:

– Լաւ, – ըսաւ յանկարծօրէն տխրելով ու նայելով աչքերուս:

Մութը դանդաղօրէն կ՚իջնար քաղաքին վրայ: Լոյսերը հատ հատ կը վառէին: Բազմութեան մէջէն դժուարութեամբ ինկանք փողոց: Կը քալէինք լուռ ու կողք կողքի: Գլանիկին տուփը հանեց ու առաջարկեց ինծի:

– Ա՛ռ, մի՛ ամչնար, գիտեմ կը ծխես:

Երկուքս ալ վառեցինք ու սկսանք ծխել: Յնծուհի մը անցաւ կրկին մեր քովէն, իր մարմինը խաղցնելէն ու աչք ըրաւ Աւետիսեանին:

– Վրացիները աառնք ամբողջ քշած էին, հատ մը փողոցը չէիր հանդիպեր – ըսաւ տխուր, – նորէն բուսեր են, չես գիտեր, ո՛ր անկիւններէն, խեղճե՛րը...

– Մարդիկը ամբողջ խեղճ են, – ըսի տխուր, – աւելի խեղճ, քան այդ փողոցի աղջիկները, եւ ընկերութիւնը ոճրագործ է իր ամբողջութեան մէջ:

– Տրամադրութիւնդ լաւ չէ, – պատասխանեց ժպտուն, – եթէ չամչնաս պիտի հայհոյես...

Զգացի, որ իրաւունք ունի: Սիրտս կը ցաւէր: Կը զգայի, որ երբեք պիտի չկարենամ յաղթել հպարտութեանս եւ յամառ ու դէգ բնաւորութեանս ու սիրտս կը ցաւէր: Երբ հասանք պանդոկին դրան առջեւ, ուսուցիչս ըսաւ.

– Սպասէ որ բերեմ, գիտեմ, որ վայրկեան մը առաջ տուն երթալու մասին կը մտածես...

Բարձրացաւ ու ծրարը բերաւ:

– Տակաւին կը խօսինք, Երուա՛նդ, – ըսաւ քաղցրութեամբ, – դեռ երկու շաբաթ ունիս մտածելու:

– Գիշեր բարի, – ըսի ու թօթվեցի ձեռքը եւ շտապեցի կորսուիլ առաջին փողոցին մէջ:

Շնորհալի ու սիրուն տետրակ մըն էր, շուրջ հարիւր յիսուն էջ, որ Արփիկը լեցուցած էր իր սիրած բանաստեղծներուն երգերովը, երկար, փափուկ ու նուրբ գրով մը: Արեւմտահայ ու արեւելահայ բոլոր բանաստեղծները կային, ամէնէն հարուստներէն սկսեալ ամէնէն խոնարհները, իրենց լաւագոյն գործերովը: Առաջին էջին անկիւնը գրած էր «իմ սիրելի ու բանաստեղծ Երուանդին, որ կարդալիս յիշի իր Արփիկին»: Կար նաեւ նամակ մը՝ էջ մը մանրիչակագոյն ու հոտաւէտ թղթի վրայ:

«Իմ անուշիկ ու փոքրիկ Երուանդ. երէկ մի երկտող արդէն գրել էի քեզ, երբ իմացայ, որ Աւետիսեանը էս օր կը գնայ Պաթում: Օգտուում եմ առիթից կրկնելու համար, որ քեզ սիրում, սիրում, սիրում եմ ոնց դու ես ասում երեք անգամ: Սպասում եմ անձկութեամբ Մայիսի ութին քո աղուոր աչքերը համբուրելու համար: Էս տետրակը սկսել եմ քո մեկնելու օրը, երեկոյեան, գրում ու արտասւում էի: Ո՛րքան կ՚ուզենայի, որ դու էլ սիրէի՛ր էս երգերը, որքան ես եմ սիրում: Բոլորը մեղադրում են ինձ, որ շատ «սանտիմանդալ» եմ: Ի՞նչ անեմ. երբ յիշում եմ քո իրապէս չար աչքերը՝ խոնաւցած արտասուքի կաթիլներից: Ընդունակ եմ ամէն տեսակ յիմարութիւններ անել: Գրել չեմ ուզում, որովհետեւ շատ ասելիք ունեմ ու վախենում եմ չկարողանալ վերջացնել, քեզ կը պատմեմ բոլորը, ձեռքերդ ձեռքերիս մէջ: Ներիր որ քեզ նման լաւ գրել չգիտեմ: Ճշմարիտը դրա համար է, որ վախենում եմ գրել: Համբուրում եմ քեզ, չա՛ր, ու խնդրում եմ, որ ուշադրութեամբ լսես պարոն Աւետիսեանին: Գրիր ինձ մինչեւ Մայիսի ութը, գրիր երկար շատ, շատ երկար: Կարդալիս քաղցր յուզումով արտասւում էի ուրախութիւնից: Ի՞նչ լաւ էիր գրել: Համբոյրներով ու շատ սիրով՝ Քո Արփիկը»:

Ուշ գիշեր էր, երբ տուն հասայ: Մարդ չկար: Լուսնի լոյսով կարդացի Արփիկին հաւաքած երգերը եւ արտասուեցի, կոթնած պատուհանին ու մտիկ ընելով ծղրիթներուն որ կ՚երգէին ու գորտերուն որ կը կրկնային հեռուէն:

Հետեւեալ օրը գործէ վերադարձին երկընցած էինք ես ու Վահրամը, հանրային պարտէզը, ծովեզերքի աւազներուն վրայ: Փորի վրայ կը ծխէինք ու կը խօսէինք: Ծովը անհանդուրժելի էր այդ երեկոյ: Կու գար կատաղութեամբ կը զարնուէր եզերքներուն: Ատիկա կ՚ուրախացնէր զիս: Ես կը սիրեմ ծովը, երբ կը մռնչէ: Նստանք ու սկսանք նայիլ երազուն ալիքներուն, որ կ՚ուռէին եւ կը հալածէինք իրար: Վահրամը սկսաւ արտասանել Թուրք բանաստեղծի մը երգը, որուն մէկ տողը կը դողար յամառօրէն իմ շրթներուս վրայ ալ.

Ալէմ կէնէ օ ալէմ, տէվէրան կէնէ օ տէվէրան...

(Աշխարհն յաւէտ նոյն աշխարհն է, ժամանակն ալ միեւնոյն...):

Յետոյ սկսաւ Թէվֆիք Ֆիքրէթի «Զրկեալներ»ը: Կ՚արտասանէր ջերմութեամբ ու այդ մռնչող եւ սեւ ծովին առջեւ բանաստեղծութիւնը կը ստանար իր լրիւ իմաստը.

Ծով ըսածդ կնկայ պէս է, հաստատ չի գար...

(Շար. 55)

(Շար. Ա. էջէն)

նելու համար թէ ո՞ւր ենք եւ թէ աւելի լաւ ի՞նչ կրնանք ընել պայքարելու համար անհաւասարութեան դէմ»: Կը թուի որ Թ. Պլէր ալ նոյն պարտադրանքին տակ պիտի գտնուի: Պուշ, նաեւ, 2005-ի իր պիւտճէին համար խոստացաւ բայց 3%-ի իջեցնել: Քանի նախատեսուած է 5%, այսինքն 521 միլիառ տոլար 2004-ի համար, ինչ որ անանախընթաց է, 1983-էն ի վեր (Ռեկընի օրով):

ՇԱՐՈՆ յայտարարեց Փետրուար 2-ին, որ պարպել պիտի տայ Գազայի գօտիի Հրեաներու 17 գաղթավայրերը: Հաարեց թերթին տուած հարցազրոյցին մէջ, Իսրայէլի վարչապետը չեշտած է որ կը մեկնի այն սկզբունքէն, ըստ որուն, ապագային Հրեայ պիտի չըլլայ Գազայի մէջ:

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ հիւլէական ծրագրի պատասխանատուն՝ Ապտուլ Քատիր Խան խոստովանած է որ 15 տարիներու երկայնքին հիւլէական գաղտնիքներ փոխանցած է Պարսկաստանի, Լիպիոյ եւ Հիւսիսային Գորէայի: Մինչեւ Յունուար 31, դեռ նախագահ Մուշարաֆի յատուկ խորհրդականն էր: Իշխանութիւնը դեռ չէ որոշած թէ պիտի դատէ՞ ան որ ազգային հերոսի հանգամանք ունի:

ԻՐԱՔԻ Էրպիլ քաղաքին մէջ քրտական թիրախներու դէմ Փետրուար 1-ի անձնասպանական ոճրափորձը խիստ հակազդեցութիւններու, ցոյցերու պատճառ եղած է Քիւրտերու կողմէ: Քիւրտ կուսակցապետեր եւ ժող. համաժողովի նախագահը Թուրքիան ամբաստանած են, անոր հակաքիւրտ քաղաքականութեան մէկ մասը նկատելով արարքը: Ժող. համաժողովին նախագահը Ջ. Այտար յիշեցուցած է Թուրքիոյ Սպայակոյտին բարբառնալիքը թէ «Եթէ Քիւրտերը յամառին դաշնակցութեան պահանջին ուղղութեամբ, արիւնալի հետանկարներ կը բացուին»:

RECHERCHE

Je suis psychologue clinicienne, je prépare une thèse de psychologie et je recherche des familles arméniennes dans la région parisienne qui accepteraient de témoigner pour mon travail au sujet de la transmission du génocide au sein de leur famille.

Merci de me contacter .
Emmanuelle Babaud
01 53 79 24 42
06 73 09 22 29
manu.babaud@free.fr

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը Դանիէլ Ալիճանի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Աննա Քարաթէփէ, Արա Փօհանօղլու 50-ական Եւրօ, Նշան Քայեան 20 Եւրօ, Քօլէթ Քէշիշեան, Րաֆֆի Փօհանեան 50-ական Եւրօ, Ժան Մազմանեան 20 Եւրօ, «Կոմիտաս» Թաղման ընկերութիւն 100 Եւրօ, Լօրիս Տիրատուրեան 20 Եւրօ, Նուրհան Իփէքճի 20 Եւրօ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ տիկին մը տարեց կամ մանուկ խնամելու ախշատանք կը փնտռէ Շաբաթ, Կիրակի, տօնական օրերը եւ գիշերը:

Հեռաձայնել՝ Անանիա Սիլվի
06 62 52 24 55

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՇՕՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՅԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի. –
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբը:

Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20.30-ին:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Centre Culturel
SAINT MESROB
Le jeudi 5 février à 20h45
ANAHIDE TER MINASSIAN
donnera une
CONFERENCE
sur
ANTOINE POIDEBARD ET L'ARMENIE (1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre · Cocktail —

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիրակի, Փետր. 8, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, 6 ռիւ Կոմիտաս, ողբացեալ խաչուհիներու յիշատակին:

Արարողութենէն ետք՝ ճաշ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու
սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) միւսներուն:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris.
(Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des **Arméniens de France**
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ – ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

Տօն Սրբոցն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Զօրեքտասան Զինուորացն:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004
... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**
En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS
Le Dimanche 8 février à 16 heures
au Théâtre «G y p t i s»
136, rue Loubon, 13003 Marseille
P.A.F. : 12 Euros

Renseignements :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 5
JEUDI
5 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·874 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20·874

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԺԻՒՓԷ ՉԻ ՔԱՇՈՒԻՐ

ՄԻՇՏ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԿԸ ՄՆԱՅ ՇԻՐԱՔԻ

Երեքշաբթի, իրիկուն, Փետր. 3-ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն է, որ Ալէն Ժիւփէ յայտնեց իր որոշումը, պատասխանելով Փարթիք Փուավր – տ'Արվորի հարցումներուն։

Կը սպասուէր որ քաշուի քաղաքական հրապարակէն, բայց, պարզուեցաւ որ Ժ. Շիրաքի ճնշումը զօրաւոր եղած է չարաբաթավերջին եւ ի վերջոյ տեղի տուած է։ Հաւանաբար ազդուած է նաեւ այն սրբացումէն, որուն ենթակայ է Յունուար 30-էն ի վեր եւ ինք ալ համոզուած է որ առանց իրեն՝ չէք փրկութիւն Ֆրանսայի համար։ Ուրեմն, բացատրեց, թէ պիտի սպասէ Վերաքննութեան վճիռին (ակրդ-բունքով աշնան, Վէրսայլի դատարանին կողմէ) եւ այն ատեն տայ իր վերջնական որոշումը։ Մինչ այդ կը շարունակէ քաղաքական իր յանձնառութիւնները, աշնան, սակայն, պիտի հեռանայ Իւ – ԷՄ – Փէ-ի նախագահական աթոռէն եւ արդէն կը պատրաստէ իր յաջորդութիւնը։

Վերջին օրերու պարզուած պատկերը բաւական յատկանշական է։ Մինչեւ Յունուար 30-ի Նանթէրի դատարանին վճիռը, Ժիւփէ ժողովրդական դէմք մը չէր, բայց Շիրաքէն, որու համար կը մնար լաւագոյնը, Ժիւփէ սիրուած ալ չէր։ Յանկարծ, վերածուեցաւ նահատակի, սրբացումը բոլոր չափազանցութիւնները գլեց անցաւ։ Ոչ ածական պակսեցաւ, ոչ գովեստ, ոչ դրուատիք եւ Երեքշաբթի իրիկուն, խոստովանեցաւ թէ շատ ազդուած է համակրութեան այդ արտայայտութիւններէն։ Ուրեմն, հաւատացած է բոլորին անկեղծութեան, ինք որ տասնամեակներու քաղաքական փորձառութեան տէր է։

Գոհ չէ, անշուշտ, վճիռէն, զոր չուզեր մեկնաբանել, բայց, չափազանցուած կը գտնէ։ Կ'ընդունի որ «թերացումներ» ունեցած է, բայց, նման դատապարտումի արժանի չէ։ Կ'անտեսէ որ գոհն իսկ է Պալատիւրի 1995-ի օրէնքին կուսակցութեանց ֆինանսաւորման վերաբերեալ։ Կ'անտեսէ, կամ կ'ուզէ անտեսել, որ ԷՌ-Փէ – ԷՌ-ի (այժմ՝ Իւ – ԷՄ – Փէ) եօթը անդամներ, կանոնաւոր աշխատավարձք ստացած են Փարիզի քաղաքապետարանէն, չինծու աշխատանքներու համար։ Այսինքն Փարիզի հարկատուին դրամը, հինգ տարի, վճարուած է ԷՌ – Փէ – ԷՌ-ի անդամներուն։

Կասկած չկայ որ ազդուած է եւ հաւանաբար նախընտրէր քաշուիլ։ Կը մնայ սակայն, քանի այդպէս ուզած է Շիրաք։ Պէտք չէ տեղի տայ եւ Վենետիկ չմեկնի (ակնարկութիւն Ժիւփէի մէկ հատորին՝ Վենետիկի Փորձութիւնը, ուր կ'ակնարկէր քաշուելու եւ Վենետիկ ապաստանելու), պարտի շարունակել իր «նահատակութիւնը»։ Կը մերժէ քաւութեան նոխազի դերը, տէրն է իր պատասխանատուութիւններուն, մէկ օրէն միւսը չի կրնար մեկնիլ, մէջտեղ ձգելով անոնք որոնք կ'ըսեն իրեն՝ պէտք ունինք ձեզի։

Կը մնայ, սակայն, նախատեսել թէ ի՞նչ կրնայ պատահիլ վերաքննութեան ատեն։ Պարզ է որ արդէն իսկ ճնշումներ կան Վէրսայլի դատարանին վրայ, բայց, արդիւնքը կրնայ ճիշդ հակառակն ըլլալ։ Օրերէ ի վեր եղած ներբողականները կընան վնասել։ Ի վերջոյ, ինչ որ չափազանցուած է իմաստ չունի։ Եթէ վճիռը հաստատուի, Ժիւփէ միայն յետաձգած կ'ըլլայ իր հեռացումը։

Խորքին մէջ, կը բաւէ որ ակնարկ մը նետէ իր անցեալին, որպէսզի չտարուի գովեստներէն եւ յիշէ որ ի՛նչ պայմաններու մէջ ճամբու դրուեցաւ 1995-ի դեկտեմբերէն ետք։ Ամբողջովին ձախողած էր որպէս նախարարապետ եւ դժուար է հաւատալ, որ Ֆրանսան պէտք ունի իրեն, իրաց այս պայմաններուն մէջ։ Անկասկած Շիրաք պէտք ունի (ու ունէր, մանաւանդ) իրեն եւ այդ իսկ է պատճառը ամբողջ խրախուսանքին Շիրաքեան աշխարհին մէջ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ քննութեան դրուեցաւ, Փետրուար 3-ին, աշխարհականութեան օրինագիծը, որ անմիջականօրէն ալ պիտի քուէարկուի, հակառակ բազմաթիւ ընդդիմութիւններու։ Ընկերվարական-ներն իսկ պատրաստ են իրենց քուէն տալու, թէեւ ցայտունի (օսթանսիպլը) տեղ կը նախընտրեն տեսանելին (վիզիպլը)։ 150 երեսփոխան պատրաստուած էին վիճարկումին մասնակցելու, բայց, հաւանաբար կարելի ալ չըլլայ։ Ռաֆարէն յայտարարեց նաեւ որ նման օրինագիծ մըն ալ պիտի պատրաստուի հիւանդանոցներու վերաբերեալ, քանի այս մէկը դպրոցներուն համար է։

ՊՈՒՇԷՆ ետք, Պլէր ալ ստիպուեցաւ համակերպիլ քննիչ անկախ յանձնախումբի մը ստեղծման, ճշդելու համար, որ ստացած տեղեկութիւնները ճի՞շդ էին, ինչ կը վերաբերի Իրաքի զանգուածային բնաջնջման զէնքերուն։ Յանձնախումբը, սակայն, նոյնքան ժամանակ եւ ազատութիւն պիտի չունենայ, որքան ամերիկեան յանձնախումբը։ Պէտք է հաշուետուութիւնը ընէ ամառէն առաջ։ Ուաշինկթըն Փոսթի ալ տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարը Գ. Փաուըլ յայտարարած է թէ չի կրնար ըսել թէ Իրաքի յարձակման համամիտ կ'ըլլա՞ր, եթէ գիտնար թէ այդ զէնքերը չկան։

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ, ձերբակալուած է Փոխադրութեանց նախարարը՝ Մերաբ Ադեշվիլի, նախկին զինակիցը Շեւարնածէի։ Ամբաստանուած է կաշառակերութեան համար։

ԳՈՆԻԱՅԻ ՄԷՋ, փետրուար 2-ին, շէնք մը փլած է, որու հետեւանքով 15 հոգի մեռած է եւ 30 հոգի ալ վիրաւորուած են։ Փրկարարները կը խորհին որ դեռ 100 հոգի պէտք է մնացած ըլլայ փլատակներու մէջ։ Թուրքիոյ նախագահը՝ Սէզէր ցաւակցութիւն յայտնած է եւ դատապարտած շինութեան կանոններու արհամարհանքն ու անպատասխանատուութիւնը։

ԻՐԲԻԼԻ (Իրաքեան Քիւրտիստան) ռմբափորձերու զոհերու յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Փետրուար 3ին։ Հաստատուեցաւ թէ մեռեալներու թիւը 100-է աւելի է, անձնասպանական ռմբափորձերու ընթացքին։ Այն համոզումը կը տիրէ որ արարքը արտաքին բնոյթ ունի, քանի, ցարդ, Իրպիլ խնայուած էր, Քէրքիւք եւ Մուսուլ աւելի ենթակայ էին նման արարքներու։ Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ եղած ճշդել թէ ի՛նչ էր Էրպիլի ռմբափորձին նպատակը եւ ո՞վ էր բուն թիրախը։

ՇԻՄՈՆ ՓԵՐԷՍ վերընտրուած է իր կուսակցութեան, այսինքն ընդդիմադիր Աշխատաւորական, գլուխը, դեռ երկու տարուան համար։ Փերէս 80 տարեկան է։

ԱՄՆ-ՈՒ դեմոկրատ թեկնածու Ճոն Քէրի կը շարունակէ իր յառաջդիմութիւնը նախնական ընտրութիւններու մէջ, նահանգէ նահանգ։ Օհայոյէն եւ Նիւ-Համշայրէն ետք, Քէրի առաջին դիրքի վրայ հասաւ նաեւ եօթը նահանգներու հինգին մէջ։ Վերջնական որոշումը կը տրուի Պոսթընի, Յուլիս 26-էն 29, դեմոկրատ համագումարին։

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԸ ՕՐԷ ՕՐ ԱՒԵԼԻ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ԲԱՔՈՒԻ ԿՈՂՄԷ

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի ղարաբաղեան խնդրի կարգաւորման բաժնի յատուկ ներկայացուցիչը Կ. Լենմարքըր Բաքուի մէջ Ազրպէյճանի խորհրդարանի նախագահ Մ. Ալեսքերովի հետ հանդիպումին ըսած է թէ Կովկաս կը գտնուի կարգաւորման ուղիներ փնտռելու նպատակով։ Աւելցուցած է թէ նման պարագաներու առընչութեամբ միջազգային իրաւունքը թէեւ կը նշէ պետութիւններու տարածքային ամբողջականութեան եւ սահմաններու անձեռնմխելիութեան սկզբունքները, սակայն, կարելի չէ մոռնալ նաեւ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը։ Այս վերջին մատնանշումը ազրպէյճանական կողմին բուռն հակազդեցութեան պատճառ եղած է. Ալեսքերով ըսած է թէ Հայերը արդէն գործածած են ինքնորոշման իրաւունքը, ազրպէյճանական հողերու վրայ Հայաստան ստեղծելով եւ ներկայիս կը ձգտին նոր պետութիւններ ստեղծելու նաեւ ամէն տեղ ուր 10, կամ 100 հազար Հայ կը բնակի։

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի միջնորդական դերին ազրպէյճանական դժգոհութիւնը արտայայտած է երկրին Ազգային Գոնկրէս կուսակցութեան նախագահ Ի. Շիրին, ըսելով որ Ազրպէյճան պէտք է հրաժարի այդ միջնորդին գործունէութենէն։ Իր համոզումով՝ «Մինսկի խումբը կը ձգտի Ղարաբաղը Ազրպէյճանէն անջատել եւ կը սպասէ որ Ազրպէյճան դժուար կացութեան մատնուի, այդ նպատակը կարենալ իրականացնելու համար»։ Շիրին հարկաւոր նկատած է որ Մինսկի խումբին գործունէութեան վերջ տրուելէ ետք ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը ձեռք առնէ հարցը. Ազրպէյճան ալ դիմէ Թուրքիոյ, ԱՄՆ-ու, Բրիտանիոյ, ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին, որպէսզի այդ երկիրները որպէս Ազրպէյճանի դաշնակիցներ, զօրք ղրկեն հակամարտութեան շրջանը։ Հետաքրքրական է որ Ի. Շիրին իրենց դաշնակիցներուն շարքին չէ դասած Վրաստանը, Ռուսաստանն ու Իրանը։ «Վրաստան իր հարցերով զբաղած է, իսկ միւս 2-ը միշտ Հայաստանի կողքին եղած են եւ օժանդակած անոր ազրպէյճանական հողերու գրաւումին ու Հայերու ապաստանումին մէջ» ըսած է ան։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԻ ԱՐԱՐՔԸ

Հայաստանի քաղաքական ընդդիմութեան երկու գլխաւոր խումբերը՝ Արդարութեան դաշինքը եւ Ազգային միաբանութիւն կուսակցութիւնը յայտարարած են թէ ապօրինի եւ հետեւաբար անընդունելի կը նկատեն նախագահին վստահութեան հանրաքուէի օրէնքին փոփոխութեան մերժումը եւ կը կասեցնեն իրենց մասնակցութիւնը Խորհրդարանի աշխատանքներուն։ Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան եւ խումբ մը երեսփոխաններ հակազդած են, ըսելով թէ Սահմանադրական ատեանին կողմէ թելադրուած վստահութեան հանրաքուէն օրինաւոր հիմ չունէր։

Ազգային միաբանութեան ղեկավար Արտաշէս Գեղամեան խիստ քննադատական մը ուղղած է իշխանութեան, ըսելով թէ ամէն բան կ'ընեն բազմութիւնները քաղաքական անհնազանդութեան մղելու, մինչեւ իսկ քաղաքացիական բախումներ հրահրելու համար։ Սակայն, ան ապահովութիւն տուած է որ իրենց քայլերը օրէնքի սահմանները պիտի չզանցեն։

Ի. ԱԼԻԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱ ԱՅՑԻՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Ազրպէյճանի նախագահը Ի. Ալիեւ Մոսկուա այցին նախօրեակին հարցազրոյցի մը ընթացքին յայտնած է թէ անհրաժեշտ եւ օգտակար կը նկատէ շրջանին մէջ գործակցութիւնը զարգացնել։ Այդ ուղղութեամբ իրենց միակ սահմանափակումը Հայաստանի հետ գործակցութեան ոլորտն է։ Անգամ մը եւս շահարկելով իրենց «մէկ միլիոն» գաղթականները, ան շեշտած է թէ քանի որ տակաւին գրաւուած տարածքները ազատագրուած չեն, շրջանային ամբողջական գործակցութեան Հայաստանի մասնակցութեան մասին խօսիլ անգամ կարելի չէ։

ԲԱՔՈՒ – ՃԷՅՀԱՆԻ ՎԱՐԿԵՐՈՒ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԱԾ

Փետրուար 3-ին Բաքուի մէջ ստորագրուած է Բաքու – Ճէյհան քարիւղատարին 2·6 միլիառ տոլարի վարկերու համաձայնագիրը։ 500 միլիոն տոլար կը յատկացնեն Վերակառուցման եւ զարգացման եւրոպական դրամատունը եւ միջազգային ֆինանսներու մարմինը, մէկ միլիառ 166 միլիոն տոլար՝ վեց երկիրներէ կազմուած ներածում – արտածումի գործակալութիւնը։

Ծրագրին հովանաւոր չորս քարիւղի ընկերութիւններ ալ կը մասնակցին 923 միլիոն տոլարով։ Ամբողջ ծրագիրը նախատեսուած է իրագործել 2·95 միլիառ տոլարով։ Թուրքիոյ Ճէյհան նաւահանգիստէն ազրպէյճանական քարիւղին արտածումը կը սկսի 2005-ի Բ. եռամսեակին։

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԳԻՏԱԿՑՈՒՄՈՎ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ») . –

(Բ. եւ վերջին մաս)

Խնդիրն այն է, որ Դաւիթ Գասպարեանն ինքն էլ իր առաջարկի մասին հիմնաւոր պատկերացում չունի: Մի կողմից առաջարկում է որպէս պետական լեզու ճանաչել «գրական արեւմտահայերէնը գրական արեւելահայերէնի զուգահեռ», միւս կողմից գրում է. «Առաջնութիւնը՝ որպէս տասնամեակներ շարունակ գործող պետական լեզու, կը վերապահուի գրական արեւելահայերէնին, իսկ գրական արեւմտահայերէնը աւանդական ուղղագրութեամբ հանդերձ, կ'ունենայ գործածման սահմանափակ ոլորտներ»:

Բայց չէ՞ որ սա պարզապէս կը լինի արջի ծառայութիւն գրական արեւմտահայերէնին: Եթէ նա պիտի ունենայ գործածութեան ընդամէնը «սահմանափակ ոլորտներ», թէկուզեւ «աւանդական ուղղագրութեամբ հանդերձ», ապա ինչպէ՞ս կարող է գործածուել «գրական արեւելահայերէնին զուգահեռ»: Եւ, ընդհանրապէս, իմաստ ունի՞ որեւէ լեզուի տալ պետական կարգավիճակ, եթէ այդ լեզուն պիտի գործածուի «սահմանափակ ոլորտներում»... Ի դէպ, այս մասին իրաւացի դիտողութիւններ ունի նաեւ Վազգէն Գաբրիէլեանը իր «Տարօրինակ առաջարկ կամ դարձ ի շրջանս իւր» յօդուածում («Գրական թերթ», 2003 թ. Սեպտեմբեր 12):

Այս ամէնից անկախ, մենք այստեղ անհրաժեշտ ենք համարում մի պարզաբանում: Գրական արեւմտահայերէնը, եթէ մինչեւ անգամ գրական արեւելահայերէնին լրիւ զուգահեռ գործածուելիս էլ լինի, դարձեալ չի կարող ստանալ պետական լեզուի կարգավիճակ: Ինչո՞ւ: Այն պարզ պատճառով, որ պետական լեզուի կարգավիճակ չունի նաեւ գրական արեւելահայերէնը:

Գասպարեանը սոյն հանգամանքը հաշուի չի առել: Մինչդեռ, առանց սոյն հանգամանքի հետ հաշուի նստելու, չէր կարելի գրական արեւմտահայերէնին պետական լեզուի կարգավիճակ տալու հարց բարձրացնել:

Յօդուածագիրը կարող է մեզ ասել, թէ ինքը ուժի մէջ է պահում ոչ թէ յօդուածի շարադրանքում նշուած գրական արեւմտահայերէնը, այլ վերնագրում շարադրածը՝ պետական լեզուի կարգավիճակ տալ արեւմտահայերէնին: Բայց դրանով էլ ոչինչ չի փոխուի: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ պետական լեզուի կարգավիճակ չի տրուած նաեւ արեւելահայերէնին...

Եթէ յօդուածագիրը ծանօթանայ Հայաստանի Հանրապետութեան Լեզուի մասին Օրէնքին, ապա կը տեսնի, որ պետական լեզուի կարգավիճակ տրուած է ոչ թէ գրական արեւելահայերէնին (օրէնսդիրներն այդչափ միամիտ ու նեղմիտ չէին), այլ՝ ՀԱՅԵՐԷՆԻՆ:

Չենք կասկածում, որ Դաւիթ Գասպարեանը կ'ուրախանայ, քանի որ ՀԱՅԵՐԷՆ՝ նշանակում է ամբողջ Հայոց լեզուն՝ ե՛ւ արեւելահայերէնը, ե՛ւ արեւմտահայերէնը, դեռ գրաբարը, միջին հայերէնն ու բարբառներն էլ հետը վերցրած:

Այսպէս, ահա խնդութիւնն այն է, որ արեւմտահայերէնը «անկախութիւն հռչակելուց ի վեր» Հայաստանի Հանրապետութիւնում հանդիսանում է պետական կարգավիճակ ունեցող լեզու: Ուրեմն, ի՞նչ անել: Վա՞զն անցնել Հայրենիքում արեւմտահայերէնի կիրառման սահմանները լայնացնելու մասին ձայն հնչեցնելուց: Կարծում ենք՝ ո՛չ:

Պէտք է բոլորս եւ ամէն կերպ սատարենք ոչ միայն լեզուի, այլեւ ընդհանրապէս արեւմտահայ մշակոյթի՝ թէ՛ լեզուի, ե՛ւ թէ գրականութեան, մամուլի, երաժշտութեան, նկարչութեան եւ այլ արժէքների շրջանառութիւնը Հայաստանում: Ամէ՛ն կերպ եւ բոլո՛ր ասպարէզներում: Միայն թէ՝ այդ սատարումը պէտք է լինի կատարելապէս հիմնաւորուած, կշռադատուած միջոցներով ու ձեւերով:

Ինչ վերաբերում է լեզուին, ապա պէտք է գոհունակութեամբ արձանագրել, որ իր ժամանակին օրէնսդիրները, որոնց շարքերում ե՛ւ արեւելահայ, ե՛ւ արեւմտահայ ծնողների զաւակներ կային, լեզուի մասին Օրէնքի բոլոր կէտերը սահմանել եւ ամրագրել են իմաստնաբար: Նրանք պետական լեզու կարգել են ամբողջական հայերէնը, նշելով, որ այն «սպասարկում է Հանրապետութեան կեանքի բոլոր ոլորտները»: Այս ձեւակերպումով, որով եւ սկսւում է Լեզուի մասին Օրէնքը, Հայաստանի Հանրապետութիւնում երաշխաւորուած է նաեւ արեւմտահայերէնի ամենալայն տարածման եւ կիրառման հնարաւորութիւնն ու ապահովութիւնը:

Ըստ այդմ, այսօր Հայաստանի Հանրապետութիւնում դժուար է պատկերացնել կեանքի որեւէ բնագաւառ, որը իրաւաբանօրէն արեւելահայերէնի համար լինի առաւել մատչելի, քան արեւմտահայերէնի:

Նոյն իրաւունքները սահմանուած են նաեւ գրակա՛ն արեւմտահայերէնի համար, քանի որ «Հայաստանի Հանրապետութեան պաշտօնական լեզուն գրական հայերէնն է»:

Կարո՞ղ էր լինել աւելի ընդգրկուն որեւէ բանաձեւում՝ ամբողջական հայ գրական լեզուի առաւելագոյն դրսեւորումն ամէնուրեք եւ բոլոր առիթներով սրանից աւելի ապահովելու համար:

Լեզուի մասին Օրէնքում գոհացում է տրուած յօդուածագրի նաեւ այն ազնիւ մտահոգութեանը, որն ինքը շարադրել է այսպէս. «Նաեւ ՀՀ հանրակրթական դպրոցներում, բուհերում, զանազան ուսումնական հաստատութիւններում պետական հոգածութիւն հանդէս բերել արեւմտահայերէնի նկատմամբ»: Ահա՛ այդ գոհացումը, որը տրուած է Օրէնքի թիւ 2 Յօդուածում եւ ունի «Կրթութեան լեզուն» ենթավերնագիրը. «Հայաստանի Հանրապետութեան տարածքում գործող կրթական եւ ուսումնական համակարգում դասաւանդման եւ դաստիարակութեան լեզուն գրական հայերէնն է»: Հարկ կա՞յ մեկնաբանելու, որ սա պետական հոգածութիւն է նաեւ արեւմտահայերէնի նկատմամբ:

Ինչպէս տեսնում ենք. իրականութեան մէջ արեւմտահայերէնի խնդիր գոյութիւն չունի: Ուրեմն գոյութիւն չունի նաեւ լեզուի որեւէ խանգարիչ խնդիր՝ Հայաստան – Սփիւռք մերձեցումների ճանապարհին:

Այստեղ դարձեալ ծագում է մեր նախընթաց հարցը՝ ի՞նչ անել, դադարե՞լ, արդեօք, արեւմտահայերէնի իրաւունքները հետամտելուց: Մեր պատասխանը դարձեալ նոյնն է՝ ամենեւի՛ն: Ընդհակառակն, պէտք է աւելի ուժեղացնել պայքարը՝ միշտ եւ ամէնուրեք հետեւողականօրէն ընդլայնելու արեւմտահայ լեզուի կենսոլորտը Հայաստանում: Միայն թէ՝ այդ նպատակով պէտք է ոչ թէ բաց դռներ ծեծել, այլ՝ փակ: Պէտք չեն նորանոր օրէնքներ, երբ բոլոր անհրաժեշտ օրէնքներն արդէն կան, եւ եղածը լիուլի բաւարար է՝ ըստ ամենայնի գործելու համար: Պարզապէս պէտք է ներգործող միջոցներով հետեւել, հսկել, վերահսկել, պահանջել, որպէսզի Օրէնքի բոլոր կէտերը յարգուեն, պահպանուեն եւ կենսագործուեն:

Այստեղ աւարտում է մեր համաձայնութիւնը Դաւիթ Գասպարեանին՝ խնդրոյ առարկայ նրա յօդուածի այն հատուածների առընչութեամբ, ուր յօդուածագիրը լեզուի խնդիր է տեսնում ազգային միասնութեան գործընթացներում:

Այստեղից սկսած, մենք միանգամայն համամիտ ենք յօդուածագրի այն դրոյթին, ըստ որի «Հայաստան – Սփիւռք միասնութեանը խանգարող գործօններից մէկը ... ուղղագրութեան հարցն է, որ (այո՛ – Լ. Մ.) բաւականին սրուել է անկախութիւն հռչակելուց յետոյ»: Կարծում ենք, ընթերցողին անյայտ չէ յօդուտ ազգային ուղղագրութեան վերականգնման բանիւ եւ գործով ծաւալած տարիների մեր պայքարը: Ուստի հասկանալի է, որ մենք կարող ենք միայն ուրախ լինել, որ ահա հնչում է մի զգօն ձայն եւս՝ սթափութեան կոչ անելով առ այն, որ միասնական ուղղագրութեան բացակայութիւնը խանգարիչ գործօն է ազգային միասնութեան առանց այն էլ ոչ հարթ ճանապարհին:

Մենք ցանկանում ենք միայն, բայց՝ անպայմա՛ն, յարգարժա յօդուածագրին յիշեցնել, որ չի կարելի երբեւ, խանգարիչ գործօն դիտել «լեզուի եւ ուղղագրութեան հարցը» այսինքն՝ չի կարելի կողք – կողքի դնել լեզու եւ ուղղագրութիւն հասկացողութիւնները, որովհետեւ դրանք տարբեր բաներ են, տարբեր իրողութիւններ, թէպէտ եւ մէկը պայմանաւորուած է միւսով: Եթէ պատկերաւոր ասելու լինենք, ապա կարող ենք ասել, թէ լեզուն մարմինն է, ուղղագրութիւնը՝ հոգին, շունչը: Լեզուն երակն է, ուղղագրութիւնը՝ արիւնը, կենսատու աւիշը: Լեզուն գրերի շարժն ու ընթացքն է, ուղղագրութիւնը՝ դրանց ուղղութիւն տուողը, իմաստաւորողը:

Տարաբախտաբար, սովետական դամոկլեան սուրը դեռեւս կախուած է մնում Հայաստանի Հանրապետութեան պետական լեզուի ուղղագրութեան վրայ: Հայաստանի արեւելահայերէնը դեռեւս չի թօթափել Կրեմլինի պարտադրած դաւադիր ուղղագրութեան լուծը: Եւ բնական է, որ Հայոց լեզուով խօսող, բայց Հայոց ճշմարիտ, ազգային՝ Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ գրելու հնարաւորութիւնից ակամայ զրկուած Հայաստանցիների եւ արեւմտահայ ծնողների զաւակ, ազգային ուղղագրութեամբ դաստիարակուած Սփիւռքահայերի միջեւ ընդհանուր լեզուամտածողութիւն, գրաւոր մշակոյթի միասնական զգացողութիւն ձեւաւորելու ճանապարհին, Հայաստանի ներկայիս ուղղագրութիւնը լուրջ եւ ահաւոր խոչընդոտ է:

Խոչընդոտ է ուղղագրութեա՛ն հարցը, այլ ոչ թէ լեզուի: Լեզուն՝ արեւմտահայ թէ արեւելահայ՝ միեւնոյն եւ ընդհանուր Հայոց լեզուն է, հայերէնը, մեր մայրենին, մեր Մեծասքանչը: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ նախ եւ առաջ Հայ ենք բոլորս: Նախ Հայ ենք ի ծնէ, ի բնէ՝ մեր ազգային պատկանելութեամբ, եւ յետոյ է, որ, արտաքին հանգամանքների բերմամբ, արեւելահայ ենք կամ արեւմտահայ:

Ազգային միասնութեան գործում միաւորողը Հայ լինելն է՝ յար եւ նման հայերէնը ընդհանուր լինելուն: Իսկ խանգարող հանգամանքը բխում է տեղային տարբերութիւնից, ինչպէս որ դրսում պահպանուած ուղղագրութիւնը ներսի «ուղղագրութիւն» կոչուածից:

Այսօր շատերն են այն կարծիքին, որ ինչպէս Գասպարեանն է ենթադրում, «արեւմտահայերէնի հետ մէկտեղ կ'ուսուցանուի դասական ուղղագրութիւն»: Անշուշտ, դա կը դառնայ ազգային ուղղագրութեան հետ շփման շահեկան եւ անմերժելի հնարաւորութիւններից մէկը: Չենք կարող դրական չգնահատել այդ հնարաւորութիւնը: Բայց նաեւ չթաքցնենք, որ միեւնոյն հասարակութեան մէջ, միեւնոյն ժամանակ, ազգային ուղղագրութիւնը մասնակի հնարաւորութեան բախտին յանձնելը ազգային արժանապատուութիւնը շօշափող գործօն է...

Ինչքա՞ն պիտի շարունակենք ապաւինել մասնակի հնարաւորութիւնների ողորմածութեանը, երբ որ հռչակուած Անկախութիւնն իրաւաբանօրէն, Օրէնքով, ՆՊԱՍՏՈՒՄ Է ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆԱՑՄԱՆԸ: Իսկ մի տապալուած իրաւակարգից մնացած հնոտի, որ յանդգնում է ուղղագրութիւն յորջորջուել, տակաւին խեղում է մեր ազգային համակեցութիւնը: Մեր դանդաղկոտութեամբ, մեր յարմարուողականութեամբ, մասնակի հնարաւորութիւններով ուրախացող, բաւարարուող մեր սովորութեամբ ու պահուածքով մենք, արդեօք, որոշակիօրէն չե՞նք նպաստում այն ետադէմ, տովետախեւ ուժերին, որոնք ամէն կերպ վիժեցրել են եւ շարունակում են վիժեցնել հայերէնի ամբողջական գործածութիւնը՝ արգելակելով ազգային ուղղագրութեան վերականգնումը:

Մի՞թէ դժուար է գիտակցել, որ, փոխանակ միանգամայն աւելորդ առաջարկների վրայ ժամանակ վատնելու, մենք պարտաւոր ենք միաւորել մեր ուժերը՝ իշխանութիւններից պահանջելու, նրանց պարտադրելու վերականգնել մեր ազգային ուղղագրութիւնը: Միայն դրանո՛վ եւ միայն այդպէ՛ս է հնարաւոր ազատուել ազգային միասնութեան ճանապարհին ընկած ազգակործան խոչընդոտից՝ անլուծելի դարձած ուղղագրութեան հարցից: Միայն դրանով եւ միայն այդպէ՛ս է, որ պիտի ճանապարհ բացուի ամբողջական հայերէնի գործածման համար:

Միշտ պէտք է յիշել եւ յիշեցնել, որ Անկախութիւնը հռչակել է Օրէնքներ, որոնք պէտք է հաւատարմօրէն պահպանուեն եւ կիրառուեն վերից վար եւ վարից վեր: Այդ Օրէնքներից մէկը Լեզուի մասին Օրէնքն է, որի մէջ ոչ մի տեղ եւ ոչ մի անգամ չեն յիշատակուած «արեւելահայերէն» եւ «արեւմտահայերէն» բառերը: Միշտ եւ բոլոր առիթներով օգտագործուած է միայն ու միայն «հայերէն» բառը:

Ուրեմն, Օրէնքն ինքն է մեզ թելադրում ամբողջական հայերէնի անհրաժեշտութեան գիտակցութիւնը:

Պէտք է անսալ Օրէնքին, ապրել եւ գործել ամբողջական հայերէնի գիտակցումով:

2004, Յունուար 27

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՀԱՄԵՐԳ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅ ԽՄԲԱՎԱՐԻ ՄԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Շաթըլէի թատրոնին կիրակի առաւօտները համերգներուն Փետրուար 1-ինը յատկացուած էր Փարիզի նուագախմբային համոյթին որուն ղեկավարն էր հայ երիտասարդ արուեստագէտ Ալէն Ալթունօղլու: Ան տիրաբար ղեկավարեց Պէթհովէնի եւ Մոցարթի գործերով շինուած շուրջ մէկ ժամուան յայտագիրը, նուագախումբին կարողականութենէն առաւելագոյնը դուրս բերելու ակներեւ ջանքով:

Ուժականութեամբ յորդուն, նոյն ատեն զգայուն ու ղեկավարած գործերուն ամէն մէկուն պահանջած բարեխառնութեան լիովին հաղորդ ղեկավար է է Ալէն Ալթունօղլու, հակառակ շատ երիտասարդ տարիքին: Շուրջ ժամուան մը յայտագրով ալ տուաւ փաստը թէ նոյն յաջողութեամբ կ'անցնի ու ղեկավարած նուագախումբն ալ կ'անցընէ մէկ դիրքէն միւսը: Նուագախումբը ինչպէս Գորիոլանի նախերգանքին, կամ Մոցարթի «Բ'իօ մի սքորտի տի թէ»ին սպարագային, այնքան հեզասահ անցաւ «մենակատար»ի դիրքէն «ընկերացող»ի դիրքին ուր շատ բան կախում ունի ղեկավարողին ձիրքէն: Սրահին միաձայն գնահատանքը փաստն է բուռուծին. մանաւանդ որ երաժշտասէր հանրութեան մը մէջ ուշադրաւ էր երաժշտական ճիւղերու աշակերտներու, ուսանողներու համեմատութիւնը:

Յայտագրին դաշնակով մասնակցեցաւ Ժեռոմ Տիւքրօ, իսկ սոփրանոյի բաժինը ստանձնած էր Ժաէլ Ազզարէթթի:

Մոցարթի թիւ 39, մի պէմոլ սէնֆոնին գլխաւոր կտորն էր օրուան, որուն յաջորդեցին «Միթրիտաթ Ռէի տի Փոնթօ»էն, «Պալատէն առեւանգում»էն եւ «Զաիտ»էն հատուածներ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ԲԱՆՈՒՈՐ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ

Բրիտանիոյ պատկան իշխանութիւնները վերջին երկու տարուան ընթացքին 16 տարեկանէն վար պատանիներու պատահած աւելի քան երեք տասնեակ գործի արկած արձանագրած են: Մամուլը տեղեկութիւնը տալով կ՚ըսէ թէ վտանգ – բար սոյդ թիւ չէ տրուածը, եթէ նկատի առնուի անչափահաս բանուորներու համեմատութիւնը:

Երկրի մը մէջ ուր այնպէս կը թուի թէ երախաներու պաշտպանութիւնը ամէնէն կատարեալ ձեւով կը կատարուի, բացառութեան շատ մը պարագաներ կը յայտնուին քիչ մը մօտէն դիտել գիտցողներուն:

Սէմ Շարաթ օրերը կ՚աշխատէր մսավաճառատան մը մէջ. անոր գործատէրը մօտ 12 հազար Եւրոյի տուգանքի դատապարտուած է, երբ տղեկին բոլոր մատները կտրուած են երշիկ պատրաստելու ընթացքին: Ուրիշ մը Փիթըրը, 14 տարեկան, ծանրօրէն այրած է երբ ելեկտրածին սարքի մը վառելանիւթ լեցնել փորձած է, առանց հոսանքը մարելու: Երկուքին գործատէրերն ընդունած են իրենց թերացումը:

Լրագիրը որ անդրադարձած է պատահածին, կ՚ըսէ թէ տարօրինակ է Բրիտանացիներուն կեցուածքը. մէկ կողմէն չափազանցուած խնամատարութեան, ուշադրութեան առարկայ են անչափահասները, միւս կողմէն անոնք աշխատանքի ասպարէզ կը ղրկուին, առանց նուազագոյն պաշտպանութեան:

Երկրին մէջ օրէնքը կը պահանջէ որ բոլոր այն գործատէրերը որոնք 13 – 16 տարեկան տղաք պիտի աշխատցնեն, յատուկ արտօնագիր ունենան: Ատոր համար կը պահանջուի նաեւ որ աշխատանքի վտանգները մատնանշուին: Բայց հաստատուած է որ տեղւոյն վրայ յայտարարուածին անկեղծութիւնը ստուգելու պաշտօնեայ չկայ:

Պէտք է ըսել որ անչափահասներու աշխատանքը անպայման արգիլուած չէ չահագործումի պարագայի մը: Տղաքը, անոնց ծնողքը եւ գործատէրը ընդհանրապէս համաձայն կ՚ըլլան: Ի վերջոյ, տարածուած համոզում է որ փոքր աշխատանք մը անկախութիւնը կը խրախուսէ, ինքնիր վրայ վստահութիւնը կը զարգացնէ, տղան պարապ, աննպատակ թափառումէ ետ կը կեցնէ, եւ այլն:

Ստոյգ, պաշտօնական թիւեր չըլլալով հանդերձ, կը կարծուի թէ 16 տարեկանէն վար շուրջ 1·5 միլիոն աշխատող ու դրամ շահող կայ երկրին մէջ: Ատիկա ենթադրել կու տայ թէ 2,2 – 2·6 միլիոն երիտասարդներ աշխատած են 16 տարեկանէն առաջ:

Անչափահասներու աշխատանքին օրինական քննութիւնը երեք ուղղութեամբ կ՚ըլլայ. նախ կը ստուգուի որ անոնք արգիլուած մարզերու մէջ չեն աշխատիր, ինչպէս սպանդանոցները, կամ հեղուկ վառելանիւթի կայանները: Երկրորդ, ճշդուած են աշխատանքի ժամերը, տարիքին ու շաբաթուան օրերուն, շաբաթավերջին համար: Ատոր նպատակն է արգիլել ըլլալ անոնց տարապայման աշխատանքին: Եւ վերջապէս, կայ արտօնութեան հարցը:

Այս բոլորը չեն նշանակեր թէ առանց յայտարարուելու, անպաշտօն վճարումով աշխատող անչափահասներ չկան: Ու բանուոր տղոց վիճակով հետաքրքրուած մեծերը կը պահանջեն որ ամէն բանէ առաջ բանուոր պատանիները ապահովութիւն ու պաշտպանութիւն վայելեն չափահասներուն նման: Ցետոյ, կ՚ուզեն որ կառավարութիւնը չգոհանայ ներկայի օրէնքներուն կիրարկումին բծախնդիր ըլլալով եւ մտածէ նորովի յշակումի ենթարկել օրէնքը:

ՔԱՂՀԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՕՐԹԱԳԻՒՂԻ Թարգմանչաց վարժարանը, Յունուար 18–ին, տօնած է իր հիմնադրութեան 219–րդ տարեդարձը: Առաւօտուն, պատարագած էր Թաթուլ Աբեղայ Անուշեան եւ նախագահած էր Մեսրոպ պատրիարք, որ նաեւ քարոզած է նիւթ առնելով Պօղոս առաքեալի մէկ նամակը: Եկեղեցական արարողութենէն ետք տեղի ունեցած է Սիրոյ սեղան մը, եկեղեցիին յարակից սրահին մէջ: Թաղային Խորհուրդի անունով ներկաները ողջունած է Իսքենտէր Շահինճօղ, իսկ վարժարանի հիմնադիր Հայկ Ասլանեան կարդացած տեղեկագիրը, ուրկէ կը պարզուէր որ, վարժարանը 170 աշակերտ ունի եւ 28 հոգիէ բաղկացեալ անձնակազմ մը: Ապա, Պ. Նալպանտ հրաւիրած է ներկաները իրենց պարտականութիւնը կատարելու, որպէսզի մէկ ժամուան մէջ վարժարանին բացը փակուի: Կարճ ատենուան մէջ, այդ բացին մէկ մասը փակուած է: Պատրիարքը, որպէս «Հուսկ Բանք»ը իր գոհունակութիւնը յայտնած է:

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ԵՒ ԱՆԳԱՐԱՅԻ համայնքներուն այցելութիւն տրուած է Մնդլեան տաղաւարին առթիւ Պոլսոյ պատրիարքին տնօրինութեամբ: Յունուար 17–ին, Սեբաստիա հասած է Գրիգոր Ա. Քհնյ. Տամատեան, որ դիմաւորուած է Երուանդ Մըղըըսի եւ Եդուարդ Քաթրանճըօղլուի կողմէ: Ժամը 13·30–ին Քաթրանճըօղլուի բնակարանին մէջ պատարագ մատուցուած է եւ ժողովուրդը հաղորդութիւն առած է: Այցելութենէն յետոյ, քահանան Սեբաստիայէն անցած է Անգարա, եւ պատարագ մատուցանած է Ֆրանսական Սուրբ Թէրէզ Եկեղեցւոյ մէջ:

ԿՐԷՏԷԻ Սուրբ Յովհաննէս – Կարապետ Եկեղեցիին անուան տօնախմբութեան ներկայ եղած է Պոլսոյ Կրօնական Ժողովի ատենապետ Արամ Եպիսկոպոս: Ան, Աթէնքէն անցած է Հերակլիոն եւ դիմաւորուած է հոգեւոր հովիւ Վարուժան քահանայ Տէրտէրեանի կողմէ: Արամ Եպիսկոպոս հանդիպում ունեցած է Թաղային Խորհուրդի անդամներուն հետ եւ լսած կատարուած գործերու բացատրութիւնները: Նորոգուած են հովուատունը եւ հարեւան բաժինները:

ԱԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻԻ ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ոճրային պատմութիւններու հռչակաւոր հեղինակ Ակաթա Քրիսթիի մոռցուած մէկ թատերգութիւնը լոյս աշխարհ եկած է գրուելէն 70 տարի ետք:

Ակաթա Քրիսթի ծանօթ է իր ստեղծած պելժիացի գաղտնի ոստիկան Հերքիւլ Փուարոյի երեւակայական տիպարով: Ան նաեւ հեղինակն է աշխարհի մէջ ամէնէն աւելի երկար ներկայացուած «Մաուսթրէփ» թատերախաղին:

Սակայն «Տը սիքրըթ ափ չիմնիզ» (ծխնելոյզներու գաղտնիքը) թատերգութիւնը, զոր ան գրած է 1925–ին, մոռցուած կը մնար Բրիտանական գրադարանին նկուղներուն մէջ եւ միայն նոր ի յայտ եկած է:

Թատերգութեան նիւթը լրտեսական պատմութիւն մըն է, տեղադրուած՝ 1930–ական տարիներու եւրոպական քաղաքականութեան մէջ: Անոր առաջին բեմադրութիւնը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբերին, Գանատայի մէջ:

Քրիսթիի միակ թոռնիկը՝ Մաթիու Փրիչարտ կ՚ըսէ, թէ ինք ոչինչ գիտէր, երբ Գանատայի Գալկըրի քաղաքէն բեմադիր մը նամակով մը իրեն տեղեկացուցած է ցարդ չբեմադրուած այս թատերգութեան մասին:

Փրիչարտ Բրիտանական գրադարանէն խնդրած է փնտռել թատերգութիւնը: Գրադարանը պարտաւոր է օրինակ մը պահել իւրաքանչիւր թատերգութենէն: Եւ իրօք, պաշտօնեաները գտած են «Տը սիքրըթ ափ չիմնիզ»ի մէկ օրինակը: Ատիկա երբեք չէ բեմադրուած:

Փրիչարտ թատերախաղը կարդալէ ետք «Պի. Պի. Սի»ի ըսած է. «Չեմ կարծեր, որ արդարացուցիչ պատճառներով մոռցուած է այս գործը: Պատճառը հաւանաբար այն էր, որ ատիկա Ակաթա Քրիսթիի յատուկ ոճիրի առեղծուած մը չէր բովանդակեր: Երբ մեծ մայրս սկսաւ «Մաուսթրէփ»ի եւ «Ուիթնէս աֆ տը փրոսեքիուշըն»ի նման թատերգութիւններ գրել, հանրութիւնը սկսաւ նման գործեր ակնկալել իրմէ: Բեմադիրներ եւ արտադրիչներ կը պահանջէին դիւրին վաճառելի գործեր, կամ գէթ այդպէս էր մեծ մօրս ժամանակներուն: Կը կարծեմ, որ նոյնիսկ եթէ անոնք տեղեակ ըլլային այս գործին, հաւանաբար պիտի չարունակէին բեմադրել ոճրային պատմութիւնները»:

Իր մեծ մօր թատերական շնորհը եւ հանդիսատեսին հաճելի ժամանց պարգեւելու կարողութիւնները գովելով՝ Փրիչարտ կ՚ըսէ. «Կը կարծեմ, որ ան թերագնահատուած է իբրեւ թատերագիր եւ այս թատերախաղը անոր փաստը պիտի ըլլայ»:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

– Երուա՛նդ, – ըսաւ յանկարծ, ընդհատելով երգը, կը կարծե՞ս, որ ճիշդ է այդ տողը ... «Ծով ըսածդ կնկայ պէս է, հաւատալ չի գար»... Սիրտս կ՚ըսէ որ ո՛չ, իւրաքանչիւր կնոջ սրտին մէջ մօր մը հոգին կը քնանայ ու մայրը ամէնէն նուրբ, ամէնէն փափուկ, ամէնէն մաքուր էակն է որ կարելի է երեւակայել բնութեան մէջ: Չեմ կարծեր որ կինը աւելի վատ ու խարդախ ըլլայ, քան այր մարդը... չէ՞, Երուա՛նդ...

– Չեմ գիտեր, – ըսի տխուր, – բանաստեղծ մը միշտ նուազ կը ստէ, քան սովորական մարդ մը. ես կը հաւատամ որ կինը կրնայ խարդախել...

– Ինչո՞ւ...

– Կինը տկար էակ է. իսկ տկարներուն ինքնապաշտպանութեան զէնքը կեղծիքն ու խարդախութիւնն է: Էգերը ստիպուած են կեղծել, նոյնիսկ հաճոյքի ժամուն: Արուները կը պաշտպանեն ինքզինքնին ուժով, կոպիտ են: Էգը կը պաշտպանուի ստով եւ կեղծիքով. խարդախ է: Ես ալ կը յարգեմ մայրը, բայց ամէն էգ միայն իր զաւկին համար մայր ու բոլոր միւսներուն համար էգ է ... է՛գ:

Լռեցինք: Ծովը կը մռնչէր աւելի ուժով: Լայն ու խոշոր ալիք մը զարկաւ մեր ոտքերուն: Թրջուեցանք ու քաշուեցանք: Բարեբախտաբար, դեռ արեւ կար:

– Չեմ ուզեր, որ ըսածդ ճիշդ ըլլար, – ըսաւ մելամաղձոտ, – չեմ ուզեր ...

Ցետոյ վճռական ու ամուր ըսաւ.

– Կը հաւատամ ալ, որ ճիշդ չէ. կեանքը այդ պարագային պիտի ըլլայ մութ ու տղմուտ, անձրեւոտ գիշերուան մը պէս...

– Կեանքը պարտէզ չէ, – ըսի դառնութեամբ, – ու ծաղիկները միշտ չեն ծլիր:

– Ոչ ալ անապատ, – ըսաւ խանդավառ ու աչքերը շողացին, – խստաշունչ ձմրան կը յաջորդէ ամառը, ձիւնին՝ ծաղիկները, տղմուտ սեւ օրուան՝ անոյշ ու ծլարձակ արեւածագ, Երուա՛նդ: Ես կը հաւատամ կնոջ. կինը աղուոր ու մաքուր էակ է... այլապէս՝ ես այդ տեսակ աշխարհքին հիմը դնողին աղջիկը...

– Սիրե՛ս, – ըսի, յանկարծօրէն զգաստնալով լաւ տրամադրութիւնս. – արդէն այդ է ամէն մարդու ճակատագիրը, սիրելիքդ աղջիկ մըն է, Վահրա՛մ, այս աշխարհքին հիմը դնողին՝ Եւա՛ն. պիտի սիրես Եւայի հազարաւոր աղուոր ու խարդախ աղջիկներէն մէկը...

– Կեցցե՛ն Եւայի աղջիկները: Երէկ հինգ հատ համբուրեցի: Բոլորս ալ համբուրեցինք: Հի՛նգ հատ: Իրենց բերաններուն վրայ: Իւրաքանչիւրին համը տարբեր էր: Երուա՛նդ, գիտե՞ս, աղջիկներուն բերանները պտուղներու կը նմանին, իւրաքանչիւրը տարբեր համով, տարբեր գոյնով: Օրինակ մէկ հատին փափուկ էր, թաւշային, պզտիկ ու մեղր դեղձի մը պէս...

Ծովը կը մռնչէր միշտ: Արեգակին ըսկաւառակը, որ տարապայմանօրէն խոշորցած էր, դպաւ հորիզոնին կապոյտին: Կատաղած ալիքներ կու գային ու կը զարնուէին եզերքին եւ կ՚անձրեւէին մեր վրայ: Բազմութիւնը կամաց կամաց կը քաշուէր: Ցանկարծ տեսայ «Աշխատանքի Բաժնի» վարիչին երկար ու բարեձեւ հասակը: Անոր մեղուոր ու անառակ աչքերը: Բարեւեց զիս եւ կը թուէր թէ պիտի մօտենար: Ամբողջ մարմնովս կը դողայի: Նստեցայ ծունկի վրայ եւ նայեցայ անոր աչքերուն զայրոյթով ու արհամարհանքով: Կը զգայի, որ կրնամ դարձեալ հետեւիլ անոր հասակին, եթէ մօտենայ ու խօսի ինծի: Ու ատիկա աւելի վայրենի ու ատելավառ կը դարձնէր զիս:

Վահրամը կը նայէր ինծի իր խոշոր ու արտայայտիչ աչքերով: Ի՛նչ սիրով՝ մարդ դժբախտութեան պահերուն կ՚ապաստանի ընկերոջ մը մտերմութեան: Ձեռքը բռնեցի ձեռքիս մէջ ու զգացի, որ աչքերս կը խոնաւնան: Արագ բարձրացայ տեղէս: Կը քաշէի ընկերոջս ձեռքէն: Այն անառակ ու խուժիչ կնոջ աչքերը, կը թուէր թէ, կը վառէին մարմինս՝ հիւանդ ու անտավարակ բոցով:

Կոնակս դարձուցի ու Վահրամին հետ շտապով հեծացանք, հակառակ ուղղութեամբ եւ, ինչպէս Ղովտը իր գլուխը ետ չդարձուց Սոդոմ – Գոմորին վրայ, որ կը կործանէր յղփացած իր մեղքերէն, այնպէս ալ ես ... Կը քալէի արագ, հալածուած կարծես մեծ վտանգէ մը, դողդղջուն ու լուռ...

Վե՛ց օր: Ի՛նչքան երկար ու դժնդակ է սպասել սիրոյ: Միակ մխիթարութիւնս տետրակիս սպիտակ էջերն էին: Կ՚աշխատէի լուռ, գլուխս ծուռ ու դժբախտ: Երեկոյեան տուն վերադարձին կը նստէի մեր պատուհանին առջեւ եւ արցունքները կը խեղդէին կոկորդս եւ արցունքներուս մէջէն կը մրոտէի տետրակիս էջերը: Աճապարելով որպէսզի ընկերներս զիս այդ դրութեան մէջ չտեսնեն:

Երբ կը մտածեմ անցեալի այդ յուզիչ օրերուն վրայ հիմա, սիրտս կը ցաւի մեծ ու արիւնոտ ցաւով մը: Սիրով տառապիլ չեմ գիտեր հիմա, որովհետեւ աշխարհին վրայ կը նայիմ՝ յոգնած, անհաւատ ու չար աչքերով: Իրիկունները, երբ կը նստէի մեր կաղամախիին առջեւ, երբ գիւղը կը սկսէր լեցուիլ ձայներով ու էրիկուան հովը քնքշօրէն կու գար վրաս, սիրտս կը յորդէր եւ բառերը կը խռնուէին շրթներուս վրայ, ինչպէս մեղուները իրենց փեթակին մէջ:

Պահած եմ այդ էջերը, հակառակ անոր, որ յաճախ, անոնց պարզ ու մաքուր յուզումի ակօսներուն մէջ օտար բանաստեղծներու ոտքի հետքեր կան: Օրինակ մէկը՝ տարօրինակ կերպով կը յիշեցնէ ինծի Փիէռ – Լոյսի մէկ արձակ էջը: Քանի քանի ուրիշներ նետած եմ հովին, բայց այս խոնարհ ու հեզ տողերը կը մնան դարակիս մէջ ու երբեմն արտասուքի կաթիլներ կը բերեն թարթիչներուս:

(Շար. 56)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիրակի, Փետր. 8, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, 6 ռիւ Կոմիտաս, ողբացեալ խաչուհիներու յիշատակին:

Արարողութենէն ետք՝ ճաշ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004
... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ Կրթարանի վարչութիւնը Դանիէլ Ալիճիի մահուան առիթով ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Սահակ Դալլար, 100 Եւրօ, Արման Դալլար, Ժերար Շարտիէ 50-ական Եւրօ, Ջալէն Ալիճի, Միհրան Ալիճի 100-ական Եւրօ, Կարպիս Թէլէլեան 30 Եւրօ, Հայկանոյշ Քիչ 40 Եւրօ, Ժերար Գարակէօզ 30 Եւրօ, Ա. Սիմոնեան 75 Եւրօ, Էմար 50 Եւրօ, Սէզէր 30 Եւրօ, Իսրոս Ալիճի 40 Եւրօ, Փարթալօղլու 50 Եւրօ, Ալէն Արա, Եօլտաշ 40-ական Եւրօ, Օհաննէս Դանիէլեան 80 Եւրօ, Մուրատեան 30 Եւրօ, Հաճի Օրակ 20 Եւրօ:

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

présentent

ԿԱՐՄԻՐ,
ԿԱՊՈՅՏ,
ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**

En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS

Le Dimanche 8 février à 16 heures
au Théâtre «Gyptis»
136, rue Loubon, 13003 Marseille

P.A.F. : 12 Euros

Renseignaments :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

«ՑԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թի.Վի.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

Centre Culturel
SAINT MESROB

Le jeudi 5 février à 20h45
ANAHIDE TER MINASSIAN
donnera une

CONFERENCE
sur
ANTOINE POIDEBARD
ET L'ARMENIE
(1904 - 1920)

Antoine Poidebard, missionnaire jésuite, fut représentant militaire français dans l'éphémère République d'Arménie (1918-1920), puis enseignant à l'Université Saint Joseph de Beyrouth et promoteur de l'archéologie aérienne au Levant.

Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg
— Entrée libre - Cocktail —

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

Section «D. Missakian»
de Sevran Livry

REPAS
TETOUYOV KEUFTES
Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

**

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

Տօն Սրբոյն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Զօրեքտասան Զինուորացն:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,

Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES

Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN

3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel ,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
VENDREDI
6 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·875 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20·875

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ֆրանսա Ուրիշ Հոգ Չունի՞

Գրեթէ չարաթ մըն է որ, Ֆրանսա զօրակոչի ենթարկուած է։ Օրակարգը ունի մէկ հարց. Ժիւփէ։

Մեծերանները մրցակցութեան մէջ են, բերանացի թէ գրաւոր ժամ առաջ կ'ուզեն առաւելագոյն տեղեկութիւնները տալ Ալէն Ժիւփէի մասին։ Ի՞նչ կը մտածէ, ի՞նչ պիտի ընէ, ի՞նչ ծրագրած է, ի՞նչ կ'ակնկալէ վերաքննութենէն, վաղը, լաւ կը լինի՞...։

Անսովոր ցաւալի երեւոյթ մըն է որ կը պարզուի օրէրէ ի վեր։ Տխուր պատկերը երկրի մը, որ այլ որեւէ հոգ չունի քան Ժիւփէի ներկան եւ ապագան։ Օրուան հրատապ հարցն է։ Իր բոլոր կողմնակիցներն ալ ծիծաղելիի բոլոր սահմանները անցած, ածականներու հետապօտութեան մէջ են գովեստ մը աւելի շընորհելու համար անոր որ ներկայիս, ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ յանցագործ մը։

Զաւի զգացումը այնքան կորսուեցաւ առաջին օրէն իսկ, որ վարչապետ Ժ. Փ. Ռաֆարէն անմիջապէս հակազդեց դատարանի վճիռին, զոր չվարանեցաւ իսկ «առժամեայ» նկատելէ։ Հետեւեցան բոլորը, ոչ ոք բացակայ էր չարելու համար ածականները եւ ամէն անգամ կըրկնելով պարկեշտ որակումը, անձի մը համար որ կը դատապարտուէր անպարկեշտութեան համար։

Այն տպաւորութիւնը կայ, որ օրաթերթերու էջերը պիտի չբաւեն ամէն մանրամասնութիւն տալու համար։ Որքան ալ ինք ուրանայ, խրարանցումը Ժիւփէէն անդին, կը վերաբերի անշուշտ Ժագ Շիրաքի, ինչպէս իրեն կը վերաբերի վըճիռը, ուր կը շեշտուի թէ «խաբած է վստահութիւնը ինքնիշխան ժողովուրդին»։

Նախագահը համոզեց իր քաւութեան նոխազը որ վերաքննութեան դիմէ։ Նըման գործելակերպ մը կը ծառայէ գոնէ ժամանակ շահելու։ Առիթ կը տրուի, թերեւս, որ ճնշում ալ ըլլայ Վերսայլի դատարանին վրայ, որ աչնան քննէ հարցը։

Ընկերվարականներն իսկ լաւ նիւչ մը կու տան Պորտոյի քաղաքապետին, իր ելոյթին համար։ «Անկեղծ» կը գտնեն։ Դեռ կայ իր հիմնած կուսակցութիւնն իսկ – ԻՒ – ԷՄ – ՓԷ–ին, ուր մէկ ձայն չի պակսիր իր ներբողականը ընելու համար։ Ուր որ գտնէ իր կուսակիցները, երկարատեւ ծափահարութիւններով կ'ընդունուի։ Ժիւփէ իսկ չէր գիտեր որ այսքան սիրուած է, բոլորին կողմէ, մինչ այդ բոլորին մէկ կարեւոր մասը կը պատրաստուի արդէն իր աթոռը գրաւելու կուսակցութեան գլուխը։ Շիրաք համոզուած է նաեւ Ժիւփէն, որ Ֆրանսացիք զինք կը սիրեն, մինչ ան ծանօթ է որպէս պաղ անձ եւ չոր անձ մը նոյնիսկ։ Փաստուած է որ սա խրատը տուած է Ժ. Շիրաքի. – «Քաղաքականութիւն ընելու համար, պէտք է սիրել մարդիկը։ Ժիւփէ այդ տպաւորութիւնը չի թողուր։ Գոնէ, ըսէ՛ իրեն որ ժպտի»։

Ի վերջոյ, այս բոլորին մէջ, ինչ որ կրնայ այլայլանելի նկատուիլ այն տարօրութիւնն է որ տրուեցաւ հարցին, երկրի մը մէջ որ այնքան աւելի հրատապ հարցեր ունի։ Գործազրկութիւնը կը ծաւալի, լաչակի օրինագիծը ցոյցերու եւ բողոքներու դուռ կը բանայ, աճը տեղքայլ կ'ընէ, աբբայ Փիէր, 91 տարեկանին, փողոց ելած դեռ կ'ուզէ օգնել չքաւորներուն։ Բայց, երկիրը զբաղած է։ Օրակարգն է՝ Ժիւփէ։

Ֆրանսա, ուրիշ հոգ չունի՞։

«ՅԱՌԱՋ»

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 4 / 5)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՈՒ ԻՐ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԻՆ ՊԱՀԱՆՋԻՆ ՄԱՍԻՆ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան պատասխանելով Ազրպէյճանի նախագահին Մոսկուա այցին նախօրեակին Ղարաբաղի հարցին առընչուած յայտարարութեան մասին հարցումի մը, ըսած է թէ Ռուսաստան Մինսկի խումբին անդամ երկիր է, որպէս այդ յստակ դիրք պահած է, կը խորհի որ ասկէ ետք ալ կը մընայ այդ դիրքին վրայ։

Ինչ կը վերաբերի ընդդիմութեան իր հրաժարականին համար ներկայացուցած պահանջին, նախարարը պատասխանած է թէ ատոնք «քաղաքականացուած մեկնաբանութիւններ են»։

Այդ պահանջը սկսաւ արտայայտուիլ Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին Ղարաբաղի հարցին քննարկումին Հայաստանի աննպաստ ձեւակերպումին առընչութեամբ. հոն ըսուած էր «Լեռնային Ղարաբաղը եւ Ազրպէյճանի այլ գրաւեալ տարածքները»։ Ճիշդ է որ այլ բառը յետոյ Հայաստանի վերաբերող բնագիրէն հանուած էր, բայց մնացած էր ազրպէյճանականին մէջ։ Այդ արդիւնքին համար մեղադրուած էին հայկական պատուիրակութեան անդամները, թէ անոնց տարակարծութիւնը պատճառ եղած էր ատոր, սակայն, այդ անդամներն ալ մեղաւոր համարած էին նախարարին ղեկավարած դիւանագիտական կազմը։

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ՝ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ՌԱԶՄԱԹԵՔՆԻՔ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԷՏՔ Է ԱՒԵԼՆԱՅ

Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան Մոսկուայի մէջ ռուսական լրասփիւռներու յայտնած է թէ կողմնակից է հայեւռուսական ռազմաթեքնիք գործակցութեան ընդլայնումին։ Ան աւելցուցած է թէ ՀԱՊ–ի անդամ երկիրներուն ապահովութեան հիմը կը կազմէ խորհրդային թեքնիքը եւ ոչ ոք ի վիճակի է մօտ ատենէն զայն փոխարինելու։ Ս. Սարգսեան երկօրեայ աշխատանքի այցով գացած էր Մոսկուա։

ԲԱՔՈՒ ՊԻՏԻ ՉԱՐՏՕՆԷ Թ. ՏԷՅՎԻՍԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԱՆՑՔԸ

Փետրուար 23–ին կը նախատեսուի Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովի Ղարաբաղեան հարցի զեկուցաբեր Թ. Տէյվիսի շրջան այցը։ Ազրպէյճանական «525–րդ» թերթը այդ առընչութեամբ գրած է թէ Բաքուն յայտարարած է հակառակելով Երեւանի պնդումին թէ Տէյվիս պիտի չարտօնէ Երեւանի ճամբով մեկնիլ Ղարաբաղ։ Ազրպէյճանի կառավարութիւնը այն մօտեցումը ունի որ Եւրոպայի Խորհուրդին ներկայացուցիչը Ղարաբաղ կրնայ մեկնիլ միայն որպէս «Ազրպէյճանի տարածք մը»։ Հակառակ պարագային Բաքու դէմ կ'ըլլայ անոր այցին։

«ԼԵԶՈՒԻ ՄԱՍԻՆ ՕՐԷՆՔ»Ը ԱՆՍԱՍՏՈՂՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏԺՈՒԻՆ

Ազգային Ժողովը Փետրուար 4–ի նիստին առաջին ընթերցումով ընդունած է «Վարչական իրաւախախտումների վերաբերեալ» օրէնսգրքին մէջ փոփոխութեան նախագիծը. հոն կ'առաջարկուի «Լեզուի մասին» օրէնքը անսաստողներու տուգանքին չափը բարձրացնել։ Յատկապէս կը խստացուին պետական մարմիններու, հիմնարկներու գործավարութիւնը հայերէնէն տարբեր լեզուով ընելու, զանգուածային ձեռնարկներու ոչ հայերէն ելոյթները համաժամ թարգմանութեամբ չապահովելու, միջազգային ատեաններու մէջ Հայաստանի ներկայացուցիչներուն հայերէնէն տարբեր լեզուով ելոյթ ունենալու պարագաներուն սահմանուած պատիժները։ Պաշտօնական անձնաւորութիւններ եւ սպասարկումի առանձին ոլորտներու աշխատողներն ալ հայերէնի չտիրապետելու պարագային տուգանքի կ'ենթարկուին։ Տուգանքները աշխատավարձքի 50 անգամէն մինչեւ 200 անգամը կրնան ըլլալ։

«ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԱԾ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ» ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին հայկական պատուիրակութեան վերագրուած ապիկարութեան եւ Փ. Կարթոնի տեղեկագրին մէջ գրաւուած տարածքներէ հինգը վիճելու փոխարէն Բաքու – Նախիջեւան – Երեւան երկաթուղին բանալու տեսակէտը խստիւ քննադատող յայտարարութիւն մը հրապարակած է «Ազատագրուած տարածքներու պաշտպանութեան» կազմակերպութիւնը։

Հոն կը շեշտուի թէ ազատագրուած բոլոր տարածքները Հայաստանի անբաժանելի մասն են ու որեւէ ձեւով սակարկութեան առարկայ պէտք չէ ըլլան. հայ ժողովուրդը առաւելագոյն եւ միակողմանի զիջումը ըրած է արդէն, դադրեցնելով իր յաղթական երթը եւ յետագային ձգելով Ազրպէյճանի գրաւած Գանձակի, Նախիջեւանի եւ Հայաստանի միւս շրջաններուն ազատագրումը. Ղարաբաղեան հարցի միջազգային կարգաւորում այսօր գոյութիւն չունի, այդ կարգի բոլոր նախաձեռնութիւնները Հայաստանը Արաքսի վրայ ունեցած հսկողութենէն զրկելու նպատակը կը հետապնդեն. ճամբու բացումի հարցը կապ չունի Ղարաբաղի խնդրին հետ. հայ ժողովուրդը հարկ է ինք, իր ձեւով լուծէ խնդիրը, անյապաղ խուրացնելով ազատագրուած բոլոր շրջանները եւ հոն բնակեցնելով Ազրպէյճանէն վտարուած Հայերը։

Յայտարարութիւնը կը մեղադրէ «հակաժողովրդական իշխանութիւնները» որոնք կարող չեն Հայութեան իրաւունքներուն տէր կանգնելու. կը մեղադրէ ընդդիմութիւնն ալ որ իշխանութեան տիրանալու նպատակին մէջ ազգային հիմնաւորումներու չի հետեւիր, այլ յոյսը դրած է գլխաւորաբար արեւմտեան օժանդակութեան վրայ։

ԱՄՆ–ՈՒ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ամերիկեան կառավարութիւնը Գոնկրէսին ներկայացուցած է գալ տարուան պիւտճէն։ Հոն Հայաստանին յատկաց-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Թուրքիոյ վարչապետը՝ Ռեճէփ Թայիփ Էրտողան տեղ չունի այն «ընտանեկան» նկարին մէջ, ուր կը ներկայանան եւրոպական աջի ղեկավարները, Պրիւսէլ հաւաքուած համագումարի համար։ Էրտողան «յատուկ» հիւրն էր Եւրոպական Ժողովրդական կուսակցութեան եւ պիտի մասնակցէր Եւրոպական Խորհրդարանին մեծ համախմբումին։ Կը հաւաքուին եւրոպացի 13 նախարարապետներ, որոնց կարգին Ժ. Փ. Ռաֆարէն, Պէրլուսքոնի, Ասնար եւ Գերմանիոյ ընդդիմադիր ղեկավարները։ Իրենց կողքին, Թուրք ղեկավարին ներկայութիւնը անախորժ մթնոլորտ մը ստեղծած է եւ Էրտողան նախընտրած է հրաժարիլ Պրիւսէլ երթալէ եւ Արտաքին նախարարը ղրկած է։ «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը դիտել կու տայ որ շատ տարակարծութիւններ կան եւրոպական աջին մէջ, Թուրքիոյ անդամակցութեան նկատմամբ։ Եթէ համամիտ են իտալացի, սպանացի, բրիտանացի, փորթուկալցի կամ յոյն երեսփոխանները, նման հեռանկար մը կը սարսափեցնէ գերման պահպանողականները եւ կարգ մը ֆրանսացի պաշտօնակիցներ։ Գերմանիոյ Քրիստոնեայ – Դեմոկրատ կուսակցութեան նախագահը՝ Անկելա Մերքել ըսած է որ «Թուրքիան պէտք չէ եւրոպական ընտրապայքարին գլխաւոր նիւթը ըլլայ»։ Ֆրանսական կողմն ալ մտահոգ է։ Երեսփոխան մը կ'ըսէ. – «Պետութեան ղեկավարները եւ վարչապետները անխորհուրդ խոստումներ ըրած են կառավարութեան տարիներէ ի վեր։ Այսօր, նեղկացութեան մատնուած են, բայց, ասիկա չի համոզեր Ֆրանսայի հանրային կարծիքը։ Եթէ Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին խօսուի, միաժամանակ Սահմանադրութեան բանակցութիւններուն մասին խօսելով, վախ կայ որ «ոչ» մը ըլլայ հանրաքուէին եւ այն ատեն աղէտ է»։

Թերթին աշխատակիցը կ'ըսէ նաեւ թէ Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցէն դժուար է խուսափիլ այս տարի, երբ Եւրոպական Խորհուրդը, աչնան պէտք է արտայայտուի Անգարայի հետ բանակցութիւններուն մասին։ Գերման Քրիստոնեայ դեմոկրատ պարագլուխին Շթօյպէրի համար, Թուրքիոյ անդամակցութեան հեռանկարը «Թիւ 1» մտահոգութիւնն է իր ընտրողներուն։ 10–երու մուտքէն ետք, կ'ըսէ նաեւ եւրոպացի պատասխանատու մը՝ «ամէնէն հրատապ և ամէնէն կարեւոր թղթածրարն է եւրո-

(Շար. ը Դ. էջ)

ւած է 62 միլիոն տոլար, Ազրպէյճանին՝ 38 միլիոն ինչպէս նախորդ տարի։ Իսկ ռազմական օժանդակութեան Հայաստանի բաժինը 2 միլիոն տոլար է, Ազրպէյճանինը՝ 8 միլիոն։

ՆՇԱՆԱՌՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանէն նշանառու Նորայր Բախտամեան Միւնիխի միջազգային մրցաշարին 127 մասնակիցներուն միջեւ Գ. հանդիսացած է, արժանանալով պրոնզէ մետալի։ Այս արդիւնքով ան հայ առաջին մարզիկը կ'ըլլայ որ յառաջիկայ Ողիմպիականներուն մասնակցելու իրաւունք կ'ունենայ։

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-15-

ՍՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Շատ քիչեր կը գործածեն։

Ժամանակին յաղթանքի արժանի լրագրող մը անհրաժեշտօրէն պէտք է սղագրութիւն գիտնար այլապէս կորսուած մըն էր։ Կարենալ տեսակցութիւններն ու դէպքերը ամէնէն արագ միջոցով արձանագրել, յաճախ մեքենայէն արագ։

Այսօր լրագրողը, թղթակիցը, ունի աւելի գործնական եւ անսայթաք միջոց մը. ձայնագրող գործիքը։ Անցեալին ծաւալուն եւ ծանր էին, հիմա փոքր են, երբեմն լուցկիի տուփի չափ, գործնական ափին մէջ առնուելիք, կամ գրպանը դրուելիք։ Լրագրողը, թղթակիցը, այս գետնի վրայ իր հարցը լուծած է։

Ընթերցողին ողբերգութիւնը կը սկսի երբ օրաթերթերն ալ որդեգրեն սղագրութիւնը...։ Միջազգային մամուլը, մանաւանդ մեծադոյն տիտղոսները, ընդհանրապէս կը սղագրեն ընդունուած միջազգային մեծ կազմակերպութիւնները միայն – Իւնէսքօ, Օթան, Մակ, Եւրոմիութիւն, եւ այլն – մինչ տեղական նշանակութիւն ունեցողներունը փակագիծի մէջ կու տան բացատրութիւնը։

Հայաստանի օրաթերթերը քաղաքական այնպիսի սուր պայքարի մէջ են որ ամէն օր իրենց թերթին կարողութենէն կրկին ծաւալով գրելիք, ըսելիք ունին եւ կը կարծեն հարցը լուծել դիմելով սղագրութիւններու։

Այս առատօտ գնեցի հրապարակի վրայ գտնուող բոլոր օրաթերթերը, ուզեցի ամէն ձիգ թափել որ կարենամ հետեւիլ վերնագիրներէն բան մը փորձելով հասկնալ...

– ԿԸՀ-ի երեկ կայացած որոշման համաձայն...

– Շրջանառութեան մէջ է դրել ՄԱԱ. հեղինակած...

– Հայաստանի ՋՈՒ գլխաւոր շտաբի պետ...

– Անցած շաբաթ տեղի ունեցած ՕԵԿ-ի համագումարում...

– ՍԴ-ում թափուր տեղ կայ...

– Կառավարութիւնը ներկայիս ԱՀՌԾ...

– ԵԱԲԱ-ում տեղի ունեցաւ կարեւոր...

– ԵՏՆԿ որոշեց բեռնատարների ծաւալի...

– Բողոքները հասան ՀՎՄ, որը գտնում էր եւ այլն...

Խեղճ ընթերցողը, եթէ քաղաքականացած շարժիչ մը չէ, մասնագէտ գլխագիր այս սղագրութիւններուն, պիտի հրաժարի օրաթերթ կարդալէ. խմբագիրներն ալ պիտի գանգատին որ Հայերը ընթերցասէր չեն... Երեւակայեցէք որ սղագրութիւններու այս ոմբակոծումը այնքան տարածուած է որ Կուրճինեան եւ Հէքեքեան անունով երկու անձեր, համբերութեամբ նստած ԲԱՌԱՐԱՆ – ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ մը պատրաստած են ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՏԱՌԱՑԻՆ ՅԱՊԱՒՈՒՄՆԵՐԻ ... ուր «Ընդգրկուած են 1300 բառարանային միաւոր... քաղուած հիմնականօրէն հայաստանեան պարբերական մամուլի էջերից...»։ «Հայաստան հրատարակչատուն – Երեւան, 2001)։

ՄՆԱ՞Ք ԲԱՐՈՎ ՇՈՒՆԵՐ ՈՒ ՇՆԻԿՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ...

Մեկնողը ես չեմ. այս անգամ շուներն են, իմ շնիկներս ... Նոր քաղաքապետը որոշում տուեր է ՄԱՔՐԵԼ քաղաքը շուներէն, այսինքն սպաննել, կոտորել, ոչնչացնել...։

2003 տարիներ առաջ, Պաղեստինի մէջ Հերովդէս անունով թագաւոր մը կար, որ կարծեր էր թէ Բեթղեհէմի մէջ ծնած Մանուկը պիտի գայ իր թագաւորութիւնը յափշտակելու... «ԿԸ ՓՆՏՌԷ ՄԱՆՈՒԿԸ ՈՐՊԷՍԶԻ ՄԵՌՑՆԷ» (Մատթ. Բ. 12) բայց երբ չգտաւ, կ՚ըսէ Աւետարանը, – ՍԱՍՏԻԿ ԲԱՐԿԱՑԱՒ ՈՒ ՄԱՐԴ ՂՐԿԵՑ ՋԱՐԴԵԼ ՏՈՒՆԸ ԲԵԹՂԵՀԷՄԻ ԵՒ ԱՆՈՐ ԱՄԲՈՂՋ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԳՏՆՈՒՈՂ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ԵՒ ԱՆԿԷ ՎԱՐ ԵՂՈՂ ԲՈԼՈՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ – ...։ (Մատթ. Բ. 16)։

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԽԻՍԵՐԻՈՍ

Անկախութեան օրէն ի վեր Հայաստանի մէջ շուներ կան։ Ծնած են բազմաթիւ շնիկներ. անտէր են. լքուած են իրենց բախտին, քանի անցեալի տէրերը հազիւ թէ կարենան իրենց ընտանիքին ծախքերը հոգալ, ստեղծուած նոր պայմաններուն պատճառով։ Բակերու մէջ շրջող այդ ընտանի շուներն ու շնիկները կամաց – կամաց սկսան հեռանալ բակերէն, մտնել ուրիշ տարածութիւններ, բազմամարդ տուներու եւ ճաշարաններու շրջանը ըլլալ ի խնդիր կտոր մը ոսկորի... Ամէն ոք շուն չի սիրեր, մանաւանդ երբ վոհմակ են, սոված են, անտէր են... երբեմն կը ստիպուին յարձակիլ, պաշտպանուիլ քարկոծումներէ, ի վերջոյ քար է. իրենք ալ զգացում ունին, ցաւ կը զգան... բայց կը խանգարեն...։

Եկող – գացող քաղաքապետները Հերովդէսի նման, ՄԱՆՈՒԿԸ չեն փնտռած, փորձած են մանուկները կոտորել, ոչնչացնել ... քաղաքակիրթ երկրի վայել դարման չեն մշակած, ամէն անգամ որ շուներու հարցը ներկայացած է, փորձած են հաւաքել, կոտորել եւ քաղաքացին հանգստացնել։ 21-րդ դարու հզօրներուն որդեգրած գործնական մեթոտն է ... Նիւ – Եորք, Իսրայէլ, Պաղտատ, Քապուլ ... ամէն տեղ նոյնն է. ահաբեկի՞չ կայ թաղին մէջ. ինչո՞ւ փնտռել, թաղը հիմնայատակ քանդելը նուազ վտանգաւոր է... համաձայն չե՞ս Նախագահի մը որոշումներուն ... աջ ու ձախ սպաննենք իր հպատակները, հոգ չէ թէ անմեղ են, կապ չունին, համակիր կամ հակակիր են, ... խե՛ղճ մարդկութիւն։

Մեր երկրի պետական մարմին մը 35 հազար տոլար սահմաներ է Երեւանի շուները կարուկ ճամբով անհետացնելու... եթէ այդ գումարը յատկացնէին այդ միեւնոյն շուները խնամելու, քաղաքակիրթ լուծում մը գտնելու, վստահաբար այս հարցը երբեք չէր վերադառնար ամէն երկու տարին անգամ մը...։

ՎԵՐՆԻՍԱԺԻ «ԹՈՒՐՔԸ»

Հարիւր տոկոսով հայ էր. բայց չես գիտեր ինչու այդ օրը «Թրքութիւնը» բռնած էր... փողը սատանա՞յ մտած էր, ինչպէս կը սիրէր ըսել լուսահոգի Տիրամայրը, երբ չարութիւնս բռնէր. չեմ գիտեր. տեսարանը արտասովոր բան մը ունէր։

30 – 35 տարեկ ցոյց տուող մարդ մը, կիրակի առաւօտ, Վերնիսաժի ամէնէն բանուկ ժամուն, Նալբանդեան փողոցի ծայրամասի անկիւնը բարձր պատին վըրայ բազմած, ծաւալուն ձայնասփիւռը մօտը տեղաւորած, կեդրոնացած թրքական ալիքի մը վրայ, Պոլի՞ս, Անգարա՞ թէ մօտակայ Կարս... ձայնային ծաւալը հասցուցած իր գագաթնակէտին, թմբամոլի հաճոյքով անատոլեան «ՇԱՐՔԻ» մը մտիկ կ՚ընէր ու կը բռնադատէր որ միւսներն ալ մտիկ ընեն...։

Երիտասարդը բնական երեւոյթ չունէր. գլխուն մազերը քերծած՝ չածիլուած դէմքի մազերուն հաւասարած, բանտէն նոր ելած տիպարի մը նման, յայտնի կերպով գրգռութիւն փնտռողի երեւոյթով, կատուի նայուածքով չորս դին կը կը զննէր։

Ելեկտրականացած մթնոլորտ մը կար օդին մէջ. կը զգաս որ բան մը պիտի պատահի. Թուփի մը կողքին դիրք բռնեցի եւ որոշեցի սպասել մինչեւ «Ռումբին պայթիլը» ... որ չուշացաւ։

Անցան զանազան մարդիկ, երկար ատեն իրեն նայելով հեռացան, առանց ձայն հանելու։ Եկաւ իր տարիքի մարդ մը, համազգեստով եւ փողկապով, ուսուցիչի երեւոյթով, մօտեցաւ «Թուրքին» եւ խնդրեց որ ԱԼԻՔ ՓՈԽԷ ... եւ հեռացաւ։

Ալիքը մնաց նոյն կէտին վրայ, երաժշտութիւնը պահեց իր ամբողջական ուժգնութիւնը ... Ուսուցիչի երեւոյթով մարդը, 50 քայլ չըրած, կրկին վերադարձաւ, քաղաքավարօրէն նոյն բանը կրկնելով ... բայց «Թուրքը» մնաց անտեղիտալի։

Պահ մը պատրաստուեցայ բախումի մը ականատես ըլլալու եւ իրարմէ բաժնելու կարելիութիւններուն մասին ալ մտածելով ... բայց հարկ չեղաւ. մարդը հեռացաւ ու խառնուեցաւ Վերնիսաժի ամբոխին։

Հինգ վայրկեան չէր անցած, տեսնեմ նոյն անձը զոյգ մը հուժկու երիտասարդներով շրջապատուած, առանց խօսք մը ուղղելու, մօտեցաւ ձայնասփիւռին, բարձրացուց օդին մէջ եւ իր բոլոր ջըղագրգիռ ուժովը, զարկաւ կոտրած չիմէնթոյէ յատակին վրայ եւ ջախջախեց ձայնասփիւռը իր «շարքիներով» եւ ալիքներով... «Թուրքը» փորձեց հեռանալ, վար ցատքելով նստած տեղէն. երիտասարդները երկու կողմէն բազուկները ոլորելով ազդարարեցին...

– Հայրենակի՛ց, ասկէ վերջ քու «շարքիներդ» տանդ մէջ մտիկ կ՚ընես եւ հըրապարակներու վրայ մեր ջիղերուն հետ չես խաղար...–։

ԵՐԲ ՄԱՀՆ Է ՄԻԱԿ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԸ...

Վերջերս Ջինաստանում նշուեց Փա Քինի հարիւրամեակը։ Նշանաւոր չինացի մի գրող որ 1994-ից ի վեր սնւում է ու շնչում արուեստականօրէն։ Ջեն արտօնում որ դադրի շնչելուց եւ ազատուի իր երկարատեւ տառապանքներից։ Այլ խօսքով հեռացուի մի անգամ ընդմիշտ իր դաժա՜ն կեանքից։ Ու հակառակ իր կամքին տօնում են իր հարիւրամեակը։ Մինչդեռ, քանիցս նա պահանջել է իր մահը եւ որին դէմ է հանդիսանում հէնց իր հարազատ դուստրը։ Պահանջելով հեշտամահութեամբ փրկութիւնը, տառապող գրողը ասած կը լինի իր շրջապատին՝ «Երկարակեցութիւնս պատիժ է»։

Այն-ինչ. չարչարանքի արուեստում Ջինաստան գերազանց համբաւ է վայելում...

Փա Քինի յուզիչ պաղատանքը ինձ յիշեցրեց հօրս խղճահարութիւնը, անմոռանալի մորմոքը որ գինք չարունակ խայթում էր։

Պատանեկան տարիներիս, հայրս երբեք չցանկացաւ ինձ պատմել իր բախումները Թուրքերի դէմ։ Աւելի ուշ, իմացայ իր ընկերներից որ նա մասնակցել է Վանի եւ Սարդարապատի ճակատամարտներին, ինչպէս վկայում է նաեւ իր զինակիցների հետ լուսանկարը։

Վաղուց մտքումս թաքնուել էր մի զըրոյց որ պատահմամբ, գաղտնօրէն լսել էի ականջ դնելով սենեակի այն դրան, ուր հաւաքուել էին հօրս բարեկամները։

– Մկրտիչ, տուէ մեզ չասիր, քանի՞ Թուրք ես սպաննել։

Մի պահ լռութիւն տիրեց ու հայրս պատասխանեց.

– Էթօքնա բաների հաշիւ չեն պահէ, մոռցեր եմ։ Բայց շատ եմ ափսոսում, եւ մինչեւ հիմա միտքս ճանկում է որ թողի Արշաւիրին, շատ ծանր վիրաւորուած վիճակում, առուների մէջ, չազատեցի Թուրքերից։ Ո՛վ գիտի ի՛նչ չարչարանքներ կրեց։

Ու որքան որ յիշում եմ այդ օրը, հայրս պատմում էր որ շատ ծանր կորուստ կրեցին Օրկոֆի արշաւանքին։ Թուրքերի եւ Քրտերի զնդակները տեղում էին կարկուտի պէս։ Թշնամիները երեք-չորս անգամ աւելի շատ էին։ 132 հոգինոց հայ մարտիկները շրջապատուած վիճակում փորձում էին փախուստի մի ճեղք բանալ։ Շատերը սպաննուեցին, ծանր վիրաւորուեցին ու չկարողացան ազատուել։ Արշաւիր կուրծքից վիրաւոր գոռում էր «Մկօ՜, Մկօ՜, զարկ, զա՛րկ կ՚ասեմ, գիս մի թող «գիզախորով» Թուրքերին։ Զա՛րկ կ՚ասեմ, Մկօ, զա՛րկ»։

132 հոգուց 26 հոգի միայն ողջ վերադարձան։ Հայրս այդ քաջութիւնը չունեցաւ կրակելու իր մօտ ընկերոջ վրայ։ Մօտը ունեցած «արաղ»ի շիշը տուեց նրան ու հեռացաւ։ Աստուած գիտի թէ ի՛նչ չարչարանքներով Արշաւիր իր հոգին վերադարձրեց իր Ստեղծողին...։

Օրկո՜ֆ, կորած յայտնի անծանօթ մի գիւղ, Իգդիր – Բայազիտ ճանապարհին վրայ։ Ո՞վ է յիշելու հարիւրից աւել զոհուած այդ հայդուկներին, որոնք կրեցին Թուրքերի վայրագութիւնները, կեր դառան գայլերի, բորենիների ու կորան մոռացութեան փոսում։ Գոնէ Վանի կամ Սարդարապատի ճակատագրական բախումների օրերին դիմաւորէին մահը... Մահուան վայրը պիտի մասամբ յաւերժացնէր նրանց յիշատակը։

Մայրս պատմում էր, որ գիշերներ քունի մէջ հայրս երբեմն գոռում էր «Ջեմ կանայ, Արշաւիր, չեմ կանայ...»։

Հայրս ուրեմն քաջութիւնը չունեցաւ սպաննելու իր զինակից ընկերը եւ նրան ազատել դաժան վախճանից։ Անխնաթաթաւ վիճակում պառկած, միայն մահն էր Արշաւիրի միակ փրկարար ազատումը։ Տարիներ շարունակ դա եղաւ հօրս հիւծող մղձաւանջը։

Բայց խոր յիշողութեան տէր է Օրկոֆ, մեր հազարատ հողը, թրծուած խոնարհ հայ մարտիկների արիւնով։ Իսկ որ հոսել, թափուել է մեր արիւնը, մի օր տեսնելու ենք որ ահա ծլել է հունտը...

Եթէ մատչելի չեն մեզ համար չինական որոշ բարքեր, այնուամենայնիւ ասպետական Ֆրանսան էլ ունի չինացի Փա Քին յիշեցնող տարօրինակ մի խնդիր որ հեշտամահութեան պարագան է։ Պէ՞տք է վերջ տալ անբուժելի, տառապող հիւանդի կեանքին, թէ թողնել որ նա մինչեւ վերջի շունչը, տանջուելով հոգին յանձնի Աստուծոյ ... ինչպէս որ օրէնքն է պարտադրում։ Անմարդկային մի օրէնք որ սատիզմի բնոյթ ունի։ Իսկ դայն չըյարգող խղճի տէրն էլ պիտի համարուի ոճրագործ։

Նշենք այս առթիւ, զարմացնող մի դէպք եւս։ Անցեալ օր, Պատժական Դատարանի հիւրն էր, Ալպեան լեռների մի գիւղացի։ Մեղադրուած էր մի գայլ ըսպաննելու յանցանքով։ Հէնց այն գայլը որ համարձակութիւն ունեցել էր խեղճ գիւղացու ոչխարները համտես անել...

Օրէ՛նք... որ պարտադրում է չարչարանքը անբուժելի հիւանդին։ Որ մեղադրում է ոչխարասպան գայլ սպաննողին։

Օրէնքնե՜ր... անթիւ, յաճախ անգործածելի, անիմաստ, որոնք շղթայում են այս աշխարհի հիւրընկալ մարդը, նրա խիղճը սառեցնում, սիրտը չորացնում...

Զարգացա՜ծ, յառաջդիմակա՜ն երկիրներում օրէնքը մեզ ստիպում է ենթարկուել եւ կատարել այն ինչ որ որոշուել է եւ ոչ թէ այն ինչ որ արդար է կամ մարդկային։

Այս տարի, յանուն մարդասիրութեան որոշել եմ դառնալ ... անխիղճանական։

ԿԱՐԳԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳ

Երեւանի մէջ համաճարակի նման «ՄԻԼԻՈՆԱՏԷՐ»ի նմանող մրցոյթներ սկսած են սփռել հեռատեսիլի զանազան կայաններ, պատմական, գիտական, աշխարհագրական յաճախ դժուարին հարցումներով որ ցոյց կուտան մեր դպրոցականներուն մակարդակի միջակէն բարձր ըլլալը, համեմատած արեւմուտքի իրենց դասընկերներուն։ Երբեմն ամենադըժուարին հարցերուն դիւրաւ պատասխանելէ վերջ, դիւրագոյն հարցում մը գիրենք կը շփոթեցնէ։

Կարծեմ «ԱՐՄԵՆԻԱ»ի հաղորդումներէն մէկուն ընթացքին 14 տարեկան դըպրոցական աղջիկ մը անսայթաք պատասխանեց Անանիա Շիրակացիի, Նարեկացիի, Սայաթ – Նովայի մասին դժուարին հարցումներուն, մնացած էր մէկ հատ մեծ մրցանակը շահելու...։ Ի՞նչ է նշանակում ՍԱՆԿ ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳ.

– Կտրած ընկոյզ...։

ԹՌՉՈՒՆԻ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԿՐԻՓԸ ԿՐՆԱՅ ՄԵԾ ՏԱԳՆԱՊ ՍՏԵՂԾԵԼ

ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐ ԲԱՆԱԼԻ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՆԻՆ ԿՐԻՓԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կրիփի համաճարակներ անցնող դարուն տասնեակ միլիոնաւոր մարդիկ սպաննած են աշխարհի տարածքին: Գիտնականներ ներկայիս քննութիւններու ձեռնարկած են գտնելու համար, թէ արդեօք Վիէթնամի մէջ թռչունի կրիփի պատճառով արձանագրուած մահերը կրնա՞ն նոր համաճարակի մը սկիզբը ըլլալ:

Ցարդ աշխարհի տարածքին տեղի ունեցած համաճարակներու մեծամասնութեան պարագային, հաւերու, խոզերու եւ նոյնիսկ կովերու նման անասուններ դերակատար եղած են սեղծումին մէջ՝ կրիփի ժահրերու մահացու նոր տեսակներու, որոնց դէմ մարդիկ բնական պաշտպանութիւն չունին:

Այս է, որ անհանգիստ մատնած է Ասիոյ մէջ գիտնականները, Վիէթնամի, Հարաւային Գորէայի եւ Ճափոնի մէջ թռչունի կրիփին պատճառով միլիոնաւոր հաւազգիներու մահէն ետք:

Ըստ Առողջապահութեան Համաշխարհային Կազմակերպութեան վերջերս եղած մէկ յայտարարութեան, թռչունի կրիփին պատճառով արձանագրուած մահերու թիւը չորս է:

Տեղական իշխանութիւններուն համաձայն, 13 հոգի մահացած է թռչունի կրիփի ժահրին պատճառով: Անոնց պարագան նման է 1997ին Հոնկ Քոնկի մէջ ծայր տուած կրիփի «համաճարակի» մը, որուն ընթացքին 18 հոգի վարակուած է եւ անոնց վեցը՝ մահացած:

Այդ վերջինը չէ տարածուած, որովհետեւ ժահրը չէ կրցած մարդէ մարդ անցնիլ: Քաղաքին մէջ 1.5 միլիոն հաւերու փճացումը նաեւ կանխարգիլած է յաւելեալ մահեր:

ԱՀԿ-ի համաձայն, Վիէթնամի մէջ արձանագրուած նորագոյն մահերուն պարագային, բոլոր զոհերը մահացու հիւանդութեամբ վարակուած են թռչունէ մը եւ ո՛չ այլ անձէ:

Կազմակերպութեան բանբերը՝ Ֆատելա Շայպ վերջերս յայտնած է, թէ ժահրին բոլոր ծիները թռչուններէ եկած են, եւ թէ անոնք չեն այլասերած մարդոցմէ գալու համար:

«Ասիկա գիտնալը շատ կարեւոր է, որովհետեւ եթէ ծիները այլասերին եւ սկսին մարդոցմէ գալ, ապա անոնք կարելիութիւնը պիտի ունենան մէկ անձէ միւսին փոխանցուելու», բացատրած է ան:

Վկայակոչելով ՄԱԿ-ի կազմակերպութեան մասնագէտներ, թերթը մէջբերելի մէջ յայտնած է նաեւ, որ անկարելի է վարակուիլ ժահրով եփած հաւ ուտելէ ետք, նկատի ունենալով, որ եփելը ժահրը կը սպաննէ:

Վիէթնամ անցեալ շաբաթ ձեռնարկած է հաւերու սպանդին՝ այն 12 շրջաններուն մէջ, ուր թռչունի կրիփը տարածուած է:

ԺԱՀՐԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄԸ ՎԱՅՐԻ ԹՌՉՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Անասուններ բանալի դերակատարութիւն կ'ունենան երբ նոր ժահր մը մէկ անձէն միւսին կ'անցնի, որովհետեւ անոնք բազմապատկումի վայր կը դառնան նոր տեսակի ժահրին համար, որուն ծինային կառոյցին մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնները չեն ճանչցուիր մարդկային բնական պաշտպանութեան դրութեան կողմէ:

Ըստ «Նէյչըր» թերթին, կրիփի ժահրերու ծագումը վայրի թռչուններուն մէջ պէտք է փնտռել: Կ'ենթադրուի, թէ անոնք մահացու կը դառնան, երբ հաւազգիներու կամ խոզերու կ'անցնին:

Բջիջներու մէջ, որոնք կրիփի ժահրի այլ տեսակով մը վարակուած են, ժահրերը կ'իւրացնեն ծիներ, որոնք իրենց կարողութիւն կու տան մարդիկ վարակելու: Կ'ենթադրուի, որ ասիկա կրնայ նաեւ կովերու մէջ պատահիլ:

ՀԱԶԱՑՈՂ ԽՈԶԵՐ

Ըստ ամերիկեան հիւանդութիւններ հակակշռող եւ կանխարգիլող կեդրոններուն (Սի. Տի. Սի), խոզերը կրնան վարակուիլ մարդկային եւ թռչունի կրիփի ժահրերով, ինչպէս նաեւ խոզերու կրիփի ժահրերով:

Վարակուած խոզեր կ'ունենան մարդոց նման ախտանշաններ՝ հազ, բարձր ջերմաստիճան, ինչպէս նաեւ անոնց քիթէն հեղուկ կը հոսի:

Նկատի ունենալով, որ խոզերը խոցելի են կրիփի բազմաթիւ տեսակի ժահրերու, անոնք կրնան միաժամանակ տարբեր անասուններէ, ինչպէս՝ բադերէ եւ մարդոցմէ եկած ժահրերով վարակուիլ:

Վիէթնամի մէջ հարիւրաւոր խոզեր նաեւ մեռած են կրիփի պատճառով:

Մինչեւ 1997 կ'ենթադրուէր, թէ ժահրը միայն թռչուններ կը վարակէ: Այդ տարին, սակայն, ամէն ինչ փոխուած էր, երբ ժահրը Հոնկ Քոնկի մէջ «տեսակներու սահմանէն ցատքած էր»՝ սպաննելով վեց հոգի:

Երկու տարի ետք թռչուններու կրիփի այլ տեսակ մը՝ ԱՇ – 9 – ԷՆ – 2 ծայր տուած էր Հոնկ Քոնկի մէջ, վարակելով երկու հոգի եւ դարձեալ Դեկտեմբեր 2003-ին՝ մէկ պարագայով: Իսկ Փետր. 2003-ին դարձեալ յայտնուած է հոն՝ պատճառելով երկու վարակումներ, որոնցմէ մէկը մահացած է:

Մասնագէտներու համաձայն, դիւրին չէ այդ ժահրով վարակումը: Մարդիկ պէտք է ողջ հաւազգիներու մօտ ապրին եւ ընդհանրապէս շուկաներ, ուր հաւազգիները կը ծախուին եւ կը մորթուին, պէտք է առողջապահութեան իմաստով խոցելի ըլլան:

Հետեւաբար հաւազգիներու սպանդը, դէթ առժամաբար, արմատախիլ կ'ընէ աղբիւրը:

ԲԱԴԵՐԷՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ՄԱՐԴՈՑ

Գիտնականներ կ'ըսեն, թէ կրիփի համատարած համաճարակներ տեղի կ'ունենան իւրաքանչիւր 30 – 35 տարին նագամ մը:

Անցնող դարուն ամէնէն մահացուն եղած է 1918 – 1919 սպանական կրիփի համաճարակը, որ աշխարհի տարածքին 20 միլիոնէն 50 միլիոն մարդ սպաննած է: Անոր ժահրին ճշգրիտ աղբիւրը չէ գտնուած, սակայն կ'ենթադրուի, թէ անիկա վայրի թռչուններ են:

Կ'ենթադրուի, որ վերջին մեծ համաճարակին՝ 1968-ի հոնկ քոնկեան կրիփի համաճարակին ծագումը բադերու նման ջրային վայրի թռչուններ եղած են:

Անցեալ տարի «Նէյչըր» թերթը հաղորդած է, որ կրիփի յառաջիկայ մահացու ժահրը կրնայ ուղղակիօրէն բադերէ մարդոց ցատքել:

Ընտանի բադերու կրիփի ժահրեր արդէն իսկ հաւազգիներու ժահրերու ծիներ ձեռք ձգած են եւ կրնան կարելիութիւնը ունենալ մարդկային բջիջներու դէմ «խուժելու»:

ԱՇ – 9 – ԷՆ 2 ժահրերը հաւանաբար վայրի թռչուններէ հաւազգիներ ցատքած են, հոն կրիփի ժահրի տեսակներու հետ ծիներ փոխանակած, ապա դարձեալ հասած են բադերու, ըսած է «Նէյչըր» թերթը:

Ինչ կը վերաբերի նորագոյն ԱՇ – 5 – ԷՆ – 1 ժահրին, Դեկտեմբեր 2002-ին լոյս տեսած ուսումնասիրութիւն մը կ'ըսէ, թէ զայն մահացու կը դարձնէ անոր կարողութիւնը՝ մարմնին բնական պաշտպանութեան դրութիւնը մղելու, որ դըրեթէ անձնասպանական հակազդեցութիւն ունենայ:

Ժահրը որքան բազմապատկուի, մարմինը այնքա՛ն աւելի կ'արտադրէ սայթոքիններ, այսինքն՝ փոքր փրոթէիններ, որոնք բնական պաշտպանութեան յաւելեալ հակազդեցութեանց կը մղեն: Սայթոքինները կ'ողողեն արիւնը՝ մարմնին հիւսկէններուն վնասելով:

Պատրաստեց՝
Ս. Ա. ՓՈՅԱՃԵԱՆ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՄԱՐԴԱԿԵՐԸ

Գերմանացի մարդակերը Արմին Մայվէս միայն ութեւկէս տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, կերած ըլլալու համար իր բարեկամը, զոր սպաննած էր: Մարդակերութիւնը գոյութիւն չունենալով Գերմանիոյ պատժական գիրքին մէջ, Գասէլի դատարանը սողոմոնեան վճիռ մը արձակած է, այն արդարացումով որ զոհը համամիտ էր, երկուքն ալ (զոհ եւ մարդասպան) հոլեպէս խանգարուած ըլլալով եւ ամէն մէկը բան մը կը սպասէր միւսէն: Մայվէս 10 տարեկանէն ի վեր կ'ուզէր մէկը սպաննել: Դատաւորը ըսած է որ «մարդակերին գլխաւոր դրդապատճառը սեռային հաճոյքը չէր, այլ՝ կապ մը հաստատելու կարելիութիւնը իր զոհին հետ»: Զոհը ուզած էր նոյնիսկ իր դահիճէն որ առնադամը կտրէ եւ միասին ուտեն: Ծփիկըլ թղթակիցը կը հաստատէ որ առանց համացանցի այս երկուքը երբեք իրարու հանդիպած չէին ըլլար:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Մայիսի երեք

Ցեխին ու տառապանքին մէջ հասակ նետած պանդուխտ տղու մը համար ի՜նչքան մեծ է ու անկշռելի այս երջանկութիւնը: Այս սիրոյ խռովիչ դողը, այս աղուոր, նորօգող ու աքանչելի բոցը, որ տառապեցնելով հանդերձ կը սրբէ ու կը լուայ մարմինս իր մեղքերէն:

Աչքերուդ լոյսը այսքան հեռուէն, կ'իյնայ ուսերուս, Արփի՛կ, ինչպէս գարնան առաւօտը, սուրի գիշերէ մը յետոյ: Տո՛ւր, տո՛ւր՝ քու աչքերդ: Փոքրիկ, վիրաւոր ու մահամերձ տղու մը պէս կը կծկուիմ քու յիշատակիդ վերարկուին մէջ եւ ի՜նչ բարի է քունս երազիս խոնջէնքէն յետոյ:

Ահա՛ դուրսը Մայիսի բարի ու բուրումնաւէտ երեկոն կը բացուի գիշերուան մութ ծովին մէջ: Ձայներ կը փարթուին լռութեանս, բայց բոլոր ձայներուն մէջէն քու ձայնդ է, որ կը խօսի ինծի: Ա՛հ, գիտեմ, գիտեմ, որ սովորական են յուզումներս, այսուհանդերձ գիտա՛ս՝ ի՛նչքան թանկագին: Շըր – թունքներս կը շարժին, ինչպէս ծաղիկներու թերթերը հովին համբոյրէն: Տաք, պղտոր ու չար խռովք մը կը շարժէ մարմինս: Սիրտս հեզօրէն կը խօսի ինծի, կը կախուի վրաս ու կը մնջէ:

Երեկոն հեշտութեան ու ուրախութեան լիճի մը պէս կը ծաւալի դուրսը: Դուռը կ'ուզէի բանալ ու ընկղմի՛լ խորը: Երթա՛լ անծանօթ ու բարակ կածաններէ: Բունդերս տնկած հովին ու աչքերուս մէջ ընդունելով ամէն գոյն ու գիծ, ծառերը իրենց սլացիկ հասակներով, տունները խոնարհ երդիքներով ու ծաղիկները, ծաղիկները, որ կը կախուին ցանկապատերէն...

Ազատ եմ մարդոց հարստութեամբը, բայց սիրտս հարուստ է սիրովդ: Ի՜նչ մեծ ու վտանգաւոր հպարտութիւն է ասիկա: Ինծի կը թուի, թէ կրնամ խոշոր ու խռովուն վարդի մը պէս փետտել իր թերթերը: Հատ, հատ ու տա՛լ զանոնք անցորդ ամէն մարդու, եղբայրօրէն դնել զանոնք անոնց ապերջանիկ ափերուն մէջ, յուռութքի մը պէս, հաւատալով, որ այդ տժգոյն թերթը պիտի կրնայ երջանկացնել իրենց հիւղը:

Արցունք մը ինկաւ թարթիչներուս: Քու պայծառ ու խոշոր աչքերուդ լոյսին կը նայիմ պղտորած բիբերով ու սիրտս ահա կ'անհանգստանայ ու կ'արտասուէ հեղձամղձուկ, Արփի՛կ, իմ սիրտս խոնջոր ու խռովուն վարդ, թաց ու բարեբեր հողին վրայ...

Գիշերը թեթեւ, խռովիչ ու լայն համբոյրի մը պէս կ'իջնէ բարութեամբ դուրսի հեռանկարին վրայ: Կը նայիմ լուսընկային ու աստղերուն եւ կը համրեմ ժամերը. որ զիս քեզմէ կը բաժնեն: Ըլլա՛ր գետ մը՝ ժամանակը ու ցատքէի մէկ ափէն միւսը: Ըլլա՛ր պատուհան, ու նետուէի վար, գլխիվա՞յր ու դողդոջ, սիրահար ու մահուան երազէ գինով: Դուրսը ուշ, ուշ է գիշերը...

Արթնցայ ու ահա կ'արտասուեմ, Արփի՛կ, գլուխս դրած նախարագուկիս ու սիրտս կը ցաւի: Տարապայմանօրէն տըրտում եմ ու յիշատակդ զիս չի մխիթարեր:

Մայիս չորս

Ծռած ճամբուն թաւուտներուն, դողդոջուն մասներով մանիշակներ հաւաքեցի ահա կրկին:

Ի՜նչ խռովիչ ու հարուստ են Մայիսի ծաղիկները: Ծարաւ ռունգերով կը հոտոտեմ զանոնք ու սիրտս կը ցաւի: Ըլլայի՜ր հոս եւ գլխարաց ու խառնիխուռն մազերով գայի գտնէի քեզ ու առաջարկէի այս խոնարհ ու քնքուշ ծաղիկները, գլուխս դնէի ծունկերուդ ու նայէի քու աղուոր ու խոշոր աչքերուդ: Փունջս դողար քու շրթունքներուդ տակ ու նայուածքդ խռովէր զիս: Գլուխս պահէի գոգդ ու արտասանէի անոնց ջերմ ու հիւանդ բերանով, կարծելով որ կը խաղաղի սիրտս...

Գա՛ս, Արփի՛կ, պիտի աղաչեմ քեզի, խոնարհի՛մ, ինչպէս այս դաշտի ծաղիկները կը խոնարհին արեւին համբոյրին տակ, ինչպէս գիշերը հեզօրէն կ'իջնէ ու կը համբուրուի հողին արգասաւոր մայրութեան հետ: Պիտի ըսեմ – դի՛ր ձեռքդ մազերուս վրայ, փափուկ ու տաք քու ձեռքդ եւ միւսը պահէ սրտիս վրան ու լսէ ձայնս, որ կը տառապի: Պիտի ըսեմ – Անոնս տուր սիրահար շրթունքներով ու ձեռքերս գուրգուրան ձեռքերուդ մէջ համբուրէ՛ զիս մազերուս վրայ՝ զորովագութ ու քնքուշ քրոջ մը պէս, որուն բառերը բարի են ու աչքերը խաղաղ՝ անոյշ ու մեծ սիրոյ մը բանաստեղծութեամբը: Քու համբոյրդ կը հանգստացնէ մարմինս: Պիտի ըսեմ – բաղուկս դնե՛մ քու թրթռուն ու թաւշափափուկ ուսիդ եւ հարուստ ու սլացիկ մարմինդ սեղմեմ մարմնիս: Գիշերը ահա կը մթնէ պարտէզին վրայ, փտահէ՛ քու փախդ իմ երիտասարդութեանս ու խիղախենք գիշերուան կածաններէն, սիրահար ու արբշիռ... իյնա՛նք խոտին վրայ ու ծաղիկները համբուրենք ծարաւի շրթներով...

Քու բերանիդ համբոյրին ծարաւը խըռովքի մը պէս է բերնիս վրայ: Կը դողդոջեմ ջերմէ ու յուզումէս տկար եմ: Քու բերանդ կը յիշեմ, ինչպէս հեշտութեան կարմիր բաժակ մը կամ գոգնոցի մը աղուոր ու խռովիչ ծաղիկը: Պիտի նստէինք ծառի մը տակ, եւ աստղերը պիտի թափէին մեր աչքերուն մէջ: Ծաղիկներուն բուրումը պիտի գինովցնէր մեզ: Քնքշօրէն սեղմուած իրարու, բերանս պիտի դնէի քու ուսիդ, հոն, ուր քու թաւշային եւ անոյշ մորթդ աւելի սահուն կը դառնայ ու պիտի հծծէ սիրոյ տաղեր, որ ես զոց գիտեմ:

Եւ ահա երգեր կը խռնուին շրթներուս վրայ, որը դողդոջուն ու զսպուած սիրոյ ցանկութենէ, որը՝ ամբարիշտ ու ծարաւի հեշտութեան, որը՝ ծաւալուն, բեկբեկ ու քաղցր, ինչպէս ջուրին ձայնը մամուռին տակ: Ո՞րը արտասանեմ քեզի համար:

(Շար. 57)

(Շար. Ա. էջէն)

պական տարիին։ Ու լրագրողը կ'եզրակացնէ՝ «Թղթածրարը այնքան հրատապ է, որ Եւրոպական Ժողովրդական կուսակցութիւնը (Եւրոպայի գլխաւոր կուսակցութիւնը) չի համարձակիր զայն ձեռք առնել»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՒ - ՏԷ - ԷՖ ԵՒ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ո-րոշեցին չմասնակցիլ Տեղեկատուութեան Խորհրդարանական այն յանձնախումբին, որուն պաշտօնն է քննել Նանթէռի դատական կազմին վրայ եղած ճնշումները, Ժիւփէի դատին կապակցութեամբ։ Նման յանձնախումբի մը նշանակումին գաղափարը եկած էր ընկերվարականներէն (Էյիզապէթ Կիկու), բայց, այսօր, ընկերվարականները խեղկատակութիւն կ'որակեն, իսկ կեդրոնն ալ՝ անպատեհ։

ԻՐԱՆԻ գերագոյն Առաջնորդը՝ Ալի Խամէյնի մերժեց ընտրութեան որեւէ յետաձգում եւ հրահանգեց որ, ինչպէս նախատեսուած էր ընտրութիւնը տեղի ունենայ Փետրուար 20-ին։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ղեկավարները եւ կիպրացի Թուրք ղեկավարները միասնաբար որոշած են Փետրուար 4-ին, զօրավիգ պիտի ըլլան Քոֆի Անանի ճիգերուն լուծում մը գտնելու համար Կիպրոսի բաժանման։

ՓԱՐԻԶԻ հանրածանօթ ցուցասրահներէն՝ Կաննէէն, Փետրուար 2-էն 3-ի գիշերը Պերնար Պիւֆէի տասը Ջրանկար եւ 10 իւղանկար պաստառներ գողցուած են հինգ գողերու կողմէ։ Այս վերջինները նախ Տիկին Կաննէի սպասուհին տունը կ'երթան եւ սպառնալիքի տակ կը շորթեն Կաննէ ամոլին տան բանալիները։ Ապա, հինգ գողերը երկուքի կը բաժնուին, երկուքը կը մնան սպասուհին տունը, մինչ երեքն ալ կը փութան Կաննէներու բնակարանը եւ կը ստիպեն Տիկին Կաննէն որ արկղը բանայ։ Պաստառներէն զատ, կը գողնան նաեւ 5000 Եւրօ, մուշտակ եւ ոսկեղէն։

ՄՈՍԿՈՒԱ տրամադրութիւն յայտնած է եւրոպական ներկայացուցչութիւն մը ընդունելու Չեչէնիոյ մէջ, յայտնած են Իտալիոյ Արտաքին նախարարը՝ Ֆրանքօ Ֆրաթինի եւ ռուս իր պաշտօնակիցը։ Մոսկուա կ'ուզէ որ անոր պաշտօնը սահմանափակուի մարդասիրական ճիւղին, մինչ կազմակերպութիւնը կ'ուզէ նաեւ մարդկային իրաւունքներով զբաղիլ։ Օ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի քաշուելէն ի վեր, 2002-էն, միջազգային որեւէ ներկայացուցչութիւն չկայ։

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԳՈՀ ՉԵՆ ԻՐԱՔԻ ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԷՆ

Թրքական մամուլէն «Միլլիյէթ» օրաթերթը (Փետրուար 4) մասեր հրատարակած է Իրաքի առժամեայ ղեկավարութեան պատրաստել տուած սահմանադրութեան նախագիծէն։ Ան քննարկուիլ պիտի դրուի անցքի շրջանի ղեկավար խորհուրդին կողմէ։ Ինչ որ Թրքական շրջանակներու առաջին հակազդեցութիւններուն պատճառ եղած է, այն է որ պատրաստուած նախագիծը երկիրը գործնապէս 2 մասի կը բաժնէ որպէս արաբաքիւրտ դաշնակցութիւն։ Իսկ Թիւրքմէններուն անունն իսկ չի յիշուիր։ Արդարեւ, նախագիծին Գ. յօդուածով ըսուած է. «Իրաք ամբողջովին անկախ երկիր մըն է, մայրաքաղաքը՝ Պաղտատ։ Վարչաձեւը դաշնակցային, ժողովրդավար, բազմատարր եւ խորհրդարանական է, Քիւրտիստանի շրջանի օրինավիճակին այսօրուան կացութիւնը անցքի շրջանին ալ կը պահպանուի»։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret': 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

Տօն Սրբոցն՝ Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան Զինուորացն։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍ

Շաբաթ, Փետրուար 7, տօն է ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին։

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր - Դաւթեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, Կիրակի, Փետր. 8, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, 6 ռիւ Կոմիտաս, ողբացեալ խաչուհիներու յիշատակին։

Արարողութենէն ետք՝ ճաշ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ։

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004
... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

THEATRE ARMENIEN

LES JEUNES DE LA CATHEDRALE
APOSTOLIQUE ARMENIENNE
DE MARSEILLE
présentent

ԿԱՐՄԻՐ,
ԿԱՊՈՅՏ,
ՆԱՐՆՋԱԳՈՅՆ

COMEDIE MUSICALE
écrite et mise en scène
par **Armand ZIREKIAN**
En hommage au grand poète
Yeghiché TCHARENTS
Le Dimanche 8 février à 16 heures
au Théâtre «Gyptis»
136, rue Loubon, 13003 Marseille
P.A.F. : 12 Euros
Renseignaments :
☎ **06. 10. 82. 18. 48 — 04. 91. 77. 84. 70**

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :
UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un
GALA
AU PROFIT DES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

l'Association MACHTOTZ
pour la défense de la langue arménienne
organise

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 7 Février - 26 Juin 2004

L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian
par sa METHODE AUDIOVISUELLE

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans, qui veulent être capables de **s'exprimer dans les situations de tous les jours**, ainsi que de lire et écrire l'arménien.
Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h, à Paris. (Absentéisme exclu)

2) Les cours de 2e, de 3e et de 4e niveaux continuent,
Les nouveaux élèves sont acceptés après un test de niveau.

3) Vous pouvez aussi vous procurer votre MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL POUR LES NON-ARMENOPHONES
Méthode audiovisuelle de Mme H. KALFAYAN-PANOSSIAN
3 volumes en couleur + un coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement). 87 Euros + 8 Euros de port.

Pour tous ces cours et le manuel,
RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS: 01 47 50 97 51

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES
Le samedi 14 février à 20h30
à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février
auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73
Nous vous attendons nombreux.

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI
De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> Pèlerinage à Deir-Ez-Zor

> Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարի Տիւզեանի մահուան քառասունքին առիթով Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կըրթարանին եղած են հետեւեալ նուէրները. -

Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 300 Եւրո, Տիկին Հերմինէ Տիւզեան 100 Եւրօ, Մխիթարեան, Թումաեան եւ Ժիւլեան ընտանիքներ (Լոս - Անճըլըս) 200 Եւրօ, Պր. Կարօ Էնֆիյէճիօղլու (Երեւան) 100 Եւրօ։

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլ էյէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Գոմիթէ տ'էթաբլիսման տը Ֆիւթիւրաֆրանսէ 3050 Եւրօ, Օր. Սոնա Էսեեանէ 15 Եւրօ։

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7-8
SAMEDI - DIMANCHE
7-8 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամենօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·876 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·876

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԺԻՒՓԷԻ ԹԵՐԹՈՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԴԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՄԱՐՄԻՆԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ՇԻՐԱՔԸ

Պատահեցաւ նաեւ աննախընթաց դէպք մը Ժիւփէի հարցին կապակցութեամբ: Արդարեւ, առաջին անգամն է, որ Դատաւորական բարձրագոյն Մարմինը (ՍԷ – ԷՍ – ԷՄ), որուն նախագահն է Ժագ Շիրաք հրապարակաւ դատապարտեց Հանրապետութեան նախագահը հաղորդագրութեամբ մը, մինչ Մարմնին 16 անդամներէն ոմանք ալ հարցազրոյցներով կը պարզէին իրենց դիրքը: Նախքան հաղորդագրութիւնը, Տոմինիք Ռուսօ, Սահմանադրական իրաւագիտութեան դասախօս Մոնփըլիէի համալսարանը եւ անդամ ՍԷ–ԷՍ–ԷՄ–ի, հարցազրոյց մը տուած է «Մոնտ»ի (Փետր. 6) չի վարանիր ըսելու թէ իրաւագիտական երկրի մը մէջ, «իշխան»ին կամքով կարելի չէ նախատեսուածէն զատ մարմին մը ստեղծել: Հարցը կը վերաբերի Շիրաքի որոշումին, որ, անտեսելով այս Մարմինը, նշանակած էր երեք իրաւագէտներու յանձնախումբ մը քննելու համար Նանթէրի դատակազմին վրայ եղած ճնշումներու հարցը: Տ. Ռուսօ կ՚ըսէ թէ կարելի է միշտ կարծիք մը ունենալ արդարութեան մէկ վճիռին մասին, բայց, երբ մէկը գերագոյն պատասխանատուութիւններ ունի Պետութեան մէջ, պէտք է չափաւորութեամբ, խոհեմութեամբ եւ իրաւունքի յարգանքով շարժիլ: Հանրապետութեան նախագահը, որ կը նախագահէ ՍԷ – ԷՍ – ԷՄ–ի, խօսքեր ըսաւ որոնք բոլորովին կը հակասեն վճիռին բովանդակութեան: Մինչ դատարանը, 48 ժամ առաջ, կ՚ըսէ որ Ալէն Ժիւփէ խաբած էր ինքնիշխան ժողովուրդին վստահութիւնը, ՍԷ – ԷՍ – ԷՄ–ի նախագահը (իմա՝ Շիրաք) իր վճիռը կու տայ ապահովելով, որ Ժիւփէ պարկեշտ մէկն է:

Նոյն օրը, Փետրուար 5–ին, Դատաւորական այս Բարձրագոյն Մարմինը հաղորդագրութիւն մը կը հրապարակէր, զոր կը կարդար դատաւոր Վալերի Թիւրսէ: Որոշումը տրուած էր ձայներու մեծամասնութեամբ: Հոն կ՚ըսուի, ի մէջ այլոց. – «Դատաւորական Բարձրագոյն Մարմինը կը յիշեցնէ, որ իրեն կը պատկ՚ըսուի որ Հանրապետութեան նախագախագահին իրաւագիտական հեղինակութեան անկախութեան երաշխաւորի իր դերին մէջ, համաձայն Սահմանադրութեան թիւ 64 յօդուածին», այլ խօսքով, կ՚ըսուի որ Հանրապետութեան նախագահը չէ յարգած իր այդ դերը եւ իր իրաւասութենէն դուրս ելած է: Ժ. Շիրաք պարտէր իրենց դիմել, այսինքն այդ Մարմնին եւ ինքնագլուխ որոշում մը չտար, բոլորովին հակոտնեայ իրաւական երկրի մը:

Փետրուար 5–ին, Ծերակոյտին մէջ է որ Արդարութեան նախարարը՝ Տոմինիք Փէրպէն յարձակման ենթարկուած է նոյն հարցին կապակցութեամբ: Ընկերվարական ծերակուտական Ժան – Փիէր Սիւէօր վրդովումով ըսած է. – «Բարեկամութիւն, համակրանք յայտնել, օրինաւոր է: Բայց, երբ կը բազմանան դատաւորներու վճիռը խնդրոյ առարկայ ընող յայտարարութիւնները, յայտարարութիւններ զորս կ՚արտասանեն նախարարներ կամ նախկին նախարարներ, օրինաւո՞ր է»: Ծերակուտականն ալ կ՚ակնարկէ Շիրաքի ստեղծած «վարչական անկախ» քննիչ յանձնախումբին:

Դատաւորական Բարձրագոյն Մարմնին անդամները, մինչեւ 1993 կը նշանակուէին Հանրապետութեան նախագահին կողմէ: Յետագային, սահմանադրական վերանայումները Մարմնին տուին իր ներկայի դերը եւ կազմը: 16 անդամներէն չորսը կը նշանակուին Հանրապետութեան նախագահին, Ծերակոյտի եւ Ազգային Ժողովի եւ Պետութեան Խորհուրդի փոխ – նախագահին կողմէ, միւս 12–երը կ՚ընտրուին սենտիքաներու ցանկերու վրայ 7000 իրաւագէտներու կողմէ չորս տարուան համար:

Փետրուար 5–ին, փաստաբան եւ իրաւագէտ ցոյց մըն ալ ըրին Ազգային Ժողովին առջեւ բողոքելու համար Փերպէնի նախատեսած նոր օրինագիծին դէմ: Այս օրինագիծին գլխաւոր կէտը կը վերաբերի «յանցաւոր»ի կամ «ոչ յանցաւոր»ի դիրքին զոր կ՚ընտրէ ամբաստանեալը, այլ խօսքով կապկում մըն է անգլեւսաքսոնեան դրութեան: Ըստ այս դրութեան, ան որ «յանցաւոր» կը հռչակէ ինքզինք, թող կուտայ դատախազին, որ բանակցութենէ ետք, պատիժ մը տայ, այն կասկածելիներուն, որոնք կը խոստովանին իրենց մեղքերը: Այդ ձեւով, կը խուսափին պատժական Ատեան ներկայանալէ փոքր յանցագործութիւններու համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մեթրոյին մէջ զօրաւոր պայթում մը պատահած է Փետր. 6–ի առաւօտը: Առաջին լուրերու համաձայն աւելի քան 50 մեռեալ կար, բայց այս թիւը կրնար բարձրանալ: Կը կարծուի որ անձնասպանական ոճրափորձի մը հետեւանք է:

ԿԻՊՐՈՍԻ հարցին կապակցութեամբ, Քոֆի Անան Նիւ–Եորք հրաւիրած է Թուրք ղեկավարը՝ Ռաուֆ Տէնքթաշը եւ Կիպրոսի նախագահը Փափատոփուլոսը, վերսկսելու համար բանակցութիւնները: ՄԱԿ–ի քարտուղարը Ապրիլ 21–ի թուականը նկատի կ՚առնէ, երկու հանրաքուէներուն համար կղզիին վերամիացման նպատակով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ մէջ, Փետրուար 5–ին վերջ գտած է աշխարհականութեան օրինագիծը, որուն վերջնական քուէն պիտի տրուի Փետրուար 10–ին: Հաւանական է որ լայն մեծամասնութեամբ քուէարկուի, քանի որ ընկերվարականներն ալ համաձայնած են:

ԳՈԹ Տ'ԻՎՈՒԱՐԻ նախագահը՝ Լօրան Կպակպօ ընդունեցաւ Շիրաքի կողմէ, Փետր. 5–ին եւ սիրալիր տեսակցութենէ մը յետոյ, որ վերջ կը դնէր իրենց քէնին, յայտարարեց թէ երջանիկ մարդ մըն է: 2003 Յունուարին է, որ Կպակպոյի պարտադրուած էր Ֆրանսայի կողմէ Մարքուսիսի համաձայնագիրը, որ կը նախատեսէր համախմբման կառավարութիւն մը ըմբոստներու մասնակցութեամբ: Հիմա, ամէն ինչ փոխուած է:

ՆԱՃԱՖԻ (Իրաք) մէջ, շիի ամէնէն ազդեցիկ կրօնաւորը՝ Այաթոլա Սիսթանի մահափորձէ մը ազատած է Փետրուար 5–ին: Անձ մը փորձած է իր գրասենեակը մտնել, բայց կարելի եղած է զսպել: Վարչակարգին տապալումէն ի վեր, քաղաքական գլխաւոր դէմքն է Իրաքի մէջ: Դէմ է որեւէ դիմադրութեան գրաւման բանակներուն դէմ, բայց չուզեր որ օտարները միջամուխ ըլլան Իրաքի Սահմանադրութեան եւ կ՚ուզէ որ ընտրութիւնները հանրաքուէով ըլլան:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կառուղիներու անցքի սակերը 1,6% յաւելում կը կրեն Փետրուար 7–էն:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը՝ Ա. Շարոն երկու ու կէս ժամ հարցաքննուած է, Փետր. 5–ին, Երուսաղէմի իր բնակարանը, կաշառակերութեան հարցին կապակցութեամբ: 1990–ի վերջերն է, որ Տաւիտ Ափէլ գործարարը Շարոնի կաշառք տըւած է, գաւկին միջոցաւ (100 հազար տո–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑՈՎ

Ազրպէյճանի նախագահ Ի. Ալիեւի Մոսկուա այցին զուգահեռ, Կովկասի մէջ արեւմուտքի դիւանագէտներու այցով, զանց հանդիպումներու, տեսակցութիւններու մարզին մէջ աշխուժացած կը թուին ըլլալ Ղարաբաղի հարցը կարգաւորելու ջանքերը: Դատելով ազրպէյճանցի ղեկավարներու պարբերական յայտարարութիւններէն, իրենց դիրքին մէջ ամենափոքր փոփոխութիւն իսկ չի նշմարուիր, սակայն արեւմուտքի դիւանագէտներուն հետ ռուս պաշտօնատարներ ալ կը ձգտին նոր հեռանկարներ փորձելու:

Փետրուար 6–ի առաւօտեան լուրերը կ՚արձագանգէին նախագահ Ի. Ալիեւի Մոսկուա այցին նախօրեակին, Բաքուի մէջ լրագրողներուն ըրած յայտարարութեան. «Հայկական գրաւման տակ գտնուող» Ղարաբաղի խնդրին բանակցութիւններուն մէջ կառուցուածքի ոչ մէկ փոփոխութիւն նախատեսելի է, ըսած է ան. Նաեւ շեշտած թէ Ազրպէյճան լուծումի հոլովոյթին մէջ միշտ նոյն դիրքը կը պահպանէ եւ «խօսքի նիւթ իսկ չի կրնար ըլլալ» Ղարաբաղի «անջատողական» ղեկավարութեան հետ երկխօսութեան ընդառաջելու մասին:

Նոյն օրը Բաքուի մէջ Ղարաբաղի մասին արտայայտուած է Ռուսաստանի արտաքին գերատեսչութեան ղեկավարի տեղակալ Վ. Տրուբնիկով ·ան պատասխանելով լրագրողներու, շեշտած է թէ սըխալ է կարծել որ իր երկիրը կրնայ ճընշում բանեցնել հակամարտութեան կողմերէն մէկուն, կամ միւսին վրայ: Ռուսաստան պարզապէս միջնորդի դերով հանդէս կու գայ եւ պատրաստ է երաշխաւոր ըլլալու կողմերէն ընդունելի որեւէ տարբերակի պարագային, ըսած է ան:

«Կողմերէն ընդունելի լուծում» բացատրութեան մէջ ռուս դիւանագէտը ընդգծած է «Լեռնային Ղարաբաղի Հայերն ու Ազրպէյճանցիները»: Այդ մօտեցումով շեշտած է թէ ինք անձնապէս կողմնակից է ընդլայնուած կազմով բանակցութիւններու, այսինքն Ղարաբաղի ալ ներգրաւումով: Արտայայտութիւն, որուն անուղղակի պատասխան կարելի է նկատել Ի. Ալիեւի վերոյիշեալ մերժումը:

Տրուբնիկով ըսած է նաեւ թէ Ազրպէյճանի հանրային, քաղաքական ուժերու որոշ ներկայացուցիչներու կողմէ հարցը ուժի գործադրութեամբ լուծելու յայտարարութիւնները վնաս կը վրդովեն. բացատրած է որ նման մօտեցումի ներկայութեան աւելի կը դժուարանայ հայկական կողմը համոզել որ անհրաժեշտ է գրաւած շրջաններէն նահանջել:

«Լեռնային Ղարաբաղը առանձին հարց է, իսկ Հայերու կողմէ ազրպէյճանական հողերու գրաւումը՝ ուրիշ հարց: Ամէն բանէ առաջ անհրաժեշտ է կողմերուն միջեւ վստահութեան մթնոլորտ ստեղծել եւ ոչ թէ մեկնիլ պայքարի դիրքէն» ըսած է ան:

Ինչ կը վերաբերի արեւմուտքէն կատարուած ջանքերու, Փետրուար 5–ին Երեւանի մէջ Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Բաղդասարեանին հետ հանդիպում ունեցած է Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը–ի ներկայացուցիչ Կ. Լենմարքըր որ նախապէս Բաքու գացած էր: Ան ըսած է թէ իր եւ գլխաւորած պատուիրակութեան այցելումները նպատակ չունին Մինսկի խումբին գործունէութիւնը փոխարինելու, այլ կ՚ուզեն մեծցնել խորհրդարանական գործակցութեան կարելիութիւնները:

Հանդիպումին նիւթ եղած է Ղարաբաղի խնդիրն ալ ու Ա. Բաղդասարեան կարգաւորման առումով կարեւոր համարած է բանակցութիւններուն Ղարաբաղի մասնակցութիւնը, անոր բնակչութեան ապահովութեան երաշխիքները, Հայաստանի հետ ցամաքի կապը: Ընդունելով փոխադարձ զիջումներու անհրաժեշտութիւնը, Ազգային Ժողովի նախագահը ըսած է թէ անոնք պէտք է բոլոր կողմերուն ընդունելի ըլլան:

Լենմարքըր տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Ազգային Ժողովի փոխ – նախագահ Վ. Յովհաննիսեանի հետ որ իրեն ներկայացուցած է Ղարաբաղի հակամարտութեան կարելի լուծումները, մինչեւ այսօր տարուած բանակցութիւնները: Ան շեշտած է թէ անընդունելի է որ թըրքական եւ ազրպէյճանական դիւանագիտական ճնշումներու տակ Ղարաբաղը ներկայացուի որպէս հակառակորդ, եւ ոչ որպէս մասնակից կողմ: Ուշադրութիւն հրաւիրած է նաեւ Ազրպէյճանէն վերջերս կատարուած ռազմաշունչ յայտարարութիւններու վտանգաւոր բնոյթին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 5)

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՔԱՅԼԻՆ ՄԱՍԻՆ

Խորհրդարանի «Արդարութիւն» եւ «Ազգային միաբանութիւն» կուսակցութիւններուն ներկայացուցիչները վերահաստատած են Ազգային Ժողովի նիստերուն չմասնակցելու իրենց որոշումը: «Արդարութիւն»էն Վիկտոր Դալլաքեան ըսած է թէ որոշումին մասին իրենց մէջ տարակարծութիւն չկայ: Հ. Յ. Դ.–էն Լեւոն Մկրտիչեան հերքած է այն լուրերը թէ խորհրդարանական ճգնաժամ կայ երկրին մէջ: Ատոր որպէս փաստ, ըսած է թէ «որակեալ մեծամասնութիւնը» կը շարունակէ իր օրինաստեղծ աշխատանքը: «Օրինաց երկիր», «Հանրապետութիւն» կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները ընդունած են թէ ընդդիմութեան բացակայութեան երբեմն ընթացակարգի առումով խնդիրներ կ՚ըլլան:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ՍԹՈՔՀՈԼՄՈՒՄ ԿԱՄ՝ «ՈՒԺԵՂԻ ՄՕՏ ՄԻՇՏ ԷԼ ԹՈՅԼՆ Է ՄԵՂԱՒՈՐ»

ՍԹՈՔՀՈԼՄ («Յառաջ»). –

«Ցեղասպանութեան կանխարգելում, սպառնալիքներ եւ պատասխանատուութիւն» նիւթով համաժողովը հերթական չորրորդ համահաւաքն էր Սթոքհոլմում: Համաժողովին մասնակցում էին 55 երկրների շուրջ հազար ներկայացուցիչներ, այդ թւում նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան ներկայացուցիչները՝ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեանի գլխաւորութեամբ: Համաժողովը սկսուեց Յունուարի 26-ին:

Ցանկացած հարցի քննարկում եւ վերլուծում հեշտանում է, երբ խնդիրը ծեծուել եւ արդիւնքը գրանցուել է: Համաժողովն իր եռօրեայ աշխատանքից յետոյ եօթ յօդուածներից բաղկացած մի վերջնագիր – յայտարարութիւն ներկայացրեց աշխարհին: Եօթ կէտերից բաղկացած յայտարարութիւնը կարդալուց յետոյ, յիշեցի մեր տաղանդաւոր բանաստեղծ Յովհաննէս Շիրազին: Նա հայ նահատակներին նուիրուած մի պոէմ ունէր, որ այն օրերին չէր տպագրուել: Գրական հանդիպումներից մէկի ընթացքում հարցրեցինք, թէ ինչո՞ւ «Անի» պոէմը չի հրատարակում, նա պատմեց հետեւեալը.

– «Իշխանութիւնները ուզում են մի մասը հանեմ, իսկ ես չեմ համաձայնում եւ տուեց ահա այս պատկերաւոր համեմատութիւնը.

«Դա նման է այն բանին, որ ինչ-որ քաղաքում մարդիկ սովի են մատնուել եւ մի այլ քաղաքից գնացքներով օգնութիւն են տանում: Ճանապարհի կէսին, մի կանգառում տնօրէնը յայտարարում է, որ գնացքի կազմից մի կառք պէտք է անջատուի եւ որոշւում է անջատել շոգեքարշը (լոքոմոթիվը): Պարզ է, դրանից յետոյ գնացքը չի շարժւում, եւ սովի մատնուած քաղաքի բնակիչները ծանր կացութեան են մատնւում: Եթէ «Անի» պոէմի «շոգեքարշը» հանեմ, էլ ի՞նչ կը մնայ...»:

Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգների եւ Իսրայէլի կառավարութիւնները համաժողովը սկսելուց առաջ հանեցին քոնֆերանսի «լոքոմոթիվը»՝ յայտարարելով. «Եթէ Սթոքհոլմեան համաժողովն իր վերջնական յայտարարութեան մէջ պէտք է տեղ յատկացնի «Միջազգային յանցագործութեան դատարանի» ստեղծմանը, ուստի համաժողովին չեն մասնակցի...

Ուժեղները թելադրեցին եւ այդպէս էլ եղաւ: Նրանց պահանջով հանուեց համաժողովի «շոգեքարշը»: Եօթ կէտերից բաղկացած սեղմ վերջագրում եօթ անգամ կրկնուեց. «Մենք պարտաւորւում ենք...»: Եւ ահա մասնակից երկրները ստորագրելով փաստաթղթի տակ, ըստ առաջին յօդուածի պարտաւորւում են. «Իրենց երկրներում կանխարգելել ժողովրդասպանութիւնը, զանգուածային ջարդերը եւ ցեղային մաքրագործումները»:

Հարց է առաջանում. իսկ աշխարհի մնացած շուրջ 150 երկրները, որոնք այս փաստաթուղթը չեն ստորագրել, այս պարտաւորուածութիւնները արդեօք նրանց վրայ էլ է տարածւո՞ւմ, թէ՝ ոչ: Եթէ այո, հապա ինչո՞ւ նրանք էլ ներկայ չէին, իսկ եթէ աշխարհի բոլոր երկրները մասնակից դառնային այս ժողովին, ապա ի՞նչ տարբերութիւն այս եւ Միացեալ Ազգերի Կազմակերպութեան համաժողովների միջեւ:

Այդպէս էլ չպարզուեց, թէ ի՞նչն էր յատկանշական Սթոքհոլմեան համաժողովի համար: Հարց է առաջանում. ի՞նչ հիմունքների վրայ ընտրուեցին մասնակից 55 երկրները: Այդ ի՞նչպէս պատահեց, որ 20-րդ դարի առաջին մեծ ցեղասպանութեան ենթարկուած ժողովրդի ներկայացուցիչների կողքին նստեցին այդ նոյն ցեղասպանութիւնը գործադրած Օսմանեան Կայսրութեան ժառանգորդները՝ Թուրքիայի Հանրապետութեան ներկայացուցիչները:

Համաժողովի ընթացքում, երբ Հայաստանի պատուիրակութիւնը Հայոց Եղեռնի վերաբերեալ թղթածրարներ է բաժանում, Թուրքիայի Շուէտիայի դեսպանը հակազդեցութիւն է ցուցաբերում եւ Թուրքիայի ներկայացուցիչները բողոքարկում են Հայերի «ոչ թոյլատրելի արարքի» դէմ: Այս երեւոյթը մէկ անգամ եւս հաստատում է, որ ոճրագործին և զոհին նոյն սեղանի շուրջ չես նստեցնի:

Պարզ տրամաբանութիւնը ստիպում է հարց տալ. այդ ի՞նչպէս է պատահում, որ 20-րդ դարի առաջին մեծ ցեղասպանութեան ենթարկուած ժողովրդի ներկայացուցիչները առաջին անգամ են ներկայ գտնւում Սթոքհոլմում արդէն 4-րդ անգամ տեղի ունեցող համաժողովին: Կազմակերպիչները չգիտէի՞ն Հայոց մէկ ու կէս միլիոն նահատակների եւ բովանդակ Արեւմտեան Հայաստանի կորուստի մասին: Թէ՞ Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին գործերի նախարարութիւնը զբաղուած էր աւելի կարեւոր հարցերով: Երկու դէպքում էլ մենք տկարի ու խեղճի դերում ենք:

Իսրայէլի ներկայացուցիչները ներկայ էին. իսկ պաղեստինեանը՝ ոչ, Թուրքերը ներկայ էին, իսկ Քրտերի մուտքը չէր թոյլատրուել, Պոլսի հայ ներկայացուցիչները չկային: Եւ ահա այս անարդար ընտրաձեւը ունեցաւ իր հակազդեցութիւնը եւ զուգահեռաբար իր աշխատանքներն սկսեց ալթերնաթիվ մի համաժողով, Սթոքհոլմում, որի մասնակիցները բողոքագիր ներկայացրեցին պաշտօնական համաժողովին:

Համաժողովի նախօրեակին հետաքրքիր մի դէպք տեղի ունեցաւ, որը դարձաւ լրատուութեան կիզակէտը.

Սթոքհոլմի Պատմութեան Թանգարանի տարածքում արուեստագէտներ՝ Տրոր Ֆայլէրը, ազգութեամբ հրեայ, եւ իր կինը՝ Գունիլա Ֆայլէրը մի արուեստ էին ներկայացրել, որտեղ պաղեստինցի ինքնասպան-ահաբեկիչ աղջիկը՝ Հանադի Եարադաթը, լուսանկարով, փակցուած մի փոքրիկ նաւակի վրայ, ծածանւում էր Կարմիր ծովի մէջ, որը խորհրդանշում էր իր եւ իր զոհերի արիւնը: Ահա այս արուեստի գործը Իսրայէլի Շուէտիայի դեսպան Զվի Մազէլը որակաւորեց որպէս «հակասեմական դրսեւորում» եւ բացման օրը, անձամբ քարուքանդ արեց: Յաջորդ օրը Շուէտիայի դրօշակի վրայ յայտնուեցին կեռ խաչեր: Նոյնիսկ եղան կարծիքներ եւ մեկնաբանութիւններ, որ այս ամէնը մտածուած ու նախապատրաստուած էր համաժողովի ուղղութիւնը փոխելու համար: Այս արարքի դէմ բուռն քննադատութիւններ եղան, մինչդեռ Շարոնը պաշտպանական եւ շնորհակալական խօսքեր յղեց իր դեսպանին:

Մեծ են եղել հրեայ ժողովրդի ցաւն ու ողբերգութիւնները, բայց մինչեւ ե՞րբ այլ ժողովուրդների նոյնանման եւ հաւասարազօր ցաւն ու տառապանքները մնան Ողջակէզի ստուերի տակ: Իսրայէլն եւ նրա դեսպանին յաջողուեց Սթոքհոլմի համաժողովը վերածել չերեփուկի, որի մեծ գլուխը Ողջակէզն է ու Հրեաների անվերջանալի տառապանքները, իսկ բարալիկ պոչը՝ մնացած բոլոր մասնակից երկրները: Դարձեալ Շուէտիայի վարչապետ Եորան Փէրշոնի գլխին հագցրին հրէական գլխարկիկը եւ մտցրին սինակոկ, նկարեցին, հարցազրոյցներ կատարեցին, թերթերն ու հեռուստատեսութիւնը գրեցին ու խօսեցին այն ամէնի մասին, ինչ հրէական էր:

Իմ ոչ հեղինակաւոր կարծիքով, Հրեաները պէտք է առանձին կազմակերպեն Ողջակէզի համաժողովներ եւ այդպիսով հնարաւորութիւն տան միւս ժողովուրդներին խօսելու իրենց ցաւերի մասին, ողբալու իրենց նահատակների կորուստը եւ պահանջելու նաեւ հատուցում:

Սթոքհոլմի համաժողովի մասնակից երկրների մէջ էր նաեւ Ռուանդան, իր նախագահի Փաւլ Քագամէնի գըլխաւորութեամբ: Յարգելի ընթերցող, այստեղ ցանկանում եմ իմ զգացումները բաժանել քեզ հետ: Որպէս 20-րդ դարի առաջին մեծ ցեղասպանութեան ենթարկուած ժողովրդի մի անդամ, տեսնելով ու լսելով Ռուանդայի նախագահին թերթերում եւ հեռուստատեսութեամբ, ամօթի խոր զգացում էր պատում ինձ: Ընդամէնը տասը տարի առաջ, 1994թ. մի քանի ամիսների ընթացքում 800.000 մարդ սպանդի ենթարկուեց Ռուանդայում: Հարիւր հազարաւոր երեխաներ, կանայք եւ անպաշտպան մարդիկ ցեղասպանութեան ենթարկուեցին Միացեալ Ազգերի Կազմակերպութեան, Եւրոպական Երկրների Միութեան եւ բովանդակ մարդկութեան աչքի առաջ: Այս 1915թ. չէր, այլ 1994թ., տասը տարի առաջ, երբ իւրաքանչիւր, նոյնիսկ դպրոցական երեխայ ձեռքի հեռախօս ունի, հեռուստատեսային, լրատուական կապերը օրն ի բուն անխափան աշխատում են, այդ ի՞նչպէս պատահեց, որ ոչ ոք այդ մարդկանց օգնութեան չհասաւ: Անկեղծօրէն խոստովանենք, որպէս Եղեռնի ենթարկուած ժողովրդի ներկայացուցիչներ, ի՞նչպէս վերաբերուեցինք Ռուանդայում ջարդի ենթարկուած 800.000 մարդկանց ճակատագրին: Խնդրեմ, ուսումնասիրեցէք անցած տասը տարուայ հայկական թերթերը, պետական պատասխանատու մարդկանց ելոյթները: Քանի՞ քննադատական յօդուած եւ ցաւակցական գրութիւններ կը գտնէք այս ուղղութեամբ: Անկեղծ ասած, ես որպէս հայ մարդ ամաչում եմ եւ ներողութիւն եմ խնդրում Ռուանդայի նախագահից: Ես ոչինչ չեմ արել այդ օրերին, թեթեւացնելու համար թութսի ժողովրդի մեծ ողբերգութիւնը, եւ, ուստի, բարոյական իրաւունք չունեմ պահանջելու այլ ազգերից զգալու իմ ժողովրդի ցաւն ու տառապանքը, բաժանելու այն: Պարսիկ մեծ բանաստեղծ Սաադին ասում է «Դու, որ օտարների ցաւին անտարբեր ես, քեզ մարդ անուանել չի կարելի»: Առիթ է ընձեռւում ասելու մի երկու խօսք Հայոց դէմ կատարուած ցեղասպանութեան ճանաչման մասին: Օ՜հ, ի՜նչ խոր վիրաւորանք մեր եւ մեր նահատակների համար: Այսօր տարբեր ազգերի Խորհրդարանների դռներն ենք գնում խնդրելու, որպէսզի ընդունեն, որ հայ ժողովուրդը ցեղասպանութեան է ենթարկուել:

Ֆրանսիայի եւ մի շարք այլ երկրների պառլամենտները ազնիւ գտնուեցին եւ հաստատեցին, որ Օսմանեան Կայսրութիւնը ցեղասպանութիւն է կատարել հայ ժողովրդի արեւմտեան հատուածի նկատմամբ: Եթէ կան Հայեր, որ այսքանով բաւարարւում են եւ սփոփուած, ու սպասում են նոյնանման մի յայտարարութիւն նաեւ Թուրքիայի Հանրապետութեան կողմից, որպէսզի իրենց հոգին հանգիստ լինի, թող այդպէս լինի, բայց չէ՞ որ կան նաեւ Հայեր, որոնք ցեղասպանութեան ճանաչումը հասկանում են որպէս Հայոց հողերի վերադարձ եւ բոլոր կորուստների հատուցում: Եթէ ճանաչումը ա՛յդ չի նշանակում, ապա, ինձ անձամբ, պէտք չի Թուրքի ներողութիւնը:

Հայոց դէմ կատարուած ոճրագործութիւնը համաշխարհային կարգի մի յանցագործութիւն է: Ցեղասպանութեան ենթարկուած քիչ ժողովուրդներ են կորցրել նաեւ հայրենիք: Հայոց կոտորածը կրկնակի է. թէ՛ ժողովուրդ, թէ՛ հայրենիք: Այս ամէնը մի պարզ ներողութիւնով եւ ճանաչումով չես փոխարինի:

...Մեր նահատակներին պէտք է պատւով եւ արժանավայել յիշենք, մեր նահատակների կորուստի յիշատակը պէտք է դիմագրաւող ուժ հանդիսանայ հաւանական նոր ցեղսպանութիւնների: Ի յիշատակ մեր նահատակների, պէտք է հզօրացնել, զարգացնել ցեղասպանութեան հարցերով զբաղուող հիմնարկները, մասնագիտական կազմակերպութիւնները: Հզօրացնել Զօրեան Հիմնարկը, ԱՄՆ-ի եւ Գանատայի իր հիանալի մասնագէտներով եւ գործունէութեամբ, Հայաստանի «Ցեղասպանութեան Հիմնարկը», իր գիտական կազմով: Ժամանակն է գործը թողնել մասնագէտներին՝ հոգալով նրանց նիւթական ծախսերը, դրանով թեթեւացնել նրանց գործնական աշխատանքները:

Աթոմ Եղոյեանի եւ Արսինէ Խանճեանի կողմից իրենց անուան ֆոնտը տրամադրելը թող օրինակ ծառայի բոլորիս:

Սթոքհոլմի հեռուստատեսային մի հարցազրոյցի ընթացքում, այն հարցին, թէ ինչո՞ւ աշխարհի հզօրները ոչինչ չձեռնարկեցին կանխելու ցեղասպանութիւնը Ռուանդայում, Շուէտիայի նախկին վարչապետ Ինկվար Գարլսոնը, որ այժմ ՄԱԿ-ի յանձնարարութիւնն է կատարում ափրիկեան երկրներում, պատասխանեց.

– Ռուանդան աղքատ եւ նաւթային հանքերից զուրկ երկիր է:

Դառնանք մեր առակին՝
«... Այստեղ ի՞նչն է կարեւոր.
Ուժեղի մօտ միշտ էլ թոյլն է
Մեղաւոր...»:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ

ՇԹԱՀԱՄԱՐ

ՊԱՐԻ ԵԼՈՅԹԸ ԿԸ ՊԱՐԷ...

— ● —

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Եթէ ինքնակոչները անպակաս իսկ ըլլան, ամէն տեսակէ եւ դասակարգէ բարեմիտ մարդիկ ալ անպակաս են, Պոլսոյ մէջ թէ ի սփիւռս աշխարհի ամէն տեսակ վտանգի եւ սպառնալիքի ենթակայ մեր Մեծասքանչին «ձեռք մը տալու» համար: Տարակոյս չունինք անոնցմէ շատերուն բարի տրամադրութիւններուն մասին, հոգ չէ թէ ոմանք «յօնք շինելու ատեն աչք հանող» տեսակէն, ճիշդ այն բարի զինուորին օրինակին նման, որուն եղինձին մէջէն երբ քանի մը անգամ քար ելեր է՝ որոշեր է դուրսէն գնուած պանիր – հացով կշտանալ, գոնէ ակռաները փշրուելէ փրկելու համար:

Զինուորին այս վերապահ մերժեցումը, եղինձին՝ ուշադրութիւնը գրաւեր է տասնապետին, որ պարագան տեղեկացուցեր է իր գերադասին, այս վերջինն ալ զինուորը իր մօտ կանչեր է եւ պատճառը հարցուցեր: Ան ալ, փոխանակ բուն պատճառը ըսելու՝ նախընտրեր է ըսել, որ նախասիրութիւններ ունի կարգ մը կերակուրներու նկատմամբ: Այն ատեն գերադասը ըսել տուեր է, որ զինուոր մը պէտք է հայրենիքը սիրէ: Զինուորին պատասխանը անսպասելի եղեր է սակայն. – «Ե՛ս ալ հայրենիքս կը սիրեմ, բայց ո՛չ ամէն անգամ եղինձին հետ ուտելու ատեն»:

Այս մանրավէպը կը յիշէինք, ամէն անգամ երբ կարգ մը բարեկամներ կը խուսափէին Հայաստանեան հրատարակութիւններ կարդալէ, համոզուած ըլլալով որ բերնի համով եղինձ ալ կարելի էր ուտել՝ եթէ մարդ քիչ մը աւելի ուշադիր դառնար: Շարունակելով մեր յոյսն ու հաւատքը պահել այդ օրերուն մասին, դարձեալ լաւատես ենք, բաւ է որ եղինձ ուտելու մեր ճաշակը անեղծ մնայ:

Անուրանալի իրողութիւն մըն է սա պարագան, որ աշխարհի գրեթէ բոլոր Հայ գաղութներուն մէջ տեղատուութիւն մը կ'ապրի մեր լեզուն, որ բազմաթիւ հայաշատ շրջաններու մէջ նոյնիսկ իջեցուած է փեղկերը ... «խանութը գոցած»: Կը պատմուի, թէ Եգիպտոսի գահընկէց թագաւորը Ֆարուք, աքսորի օրերուն՝ ինքզինք կը մխիթարէ եղեր շուրջիններուն ըսելով.

– Օր պիտի գայ որ ոչ մէկ թագաւոր պիտի մնայ աշխարհի վրայ, բայց Անգլիոյ թագաւորէն եւ մէկ ալ թղթախաղի չորս թագաւորներէն: Անշուշտ փանթէզի մըն է պատմուածը, բայց կարծէք ճշմարտութեան բաժին մըն ալ կը պարունակէ, նայելով Լէյտի Տայանայի մահուան կապակցութեամբ ըսուածներուն ու գրուածներուն...:

Վերադառնալով մեր նիւթին. – Հայոց Լեզուի յարաճուն տեղատուութիւնն էր խնդիրը: Հայութիւնը ամէն տեղ արիւն կը կորսնցնէ՝ բազմաթիւ պատճառներով եւ զանազան ազդակներու բերումով: Հերթապահներն ու անդրապահներն ալ կը հեռանան այս աշխարհէն՝ առանց իրենց եօրն յաջորդներ ձգելու: Երանութեամբ եւ յարգանքով կը յիշենք անոնցմէ ամէն մէկը՝ ամէնէն խստամբերն ու աններողն անգամ, ճիշդ բարեպաշտ կամ մեծի մը կամիթը կամ ապտակը անմոռանալի կարօտով մարմնին վրայ փնտռողի մը նման: Արդարեւ, թողո՛նք «Մի գրէք այլ գրեցէք»ի սրբատիպար հեղինակը, այլ բոլոր այն պատկառելի վարպետները, որոնք հեռաւոր Ամերիկաներէն մինչեւ Եգիպտոս՝ ամէն օր դասեր կու տային մեզի իրենց յօդուածներով ու նշմարներով, ինչպէս «Եւրոպացին»՝ Ժիրայր Միսաքեանը եղաւ տարիներով «Հայրենիք»ի մէջ եւ «Յուսաբեր»էն Բենիամին Թաշեան եւ Գաբրիէլ Լազեան, որոնց նմաններուն սեւագրութեանց իսկ կարօտ ենք այսօր:

Խորագիր մը դրինք մեր այսօրուան յօդուածին՝ պարը մտնելու եւ խաղալու մասին, բայց շարունակ ասդին – անդին դարձանք ու կեցանք, երբ սկաւառակն ալ արդէն իսկ վերջացաւ ու կ'երեւի պիտի սպասենք միւս կողմին՝ սկսուած խաղը շարունակելու համար...:

''Ակօս''

ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԸ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԼԻՍԷԷՆ ՆԵՐՍ

Եւրոպայի Խորհուրդի անդամ պետութիւններու Կրթական նախարարներու ժողովին, 2002 Հոկտեմբեր 18–ին, որդեգրուած էր յայտարարութիւն մը ուր կ՚ըսուէր թէ դպրոցներու մէջ կը հաստատուի Շոայի յիշողութեան եւ մարդկութեան դէմ ոճիրներու կանխարգելման օր մը: Ֆրանսայի մէջ, այդ օրը պիտի ըլլար Յունուար 27–ը: Այս առընչութեամբ, Կրթական նախարարութիւնը շրջաբերականի մը մէջ կը յանձնարարէր որ «դպրոցներու տնօրէնուհիներն ու տնօրէնները, ինչպէս նաեւ հաստատութեանց ղեկավարները այդ օրը դասատուները մղեն խորհրդածութիւններու իրենց աշակերտներուն հետ Ողջակիզման եւ Ընդունուած ցեղասպանութիւններու շուրջ...»: Առենին, «Յառաջ» լոյս կը յայտնէր որ Հայոց ցեղասպանութիւնն ալ, հակառակ անոր ոչ տառացի նշումին, նկատի պիտի առնուէր: Եւ իրապէս, «Ֆրանս – 2» հեռատեսիլի կայանը 2004 Յունուար 27–ի իր լուրերուն անդրադարձաւ ցուցահանդէսի մը՝ նուիրուած Հայոց ցեղասպանութեան որ տեղի կ՚ունենար Մոնմարթրի մօտ՝ «Լիւք Ժագ Տըքուռ»ի մէջ: Հետաքրքրուած, փութացի այցելել այդ ցուցահանդէսը եւ, զարմացնող ուրախութեամբ նշմարեցի որ 2000 աշակերտներէ աւելի այս փարիզեան Լիսէին ամբողջ սրահ մը յատկացուցեր էր մեծ Եղեռնին, Ջարդի եւ տեղահանութեան լուսանկարներով, փաստաթուղթերով եւ Թալաաթի ծանօթ հեռագիրներով, բոլորը Սէ – Էռ – Տէ – Ա–ի կողմէ տրամադրուած:

«Լիւք Ժագ Տըքուռ»ի Յունուար 27–ի յիշողութեան օրուան յայտագիրը կը հովանաւորէին 3 մտաւորականներ. Ժան – Փիէռ Կէնօ, Ժան – Փօլ Լեւի եւ Կոնքուռ ակադեմիայի անդամ՝ Ժորժ Սանփրէօն:

Այս օրուան ընթացքին, հաստատութենէն ներս տեղի ունեցան հոգեւոր երաժշտութեան համերգներ (երգ, դաշնակ), դասախօսութիւններ, Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի վերապրողներու վկայութիւններ ինչպէս գեղարուեստական գործերու ցուցադրութիւն:

Աշակերտներու աշխատանքներու բաժինը կ՚ընդգրկէր ուսումնասիրական հետեւեալ նիւթերը. – Ռուանտա, Հայաստան, Հակա – սեմականութիւն, Իզիէօյի երախաները, Շոան եւ Ստրկութիւնը:

Շնորհաւորելի են ուսուցիչ՝ Պ. Թիվոն, աշակերտներ՝ Մաթիէօ Պետրոսեան եւ Իվ Ինճէյեան որոնց ճիգերուն շնորհիւ կարելի եղած է ընդգրկել Հայոց ցեղասպանութիւնը այս լիսէին յիշողութեան օրուան յայտագրին մէջ: Մաղթենք որ այսպիսի ձեռնարկներ վարակիչ դառնան եւ տարիէ տարի աւելի ընդարձակում արձանագրեն:

ՀՐԱՅՐ ՀՐԱՉԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ «Ի՞ՆՉՊԷՍ ԴԻՄԱԳՐԱՒԵԼ ԿՈՒՐԾՔԻ ՔԱՂՑԿԵՂԸ» ՆԻՒԹԻՆ ՇՈՒՐՋ

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Տիկնաց Յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, Լենա Պզտիկեանի Կլէնտէյլի բնակարանին մէջ տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Ի՞նչպէս դիմագրաւել կուրծքի քաղցկեղը» նիւթին շուրջ: Ներկայ եղած են հարիւրաւոր հայ կիներ: Հ.Բ.Ը.Մ. – Հ.Ե.Ը.-ի ղեկավարներէն Անի Աճէմեան ներկայացուցած է օրուան դասախօսը՝ Սոնա Կարմիրեան – Զարգարեան, պետական թէ ընկերային առողջապահական միջազգային կազմակերպութիւններու կողմէ բարձրօրէն գնահատուած դէմք մը: Դասախօսը ներկայացուցած է կուրծքի քաղցկեղի յաճախակիութեան սահմռկեցուցիչ վիճակագրութիւնը, նշելով որ՝

1.– Կուրծքի քաղցկեղը կիները սպանող համաշխարհային՝ համատարած եւ մահաբեր հիւանդութիւն է:

2.– Կուրծքի քաղցկեղէ տառապող տարին 10 միլիոն կիներ կ՚ախտաճանաչուին եւ անոնցմէ 6 – 7 միլիոնը կը մահանան:

3.– Ամէն ժամ կին մը կը մեռնի կուրծքի քաղցկեղէ:

4.– Կուրծքի քաղցկեղը բարեբախտաբար բուժելի հիւանդութիւն մըն է:

5.– Կուրծքի քաղցկեղը փոխանցիկ հիւանդութիւն մը չէ երբեք:

6.– Կուրծքի քաղցկեղը յաղթահարելու արդի միջոցներ կան:

Դասախօսը անդրադառնալով քաղցկեղի բուժման եղանակներուն, նշած է հիմնական դարմանական չորս միջոցառումներ՝ վիրահատութիւն, չողարձակային բուժում, քիմիաբուժութիւն եւ մշտական դարմանում:

Դասախօսութեան աւարտին կատարուած է ճաշի սպասարկութիւն, Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ պատրաստուած: Մուտքը վճարովի եղած է եւ հաւաքուած – հանգանակուած գումարը որոշուած է յատկացնել Հալէպի Հ.Ե.Ը.-ի քոյր յանձնախումբի Գալուստ Կիւլպէնկեան Նորաշէն սրահի կահաւորման: Փակման խօսքը արտասանած է Տիկնանցի ատենապետուհին՝ Անժէլ Գարայեան:

ՍՏԵՓԱՆ ԹՈՓՉԵԱՆԻ «ԿԵԱՆՔ ԴԱՐԵՐԻ ՀԱՄԱՐ» ԳԻՐՔԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ «Արմենակ Տէր – Պետրոսեան» սրահին մէջ, Յունուար 21–ին, տեղի ունեցած է Ստեփան Թոփչեանի «Կեանք դարերի համար» խորագրով գիրքին ներկայացումը: 67 էջերէ բաղկացած գիրքը կը ներկայացնէ Աւետիս Ահարոնեանի կեանքն ու գործը: Յայտագիրը վարած է երեկոյթի կազմակերպիչ՝ Հ. Յ. Դ. «Ահարոնեան» Կոմիտէի քարտուղարուհի՝ Այտա Աղայեան: Սարգիս Մահսերէճեան նշած է թէ գիրքը Աւետիս Ահարոնեանի քաղաքական մտքի կենսագրականն է եւ թէ հոն ընտրուած են այն հարցերն ու դէպքերը, որոնք ցոյց կու տան թէ Ահարոնեանի քաղաքական կեանքի զարգացումը առաջնորդուած է միացեալ, ազատ ու անկախ Հայաստան կերտելու գաղափարէն: Սարօ Նազարեան կատարած է գիրքին գաղափարական քննութիւնը: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է հեղինակը: Կարդացուած են հատուածներ Ահարոնեանի գործերէն:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՍՐԱՀԻ ԲԱՑՈՒՄ ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ ՄԷՋ

Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ, Յունուար 9–ին, տեղի ունեցած է պաշտօնական բացումը «Էտուըրտ'ս Ֆայն Արթ» ցուցադրասրահին, նախաձեռնութեամբ Եդուարդ Մըսըրլեանի եւ գործակցութեամբ նկարիչ Յովիկ Քոչինեանի: Ցուցադրուած են մեծ մասամբ Քոչինեանի եւ զանազան հայ արուեստագէտներու գործերը: Բացումին ներկայ եղած է հայ եւ օտար արուեստագէտներու ստուար բազմութիւն մը: Խօսք առնելով Եդուարդ Մըսըրլեան նշած է թէ ցուցասրահը պիտի տրամադրուի հայրենի թէ սփիւռքահայ բոլոր արուեստագէտներուն եւ ամսական կանոնաւորութեամբ ցուցահանդէսներ կազմակերպելով հայկական արուեստը պիտի ծանօթացուի հայ թէ օտար հանրութեան: Նկարիչ Յովիկ Քոչինեան ներկայացուցած է նոր ցուցասրահին գործունէութեան նպատակն ու ծրագիրները:

ԼՐԱՏՈՒ

ԱՒՍՏՐԱԼԻԱՑԻՆԵՐԸ ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ԵՐԹԱՆ

Գանպէրայի կառավարութիւնը կը թելադրէ իր քաղաքացիներուն, որ խուսափին արտասահման երթալէ, որպէսզի իրենց առողջութիւնը չվտանգուի: Այդ առընչութեամբ, Մելպուրնի «Թը էյճը» կը գրէ թէ, նման խրատ մը լաւ բան է, բայց նաեւ օտարականներու համար վտանգաւոր է Աւստրալիա այցելել: Վիճակագրութիւնները ցոյց կու տան որ, միջին հաշուով, ամէն տարի 375 այցելու կը մեռնի:

Առաւելաբար, Բրիտանացիներն են մեռնողներու ամէնէն մեծ թիւը կազմողը: Բայց, Փիլիպպինցիներն ու Իտալացիներն են, որոնք առաջին կարգի վրայ կու գան, եթէ նկատի առնուի համեմատական դասաւորումը: Ամէնէն մահացու շրջանը զբօսաշրջիկներուն համար Հարաւի – Նոր – Կալլէսն է, որու կը հետեւի Քուինս – Լէնտ, ուր անձնասպանութիւնը մահուան գլխաւոր պատճառն է Յուլիսին եւ Օգոստոսին: Այրերը երկու անգամ աւելի կը մեռնին ճամբորդութեան ատեն քան կիները եւ ամէնէն ենթակայ դասակարգերը 25–էն 34 տարեկան եւ 54 տարեկանէն վեր անձերն են:

Շատ կը խօսուի կոկորդիլոսներու յարձակումներու մասին եւ անհետացումներու որոշ շրջաններ, բայց, կը տեղեկացուի նաեւ որ զբօսաշրջիկները Աւստրալիացիներէն աւելի կրնան ջրամոյն ըլլալ կամ զոհ երթալ կառքի արկածի:

Այս ամբողջ թիւերը կը գտնուին Դեկտեմբերին լոյս տեսած տեղեկագրի մը մէջ, զոր հրատարակած է վիճակագրութեանց Գրասենեակը, որ կը շեշտէ, սակայն, թէ Աւստրալիան աշխարհի ամէնէն ապահով վայրերէն մէկն է: Ամէն տարի, շուրջ 5 միլիոն օտարականներ կարճ այցելութիւն մը կը կատարեն երկրին մէջ եւ մահուան համեմատութիւնը 0,01% է: Բայց եւ այնպէս, 2002–ին 363 զբօսաշրջիկ մեռած է, 377, 2000–ին եւ 1998–ին ալ 371: Մահուան գլխաւոր պատճառները սրտի տագնապներու թէ կաթուածի հետեւանք են, կան նաեւ կառքի արկածներ: Վերջին վեց տարիներուն, 2244 մեռեալներու 22–ը յարձակումի զոհ են, 283–ը՝ երթեւեկի արկածի, 45–ը անձնասպանութեան:

Կը թուի որ, Աւստրալիացիներուն համար, աւելի վտանգաւոր է երկրէն հեռանալ, քան օտարներուն Աւստրալիա գալ: 2002–ին, 3 միլիոն Աւստրալիացիներ արտասահման գացած են եւ 681–ը մեռած են:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Ուշ է, ուշ է գիշերը նորէն ու չեմ քընանար, Արփի՛կ, որովհետեւ քու ձայնդ կը խօսի ինծի ու աչքերդ, քու աղուոր, խռովիչ եւ խոշոր աչքերդ կը նեղեն զիս...

Պզտիկ ու չար տղու մը պէս եմ որ կը խռովի իր առաջին սիրուհիին աչքերէն: Ինծի կը թուի, թէ համբուրել չեմ գիտեր, թէ բերանս պիտի դողդոջէ ու կրծկուի ինքն իր վրայ եւ ձեռքերս պիտի չգիտնան գրկել քու հասակդ: Հարստութեան ու սիրոյ՝ մեծ ու անկշռելի գանձի մը առջեւ պիտի մնամ մերկ ու աղքատ նորէն, որովհետեւ ձեռքերս պիտի չգիտնան վերցնել երջանկութիւնը, որ պիտի առաջարկուի ինծի: Շատ վիրաւոր ու հեզ պիտի դառնամ տուն, եւ արտասուքը՝ միակ մխիթարութիւնս ու առելութիւնը ինքզինքիս ու բնութեանս դէմ միակ զէնքս պիտի ըլլայ, կռուելու համար գիշերուան ծանր ժամերուն դէմ...

Ժամացոյց մը հնչեց առաւօտեան երկուքը: Լուսնկայ կ՚իյնայ ներս: Թարթիչներս յոգնեցան աչքերուս վրայ: Երազդ՝ բիբերուս խորը, քնանա՞մ...

Այսուհանդերձ արթուն եմ: Մարմինս յոգնած է եւ չարչարուած, բայց հոգիս զարթուն: Պզտիկ թռչուն մը կը ձայնէ գիշերուան խորէն: Մութը նօսր է դուրսը ճամբուն վրայ: Աղուոր ու մեծ երազ մը կը հոգի վրաս: Երջանկութիւնը եռի պէս է ուսերուս եւ անուշ շրթներուս վրայ՝ գարնան առաջին առաւօտներուն հողին աղուոր ծոցէն ծլող քնքուշ ու հազուագիւտ ծաղիկի մը պէս է:

Ի՞նչպէս կը տենչամ, որ գիշերը յամենայ հոս, ժամերը հանդչին մեր դրան առջեւ, եւ քու աղուոր աչքերդ միշտ ժպտին աչքերուս, ա՛հ միշտ ժպտին աչքերուս...

Մայիսի հինգ

Կը խօսիմ բարձր ձայնով քեզի ու լռութիւնս կը լիանայ: Կ՚ըսեմ – Սէրը, Արփի՛կ, խոնարհ ու թանկագին ծաղիկ մըն է որ կը բուսնի համեստ կեանքի մը մէջ, երբեմն փուշի մը քով եւ տղաքներ, որոնց աչքերը պայծառ չեն տեսներ յաճախ կը կոխկռտեն զայն: Ոմանք կ՚անցնին լայն ու տղմոտ բիբերով նայելով մեծ երազի մը, կարծելով որ պիտի հասնին այդ հեռաւոր խռովիչ տեսիլքին եւ ենէն ու կ՚անտեսեն այդ անոյշ գոյնով պզտիկ ծաղիկը: Ամէն ծաղիկ առտուան մէջ գեղեցիկ է, բայց ինչպէս անդերուն ու անտառներուն վրայ, մեծ ու հասակաւոր նշդարիններուն ու նաեւ հեզ թըփերուն ու մասրենիներուն, այնպէս ալ ամէնէն տկար խոտին վրայ ժամանակին գիշերը կ՚իջնէ չարութեամբ: Սիրոյ պըզտիկ ու քնքուշ ծաղիկները կը թառամին, կը մեռնին իրենք իրենց վրայ խնամոտ ձեռքի մը պակասէ եւ հիւանդ ու յոգնած աչքերով տղաք կամ չարչարուած մսերով աղջիկներ կը նային տխրութեամբ իրենց տամուկ երազներուն փուճ դէզին...

Յանկարծ ձեռքերս կը դողդոջեն կրկին, որովհետեւ տկար եմ քանի մը գիշերէ ի վեր: Երբ գլուխս կը դնեմ բարձիս, մարմինս կը դողայ, ձեռքս կը դնեմ սըրտիս վրան ու կը վախնամ անոր ձայնէն ու մարմնիս ջերմութիւնը կ՚անհանգըստացնէ զիս: Կը կծկուիմ ու հիւանդ ձեռքերով կը գուրգուրամ ծունկերս որ կը դողան, բայց կը չարունակեմ, որովհետեւ ձայնս կ՚երջանկացնէ զիս: Ի՞նչ քաղցր է խօսիլը քեզի:

Արփի՛կ, երբ կը նայիմ մութին մէջ քու հասակիդ, մարմինս կը խռովի: Ահա քու հարուստ ու անոյշ մարմինդ: Ապերախտ պիտի ըլլայի, եթէ չըմբռնէի անոր բացառիկ գեղեցկութիւնը: Ձեռքս կ՚ուզեմ դնել կուրծքիդ վրայ, որ աղւոր ու ամուր պտուղի մը պէս է ծածկըւած փափուկ շղարշով մը, ու միւս ձեռքովս գրկել մէջքդ, որ նուրբ է ու քընքոյշ: Քու գեղեցիկ ու վարսաւոր գըլուխդ պէտք է վստահիս ուսիս բարութեան եւ համբոյրս պարանոցիդ վրայ պիտի ըլլայ ջերմ ու անոյշ: Գինով շըրթներով քու աղուոր ու փափուկ պարանոցիդ վրայ պիտի խօսիմ քեզի եւ պիտի տեսնես, թէ ես գիտեմ հեշտութեան տաք ու հեթանոս բառեր: Պիտի խօսիմ սիրոյ մասին ու մարմինդ պիտի դողդոջէ ծարաւէդ: Ափդ պիտի դնես շրթներուս ու պիտի խնդրես որ լռեմ. այնքան պիտի դողայ սիրտդ: Պիտի ըսես – Երուա՛նդ, լռէ՛, լռէ՛, սիրտս կը ցաւի: Քնքշօրէն պիտի համբուրեմ ձեռքդ, հինգ երկար ու սպիտակ մատներուդ վրայ պիտի շարունակեմ հծծել աւելի կրքոտ ու աւելի անոյշ բառեր: Բառերս պիտի դողդոջեն շրթներուս վրայ՝ աղուոր ու խռովիչ ծաղիկներու պէս. անոնք պիտի չիյնան գետին, փտած պտուղներու նման: Դուն պիտի հաւաքես զանոնք թանկագին նըշխարներու պէս ու պահես քու սրտիդ գանձարանին մէջ:

Որովհետեւ ամէն մարդ միայն մէկ անգամ կրնայ արտասանել զանոնք անկեղծ, հաւատարիմ ու սիրահար շրթներով: Մէկ անգամ միայն մեր շրթները կը բացուին մեր ներքին գանձը ուրիշին տալու համար: Սիրոյ առաւօտը մեր ուսերուն վրայ կը ծագի մէկ կոր ու գուցէ կրնայ տեւել երկար, եթէ կեանքի մութը չխեղդէ զայն:

(Շար. 58)

Մեզմէ կը խնդրուի տեղեկացնել մահը

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Տակառեան)

որ պատահեցաւ Փետր. 6–ին, իր բնակարանը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Փետրուար 10, ժամը 15–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցին:

15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Այլ մանրամասնութիւններ՝ մեր յաջորդ թիւով:

Vient de paraître

UN FILM DOCUMENTAIRE

«MERE ARMENIE»

Plan Large Production vient d'achever la production du documentaire d'une durée de 104 minutes de Maïté JARDIN (voir **Haratch** du 27 janvier, page 3).

Il est à la disposition des associations ou de toute personne qui se sent concernée par ce pays. Une partie des recettes sera reversée au musée régional de Shirak, situé à Gumri.

La cassette vaut 20 Euros (+ 4 Euros pour les frais de port)

Plan Large Production

La Rinjardière
44370 Varades, FRANCE
Tél. : 02.40.98.67.92
Fax : 02.40.98.67.94
planlarge@wanadoo.fr

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

(Շար. Ա. էջէն)

լար) որպէսզի իր մէկ չինութեան ծրագրին, յունական կղզիի մը մէջ, օժանդակէ: Առայժմ, Ափէլ կը պաշտպանէ Շարոնը:

ԱՃՈՒՐԴԻ ՏՈՒՈՒ հաստատութեան մէջ, ժիտ ստորագրուած կատակ հեռագիրը ծախուած է 6.000 Եւրոյի, այսինքն եղած գնահատումին կրկին գինով: Ծանօթ է որ, Ֆրանսուա Մօրիաք, 1951 Փետր. 19–ին, Ժիտի մահուան յաջորդ օրը հեռագիր մը ստացած է սա չարագրութեամբ. – «Դժոխք չկայ. կրնաս անառակ կեանք վարել: Լուր տուր Կլօտէլի: Անտրէ Ժիտ»: Հեռագիրը վերագրուած է, ըստ ոմանց, Ռոժէ Նիմիէի, որ ուրացաւ, մինչ Անն–Մարի Գազալիս տէր ելաւ: Գնորդը անունը չէ տուած:

ԳԱՇՄԻՐԻ մէջ, 23 հոգի մեռած է յաջորդական ոճրափորձերու ընթացքին: Փետրուար 5–ը ,ամէնէն արիւնալի օրը եղած է հնդկական Գաշմիրի այդ շրջանը:

ՓԵՔԻՆԻ մէկ արուարձանը 30 հոգի մեռած են եւ շատեր ալ վիրաւորուած կամուրջի մը փլուզումին հետեւանքով: Բազմութիւնը եկած էր տօնելու չինական Ամանորին վերջաւորութիւնը եւ խռնուած է կամուրջին վրայ:

ՏԻԷՕՏՈՆԷ չանսոնիէն, որու համերգը ի վերջոյ արտօնուած էր Լիոնի վարչական դատարանին կողմէ, խանգարուեցաւ Փետրուար 5–ին, բուռն ցոյցերու պատճառաւ: Ծանօթ է որ արուեստագէտը հետապնդուած էր յայտագրի մը ընթացքին (Ֆոժիէլ) Նացի ռարունիի գգեստով, Հայլ Շարոն բացագանչած էր եւ ճաղկած «ամերիկա–սիոնական առանցքը»: Առկէ ի վեր (Դեկտեմբեր), իր բոլոր համերգները արգիլուեցան Ռուան, Տօվիլ, Պուլէ–Վալանս, էքս: Իր փաստաբանը ապօրինի գտած էր այս որոշումները: Այս անգամ արտօնուած էր եւ համերգը խանգարուած:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13

Նախատօնակ Տեառնընդառաջի:

Ժամը 16.30–ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան:

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Տօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Այսօր գերեզմանօրհնէք կը կատարուի փարիզեան Շրջանին գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13

Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն:

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ARMÉNIE PROMOTION SPÉCIALE
AVION* +7 NUITS HOTEL** +TRANSFERTS 500€***
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AERIENNE ARMENIAN
* Départ Paris
* A partir de

PARIS • SABERATOURS Nouvelle Adresse
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr www.saberatours.fr

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջերս Երեւանի մէջ հրատարակուեցան. –

1.– Վլատիմիր Պետրոսեանի
«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԵՒ ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ»

2.– Յովհաննէս Չիլինկիրեանի
«ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ (ԻԲՐ ԹԷ) ԶԳԻՏՑԱԾ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

4 լեզուներով՝ մէկ հատորի մէջ, հայերէն, թրքերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն:

Այս գիրքերէն ունենալ փափաքողները նամակով մը կրնան դիմել եւ մենք սիրով կը նուիրենք եւ կ'ուղարկենք իրենց հասցէին:

Հասցէ՝
MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — LE VERDON - B
06800 CAGNES-SUR-MER — **FRANCE**

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :
UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԶՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի. –
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբը:
Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20.30–ին:

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ–Սարսէլի Ասպէկ մասնաճիւղին երեկոյթը՝

ՄԱՐՏ 13–ԻՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10
MARDI
10 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.877

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.877

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 9)

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՊՈՒՏԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Կրեմլինի մէջ Ազրպէջանի նախագահ Ի. Ալիեւի հետ հանդիպումէն ետք նախագահ Վլատիմիր Պուտին յայտարարած է որ իր երկիրը պատրաստ է լուծումներ փնտռելու, Մինսկի խումբին իր աշխատանքին ծառայ տալու, բայց ինքզինք իրաւասու չի նկատեր լուծում պարտադրելու Հայաստանին ու Ազրպէջանին: Լուծումը պէտք է գտնուի այս երկուքին կողմէ, Ռուսաստան կը կատարէ երաշխաւորի դեր: Ան աւելցուցած է որ Մոսկուա հետաքրքրուած է Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծումով, քանի որ լուծումը կը նպաստէ Հայաստանի ու Ազրպէջանի հետ գործակցութեան, մինչ այդ մարզին մէջ ներկայիս սահմանափակումներ կան:

Ի. Ալիեւ ալ յոյս յայտնած է որ լուծումը արդարացի կ'ըլլայ եւ Մինսկի խումբը հանդէս կու գայ նոր մօտեցումներով:

⁂

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԵԹՐՈՅԻ ՊԱՅԹՈՒՄԻՆ ՀԱՅԵՐ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ

Մոսկուայի մեթրոյին մէջ Փետր. 6-ին պատահած պայթումին առաջին տուեալներով երկու Հայեր վիրաւորուած էին. 35 տարեկան Ռաֆիկ Մելքոնեան եւ 36 տարեկան Լաուրա Եղիազարովա: Երկուքն ալ հիւանդանոց փոխադրուած են:

⁂

ՀՅԴ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԱԾ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հ.Յ.Դ.-ի 29-րդ ընդհանուր ժողովը Փետրուար 6-ին բացուած է Երեւանի մէջ 114 տարեկան կուսակցութեան Դ. Ընդհ. ժողովն է որ կը գումարուի Երեւանի մէջ: Առաջինը (9-րդ) 1919-ին գումարուած է Հայաստանի Ա. անկախութեան օրով, երկրորդը 1992-ին, 25-րդն էր որ ընդմիջուեցաւ օրուան նախագահին՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հրամանագրով: Երեւանեան երրորդ ընդհանուր ժողովը 2000-ին էր:

Ներկայի ժողովին Հայաստանի ու Արցախի ներկայացուցիչներուն հետ կը մասնակցին 30 երկրէ պատգամաւորներ: Հանդիսաւոր բացման նիստին ներկայ գտնուած են Ազգային Ժողովի նախագահ եւ «Օրինաց երկիր» կուսակցութեան ղեկավար Ա. Պաղտասարեան, վարչապետ Ա. Մարգարեան, ԼՂՀ Ազգային Ժողովի նախագահ Օ. Եսայեան, Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը, քաղաքական կուսակցութիւններէ ներկայացուցիչներ: Ժողովին ուղերձներ յղած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան:

Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրանդ Մարգարեան բացման ելոյթին ծանրացած է կուսակցութեան հիմնական նկատուած կէտերուն վրայ. ըսած է թէ ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը առօրեայ եւ ապագային միտող է իսկ Արեւմտահայաստանինը՝ մեր իրաւունքի, մեր գոյութիւնը ապահովող, յարատեւութիւնը պայմանաւորող անհրաժեշտութիւնը: Ասիա անդրադարձած է հայեւթուրք հաշտեցման յանձնաժողովին, շեշտած թէ դէմ են անոր: «Հաշտութիւնը կարող է հիմնուել միայն ճշմարտութեան եւ փոխադարձ յարգանքի վրայ: Թող ոչ ոք մեզ չհամոզի թէ Թուրքերը չգիտեն, կամ դեռ իրենց համար փաստուած չէ ցեղասպանութիւնը: Ան սակարկելի չէ. պատմական միջադէպ չէ որ քննութեան նիւթ դառնայ: Այն ժամանակի մէջ եւ այսօր իսկ շարունակուող փաստ է» ըսած է ան:

Ակնարկելով սահմանի բացումին, զայն «կեղծ օրակարգ» համարած է, այնքան ատեն որ Թուրքիա կը հերքէ ցեղասպանութեան հարցը: «Մենք դէմ ենք Հայաստան-Թուրքիա որեւէ յարաբերութեան եթէ այն պէտք է նշանակի որեւէ նախապայմանի ընդունում մեր կողմից» ըսած է Հ. Մարգարեան:

Հիմնական որպէս Գ. կէտ, խօսած է Ջաւախքի մասին. ըսած է թէ ան այսօր վառօդի տակառի մը կը նմանի, զոհ՝ Վրաստանի յաջորդական իշխանութիւններուն ազգային խտրականութեան քաղաքականութեան ու կաշկանդուած՝ Արցախի հարցին եւ Հայաստանի խոցելի վիճակին պատճառով: «Մենք ցանկանում ենք ուժեղ, կայուն Վրաստանի կազմում պետական գուրգուրանքի արժանացած ինքնավար Ջաւախք» շեշտած է Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչը:

⁂

ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒԱԾ Է ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Արտաքին գործերու նախարարութեան մամուլի եւ տեղեկատուութեան վարչութեան պետ Հ. Գասպարեան անդրադառնալով Հ.Յ.Դ. 29-րդ ընդհանուր ժողովին Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրանդ Մարգարեանի կարգ մը նշումներուն, ըսած է թէ անոնք միայն կուսակցութեան դիրքորոշումներն են: «Հայաստանի Արտաքին գործերի նախարարութիւնը համաձայն չէ այնտեղ արտայայտուած դրոյթներից շատերին եւ դրանք չեն արտայայտում Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը» աւելցուցած է ան, ապա շեշտած է. «Ճիշդ է, Հ.Յ.Դ.-ն մաս է կազմում կառավարող համախոհութեան, սակայն Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը սահմանադրութեամբ վերապահուած է նախագահին»:

⁂

Ի. ԱԼԻԵՒԻ ԼԱՒԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուայէն վերադարձին Բաքուի օդակայանին մէջ Ազրպէջանի նախագահը յայտարարած է թէ ներկայիս լաւ պայմաններ կան նոր առաջարկներու համար: Ան ըսած է թէ Եւրոպական միութեան տեղեկագրին մէջ դրական կէտեր կան որոնք կը համապատասխանեն իրենց շահերուն: Ըստ Ի. Ալիեւի, ռուսական մամուլը արդէն կը գրէ Հայերու յարձակողական ընթացքին մասին, մինչդեռ տարի մը առաջ այդ առընչութեամբ խօսք չկար: Ան ապահովութիւն յայտնած է որ Ազրպէջանի համար շահեկան առաջարկներ կ'ըլլան եւ թէ ժամանակը կ'աշխատի իրենց օգտին:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԺԻՒՓԷԻ ԹԵՐԹՈՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Շաբաթավերջը Ալէն Ժիւփէի ժողովրդականութեան նուիրուած էր Պայոնէն Փարիզ: Նախ, Պայոնի մէջ է, Փետր. 7-ին որ Ռաֆարէն եւ Ժիւփէ եկած էին զօրավիգ ըլլալու շրջանային ընտրութեան թեկնածուին՝ Կզաւիէ Տարքոսի: Նոյն ընտրաշրջանին մէջ, կայ մեծամասնութեան այլ թեկնածու մը՝ Ֆր. Պայրու: Ռաֆարէն բուռն ելոյթ մը ունեցած է գովելով Ժիւփէն, նախքան Տարքոսը, շեշտելով. – «Ա. Ժիւփէն Իւ – էՄ – Փէ-ն հիմնեց, Իւ – էՄ – Փէ-ն՝ մեծամասնութիւնը բերաւ, ինք՝ մենք ենք»: Դեռ բարեփոխելով էՍ – էՄ – էՍ-ը, զայն թարգմանեց՝ համակրութիւն արտայայտուած անկեղծօրէն:

Գլխաւորաբար յաջորդ օրն է, Կիրակի, որ Իւ – էՄ – Փէ-ի Բ. համագումարը ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ պանծացումը Ա. Ժիւփէի: Թի – շըրթներ Ժիւփէ արձանագրութեամբ, հանրագրեր, ուր գրուած էր՝ «Ժիւփէ, քեզ կը սիրենք» եւ այլն, եւ այլն: Շուրջ 15 հազար հոգի հաւաքուած էին եւ Ժիւփէի գովքը հիւտղները իրարու յաջորդեցին իրենց ելոյթներով, սկսելով Տուսթ – Պլազիէն, որ բառերը չծամծմեց, յայտարարելով՝ «Ո՛չ, Ալէն առանձին չես: Քու պատիւդ մեր ամէն մէկուն պատիւն է»:

Ա. Ժիւփէ շատ յուզուած է, կը գգուշացնէ ապարդիւն պայքարներու դէմ եւ կը պատրաստէ Իւ – էՄ – Փէ-ի նախագահութեան ընտրութիւնը աշնան, երբ ինք կը քաշուի:

Ռաֆարէն ալ իր ելոյթին մէջ կրկին լը գիմէ սկզբնատառերու (սիկլը) բարեփոխան մը, թէ – էՍ – Տէ որ իրեն համար կը նշանակէ «ամէն բան բացի բաժանումէն», դէմ դնելու համար ալ տարազի մը՝ «ամէն բան բացի Սարքոզիէն»:

⁂

Առայժմ Ժ. Շիրաքի նշանակած քննիչ յանձնախումբին երեք անդամներուն չեն պատասխանած Նանթէրի դատաւորները, որոնք բողոքած էին իրենց վրայ եղած ճնշումներուն դէմ՝ խուզարկութիւն, թալան, հեռաձայնային խօսակցութեանց ունկնդրութիւն: Այս յանձնախումբին նշանակումը բաւական աղմուկ ալ հանած է:

Ընկերվարական երեսփոխան՝ Ռոժէ-Ժերար Շվարցընպէրկ, գրաւոր դիմում մը ըրած է Արդարութեան նախարարին, որպէսզի հետապնդուին այն նախարարները որոնք, մեկնաբանելով Ալէն Ժիւփէի դէմ տրուած վճիռը, պատժական օրինագիրքին թիւ 434 – 25 յօդուածին դէմ գործած են: Ըստ այդ յօդուածին, կարելի չէ հրապարակաւ վարկաբեկել դատավճիռը, երբ ան կը վնասէ արդարութեան հեղինակութեան: Պատիժը 6 ամիս բանտարկութիւն է: Ինչ որ կը վերաբերի քաղաքացիին, ալ աւելի կը վերաբերի նախարարի մը:

⁂

Հեռատեսիլի «Ֆրանս 2» կայանի ճակատագիրը կ'որոշուէր Փետրուար 9-ին եւ 10-ին: Ծանօթ է, որ Փետրուար 3-ին, ժամը 20-ին, Տաւիտ Փիւժատաս սխալը գործած էր յայտարարելու որ Ժիւփէ հետզհետէ պիտի քաշուի քաղաքական կեանքէ, մինչ, նոյն պահուն ենթական հակառակը կ'ըսէր Թէ – էՖ – 1 կայանէն: Փիւժատաս ներողութիւն խնդրեց յաջորդ օրը, բայց, հարցը չփակուեցաւ եւ լրագրողները բողոքի դիմեցին լրատուութեան տնօրէնին՝ Օլիվիէ Մազըրոլի դէմ: Փետրուար 9-ին եւ 10-ին կայանին լրագրողները պիտի պատասխանէին երկու հարցումներու, որոնք կը վերաբերին տնօրէնին հանդէպ վստահութեան քուէի մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ նախագահական ընտրութեան թեկնածուներէն՝ Իվան Ռիպկին անհետացած է Փետր. 5-էն ի վեր: Դումայի նախկին նախագահ, Ռիպկին անկախ թեկնածու մըն էր եւ բարեկամ՝ Բերեզովսկիի: Կը վարէր Ազատական Ռուսաստանի մէկ թեւը: Իր անհետացումը պատճառ է որ նախագահական ընտրութիւնը միայն վեց թեկնածու ունենայ առ այժմ:

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Փասոք կուսակցութիւնը, Փետր. 8-ին, ընտրեց իր նոր նախագահը յանձին Արտաքին նախարարին՝ Ժորժ Փափանտրէուի: Միակ թեկնածուն էր յաջորդելու համար Սիմիթիսի:

ՄԵԾՆ-ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ գահաժառանգ իշխանը՝ Շառլ, անակնկալօրէն այցելութիւն մը կատարեց Պասրա, ուր կը գտնուի անգլիական զօրքը: Իրաքէն անցաւ Իրան, ուր այցելութիւն մը կու տար երկրաշարժէն աւերուած Պամ քաղաքին:

ՃՈՆ ՔԷՐԻ կը շարունակէ իր յառաջդիմութիւնը դեմոկրատ կուսակցութեան նախնական համագումարներուն մէջ եւ վերջին յաղթանակ մը տարած է Մէյնի նահանգը, Միչիկանէն եւ Ուաշինկթընի նահանգներէն ետք:

ՀԱՅԻԹԻԻ Կոնայվ քաղաքին մէջ, բուռն բախումները կը շարունակուին: Քաղաքը ըմբոստներու ձեռքը անցած է Փետ. 5-էն ի վեր եւ իշխանութիւնները ապահովութեան ուժեր ղրկած են: Ընդդիմադիրները կը շարունակեն պահանջել նախագահ Արիսթիտի հրաժարականը: Բաւական զոհեր կան բնակչութեան թէ ապահովութեան ուժերուն մէջ:

ՇԱՐՄ-ԷԼ-ՇԷՅԽԻ Պօյինկին արկածը դեռ համոզիչ լուսաբանութիւններ չունի, հակառակ երկու սեւ տուփերուն: Ֆրանսական «Քննութիւն Արկածի Գրասենեակ»ին տնօրէնը՝ Փօլ-Լուի Արսլանեան կարգ մը մանրամասնութիւններ հաղորդած է զոհերու ընտանիքներուն: Ըստ իրեն, գօգփիթի անձնակազմը իրար չէ անցած, բայց, քանի ժամանակը կ'անցնի, զարմացած է եւ մտահոգ: Շատ աւելի ուշ է որ անձնակազմը կ'անդրադառնայ որ տագնապալի կացութեան մէջ է: Մինչեւ վերջին երեք երկվայրկեանները կացութիւնը պարզապէս մտահոգիչ է, բայց խուճապ չկայ: Տնօրէնը կ'աւելցնէ նոյնիսկ՝ «վստահ իսկ չեմ որ կը գիտակցին թէ ջուրը կ'իյնան»:

ԽՐԱՔՑԻՆԵՐՈՒ ճիհատը Ամերիկացիներուն դէմ եւ հակազդեցութեան վախէն կը նախընտրէ անանուն մնալ, ինչպէս կը վկայէ Մոնտի թղթակիցը: Անոնցմէ մէ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԴԳԱԼ ՄԸ ԿԵՌԱՍԻ ԱՆՈՒՇՈՎ

Տժգո՜յն դեղին է մթնոլորտը... Հիւանդագին: Սարդոստայնի մը մէջ ինկած անզամալուծուած միջատի մը նման, քարացած եմ, սակայն կը քրտնիմ...

Շուրջս ամբոխ մը օտար հարազատ...
Ամբոխը հարազատ՝
մասնիկ մը այն ժողովուրդէն,
որ կերտած է հրաշալի տաճար մը
հո՛ն՝
տժգո՜յն դեղին
այս մթնոլորտէն հիւանդագին
քիչ մը անդի՛ն...

Ամբոխը օտար՝
մասնիկ մը այն ժողովուրդէն,
որ կառուցած է տժգո՜յն դեղին
այս մթնոլորտը հիւանդագին
հո՛ս՝
հրաշակերտ տաճարէն
քիչ մը ասդի՛ն...

Շուրջս ամբոխ մը օտար հարազատ՝
որ տժգո՜յն դեղին
այս մթնոլորտը հիւանդագին
կնքած է անունով
հրաշակերտ տաճարին...

Զուարթնո՛ց:
Զուա՞րթ... ո՞վ...
Զուարթնո՞ց... ո՞ւր...
Ի՜նչ Զուարթնոց... Սպանդանո՜ց...

Անշարժ մարմնիս մէջ բանտարկուած, կը բռնաբարուինք ես ու տաճարս միասի՛ն, միատե՛ղ, այստե՛ղ...

Բաո՛ս:

Անսպասելի չէ՛ լեղի եղելութիւնը, այլ պարզապէս՝ անխուսափելի: Մի՛շտ միեւնոյնը եղած է, սակայն մի՛շտ, տարբե՛ր միեւնոյն մը, անշուշտ մի՛շտ քաոսային:

Անհեթեթ ժապաւէն մը կը հեռացնէ զիս, մի քանի քայլ անդին դտնուող երկու ընկերուհիներէս: Երկու ընկերուհի, մէկը ճարտարապետ, միւսը պատմագէտ, ես ալ ձեռք կայ մէկ, եղած ենք երե՛ք:

Կատղա՛ծ է ճարտարապետ ընկերուհիս: Կը դղրդայ ու կը պոռթկայ... Հըրաբուխի մը նման կը պայթի սանձուած ու կուտակուած բարկութիւնը, ոչ միայն այս թոհուբոհին դէմ, այլ մառներու վրայ համբուող, մի քանի օրուան մեր ապրած ու տեսած անհանդուրժելի անիրաւութեան դէմ, հանդէպ հողի՛ն, քարի՛ն, վանքի՛ն, եւ հողին քարին վանքին պատկանող անտէ՛ր ժողովուրդին:

Արեւելահայերէնով չաղախուած արեւմտահայերէն ընդվզումը կը զարնուի տժգո՜յն դեղին պատերուն եւ այս քաոսը կը հասցնէ գագաթնակէտին, բայց ո՛չ վերջակէտին...

Մինչ անմար հրաբուխ դարձած ճարտարապետ ընկերուհիս դո՛ւրս կը թափէ հոգիին մէջ եռացող ցաւը, պատմագէտ ընկերուհիս, ամբողջովին հակառակը այս պատկերին, կը ճամբորդէ դէպի խորքերը իր հոգիին... Ցուցամատին եւ միջնեմատին միջեւ խեղդուած ծխախոտի փոքրացած գլանիկը կը մօտեցնէ շըրթունքներուն, խորո՜ւնկ ներս կը քաշէ մխացող ծուխը: Կիտուած յօնքերը ապացո՛յց են, որ ան կը վերլուծէ ո՛չ միայն այս տժգո՜յն դեղին պատերուն մէջ տիրապետող անիշխանական իրավիճակը, այլեւ պատերէն անդի՛ն, փտանդուած սահմաններով երկրին ճակատագրական իրավիճակը: Զէ՜... տակաւին աւելի՜ն... Կիտուած յօնքերուն վրայ կուտակուած կնճիռները ապացո՛յց են, որ ան կը վերլուծէ երկրին փտանդուած սահմաններէն անդի՜ն, մեր երգերէն ու տաղերէն գլորած ինկած, լքուած ու որբացած, պատմութեան սուրբ մասունքներուն ողբերգական իրավիճակը: Հոգիին յատակի խաւերէն ու ցաւերէն արտաքսուող ծուխը կը բարձրանայ, եւ աւելի՛ կը ծանրացնէ գլխուն պսակուած մո՜ւթ, սեւ ամպը...

Երկո՛ւ ընկերուհի, մէ՛կը ճարտարապետ, մի՛ւսը պատմագէտ, իսկ ե՛ս ձեռք կայ մէկ, դումարը երե՛ք: Առաջինը՝ հրաբուխ կտրած, երկրորդը՝ գլխուն մո՜ւթ, սեւ ամպ մը պսակած, իսկ երրորդը ե՛ս՝ Սոդոմ Գոմորի մէջ աղէ արձան դարձած:

Այո՛: Պարզապէս կը գտնուինք մեր հայրենիքի Զուարթնո՛ց օդակայանին մէջ, երկրորդ հազարամեակի, երրորդ տարուան, Հոկտեմբեր ամսուն, երրորդ առաւան մղձաւանջային աղջամուղջին:

Երեքով ապրած ենք լան ու ցաւը միասին, մառներու վրայ համբուող, մի քանի յաւերժական օր, իսկ այսօ՛ր, լալով ցաւով պարուրուած, ինծի՛ վիճակած է առաջնահերթութիւնը մեր երբողութենէն ազրդելու եւ սահելու անհեթեթ ժապաւէնէն ա՛յն կողմ, այսինքն ա՛յս կողմ, ըմպելու լեղի եղելութիւնը, եւ վերջապէս, ճգնաժամէն ճողոպրելով արտաքսուելու օտար այս հարազատութենէն, դէպի հարազատ օտարութիւնը:

Սիրայօժար սատացած եմ աւկէ անկէ, հին ու նոր բարեկամներէ, գիրք մը ասոր համար, գիրք մը անոր համար, գիրքեր ասոր անոր համար, զետեղած ու լեցուցած դատարկ ճամպրուկիս մէջ, իսկ անձնական հարստութիւնս զօռով մօռով բաւեցուցած, ամբողջութեամբ տեղաւորած ձեռքի սակառիս մէջ: Հարստութիւն մը չնչին, ինծի համար անգին...

Լաւաշ հա՛ց
մէջը փաթթած
տերցի բոյրով
երիցուկի թոյրով
լեռնաշխարհ մը որբացած...
Նո՛ւռ նռնենի՜,
ընկո՛յզ ընկուզենի՜,
ինչո՞ւ եղակի
թող ըլլայ յոգնակի...
Նռնե՜ր, ընկոյզնե՜ր,
չարոցնե՜ր, քաթանե՜ր,
նուշե՜ր, անուշնե՜ր,
յաւերժութիւն պարունակող
մառներու վրայ համբուող
յուշի՜կ յուշի՜կ
մի քանի օրե՜ր...

Ծո՛վ հրմշտուքը կը շպրտէ զիս ըսպանդապործին ճի՛շդ դիմացը: Պաղաբիւն ոճով, հրամայական եղանակով կը պահանջէ ճամպրուկս: Կը յանձնեմ: Նո՛յն ոճով եւ նո՛յն եղանակով կը պահանջէ նաեւ ձեռքի սակառս: Կը վարանիմ. աջ ձախ կը նայիմ, սակայն ուրիշ ելք չունիմ. ուզե՜մ չուզեմ պէտք է հընազանդիմ: Հլու հնազանդ կը յանձնեմ ձեռքի սակառս: Նժարին վրայ կը դնէ, կը կշռէ, եւ անշո՛ւշտ չա՜տ ծանր կը գտնէ խանձարուրած հարստութիւնս: Հրմշտուքէն բզքտուած, այժմ վզիս վըրայ, սուրի մը նման, կախուած է հըրակայական տուգանք մը: Հպա՜րտ ուսուցչուհիի աղերսալի հայեացքով եւ լեզուով կը փորձեմ շարժել սպանդապործին գութը: Գո՞ւթ... անօգո՜ւտ... Անփոփո՛խ ոճով եւ եղանակով կը կրկնէ պահանջուած գումարը: Կը թափթփին վըրայէս հպա՜րտ ուսուցչուհիի պատրանքները, եւ կը մնամ կիսամերկ, հայերէն լեզուի ուսուցչուհիի խե՜ղճ ու կրակ աշխատավարձքի ցնցոտիներով:

Ստիպուած եմ դատարկել սակառիս պարունակութիւնը, մեղմացնելու համար սուր տուգանքին ծակծկոցը: Օգնութեան կը հասնին ընկերուհիներս, անտեսելով անխմաստ դարձած անհեթեթ ժապաւէնը: Մէկի՜կ մէկիկ սակառէս դո՛ւրս կը թափին հաւաքած գանձերս, իրենք ալ հետս ոտնակոխուելու այս քաոսին մէջ:

Բայց ո՛չ ... ո՛չ ... ո՛չ կեռասի անուշը: Զե՛մ կրնար դո՛ւրս ձգել Ժասմինեան հաւատքով, յոյսով, սիրով պատրաստած, փակած, նուիրած կեռասի անուշը... անկարելի է:

Գիւմրի ապրած է Ժասմինան: Եօթն ձգելով արհաւիրքի օրերն ու յիշատակները, վերադարձած է հօրենական գիւղ, փտանդուած սահմանին չա՜տ մօտիկ, եւ այսօ՛ր, իր ուսուցչուհիի կամքով եւ հաւատքով, ո՛ղջ կը պահէ ամբողջ գիւղ մը (*), դպրոցով, մանկապարտէզով, ապագայի երազներով, դիտելով սահմանէն երբեմն անդին, երբեմն ասդին...

Երեք ընկերուհի, մէկը ճարտարապետ, միւսը պատմագէտ, իսկ ես նուազ մէկ: Սպանդապործէն ազատագրած, կը զրկեն զիս երկու ընկերուհիներս միասին: Կը զրկեն զիս, դիմացս բացուող դռնէն: Կը քալեմ ուժասպառ, ուշադրութեամբ գրկած Ժասմինային հաւատքն ու սէրը, կեռասի անուշը...

Կը փակուի ետեւէս դուռը:

Հո՛ն՝ ետիս կը մնան երկու ընկերուհիներս եւ տժգո՜յն դեղին մթնոլորտը:

Աչքերս կը փակեմ:
Մթութիւն:
Լռութիւն:

Մո՛ւթ ու լո՛ւռ օր մըն է. տօնական՝ բայց սովորական: Արեւմուտքի չքեղութեան եւ ճոխութեան տակ կքած, կորսնցուցած են տօները իրենց իսկական խորհուրդը: Շքեղութեան եւ ճոխութեան մէջ խեղդուած, տխո՜ւր են տօնական օրերը...

Հիւրեր ունիմ: Եկած են շնորհաւորելո՞ւ... Թերեւս:

Հիւրեր ունիմ, սակայն հրամցնելու ոչինչ: Դատա՛րկ է տունս: Ըմբոստացած եմ չքեղութեան եւ ճոխութեան դէմ, ժուժկալութեամբ: Քրտնած թէյնիկէս բարձրացող եռացող բոյրը, կը կակուղցնէ հոգիիս հանդոյցները: Ձեռքս կը սողոսկայ խոհանոցիս դատարկ պահարանին մէջ, կը խարխափէ եւ դո՛ւրս կը բերէ, մո՜ւթ անկիւնը լքուած, ամխնե՜ր մոռցուած կեռասի անուշը: Դանդա՜ղ կը բանամ ամո՛ւր փակուած շիշը: Բացուող կափարիչին հետ, դո՛ւրս կը թափին ուլո՛ւնք ուլո՛ւնք կարմիր կեռասները, հովին խա՛ղը, հողին բո՛յրը, Ժասմինային մառներէն ծլած կեռասենիին տերեւները... Թաւշային կարմիրը կը ներկէ, կը ջերմացնէ տանս տօնական տխո՜ւր մթնոլորտը:

Դգա՜լ դգալ կը հրամցնեմ,
դգա՜լ դգալ կը պատմեմ,
հողէն հովէն,
ծառէն ծաղիկէն,
լեռնէն ձորէն,
կանգնած հո՛ն, արեւով,
հովին դիմա՛ց,
հովին խա՛ղը
մագերուս եւ ոունգերուս մէջ...
Հովը կը փչէ՜...
Հովը թեւ թեւ կը տանի՜...
Հոգիս հովին հետ կը թռչի՜,
երբեմն սահմանէն անդի՜ն,
Երբեմն սահմանէն ասդի՜ն...

Ցաղթական կը ժպտիմ սպանդապործին: Դգա՛լ դգալ կը ներկեմ տժգո՜յն դեղին մթնոլորտը, զուարթացին, սեւցած ճակատագիրը երկրին, երազանքը անտէր ժողովուրդին...

Երե՛ք ընկերուհի, մէկը ճարտարապետ, միւսը պատմագէտ, իսկ ես հեռո՜ւ, մինա՛կ, նուազ մէ՛կ:

Իրենցմէ հեռո՜ւ... իրե՛նք ալ
հեռո՜ւ...
Դգա՛լ մը կեռասի անուշով
կ'անուշնեմ կեա՛նքս առանձին
օտար հարազատ ժողովուրդիս հետ
միասի՛ն...

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Յունուար 25

(*) Յ. Գ. – Ժասմինան կ'ապրի Ողջի սահմանային գիւղը, որ կը գտնուի Գիւմրիի հիւսի՛ս արեւմուտքը: Ժամանակին թրքաբնակ, այսօր ամբո՛ղջովին հայաբնակ: Ունի վաթսուն հինգ ընտանիք: Մի քանի բա՛ռ սփիւռքահայ ընկերներ, ձեռք երկարելով գիւղին, գիւղացիին, այսօր Ողջին ունի իր մանկապարտէզը՝ այսինքն ժպի՛տը, ծիծա՛ղը, ապագայի յո՛յսը: Հպա՜րտ է Ողջին իր նորաստեղծ մանկապարտէզով: Մօտակայ գիւղերէն երախաներ, երկա՜ր ճամբայ կտրելով, կը յաճախեն Ողջիի գողտրիկ, գունաւոր, արե՛ւ մանկապարտէզը:

Ինչո՞ւ Ողջիի մօտակայ գիւղերն ալ չունենան իրե՛նց մանկապարտէզը՝ այսինքն ժպի՛տը, ծիծա՛ղը, ապագայի յո՛յսը...

Իրականացնելու համար այս երազը, հարկաւոր են ի՛մ եւ քո՛ւ, անձա՜յն երկարող ձեռքերը...

Ա. Ս.

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ ԳԱՂՏՆԻ ՊԱՐՏԷԶԸ

Գրախօսական մը չէ, այլ սրտաբուխ ներբողական մը՝ այնքան անհրաժեշտ եւ հսկայական աշխատանքի մը առթիւ, որ պտղաւորուած է «Գաղտնի Պարտէզ» անունով:

Հայ բանաստեղծութեան իշխան Վահան Թէքէեանի ամբողջական գործերը պարունակող –գրեթէ ամբողջական– այս փառաւոր հատորը լոյս տեսած է Պէյրութի մէջ, 2003–ին, Արամ Սեփեթճեանի «Սիփան» հրատարակչութենէն, մեկենասութեամբ Հալէպի Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Միհրան եւ Անի Պըլըքեան Մշակութային Հիմնադրամ»ին:

Հատորը կը բացուի Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Լեւոն Անանեանի իբր նախաբան ծառայող «Վահան Թէքէեան Ուսուցչի Ներկայութիւն» գրութեամբ, որմէ յետոյ, «Սփիւռք» Գիտաուսումնական Կեդրոնի տնօրէն դոկտ. փրոֆ. Սուրէն Դանիէլեան մեզ կը պտտցնէ «Հայ բանաստեղծութեան գաղտնի պարտէզ»ին մէջ, ընթերցողներուն համտեսել տալով պարտէզին հիւթեղ պտուղները, ապա, վաստակաւոր գրականագէտ Երուանդ Ազատեան խոր ուսումնասիրութեամբ մը երեւան կը հանէ «Վահան Թէքէեան – ի՛նչ որ տուաւ ուրիշին»:

Մտնելով այդ հոյակապ պարտէզէն ներս, կը չարունակենք ըմբոշխնել Թէքէեանի մշակած հիւթեղ պտուղները: Եւ որքան յառաջանանք, կ'ըլլանք աւելի ու աւելի երախտապարտ ու երկիւղած, որպէսզի չկոտրենք ոչ մէկ ծառ ու չճըզմենք ոչ մէկ ծաղիկ:

Վահան Թէքէեանի «Հոգեր», «Հրաշալի Յարութիւն», «Կէս Գիշերէն Մինչեւ Արշալոյս», «Սէր», «Հայերգութիւն», «Տաղարան» եւ «Ամբողջական Երկեր. 3–րդ եւ 4–րդ հատորներ»ը ամփոփուած են մէկ հատորի մէջ, որ արդասիքն է Արամ Սեփեթճեանի տքնաջան ու նուիրեալ աշխատանքին:

Միշտ մտածուած է Մեծերու յոբելեանները նշելու լաւագոյն ձեւին մասին՝ գրաւոր ու բանաւոր արտայայտութիւններով: Եւ Սեփեթճեան Մեծերու մէջ այս Մեծին ծննդեան 125–ամեակին առթիւ «Գաղտնի Պարտէզ»ի հրատարակութեամբ անփոխարինելի նուէր մը ըրած է ընթերցողներուն, որոնք յարաճուն ըմբոշխնումով, եւ եթէ կարենան, ամբողջականօրէն վայելեն Թէքէեանի բարձրորակ արուեստը:

Բայց չմխրճուինք Թէքէեանի արուեստը քննելու եւ դրուատելու փորձութեան մէջ, ինչ որ մեր մտադրութիւնը չէր արդէն: Ինչպէս ըսինք սկզբնաւորութեան, այս գրութեան նպատակը արժանի գնահատանքը կատարելն էր հսկայական գործին ու զայն կատարողին, որ Լիբանանի հետզհետէ ամայացող գրական ասպարէզին մէջ գրեթէ մինակ մնացած Արամ Սեփեթճեան արձակագիրն է՝ խենթ նուիրեալը հայ գրականութեան: Սեփեթճեան այն «Տղաք»ներէն է, որոնց մասին է որ անմահ բանաստեղծը գրած է՝ «Տղաքներ կան որ կ'ապրին մինչեւ քառասուն տարեկան, մինչեւ յիսուն ու վաթսուն, որքան որ մարդը ապրի»:

Այո՛, իր եօթանասունամեակը ողջունող այս անհանդարտ Տղան Պէյրութ, Հալէպ, Հայաստան երթեւեկելով, տագնապելով ու նաեւ ուրիշները տագնապեցնելով, Թէքէեանի ծննդեան 125–ամեակի հանդիսութիւններուն գլխաւոր մղիչ ուժը հանդիսացաւ, եւ այդ առթիւ կանգնած մնայուն Յուշարձանին՝ «Գաղտնի Պարտէզ»ին հրատարակութեան ճարտարապետը եղաւ, ընտրանի խումբի մը գործակցութեամբ:

Մասնաւոր գնահատանքի արժանի է նաեւ Հալէպի Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Միհրան եւ Անի Պըլըքեան Մշակութային Հիմնադրամ»ի պատասխանատու մարմինը, որ իր առաքելութեան խոր բարձր գիտակցութեամբ յանձն առած է այս մեծածախք հատորին նիւթականը:

Հայ բանաստեղծութեան իշխանին ծննդեան 125–ամեակին առիթով աւելի աւելի գեղեցիկ ու մնայուն նուէր մը չէր կրնար տրուիլ ի՛ր միջոցաւ եւ ի՛ր գանձերով, հայ գրականութեան գանձարանը ճոխացնելու համար:

ՀԱՅԿ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Յունուար 28

ՊԷՅՐՈՒԹ

ԲԱՑՈՒՄ՝ «ԹՄՄ ԳԵՐՍԱՄ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ՍՐԱՀ»Ի

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան ու Թէքէեան Մշակութային Միութեան Լիբանանի Վարչական Խորհուրդին նախաձեռնութեամբ, ինչպէս նաեւ ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան հովանաւորութեամբ, Յունուար 30, Ուրբաթ երեկոյեան բացումը տեղի ունեցաւ ԹՄՄ Գերսամ Ահարոնեան սրահին, Թէքէեան կեդրոնի 7-րդ յարկի շքեղօրէն կահաւորուած ու զարդարուած բաժնին մէջ:

Գերսամ Ահարոնեան ընտանիքը ներկայացուց կրտսեր թոռնիկը՝ Արին, իսկ կողակիցը՝ ընկերուհի Սոնան, առողջական պատճառներով չէր կրցած ներկայ գտնուիլ, սակայն գրաւոր իր ողջոյնի խօսքը ղրկած էր:

Լիբանանի, Հայաստանի եւ ՌԱԿ-ի օրհներգներէն ետք գործադրուեցաւ կոկիկ յայտագիր մը հանդիսավարութեամբ ՌԱԿ Շրջանային Վարչութեան ատենադպիր Հրայր Հովիւեանի:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ «Զարթօնք» օրաթերթի խմբագրապետ Պարոյր Աղպաշեան որ ներկայացուց ներհուն մտաւորական ու հրապարակագիր Գերսամ Ահարոնեանը ու բսաւ. «Իբրեւ ՌԱԿ-ի փայլուն ղեկավար ու «Զարթօնք»ի բազմամեայ խմբագրապետ, ան անքակտելիօրէն հաւատարիմ մնալով հանդերձ իր կոչումներուն, իր ուխտին, «Զարթօնք»ի դռները լայնօրէն բացած էր օրին գործող մտաւորական ու հրապարակագիր գործիչներուն, պայմանաւ որ միտքի ու խօսքի ազատութիւնները մնան իրենց արժանի ու հանդուրժելի մակարդակներուն վրայ»:

ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան անդամ ու ՌԱԿ մամլոյ Կեդրոնական դիւանի ատենապետ՝ Յակոբ Վարդիվառեան ընթերցեց ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան համաատենապետ Երուանդ Ազատեանի ողջոյնի գիրը, ուր կը մէջբերուին հետեւեալ գգացական խօսքերը. «Զէյթունի լեռներուն վառ արեւներով օծուն իր խաժ աչքերուն ցոլքը տակաւին այսօր կը ճառագայթէ գիրքերէն այն հրապարակագիրներուն որոնք կոփուեցան ու կազմուեցան իր անմիջական շունչին տակ եւ փոթորկեցան անոր հոգւոյն հրդեհներէն: Գերսամ Ահարոնեանի անունն ու վաստակը ոչ միայն պիտի ցոլան Թէքէեան Կեդրոնի այս կառոյցէն, այլ նաեւ՝ յաջորդական սերունդներուն արուեստի արարքներէն եւ տեսիլքէն»:

ՌԱԿ Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան անդամ՝ Յակոբ Փափազեան կարդաց Տիկին Սոնա Ահարոնեանի սրտի խօսքը. «Երջանիկ եմ որ արժէքաւոր մտաւորականի մը կողակիցը եղած եմ: Զաւակներս՝ Շահէն եւ Անահիտը, հպարտութեամբ կը խօսէին իրենց հօր մասին: Յուզուելով կը կարդային Մեծ Եղեռնի Յուշամատեանը: Հիացումով կը հետեւէին իրենց հօր ամբողջական նուիրումին, Հայ Ազգին եւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան» :

Խօսք առաւ ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան անդամ, ԹՄՄ Հիմնադիրներու Մարմնի Ատենադպիր եւ ԹՄՄ Լիբանանի Վարչական Խորհուրդի ատենապետ՝ Արտաւազդ Մելքիսէթեան, որ ներկայացուց Գերսամ Ահարոնեանը իբրեւ հայ սերունդներու միտքին ու հոգիին մէջ հայրենասիրութիւն դրոշմող առաջնորդը եւ անոնց սրտին մէջ հայ ժողովուրդի անժամանցելի դատը հետապնդելու հրամայականը սերմանող ղեկավարը: Պր. Մելքիսէթեան ապա դնահատանքի եւ շնորհակալութեան խօսք ուղղեց ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան անդամ եւ Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան ատենապետ Յակոբ Գասարճեանին որ նախաձեռնեց եւ հոգածութիւնը վերցուց այս սրահի վերակառուցման. միաժամանակ ան գնահատեց ԹՄՄ Տիկնանց Վարչութեան տարած աշխատանքը սրահի բարեզարդման եւ կահաւորման գծով: Ի վերջոյ Ա. Մելքիսէթեան համոզում յայտնեց որ այսօրինակ շինարար աշխատանքներ կը դրսեւորեն այն յանձնառութիւնը որ կը ստանձնենք չարունակելու մեր ազգապահպանման աշխատանքը ընփիւռքի տարածքին մէջ:

Հուսկ տեղի ունեցաւ սրահի անուանակերտ ցուցակին պաշտօնական բացումը, ձեռամբ Առաջնորդին, Պր. Դեսպանին, պետական երեսփոխաններուն, ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան անդամներուն, ԹՄՄ Հիմնադիրներու Մարմնի ատենապետ Կարապետ Պապահէքեանի եւ ՌԱԿ Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան ատենապետ Յակոբ Գասարճեանի:

Շնորհաւորելի է Թէքէեանի Տիկնանց Յանձնախումբին աշխատանքը այս բազման հանդիսութեան կազմակերպչական գործին մէջ:

Ներկաները ճոխ հիւրասիրութեամբ եւ մտերմիկ զրոյցներու ընդմէջէն ըմբոշխնեցին պահը հանդիսութեան եւ յիշատակը Գերսամ Ահարոնեան պատուական հայուն եւ անխոնջ կուսակցական գործիչին:

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՄԼՈՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գանատահայոց Առաջնորդարանին մէջ, Յունուար 9-ին, առաջնորդ Բագրատ Եպիսկ. Գալստանեանի հրաւէրով հաւաքուած են աւելի քան 100 երիտասարդ-երիտասարդուհիներ: Բագրատ Եպիսկոպոս ողջունելէ ետք ներկաները, յայտնած է որ 2004-ը «Երիտասարդներու տարի» հռչակուած է եւ թուած է գործունէութիւններու շարք մը, որոնց առաջինը պիտի ըլլայ Մեծ Եղեռնի զոհերու համազգային ոգեկոչումի միջոցառումը: Տեղի ունեցած է հարց-պատասխանի բաժին մը:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Նարեկեան սրահին մէջ, Յունուար 21-ին, Խաչեան վարժարանի Տնօրէն Միութեան նախաձեռնութեամբ, տեղի ունեցած է «Մանթըլի Օր» ի նպաստ վարժարանին: Մթնոլորտը ոգեւորած է երգիչ՝ Պարթեւ:

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Սուրբ Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագով եւ հոգեհանգիստով ոգեկոչուած է Խաչեան վարժարանի «Օր»ը: Յաւարտ արարողութեան ներկաները հաւաքուած են «Շուլէս Ճօս» ճաշարանը աշխարհական հաւաքոյթի մը համար: Խաչեանի սան՝ Աղաւնի Ալլանեան բարի գալուստ մաղթած է ու առաջարկած որ բաժակները բարձրանան Խաչեանցիներու կենացը: Հաւաքոյթը շարունակուած է ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

Livres reçus

DOCUMENTI DIPOMATICI ITALIANI SULL'ARMENIA

4 volumes

Commissione per la pubblicazione dei documentii italiani sull'Armenia

Firenze (ITALIA)

ԾԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄՏԱՑԻՆ ԴԱՆԴԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐՆԱՑ ԴԱՐՄԱՆԵԼԻ ԸԼԼԱԼ

Ծերութեան բերմամբ ուղեղին դանդաղութեան պատճառը ուղեղին քիմիական մէկ նիւթին պակասն է: Այդ նիւթը կ'օգնէ ջղային բջիջներուն, որ կարենան ընտրել այն, որուն պիտի հակազդեն, կ'ըսէ ուսումնասիրութիւն մը, որ օգտագործած է աշխարհի ամէնէն հին կապիկները:

Ուղեղային բարձր մակարդակի աշխատանքներ, ինչպէս՝ տեսողութեան ճամբով ճանաչում կամ լեզուական հասկացողութիւն, կարիքը ունին ուղեղին մէջ տեղեկութեանց «հասկացողութեան», սակայն անոնք անկում կ'արձանագրեն, երբ մարդիկ կը ծերանան: Այս անկումին պատճառը կը թուի ուղեղային ԿԱԳԱ նիւթին նուազումը ըլլալ, կ'ըսեն ամերիկեան Եուլթա համալսարանին բժշկագիտութեան բաժանմունքին հետազօտողները:

Մաքաք տեսակի կապիկներ, մարդոց մօտ 90 տարեկանի համապատասխան տարիքով, այնքան «սուր միտք» չեն ցուցաբերած տեսողական փորձարկումներու մէջ, բաղդատած՝ աւելի երիտասարդներու, հակառակ իրենց կատարեալ տեսողութեան: Սակայն, երբ անոնց հայթայթուած են դեղեր՝ ուղեղին մէջ ԿԱԳԱյի համեմատութիւնները աւելցնելու համար, անոնք մեծ բարելաւում արձանագրած են:

Առտի Լեւընթալ կ'ըսէ, թէ ԿԱԳԱյի հայթայթումը ջղային բջիջները կը հանդարտեցնէ, եւ անոնք ընտրելու աւելի կարողութիւն կ'ունենան:

Կարեւոր տուեալ մըն է այն, որ մտային անկումը կրնայ դիւրաւ դարմանուիլ, կը յայտնէ ան, դիտել տալով, որ բոլոր բջիջները տակաւին հոն են եւ կը գործեն ու հարցը «փոխանցումի» կը վերաբերի:

Ուսումնասիրութիւնը առաջինն է, որ ցոյց կու տայ, թէ ԿԱԳԱն կամ անոր ազդեցութիւնները աւելցնելը կրնայ մտային անկումը դարմանել: Սակայն դեղեր, որոնք ԿԱԳԱյի ազդեցութիւններուն թափ կու տան, ընդհանրապէս կ'օգտագործուին տաղեղային գործունէութիւնը հանդարտեցնելու համար եւ ոչ՝ զայն աւելի սուր դարձնելու նպատակով:

Լեւընթալ կը յայտնէ, թէ իր խմբակը տակաւին մարդոց գծով ուսումնասիրութիւններ չէ ըրած եւ կը զգուշացնէ մարդիկ ԿԱԳԱյի ազդեցութեանց թափ տուող դեղերու դիմելէ՝ սպասելով յաւելեալ հետազօտութիւններու:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Մարդիկ կան որ յետոյ լքեն ու գլուխ հակ սովորութեամբ մը կը կրկնեն այդ յուզիչ ու թանկագին բառերը անցորդ ամէն կնոջ, կը ծռին կրքով ու խոնաւ հեշտութեամբ անոնց բերաններուն, բայց անոնց սիրտը ,Արփի՛կ, ցեխակոյտ մըն է…

Յաճախ կը մտածեմ սիրոյ բոլոր խարդախ համբոյրներուն ու սիրտս կը ցաւի: Գիշերներով սէրը կը ծախեն ծառուղիներուն վրայ, կամ մութ քաղաքներու մութ փողոցներուն մէջ, առանց զուցէ գիտնալու, որ կը դաշունահարեն աշխարհի սիրտը:

Ամէն սիրոյ կեղծ խօսք, ամէն խարդախ զգուանք, ամէն սուտ կիրք, Արփի՛կ, կ'ապականէ աշխարհը ու անոր հոգին: Անկիւններու եւ խուցերու մէջ սպրդուած փոքրիկ դաւերը, սուտ երդումները, անհաւատարմութիւններն ու անբարիշտ ու վաճառքի հանուած սէրերն են, որ կը կուտակուին իրարու վրայ տարիներէ ի վեր եւ կը պղտորեն աշխարհը, կը գարշահոտեն մեր փողոցները… Այսքան ապականութեան մէջ ի՞նչպէս չընչել…

Իւրաքանչիւրս, որ կը ծնինք, մեր սրտին մէջ իսկ կը կրենք մեր թոյնը՝ մեր ժառանգութիւնը մեր նախորդներէն: Անոր համար է որ կը նեխին մեր սրտերը ու մեր շրթները կը ստեն…

Ուշ, ուշ է ժամը ամէն գիշեր, երբ խոնջէնքը կը ծանրանայ վրաս ու կոպերս կ'իյնան իրարու վրայ: Այնքան խոր ու քաղցր է ժամը միշտ, որ կը վարանիմ ննջել: Արթուն՝ քու երազդ լայն է ու գեղեցիկ: Լեցուն ու խոնաւ աչքերով կը նայիմ միշտ դուրսի ծառերուն եւ չես գիտեր, ինչպէս իմ դէգ սիրտս կը խոնարհի:

Կ'ուզեմ իյնալ հիւանդ քու ոտքերուդ տակ, տժգոյն, խռով, լուռ ու վիրաւոր: Փափուկ ձեռքերովդ վերցնես գլուխս ու դնես ծունկերուդ: Խնամէ՛ս զիս քու սիրոյդ լոյսովն ու ջերմութեամբը: Դուրսը գարունը թո՛ղ ծլարձակի պարտէզներուն մէջ: Թո՛ղ գիշերը յառաջանայ ու աստղերը շատնա՛ն, շատնա՛ն երկնքի կապոյտին խորը: Թող ձայները գան լենա՛ն ներս: Քնքշութեամբ խօսի՛ս ինծի ու քու ձայնդ մեղմացնէ ցաւս: Գլուխս ծունկերուդ վրայ հանգչի, մինչեւ որ լոյսը բացուի վրանիս … մինչեւ որ առաւօտը վերադարձնէ ինծի երիտասարդութեանս ուժը:

Ես անունդ պիտի արտասանեմ այն ատեն՝ ինչպէս միայն սիրահար տղայ մը գիտէ արտասանել: Զայնս պիտի խռովէ քեզ: Սիրոյ աղաղակի մը պէս պիտի զարնուի սրտիդ դրան ու պիտի գաս շրթներուս համբոյրին, Արփի՛կ, ինչպէս հասուն պտուղը խզուած իր արմատէն, կու գայ հողին բարի մայրութեան…

Մայիսի վեց

Ինչպէս պատուհաններու անոյշ ծաղիկները կը փակեն իրենց բաժակները գիշերուան դէմ, այնպէս ալ շրթներս կը գոցուին, երբ մութը կ'իջնէ: Ուսերս կը կքին քու երազիդ ծանրութեան տակ եւ դողդոջուն կը թերթեմ յիշատակներու մեր վտիտ գիրքը: Աչքերը կը խոնաւնան ու սիրոյ բառեր կը դողդոջեն շրթներուս վրայ, բայց չեմ արտասաներ զանոնք:

Կը զգամ բերնիդ ջերմութիւնը մազերուս վրայ, լուսնկայ գիշերով, ձայնդ որ կը թափանցէ մարմինս ու կը ծաւալի եւ դուրսը լուռ ու խեղդուած է գիւղը գիշերուան մութ ու տարփատենչ ծոցին մէջ: Ու աստղերը ահա կը շատնան, կը շատնա՛ն, յետոյ կը խզուին իրենց արմատներէն ու կ'իյնան անհունութեան ծոցը ,ցուրտ ու մութ չիրիմ…

Կ'արթննամ երազէ մը, խոնջ ու տառապած մարմինով: Ահա՛: Մազերդ ուսերուդ ու աչքերդ ծածկած ձեռքերուդ մէջ կ'արտասուես: Յուսահատ ու պաղատագին կը խօսիմ եւ չես պատասխաներ: Հիւանդագին ու բարձրահասակ զգեստներ կը կախուին վրադ: Վարդենիի մը թուփէն խոշոր ու աղուոր վարդ մը կ'երկննայ շրթունքներուդ: Կը սկսի անձրեւել: Քու քնքոյշ ու անոյշ ուսերդ կը թրջուին: Կը հանեմ թիկնոցս ու կը ծածկեմ զանոնք: Կը նայիս աչքերուս մեծ տխրութեամբ: Թիկնոցս կը վերադարձնես ինծի ու կ'ըսես.

– Աղտոտ է թիկնոցդ, պզտի՛կ Երուանդ:

– Ուրիշը չունիմ, – կ'ըսեմ նայելով աչքերուդ ու սիրտս կ'արիւնի:

(Շար. 59)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Հրատարակչութիւն Ուսուցչաց Հիմնարկի:

Պոլիս, 2003

ԳԻՐՔ ԴԻՒՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ

Յառաջաբան՝ ՇԱՀԷ ԱՐՔ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւն:

Երեւան 2003

Անդրադարձ
Թորգոմ Արք. Մանուկեանի
«ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԱՆՃԱՐԸ ԻՐ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ ՄԷՋ»
ուսումնասիրութեան

ԳԷՈՐԳ ԲԱՂԴԻՇԵԱՆ

Սրբոց Յակոբեանց տպարան

Երուսաղէմ, 2003

Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Սեդա Մուրատեան, զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ եւ Ժոէլ Հարբուլթեան եւ զաւակը,
Օր. Ռոզա Տակառեան,
Պր. Ներսէս Տակառեան
ինչպէս նաեւ Տակառեան, Ֆիրէնկիւլեան, Շիրինեան, Մուրատեան եւ Հարբուլթեան ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, նանիին, քրոջ, ազգականին եւ խնամիին՝

ՏԻԿԻՆ ԼԵԻՈՆ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Վարդուհի Տակառեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 6-ին, իր բնակարանը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Փետրուար 10, ժամը 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին 15, rue Jean-Goujon — Paris 8e *ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ – – Գոմփինալի գերեզմանատունը, ժամը՝* 16·30–*ին*:

Մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Մուրատեան եւ Հարբուլթեան ընտանիքներուն, Ռոզա եւ Ներսէս Տակառեանի եւ Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեանի:

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :
UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

(Շար. Ա. էջէն)

կը կը պատմէ. «15 օր առաջ ամերիկացի զինուորներ եկան, ցուցափեղկս կոտրեցին, խանութս թալանի տուին, եղբայրըս տարին, որմէ ոչ մէկ լուր ունինք»: Բազմաթիւ երգեր յօրինուած են ի մեծ ուրախութիւն Իրաքցիներուն, օրինակ՝ «Ամերիկան եկաւ Պաղտատը գրաւելու, բայց, բանակը եւ ժողովուրդը զէնք ունին: Յանուն Աստուծոյ կռուինք», կամ՝ «Պուշին մարմինը փոշիին մէջ պիտի քաշքշենք», Նման երգերով խտասալիկները գաղտնաբար կը ծախուին:

ՍԱՐՍԷԼԻ մէջ է, որ կառուցուեցաւ ասորի-քաղդէացիներուն առաջին եկեղեցին Եւրոպայի մէջ: Մկրտուած է Ս. Թովմաս Առաքեալ եւ կրնայ 700 հոգի ընդունիլ: Համայնքը 10-էն 16 հազար կը նկատուի:

ԻՒՄԱՆԻԹԷ, համայնավար օրաթերթը ինքզինք սպառնալիքի տակ կը նկատէ եւ գրաւոր դիմած է Շիրաքի եւ առաջարկներ ներկայացուցած պաշտպանելու համար մամուլին բազմազանութիւնը: Օրինակ, կ'ուզէ որ արգելք հանդիսանայ մամուլի թղթատարի սակերուն յաւելումին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Նախատօնակ Տեառնընդառաջի:

Ժամը 16·30-*ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին* Տեառնընդառաջի *Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան:*

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
Տօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Այսօր գերեզմանօրհնէք *կը կատարուի փարիզեան Շրջանին գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար:*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> Pèlerinage à Deir-Ez-Zor

> Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

**

Date à retenir

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
organise un
GALA
AU PROFIT DES ECOLES
Samedi 13 mars
au PACI d'Issy-les-Moulineaux

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Երեկոյեան ժամը 16-ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋի նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն:

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
Առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԶՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի. –
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբը:
Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20·30-ին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ Է
աշակերտներու, ուսանողներու, թատերասէրներու եւ մասնագէտներու համար

ՄԷԿ ԱՐԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԿԱՇԱՐ-Ի
Ա. Բ. եւ Գ. Հատորները

Հրատարակութիւն՝
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան / Փարիզ
Խմբագրեց՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Մասնակցութեամբ՝
ԺԻՐԱՅՐ ԶՈԼԱՔԵԱՆԻ
Առաջին անգամ ըլլալով ի մի են բերուած՝ Խ. Աբովեանց, Գ. Սունդուկեանց, Յ. Պարոնեան, Թլկատինցի, Վ. Թէքէեան, Յ. Օշական, Կ. Զարեան, Գ. Մահարի, Զ. Մ. Որբունի եւ շատ ուրիշ ժամանակակից հեղինակներու
40 *ՄԷԿ ԱՐԱՐ ԹԱՏԵՐԿՆԵՐԸ*

Ամբողջական շարքի արժէքը (3 *հատոր*)՝ 45 *Եւրօ:*

Ստանալու համար դիմել՝
LIBRAIRIE ORIENTALE H. SAMUELIAN
51, rue Monsieur le Prince, 75006 Paris
Tél. : 01 43 26 88 65

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France

17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 11
MERCREDI
11 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·878
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
79e ANNEE — N° 20·878

ԹՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ ՑԱՑՏՆԱԲԵՐՈՒՄԸ՝ ՄԷԿ ՈՒ ԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ ՀԱՅ ԱՆԱՏՕԼՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ Է...

«Թէրճիւման» օրաթերթը Փետրուար 9-ի թիւին ամբողջ մէկ էջը յատկացուցած է Հայերու ցեղասպանութեան իրականութիւնը հերքելու նոր նախաձեռնութեան մը որուն առաջնորդը եղած է Թրքական պատմութեան հիմնարկին նախագահը: Ան կը կոչուի Եուսուֆ Հալաչօղլու: Տասնըմէկ տարիէ ի վեր այդ պաշտօնին վրայ կը գտնուի: Խորագիրով իսկ կը յայտնէ թէ 50 հազար փաստաթուղթի վրայ կատարուած պրպտումներով յանգած են այն իրականութեան թէ մէկուկէս միլիոն Հայ վերադարձած է Անատոլու:

Իր գլխաւորութեամբ կատարուած պրպտումին նորութիւնը այն է որ ճշդելէ ետք թէ օսմանեան դիւաններու մէջ Հայերու կարաւանները բնաջնջելու մասին պետական ոչ մէկ հրահանգ կը գտնուի դիմած են օտար աղբիւրներու· ԱՄՆ-ու, Բրիտանիոյ, Գերմանիոյ, Ռուսաստանի, Ֆրանսայի դիւաններուն: 50 հազարի չուրջ փաստաթուղթ կ'ուսումնասիրեն, ճշդելու համար թէ Հայերը ո՛ւր գացած են, որքա՛նը Անատոլու վերադարձած է: Կը ճշդեն մինչեւ իսկ ԱՄՆ մեկնողներու ճամբորդական ցանկերը: Ու կ'ըսէ· «ԱՄՆ-ու եւ միսիոնարական դիւաններու համաձայն, 644 հազար 900 Հայ Անատոլու վերադարձած է»: Բոլորն ալ յայտնի են եղեր ամէն մէկ քաղաքի տուեալով: Պրպտեր են նաեւ թէ քանի՞ Հայ մեռած է հիւանդութեան պատճառով: Ու բոլոր այդ տուեալներով հասեր են մէկուկէս միլիոնի...

Անատոլուի մէջ զանազան պատճառներով մահացածներու թիւը 80 հազար է, ըստ նոյն աղբիւրին: Այդ տարիներուն, կ'ըսուի թէ հնդկական կրիւը միայն Հնդկաստանի մէջ 20 միլիոն զոհ պատճառեր է, Անատոլուի մէջ մէկ միլիոն, եւ այլն: Այս բոլորը կան եղեր հայկական աղբիւրներու մէջ, բայց ոչ ոք ատոնց անդրադարձեր է մինչեւ այսօր:

Ե· Հալաչօղլու այնքան ինքնավստահ է որ անվարան կը յայտարարէ թէ այս «նորագոյն» արդիւնքներուն ամփոփուելիք հատորով Թուրքիա վերջապէս կը փրկուի 80 տարուան այս մտահոգութենէն որ ցեղասպանութեան խնդիրն է: Ի՞նչպէս չըլլայ: «Ոչ միայն գլացականին, այլեւ հաշիւներու յենող պատմութիւն մը» սեղան կը բերեն: Հրապարակուելիք հատորը չուրջ 150 էջ պիտի ըլլայ, 50 էջ փաստաթուղթերու բաժինով մը:

Ե· Հալաչօղլուի յայտնաբերումներուն վրայ կ'աւելնան Հայերու գործած չարիքներն ալ· «Միայն Արեւելեան Անատոլուի մէջ 518 հազար հոգի բնաջնջած են»:

«Թէրճիւման»ի երեք լրագրողներուն կողմէ կատարուած ընդարձակ զրոյցին վերջին մասին նիւթ կ'ըլլայ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը Եւրոպական միութեան· Ե· Հալաչօղլու յոյս չունի այդ ուղղութեամբ: Կ'ըսէ թէ նոյնիսկ կիպրական հարցը լուծելու պարագային հաւանական չի նկատեր նման հեռանկար, քանի որ Կիպրոսէն ետք Թուրքիոյ դէմ պիտի դրուին Եգէականի կղզիներուն, ալեւի – սիւննիներու, Լազերու, Քիւրտերու հարցերը եւ Հայերու ցեղասպանութիւնը:

Լրագրողներու այն հարցումին թէ ի՞նչ է Եւրոպական միութեան ըսել ուզածը, Ե· Հալաչօղլուի պատասխանը լաւագոյն արժէքը կ'որոշէ կատարուած աշխատանքին: «Պատմութեան պետական հիմնարկին» տնօրէնը կ'ըսէ· «Եւրոպան սա միջոցին Սեւրը կը կիրարկէ, ըստ իս: Տեսէ՛ք 1914 Փետրուար 18-ին համաձայնագիր մը ստորագրուեցաւ Ռուսաստանի, Օսմանեան կայսրութեան եւ Եւրոպայի միջեւ, Հայերու առընչութեամբ»... Իսկ քանի մը տող վարը, անհրաժեշտ հաստատում մը· «Ես կը ջանամ տեղեկացընել, պարզապէս որպէս պատմաբան»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՊԱՅԹՈՒՄԻՆ ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Մոսկուայի մեթրոյին մէջ Փետր· 6-ին տեղի ունեցած պայթումին երկու հայ վիրաւորներէ զատ կան երկու մահացած Հայեր ալ: Մէկը Լյովա Խաչատրեանն է, 22 տարեկան, միւսը 31 տարեկան Ցամիկ Մելքումեանը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 9 / 10)

Ի· ԱԼԻԵՒ ԿՈՂՄՆԱԿԻՑ ՉԷ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԶԻՋՈՒՄԻ

Եռօրեայ պաշտօնական այցէն ետք Մոսկուայէն Բաքու վերադարձին Ազրպէյճանի նախագահը Ի· Ալիեւ յայտարարած է թէ ղարաբաղեան բանակցութիւններու մէջ ինք կողմնակից չէ փոխադարձ զիջումներու: Ան ըսած է թէ միջազգային օրէնքը եւ իրաւունքը իրենց կողմն են եւ չտապելով զիջումներ ընելու պէտք չունին: Թելադրած է համբերատար ըլլալ ու սպասել:

Ազրպէյճանի նախագահը կարգաւորման նոր առաջարկներ կ'ակնկալէ Մինսկի խումբէն: Արդէն կոչ ըրած է նախագահութեան երեք երկիրներուն որ աշխուժացնեն իրենց ջանքերը: Իր համոզումով Մինսկի խումբին համար քայլեր առնելու շատ լաւ պայմաններ ստեղծուած են Եւրոպական խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին եւ Փէր Կարլթոնի տեղեկագիրներով:

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՑԱՆՁՆՈՒՄ

Փետրուար 9-ին Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտէին օժանդակութեամբ ադրբեջանցի զինուորական մը յանձնուած է իր երկրին իշխանութիւններուն: Յանձնումը կատարուած է Երասխաւանի ու Նախիջեւանի միջեւ գտնուող շրջանին մէջ:

ՄԻՆԱՍ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ ՏՈՒՆ – ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

«Լինսի» հիմնարկին միջոցներով նորոգուած է նկարիչ Մինաս Աւետիսեանի Ջաջուռի տուն – թանգարանը: 1988-ի երկրաշարժէն վնասուած թանգարանին նմոյշները մինչեւ այսօր պահուած են անոր հարազատներուն մօտ ու շուտով պիտի փոխադրուին նորոգուած շէնքը: Հիմնական նորոգութեան ենթարկուած են նաեւ Գիւմրիի «Վարդան Աճէմեան» թատրոնի շէնքը, Աւետիք Իսահակեանի եւ Յովհաննէս Շիրազի տուն – թանգարանները:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ Ձայնասփիւռի կայաններու գործադուլը կը շարունակուի երկու շաբաթ է եւ ամէնէն աւելի կը տուժեն Ֆրանս-Էնֆոյի, Ֆրանս-Էնթէրի եւ այլ կայաններու ունկնդիրները: Ռատիօ-Ֆրանս 50 կայան ունի երկրին մէջ եւ 610 լրագրող ու 4000 հերթական աշխատակիցներ: 2004-ի իր պիւտճէն է 517 միլիոն Եւրօ: Ներկայիս, ձայնասփիւռի աշխատակիցներու պահանջն է որ իրենց աշխատավարձքերը նոյնանան հեռատեսիլի լրագրողներու աշխատավարձքերուն հետ: Եւ այս երկարող տագնապին վրայ աւելցաւ հեռատեսիլի Ֆրանս 2 կայանի կոպիտ սխալը, Փետրուար 3-ին, Ժիւփէի առթիւ: Փետր· 10-ին, մթնոլորտը շատ ծանր էր:

ԼԱՉԱԿԻ հարցը կը շարունակէ զբաղեցնել Ֆրանսայի կրթական հաստատութիւնները, հակառակ անոր որ օրինագիծը կը քուէարկուէր Փետր· 10-ին: Ամէն տեղ, ամէն օր, նոր կարգադրութիւններ կան: Այսպէս, Թանի մէջ (Հօ-Ռէնի նահանգ) 12 տարեկան Թրքուհի մը որ կը մերժէր լաչակը հանել, դպրոց կը փոխէ եւ նոր դպրոցին մէջ, Ակադեմական հսկողութեան համաձայնութեամբ լաչակ պիտի կրէ բակին մէջ եւ հանէ դասարանը...: Ամէն պարագայի մէջ, օրէնքը քիչ մը աւելի խառնակութիւն պիտի ստեղծէ, մանաւանդ կրթական նախարարին անտեղի արտայայտութիւններուն պատճառաւ: Սկիզբը դէմ էր օրէնքին, զոր ստիպուեցաւ շարադրել եւ խորհրդածութիւններ ալ կցել: Ազգային ժողովին մէջ ալ, նախագահ Ժ· – Լ· Տըպրէի գլխաւոր պարտականութիւնն է լռեցնել Լիւք Ֆէրին: Մեծամասնութեան մէջ, ԻՒ· ՏԷ· ԷՖ·-ը (Ֆր· Պայրու) օրինագիծը չէր քուէարկեր:

ՍԱՐՔՈԶԻ, Փետրուար 9-ին, Սթրազպուրկ գնաց եւ այցելեց Հօթփիէրի Թրիւֆօ վարժարանը, որ մէկն է այն 23 վայրերէն, ուր Ներքին նախարարը դիմած է նահանգապետերուն, որպէսզի ազդու միջոցներու ձեռնարկեն յանցագործութեան դէմ: Նախարարը շեշտը դրած է գլխաւորաբար աշակերտներու բացակայութեան վրայ: Հարկ է նախ ծնողքին լուր տալ, ի պահանջել հարկին՝ նաեւ ոստիկանութեան:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ճաշարանատէրերը պարտին վերջնապէս հրաժարիլ Թէ· Վէ· Ա·ի նուազումէն (5,5%, ինչպէս փոքր ձեռնարկները, փոխանակ 19,6%ի), հակառակ անոր որ Շիրաքի ընտրապայքարի խոստումներէն մէկն էր: Փետր· 9-ին, Շիրաք խոստովանեցաւ որ Գերմանիոյ հետ տարակարծութիւնները կը մնան, բայց եւ այնպէս կը խոստանայ խօսակցութիւնները շարունակել:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ նախարարին մէկ արտայայտութիւնը, որու արձագանգած էր Լը Մոնտ, բաւական աղմուկ հանած է, քանի խօսքը կը համեմատէ իր պաշտօնին հետ: Արդարեւ, Տոմինիք Փերպէն, Փետր· 8-ին, պատասխանելով թերթին երկու լրագրողներուն, կ'ըսէ·– «Ուսումնասիրութիւն մը ընթացքի մէջ է գիտնալու համար որ ի՞նչ կ'ըլլան դատական հետեւանքները հատուցման պարագային»: Այլ խօսքով, Ժիւփէ կրնայ լաւ ընդունելութիւն գտնել Վերաքննիչ Ատեանին մօտ, եթէ ընդունի յանցանքը եւ հատուցում կատարէ քաղաքապետութեան: Բաւական ծանրակշիռ հարց մը, ըստ որուն Արդարութեան նախարարութեան կը պատկանի Վերաքննիչ Ատեանին պաշտպանութեան հարցը: Ըլլած աղմուկէն, Արդարութեան նախարարութիւնը անմիջապէս հերքած է, լրագրողներու երեւակայութեան վերագրելով այդ խօսքերը: Բայց, լրագրողները կը պնդեն եւ երրորդ լրագրող մըն ալ կը վկայէ:

ՊԷՐՆԱՏԷԹ ՇԻՐԱՔ, երկար վարանումներէ ետք, ինչպէս կը խոստովանի Լա Մոնթանեը թերթին մէջ, որոշած է անգամ մը եւս ներկայանալ իր յաջորդութեան համար, որպէս ընդհանուր խորհրդական Գոռէզի: Այդ պաշտօնին գըլուխն է 1979-էն ի վեր:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մեթրոյին պայթումին զոհ գացած մեռեալներու վերջնական թիւը 40 է եւ Փետրուար 9-ն ալ սուգի օր հռչակուած էր երկրին մէջ: Քննու-

(Տար·ը Դ· էջ)

Ժ. ՇԻՐԱՔ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Թրքական լրասփիւռներուն ներկայի գլխաւոր նիւթը կիպրական հարցին կարգաւորման ուղղուած բանակցութիւններն կը կազմեն: Անգարա ամէն բան կ'ընէ Եւրոպացիներու պայմանները յարգելու, խնդիրը լուծումի մը յանգեցնելու համար, որպէսզի Եւրոպական միութեան անդամակցութեան բանակցութիւնները սկսելու թուական մը կարենայ ունենալ:

Մամուլը լուրերու բաժինէն զատ քաղաքական մեկնաբանութիւններով, տեսակէտներով, վերլուծումներով ալ կ'արտայայտուի նիւթին մասին: Քաղաքական իշխանութեան մօտիկ շրջանակներ, լրագրողներ այն պատկերը կը գծեն որ Եւրոպայի համար բաւական հասունցած է Թուրքիան անդամ ընդունելու գաղափարը ու շատ հաւանական է որ թուական մը տրուի:

Այդ սպասումին մէջ Ֆրանսայի նախագահ Ժ· Շիրաքի կարեւորագոյն դեր վերագրող գրութիւն մը ստորագրած է «Միլլիյէթ» օրաթերթի (Փետրուար 10) խմբագիրներէն Կիւնէրի Ճըվաօղլու: Կ'ըսէ թէ տարեվերջին Թուրքիոյ անդամակցութեան բանակցութիւններուն համար թուական ճշդելուն որոշիչ գլխաւոր դէմքը Ֆրանսայի նախագահն է: Կը թուէ այն պարագաները որոնք Ժ· Շիրաքը հակադրած են Անգարայի· առաջինը ցեղասպանութեան ճանաչումին պատճառով Ֆրանսական ուղղաթիռ չգնելու Թուրք կառավարութեան որոշումն էր, երկրորդը Եւրոպական միութեան անդամ ընդունուելու հարցին առընչութեամբ Թուրք վարչապետին սպառնական շեշտը, երրորդը՝ կրօնական ցուցանշանները դպրոցներու մէջ արգիլելու որոշումը:

Լրագրողը կը գրէ թէ Անգարա ամէն միջոցի կը դիմէ նախագահ Շիրաքի հետ յարաբերութիւնները վերստին ջերմացնելու համար: Կը չահարկէ ԱՄՆ-ու պաշտպանական համակարգէն մինչեւ Իռաքի նախընտրութեան հեռանկարները: Իսկ Եւրոպայի մէջ Թուրքիոյ թուական տալու կողմնակիցներն ու ընդդիմացողները գրեթէ հաւասար ճակատներ կը կազմեն: Որպէսզի Թուրքիա ընդունելի նկատուի, հարկ է Ֆրանսա ու Գերմանիա միասին թեր արտայայտուին: Այլ խօսքով՝ եթէ Գերմանիոյ ներկայի իշխանութիւնը շարունակէ զօրծի գլուխ մնալ ու նախագահ Շիրաքի հետ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները ջերմացնել կարելի ըլլան, Թուրքիա փափաքելի թուականը կրնայ ունենալ:

Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱՊՐԻ ԱՐՑԱԽԸ

Տասը տարի անցաւ 1994-ի հրադադարէն ի վեր որ եթէ հիմնովին վերջ չդրաւ, ընդմիջեց Արցախեան պատերազմը։ Երկիրը կ'ապրի գրեթէ բնականոն առօրեայով մը, ջանալով սպիացնել տնտեսական, հոգեկան վէրքերը։ Անշուշտ, դիւրին չէ ըլլալ միջազգային հանրութենէն չճանչցուած պետութիւն, ունենալ յետպատերազմեան ամէն տեսակի խնդիրներ ու ձգնիլ բարելաւել առօրեան։

ԼՂՀ վարչապետ Անուշաւան Դանիէլեան իրեն հետ Դաւիթ Միքայէլեանի կատարած հարցազրոյցին («Հայաստանի Հանրապետութիւն», Յունուար 24) կը խօսի այս վիճակին զանազան երեսակներուն մասին. կը թուէ եղածները, յետագային համար փափաքելիները, նպատակները, դժուարութիւնները։

Առաջին յիշեցումը այն է որ պատերազմին գրեթէ 80%-ով քանդուած էր երկրին տնտեսութիւնը։ Անկէ ի վեր բարեփոխումները տեւելով հանդերձ, ձեռք բերուածը հեռու է վիճակը կտրուկ կերպով շտկելու առաջադրանքէն։ Այս հաստատումէն ետք վարչապետ Ա. Դանիէլեան կ'ըսէ որ զինքը մտահոգող էական կէտերէն մէկը այն է թէ զարգացման լայն հեռանկարներ ըլլալով հանդերձ, բնակչութեան կենսամակարդակը կը շարունակէ անհամեմատ չափով ցած մնալ։ Պետական պիւտճէն իր նեղ կարելիութիւններով, պարզ է որ չի կրնար տնտեսութեան մէջ լուրջ զարգացում բերել։ Մինչդեռ, ներդրումներով կարելի է ընել այն, ինչ որ պետութեան այսօրուան միջոցներով կարելի չէ։ Առաջին յիշուած բնագաւառները կ'ըլլան արդիւնաբերութիւնը, գիւղա - տնտեսութիւնը, փոխադրութիւնը, հաղորդակցութիւնը, դրամատնային համակարգը։ Ըստ անծին որպէս շօշափելի զօրակցութիւն, վարչապետը կը թուէ ներդրումներու համար ԼՂՀ-ին լայն կարելիութիւնները. կայ համապատասխան օրէնսդրական դաշտ, կան հարկային արտօնութիւններ, դրամատնային կառոյց համակարգ, աշխատանքի ուժի չուկայ։ Արտադրական շինութիւններ ու միջոցներ ձրի կը տրամադրուին։ Եթէ ներդրում ըլլայ, բոլոր այս պայմաններով, համեմատաբար ցած արժէքով բարձրորակ, մաքուր արտադրանք ձեռք կը ձգուի եւ մեծ եկամուտ կ'ապահովուի։

Ինչպէս ուրիշ առիթներով, այս տեսակցութեան ալ Ա. Դանիէլեան կ'ըսէ թէ Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետութեան միջազգային ճանաչում չունենալը մեծապէս կը խոչընդոտէ տնտեսական մարզի կարելի զարգացումները։ Երկիրը միջազգային կազմակերպութիւններէ, դրամատուներէ վարկ չի ստանար, չի կրնար անոնց հետ գործակցիլ։ Ղարաբաղի մէջ միջազգային ծրագիրները չեն կիրարկուիր, ինչպէս Հայաստանի մէջ։ Ըստ անծին օրինակ են Համաշխարհային դրամատուն, ՄԱԿ-ի, «Լինսի» հիմնարկին ծրագիրները։

Այս կացութեան մէջ, երբ ոչ ոք կրնայ ըսել թէ որքան ատեն կը տեւէ հարցին վերջնական կարգաւորումը, միւս կողմէ կարելի չէ ձեռնածալ մնալ, Արցախի իշխանութիւնները կարելին կ'ընեն գոնէ ներքին եկամուտներու հաշւոյն տնտեսութեան զարգացում արձանագրելու համար։ Այդ նպատակով ալ տնտեսական բարեփոխումներու ծրագիր մշակուած է, հիմնուած՝ ազատ շուկայական յարաբերութիւններ, ժողովրդավարական պետութեան իրաւական հիմեր ու քաղաքացիական հանրութիւն ստեղծելու նպատակին։ Ատոր շնորհիւ տնտեսական որոշ յառաջդիմութիւն եւ եկամուտներու զգալի աճ արձանագրուած է։

Վարչապետը կու տայ 2003-ի արդիւնքներէ թիւեր։ Արդիւնաբերութեան աճը աւելի քան 40% եղած է, եւ այդ աճին գրեթէ երկու երրորդը արտասահմանեան ներդրումներու շնորհիւ։ Եկամուտի հարկերն ալ 1999էն ի վեր աստիճանաբար կը նուազին, 25 տոկոսէն իջած են 5-ի։ Կան բազմաթիւ այլ դիւրութիւններ ալ։ Այդ բոլորը որոշակի վստահութիւն ստեղծած են. վերջին տարիներուն շուրջ 30 միլիոն տոլար արտասահմանեան ներդրում եղած է տնտեսութեան մէջ։

2004-ի պետական պիւտճէն ընկերային ուղղութիւն որդեգրած է։ Օրինակ, կրթական ոլորտին 1999-ին յատկացուած էր 1·6 միլիառ դրամ, այս տարի պիտի յատկացուի 2·384 միլիառ։ Աւելցած են առողջապահութեան, մշակոյթի յատկացուած պիւտճէները, ընկերային ապահովութեան բաժինը։ Կառավարութիւնը որոշած է ամէն տարի առնուազն 10% աւելցնել թոշակները, 2005-ին 30 տոկոս կ'աւելնան աշխատավարձքերը. նոյնն է պարագան պատերազմի մասնակիցներուն, հաշմանդամներու եղած վճարումներուն ; Կը շարունակուին բանակի սպաներուն համար պատրաստուած բնակարանաշինութեան ծրագիրները։

Զրոյցին վերջին մասին նիւթ կ'ըլլայ բազմանդամ ընտանիքներու թիւը բազմացնելու քաղաքականութիւնը, որուն համար ամէն տարի պետական պիւտճէէն յատուկ յատկացում կը նախատեսուի։ Վարչապետը այդ մասին կ'ըսէ թէ կառավարութեան իրականացուցած ամէնէն արդարացուած եւ արդիւնաւէտ ծրագիրն է։ Մինչեւ այսօր հանրապետութեան մէջ ծնած 2730 երախայի համար 1·430 միլիոն դրամի հաշիւ բացուած է դրամատան մէջ։ Բազմազաւակ ընտանիքներու վճարուած է 300 միլիոն դրամ։ Տարեկան 580 – 600 հաշիւ կը բացուի նորածիններու համար, իսկ այդ թիւը ընդհանուրին աւելի քան 30%-ը կը կազմէ։

Տնտեսութեան յետագայ զարգացումին համար Ա. Դանիէլեան կրկին կարեւոր ակնկալութիւնները կը կապէ միջազգային աղբիւրներու։ Արցախի ժողովուրդը պատերազմին յաղթանակելէ ետք, համեմատաբար կարճ ժամանակի մէջ յաջողած է պատերազմական հոգեվիճակն ալ մէկդի ձգել, անկախութիւն եւ ազատութիւն պահպանել. ատոնց հետ եւ մանաւանդ առանց միջազգային օժանդակութեան եւ շրջափակման պայմաններու մէջ, յաջողած է տնտեսական աճ արձանագրել, քար քարի վրայ դնել պետութիւն կառուցանելու բարդ գործին մէջ։ Վարչապետը կը շեշտէ յատկապէս թէ Արցախցին ապրելու, հայրենի երկրամասը վերակառուցելու եւ շէնցնելու անըսպառ եռանդ ունի։ Պէտք է ուրեմն կարենայ ապրիլ արժանապատիւ կեանքով եւ իր հայրենիքով հպարտանալ։ Այս բոլորը կը յանգին այն եզրակացութեան թէ գործելու համար անոր պէտք է տալ անհրաժեշտ միջոցները. միջազգային հանրութիւնը պէտք է տեսնէ պարզուած իրականութիւնը։

Արցախի հարցին կարգաւորման աշխատանքին որոշ աշխուժացում մատնած օրերուն, ապահովութիւն ներշնչող կողմ մը ունի վարչապետ Ա. Դանիէլեանի գծած պատկերը, որքան ալ մարդ մտածէ թէ ողորկուած անհարթութիւններ ալ կան անոր մէջ։ Այսուհանդերձ, ինչպէս ինք կը մատնանշէ զրոյցին սկիզբը, իր ուժերէն վեր պատերազմէ մը յաղթական դուրս գալէ ետք 10 տարի հրադադարի պայմաններուն մէջ պետական կառոյց պահպանելու յաջողութիւնը քիչ բան չէ։ Տրամաբանական, արդար վերջաբանը միայն ճանաչումը պէտք է ըլլայ այդ պետութեան եթէ միջնորդ, դրացի, հովանաւոր, դաշնակից նկատուած կողմերու ռէալփոլիթիք-ն ու շահերը այս անգամ եւս պաղ ջուրի դոյլին դերով չյայտնուին...։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ

Ամսագիր Կրօնական
– գրական – բանասիրական
պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի
հայ պատրիարքութեան

Յուլիս – Դեկտեմբեր 2003

Երուսաղէմ

ՀՈՂԻՆ ԵՐԳԸ ԳՐԿԱԾ ԵՐԿՐԷՆ ԵԿԱԾ ԳՈՒՍԱՆԸ

Նո՛ր սկսած է տարին։ Մատներու վրայ համրուող, մի քանի օր անցած է հայկական ուշացած Ծնունդէն։

Յոգնա՜ծ քայլերով կ'ուղղուիմ դէպի քաղաքի հայ կաթողիկէ եկեղեցին, ունկնդրելու երկրէն ժամանած հի՛նգ գուսանները։

Երկա՜ր ժամանակէ ի վեր, երեւի տարիներէ ի վեր, խուսափած ու հեռացած եմ երգահանդէսներէ։ Շուկայական այս նոր ժամանակներուն մէջ, տեսա՛կ տեսակ, տարօրինակ տարազներ հագած է, հագցուցած են հայ երգին, եւ ան դարձած է երբեմն զարմանալի, երբեմն ծիծաղելի, իսկ շատ յաճախ սարսափելի։

Փնտռելու, գտնելու, լսելու եւ վերջապէս վայելելու հայ երգը, կ'երթամ հեռուները, հո՛ն՝ դէպի խիզախ ու խրոխտ լեռները... Հի՛ն դարերէն, խիզախ ու խրոխտ լեռներուն կիրճերէն փչող հովիւ խաղին մէջ կանգնած, թեւերս լա՛յն բացած, հոգիիս կոճակները քակած, լո՛ւռ կը լսեմ եւ վայելքով կը ներշնչեմ հողին երգը, բնութեան պոռթկացող լռութեան մէջ...

Այո՛։ Շուկայական այս նոր ժամանակներուն մէջ, հասնելու համար բուրեղ երգին, պէտք է հասնիլ հողին։

Յոգնա՜ծ քայլերով կը հասնիմ քաղաքի հայ կաթողիկէ եկեղեցին, որոշուած ժամէն շա՛տ առաջ։ Յոգնութիւնս եւ առօրեայի հազար ու մէկ դժուարու - թիւններս կը ձգեմ եկեղեցիին դրան սեմին, կը մտնեմ դատա՛րկ եկեղեցին, լո՛ւռ կը նստիմ Աստծոյս հետ առանձին։

Յուշի՛կ յուշիկ կու գան ծանօթներ եւ անծանօթներ, օտարներ եւ բարեկամ - ներ... կը լեցուին նստարանները շարա՛ն շարան, կը լեցուի դատարկ եկեղեցին բերնէ բերան։ Ե՛ս, քովի՛նս, ետեւի՛նս եւ ա՛ն, կը դառնանք մե՛նք, եկեղեցիին գմբէթին տակ։ Մե՛նք եւ եկեղեցին, կը դառնանք հարազատներ միասին։

Առա՛նց ոտնաձայնի, գրեթէ գաղտնագողի, յաղթահասակ գուսաններն ալ կը միանան մեզի։ Այո՛, կը միանան մեզի, քանի բեմ գոյութիւն չունի. հիանա - լի՛...

Լո՛ւռ ենք բոլորս՝ մե՛նք եւ եկեղեցի՛ն։

Լո՛ւռ լռութեան ընդմէջէն, տուտուկին հնչիւններուն հետ միահիւսուած, կը ծլի ու կը ծաղկի թաւշային երգը գուսանին։ Երգին բոյրը անո՛ւշ անուշ կը տարածուի... Կը քակուի կծիկը... Յուշի՛կ յուշիկ կը գլորին թաւշային երգերը...

Կը փակեմ աչքերս, կ'ընդլայնեմ ռունգերս եւ խորո՛ւնկ կը ներշնչեմ խնկաբոյր երգը։ Հոգիիս թեւերը լա՛յն կը բացուին, հոգիիս կոճակները կը քակուին, եւ կը թռչիմ դէպի հեռուները, հո՛ն՝ խիզախ ու խրոխտ լեռները, կը զգամ հի՛ն դարերէն, խիզախ ու խրոխտ լեռներուն կիրճերէն փչող հովին խաղը...

Այսօ՛ր, հո՛ս, յաղթահասակ գուսաններուն թաւշային երգն ու նուագը, գըլգլացող առուակներու նման կը հոսին ու կը հասցնեն մեզ հողին...

Այսօ՛ր՝ Յունուար 16-ին, հո՛ս՝ Փարիզի հայ կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ, կը լսեմ, կը լսենք հողին բուրեղ երգը։ Հողին երգը գրկած, երկրէն եկած գուսաննե՛րը, մե՛նք եւ եկեղեցի՛ն, կը դառնանք հարազատներ միասին։

Ստեղծուած այս հարազատութեան մէջ, ուլունք ուլունք կը գլորին թաւշային երգերն ու տաղերը, ուղղուած գեղեցիկին, երբեմն դանդաղ, երբեմն արագ, մի՛շտ մեղմ, սակայն մի՛շտ առնական։ Իրարու կ'արձագանգեն խիզախ ու խրոխտ գուսանները, երբեմն երգով, երբեմն նուագով, մի՛շտ նոր խաղով, գո՛յն գոյն խաղալիկներով... Կը գլորի՛ն ուլո՛ւնք ուլունք Նարեկացիի, Կոմիտասի, Սայաթ Նովայի, Ջիւանի, Շերամի գոհարները, պա՛րզ ու միաձայն, պարզութեան մէջ բարդ, միաձայնութեան մէջ բազմաձայն։ Մե՜ղմ, սակայն սե՛ղմ կը պարուրեն մեզ գուսաններուն երգերն ու տաղերը։ Հրապուրուած կ'երգենք բոլո՛րս՝ Գուսաննե՛րը, մե՛նք եւ եկեղեցի՛ն. Գուսանները՝ բազմերանգ միաձայն, մենք եւ եկեղեցին՝ անձայն... Հարազատ մթնոլորտը կը դառնայ ջերմ ու անմիջական։

Կը գլորի՛ն, կը գլորի՛ն երգերը, սակայն դժբախտաբար կ'աւարտին։ Անկո՛ւշտ կը ծափահարենք, մենք եւ եկեղեցին միասին։ Յաղթահասակ գուսան - ները կը խոնարհին, լո՛ւռ կը ժպտին, եւ խոնա՛րհ խոնարհ կը հեռանան անձայն, ինչպէս որ եկան, ձգելով մեզի հողին բուրեղ հի՛ն երգին թաւշային հնչիւնները, ձգելով մեզ ծո՛վ զգացումներու ալիքներուն մէջ...

Մէկի՛կ մէկիկ կը հաւաքեմ գլորած գոհարները, ուլո՛ւնք ուլո՛ւնք կ'անցընեմ զգացումներուս երկա՛ր թելէն, հպա՛րտ հպարտ կը կախեմ պարանոցէս։

Երջանի՛կ եմ։

Երջանի՛կ երջանիկ կ'ողջունեմ բոլո՛ր շուրջիններս՝ առջեւի, ետեւի, կողքի, դիմացի, մէկ ու կէս ժամուան հարազատներս, եւ խլրտացող հոգիով կը վերադառնամ, հայկական ուշացած Ծնունդին խորհուրդը սրտիս վրայ մե՛ղմ սեղմած, յոգնութիւնս եւ առօրեայի հազար ու մէկ դժուարութիւններս եկեղեցիին դրան սեմին մոռցած...

Կը վերադառնամ շարունակելու նոր ըսկըսած տարիս, հողին երգը ռունգերուս մէջ, հողին երգը քայլերուս մէջ, հո՛ղն ու երգը սրտիս մէջ...

Դառնամ զոհըրմին տի տամ
Նարեկացիին, Կոմիտասին.
Դառնամ զոհըրմին տի տամ
Սայաթ Նովային,
Դառնամ զոհըրմին տի տամ
Ջիւանին, Շերամին։

Դառնամ շնորհակալութի՛ւն յայտնեմ Գագիկ Մուրատեանին եւ իր քամանչային.

Դառնամ շնորհակալութի՛ւն յայտնեմ Ալեքսանդր Յարութիւնեանին եւ իր Սանթուրին.

Դառնամ շնորհակալութի՛ւն յայտնեմ Մուշեղ Յարութիւնեանին եւ իր դափին.

Դառնամ շնորհակալութի՛ւն յայտնեմ Արայիկ Բախտիկեանին եւ իր դուդուկին, բլուլին.

Դառնամ շնորհակալութի՛ւն յայտնեմ Յովիկ Սահակեանին եւ իր թառին։

ԱՆԱՀԻՏ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

«ՖՐԱՆՍԱՆ ՈՐ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՏՃԱՌԷ»

Միջազգային մամուլի քաղուածքի շաբաթաթերթը «Գուրիէ էնթէրնասիոնալ» վերջին (Փետրուար 5 – 11) թիւին մէջ ընդարձակ ընտրանի մը ներկայացուցած է Ֆրանսայի նորագոյն զարգացումներուն միջազգային արձագանգէն։ Այդ զարգացումներուն գլխաւոր տեղը գրաւած է Ա. Ժիւփէի դատավարութիւնը եւ յատկապէս արուած վճիռը, արթնցուցած հակազդեցութիւններով։ Կը հետեւին լաչակի հարցը, կրօնական ցուցանշաններու մասին օրէնքին վէճերը։ Շաբաթաթերթին այս բաժինը խորագրուած է «Ֆրանսան որ յուսախաբութիւն կը պատճառէ»։ Յօդուածներէ քաղուածքին ընկերացած են ծաղրանկարներ ալ որոնց ընդհանուր թիւրախը նախագահ Ժագ Շիրաքն է, ինչպէս այն մէկը որ առնուած է պելժիական մամուլէն եւ զինքը ցոյց կու տայ Պիղատոսին արարքով, ձեռքերը լուալու պահու մը, մինչ գրպանէն թղթադրամներ կը թափթփին...։

Այդ քաղուածքը կը բացուի «Եւրոպայի հիւանդ մարդը» ցնցիչ խորագրով յօդուածով որ առնուած է փորթուկալեան մամուլէն։ Հեղինակ լրագրողը կ'ըսէ թէ բազմաթիւ անգամներ ամբաստանուած է որպէս «հակաֆրանսացի». ինք կը մերժէ այդ պիտակը, խոստովանելով հանդերձ որ քաղաքական գետնի վրայ Ֆրանսան այս միջոցին միայն հարցյարուցանող մըն է Եւրոպայի համար ունենք աւելի տեղին կը նկատէ «Եւրոպայի հիւանդ մարդը» որակումը։ Կը քննադատէ Պետութենէն կախում ունենալու Ֆրանսացիներու ձգտումը, կրօնական ցուցանշաններու հարցը վարելու իշխանութեան անզօրութիւնը, քաղաքական

արմատական, ծայրայեղական ուժերու յաջողութեան նշանը կը նկատէ նախագահական վերջին ընտրութեան Լը Փէնի արդիւնքը: Այս կէտերը միայն Ֆրանսայի սահմաններուն մէջ պարփակուող բաներ չեն ու իրենց ազդեցութիւնը կ'ունենան Եւրոպայի վրայ: Անոնք բաւարար են նաեւ որեւէ եւրոպացի հակաֆրանսացիի վերածելու: Լրագրողը ասոր հետ շեշտելով Գամիւի ու Ռ. Արոնի, Մոնթէսքիէօի, Պ. Գոնսթանի, Թոքվիլի իր մտաւորական կազմաւորումին մէջ ունեցած մեծ դերը, գրութիւնը կ'աւարտէ մաղթելով որ անոնցով ծանօթ Ֆրանսան անյապաղ վերագտնէ իր հզօր դիրքը:

Ա. Ժիւփէի դատապարտումը նիւթ ընող յօդուածները առնուած են գերմանական, բրիտանական, իտալական, Պելժիական, սպանական մամուլէն:

Գերմանացի լրագրողը Ժիւփէին դատապարտումը ծանր հարուած մը կը նկատէ նախագահ Շիրաքի համար: Պատճառն ալ կը բացատրէ. այդ դատապարտումին ատաղձը կու գայ Փարիզի քաղաքապետարանին այն շրջանէն երբ հոն քաղաքապետ էր ներկայի Հանրապետութեան նախագահը: Նաեւ, նոյն վճիռը նոր թափ կու տայ անոր յաջորդութեան վէճերուն: Եթէ Ժիւփէ որոշէ լքել քաղաքական ասպարէզը, կարելի չէ Ն. Սարքոզիի նկրտումներուն պատուար կանգնիլ վարչապետ Ժ. Փ. Ռաֆարէնով ու ձախողութեան մատնել զայն: Այդ պարագային Շիրաք առանձին կը մնայ:

Ժիւփէ – Սարքոզի մրցակցութիւնը պելժ լրագրողին ալ նիւթ կ'ըլլայ: Առաջինին գրուած ընտրական արգելքը լաւ լուր մըն է երկրորդին համար: Սակայն, ֆրանսական քաղաքական ներկային մէջ աւելի ուշագրաւ է Ներքին գործերու նախարարին ու Հանրապետութեան նախագահին մրցակցութիւնը: Հոս եւս կարելի հեռանկար կը նկատուի որպէս արդիւնք նշուած պատկերին, Շրջանային ընտրութեան Լը Փէնի յաղթանակը ՓԱՔԱ-յի մէջ:

Միլանոյի լրագրողը Ժիւփէի կրած վճիռը կը կապէ Ժաք Շիրաքի նախագահութեան Գ. շրջանի մը, ըսելով որ Ժիւփէի ընտրելի չըլլալու պատիժը յաջորդութեան միակ թեկնածու կը ձգէ Ն. Սարքոզին. սակայն, Ժ. Շիրաք երբեք պիտի չյօժարի նման յաջորդութեան: Լրագրողը Ժիւփէին համար միակ ելքը կը նկատէ լքել քաղաքական ասպարէզը: Թեկնածու ներկայանալ նախագահական ընտրութեան ու յաղթանակել. ճիշդ այն ձեւով որ ըրաւ Ժաք Շիրաք, փրկուելու համար դատական հետապնդումէ, գոնէ մինչեւ իր պաշտօնավարութեան աւարտը, քանի որ իրեն վերագրուածներն ալ Ժիւփէին դատապարտումին առաջնորդող ամբաստանութիւններու տեսակէն էին:

Լոնտոնի լրագրողի մը յուշերը մինչեւ միթերանեան օրերը կ'երկարին. անոր վարչակարգն ալ կաշառակերութեան կնիքը կրած էր: Այսօր, Ֆրանսացի դատաւորները հրապարակեցին իրենց ենթարկուած ճնշումները, իրենց հեռաձայններուն ունկնդրութիւնը: Լրագրողը յայտնապէս մօտէն կը ճանչնայ Ֆրանսացիին հոգեբանութիւնը. կը գրէ թէ բունծը կը դիմաւորեն ուս թօթուելով: Սակայն, կ'աւելցնէ, պէտք չէ զարմանալ երբ ընտրող զանգուածը իր զզուանքը արտայայտէ յառաջիկայ Շրջանային ու եւրոպական ընտրութիւններուն, քուէն տալով Ժ. – Մ. Լը Փէնի Ազգային ճակատին:

Պելժիոյ ծանօթ օրաթերթին «Լը Սուար»ի քրոնիկագիրը քաղաքական զանազան դէմքերու օրինական հետապնդումներէն կը զանազանէ Ա. Ժիւփէին պարագան: Անոր գլխաւորած կուսակցութեան՝ ԷՄ – Փէ – ԷՄ-ի առընչուած թղթածրարին պարփակած շրջանի համակարգին կեդրոնական տեղը անհպելի մը կը գտնուի, յանձին նախագահ Շիրաքի: Եւ մինչեւ որ ան չարտայայտուի, ո՞վ պիտի կրնայ պնդել թէ խաղաքարերը խարդախուած չէին:

Շարունակելով թերթել միջազգային մամուլին էջերը, անշուշտ, կարելի է հակադրեցութիւններու, մեկնաբանութիւններու շարքը երկարել: Բայց, հիմնականէն մեծ բան պիտի չփոխուի: Ո՛չ խիստ համարուած վճիռը, ոչ ալ դատապարտեալին ամէն կողմէ յայտնուած զօրակցութեան արտայայտութիւնները կրնան Ֆրանսայի իշխանութեան բարձրագոյն դասուն ուղղուած սլաքներուն ճամբան փոխել:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԵԾ ԳԱՂԹԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿ ԱՆՈՆՑ ԹԻՒԸ 3 ՀԱԶԱՐ ԷՐ

ՍՈՒՐԻ ՄԷՋ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ ՉՈՐՍ ԸՆՏԱՆԻՔԻ

Լիբանանեան «Պալատ» օրաթերթը Կիրակի, Յունուար 25-ի իր թիւին մէջ կը գրէ.–

3–4 հայ ընտանիքներ, որոնց անդամներուն թիւը չանցնիր 20 հոգիի սահմանը, տակաւին կը կազմեն մնացորդացը Սուր քաղաքի եւ յատկապէս Պասս եւ Ռաշիտիէ գաղթակայաններու Հայերուն: Այդ երկու շրջաններուն մէջ 1948-էն կը բնակին պաղեստինցի գաղթականներ՝ լիբանանեան Պետութեան պատկանող հողերու վրայ:

Սուր քաղաքին մէջ արձանագրուած Հայերը կառչած կը մնան իրենց տուներուն փոխարէն այլ տուներ ստանալու իրաւունքին՝ տրուած ըլլալով, որ այդ տուները ապաստան եղած են Պաղեստինցիներուն համար: Այդտեղ Պաղեստինցիներուն ներկայութիւնը կատարուած իրողութեան մը վերածուած է եւ այս վիճակը կարելի է լուծել այն ժամանակ, երբ անոնք Պաղեստին կը վերադառնան:

1939-ին դէպի Սուր իրենց մեծ գաղթին ժամանակ Հայերը կազմեցին քաղաքին բնակչութեան մօտաւորապէս 25%-ը: Անոնք անմիջապէս համարկուեցան Սուրի տեղական ընկերութեան հետ, մանաւանդ որ անոնք ունեւալ դասակարգի արհեստաւոր եւ արուեստի տէր մարդիկ էին: Անոնք առաջիններէն էին, որոնք Սուրի մէջ հիւանդանոց մը, իսկ Պասսի մէջ դարմանատուն մը բացին: Անոնք շրջանին մէջ տէր դարձան բազմաթիւ դեղարաններու, ոսկերիչի եւ ինքնաշարժի նորոգութեան աշխատանոցներու, ինչպէս նաեւ զբաղեցան հողագործութեամբ՝ հռչակաւոր դառնալով «Անոյշ գետնախնձոր»ի եւ թութի հազարաւոր ծառերու մշակումով: Այդ թութի ծառերը տակաւին կը գրաւեն Պասսի եւ Ռաշիտիէի տուներուն պարտէզներուն մեծամասնութիւնը:

Ինչպէս Սուրի վարչական եւ աշխարհագրական շրջապատին մէջ ապրող բոլոր փոքրամասնութիւնները, Հայերն ալ ընտրութիւններուն ժամանակ իրենց քուէն կու տան իշխանութեան ուժերուն՝ իրենց հիմնական կուսակցութիւններուն հաւանութիւնը ստանալէ ետք: 1992, 1996 եւ 2000 թուականներուն տեղի ունեցած երեք ընտրութիւններուն ընթացքին անոնք իրենց ձայներուն մեծամասնութիւնը (ինչ որ լաւագոյն պարագային 150-ը չանցնիր) տուին Խորհրդարանի Նախագահ Նեպիհ Պըրրիի ցանկին:

Այս օրերուն Թաղապետ Րաֆֆի Ադամեան կը հետեւի շրջանին մէջ հայկական ներկայութեան թղթածրարին բոլոր երեսներուն, սկսեալ հիմնական հարցերու առընչուած հետապնդումներէն մինչեւ լիբանանեան պետական արձանագրութեան գրասենեակին մէջ գործառնութեանց իրականացումը, ինչ որ միայն Հայերով չի սահմանափակուիր, այլ կ'ընդգրկէ նաեւ Պասս եւ Ռաշիտիէ գաղթակայաններուն մէջ ապրող Պաղեստինցիները, որոնք Ադամեանը կը նկատեն բոլորին թաղապետը, մանաւանդ որ գաղթականութեան արհաւիրքը հասարակաց եզր մը դարձած է հայ եւ պաղեստինցի ժողովուրդներուն համար:

Թաղապետ Րաֆֆի Ադամեան կառչած կը մնայ բնակելու Պասս գաղթակայանի թաղերէն մէկուն մէջ, որ անցեալին ամբողջութեամբ բնակուած էր հայ ընտանիքներու կողմէ, Պաղեստինցիներուն գալէն առաջ, գոհ չէ շրջանին մէջ պետական կառոյցներու կեցուածքէն: Ըստ Ադամեանի, պետութիւնը չընդառաջեց շրջանի Հայերուն այլ տուներ տրամադրելու պահանջին՝ իրենց բուն տուներուն փոխարէն, որպէսզի անոնք քաջալերուին շրջանին մէջ մնալ, մանաւանդ որ քուէարկողներու ցանկերուն վրայ գոյութիւն ունի աւելի քան 3 հազար հայ քուէարկող:

1993-ին Թաղապետութիւնը ստանձնած Րաֆֆի Ադամեան կը խօսի դէպի շրջան Կիլիկիայէն եւ հայկական այլ շրջաններէն Հայերուն գաղթին մասին, ինչպէս նաեւ կ'անդրադառնայ Պասսէն եւ Ռաշիտիէէն դէպի Հայաստան, Պուրճ Համուտ եւ Այնճար տեղափոխութեան:

Ադամեան կ'ըսէ թէ հայկական առաջին գաղթը տեղի ունեցած է 1860-ին: Այնուհետեւ գաղթականութեան երկրորդ ալիքը հասած է 1915-ի Համաշխարհային Ա. Պատերազմին «Սեֆէրպէրլիք» անունով ծանօթ երեւոյթին ժամանակ: Դէպի Սուր Հայերուն երրորդ մեծագոյն գաղթը Թուրքիոյ հայկական հողերէն տեղի ունեցած է Համաշխարհային Բ. Պատերազմին սկիզբը, 1939-ին, երբ առագաստանաւերու միջոցով տարբեր տարիքի 1800 Հայեր Սուր ապաստանեցան: Երբ անոնք Սուրի նաւահանգիստ հասան, անոնց համար իբրեւ կեցութեան վայրեր տրուեցան կառավարական կեդրոնները, Սուրի օթեւանները, կաթողիկէ համայնքի կալուածներուն պահեստները եւ քաղաքի կրօնական վագըֆներուն կեդրոնները:

Ադամեան կ'աւելցնէ. «Տարի մը չէր անցած տակաւին, երբ հայ ընտանիքներուն համար ապահովուեցան տուներ, որոնք կառուցուեցան պետութեան պատկանող հողերու վրայ Պասսի եւ Ռաշիտիէի մէջ: Իւրաքանչիւր տուն կը բաղկանար մէկ սենեակէ, խոհանոցէ եւ բաղնիքէ: Այն ժամանակ այս տուներուն գինը վճարեց Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը. տակաւին այս փաստը հաստատող ստացագիրներ կան «Սուրիա-Լիբանան» դրամատունէն տրուած»:

Ադամեան կ'ըսէ, որ Հայերը շրջանին մէջ իրենց երկրագործական աշխատանքը շարունակեցին մինչեւ 1983 թուական, երբ Պասսի շրջանին մէջ 239 հայ ընտանիք, իսկ Ռաշիտիէի մէջ՝ 190 ընտանիք կ'ապրէին:

Մինչեւ իսկ Պասսի պաղեստինեան գաղթակայանը Հ.Բ.Ը.Մ.ի հիմնադիր Նուպար Փաշայի անունով կը կոչուէր «Նուպարեան»:

« Ազդակ »

(Յապաւուած)

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Ձեռքերս կը վերցնեմ ծունկերէդ: Կը քաշուիմ ետ քեզ ներկայութեամբս չվրդովելու համար ու կը լռեմ: Ու անձրեւը կը թրջէ մեզ, տրուհետեւ ես ա՛լ չեմ կրնար հագնիլ թիկնոցս, որ դուն մերժեցիր ու լոյսը չի բացուիր վրանիս:

Լոյսը չի բացուիր վրանիս, Արփի՛կ…

Ո՛չ, ո՛չ, Արփի՛կ, մաքուր ու ջերմ է իմ սիրոյս վերարկուն քու ծունկերուդ եւ քու փափուկ ուսերուդ: Գիտեմ՝ հիւսուած է պարզ ու աղքատ թելէ, բայց սիրտս կը տաքցնէ զայն: Աշխարհի մէջ ամէն մարդ չունի իրերուն հարստութիւնը: Ահա ծարաւի շրթներով կը նայիմ դուրսը լուսնկայ լոյսին, բայց սիրտս հարուստ է: Անոնք, որ կը յղփանան իրենց պերճութեան անկողիններուն մէջ, որ կը բնակին մեծ ու աղուոր պալատներուն մէջ, որ կը համբուրեն իրենց սիրականներուն բերանները հասարակածային ու հայրենաբաղձ կակղափշիկներու քով, պերճ ու մշակուած պարտէզներու խորը, այսուհանդերձ ինչպէ՜ս աղքատ են: Անոնց աչքերը կը փախնան ընդունելէ տեսիլքը ու անոնց ձեռքերը կծծի են գգուանքներով երիտասարդի մարմին մը երջանկացնելու համար…

Երբ ես կ'արտասանեմ քու անունդ, իմ մարմինս կը դողդոջէ մեծ յուզումի մը գիրկը: Երբ ես երազի մէջէն կը նայիմ քու աչքերուդ, ծաղիկներ կը տեղան ուսերուս, եւ աստղեր կ'իյնան բիբերուս մէջ: Երբ ես գիշերուան մէջ – ի՜նչ հարուստ, ի՜նչ աղուոր, ի՜նչ անոյշ է Մայիսի գիշերը – ժամերուն այս յամրաընթաց խաղաղութեան ափէն կը խօսիմ սիրահար շրթներով քեզի, ինծի կը թուի, թէ ամէնէն հարուստ, ամէնէն խռովիչ, ամէնէն պայծառ ու քնքոյշ սիրոյ աղջիկը դուն ես մարդոց աղմուկ ու բաղմամբոխ փողոցներուն մէջ…

Հասակդ՝ սիրելի, աչքերդ՝ ծով, մարմինդ՝ ջերմ ու հարուստ, Արփի՛կ, կը նմանիս գարնան մէջ բացուած աղուոր ու ծլարձակ ծառի մը, որ ամրան լիութեան կը նայի…

Մնա՛յ ծլարձակ թող հասակդ քու, աղուոր, աղո՛ւոր Արփիկ…

Մայիսի եօթը

Երգ մը կը յամառի շրթներուս վրայ: Ահա ձեր քաղաքին շռայլ ու աղուոր լոյսերուն մէջ պարտէզ մը ծաղկալի աստղածորան երկինքին տակ: Դուն աղջիկ մըն ես, սպիտակ հագած ու ծլարձակ, ինչպէս նորածաղիկ նշենի մը գարնան գիշերուան մէջ: Կը նայիս տխուր, անշուշտ խռովիչ երազի մը երջանկութեան: Մազերդ առատ, թափուած ուսերուդ ու թարթիչներդ այնքան սեւ են, երկար ու քաղցր, որ կը պահեն աչքերդ աչքերէս: Շառաւիղ մը կը ցայտէ աւազանի մը պորտէն: Կարապ մը երկար ու ճերմակ պարանոցով ահա վեհափառ կը սահի ջուրին վրայէն եւ կը մօտենայ քու սպիտակ պարեգօտիդ: Ցամքիկ ծառ մը կ'արտասուէ ուսերուդ ու ծաղիկներ, ծաղիկներ շուրջը ու այս որքա՜ն անծու, այս որքա՜ն նորատունկ…

Ի՜նչ խռովիչ է գիշերը: Ու ի՜նչ յուզում է այս: Աստղերը կը շատնան: Հատ հատ կարծես պիտի իյնան աւազանին մէջ: Շրջարշային, թափանցիկ ու անոյշ է գիշերը: Ես հագած եմ թեթեւ ու մազերս կ'իյնան ճակատիս … շրթներս կը վառին համբոյրի ծարաւէ … Խոշոր ու հարուստ ծաղիկ մը ձեռքիս մէջ, որ կը բուրէ ու կը գգլխէ գլխս … Ո՞վ եմ ես … ա՜հ, երազի մէջ … սիրտս կը դողայ տերեւի մը պէս, երկչոտ՝ կը մօտենամ քեզի, վերէն, կապոյտին խորէն, օրհնեալ ձեռք մը շողքերու հեղեղի մը մէջ կը լուայ գլուխդ, կը կռթնիմ յասմիկի բունին, ձեռքս կը դողդոջէ բեռնաւոր ճիւղի մը վրայ…

– Երի՛տասարդ աղիկ, ի՞նչպէս է քու անունդ, – կ'ըսեմ ցած ու կը դողամ սիրոյ խռովքով:

– Երի՛տասարդ ու գեղեցիկ տղայ, ո՞վ ես դուն:

– Նայէ՛ ձեռքս կը դողայ յասմիկի ճիւղին վրայ, քու աչքերդ, որ աղուոր են ու խռովիչ, չարիք կ'ընեն ինծի, սիրտս կը դողդոջէ, չեմ գիտեր ուր եմ… Ի՜նչ առատ ու քնքոյշ են մազերդ. թոյլ տուր մատներովս հպիմ անոնց, նայէ՛ իմ ձեռքերս սպիտակ են ու թեթեւ, կը դպին մեղմ ու քնքշօրէն, ինչպէս գիշերուան հեզ զեփիւռը, ինչպէս մաքուր համբոյր մը…

– Ես կը վախնամ արու ձեռքերէ, բայց քու ծաղիկդ կրնաս տալ ինծի, զայն կը դնեմ պարեգօտիս եւ երբ ուշ գիշերին հանեմ հագուստներս, զայն կ'անցընեմ մազերուս … Երիտասա՛րդ տղայ, ըսէ՛ աչքերդ ինչո՞ւ այդպէս կը շողան… Տո՛ւր ինծի քու ծաղիկդ…

– Ըսէ քու անունդ ու ծաղիկս կու տամ: Գիտեմ որ անունդ աւելի կ'արժէ, քան իմ ծաղիկս, որուն անունը չեմ գիտեր, բայց դուն գեղեցիկ ես ու սիրտդ պէտք է հարուստ ու շռայլ ըլլայ. Նայէ՛ աղաչող աչքերով կը նայիմ աչքերուդ, անունդ ըսէ՛ ինծի…

– Քու ձայնդ կը խռովէ գլխս, ինչո՞ւ ինծի կը խօսիս: Ես նստած եմ այս ծաղկած ծառին տակ, որովհետեւ սիրտս կը ծողայ եւ կը սպասեմ մէկուն, որ դուն չես, երիտասարդ ու չար աչքերով մանչ, ծաղիկդ տուր ինծի…

(Շար. 60)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԸ ՓԼԷՍԻ. _ Տիկին Հերմինէ Գաւաֆեանէ 100 Եւրօ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Հերմինէ Գաւաֆեան 100 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ծնողաց՝ Սարգիս եւ Մարիամ Սելթեկեանի յիշատակին։

(Շար. Ա. էջէն)

Թիւը թէեւ արդիւնք չէ տուած, բայց Պուտինի համար Չէչէններու գործն է եւ փետրուար 8-ին ալ կրկնած է. _ «Ռուսաստան չի բանակցիր ահաբեկիչներուն հետ, կը մաքրագործէ»։ Կարգ մը թերթերու համաձայն, մեռեալներու թիւը 100-էն աւելի է։

ՌԻԲԿԻՆԻ անհետացումը, օրէ օր աւելի խորհրդաւոր բնոյթ կ'առնէ եւ կարելի չէր գիտնալ, Փետրուար 10-ին, թէ ո՞ղջ է, թէ մեռած։ Կ'ըսուի նաեւ թէ սպառնալիքներէ վախցած, կրնայ տեղ մը ապաստանած ըլլալ։ Իր կուսակցութիւնը ֆինանսաւորուած էր Բերեզովսկիի կողմէ, որ քաղաքական ապաստան գտած էր Անգլիա։ Մոսկուայի մէջ, նախ Արդարադատութիւնը որոշած էր «մարդասպանութեան» համար քննութիւն բանալ, ապա փոխած է «անհետացումի»։

ՊՈՒՇԻ յայտարարութիւնները, Փետր. 8-ին, հեռատեսիլի Էն-Պի-Սի կայանէն, ըստ որոնց Իրաքի պատերազմը անհրաժեշտութիւն մըն էր, որովհետեւ ուրիշ կարելիութիւն չկար, չեն համոզած մամուլը, որ ծանր յարձակումներու դիմած է։ Նիւ-Եորք Թայմզ կը գրէ թէ Ամերիկացիներու մեծամասնութիւնը կը գտնէ թէ պատերազմ մղելու արդարացումները սխալ տեղեկութիւններու վրայ հիմնըւած էին։ Թերթը դեռ կ'աւելցնէ. _ «Այլ հարց մըն ալ կայ ընտրական այս շրջանին։ Պէտք է գիտնալ, թէ Պուշի կառավարութիւնը, որ կ'ուզէր Իրաքի վըրայ յարձակիլ Սեպտ. 11-էն առաջ, չըխեղաթիւրե՞ց տեղեկութիւնները վախցընելու համար Գոնկրէսը եւ հանրային կարծիքը։

ԱԼՊԷՐ ՄԱԿԱՐԵԱՆ, Տարեցներու Միջազգային Դաշնակցութեան նախագահը հարցազրոյցի մը մէջ Ֆիկառոյի (Փետր. 9) դիտել կու տայ որ Ֆրանսայի մէջ, տարեցներու ձայնը չի լսուիր, մտիկ ընող չկայ։ Ինչ կը վերաբերի տօթին, կ'ըսէ թէ միշտ յապաղումի մէջ ենք։ Կը խորհի որ լաւագոյն ձեւը տարեցները իրենց տունը պահելն է, որպէսզի չխզեն կեանքին հետ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՓԱՍՏԱԲԱՆԸ՝ Ժագ Վերժէս, որ չորս օր անցուցած է Փայլին, կարմիր Խմերներու նախկին բերդը, հանդիպած է Քիէօ Սանֆանի, նախկին նախագահը ժողովրդավար Գամփուչէայի, որու վարչակարգը պատասխանատու է 1.7 միլիոն Գամպոճցիներու մահուան 1975-էն 1979 եւ վախ ունի որ կրնայ դատուիլ եւ Վերժէսի դիմած է իր պաշտպանութեան համար։ Այդ դիմումը եղած է յանուն «հին բարեկամութեան մը»։ Քիէօ Սանֆան կը խոստովանի որ մինչեւ 1978 լուր չէ ունեցած Փօլ Փոթի գործած ահարկու ջարդերէն։ «Ֆիկառօ»յի տուած հարցազրոյցին մէջ, կ'ըսէ թէ պէտք չէ նաեւ անտեսել Ամերիկացիներուն ըրածը։ Ի վերջոյ, ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը թողու Փօլ Փոթի վրայ (մեռած 1998-ին)։

ԳՈՒԻԱՅԻ փլած շէնքին աւերակներուն տակէն, շաբաթ մը յետոյ, կարելի եղած է երկրորդ անգամ ըլլալով 24 տարեկան ողջ կին մը գտնել։ Օր մը առաջ ալ պատանի մը գտնուած էր։ 11 յարկանի շէնքը փլած էր քաղաքին կեդրոնը։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Նախատօնակ Տեառնընդառաջի։

Ժամը 16.30-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին Տեառնընդառաջի Նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան։

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
Տօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Այսօր գերեզմանօրհնէք կը կատարուի փարիզեան Շրջանին գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար։

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Երեկոյեան ժամը 16-ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն։

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
Առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :
UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

GALA POUR LES ECOLES ARMENIENNES

LE SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30

au P. A. C. I.

23, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

avec **Marten YORGANTZ — YERSO**

Le groupe LAVACH

La troupe de danse YERAZ

Réservations au : **01 53 34 18 18**
et auprès des sections de la Croix Bleue

Aidez les Arméniens d'Irak

Depuis la fin de la guerre, la guéilla et les attentats persistent en Irak, et visent même le siège du CICR (Comité International de la Croix Rouge), qui malgré tout, poursuit sa mission sur place.

Les besoins spécifiques des 30 000 Arméniens d'Irak ne peuvent être comblés par l'aide internationale. C'est à la diaspora de leur venir en aide.

Les Croix de Secours arméniennes ont lancé une collecte de fonds pour les Arméniens d'Irak: 60 000 dollars ont déja été réunis aux Etats-Unis.

Les Arméniens de France doivent se mobiliser pour :
— RECONSTRUCTION DES ECOLES ARMENIENNES A BAGDAD, MOSSOUL, BASSORA, KIRKOUK ET ZAKHO
— RECONSTRUCTION DE L'HOSPICE ARMENIEN DE BAGDAD,
— RECONSTRUCTION DES STRUCTURES ARMENIENNES...

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris
Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

La Section **ASTRIG** organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ
au profit de son école

le Samedi 13 mars
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— **Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.**

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԶՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի. _
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբը։
Փառք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20.30-ին։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 12
JEUDI
12 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·879 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·879

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՅԱՋՈՐԴԱԿԱՆ ՈՃՐԱՓՈՐՁԵՐ

ՄՕՏ 100 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի, Փետր· 10-ին եւ 11-ին, յաջորդական անձնասպանական ոճրափորձեր ծանր հետեւանքներ ունեցան:

Երեքշաբթի, 55 մեռեալ եւ 70 վիրաւորներ կային Թակարդ կառքի մը պայթումէն Իսքանտարիայի ոստիկանատան առջեւ: Պայթումը պատահած էր, երբ հարիւրաւոր անձեր խռնուած էին ոստիկանատան առջեւ, արձանագրուելու համար ոստիկանութեան շարքերը: Ըստ հաւաքուած բազմութեան, արարքը հետեւանք էր հրթիռի մը, զոր ամերիկեան օդանաւ մը արձակած է Պաղտատէն 50 քիլոմեթր հարաւ գտնուող այս շիի թաղամասին վրայ: Հարիւրապետ Սալահ Ռամանի համար Թակարդ կառք մըն է որ պայթած է: Կը բացատրէ.— «Կառքը պայթեցաւ երբ փողոցը բազմութեամբ լեցուած էր: Եկած էին արձանագրուելու նոր ոստիկանութեան շէնքին մէջ: Զոհերու մեծ մասը թեկնածուներ են»: Ամերիկացի պնտօրականներու համաձայն ալ կառքի մը պայթումի հետեւանք է: Ատենէ մը ի վեր արդէն, իրաքցի ոստիկանները թիրախ են կեռիլլային: Ոստիկանապետ Իպրահիմի համաձայն, արդէն 600 ոստիկան սպաննուած է, ոճրափորձերու կամ գործողութիւններու ընթացքին:

Չորեքշաբթի առտու ալ, գրեթէ նոյնքան մահացու ոճրափորձ մը գործուած է Պաղտատի մէջ իսկ, իրաքեան նոր բանակի զօրահաւաքի գրասենեակին առջեւ: Առաջին տեղեկութեանց համաձայն 36 մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ: Այս անգամ ալ, Թակարդ կառք մըն է որ պայթած էր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱԶԱԿԻ վերաբերող, բայց աշխարհականութեան պիտակը հագած օրինագիծը քուէարկուեցաւ Փետրուար 10-ին լայն մեծամասնութեամբ, քանի ընկերվարականները միացան մեծամասնութեան: Այսպէս, օրինագիծը 494 ձայն ստացաւ թեր եւ 36 դէմ (12 Իւ – էՄ – Փէ եւ 14 համայնավար): 31 երեսփոխաններ ալ ձեռնպահ մնացին, գլխաւորաբար Իւ – Տէ – էՖ: Այս առթիւ, Ժ· Փ· Ռաֆարէն ողջունեց «հանրապետական երկխօսութիւնը զոր ապրեցան», քանի այս բնագրով, աւելցուց, Հանրապետութիւնը եւ աշխարհականութիւնը աւելի ամրապնդուած են:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ փաստաբանները գործադուլի դիմեցին, Փետրուար 11-ին, բողոքելու համար Փերպէնի նոր օրինագիծին դէմ, որ նոյն օրը կը քուէարկուէր Ազգային Ժողովին կողմէ: Ընկերվարականները վճռած են դիմել Սահմանադրական Խորհուրդին եւ նոյնիսկ բերանացի բացատրութիւններ տալ Խորհուրդին անդամներուն առջեւ, ինչ որ շատ հաւանական չէ: Ընդդիմադիր շարժումը անմնախընթաց ծաւալ առած է: Բազմաթիւ իրաւագէտներ զանազան յօդուածներով ցոյց տուած են օրինագիծին կարգ մը հակասահմանադրական բնոյթը: Առարկութիւնները կը վերաբերին հաւասարութեան սկզբունքին բռնաբարման, Բեկանիչ Ատեանի գնահատման խախտումին, իշխանութիւններու բաժանման անհետացման: Ոստիկանական իրաւասութիւնները կ'աւելնան, դիպահ մնալու պայմանաժամը կ'երկարի (48-էն 96 ժամ) եւ այլն, եւ այլն: Ջախին համար «ազատասպան» ծրագիր մըն է եւ Լօրան Ֆապիուս չի վարանիր յայտարարելու.— «Գայթակղեցուցիչ Փերպէն օրէնքը, որ կը ներկայացուի այնպէս թէ ուղղուած ըլլայ մեծ յանցագործութեան դէմ, իրականին մէջ, ուղղուած է ամէն մէկ Ֆրանսացիի իրաւունքներուն դէմ, քանի զարկ կու տայ կամայական որոշումներու»:

Ժ· Փ· ՌԱՖԱՐԷՆ, Փետրուար 10-ին, որոշեց «մխիթարել» ճաշարանատէրերը եւ մէկուկէս միլիառ Եւրոյի նուէր մը շնորհեց: Ծանօթ է որ, կառավարութիւնը չկրցաւ յարգել Շիրաքի ընտրական խոստումներէն այն մէկը որ կը վերաբերէր ճաշարաններու Թէ-Վէ-Ա-ի նուազումին: Պրիւսէլ, այսինքն Եւրոպական Միութիւնը իր հաւանութիւնը չտուաւ Գերմանիոյ մերժումին պատճառաւ եւ նման որոշում մը միաձայնութիւն կը պահանջէ: Ռաֆարէն 18 ամիսներու երկայնքին պիտի նպաստէ ճաշարանատէրերու տուրքերու վճարումին թեթեւացման, մինչեւ որ Պրիւսէլ միտքը փոխէ: Պարզ է որ մերձաւոր ընտրութիւնները իրենց դերը ունին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ «Ֆրանս 2» կայանին լրագրողները իրենց անվստահութիւնը յայտնեցին լրատուութեան տնօրէնին՝ Օ· Մազըրոլի հանդէպ: Քուէարկութեան մասնակցած են 443 լրագրողներու 83%-ը: «Վստահութիւն ունի՞ք Օ· Մազըրոլի հանդէպ» հարցումին 67·4%-ը ո՛չ պատասխանած է: Երկրորդ հարցումին՝ «Միշտ վստահութիւն ունի՞ք ժամը 20-ի անձնակազմին նկատմամբ» պատասխանը բացասական եղած է 69·63% համեմատութեամբ: Հարցը կը վերաբերէր Փետրուար 3-ի մէկ սխալ լրատուութեան ժխտէի մասին, որ չէր քաշուեր, ինչպէս ըսած էր Տաւիտ Փուժատաս: Կը թուի որ փոփոխութիւններ անխուսափելի են:

ՆԻՒ – ԵՈՐՔ հաւաքուած են Կիպրոսի յոյն եւ թուրք ղեկավարները վերսկսելու համար բանակցութիւնները Քոֆի Անանի ծրագրին հիման վրայ: Պէտք է որ կղզին վերամիանայ Մայիս մէկէն առաջ, որ Կիպրոսի անդամակցութեան թուականն է: Ք· Անան կոչ ըրած է որ երկու կողմերը չփախցնեն այս «պատմական պահը»: Մտահոգ են, սակայն, այն Թուրքերը, որոնք Թուրքիայէն եկած եւ տեղաւորուած են եւ վախ ունին որ կրկին աքսորուին: Այս մտահոգութիւններուն մասին Մարք Սեմօ յօդուած մը ստորագրած է «Լիպերասիոն»ի մէջ (Փետր· 11), ուր կ'արձագանգէ այդ Թուրքերու մտավախութիւններուն: Օրինակ, պաշտօնատար մը կը խոստովանի որ բոլորովին դէմ է «ծրագրի մը, որ հետզհետէ յոյն գանգուածին մէջ պիտի խեղդէ Կիպրոսի Թուրքերը»:

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ջախջախուած է Փետրուար 10-ին Արաբական իշխանապետութեանց մէջ (Շարժա): 43 մեռեալ կայ եւ երեք վերապրող, ծանրօրէն վիրաւորուած: Ըստ պարսկական Օդանաւային կազմակերպութեան, օդանաւն ուզած է ստիպողաբար էջք կատարել, նախքան ջախջախուիլը:

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ Ապտալլահ Թագաւորը եւ Սուրիոյ Պաշար էլ – Ասատ նախագահը նոյն ատեն հասած են էլ – Վեհտայի ամբարտակին առաջին քարին զետեղումին արարողութեան, որ հազիւ հինգ վայրկեան տեւած է: Հանդիպումը դէպքի բնոյթ առած է, քանի երկու ղեկավարները տարի մըն է որ չէին տեսնուած, մինչ մէկը (Յորդանան) ամերիկամէտ էր, միւսն ալ զօրավիգ էր Իրաքի: Երկուքն ալ միասնաբար Դամասկոս գացած են շարունակելու համար իրենց խօսակցութիւնը: էլ – Վեհտայի ամբարտակը հին ծրագրի մը իրագործումն է, ծնունդ առած է 1953-ին: Կը գտնուի Եարմուքի վրայ, երկու երկիրներու սահմանագլուխին, բայց, ռազմագիտական հարց մըն էր (Եարմուքը Յորդանան գետը կը թափի, որ իր կարգին կը միանայ Թապարիէ լիճին, ջուրի գլխաւոր աղբիւրը Իսրայէլի):

ԳԱԶԱՅԻ ՄԷՋ իսրայէլեան բանակին մէկ գործողութեան ընթացքին, 8 Պաղեստինցիներ սպաննուած են:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ նորընտիր նախագահը՝ Սահակաշվիլի Մոսկուա գացած է, ուր կը փորձէ վստահութիւն ներշնչել Ռուսաստանի, ոչինչ զիջելով: Պուտինի հետ խօսած են ռուսական զօրքի քաշուելուն եւ Չէչէնիոյ հարցին մասին, առանց անտեսելու Թիֆլիսի արտաքին քաղաքականութիւնը: Ուսանողներու առջեւ խօսք առնելով, ըսած է.— «Վրաստանը Ռուսաստանը դուրս չքշեց, ինք է որ ամէն ինչ ըրաւ կորսնցնելու համար իր ազդեցութիւնը շրջանին մէջ: Ռուսաստան Սովետական կը ամրակծէր, երբ Ամերիկացիք ցորեն եւ դրամ կու տային մեզի: Անշուշտ, երախտապարտ ենք»:

ՌՈՒԲԿԻՆ, Ռուսաստանի նախագահական ընտրութեան ընդդիմադիր թեկնածուն որ շաբաթ մըն է անհետացած էր, տուներ է Կիեւ, Փետրուար 10-ին: Յայտարարեր է, որ չէ հասկցած ծագած իրարանցումը իր անհետացման շուրջ:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ յայտարարած է էլ – Սէ – Ի կայանէն որ Նիքոլա Սարքոզի կրնայ Իւ – էՄ – Փէ-ի լաւ նախագահ մը ըլլալ: Շատ տաղանդ ունի եւ Ֆրանսան պէտք ունի այդ տաղանդին: Ըստ իրեն, քանի որ Ժիւփէ յայտարարեց թէ կը քաշուի, Իւ – էՄ – Փէ-ին համար բախտ մըն է տաղանդներ ունենալ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ նախարարը յայտարարած է Ազգային Ժողովին առջեւ, Փետրուար 10-ին, որ 2004 Յունուարին 1190 օտարականներ, որոնք անկանոն վիճակի մէջ էին ետ ղրկուած են, ինչ որ 36%-ի յաւելում մըն է բաղդատմամբ նախորդ տարուան նոյն շրջանին: «Երբ ամէն ինչ կանոնաւոր է, ըսած է Ն· Սարքոզի, բարի եկած Ֆրանսա, երբ կանոնաւոր չէ, ետ կը ղրկուին»:

ՌԱՏԻՕ – ՖՐԱՆՍԻ լրագրողներու գործադուլին, որ Փետրուար 11-ին հասած էր իր 16-րդ օրուան, միացան Ռատիօ – Ֆրանս – էնթէրնասիոնալի լրագրողներն ալ: Բոլորին պահանջը նոյնն է, նոյնացում իրենց աշխատավարձքերուն հեռատեսիլի լրագրողներու աշխատավարձքերուն հետ:

ԼԻԲԻԱ այլեւս բոլորէն ընդունելի երկիր մը վերածուած է: Պէրլուսքոնի տեսակցութիւն մը ունեցած է Քատաֆիի հետ եւ քանի մը օրէն ալ Թ· Պլէր Լիբիա կ'երթայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՏԱՐԱԾՔՈՎ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄԸ

ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարար Աշոտ Ղուլեան մեկնաբանելով Հայաստան – Ազրպէյճան երկաթուղիին բացումին փոխարէն կարգ մը շրջաններ վերադարձնելու Փ· Կարթոնի գաղափարը, ըսած է թէ նման հարցի քննարկում հակամարտութեան լուծումի միւս կարեւոր հարցերէն անջատ, կը հակասէ Ղարաբաղի ժողովուրդին շահերուն: Ան շեշտած է որ այդ տարածքները Լեռնային Ղարաբաղի եւ անոր բնակչութեան ապահովութեան բաղկացուցիչ մասերն են:

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Փետրուար 10 / 11)

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ Թ· ՄԱՆԱՍԵՐԵԱՆ ԿՐՆԱՅ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԻԼ

ԱՄՆ-ու մէջ ձերբակալուած Հայաստանի երեսփոխան Թաթուլ Մանասերեան մեղադրուած է երախայ առեւանգելու, նաեւ զէնքով կամ այլ առարկայով յարձակում գործելու յանցանքներով: Այդ մեղադրանքներով կարելի չէ գինք ազատ արձակել: Եթէ մեղադրանքը հաստատուի, կրնայ մինչեւ չորս տարուան դատապարտուիլ: Է· Մանասերեան կը գտնուի Սան Պէրնարտինոյի մեկուսարանը: Լոս – Անճըլըս ապրող քոյրը տեղեկացուցած է թէ առողջական հարցեր ունի: Նախապէս ըսուած էր թէ երեսփոխանը ձերբակալուած է մօրը հետ ԱՄՆ ապրող իր զաւկին խնամակալութեան հարցով:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Մինսկի խումբին Ռուսաստանի նախագահը Եուրի Մերզլյակով Ազրպէյճանի նախագահին Մոսկուա այցին առընչու – թեամբ ըսած է թէ խումբին նախագահները նոր առաջարկներ կը պատրաստեն, սակայն անոնք կարգաւորման չեն վերաբերիր, այլ բանակցութիւններու հոլովոյթը կազմակերպելու: Ըստ ռուս նախագահին, կողմերը պէտք է հրաժարին լուծումի ամբողջական եւ աստիճանական տարբերակներէն: Ան ըսած է թէ լաւագոյնն է չփման եզրեր գտնել բանակցութիւններու օրակարգին մասին:

ՏԿԼՈՐ ՀԱՒԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գիւղը, ուր ես եմ ծնուել, գտնւում է Արարատ լերան դիմաց: Կարող եմ վստահեցնել ձեզ, որ Արարատն ամենագեղեցիկը մեր գիւղից է երեւում: Բայց այսօրուայ պատմութիւնս լերան մասին չէ, աւելին՝ տկլոր հաւերի:

Այնպէս որ մեր գիւղ գալուց երկու բանում կարող էք վստահ լինել. նախ կը հիանաք Արարատով, եւ կը տեսնէք ու կը լսէք գիւղի զուարճախօս մարդկանց ու նրանց պատմութիւնները:

Դէ՛հ, ուրեմն գնացինք, բարեկա՛մ:

Սա մեր գիւղի կենտրոնն է՝ գիւղամէջը: Գիւղի ծերերը գիւղամիջի կչիռն են: Ծառերի տակ շարքով նստած, բեղերն են ոլորում, չիբուխ քաշում ու խօսում անցած – գնացած բաներից: Պապս էլ է այստեղ: Շատ չմօտենանք, թէ չէ կը տեսնի, կը բարկանայ, որ դպրոցից յետոյ փոխանակ տուն գնալու, գիւղամիջում պարապ թափառում եմ: Ու ձեռնափայտով ցոյց կը տայ տան ճանապարհը...

Եկեղեցու փողոցով ներքեւ իջնենք ու թեքուենք աջ: Սա Մացոյենց տունն է: Հըբէ՞ն, էն էլ Մացոն: Զբաղուած է ամենալուրջ ու պատասխանատու գործով. արաղ է քաշում: Գիւղացու համար ձմեռուայ պարզ նախապատրաստութիւն է եղածը: Մացոնի դէմքն օղու աստիճանը յաճախակի որոշելու «անհրաժեշտ փորձերից», թերեւս աւելի նպատակայարմար է գրել՝ գիւղի կիզիչ արեւից, կարմրել է:

Եթէ յիշողութիւնս չի դաւաճանում, նրա հսկայական կարմիր քիթը բաւական աջ էր ծռուած: Նայենք: Այո՛, չեմ սխալուել: Կիսաճաղատ գլուխ, ուրախ աչքեր, հօգին էլ պարզ ու զուլալ՝ իր քաշած օղու նման, անշուշտ, մինչեւ որոշ աստիճան:

Արաղը ծորում է մանանայի պէս, աւելը զնկթում է, քանիմէկ հաւ բակում քուջուջ են անում, կեանքը հրաշալի է...

Զրջնած – աւլած բակեր, ծառի հով, նստարան, վրան էլ թաղի կնանիք գիւղի կայծակնային նորութիւնները արեւա – ծաղկի սերմի հետ չրթում – թքում են: Թեմաները բազմազան են: «Լուրջ ու խնդրայարոյց» հարց է օրինակ, թէ Ամերիկան «ընչի՞ է քիթը խոթել Վիետնամ»:

– Ա՛յ աղջկերք, Վիետնամը մի կողմ, էս մեր Բրեժնեւի չանամն ասում են պլաստիկ են դրել:

– Ասըի՛ արեւը, պլաստիկ ա, չատ խօսալուց էլ թուլանում – կախւում ա: Պէտք ա միշտ ձգել:

– Տօ մենակ չանա՞մ: Տարիք կայ, բան կայ, տարիքդ որ եկաւ, ամէն բան էլ կը թուլանայ: Դու հա՛ ձգի...

– Կնանի՛ք, ինչ կ'ուզէք ասէք, բայց աշխարհքի մէջ մեր Կարէն Դեմիրճեանից տեսքով – շնորհքով մարդ չկայ: Մեր գեղի կողմերն էլ չի գալիս, մի գնամ կո՛ւշտ նայեմ:

– Էս վերին թաղերում էլ «չոմալան» հիւանդութիւն ա կպել հաւերին: Կոտորւում են խեղճ հեյուանները:

– Ա՛յ աղջի, ի՞նչ ես ասում, ունեմ – չունեմ քանիմէկ հատ հաւ ունեմ: Մացոյիս ձուածեղը որ պակասեց, ինձի կը մորթի: Գնամ, հիմա պրծած կը լինի, սեղանը գցեմ:

Մացոն աւարտել էր օղու գործը, թերմածք – փլուշը լցրել հողի մէջ իբրեւ պարարտանիւթ, օղին ամբարել, պահեստաւորել եւ, արդիւնքից գոհ, նստել ծըխում ու նայում էր մայրամուտին:

– Ա՛յ կնիկ, ընչի՞ ուշացար:

– Մացօ՛ ջան, խօսքով էի ընկել, հիմա հացը կը դնեմ:

Կերան: Պառկեցին քնելու:

– Էս տեղաշորն էլ էնքան սառն է որ:

– Տեղաշորը սառն է, մի քիչ մօտ արի: Բրեժնեւի չանամն ա թուլացել, դու՞ ընչի ես հեռու պառկում...

– Ա՛յ կնիկ, Բրեժնեւի՞ն ընչի յիշեցիր էս գիշերուայ կէսին:

– Աղջկերքն էին ասում: Մէկ էլ ասում էին, որ վերին թաղերում «չոմալանը» հաւերին հնձում ա: Մերինների՞ն բան չլինի... Ես ամէն օրուայ ձուածեղը տեղը պահեմ, ոչ մի տեղդ էլ չի թուլանայ...

– Էլի գժուեց էս կնիկը...

Առաւօտեան Ցամիկը դուրս էր եկել բակ, ամէն օրուայ պէս ջրջնում – աւլում էր: Մէկ էլ ի՞նչ...

– Մացօ՛, զարթնի՛, տուններս քանդուե՛ց...

Քանիմէկ հաւ՝ սատկած – ընկած, որը հողամասում, որը բակի այս ու այն կողմում: Մարդ ու կին հարայ – հրոցից, լաց ու կոծից յետոյ որոշեցին, որ հաւերը տանեն թաղեն առուն:

– Մացօ՛, արի էս հաւերը փետրենք, չորս – հինգ հատ լաւ բարձ կը լինի:

– Ա՛յ կնիկ, ժլատութիւնդ բռնե՞ց, գիւղացիքին վրաներս խնդացնել էս տալու: Ո՞վ է տեսել սատկած հաւը փետրեն:

– Ախր, ասում էի աղջկայ օժիտի բարձերը սրանցով դուրս կը գար...

– Լաւ, ներս բեր մարդ – մուրդ չտեսնի:

Մացոն ու Ցամիկը մէկ – մէկ փետրահաւն արեցին, հաւերն էլ տարան լցրեցին առուի դօշը՝ չուն ու անէծք բաուին:

Խաղաղ երեկոն էր իջել գիւղի վրայ: Հաճելի խշխշում էին բարդիները:

Մեր փլուշը ճաշակած, հարբած հաւերը, սթափուելով՝ կամաց – կամաց ուշքի են գալիս ու եռնեւ – եռեւի, օրօրուելով, դառնում դէպի տուն: Քանիմէկ տկլոր հաւ շորորալով, անառակ որդիների նման վերադառնում են «հայրենի օջախ»...

– Մացօ՛, հաւերին քչի հաւարուն, ամբողջ գեղով խայտառակ էղանք:

Այդ աղմուկ – աղաղակը, մերկ հաւերի շքերթը, կչկչոցն ու ղղոոցը լսում է Մացոյենց հարեւան Վլէյ Կոլյան: Մականունից յայտնի է, որ արաղախօս Կոլյայի համար գիւղով լուր տարածելը «սրբազան պարտականութիւն» է: Իմանալով եղելութիւնը եւ երդուելով, որ բերանը փակ կը պահի, Կոլյան հեծնում է իր հեծանիւը...

Կէս ժամից գիւղը ամենայն մանրամասնութիւններով ապահովուած էր Մացոյենց հաւերի փլուշ ուտելու, հարբելու, աղջկայ օժիտի համար փետրուելու եւ առուի ափից տկլոր վերադառնալու մասին:

Մացոն ու Ցամիկը մէկ ամիս գիւղամէջ չէին երեւում...

Սիրելի բարեկա՛մ, սա իմ պատմութիւնն էր մեր գիւղի ու գիւղացիների, մեր նիստ ու կացի եւ տկլոր հաւերի մասին: Հիմա Մացոն չկայ: Չկայ նաեւ Կոլյան: Ցամիկն էլ ՝էսօր – էգուց: Չկան գիւղամիջում կարգով նստած իմ պապերը. կարգով եկան – անցան: Կայ մեր գիւղը, նրա դիմաց Արարատ լեռը՝ մեր լացի ու ծիծաղի լուռ վկան...

Տար ինձ այստեղից, բարեկա՛մ, չէ որ մի քանի թաղ այն կողմ մեր տունն է, ուր տատս է նստած թթենու ստուերում, ուր ծնողներս են երիտասարդ, սեւահեր, ուր եղբայրներս են խաղում աւազի վրայ...

Տա՛ր ինձ այստեղից: Եթէ մի փոքր էլ մնամ, էլ ինձ չես գտնի գիւղի փոշոտ փողոցներում, էլ ինձ չես պոկի մեր տան թթենուց:

Գնամ, խրուեմ կեանքի կեղտի մէջ, քարշ տամ ապրելիք մի քանի օրս ու ետ դառնամ գիւղամիջում չիբուխ ծխող նախնիներիս, ձեռնափայտով մեր տան ճամբան ցոյց տուող պապիս, կանաչ շալն ուսին գցած, թթի ծառի շուաքում նստած տատիս եւ քե՛զ, իմ հայրենի գիւղ ու մանկութիւն:

Ետ դառնամ ու հանգիստս գտնեմ ձե՛ր մէջ, ձեր թեւերի վրայ:

ԸՆԾԱՆՈՒԷՐ ԱԲՂ. ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ

«Սիոն»

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՇԽԱՐՀ»

(Հեղինակ՝ Ս. Ք. ԶԱՆԳՈՒ)

Պոլիս – 2003

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Պոլսահայ գրականութեան հանրապետական շրջանի երբեմնի ծանօթ բանաստեղծներէն մին է Ս. Ք. Զանգու, բուն անունով՝ Սարգիս Քէչեան, որ ծնած է Պոլիս, 1917-ին, Տարօնէն գաղթած ընտանիքի մը ծոցը: Շրջանաւարտ՝ ծննդավայրին Կեդրոնական վարժարանէն, ան իր երիտասարդական տարիներուն հետեւակ մասնակից մը եղած է Վոսփորի ափունքին խմորուող գրական արդի այն շարժումին, որ Բ. աշխարհամարտէն կարճ ժամանակ յետոյ՝ հրապարակ պիտի հանէր քանի մը տիրական դէմքեր, ճամբայ հարթելով պոլսահայ ժամանակակից գրականութեան: Ա. Շաւարշներու, Զաւէն Պիպեռեաններու, Աւետիս Ալիքսանեաններու եւ անոնց շուրջ համախմբուած գրամոլ «խենթ»երու սկսած շարժումն է այդ...

Իր ընկերներէն շատերուն նման՝ Ս. Ք. Զանգու եւս շուտ հեռացած է Պոլսէն: 1952-ին վերջնականապէս կայք հաստատելով Փարիզ՝ շարունակած է մասնակցութիւն բերել Լոյս Քաղաքի հայկական գրական կեանքին, մասնաւորաբար Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան շրջագծին մէջ: Խմբագրած է այս վերջինոյն երբեմնի «Արահետ» պարբերականը (1976 – 1986):

Ս. Ք. Զանգու գրեթէ բացառաբար խնկարկած է բանաստեղծութեան բագինին: 1951-ին Պոլիս հրատարակուած իր անդրանիկ փոքրածաւալ քերթողագիրքին («Մինչեւ լուսաբաց») յաջորդած հինգ մատեաններն ալ կ'իյնան չափածոյ գրականութեան իրեն սիրելի նոյն կաղապարին մէջ: Շարքին ամենավերջինը, որ լոյս ընծայուած է Փարիզ, 1991-ին, եւ որ կը կրէ «Լուսաբացէն մայրամուտ» խորհրդանշական խորագիրը, շքեղ կողքի մը տակ ի մի կը նրէ իր քերթողական քառասնամեայ վաստակին ամբողջութիւնը:

Զանգու նկատուած է համեստ ու դալուկ բանաստեղծ մը: Հզօր շունչն ու աւինքոտ թռիչքը պակսած են իրեն: Այնուհանդերձ, մնացած է գեղեցիկին ու վսեմին սիրահար հոգի մը, երբեմն կարեվէր սիրտ մը, «որուն բոլոր երգերը կը ձգտին նուիրական նպատակներու, վերասլաց գաղափարներու, վեր՝ ամէն տեսակ առօրեայ "մանրուք" պայքարներէ», ինչպէս կը բնութագրէ զինք իր գրչի վաղեմի ընկերներէն մին՝ Երուանդ Կոպէլեան («Քուլիս» ամսաթերթ, Պոլիս, Մայիս 1992): Իր մասին այլ տեղ մը կ'ըսուի, թէ «եղած է լաւատես գրող մը, առաջնորդուած վսեմ նպատակներով եւ զինուած՝ կամքի ուժով: Իր նշանաբանն է աշխատիլ, պայքարիլ եւ յաղթել այն բոլոր խոչընդոտներուն որոնք կը սպառնան մարդկային կեանքի բարօրութեան» (տե՛ս Սեդա Գաղիկեան – Տէմիրճեան, «Սփիւռքահայ արդի գրականութիւն», Ա. հատոր, Ամերիկա, 1994):

Ըստ Հիլդա Գալֆայեան – Փանոսեանի «Պոլսահայ նոր բանաստեղծութիւնը» վերլուծական հատորին (1998, Անթիլիաս), Զանգու իր քերթողագիրքերուն մէջ «անցեալի արհաւիրքներուն տոկացած Հայուն տոկունութիւնը կ'ընդգծէ, հայրենի երկրին եւ հողին կարօտը կ'ապրի եւ մանաւանդ՝ ազատօրէն հայրենիքի գովքը կը հիւսէ»:

Մինչ չատեր կրնային խորհիլ, թէ Զանգու իր Կարապի Երգն երգած է արդէն, Պոլսոյ «Արաս» հրատարակչատունը վերջերս հրապարակ հանեց փարիզաբնակ ծերունազարդ քերթողին նոր մէկ ժողովածուն, «Զարմանալի աշխարհ» խորագրով: Շուրջ 250 էջնոց գեղատիպ հատոր մը, որուն մէջ մէկտեղուած են բանաստեղծին սեփական արխիւին ոչ – տըպագրեալ վերջին մնացորդները, – տասնեակ մը քերթուածներ, քանի մը արձակ էջեր, իր մասին դէս ու դէն երեւցած գրութիւններ, բայց մանաւանդ՝ դրկուած թէ ստացուած նամակներու ծաւալուն բաժին մը:

Գիրքին մէջ զետեղուած այն քանի մը բանաստեղծութիւնները, որոնք գրի առնուած են վերջին տարիներուն, կը մատնեն հեղինակին մօտ աճած այն վհատեցուցիչ յոռետեսութիւնը, որ փրկանութեան մէջ խոտոր կը համեմատի Զանգուի քերթողութեան ընդհանուր մըթնոլորտին:

Արդարեւ, երազ ու արեւ կը բուրէ ճի՛շդ 60 տարի առաջ (1944) Պոլսոյ «Պատկեր» ամսաթերթին մէջ երիտասարդ Զանգուի ստորագրած սա պարզունակ երգն անգամ.

Կը լսեմ երգը իմ աշխոյժ կեանքի,
Իմ քնքո՛յշ կեանքի զարնան լուսաբաց.
Եւ այդ նորածագ արեւու լոյսով,
Կը տեսնեմ կեանքը սիրուն ու փուսաբ:

Մինչ հիմա, ան տխրօրէն կը հառաչէ.

Ի՞նչ շահեցայ այս աշխարհէն,
Ցաւ ու տանջանք ու տառապանք,
Անձայն եկայ, անշուք կ'երթամ,
Թող մեկնիլս ալ՝ մարդ չիմանայ...:

Զոյգ մը քառեակներ, ահաւասիկ, որոնք յստակօրէն ցոյց կու տան՝ թէ թաւալող ժամանակը որքա՛ն բան կը փոխէ անհատին աշխարհահայեացքին, տրամադրութեան եւ ընդհանուր հոգեվիճակին մէջ: Երբեմնի լաւատեսութիւնն ու կենսատու խանդը՝ տխրօրէն իրենց տեղը կը թողուն յոռետեսութեան եւ մահուան գաղափարին...:

Գիրքին մէջ երեւցած արձակ էջերը գրական կարճաշունչ ակնարկներ են՝ նուիրուած Դանիէլ Վարուժանի, Բիւզանդ Թօփալեանի, Կարինէ Պասմաճեանի եւ գեղանկարիչ Զարեհ Մութաֆեանի:

Վարուժանի նուիրուած գրութեան մէջ ընթերցողը անգամ մը եւս վերահասու կը դառնայ այն անողայ պայքարին, զոր կարգ մը խաւարամիտ շրջանակներ շղթայազերծած էին տաղանդաւոր քերթողին դէմ՝ անոր «Հեթանոս երգեր»ուն հրատարակութեան վաղորդայնին (1912): Զանգու կը գրէ.

– Զօհրապն ու Զարդարեանը մեծապէս կը գնահատեն իր գործը, բայց, դժբախտաբար գտնուեցան գրողներ, ինչպէս՝ Շիրվանզադէն, որ չվարանեցաւ պոռնկագիր անուանելու Վարուժանը...: Վարուժանի ցաւը մեծ էր: Իր հեռաւոր գրչեղբայրները չէին ճանչցած ու "մի՛ ոմն Դանիէլ Վարուժան" էին որակեր զինքը: Նոյն մեղքը պիտի գործէր նաեւ Աւետիք Իսահակեան: Այդ ցաւը աւելի խոցեց զինքը, որովհետեւ բանաստեղծ գրչեղբօրմէ մը կու գար:

Ու այս առթիւ, Զանգու կը մէջբերէ Յ. Ճ. Սիրունիի հետեւեալ համոզիչ հաստատումը.

Վարուժան երբե՛ք կիրքը չերգեց. իր ամէնէն իրապաշտ քերթուածներն անգամ երբեք տոփանք չեն առթեր: Ճիշդ է, ան կինը կ'երգէ ու անոր մարմինը, բայց ան կնոջ մէջ չի փնտռեր տոփին ու կիրքը. ան հոն կը գտնէ կեանքն ու բստեղծագործութիւնը:

Բանաստեղծ Բիւզանդ Թօփալեանի (1902 – 1970) մասին Զանգու կ'արտայայտուի իբրեւ անոր «սիրելի բարեկամն ու ընկերը»: Կը վկայէ՝ թէ «Արեւագալ»ի մեղմաբարոյ հեղինակը «Խօսող մը չէր: Գործը կը նախընտրէր խօսքէն: Տարիներ, լծուած իր գործին, տուաւ իր հոյակապ «Անդաստան»ները, միշտ պատկերազարդ, զանոնք հասցնելով եւրոպական պարբերականներու աստիճանին, խնամուած եւ ճաշակաւոր»:

Նկարիչ Զ. Մութաֆեանի (1907 – 1980) մասին խօսելով՝ Զանգու կը հաւաստիացնէ թէ ան «վրձինին զուգընթաց, գըրչին ալ տիրապետող մէկն էր»: 1970-ին Փարիզի մէջ հրատարակած էր «Հայաստանի մէջ վրձինով ու գրիչով» խորագրեալ պատկերազարդ փոքրիկ հատոր մը, ուր տեղ գտած էին Հայաստան կատարած իր անդրանիկ այցելութենէն յա-

մեցող խանդավառ տպաւորութիւններ: Ու հարց կու տայ. «Բայց ո՞ւրկէ այս փեղեցիկ հայերէնը: Աւելի վերջ միայն պիտի իմանայի որ, Մուքթափեան կու գար վենետիկէն, վենետիկեան Հայրերու շունչին տակ թրծուած ու տիրացած իր մայրենի լեզուին եւ անոր գաղտնիքներուն»:

Ինչ կը վերաբերի տարաբախտ բանաստեղծ Կարիկ Պասմաճեանի (1947 – 1988, անյայտացած), ապա ան Զանդուրի համար լոյսի երգիչն է: «Լոյսի փնտռտուքը Կարիկի մօտ հաւատամք մըն է: Պէտք է որ մեր դարու մարդը իր ազատագրութեան համար դուրս գայ խաւարէն, փշրէ ինչ որ արգելք է իր յառաջացման, հասնի լոյսին եւ վերջնական յաղթանակին»:

* *

Հասած ենք արդէն գրքին երրորդ եւ ամենածաւալուն գլուխին, որ նամականիի բաժինն է եւ որ գրաւած է լրիւ 150 էջ: Այստեղ, հրապարակուած են Ս. Ք. Զանդուրի կողմէ Գալուստ Խանենցի, Երուանդ Ազատեանի, Ատրինէ Տատրեանի, Ժիրայր Նայիրիի, Յակոբ Մոմճեանի, Նազարէթ Պշտիկեանի, Սիլվա Գույումճեանի եւ մտաւորական ուրիշ դէմքերու յղուած շուրջ 35 նամակներ: Անոնց կողքին, հրապարակուած են նաեւ՝ Հրաչ Զարդարեանէն, Զարեհ Որբունիէն, Պետրոս Զարոյեանէն, Բիւզանդ Վաղինակէն, Գ. Խանենցէն, Սեդա Տէմիրճեանէն, Աղան Տարօնցիէն եւ քանի մը ուրիշներէ Զանդուրին հասցէագրուած 40-ի չափ նամակներ ալ: Ղրկուած նամակներուն հնագոյնը կը կրէ 1977 թուականը, մինչ ստացուած նամակներուն մէջ՝ թուականը ետ կ'երթայ սօսկ մինչեւ 1971: Մնացեալ նամակներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կը պատկանի 80-ական կամ 90-ական մեզի մերձաւոր թըւականներուն:

Արդ, եթէ նկատի ունենանք այն պարագան՝ թէ Ս. Ք. Զանդուր 40-ական թուականներէն ի վեր գրականութեամբ կը զբաղի եւ ապահովաբար ալ նամակագրական կապեր մշակած էր զանազաններու հետ՝ ա՛յդ տարիներէն սկսեալ: Հարցումը կը դառնայ անխուսափելի, – ինչո՞ւ լոյսին կը տրուի լոկ վերջին երկու տասնամեակներուն գրուած (կամ ուրիշներէ ստացուած) նամակներ, մինչ ո՛չ մէկ նամակի նմոյշ կը հրամցուի աւելի հին շրջանէն (դէթ 50-ական կամ 60-ական տարիներէն):

Պէտք է խոստովանիլ նաեւ, թէ հրապարակուած նամականին, իր ներկայ ձեւին մէջ, դժբախտաբար հեռու է հետաքրքրական ըլլալէ եւ առհասարակ՝ զուրկ է շահեկանութենէ: Պատճառն այն է, կը խորհինք, որ հեղինակը (կամ գիրքը կազմողները) փոյթ չե՛ն ըրած որոմը զատել ցորենէն ու նամականին պահել իր արժանի բարձրութեան վրայ, այլ՝ էջե՛ր ու էջե՛ր յատկացուցեր են սա կամ նա գրքին առիթով ստացուած ու յղուած ամէնէն սովորական եւ անշահ շնորհակալիքներուն անգամ...:

Միւս կողմէ, անտես առնուած է «Նամականի»ներու յատուկ ամէնէն անզանցելի աշխատանքը՝ համապատասխան ծանօթագրութիւններու գրառումը: Նամակները հրատարակուած են առանց որեւէ խմբագրական յղումի կամ ծանօթագրութեան, ինչ որ խոցելի դարձուցած է զանոնք՝ ընկալման եւ արծարծուած կարգ մը հարցերու պարզաբանման տեսակէտէն: Ի՞նչ շահեկանութիւն կը ներկայացնէ «Պ. Զարոյեան»է կամ «Օննիկ Սարգիսեան»է գրուած նամակ մը, եթէ մերօրեայ (կամ ապագայ) ընթերցողը ծանօթ չէ նամակագիրին ինքնութեա՛ն անգամ...:

Այս քննադատական նշումները եզրակացնել կու տան, որ Զանդուրի հրապարակուած նամակները սփիւռքահայ գրականութեան պատմութեան ուսումնասիրական տեսակէտէն օգտաշահ ու բաղձալի ատաղձ մը չեն յաջողիր բերել մեզի (ինչպէս կը բերեն՝ ա՛յլ հեղինակներու նամակները), այնուհանդերձ՝ մտածումի առաջնորդող որոշ երեւոյթներու առջեւ կը թողուն ընթերցողը:

Տանք քանի մը օրինակներ:

Այսպէս, իրանահայ բանաստեղծ Գալուստ Խանենց (1910 – 1998), որ ծանօթ եղած է իր սովետասիրական շեշտուած զգացումներով, 1996-ին Զանդուրին յղուած նամակի մը մէջ գրեթէ կ'ողբայ.

«Որքա՛ն հզօր էինք մենք գրողներս, երբ գոյութիւն ունէր Սովետական Հայաստանը: ··· Երեւանը լոյսի ծով էր, իսկ հիմա՝ խաւարի քաղաք: Ինչո՞ւ այսքան երկար ապրեցի, որ հզօր Սովետական Միութեան քայքայումը տեսնեմ»:

Նոյն տարեթիւով գրուած այլ նամակի մը մէջ, Խանենց կը գանգատի որ իր հեղինակած նորատիպ մէկ քերթողագիրքը չուկայ չի գտներ Թեհրանի մէջ: Ան, դառնութիւն ունի իր գաղափարական հակառակորդներուն հանդէպ.

«Ինչպէս գիտէք, 1993-ին Լուսամուտը՝ քերթուածներիս ժողովածուն 600 օրինակով հրատարակեցի: Մինչեւ օրս՝ միայն 400 օրինակն եմ սրան – նրան տուել կամ ուղարկել նուէր: Ոչ մի օրինակ չի ծախուել: Այստեղի դաշնակցական մամուլը («Ալիք»), որին գիրք եմ ուղարկել, ստացումը անգամ չի գրել: Դաշնակցական գրախանութ ունեցողները գիրքս չեն վերցնում ծախելու: Նրանց արգելուած է իմ գրածը կարդալ»...:

Դառնութիւն կայ նաեւ Բիւզանդ Վաղինակի (Հրաչեայ Տէր – Բարսեղեան, 1908 – 1986) նամակներուն մէջ: Ֆրանսահայ մամուլի այս երբեմնի աշխատակիցը, Մարսէյլէն 1985-ին կը գրէր.

«Փարիզի մէջ, գոնէ կրնանք հանդիպիլ··· հայ գրողի մը, եւ երկու խօսք փոխանակել: Հո՛ս, Մարսէյլի մէջ, մէկը չկայ, որ գրէ ու գրականութեան մասին խօսի: Պետրոս Զարոյեանը ունինք, խեղճը 82 տարիներու բեռը ուսերուն, իր չորս պատերուն գերին եղած է: Չի կըրնար փողոց ելլել, կը վախնայ ··· փողոցէն, ծառերէն, հողէն, քարէն, օդէն, արեւէն: Ե՛ւ, ոեւէ մէկն ալ չերթար քովը՝ հարցնելու համար թէ բաժակ մը ջուրի պէտք ունի՞ս Ինքն իր վրայ փլած տունի մը կը նմանի: Նոյն պարագան նաեւ՝ Կարապետ Փօլատեանինը»:

Հայաստան ներգաղթած նախկին փարիզաբնակ բանաստեղծ մը՝ Եդուարդ Ազատեան (ծնունդով՝ պոլսահայ, 1912 – 1991) գոհունակութիւն կը յայտնէ Երեւանեան իր նոր կայքին համար եւ կը գրէ (1980 թ.). –

«Այնքան գոհ եմ վիճակէս, այդ սպառող, ուծացնող փարիզեան պայմաններէն փրկուեցայ. ջերմութիւն կայ այս հողին վրայ ···: Ի վերջոյ այդ ամենակուլ հսկան, որուն անունն է Լոյս Քաղաք, Փարիզ, մեր ազգային տարողութենէն շատ վեր էր: Մեր երիտասարդութիւնը հիացաւ առանց իսկ փայլն ըմբռշխնելու, իսկ մեր հասուն շրջանը սկսաւ տառապիլ այդ գունաւոր, խափուսիկ լուծին տակ»:

Բոլորովին ա՛յլ մտահոգութիւններ ունի Երեւանէն՝ արձակագիր եւ լրագրող Շաքէ Վարսեան (այժմ՝ մահացած), որ 1986-ին գրուած նամակի մը մէջ դառն շեշտով կը յայտնէ իր խռովքը.

«Հարցնում ես, թէ ինչո՞ւ երբեւէ Փարիզ չեմ գալիս: Ի՞նչպէս գամ, երբ ոչ մի կազմակերպութիւն ինձ հրաւէր չի ուղարկում: Ֆրանսահայ Գրողների Միութիւնը ում ասես որ չհրաւիրեց, բայց իմ մասին մոռացաւ»...:

Ի՛սկապէս «Զարմանալի՞ աշխարհ», պիտի հառաչէինք մենք եւս...:

Լ. Շ.

Հալէպ

ԱՅՍՕՐ ԱԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ Կ'ԱՆՏԵՍՈՒԻ

Գամպոճեան ցեղասպանութեան 25ամեակը առիթ դարձած է պատասխանատուութիւններու, պատիժներու բաց մնացած թղթածրարին այժմէականացումին: Անհաւատալի է տեսնել որ մօտ երկու միլիոն զոհ պատճառած չարիքը, ոչ թէ

1915-ին, այլ 1980-ական թուականներուն (1975–1979), այլ խօսքով՝ երէկ, կրնայ մոռացումի ճամբան բռնել, առանց մարդ վրդովելու: Եւ ըսել որ ցեղասպանութեան կանխարգիլման, դատապարտումի միջազգային համաժողովներ, գիտաժողովներ, ուխտեր, համաձայնութիւններ իրարու կը յաջորդեն աշխարհի այս կամ այն անկիւնին մէջ: Հաւանօրէն մարդկութեան պատմութեան մէջ սինիզմը ա՛յս կատարելութեան քիչ անգամ հասած է:

Գամպոճի մէջ Կարմիր խմերներու մեծաւորները որոշեցին ու գործադրեցին 2 միլիոնով չափուած ցեղասպանութիւն մը. 1979-ին անոնց վարչակարգը տապալած ըլլալով հանդերձ, պատասխանատուները մինչեւ այսօր զերծ մնացած են ամէն հետապնդումէ: Անոնք նախ վայելած են Չինաստանի ու Արեւմուտքին նեցուկը: 1997-ին գամպոճեան կառավարութիւնը ՄԱԿ-էն օժանդակութիւն կը խնդրէ, որպէսզի դատավարութիւն մը կազմակերպուի: Բարդ բանակցութիւններէ ետք, անցեալ Յունիսին համաձայնութիւն կը գոյանայ: Այդ համաձայնութիւնը պէտք է վաւերացուի երկրին Ազգային Ժողովէն, սակայն, ընդդիմութեան մօտիկ նկատուած սենտիքալիսթի մը սպանութիւնը պատճառ եղած է քաղաքական լարուած վիճակի մը ու վախ կը յայտնուի որ ՄԱԿ-ի հետ ստորագրուած համաձայնութեան վաւերացումը ուշանայ:

Սպասուած դատավարութեան ամբաստանեալներէն մէկը պիտի ըլլայ Իէնկ Սարի որ յանցաւոր վարչակարգին Արտաքին գործերու նախարարն էր: Ան այսօր խաղաղ կեանք մը կը վարէ Փնոմ Փէնի իր առանձնատան մէջ որ փշաթելերով շրջափակուած է, ուր ապահովութեան պաշտօնեաներ հսկողութիւն կը կատարեն:

Երկրորդ ամբաստանեալը պիտի ըլլայ Քիու Սամփան որ Գամպոճի նախկին նախագահն էր. այսօր 72 տարեկան է. երեք ամիս առաջ դիմած է տեղական ոչ-կառավարական կազմակերպութեան մը մէկ փաստաբանին որ պաշտպանէ զինք: Իսկ ցեղասպանութեան շարժումին գաղափարականին հեղինակը նկատուած Նուոն Չէա յայտնած է թէ դատարան կանչուելու պարագային ինք կրնայ իր պաշտպանողականը ընել:

Փօլ Փոթի 1998-ին մահէն ետք, չորս տարուան ընթացքին 1,7 միլիոն մարդու սպանութեան պատասխանատու գլխաւոր ղեկավարներու դասէն ողջ մնացած այս երեքը հանդարտ կեանք կը վարեն, վայելելով յարաբերական ազատութիւն մը: Տարօրինակը այն է որ Սամփան եւ Չէա որոնց բնակարանները կը գտնուին նոյն թաղին մէջ, մեծ յարգանք կը վայելեն տեղացիներէն: Պուտտայական կրօնաւորներ ալ յաճախ անոնց այցի կ'երթան պուտտայականութեան սկզբունքներուն մասին հարցումներ ուղղելու, հակառակ որ Կարմիր խմերներու շրջանին այդ կրօնքը խստիւ արգիլուած էր:

Այս երեքին հետ պիտի դատուի Քաինկ Քէքէն ալ որ բանտն է ներկայիս. ան ղեկավարած է ԷՍ 21 կոչուած չարչարանքի եւ հարցաքննութեան կեդրոնը ուր 17 հազար հոգի սպաննուած է:

Կայ Թա Մոքն ալ որ նոյնպէս բանտն է, ըլլալով նախկին հրամանատար մը:

Կարմիր խմերներու ոճիրին այժմէականցումին մէջ կարեւոր դեր կատարած է նոյն այդ ճամբարին անունով պատրաստուած ժապաւէն մը, «Էս 21, կարմիր խմերական մահուան մեքենան»–, որ ցուցադրութեան կը դրուի Ֆրանսայի մէջ եւ կոչուած է լռութեան պատը խորտակելու: Ինչ կը վերաբերի դատավարութեան, շատ անորոշութիւններ կան տակաւին: Կարմիր խմեր ղեկավարներու գլխաւորները կը պնդեն թէ տեղեակ չէին կատարուած սպանդներուն: Կայ նաեւ անուղղակի մեղսակցութիւններու կարեւոր պարագան. երկրին շատ մը ղեկավարները իրենց անցեալին մէջ ծառայած են Կարմիր խմերներու պատկանող կազմակերպութեան մը մէջ. այդպէս է պարագան, օրինակ, վարչապետին, Արտաքին գործերու Նախարարին, Ծերակոյտի Նախագահին: Նոյնիսկ թագաւորը օգնած է անոնց:

Կարմիր խմերներու գործած ցեղասպանութեան դատը, եթէ օր մը յաջողի տեղի ունենալ, փրկարար արարք մը պիտի ըլլայ, բայց նոյն ատեն բաւական ցաւոտ, ամբողջ գամպոճեան ընկերութեան համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

Ծղրիթի մը ձայնը կը պատռէ լռութիւնը: Յասմիկի քնքոյշ ծաղիկ մը կ'իյնայ ձեռքիս վրան:

– Թարթիչներդ սեւ են, երկար ու քաղցր ու կը պահեն նախանձով բիբերուդ բոցը աչքերէս, անո՛յշ աղջիկ, ցուցո՛ւր ինծի քու աչքերդ.. Քու աչքերդ ահա կը շողան. ի՜նչ անոնց խորը ինչպէս ցայգաթիթեռը կ'իյնայ բոցին մէջ... Աչքերդ մի փախցներ ինձմէ... Մի՛...

– Ես կը վախնամ արու նայուածքներէ, ես չեմ նայիր տղոց...

– Երիտասա՛րդ աղջիկ, ըսէ՛ ինծի քու անունդ... սիրտս անպատճառ կ'ուզէ քեզ կանչել քու անունովդ, քու անունդ ի՜նչ քաղցր պիտի հնչէ շրթներուս վրայ... Իմ շրթներս մաքուր են ու բարի, եւ ես զայն կ'արտասանեմ ինչպէս քու եղբայրդ...

– Ոչ մէկ երիտասարդ տղու ես չեմ ըսեր անունս. դուն ուրիշներէն ի՞նչ աւելի ունիս ո՞ր ... Մեր թաղին մէջ քեզի պէս տղաք շատ կան եւ բոլորը աչքերնին կը խոնարհեն, երբ ես կը նայիմ իրենց...

– Իսկ մեր թաղին աղջիկներէն ոչ մէկը աւելի գեղեցիկ է քեզմէ, երիտասարդ ու անոյշ աչքերով աղջիկ. շնորհ ըրէ՛ նայիլ աչքերուս եւ ես կը խոնարհեմ զանոնք... անունդ ըսէ՛ ինծի...

– Իմ շրթներս աւելի կոյս են քան քու ծաղիկիդ թերթերը, որովհետեւ դուն ահա կը համբուրես զանոնք...

– Երիտասա՛րդ աղջիկ, իմ բերանիս համբոյրը մաքուր է, ինչպէս գիշերուան ցօղը քու մազերուդ վրայ. ըսէ՛ ինծի քու անունդ, չա՛ր...

– Չար չեմ ես, բայց կը վարանիմ զայն արտասանել. կը վախնամ որ չես սիրեր...

– Ըսէ՛ միշտ, ես կը սիրեմ քու անունդ...

– Անունս Սիրարփի է, բայց եղբայրս Արփիկ կը կանչէ զիս. տուր ինծի քու ծաղիկդ:

– Մի՛ նեղանար, Արփի՛կ, որ դողդոջուն ձեռքերովս զայն անցընեմ պարեգօտիդ:

– Ո՛չ, մի՛ մօտենար ինծի. ես կը վախնամ, ըսի, արու ձեռքերէ. ծաղիկդ նետէ ինծի ու քեզի կը խոստանամ համբուրել զայն...

– Ա՛ռ:

– Ի՜նչպէս լաւ կը բուրէ, երիտասարդ տղայ, քու ծաղիկդ. եթէ զայն անցընեմ մազերուս, գիշերը բարձս պիտի հոտաւէտուի: Գիշե՛ր բարի, աղուոր տղայ, մի՛ ըսեր ինծի քու անունդ. կը վախնամ, որ երազիս մէջ արտասանեմ զայն, եղբայրս կը լսէ. անոր ձեռքերը ծանր են ու հաստ եւ աչքերը քու աչքերուդ պէս կը շողան....

– Արփի՛կ, երիտասարդ անոյշ աղջիկ, ահա նայեցար աչքերուս ու կը տժգունիս...

– Ո՛չ, սուտ կը խօսիս, ես չնայեցայ քու աչքերուդ, բայց անոնց բոցերը կ'այրեն աչքերս, ... Գիշե՛ր բարի, երիտասարդ տղայ...

– Սի՛րարփի ... Լսէ՛ զիս ... նայէ՛, գիշերը ինչ հանդիսական ու խռովիչ է...

– Ես չեմ ուզեր լսել քեզ, քու ձայնդ կը խռովէ զիս...

– Ըսէ ինծի, Արփի՛կ, թէ ո՞ւր է ձեր տունը...

– Ո՛չ, ո՛չ, ոչ մէկ երիտասարդ գիտէ մեր պարտէզին ճամբան. մեր տունը կը նայի գետափին, իմ պատուհանիս առջեւը հասակաւոր տամձենի մը կայ ... Լուսնկան անոր գագաթէն կ'իյնայ բարձիս վրան...

– Ա՜հ, լուսնկա՜ն...

– Ի՜նչ կայ որ, այո՛, լուսնկան, երբեմն երբ ննջասենեակ կը մտնեմ զայն կը գտնեմ անկողնիս վրայ ծաւալուն... Գիշե՛ր բարի, երիտասա՛րդ...

– Կեցիր վայրկեան մըն ալ, աչքերդ ցուցուր ինծի...

– Գիշե՛ր բարի... քու ծաղիկդ պիտի անցընեմ մազերուս, պիտի ննջեմ ծաղիկդ մազերուս մէջ. ա՜հ, ի՜նչպէս կը բուրէ, չնչէ՛...

– Մօտեցիր ինծի...

– Ա՜հ, ո՛չ, ես կը վախնամ, դուն կրնաս գրկել զիս իսկ իմ մէջքս այնքան փափուկ է...

– Վստահէ՛ մէջքդ բազուկներուս բարութեան, կը տեսնե՛ս, ես չեմ ցաւցըներ...

(Շար. 61)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն.–

Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան 200 Եւրօ։

⁂

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 100 Եւրօ։

⁂

Անահիտ Գալէգեան 50 Եւրօ։

⁂

Պր. Գլակ Ղազարեան 50 Եւրօ։

⁂

Նոյն առթիւ, Արփիկ Միսաքեան 100 Եւրօ կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (տօնանց՝ «Յառաջ»էն)։

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue Saint-Bazile

YVES TERNON

Historien
Spécialiste des crimes contre l'humanité
Auteur de plusieurs ouvrages sur les génocides

et

CLAIRE MOURADIAN

Directeur de recherche au C.N.R.S.
Professeur à l'INALCO

présenteront et dédicaceront

Revue d'histoire de la Shoah
Le monde juif
Centre de documentation juive contemporaine
AILLEURS, HIER, AUTREMENT :

Connaissance et reconnaissance du

Génocide des Arméniens

ARMENIA

Vendredi 13 février à 20 heures

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) միւսներուն։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՋՈՐՍ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կը մասնակցի.–
ՆԱՒԱՍԱՐԴ պարախումբը։
Փաքք Շանօ, Մարտ 13, ժամը 20.30–ին։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Տօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Այսօր զերեզմանօրհնէք կը կատարուի փարիզեան Շրջանին գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար։

⁂

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Երեկոյեան ժամը 16–ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն։

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԽՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004

... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջերս Երեւանի մէջ հրատարակուեցան.–

1.– Վլատիմիր Պետրոսեանի
«ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ ԵՒ ՄԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ»

2.– Յովհաննէս Չիլինկիրեանի
«ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ (ԻԲՐ ԹԷ) ԶԳԻՏՑԱԾ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

4 լեզուներով՝ մէկ հատորի մէջ, հայերէն, թրքերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն։

Այս գիրքերէն ունենալ փափաքողները նամակով մը կրնան դիմել եւ մենք սիրով կը նուիրենք եւ կ'ուղարկենք իրենց հասցէին։

Հասցէ՝
MAISON ROUPEN SEVAG
Domaine du Loup — LE VERDON - B
06800 CAGNES-SUR-MER — **FRANCE**

18e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 18ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■ **YEGHIA GASPARIAN**
CE QUI NOUS EST ARRIVE
ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՄԵՐ ԳԼԽՈՒՆ ԵԿԱԾԸ
(1941)
Երկու Արարուած

Կիրակի, Մարտ 7, ժամը 16–ին
Dimanche 7 mars à 16 heures

■ **HAGOP OCHAGAN**
SANS TITRE
ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ
ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ* (1920)
* Անտիպ տարբերակ մը՝ յետ մահու, թիւրիմացաբար ԱՔԼՈՐԱՄԱՐՏԸ անուանուած խաղէն։
Երեք Արար եւ Երկու պատկեր

Կիրակի, Ապրիլ 4, ժամը 16–ին
Dimanche 4 avril à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :
UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

⁂

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71

⁂

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair (airbus)**

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
VENDREDI
13 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.880 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.880

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ՔԵՐԻ ԿԸ ՅԱՌԱՋԴԻՄԷ, ՊՈՒՇ ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Վիէթնամի նախկին հերոս, Մասաչուսէցի կառավարիչը՝ Ճոն Ֆորպէս Քէրի (Քենըտիի հետ նոյն սկզբնատառերն ունի) կը շարունակէ յառաջխաղալ նահանգէ նահանգ: Այս յառաջխաղացութիւնը պատճառ եղած է նաեւ որ իր մրցակիցներէն Ուէսլէյ Քլարք քաշուի:

Քէրիի վերջին յաղթանակները տեղի ունեցան Վիրճինիա եւ Թէնըսի:

Քէրիի զինուորական պատուաբեր անցեալն ալ պատճառ է որ Պուշ եւ իր շրջանակը, հին թուղթեր քրքրեն, զինուորական անցեալ մըն ալ գտնելու համար Ճորճ Պուշի, քանի կ'ըսուի թէ Ազգային պահակազօրքի շարքերը անցած է, խուսափելու համար պատերազմէն: Սպիտակ Տան բանբեր Սքոթ – Մք–Քլելան մամուլի ասուլիսը վերածած է Պուշի զինուորական անցեալի փաստաբանութեան (Փետրուար 10–ին) եւ ներկայիս ալ «պատերազմի նախագահի մը», բանակներու ղեկավար, որ զինուորական գետնի վրայ գրաւած է Իրաքը: Դեմոկրատները, հիմնուելով Պոսթըն Կլոպի հրատարակած տեղեկութիւններուն 2000–ին, հարց տուած են Պուշի թէ ի՞նչ միջամտութեամբ Թեքսասի ազգային պահակազօրքը մտած է, 1968–ին 1972 – 1973–ին արխիւներու բաժինը եւ որեւէ ապացոյց չէ տուած, որ կատարած է զինուորական ծառայութիւնը, զոր պարտէր ընել: Ամէն պարագայի մէջ, Պուշի կացութիւնը փայլուն չէ եւ մամուլն ալ զինք չի խնայեր, մանաւանդ այն պահէն, երբ հաստատեցաւ թէ զանգուածային բնաջնջման զէնք չկար Իրաք: «Նիւ – Եորք Թայմզ» չէ վարանած գրելու թէ կը դատապարտէ նախագահին անկեղ եւ հաբեանցի արդարացումները: «Թայմզ» պարբերականն ալ կը կասկածի որ Ճորճ Պուշ հաւատք ներշնչէ, որքան ալ փորձէ կրկնել թէ «լաւագոյն որոշումը տուած է այն ատեն ունեցած տեղեկութիւններու հիման վրայ»: Խորքին մէջ, Իրաքէն ալ անդին, Պուշի ամբողջ հաշուեկշիռն է որ խնդրոյ առարկայ է: Երբ Միսուրիի մէջ, կ'ըսէր թէ տնտեսութիւնը լաւ ճամբու մէջ է, Դեմոկրատները կ'առարկէին. – «Ո՞վ կրնայ հաւատալ նախագահի մը, որ երեք միլիոն գործազուրկ ստեղծեց Ամերիկայի մէջ, երեք տարուան ընթացքին»: Մնաց որ, եթէ հաստատուի որ Պուշ Ազգային Պահակազօրքի շնորհիւ փախուստ տուած է Վիէթնամէն եւ ուրեմն սուտ կը խօսի, քաղաքական գետնի վրայ, բաւական ծանրակշիռ պարագայ է: Դիմացը կայ Քէրին, որ 24 տարեկանին, կամաւոր գրուած է որպէս սպայ ծառայելու համար Վիէթնամ:

Երկու անգամ, հոն եղած է (1968 եւ 1969), հինգ ընկերները կորսնցուցած է եւ ստացած է բարձրագոյն հինգ շքանշաններ ամերիկեան բանակի, որոնց 3–ը իր վիրաւորուելուն պատճառաւ, միւս երկուքն ալ յանդուգն քաջագործութիւններու:

Երկրորդ ամուսնութեամբ ալ, որպէս կողակից ունի մեծահարուստ այրին Հայնց սննդեղէնի կայսրութեան (500 միլիոն տոլար ժառանգած է), ինչ որ շատ օգտակար զէնք մը կը նկատուի: 65 տարեկան, ընտրաժողովէ ընտրաժողով կ'երթայ օգնելու համար ամուսնոյն:

Հարցախոյզի մը համաձայն (Թայմ – Սի – Էն – Էն) ընտրողներու 60%–ը կը խորհի որ Քէրի իր պարտականութիւնը կատարած է իր երկրին հանդէպ, մինչ միայն 39%–ը նոյնը կը խորհի Պուշի նկատմամբ:

Վիէթնամի պատերազմին (շուրջ 10 տարի), 2.5 միլիոն մեռեալ կար, որոնց մէջ 58 հազար Ամերիկացի:

Քէրիի թեկնածութիւնը վերջնապէս կրնայ ամրապնդուիլ, Մարտի սկիզբը, երբ յաղթէ ինը նահանգներու մէջ եւս, ինչպէս Նիւ – Եորք, Գալիֆորնիա եւ Մասաչուսէց:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ պետական Ֆրանս 2 կայանին մէջ տեղի ունեցան փոփոխութիւններ, որոնք անխուսափելի էին, նախորդ օրուան, Փետր. 10–ի քուէարկութենէն ետք: Լրագրողներու մեծամասնութիւնը բացասական պատասխանած էր այն երկու հարցումներուն որոնք կը վերաբերէին լրատուութեան տնօրէնին եւ ժամը 20–ի լուրերու հաղորդման անձնակազմին: Փետր. 11–ին, առաջինը՝ Օլիվիէ Մազրոլ իր հրաժարականը կու տար (պիտի մնայ մինչեւ Շրջանային ընտրութիւնները), մինչ, ժամը 20–ի լուրերը հաղորդող Տաւիտ Փիժատաս 15 օրուան համար կ'առկախուի: Օլիվիէ Մազրոլ կ'ապահովէր «100 վայրկեան համոզելու համար» յայտագիրը, զոր պիտի շարունակէ մինչեւ Մարտ 21–ի ընտրութիւնները: Փետրուար 11–ի առաւօտեան ժողովին, երկուքն ալ –Մազրոլ եւ Փիժատաս– չեն կրցած զսպել իրենց արցունքները: Յիշենք որ, Փետր. 3–ին է, որ Փիժատաս յայտարարեց թէ Ժիւփէ կը քաշուի քաղաքական ասպարէզէն, մինչ ենթական ճիշդ հակառակը կ'ըսէր Թէ – Էֆ – 1 կայանէն: Միւս կողմէ, Ռատիօ–Ֆրանսի լրագրողներու գործադուլը կը շարունակուի եւ լուծում չի տեսնուիր:

ԿԻՊՐՈՍԻ բանակցութիւնները տեղքայլ կ'ընեն, առայժմ, թէեւ ըստ ՄԱԿ–ի յատուկ ներկայացուցիչին՝ Ալվարօ տէ Սոթոյի, խօսակցութիւնը «չինիչ» եղած է: Անան, նախ առանձին տեսնուած էր Տէնքթաշի եւ Փափատոփուլոսի հետ, նախքան հանդիպման նախագահելը: Ծանօթ է, որ եթէ լուծում չգտնըուի, Մայիս 1–ին, կղզիին միայն յունական մասը մուտք կը գործէ Եւրոպական Միութիւն: Եւ այդ պարագային, Անգարա, որ 30 հազար զինուոր ունի Կիպրոս, ինքզինք կը գտնէ թեկնածու երկրի մը վիճակին մէջ, որ կը գրաւէ անդամ պետութեան մը հողամասը:

«ՓԵՐՓԷՆ 2 ՕՐԷՆՔԸ» քուէարկուեցաւ Փետր. 11–ին, Ազգ. Ժողովին կողմէ 340 ձայնով (Իւ. ԷՄ. Փէ. եւ Իւ. Տէ. Էֆ.): 173 երեսփոխան (ընկերվարական, համայնավար եւ երեք Իւ. ԷՄ. Փէ.) դէմ քուէարկած են, ինը երեսփոխան ալ ձեռնպահ մնացած են (հինգ Իւ. ԷՄ. Փէ. եւ չորս Իւ. Տէ. Էֆ.): Օրէնքը կը միտի պայքարիլ կազմակերպուած ոճրագործութեան դէմ, բայց, ընկերվարականները ազատութեան կաշկանդում կը տեսնեն եւ Սահմանադրական Խորհուրդին դիմած են ջնջել տալու համար:

ԻՐԱՔԻ ոճրափորձերը չեն դադրիր եւ Չորեքշաբթի (Փետր. 11) իրիկունը, Պաղտատի մէկ ճամբուն վրայ, պայթումի մը հետեւանքով երկու ամերիկացի զինուոր սպաննուած են, երրորդ մըն ալ վիրաւորուած է: Նախորդ ոճրափորձէն ալ, որ գործուած էր զօրահաւաքի շէնքին առջեւ, մեռեալներու թիւը աւելի մեծ է, քան ինչ որ ըսուած էր սկիզբը: Նոր տուեալներու համաձայն 47 մեռեալ կայ ըստ Իրաքի Ներքին նախարարին: Ամերիկացիք ալ յայտարարած են որ փաստաթուղթ մը ձեռք անցուցած են, ըստ որուն Ալ–Քաիտա կը քաջալերէ ոճրափորձերը: Ամերիկեան աղբիւրները կը խորհին որ Ս. Հիւսէյնի վերջին կողմնակիցները եւ իսլամական ահաբեկչութիւնը խոպան հող գտած են Իրաքի մէջ եւ նպաստաւոր մթնոլորտ, պայքարելու համար Միացեալ – Նահանգներու դէմ:

ԳԱԶԱՅԻ գօտիին մէջ, Փետր. 11–ին, իսրայէլեան բանակի գործողութիւններու ընթացքին, 15 Պաղեստինցիներ սպաննըուած են եւ 50 ուրիշներ ալ վիրաւորուած,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏԱԾ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ 2001–Ի ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Խորհրդարանի բոլոր կուսակցութիւնները միաձայնութեամբ վերահաստատած են Լեռնային Ղարաբաղի մասին 2001–ին ընդունուած բանաձեւ մը: «Թէ՛ իշխանութեան գլուխ գտնուող, թէ՛ ընդդիմադիր կուսակցութիւնները համաձայն են որ Ղարաբաղի հարցը պէտք չէ շահարկուի ո՛չ ներքին, ո՛չ արտաքին քաղաքականութեան մէջ» ըսած է Հ. Յ. Դ. խմբակցութեան քարտուղար Հրայր Կարապետեան: Արդարեւ, 2001–ին քուէարկուած բանաձեւով կ'ըսուի թէ Ղարաբաղի հակամարտութեան լուծումին համար սկզբունքով ընդունելի երկու տարբերակներն են Հայաստանի հետ միացումը, կամ Ղարաբաղի անկախութեան միջազգային ճանաչումը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(փետրուար 11 / 12)

ՄԱՀ ԱՐՁԱԿԱԳԻՐ ԲԱՂԻՇ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ, 82 տարեկանին մահացած է արձակագիր Բ. Յովսէփեանը: Ծնած էր Գեղարքունիքի Արծուանիստ գիւղը, մինչեւ Բ. աշխարհամարտին զօրակոչը ուսուցչութեան պաշտօն վարած է այն գիւղին մէջ: Վերադարձին, ուսանած է Երեւանի համալսարանին բանասիրական ճիւղին մէջ, 1950–էն պատասխանատու աշխատանք տարած է Հայաստանի Գրողներու միութեան, «Գրական թերթ»ի եւ «Սովետական գրող» ամսագրի խմբագրութիւններուն մէջ:

Հեղինակ է վէպերու, վիպակներու, պատմուածքներու («Սերմնացանները չվերադարձան», «Դու հասկացա՞ր ինձ», «Սեւան», եւ այլն):

ՌՈՒԲԷՆ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Հայկական ազգային ազատագրական շարժումին ամէնէն ծանօթ դէմքերէն Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի անդամ, Հայաստանի առաջին անկախութեան ներքին եւ պատերազմական նախարար Ռուբէն Տէր – Մինասեանի (1881 – 1951) անձնական դիւանները փոխադրուած են Երեւան: Այսուհետեւ կը պահուին Հայաստանի ազգային դիւաններուն մէջ:

Հոն կը գտնուին ծննդեան վկայականը, լուսանկարներ, նամակներ, անձնագրեր, պաշտօնական փաստաթուղթեր, կուսակցական թուցիկներ, շրջաբերականներ, իր ծանօթ գործին՝ «Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները» եօթը հատորնոց յուշագրութեան ձեռագրերը, մամուլին մէջ լոյս տեսած յօդուածները, եւ այլն:

Ծնունդով ախալքալաքցի Ռ. Տէր – Մինասեան աւարտած է էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը, ապա Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանը եւ ուսումը շարունակած Ժընեւի համալսարանը: Մասնակցած է Արեւմտահայաստանի զանազան շրջաններու մարտերուն, – Տարօն, Սասուն–, ապա անցած Կովկաս: Խորհրդային կարգերու հաստատումէն ետք Զանգեզուրի ճամբով անցած է Պարսկաստան, անկէ Ֆրանսա. ապրած է Գահիրէ, Պաղեստին, Պէյրութ:

1951–ին մահացած է Փարիզի մէջ:

ԵՐԵՒԱՆՑԻ ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Փետրուար 10–ին Թիֆլիսի մէջ ձերբակալուած է Գէորգ Ստեփանեան անուն 33 տարեկան երեւանցի մը որ քանի մը օր առաջ գողցած է Ազրպէյճանի դեսպանատան մէկ ինքնաշարժը: Ստանալով գողցուած ինքնաշարժը, դեսպանատունը յատուկ շնորհակալութիւն յայտնած է ոստիկանութեան: Գ. Ստեփանեան ձերբակալուած է հայեւվրացական սահմանին մօտ:

ՀԱՐԻՒՐ ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐԻ ԹՄՐԵՑՈՒՑԻՉ ԳՏՆՈՒԱԾ

Ոստիկանութիւնը կարեւոր քանակութեամբ թմրեցուցիչ գտած է Երեւանի բնակիչ, նախկին դատապարտեալ Ժորա Մալոյեանի մօտ: Կը տեղեկացուի որ արժէքը աւելի քան հարիւր հազար տոլար է: Դատախազութիւնը հետաքննութեան ձեռնարկած է:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-46-

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՀԱՐՑ Է

Հայերէնով գրաղիը մակարդակ կ'ուզէ։

Ուղղագրութեամբ գրաղիը մակարդակ կ'ուզէ։

Լեզուական մաքրութեամբ գրաղիը մակարդակ կ'ուզէ։

... Եւ քանի որ այս էական խնդիրները անտեսուած են մեր հայրենիքի իշխանութիւններէն, երկօ ... «մեր հայրենի իշխանութիւնները անմակարդակ են»։

Այսպէս կը պատճառաբանէր ռուս մեծ հրապարակագիր մը Ելցինի խառնաշփոթ տարիներուն։ Ինչո՞ւ. որովհետեւ 90-ական թուականներուն, Ելցինի կառավարութիւնը յաջողած էր Ռուսական դաշնակցութեան 21 ինքնավար հանրապետութիւններէն միացած մնալու խոստում ձեռք ձգել Մայր երկրին, Ռուսաստանին. փոխարէն շնորհելով բազմաթիւ մշակութային ինքնավարութիւն եւ անկախութիւն ... եւ անոնցմէ շատերը, յատկապէս Թրքական ցեղերէ սերած Հանրապետութիւնները, առաջին օրէն իսկ փորձեցին իրենց շրջանին մէջ ռուսերէն այբուբենը փոխարինել լատինական, աննկարագրելի շփոթութիւն մը ստեղծելով...։

Եկաւ Պուտին։ Առաջին գործերէն մին եղաւ խորհրդարանին մեծամասնութեամբ օրէնք քուէարկելու եւ ամբողջ երկրին ՊԱՐՏԱԴՐԵՑ ՄԷԿ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԷԿ ԱՅԲՈՒԲԵՆ ... ով հակառակէր այս օրէնքին պաշտօնանկ կ'ըլլար։

Վերջերս Ռուսաստանի խորհրդարանը ողի ի բոլն պայքար սկսած է մղել ռուսերէնի դէմ մեղանչողներուն, որուն արդիւնքն է ռուսերէնը պաշտօնական լեզու հռչակելը, դարձեալ խորհրդարանի քուէարկութեամբ. ուղղակի կերպով հալածանք մը փրցնելով ՕՏԱՐ ԲԱՌԵՐՈՒ ԴԷՄ, յատկապէս ամերիկեան «սլանկի» (Բիլլէր, Օֆիս, Փարքինկ, Փլէյըր եւ այլն) եւ ընդդէմ հայհոյանքներու՝ պաշտօնական յօդուածներու մէջ ... այս առիթով լոյս տեսած է ՄԵԾ ԲԱՌԱՐԱՆ մը, հաւաքածոյ հայհոյանքներու եւ անշնորհք բացատրութիւններու։

Ես, եւ ինծի նման խելքը գլուխը հազարաւոր, հարիւր հազարաւոր, միլիոնով Հայեր տակաւին չեն կրնար ըմբռնել թէ Ի՞ՆՉ ԿԸ ՍՊԱՍԷ ՔՈՉԱՐԵԱՆ, օրինակելու իր մեծ բարեկամ՝ Պուտինի առած՝ ազգը փրկող, հսկայական նշանակութիւն ունեցող քայլը, երբ այնքան դիւրին է մեր պարագային... մենք ոչ տարբեր ցեղերէ ինքնավար հանրապետութիւններ ունինք, ոչ ձգտումներ ունինք Այբուբենը փոխելու, այլ ՄԻԱ՛ՅՆ ու ՄԻԱ՛ՅՆ վերադառնալ մեր ՈՒՂԻՂ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ որ Սովետները բռնի կերպով փոխեցին։ Վարչակարգը ինկաւ, բայց ՏԷՐՖԽԷԹԸ – այդ տնաքանդ ՏԷՐՐԷԹԸ անհասկնալի կերպով կը շարունակէ մնալ։

Պուտին ոչ ակադեմիկոսներու խորհուրդ հարցուց, ոչ գիտնականներու կարծիքը ուզեց, այլ գիտակից ԱՌԱՋՆՈ)ԴԻ մը որոշումով, քուէարկել տուաւ իր երկրին Միութիւնը կազմող Լեզուական եւ ուղղագրական օրէնքը։

Սա գիտական հարց չէ։ Այդ մասին վիճելը պարզապէս ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԿՈՐՈՒՍՏ է։ Սա ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ Է ԱՆՑԵՏԱԶԳԵԼԻ ... ինչո՞ւ մեր նախագահը տակաւին Ելցինեան ռէժիմի մէջ կը գտնուի...։ «Մոկարդակի հարց է» պիտի ըսէր ռուս լրագրողը...

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԵՐԳԸ՞...

Ո՞վ չի սիրեր, հաճելի զուարթ, ժամանակաւոր տրամադրութիւն ստեղծող, թեթեւհոգի, առանց խորութեան, մտամտերմութիւններ ստեղծող եւ եթէ լեզուն գիտէք եւ բառերը հասկնաք՝ պարզունակ, ժողովրդականի սահմանը չանցնող – «կը սիրեմ, սիրելիս – պիտի սիրեմ, հոգեակ – սիրեցի անչա՛փ»... – կենսուրախ, նոյնիսկ երբ տխուր բառեր գործածեն, մթնոլորտ ստեղծող։ Դամասկոսի շուկան, Հալէպը կամ Գահիրէն մեծ բան պիտի կորսնցնեն իրենց հմայքէն եթէ մզկիթներու բարձրախօսային (կարծես Աստուած խուլ ըլլար) աղօթքներէն զատ տուներէն, խանութներէն եւ յատկապէս բացօթեայ սրճարաններէն օրն ի բուն չլսուէր արեւելք բուրող արաբական երաժշտութիւնը։

Հակառակ իր բոլոր յատկութիւններուն, այս միեւնոյն հաճելի երաժշտութիւնը, չեմ կարծեր որ այնքան հաճելի դառնար Շան դ'Էլիզէի կամ Փիացցա Նաւոնայի սրճարաններէն մէկուն մէջ։ Հաճելի է այն որ տեղին է։

Դժբախտաբար Մեր Երեւանի բացօթեայ թէ փակ սրճարաններուն մէջ, ոչ միայն ԵՐԲԵՔ հայերէն երգ չես լսեր, ոչ միայն անգլերէն եւ ռուսերէն կը լսէիր, ... հիմա համարձակօրէն կրնաս ԱՐԱԲԵՐԷՆ եւ ՊԱՐՍԿԵՐԷՆ երգեր ալ լսել։ Սա, վերջին նորութիւնն է. շուկայ է. կը թուի պահանջքը շատ է. չէ՞ որ մեր երկիրը նոր ԱՂԲԱՐԻԿՆԵՐ կը հասնին օրէ օր Միջին – Արեւելքի արաբական երկիրներէն, ոմանք գործով. շատերը ուսանելու...։ Մակարդակի հարց է...։

ԵՐԱՆԻ՛ ՄԵՐՆ ԱԼ...

Ով որ վարժ է Արեւմուտքի ճոխ, լուսաւոր, ընդարձակ գրախանութները մտնելու, կը նկատէ թէ օրէ օր ինչ հրաշալի գիրքեր լոյս կը տեսնեն։ Կան վաղանցուկներն ալ, կարդալ – նետելու դատապարտուածները, կան քաղաքական եւ այժմէական բնոյթ ունեցողները։ Այս օրերուս Իրաքի, Իսրայէլ – Պաղեստին հակամարտութիւնն է. անցեալին գրողները միայն Հրեաներն էին, զանազան պետութիւններու մէջ տեղաւորուած եւ տեղական ազգանուններն ալ որդեգրած։ Հիմա մեծ է թիւը նաեւ արաբական ծագում ունեցողներունը, որ տիրանալով երկրի լեզուին եւ թափանցած ըլլալով արդէն ուսումնական մեքանիզմին մէջ, սկսած են իրենց ազգային եւ ընկերական հարցերը հանրութեան ներկայացնել, երկրին լեզուով։ Մենք հակառակ անոր որ փոքր թիւ չենք Ֆրանսայի մէջ (շուրջ կէս միլիոն) տակաւին ներկայ չենք նորատիպ գիրքերու մէջ, կամ կաթիլ – կաթիլ կը յառաջանանք. տարօրինակ երեւոյթ մըն է, համագումարով մը քննութեան առնելի...։

Ամէնէն շատ իմ նախանձս շարժողը (նախանձին «բարի» տեսակը չկայ) տարուէ – տարի, եւ միշտ աւելի շքեղ հանդերձանքով լոյս տեսնող ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ – ՆԵՐՆ ԵՆ... գիտական, աշխարհագրական, բժշկական, լեզուական, մանուկներու, մարզական, կրօնական, Աստուածաբանական, փիլիսոփայական եւ այլն... Մերինները տեսա՞ծ էք։ Ունինք 12 հատորնոցը, անոր համառօտը՝ 4 հատորով, աշխարհագրականը 5 հատորով... ափսոս չէ՞ այդքան հմտալից բովանդակութիւն ունեցող աշխատանքներ լոյս տեսնեն ամէնէն հասարակ թուղթի վրայ, լրագիրներու մակարդակի։ Հոն տպուած նկարները սեւ – ճերմակ եւ զունաւոր, աւելի վերացական «թապլօներու» կը նմանին... գիրերը մանր, խոշորացոյցի կը կարօտին, տառերուն մաս մը կերուած, երեւակայութեան կարիք կը զգացուի ... եւ սակայն անկախ պետութիւն ենք։ Հիմա ունինք նաեւ որակաւոր տպարաններ որ շքեղ հատորներ լոյս կ'ընծայեն։ Ինչո՞ւ հայերէնով կարելի պիտի չըլլայ ՇՔԵՂ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆՆԵՐ ՈՒՆԵՆԱԼ, մեր ուժերով պատրաստուած...։

Պիտի ատարկուի որ Պետութիւնը հանրագիտարանի շէնքը վերջերս դրամատան մը ծախեց... հակառակ բարձրագոյն մակարդակի բողոքներու՝ հարցը լռութեամբ փակուեցաւ առանց լուծումի ... լուծո՞ւմ. ի՞նչ լուծում. Մակարդակի հարց է...։

ԱՐՄԱՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԼՈՆՏՈՆ.– Օտար, սառած հողին յանձնեցինք մարմինը, համայնքիս նահապետներէն՝ 98 տարեկան Արման Քէշիշեանին, վերջին ներկայացուցիչը՝ Մեծ Եղեռնի վերապրողներու սերունդին։

Տասը տարեկանին, ան կ'ապրի արհաւիրքը Եղեռնին։ Հրաշքով կ'ազատի մահէն. իր ծնողներուն եւ երկու քոյրերուն հետ՝ Կեսարիայէն Զմիւռնիա կը փախչի եւ ատեն մը հոն մնալէ ետք՝ Ֆրանսական շոգենաւով մը կը յաջողին Ֆրանսա ապաստանիլ։ Հաստ կը նետէ Փարիզի մէջ եւ իր բնատուր ձիրքերով լաւ զարգացում մը կը ստանայ եւ քաջութեամբ առեւտրական ասպարէզ կը նետուի։ Երկրորդ աշխարհամարտի նախօրէին կ'որոշէ Կիպրոս հաստատուիլ։ Կ'ամուսնանայ շնորհալի հայուհիի մը հետ՝ Օր. Զապէլ Սիմոնեան, եւ կը բախտաւորուին երկու զաւակներով։ Կիպրոսի անկախացումէն ետք՝ Լոնտոն կը հաստատուի եւ իր մանչ զաւկին հետ, մինչեւ խոր ծերութիւնը, գործավաճառութեամբ կը զբաղի։

Ողբացեալը, որուն բարեկամութիւնը վայելած եմ աւելի քան կէս դար, կենցաղագէտ, զուարթախոհ, կեանքէն շահած իր փորձառութիւններէն քաղուած անէքթոտներով, հաճելի խօսակից մըն էր։ Բուռն փափաքը ունէր ազգին ծառայելու եւ Հայ Դատի հետապնդումը իր մտասեւեռումը դարձած էր։ Խորապէս կը հաւատար որ ուշ կամ կանուխ՝ Թուրքը պիտի ընդունէր մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն նախճիրին ամբողջական պատասխանատուութիւնը։ Իր հոգիին մէջ ամրօրէն խարսխուած այս հաւատքէն ներշնչուած՝ անպարտելի կամքով՝ ան մինչեւ վերջ անվթար պահեց իր առողջութիւնը եւ բանականութիւնը։

Տարիներով ծառայեց Բրիտանահայ խորհուրդէն ներս եւ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան մէջ, ու միշտ քաջալերեց բարոյապէս եւ նիւթապէս համայնքիս բոլոր մշակութային երիտասարդական – մարզական կազմակերպութիւնները։ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի արիներուն եւ արենոյշներուն բարի «պապուկն» էր։ Մասնաւոր համակրանք կը տածէր կուսակցականներուն հանդէպ, բայց չէր ախորժեր աթոռամոլ հասարակական գործիչներէ եւ աշխարհիկ մտայնութեամբ անկոչում կղերներէ։ Խորին ակնածանք ունէր Բրիտանահայոց նախկին առաջնորդ Եղիշէ Արք. Կիզիրեանին հանդէպ, որպէս անբասիր, ազնուասիրտ եւ հաւատացեալ եկեղեցական մը։

Բրիտանահայ խորհուրդէն ներս, մեր միասին պաշտօնավարութեան ընթացքին, յաճախ կը զրուցէինք մեր ազգային յարաճուն ցաւերուն մասին։ Հետաքրքիր ու լաւատեղեակ ընթերցող մըն էր եւ իր դատումները մեր համայնքը զբաղեցնող հարցերու մասին միշտ դրական էին։

Վերջին անգամ, քանի մը ամիսներ առաջ, սիրելի բարեկամի մը տունը հանդիպեցանք. իրարու քանի մը անոյշ խօսք փոխանակելէ ետք, սկսաւ իր հարցաքննութեան. «Ազգային կեանքէն ի՞նչ կայ չկայ, ի՞նչ կ'ընէք կոր, կը քնանաք կոր»։ – Ակնարկութիւնը ուղղուած էր մեր Խորհուրդի եւ անոր ցեղասպանութեան ճանաչումին՝ հետապնդման յանձնախումբին։ Մանրամասն տեղեկութիւններ տուի բարեկամներուս՝ յիշեալ երկու մարմիններուն մշակած ծրագիրներուն եւ իրագործումներուն մասին։

Յայտնեց թէ իր յուշերը գրի առած էր եւ արձանագրած կարգ մը Թուրք դեկավարներու հետ իր ունեցած տեսակցութիւնները։ Զէր գիտեր ի՛նչ ընել այդ մասին։ Նախ շեշտեցի կարեւորութիւնը իր վկայութեան եւ յայտնեցի թէ Ամերիկայի մէջ՝ Վահագն Տատրեանի տնօրէնութեան տակ գործող Զօրեան Հիմնարկը ատենէ մը ի վեր, լծուած էր աշխարհացրիւ Հայերու վկայութիւնները, նամակները, յուշերը հաւաքելու կենսական աշխատանքին։ Սիրով ստանձնեցի, եթէ փափաքէր, իր յուշերը դասաւորելու եւ ապահովագրեալ փոսթով զանոնք Վ. Տատրեանին ղրկելու պարտականութիւնը։ Խոստացաւ անգամ մը եւս վերանայիլ ու ապա հասցէիս ղրկել իր յուշերը։ Դժբախտաբար չկրցաւ կատարել իր խոստումը։

Ջերմ մաղթանքս է որ իր զաւակները՝ Կարօն եւ Նատիան, հոգ տանին յուշերուն եւ կատարեն իրենց հօր փափաքը։

Աղօթք եւ օրհնենք ազգասէր եւ հայրենասէր Հայու իր պայծառ յիշատակին։

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

Յունուար 31, 2004

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Գոյութիւն չունի. միայն փափաք է ՑԱՆԿՈՒԹԻՒՆ, ինչպէս պիտի ըսէին Հայաստանի մեր հայրենակիցները։ Արեւմտահայերէնի մէջ ցանկութիւնը, տրոփանքի համազօր զգացում մըն է, փափաքի հետ կապ չունի, երբ տոփալու ատիճան փափաքիս կը դառնայ ցանկութիւն։ Այս պարագային իմս դարձած է ցանկութիւն։

Ծնաւ այցելութեան մը առիթով։ Վերջերս «ՈՒՖԻՑԻ» աշխարհահռչակ թանգարանը (Ֆիրենցէի) համաճարեղ գաղափարը ունեցած է ցուցահանդէս մը կազմակերպելու, նուիրուած ԻՏԱԼԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ... աշխարհի ամէնէն քաղցր լեզուներէն մին, ամենահռչակաւոր թանգարանին մէջ։ Ի՜նչ շքեղ ներկայացում։ Կարելի էր ժամեր տրամադրել, ամբողջ ցուցահանդէսը քայլ առ քայլ ուսումնասիրել. որքա՜ն սորվելիք, որքա՜ն դաստիարակիչ եւ մանաւանդ՝ ի՜նչ անսահման յարգանք իրենց մայրենի լեզուին հանդէպ, որ գործնականին մէջ ծնունդ առած է 960 թուականէն յայտնաբերուած նոտարական գործառնութեան մը մէջ։ Հոն՝ միայն 39 իտալերէն բառ գոյութիւն ունի։ Երկուքուկէս դար յետոյ, երբ Տանթէ իր «Աստուածային կատակերգութիւնը» կը գրէ, բառերը աճած են մինչեւ 2.272։ Դար մը վերջ անոնց թիւը կ'ըլլայ 3.394 եւ այսպէս սրահէ սրահ, վարագոյրի նման իւրաքանչիւր դար իր լեզուական գանձերը կը բանայ դիտողին դիմաց...։

«Տանթէ Ալիկիէրի» ընկերութեան յղացած այս ցուցահանդէսը, այնքան անըսպասելի ընդունելութիւն գտած է Իտալացիներու մօտ որ կառավարութիւնը, ընդառաջելով քաղաքացիներու բուռն փափաքին, պետական որոշում տուած է ստեղծելու ԻՏԱԼԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՄՇՏԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ։

Եթէ երկրագունտին վրայ կայ ազգ մը որ իր ԱՅԲՈՒԲԵՆԻՆ եւ ԼԵԶՈՒԻՆ վրայ ունեցած է պաշտամունք, դա ՀԱՅՆ է, որ միակն է իր հողին վրայ կանգնած Այբուբենի յուշարձան (թէեւ ներկայիս բաւական մոռցուած)։ Միակն է որ իր ամէնէն նուիրական սրբատեղիին մէջ (Էջմիածին) գուրգուրանքով կը պահէ ոսկիով եւ յարգի քարերով քանդակուածը։ Միակն է որ գիրը սրբութիւն դարձուցած, որպէս դերադոյն ՋՈՀ – ԸՆԾԱՅ մեծամեծ գումարներ յատկացնելով կը պատրաստէր եւ վանքերուն կը նուիրէր ... եւ երբ նկատենք որ մի քանի տարիէն ԳՐՈՑ ԳԻՒՏԻ 1600-ամեակը պիտի տօնէ համայն հայութիւնը եւ համայն մարդկութիւնը, ի՜նչ հրաշալի պիտի ըլլար ստեղծել այսօրուընէ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ... մակարդակի հա՞րց է։

ՓՈԼ ՓՈԹԻ ԶՈՀԵՐԷՆ ՎԵՐԱՊՐԱԾ ՆԿԱՐԻՉԸ

Վան Նաթ գամպոճցի նկարիչ մըն է, 58 տարեկան, որ մատի վրայ համրուող վերապրողներէն է կարմիր խմերներու կեդրոնացման ճամբարէն: Թուոլ Սլէնկ կոչուած այդ վայրին մէջ արգելափակուած 14 հազար հոգիէն փրկուած 13, կամ 14-էն մէկն է ինք: Հինգը արդէն մահացած են:

Սինէմայի որմազդերու այս նկարիչը փրկուած է գամպոճեան ցեղասպանութեան հեղինակ Փոլ Փոթի դիմանկարները գծելու շնորհիւ: Իր բանտապահները ամէն անգամ պահանջած են որ դիմանկարը 100% նմանի տիրոջը: 1978 Յունուարէն մինչեւ 1979 Յունուար ան ապրած է կեանքը մազի թելէ մը կախուած ամէն մէկ վրձինի հարուածէն: Մինչեւ այն օրը երբ Վիէթնամի ներխուժումով կարմիր խմերներու վարչակարգը տապալած է: 25 տարի ետք, ամբողջովին սպիտակահեր մարդը կ'ըսէ. «Մոռնալ: Փորձեցի, բայց ապարդիւն: Ոչ իսկ մանրամասնութիւն մը կրցայ վանել յիշողութենէս: Երբ կը մտածեմ, սարսափը կը պատէ զիս: Ցիշողութեանս մէջ մխուած են գիշերուան մէջ արձագանգող աղաղակները. չարչարանքի ենթարկուած մարդոց, իրենց մօրմէն խլուած երախաներուն աղաղակներն էին անոնք»:

Կեդրոնացման այդ ճամբարին մէջ օրերը լեցուն էին վախով, սարսափով, տառապանքով: Ամէն տեսակ չարիքի ենթարկուելու թեկնածու էին հոն բանտարկուածները. կը յիշէ շան մը նկարին առջեւ երկրպագելու պարտադրութիւնը որ ամէն օր տեղի կ'ունենար. շուն մը որուն գլխուն տեղ զետեղուած էր վիէթնամցի թշնամիին Հօ Շի Մինհի մէկ պատկերը:

Դահիճը նկարելէ ետք Վան Նաթ նկարած է զոհերն ալ, ջանալով իր պաստառներուն մէջ տեղ տալ գաղտնօրէն տեսածին: Իր աշխատանոցին մէկ պատին ճեղքէն դիտած է մարդոց ենթարկըւած ահռելի չարչարանքները. խոշտանգում, մարմնին կապուած ելեկտրական հոսանք, խեղդամահ ընելու պարագաներ, չարչարանքի անկողնին վիճակածներ, կարիճներու կեր դարձողներ, եղունգները քաշուածներ: «Դիմադրելու ուժ չունէինք. միայն կը սպասէինք մեր մեռնելու օրուան» կ'ըսէ ան:

Գրած է յուշերը, խորագրուած՝ «Գամպոճեան բանտի մը դիմանկարը»: Միւսներուն նման, մինչեւ այսօր չի գիտեր թէ ինչո՛ւ ձերբակալուած է:

Ճամբարին շէնքը մնացած է. հոն են փշաթելերը, հարիւրաւոր մանր խուցերը, չարչարանքի սրահները: Փոլ Փոթի անկումէն ետք վերածուած է Ցեղասպանութեան թանգարանի: Սահմռկած զոհերու հազարաւոր լուսանկարներով պատած են պատերը: «Թուոլ Սլէնկի պատերը մինչեւ այսօր կ'արիւնին եւ խոշտանգուածներու ուրուականները կը հըծծեն տակաւին» կը գրէ ան:

Սարսափէն քառորդ դար ետքն ալ տակաւին նոյն մռայլ յաճախանքին ենթակայ նկարիչը, ինչպէս է պարագան բոլոր իր ազգակիցներուն, կ'ըսէ թէ յուսալէ իսկ կը վախնայ: Երբ նիւթ կ'ըլլայ գամպոճեան իշխանութիւններու եւ ՄԱԿ-ի համաձայնութեամբ խառն դատարանի մը կազմութիւնը, տակաւին ապրող կարմիր խմեր ղեկավարները դատելու համար, կ'ըսէ թէ տարիներէ ի վեր կը սպասէ այդ բանին: Ապա կ'աւելցնէ. «սակայն, ուշ է այլեւս, շա՜տ ուշ, քանի որ Փոլ Փոթ մեռած է արդէն (1998):

Այդ դատարանը կրնայ գործել սկսիլ յառաջիկայ Ապրիլին: Սակայն, արդէն ցեղասպանութեան յուշը սկսած է մոռցուիլ: Գամպոճցիները այցի չեն երթար Թուոլ Սլէնկի թանգարանը: Փոլ Փոթն ալ ձեռքի մորակով պատժիչի մը կերպարին վերածուած է որ կը գործածուի երախաները կարգի հրաւիրելու համար երբ օրինակ, իրենց պնակը չեն մաքրեր: Դպրոցական առաջին դասագիրքերը ուր կարմիր խմերներու շրջանին տեղ տրուած էր, քաղաքական որոշումով մը հրապարակէն վերցուած են:

Աւելի սարսափելի է Գամպոճի փաստագրական կեդրոնի տնօրէնին ըսածը թէ կարմիր խմեր յղացքը անհետացած չէ: Անոնք կը շարունակեն գործօն տարրեր մնալ: Ոմանք իրենց պաշտօնատար դասը եւ այսօր ալ սպառնալիք են ընկերութեան համար:

Վան Նաթ կ'ըսէ ինքնիրեն խօսելու պէս. «Պիտի երթամ վկայութիւն տալու Թուոլ Սլէնկի տնօրէնին դէմ. ան մաքրագործումին երկու պատասխանատուներէն մէկն է որոնք այսօր բանտարկըւած են. պիտի երթամ հարց տալու թէ ո՛ւր հասած է յեղափոխական իրենց ծրագիրը»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՈՄԱՐ
Վասպուրականէն մինչեւ Իրաք

ԳԵՂԱՄ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Լոս – Անճըլըս

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

Հաւաքեց՝ ՕՆՆԻԿ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

ՊՈՒՌ (Ֆրանսա), 2004

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԼՕԽ-ի (Լիբանանի Օգնութեան Խաչ) Արաքսի Պուլղուրճեան ընկերաբժշկական կեդրոնի Թնճուկեան սրահին մէջ, Յունուար 26-ին, կազմակերպութեամբ ԼՕԽ-ի Շրջանային Վարչութեան դասախօսութիւն մը տուած է Պարթեւ Վրդ. Կիւլիւմեան, նիւթ ունենալով՝ Պատարագը: Բացման խօսքը արտասանած է Ցամիկ Գէորգեան, որ ներկայացուցած է նաեւ օրուան բանախօսը: Պարթեւ Վրդ. Պատարագը ներկայացուցած է հիմնական չորս բաժիններով՝ զգեստաւորում, երախայից, պատարագ հաւատացելոց կամ բուն պատարագ եւ հաղորդութիւն:

ԳՈՒԲԻՆՈՒՈՑ Հ. Կ. Խաչի Սօսէ եւ Համազգայինի Շիրազ վարչութիւններու կազմակերպութեամբ դաթա կտրելու հաւաքոյթ մը կազմակերպած են «Զաւարեան» կեդրոնի մէջ, տօնական օրերու վաղորդայնին: Հ. Կ. Խաչի անունով խօսք առած է Սիմի Զալեան, ամփոփ զեկուցումը կատարելով մասնաճիւղի գործունէութեան: Համազգայինի կողմէ Շաքէ Էլմասեան իրերօգնութեան եւ համագործակցութեան օրինակելի արտայայտութիւն մը նկատած է ընթացիկ հաւաքոյթին կազմակերպումը: «Զաւարեան»ի աշակերտները գեղարուեստական յայտագիր մը ներկայացուցած են:

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐՈՒՊՈԼՍՈՅ (Յունաստան), մէջ, Յունուար 18ին, տօնուած է տեղւոյն Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 128-րդ տարեդարձը: Պատարագած է Թրակիոյ հոգեւոր հովիւը՝ Պօղոս Քհնյ. Պալթայեան: Արարողութեան աւարտին, ժողովուրդին բաժնուած է հայերէն – յունարէն գրքոյկ մը, նուիրուած Անդրանիկի Ալեքսանտրապոլիս ապրած շրջանին վերաբերեալ: Ապա, ներկաները հաւաքուած են «Անկելոս» ճաշարանը, ուր տեղի ունեցած է օրուան պատշաճ հանդիսութիւն: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Համազգայինի Արամ Խաչատրեան մասնաճիւղի ատենապետ՝ Համբօ Մարուքեան եւ Հրաւիրած հոգեւոր հովիւը, Հ. Կ. Խաչի «Երեւան» մասնաճիւղի ատենապետուհի Լուսի Սարգիսեանը եւ Ազգային վարչութեան անդամ Մաննիկ Աչըքեանը որ իրենց ողջոյնի խօսքը բերին: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Յունուար 30-ին, Ուրբաթ երեկոյեան, Հայ Մշակոյթի Տան Ժ. Մառանճեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ շահեկան դասախօսութիւն մը: Տեղւոյն նախագահը՝ Ա. Գալաճեան ներկայացուց օրուան հիւրը՝ Ալեքսի Կէօվճեան, Ապրիլ 24 կոմիտէի նախկին նախագահ, որ ներկայիս ատենապետն է Եւրոպայի Ցիշողութեան կազմակերպութեան:

Ան անդրադարձաւ անոր արժանիքներուն եւ ազգանուէր գործունէութեան: Բարի գալուստ մաղթելէ ետք ներկայ անձնաւորութիւններուն, խօսքը տուաւ օրուան դասախօսին:

Ա. Կէօվճեան շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած հրաւէրին համար, ապա, ներկայացուց իր հատորը՝ Témoignage sur la reconnaissance du génocide arménien de **1915**, մէջբերումներ ընելով գիրքէն, ուր կը տրուէին հայկական միութիւններու տարած աշխատանքները ցեղասպանութեան ճանաչման համար Ֆրանսայի կողմէ: Նշեց նաեւ Կրընոպլի Հայ Մշակոյթի Տան գործունէութիւնը: Դասախօսութեան երկրորդ բաժնին մէջ, ելոյթներ եղան առ ի գնահատութիւն դասախօսին տարած աշխատանքին: Եղան նաեւ հարցումներ, առաջարկներ, լուսաբանութիւններ:

ՇԱՔԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՊՈՒՏ Մ'ԺՊԻՏ

Օր մը յանկարծ, Նախագահ Պուտինին խելքին կը փչէ, փափաքածը ունենալու համար կ'երթայ Վոլկայի ափը ու կը կանչէ Պուշկինի Ոսկէ ձկնիկը, որպէսզի իր խնդրանքը կատարէ: Ձկնիկը կու գայ ու կը հարցնէ.

– Ընկեր Պուտին, ըսէ՛ փափաքդ որ կատարեմ:

Նախագահ Պուտին կ'ըսէ.

– Ա՛խ սիրելի Ձկնիկ, կ'ուզեմ որ այնպէս մը ընես որ ամբողջ Ռուսաստանի ամէնէն յարգուածն ու ամէնէն սիրուածը ըլլամ:

Ձկնիկը կը պատասխանէ.

– Սիրո՜վ, գնա՛ եւ պիտի ըլլաս...

Նախագահ Պուտին ուրախութեամբ հեւ ի հեւ կը հասնի Կրեմլին եւ երբ վեր կ'ելլէ, դահլիճին հայելիին մէջ կը նայի, կը տեսնէ որ օղիի խոշոր շիշի մը վերածուած է...

Երկու աստղանաւորդ սաւառնած կ'ըլլան անծանօթ վայր մը էջք կատարելու. անմիջապէս իրենց շուրջը հետաքրքիր գիւղացիներու բազմութիւն մը կը խռնուի: Սակայն, երկու կողմերն ալ իրարու լեզուէն չեն հասկնար:

Քիչ մը ճարպիկ աստղանաւորդը, յանկարծ ձեռքի շարժումներով ու ցատկոտելով կ'ըսէ.

– Հոս Աւստրալիա՞... գանկուրո՞ւ... գանկուրո՞ւ...

Գիւղացիներէն մէկը հասկնալով հարցումը, կը պատասխանէ.

– Ոչ, ոչ, հոս Ապարան... էշ, է՛շ, է՛շ...

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

14

– Սպա՛ս...

– Կը սպասեմ ձեր պարտէզին խորը, մութին մէջ եւ երբ ձեր տան բոլոր լոյսերը մարին, կը մագլցիմ տանձենիէն պատուհանիդ, Սիրարփի՛, բայց ձգէ պատուհանդ... մայրիկիդ կ'ըսես որ գիշերը ծանր է ներսը...

– Ես այլեւս չեմ պատասխաներ քեզի, երիտասա՛րդ. դուն չես գիտեր ի՛նչ կը խօսիս... Գիշե՛ր բարի, քու անունդ մի ըսեր ինծի...

– Անունս Երուանդ է, Սրփի՛կ, բայց ձգէ՛ պատուհանդ. լուսնկայի հետ այս գիշեր պիտի իյնամ սենեակէդ ներս... սիրուհի՛ս...

Ու ահա յանկարծ տանտիրոջ ձին կը վրնջէ: Առաւօտը կը բացուի դուրսը: Կը ցատկեմ տեղէն, բայց տակաւին ի՜նչ ծանր ու քաղցր է այս երազին յոգնութիւնը վրաս... Կառք մը ճամբէն կ'անցնի ճռնչալէն... ա՛հ ննջեմ դեռ, մարմինս խոնջ է ու սիրտս վաստակաբեկ, եւ թո՛ղ այս պայծառ երազը կրկին գրկէ զիս իր հարուստ թեւերուն մէջ, կրկին գրկէ զիս... այս երազահար տղան...

Դուռը կը յառաջանայ, առաւօտը: Եօթը օր ու եօթը գիշեր: Այսօր պիտի գաս դուն: Արփի՛կ: Քոյր իմ:

Երբ ես ու դուն մինակ մնանք պիտի խնդրեմ, որ թոյլ տաս, որ համբուրեմ քեզ: Սիրտս կը պոռայ արդէն ուրախութենէս: Մարմինս կը դողդղջէ: Աչքերս կը խոնաւնան ու կ'արտասուեմ երջանկութենէս: Այո՛, հեզ ու խոնարհ ձայնով պիտի խնդրեմ, որ արտօնես զիս՝ քեզ համբուրել շրթներուդ վրայ: Քու վարսաւոր ու անոյշ գլուխդ դնեմ նախաբազուկիս, ալ ձեռքովս գրկեմ մէջքդ ու համբուրե՜մ, համբուրեմ քեզ: Ցետոյ միայն կրնամ խօսիլ քեզի՝ քեզմէ հեռու անցուցած օրերուս մասին:

Քեզմէ հեռու անցուցած օրերս այսուհանդերձ, Արփի՛կ, լուսաւոր են ու հարուստ, որովհետեւ քու աչքերուդ լոյսը կ'իյնայ մազերուս ու ուսերուս: Անցնող բոլոր աղջիկներուն վրայ կը փնտռեմ քու հասակդ եւ բնութեան գեղեցկութիւնը կը լեցնէ զիս: Կ'երկննամ խոտերուն վրայ, փորի վրայ պառկած եւ անոյշ ու խոնաւ բուսականութիւնը կը զովացնէ դէմքս: Սիրտս կը բաբախէ ուրախութեամբ ու շրթներս բնազդաբար կ'արտասանեն քու անունդ ու սիրտս աւելի կը դողդղջէ...

Անունդ կ'արտասանեմ ամէն պահ ու ամէն պահ երջանկութեան հեղեղ մը կը կը ձգէ գետին մարմինս: Քաղցր է սիրոյ տառապանքը մարմնոյս մէջ ու թէպէտեւ խոնջ եմ ու տկար, թէպէտեւ աշխարհը եւ իր բեռը ուսերուս՝ վաստակաբեկ կ'ընէ զիս, այսուհանդերձ, սիրոյ սպիտակ գիշերներէ յետոյ, նայէ՛, կը յամառիմ արթուն կենալ ու նայիլ աստղերուն ու մտածել քեզի...

Ու անունդ արտասանել մաքուր ու հեզ շրթներով...

Կը կարդամ քու երգերդ ու ահա՛ աչքերս նորէն կը թրջին, Արփի՛կ. ի՜նչ պայծառ է դուրսը՝ Մայիսի արեւածագը: Բանամ մեր դուռը ու ընկղմիմ առաւօտին մէջ:

15

Ցանկարծ բարակ անձրեւ մը ինկաւ հողին վրայ, եւ քիչ յետոյ անոյշ ու տաք արեւը ճառագայթարձակ ողողեց բուսականութիւնը: Ծառերն ու թուփերը մաքրուած ու կուշտ էին երկնքի բարիքէն: Գրեթէ կէս օր էր արդէն: Մէկ չարքի վրայ, հինգս մէկ, կ'աշխատէինք ստեպղինի ածուի մը վրայ: Վնասակար խոտերը կը փճացնէինք: Մեր բոպիկ ոտքերը կը խրէին թաց ու փափուկ հողին մէջ: Արեւը կը տաքցնէր մեր ուսերը: Քիչ մը ետեւէն՝ իմ կողքէս կը յառաջանար Վահրամը, սիրոյ երգ մը երգելէն: Միւսները կը խօսէին նախընթաց օր պատահածին մասին:

Ես կը ժպտէի, յուզումիս ու անձկութեանս մէջէն Արփիկին աչքերուն: Շուրջի կանաչութիւնը ու գեղեցկութիւնը կը լենար աչքերէս ներս: Թռչունները կ'երգէին ծառերուն վրայ: Պարտէզի տիրոջ գառնուկները կը մայէին խորէն: Կով մը բառաչեց հեռաւոր ճամբէ մը: Լուռ էինք:

(Շար. 62)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր քրոջ՝ Վարդուհի Տիրինեանի յիշատակին, Ներսէս Տականեան 2000 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Իր մեծ մայրիկին՝ Վարդուհի Տիրինեանի յիշատակին, Ալեքսանդր Մուրատեան 1000 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue Saint-Bazile

YVES TERNON
Historien
Spécialiste des crimes contre l'humanité
Auteur de plusieurs ouvrages sur les génocides

et

CLAIRE MOURADIAN
Directeur de recherche au C.N.R.S.
Professeur à l'INALCO

présenteront et dédicaceront

Revue d'histoire de la Shoah
Le monde juif
Centre de documentation juive contemporaine
AILLEURS, HIER, AUTREMENT :

Connaissance et reconnaissance du
Génocide des Arméniens
ARMENIA

Vendredi 13 février à 20 heures

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004
... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

(Շար. Ա. էջէն)

պատճառ ըլլալով բուռն հակազդեցութեան մը Համասի մօտ: Այս վերջինը կը սպառնայ «լայնածաւալ» անձնասպանական արարքներու դիմել: Վարչապետը՝ Քորէյի դատապարտած է «այս սպառնութիւնները, որոնք պէտք է անմիջապէս դադրին, եթէ կ'ուզենք որ խաղաղութեան գործընթացը շարունակուի»:

«ՄԱ՛Հ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ» լոզունգներով է, որ հարիւր հազարաւոր Պարսիկներ տողանցած են երկրին բոլոր քաղաքներուն մէջ, տօնելու համար իսլամական յեղափոխութեան 25-րդ տարեդարձը, Փետր. 11-ին: Երկրորդ լոզունգ մըն ալ կը վերաբերէր Իսրայէլի («Մա՛հ Իսրայէլի»):

ԵԹՈՎՊԻՈՅ Կամպելլա գաւառին մէջ, միջցեղային բախումներու ընթացքին 196 հոգի սպաննուած են, Յունուար 29-ին եւ 30ին: Կացութեան վատթարացումը պատճառ եղած է որ ՄԱԿ-ի անձնակազմը հեռանայ:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ, պատանի մը որ նախատած էր Սարքոզին (Սարքոզի, գնա՛ մայրդ...) մէկ ամիս բանտարկութեան դատապարտուած է, անմիջապէս դատուելով: Նման պատիժի մըն ալ արժանացած էր ուրիշ երիտասարդ մը Փարիզի մէջ, Յունուար 31-ին, նախատած ըլլալով Ներքին նախարարը (Ջինատան գնա՛, աղտոտ Հունգարացի):

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Տօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Այսօր գերեզմանօրհնէք կը կատարուի փարիզեան Շրջանին գերեզմանատուներուն մէջ հանգչող եկեղեցականներուն համար:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ-ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
Երեկոյեան ժամը 16-ին կը կատարուի ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋԻ նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն:

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10-ին ներկայութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յաւուր պատշաճի կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱԶԷ ՔՀՆՑ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Տնային աշխատանքի, տարեց կամ երախայ խնամելու համար գործ կը փնտռէ հայ տիկին մը:

Հեռաձայնել՝ Ռիմա Նազարեանի
02 _ 31 _ 90 _ 02 _ 52

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :
UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «D. Missakian» de Sevran Livry

REPAS

TETOUYOV KEUFTES

Le samedi 14 février à 20h30

à la Maison de CBAF
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 10 février

auprès de Madeleine : 01 43 83 87 68
ou Nilva : 01 42 36 33 73

Nous vous attendons nombreux.

La Section ASTRIG
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ
au profit de son école

le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09

— **Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.**

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար
մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14-15
SAMEDI - DIMANCHE
14-15 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Անհրաժեշտ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·881
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
79e ANNEE — N° 20·881

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆԸ ԿԱՐԳԱՒՈՐՄԱՆ ՆԵՐԿԱՅԻ ՓՈՒԼԻՆ ՄԱՍԻՆ

Արցախի օրաթերթը «Ազատ Արցախ» փետրուար 11-ի թիւով հարցազրոյց մը հրատարակած է Նախագահ Ա. Ղուկասեանի խորհրդական Մանուէլ Սարգսեանի հետ: Նայիրա Հայրումեանի հարցումները վերաբերած են մասնաւորաբար Ղարաբաղի խնդիրին կարգաւորման նորագոյն զարգացումներուն: Այդ մասին ուշագրաւ մտահոգութիւններ կը յայտնէ Մ. Սարգսեան:

Ան դիտել կու տայ թէ Մինսկի խումբին զուգահեռ, այսօր Ղարաբաղեան հարցով սկսած է հետաքրքրուիլ Եւրոպական Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովն ալ ու ստեղծուած երկուութեան մէջ նշմարելի են անհամաչափ մօտեցումներ: Առոր հետ նկատելի է որ Ղարաբաղը բոլոր գործընթացներէն դուրս ձգուած է եւ ոչ մէկ միջոց ունի Եւրոպայի մարմիններուն վրայ ներգործելու. երկրորդ՝ ստեղծուած է կացութիւն մը ուր տասնըհինգ տարի առաջ որպէս ժողովուրդի մը ինքնորոշումի պարագայ ծագած խնդիրը այսօր կը դիտուի որպէս բանակի մը տարածքներու վրայի հսկողութեան խնդիր: Այս նորութիւններուն հետ կան ԱՄՆ-ու լուռ, բայց հետեւողական թափանցումը Կովկաս եւ Ռուսաստանի որոշ չափով անհասկնալի կեցուածքը: Այս բոլոր պայմանները հաշուի առնելով մօտեցում պէտք է մշակել այսօր:

Մ. Սարգսեան հայկական դիւանագիտութեան առաջնային խնդիրը կը նկատէ հակամարտութեան պատճառ դարձած հարցին ամբողջական ընկալումին վերահաստատումը: Կ'ըսէ. «Չպէտք է թոյլ տալ ԼՂՀ ժողովրդի խնդիրը փոխարինել այլ ձեւակերպումներով, այլապէս վտանգի տակ կը դրուի այդ ժողովրդի գոյութիւնը»:

Նախագահին խորհրդականը կ'ափսոսայ որ «Այն իսկայական ներուժը որ Ղարաբաղը ներդրել է կարգաւորման գործընթացում, ցաւօք, կորսուել է. ԼՂՀ-ից վերցուել է նոյնիսկ բանակցումներին ներկայ լինելու իրաւունքը»: Որպէս հետեւելի ճամբայ, տեղին կը գտնէ որ Ղարաբաղի ղեկավարութիւնը ընդլայնէ ներգործութեան ոլորտը Հայաստանի թէ՛ իշխանութեան, թէ՛ քաղաքական ուժերուն մօտ: Նաեւ փոխադարձ յարաբերութիւններու նոր ոլորտ ստեղծէ եւրոպական երկիրներու հետ:

Ամփոփելով Ղարաբաղցիներու հոգեվիճակը, ան կ'ըսէ. «ժողովուրդը յոյսը դրել է միջազգային կառոյցների վրայ եւ լուծումներ է սպասում նրանցից; Մարդիկ գտնում են որ իրենք արել են իրենցից կախուած ամէն ինչ եւ արդարացի լուծում ակնկալելու իրաւունք ունեն»:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ ԳԱՂԹԱԾՆԵՐՈՒ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ

Ադրբեջանէն վտարուած ու Հայաստան ապաստանած հայ գաղթականներու իրաւունքներուն պաշտպանութեան խումբը Արցախի հարցին լուծումի մօտեցումներուն առնչութեամբ մտահոգութիւն արտայայտող բաց նամակ մը յղած է Մինսկի խումբին նախագահներուն: Հոն կ'ըսուի թէ Ադրբեջան Արցախի առնչուած ոչ մէկ պահանջ կրնայ ներկայացնել, ըստ միջազգային օրէնքին: Ըսուածին որպէս գլխաւոր փաստ կը տրուի այն որ ներկայի Ադրբեջանի հանրապետութիւնը 1991ին օրէնք մը քուէարկեց, որով հրաժարեցաւ Խորհրդային Ադրբեջանի իրաւական ժառանգորդի հանգամանքէն, որոշելով վերականգնել 1918 – 1920-ի իր պետականութիւնը: Հետեւաբար, քանի Նախիջեւանն ու Լեռնային Ղարաբաղը երբեք մաս չեն կազմած Ադրբեջանի առաջին հանրապետութեան, այսօր անոնց վրայ գերիշխանութիւն տարածելու Բաքուի կեցուածքը օրինական ոչ մէկ հիմ ունի: Նամակին հեղինակները կը պնդեն նաեւ թէ Արցախի հարցին լուծումը քաղաքականացնելու եւ անոր իրաւական հիմերը շրջանցելու դէպքը ստեղծեցին հակամարտութեան հիմնական զոհ մը որ Ադրբեջանի հայ բնակչութիւնն է, մինչեւ այսօր զուրկ՝ բարոյական, նիւթական, քաղաքական ամէն հատուցումէ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 12 / 13)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՍԱԿ ՄԸ ԳՈՍՈՎՕ ՄԵԿՆԱԾ

Հայաստանի զինեալ ուժերու հրաձգային 34 հոգինոց դասակը հրամանատար Արտեմ Աւագեանի ղեկավարութեան տակ, վեց ամսուան համար մեկնած է Գոսովօ, խաղաղարար առաքելութեամբ: Հայաստանի անկախութեան օրով առաջին դէպքն է երբ հայկական զինեալ ուժեր անմիջական մասնակցութիւն կ'ունենան եւրոպական ապահովութեան ծառայութեան: Դասակը մաս կը կազմէ յունական գումարտակին ու միասնաբար կը կատարեն առաքելութիւնը: Հայ զինուորները անգլերէնի տիրապետողներ են, ունին հաղորդակցութեան արդիական միջոցներ: Անհրաժեշտ պատրաստութիւնը ստացած են Յունաստանի խաղաղապահներու ազգային կեդրոնին մէջ:

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան մէջ փետրուար 12-ին համաժողով մը տեղի ունեցած է: Ներկայ գտնուած են կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ, արուեստագէտներ, հոգեւորականներ: Համաժողովին օրակարգը կազմած է երկրին մէջ մտահոգիչ չափերու հասած կաշառակերութեան, արտագաղթի, աղանդներու գործունէութեան դէմ մտաւորականութեան ներուժը համախմբելու նպատակը: Գիտութեան, մշակոյթի գործիչներուն կոչ ուղղուած է միաւորուելու եւ երկրի զարգացման հոլովոյթին մասնակցելու իրենց կարողութիւններով ու հանդէս գալու ազգային արժէքներու պահպանութեամբ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՆՈՐԱՅՐ ԲԱԽԹԱՄԵԱՆ ՆՇԱՆԱՌՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ

Երեւանէն Նորայր Բախթամեան մասնակցած է Լվով (Ուկրանիա) տեղի ունեցած նշանառութեան առաջնութեան. 50 մեթր հեռաւորութենէն ատրճանակով նշանառութեան ճիւղին մէջ 551 կէտով առաջին հանդիսացած է: Իսկ 10 մեթրէ նշանառութեան մէջ 581 կէտով երրորդ տեղը գրաւած է:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼՈՒԾՈ՞ՒՄ ՄԸ ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՄԱՐ

Կը թուի որ Նիւ-Եորքի բանակցութիւնները, երկարելով հանդերձ, քաջալերական բնոյթ առած են, երրորդ օրը, այն տպաւորութիւնը թողլով որ Անգարայի ճնշումը Տէնքթաշի վրայ իր դերը խաղացած է:

Արդարեւ, Փետրուար 12-ին, անկէն դուրս գալու հաւանականութիւն մը կը տեսնուէր: Ռ. Տէնքթաշ, կարգ մը փոփոխութիւններու առաջարկներով, իր հաւանութիւնը տուած էր Քոֆի Անանի ծրագրին: Տարի մը առաջ, բոլորովին մերժած էր այդ նոյն ծրագիրը:

Թուրքիա, պարզ է, չուզեր որ կղզիին հիւսիսային «Հանրապետութիւնը», որու գոյութիւնը ընդունուած է միայն Թուրքիոյ կողմէ, դուրս մնայ Եւրոպական Միութենէն, որու անդամ կը դառնայ Կիպրոս Մայիս 1-ին: Կիպրոսի շուրջ որեւէ ձախողութիւն կրնայ խնդրոյ առարկայ դարձնել այն բանակցութիւնները, որոնք պէտք է սկսին Դեկտեմբերին, Թուրքիոյ անդամակցութեան համար: Ինչպէս գրեցինք մեր նախորդ թիւով ալ, [illegible] եւ աննախընթաց կացութիւնը ան կ'ըլլայ, որ թեկնածու մը (իմա՝ Թուրքիա), միաժամանակ գրաւող ուժը ըլլայ անդամ Պետութեան մը, քանի 1974-էն ի վեր 30 հազար զինուոր կը պահէ հոն:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը՝ Ա. Կիւլ Փետր. 12-ին, յոյս յայտնած է որ «լուծում մը պիտի ըլլայ Մայիս 1-էն առաջ»: Ընդհանուր ձեւով, կը նախատեսուի Քոֆի Անանի ծրագիրը, այլ խօսքով երկու պետութիւններու միացումը մէկ ինքնութեան տակ, զուիցերական օրինակով դաշնակցային կարգավիճակով: Երկու կողմերը համաձայն են ընդհանուր հեռանկարին շուրջ, հարցը կը կնճռոտի մանրամասնութիւններու ատեն:

Քոֆի Անան սկզբունքի համաձայնութիւն մը կ'ուզէր եւ ամբողջական լիազօրութիւն վերջնական նպատակին համար: Անդրադարձած է որ երկրորդ պայմանը կը խանգարէ առաջինը: Լուծումի մը յանգելու համար, ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարը՝ Գոլին Փաուըլ հեռաձայնային խօսակցութիւններ ունեցած է Թուրք եւ յոյն իր պաշտօնակիցներուն հետ:

Արդիւնքն այն եղած է որ, Տէնքթաշ առաջարկած է ժամանակացոյց մը որ կը նախատեսէ թէ խնդրոյ առարկայ հարցերը բանակցութեան դրուին յոյն եւ թուրք Կիպրացիներու միջեւ ՄԱԿ-ի հովանաւորութեան տակ, Մայիս 15-էն 20: Այդ թուականէն ետք, եթէ վերջնական համաձայնութիւն մը չըլլայ, Յունաստան եւ Թուրքիա կարգի կը հրաւիրուին: Ք. Անան ալ կրնայ միջամտել Մարտ 31-էն առաջ, առկախ հարցերը կարգադրելու համար: Ձախողութեան պարագային, համաժամ հանրաքուէներ տեղի կ'ունենան կղզիին երկու բաժիններուն մէջ, Ապրիլ 21-ին: Ուրեմն, վերջին խօսքը Քոֆի Անանին կը պատկանի: Բայց եւ այնպէս, Տէնքթաշ յայտարարած է հեռատեսիլի ԷՆ – Թի – Վի կայանէն որ Թուրքիոյ եւ Յունաստանի մասնակցութիւնը այն ապահովութիւնը կու տայ որ Ք. Անան միակ իրաւարարը պիտի չըլլայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՍԵՐՈՒՄԻ կալուածին մէջ գործող գիտնականներ կարեւոր հանգրուան մը նուաճած են, համասերելով մարդկային սաղմի բջիջներ: Այդ բջիջներէն, տեսականօրէն կարելի կ'ըլլայ մարդկային զանազան գործարաններ աճեցնել ու զանոնք գործածել պատուաստումի, այսինքն՝ բուժումի նպատակով: Փորձարկումին գործածուած բջիջները առնուած են 16 կամաւոր կիներէ: Արձանագրուած յաջողութեան հետ, նոյն ճամբով օր մը մարդ արարածը համասերելու վախեր կը յայտնուին: Սակայն, գիտնականները կ'ըսեն թէ հոդ հասնելու համար երկարատեւ ու ծախսալից աշխատանք անհրաժեշտ է:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ընտրապայքարը բացուեցաւ եւ Փետրուար 12-ին, Սարքոզի, անուն չտալով, բաւական քննադատեց Ժիսփէի անցեալի մեթոտները Նօժան-սիւր-Մառնի կալէնի մարզասրահին մէջ: Հաւաքոյթը կազմակերպուած էր զօրակցութիւն յայտնելու համար Իլ-տը-Ֆրանսի թեկնածուին՝ Ժ.-Ֆ. Գոփէի: Սկիզբը վախ կար որ Սարքոզի չգայ, քանի բարկացած էր իր կողմնակիցներու անուններու ջնջումին ցանկին վրայ: Ի վերջոյ, եկած էր, եւ շատ վարպետ ելոյթ մը ունեցած, կրկնելով որ բանավէճ չուզեր եւ գիտէ տիրապետել իր խառնուածքին, բայց չի նշանակեր թէ խուլ եւ կոյր է: Նոյն շրջանին մեծամասնութեան միւս թեկնածուն՝ Անտրէ Սանթինի իր կեդրոնավայրը բացած է Փարիզի առաջին թաղամասին մէջ: Թռուցիկներուն վրայ արձանագրուած է «Անհրաժեշտ չէ տխուր ըլլալ, արդիւնաւէտ ըլլալու համար», «Կարելի է լուրջ բաներ ընել, ինքզինք լուրջի չառնելով» կամ «Ժպտինք կրկին»:

ՊԱՂՏԱՏԻ արեւմտեան շրջանը, ամերիկեան ուժերու կեդրոնական հրամանատարը՝ զօր. Ճոն Ապիզայտ ոճրափորձէ մը ազատած է Փետր. 12-ին: Ֆալուճայի մէջ է, Պաղտատէն 50 քմ. արեւմուտք, որ յարձակումը գործուած է եւ ամերիկացի զինուորներու փոխադարձ կրակոցներէն երկու Իրաքցիներ սպաննուած են:

ՊԱՊԸ, Փետր. 12-ին, ընդունած է պաղեստինցի նախարարապետը՝ Ահմէտ Քորէյին եւ տեսակցութեան ատեն շեշտած է. «Ս. Հողը հաշտութեան պէտք ունի, ներումի եւ ոչ թէ վրէժխնդրութեան, կամուրջի, ոչ՝ պատի»:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀՐԵԱՆԵՐԸ զիրար կը հրմշտկեն Պրիւքսէլի մէջ եւ յաջորդական հանդիպումներ եւ ընդունելութիւններ տեղի կ'ունենան: Ֆիկառոյի աշխատակիցին համար, նշանն է մեծ մտահոգութեան մը «Հին Եւրոպա»յի նկատմամբ: Փետր. 12-ին, Ամերիքըն Ճիուիշ Գոմիթին է, որ բացումը կատարած է Անդրատլանտեան հիմնարկի մը, որու ներկայ եղած են Պելժիոյ Արտաքին նախարարը, նաեւ սպանացի իր պաշտօնակիցը, Ֆրանսայի Եւրոպական հարցերու նախարարը եւ Սոլանա, որոնք հիւրերն եղած են նաեւ ճաշին: Չորեքշաբթի, Փետր. 18-ին, Պրիւքսէլ հիւրը կ'ըլլայ Համաշխարհային Հրեայ Համագումարը սեմինարի մը առթիւ, նուիրուած «Հակահրէութեան», որուն հովանաւորն է Եւրոպական Յանձնախումբը: Ռոմանօ Փրոտի կ'ուզէ, այս առթիւ, վերջ տալ այն բանավէճին, որ ծագած էր անցեալ ամիս: «Բարոյական դաւ» որակած էին Հրեաները եւրոպական

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԵՐԵԱՆ – 80

ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԴԱՐԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐԸ, ԱՅԼԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՂՆ ՈՒ ՍՐԲԱԳՐՈՂԸ

21-րդ դարի 500 Հիմնադիրներից մէկն է ճանաչուել պատմա–բանասիրութեան եւ հայագիտութեան աղնուական ու նըւիրեալ մշակը՝ Լեւոն Խաչերեանը Միջազգային Կենսագրական Կենտրոնի հրատարակած «500 Founders of the 21st Century» հատորով: Այս առիթով հրատարակութեան ընդհանուր տնօրէն Նիկոլաս Ս. Լոուն գրել է. «Միանմանար կանգնած ենք Նոր Դարաշրջանի խաչմերուկին... Փորձում ենք ուրուագծել ապագան եւ աշխարհի մէջ լոյս բերել ամէնուրեք, որտեղ խաւար է տիրում... Սոյն տեղեկատուի խորագիրը պէտք է օրինակ ծառայի նոյնպէս եւ ապագայ սերունդներին: Կարծում եմ, որ մեզ տեսնելու են իբրեւ հաստատուն փարոսներ՝ ժամանակների խաչմերուկների վրայ»:

21-րդ դարը մեզ համար սկսուեց 1988-ին եւ շատ քչերին էր վիճակուած լինել «հաստատուն փարոս՝ ժամանակների խաչմերուկի» վրայ: Եւ պատճառը ոչ թէ իրենց գործի մէջ հմուտ մտաւորականութեան պակասն էր, այլ պակասն էր ա՛յն մտաւորականների, որոնց հըմտութիւնը ի սկզբանէ առել էին սահմանափակ մտածողութեան աքցանների մէջ եւ որոնց լայնախոհութիւնը պարփակուած էր ժամանակի թելադրանքի, ժամանակի պահանջի, վերջապէս, ժամանակի սարսափների կաղապարի մէջ:

Եօթը տասնամեակ շարունակ, սկզբում երկաթէ ցախաւելով, իսկ յետոյ, երբ արդէն ոչ միայն մտաւորականութիւնը, այլեւ ժողովուրդն էր դարձել ձեռնասուն՝ աւելի «քնքշօրէն», թաւիշով քողարկուած փշոտ ձեռնոցներով կոմունիստական վարչակարգը պարտադրում էր յօրինել իր պատմութիւնը, ստիպելով ջնջել այն ամէնը, ինչը ազգային արժէք էր, ճշմարիտ պատմութիւն եւ ազգային Ինքնութեան ստոյգ նախապայման:

1988-ից էլ առաջ, հերթական այն հնգամեակին, որ հասարակութիւնը անուանեց «շքեղ յուղարկաւորութիւնների հնգամեակ» (նկատի ունենալով ղառամղառամեալների Պոլիտբուրոն, որոնք իրար հետեւից ամփոփուեցին քաղաքի՝ գերեզմանատուն դարձած գլխաւոր հրապարակի վրայ), արդէն լուրջ մտահոգութիւններ եւ նոյնիսկ, գործնական քայլեր նշմարուեցին հոգեւոր – իմացական մեր կեանքը ջեղծարարութիւններից մաքրելու ուղղութեամբ: Թէեւ այդ անհաստատ քայլերը անպատիժ չանցան, սակայն 80-ականների երկրորդ կէսին արդէն իսկ կասկած չկար, որ մարքսիզմ – լենինիզմի դասակարգային պատմութիւնից հրաժարելով՝ ամբողջ մեր պատմութիւնը սրբագրելը եւ դիալեկտիկական մատերիալիզմի մեթոդից մարդասիրական գիտութիւնները՝ բանասիրութիւնը, գրականագիտութիւնը, լեզուաբանութիւնը եւ ընդհանրապէս մշակոյթը ձերբազատելը ոչ միայն ազատ հասարակութիւն, ազատ ժողովուրդ դառնալու, այլեւ յիրաւի ազատ տէրութիւն ստեղծելու միակ նախապայմանն է:

Նոր, 21-րդ դարաշրջանի շեմին (այն, որ մեզ համար սկսուեց 1988-ին) միակ Հայ մտաւորականը, որ անդրադարձաւ ապաշխարելու եւ սրբուելու կենսական անհրաժեշտութեան, Վահէ Օշականն էր: 1990-ին մի առիթով նա գրեց. «Բացայայտ է, որ միա՛յն ընդհանուր համագարկ մը, գրոհ մը զանազան կողմերէ՝ կրնայ համոզել հին սերունդին, որ յանուն մտաւորական պարկեշտութեան ու հայ մշակոյթին գերագոյն շահերուն՝ պարտաւոր են վերադնահատել իրենց ամբողջ վաստակը նոր ճշմարտութիւններու լոյսին տակ»:

Լեւոն Խաչերեանը մտաւորական պարկեշտութիւն ունեցող բացառիկներից մէկն է, որ իր գիտական եւ հետազօտական ամբողջ աշխատանքը կատարել է յանուն հայ մշակոյթի գերագոյն շահերի:

Աւելին. նա, թերեւս միակն է մեր ժամանակների հայեցի գիտութեան մարդի մէջ, որն առիթ չունեցաւ վերադնահատել իր վաստակը «Նոր ճշմարտութիւններու լոյսին տակ»: Քանի որ այս նոր ճշմարտութիւնները, որոնք, անշուշտ, վաղուց մոռացութեան տրուած հին ճըշմարտութիւններն են, եղել են նրա պատմաբանասիրութեան եւ լեզուաբանութեան ուսումնասիրութիւնների հաստատուն հիմքը:

Սերունդներին այդ հին կամ վաղեմի ճշմարտութիւններով պատմաբանասիրական եւ լեզուաբանութեան վիթխարի ժառանգութիւն են թողել ժամանակի մէջ մեզ առաւել մօտիկ Մխիթար Աբբահայրը, Հայր Մկրտիչ Աւգերեանը, Հայր Արսէն Բագրատունին, Հայր Ղեւոնդ Ալիշանը, Քերովբէ Պատկանեանը, Լէօն, Հրաչեայ Աճառեանը... Հայ մտքի եւ իմացութեան այս աստղաբոյլը գնալով նուաղել է, իր տեղը զիջելով զանազան կոլեկտիւ հիմնարկութիւնների, որոնք իրենց նոյն կոլեկտիւ անպատասխանատուութեամբ հետեւողականօրէն ձեւախախտեցին ազգային գրեթէ բոլոր արժէքները: Եւ յանձին Լեւոն Խաչերեանի, որ մեր անցեալի հայագէտների աւանդները շարունակողն է այսօր, այն վըստահութիւնն ունենք, թէ ոչ միայն վերականգնուելու են մեր կորուստները, այլեւ մարդասիրական հայեցի գիտութիւնը վերստին դառնալու է միայն ու միայն հզօր Անհատականութիւնների սեփականութիւնը:

Գիտական պարբերականների մէջ հըրապարակուած յօդուածներն եւ ուսումնասիրութիւնները չհաշուած, Լեւոն Խաչերեանը երկու տասնեակից աւելի գըրքերի հեղինակ է, որոնցից ամէն մէկի ծաւալն իսկ բացայայտելով նիւթի տարողականութիւնը, շատերին է շփոթութեան մէջ նետում, քանի որ վաղուց ետ ենք վարժուել այնպիսի անհատականութիւնների մեր քովը տեսնելուց, որպիսիք ընդունակ են եղել իրենց նուիրական աշխատանքով, գործնականի մէջ իրենց իմացականութեան անպարփակ ընդգըրկումով և անխոնջ ջանասիրութեամբ հատորներ ստեղծել՝ ապացուցելով համահարթեցումի բարենպաստ անձրեւի տակ սնկերի պէս բուսած զանազան դոցենտների, գիտութեան թեկնածուների և, ինչո՞ւ չէ, դոկտորական ու ակադեմիական պարեգօտներով քողարկուած իմաստակների, մեղմ ասած, խեղճութիւնը:

«Գրչութեան Արուեստի Լեզուական – Քերականական Տեսութիւնը Միջնադարեան Հայաստանում», «Գլաձորի Համալսարանը Հայ Մանկավարժական Մտքի Պատմութեան Մէջ (13 – 14-րդ դար)», «Գրիգոր Պահլաւունի Մագիստրոս, կեանքն ու գործունէութիւնը, «Մեկնութիւն քերականի» գիտաքննական բնագրով հանդերձ», «Հայ Դպրութեան Պատմութիւնը՝ Քննական Տեսութեամբ», «Հայագիտական Ուսումնասիրութիւններ եւ Հրապարակումներ», «Հայոց Համազգային Մաշտոցեան Համակարգուած եւ Կանոնարկուած եւ Միակերպ Ուղղագրութեան Պատմութիւնը (Ե. – Ի. դարեր)», «Աբեղեանականների Պաշտպանական Մարտավարութիւնը եւ Նրանց Թիւրիմացութիւնները Գրաբանական Տեսութեան Հարցերում», «Հայ Մտաւորականութեան Պահանջատիրութիւնը՝ Ազգային Այբուբենի եւ Ազգային Ուղղագրութեան վերականգնման, որ կասեցուել էր Հայաստանում 1922 եւ 1940 թուականների Դեկրետներով»... Ծաւալուն աշխատասիրութիւններից այս մի քանիսը յիշեցնելով, պարզապէս նպատակ ունեմ ներկայացնելու գիտնականի հետաքրքրութիւնների ընդարձակ համայնապատկերը:

Մեր օրերի հրատապութեան իմաստով, որպիսի է Հայերէնի, Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան խնդիրը, սպառիչ եւ գիտական արժէքի առումով անվերապահ են Լեւոն Խաչերեանի ընդհանուր ծաւալով շուրջ 3000 էջանոց հատորները, որոնք ոչ մի տողանցք չեն թողնում բոլոր նրանց համար, ովքեր Ազգային ապագայ ունենալու եզակի նախապայմանի՝ Հայոց լեզուի եւ հայերէն մտածելու դէմ որդեգրել են այնպիսի կռուաններ, որպիսիք որեւէ եզր չունեն անաչառ գիտութեան հետ:

Անհեթեթութիւնները, որոնցով յագեցած է սովետական պատմաբանասիրութիւնն ու լեզուաբանութիւնը, ամէնից առաջ եղծել են ազգային Այբուբենի, Ազգային գրական լեզուի եւ Ազգային մըտածողութեան հիմքը հաստատած Սուրբ Մեսրոպ Վարդապետ Մաշտոցին՝ դասակարգային ու մատերիալիստական անպարկեշտ մեկնաբանութիւնների ենթարկելով նրա միակ վկայողին՝ Կորիւն Վարդապետին:

Վկայութիւնը խորագրուած է «Պատմութիւն վարուց եւ մահուան առն երանելւոյ սրբոյն Մաշտոցի Վարդապետի մերոյ թարգմանչի ի Կորիւն Վարդապետէ յաշակերտէ նորին»: Ժամանակակից գըրահրատարակչութեամբ հազիւ այս երեսուն էջանոց վկայութիւնը ջեղծարարութիւններից ու կամայական, քմահաճ, 20-րդ դարի քաղաքական – գաղափարական պարտադրուող թելադրանքին ենթարկուած աղաւաղումներից մաքրելու համար Լեւոն Խաչերեանին հարկ է եղել գրել շուրջ 1500 էջ:

Գիտնականը տող առ տող, պարբերութիւն առ պարբերութիւն ժանգից մաքրել է Կորիւն Վարդապետի վկայութիւնը, շարունակ յիշեցնելով, թէ ՉԻ ԿԱՐԵԼԻ մէկ եւ կէս հազարամեակի խորքերից մեզ հասած հաւաստի պատմութիւնը յարմարեցնել անցողիկ մի քանի տասնամեակի քաղաքական – գաղափարական շահարկումների:

Առաջին հայեացքից կարող է նոյնիսկ չափազանցուած թուալ Լեւոն Խաչերեանի այս բծախնդրութիւնը: Բայց ուրիշ ինչպէ՞ս կարելի է վերականգնել պատմական ճշմարտութիւնը, ինչպէ՞ս կարելի մերժել աղաղակող կեղծիքը, որի օգնութեամբ լուացուել են սերունդների ուղեղները...

Ինչպէ՞ս կարելի է անտարբեր անցնել մի այնպիսի իմաստակութեան մօտով, որպիսին է, օրինակ, թէ՝ «Փաստօրէն մենք գործ ունենք երկու Մաշտոցի՝ ժամանակի խոշոր գիտնականներից մէկի եւ քրիստոնէական եկեղեցու հաւատարիմ սպասաւորի հետ, որոնց հայեացքները տարբեր են, մինչեւ իսկ հակադիր՝ աշխարհի ճանաչողութեան ու բազմաթիւ այլ հարցերում: Գիտնական Մաշտոցը լուսաւորիչ է ... Մաշտոցը ազգամոլ չէ. նա հոգ տարաւ ոչ միայն իր, այլեւ հարեւան ժողովուրդների հոգեւոր զարգացման մասին... Ի վերջոյ ժխտեց հոգու գերբնական ուժ լինելը, աշխատեց վեր հանել մտածողութեան ֆիզիոլոգիական հիմունքները՝ յատուկ ուշադրութիւն դարձնելով ուղեղի գործունէութեան վըրայ...»:

Եթէ միայն այսքանով գոհանար սոյն իմաստակը...

Բայց նա շարունակում է. «Սակայն երկու Մաշտոցները հանդէս են գալիս որպէս ֆէոդալական կարգերի համոզուած կողմնակիցներ: Նրանք գիտեն, որ հասարակութիւնը բաժանուած է հակամարտ դասակարգերի, որոնց միջեւ սուր պայքար է գնում ... Կրօնաւոր Մաշտոցը այս հարցերում առաջնութիւն է ձեռք բերում գիտնական Մաշտոցի նկատմամբ: Բայց մենք նշում ենք գիտնական Մաշտոցի ծննդեան 1600 տարին» («Մեսրոպ Մաշտոց», 1963, էջ 98 – 99):

Արմատացած այս անհեթեթութիւնը շարունակւում է այնպիսի միտումով, թէ քրիստոնէական վանքերի «մութ ու մռայլ խցերի մէջ անհնար էր որեւէ լուսաւոր միտք» եւ վանականները ընդամէնը տգէտ մարդիկ էին: Դեռ աւելին. զանց առնելով միակ վկայողին, նաեւ զարգացրել են այն միտքը, թէ Սուրբ Մեսրոպը ընդամէնը մի քանի տառ է յարմարեցրել իրեն մատուցուած այբուբենին, եւ գալիս հասնում են այնտեղ, թէ ինքը Սուրբ Մաշտոց Վարդապետը ուղիղ գրութեան մասին չի էլ մտահոգուել եւ ... անգրագէտ էր:

Եւ նրա ամէնից ծանր յանցանքը... Սուրբ Մեսրոպին կշտամբում են Հայերէնի Այբուբենը յօրինելիս ու Գրական լեզուի հիմքը դնելիս մարքսիստական դասակարգային մօտեցում չունենալու մէջ:

Այսօրինակ բարբարոսութիւնները «պաշտպանուել» են որպէս գիտական թէզեր, որոնց հեղինակները ստացել են գիտական տիտղոսներ եւ շարունակում են պնդել իրենց «գիտութիւնը», քանի որ, յիրաւի, դժուար է «վերադնահատել իրենց ամբողջ վաստակը նոր ճշմարտութիւններու լոյսին տակ»:

Ճշմարտութիւնների լոյսը տեսնելուն անկարող լինելու պատճառով:

Նաեւ հասկանալի է, թէ ինչո՛ւ էին անհրաժեշտ հարիւրաւոր, նոյնիսկ հազարից աւելի էջեր՝ վերականգնելու համար ընդամէնը 30 էջերով ամփոփուած վկայութեան անվերապահ հաւաստիութիւնը:

Ինչը կատարում է բծախնդիր եւ ընդդիմախօսելիս՝ դիմացինի ոչ միայն ճախաւերութիւնները բացայայտող, այլեւ դոյզն իսկ արժէքաւոր միտքը գնահատող անաչառ ու պարկեշտ գիտնական Լեւոն Խաչերեանը:

Կորիւն Վարդապետի վկայութիւնը վերահաստատելիս, բանից պարզւում է, որ մեզ կարող են կատարեալ վստահութիւն ներշնչել մի քանիսը միայն: Նախ Վկայողը՝ Կորիւն Վարդապետը, այնուհետեւ Հրաչեայ Աճառեանը, Գրիգոր Ղափանցեանը, Եղուարդ Աղայեանը եւ, անշուշտ, ինքը՝ Լեւոն Խաչերեանը, եւ նրանից ուրիշ ոչ ոք...

Լեւոն Խաչերեանի գիտական վաստակի մասին խօսելիս եւ այն գնահատելիս պէտք է անպայման յիշել, որ նրա ձեռագրերի հազարաւոր էջերը այնպէս էլ կը մնային գրասեղանի գզրոցների մէջ, եթէ չլինէին այդ հրատարակութիւնները իրենց հովանաւորութեամբ իրականացնող անհատներն ու կազմակերպութիւնները, որպիսիք են Տէր եւ Տիկին Մեհրաբեանները, Տէր – Աբրահամեանները, Գալուստ Կիւլպէնկեան մշակութային հիմնադրամը, վերջապէս, գիտնականի զաւակները: Երանի՛ թէ հայ հասարակութիւնը ընդհանրապէս հասնէր գիտակցութեան այն մակարդակին, թէ Հայի Ինքնութիւնը պահպանելու միակ ճամբան մշակութային արժէքներին տիրութիւն անելն է, հայագիր գրքին ու հայագիր մամուլին զօրավիգ կանգնելն է, Հայոց պատմութիւնը եւ Հայի միտքը մղձաւանջային տասնամեակների կարծրացումից ազատագրելն է:

Լեւոն Խաչերեանի գիտական վաստակը, նրա հեղինակութիւնն ու համբաւը, յիրաւի, հպարտութիւն է մեր գիտութեան, մեր իմացական մշակոյթի, մեր ցեղատեսակի համար: Եթէ միայն խիզախութիւն կամ պարզապէս ցանկութիւն ունենանք ապրելու, աշխատելու, ստեղծագործելու, տառապելու եւ նուիրուելու ճիշդ այնպէս, ինչպէս ապրում, աշխատում, ստեղծագործում եւ ազգային արժէքները բացայայտելուն եւ վերականգնելուն է նուիրուած նա՝ Հայերէն մտածող մեր գիտնականը...

Լեւոն Խաչերեանը դեռ ահագին գործ ունի անելու: Նրան զօրավիգ լինելու նըպատակով «ընդհանուր համագարկ մը, գրոհ մը զանազան կողմերէ» խիստ անհրաժեշտ է: Ուստի միջազգային ճանաչում ստացած երեւելի հայրենակիցներով հպարտանալու պատրաստ Հայերը պատեհ առիթ ունեն հրաժարուելու ազգային սնամէջ իրենց մեծամտութիւնից եւ դառնալու մեր պատմութիւնն ու մշակոյթը ջեղծողների դէմ ելած երեւելիների հաւատարիմ հետեւորդներ, որպէսզի նոր ճշմարտութիւնների լոյսը կարողանայ վերջնականապէս յաղթահարել հասարակական մեր մտածողութեան խաւարը եւ շղարշակուլ գիտական մտքի եւ ազգային մշակոյթի երբեմնի փայլատակող անպարփակ ոլորտի մէջ...

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Փարիզ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԲԵՂԵԱՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ
եւ
ՆՐԱՆՑ ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԳՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՄ

Լ. Գ. ԽԱՉԵՐԵԱՆ
Բանասիրական գիտութիւնների տոքթոր, փրոֆէսօր

Գալիֆորնիա, 2003

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ՝ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԵԼՈՅԹՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԲԺիշկ՝ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

2004-ի Յունուարը, Փարիզի հայ երաժշտասէրներու համար եղաւ բեղուն շրջան մը:

Առանց կողմնակալ ըլլալու ոչ ալ մէկը ստուերի մէջ ձգելու ցանկութեամբ, ուշագրաւ էին կարգ մը ելոյթներ:

Հոկտեմբեր 2003-էն սկսեալ, Երեւանի օփերայի մեներգչուհիներէն Անի Սարգսեան մեցցօ - սոփրանօ, որ ուսանողուհի է Փարիզի Երաժշտանոցը, կը կատարելագործէ իր երաժշտական «երգային» բաժնի բարձրագոյն կրթութիւնը:

Ան, իր մասնակցութիւնը բերաւ բազմաթիւ համերգներու, որոնք կազմակերպուած են Փարիզի երաժշտանոցի ծիրէն ներս եւ վերջերս Յունուարին հրաւիրեալ Ձեխիոյ Մշակութային Կեդրոնի կողմէ, երգելու Եանաչէքի «Անհետացած մարդու օրագիրքը» օփերան, համերգային կառոյցով:

Յունուար 11-ին, Անի Սարգսեան, մասնակցելով Փիքարտի շրջանի համաեւրոպական երաժշտական մրցոյթին՝ դարձաւ դափնեկիր:

Ան հմայիչ է, հաճելի արտաքինով, բեմական գրաւիչ սլացիկ հասակով համաձայն նորաձեւութեան, ունի մարմնի ճկունութիւն, ազդեցիկ կեցուածք, դիմախաղի հարազատութիւն եւ թատերական շնորհք: Անոր ձայնի տաք հնչերանգի չքեղութիւնը, թարմութիւնը եւ ուժգնութիւնը բացայայտ են զանազան օփերաներու «ռոմանսներու» եւ «արիա»ներուն մէջ:

Նոր շունչ բերաւ իբր մեներգչուհի Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր տաճարին կամարներուն տակ:

Յուսանք, որ նորանոր աւիթներ պիտի ստեղծէ իր անձկուն, յամառ աշխատանքի հետեւողականութեամբ:

ԱՄՆ-ու Տիթրոյթ քաղաքի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբը հրաւիրուած էր Շաբաթ, Յունուար 24-ին մասնակցելու ԻՒՆԷՍՔՕ-յի կողմէ կազմակերպուած երգչախումբերու փառատօնին, ղեկավարութեամբ Ռուբիկ Մայիլեանի: Սոյն երգչախումբը կը ներկայացնէր ԱՄՆ-ը, մէկական երկով, մօտաւորապէս ներկայ երեսուն եւրոպական երգչախումբերու կարգին:

Տիթրոյթի «Կոմիտաս» երգչախումբը, իր անունով արդէն պարտական է անմահ Կոմիտասին հանդէպ, որուն առաջին ղեկավար եղած է ըստ մեր ունեցած տուեալներու, Վարդապետին աշակերտըէն եւ երգչախումբի երգողներէն Հայրի Էքիզեան:

1988-էն սկսեալ ղեկավարն է սարկաւագ Ռուբիկ Մայիլեան, վկայուած Եուսթըն համալսարանի կից երաժշտանոցէն:

Գնահատելի մթնոլորտ մը ստեղծեց իրենց մեկնաբանած Արա Պարթեւեանի «Տէր Ողորմեա» բազմաձայն գործը, ԻՒՆԷՍՔՕ-յի սրահին մէջ:

Յաջորդ օր, Կիրակի, անոնք մասնակցեցան Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ պատարագին, մեկնաբանելով Եկմալեանի մշակումով պատարագը:

Կը խորհիմ թէ «Կոմիտաս» երգչախումբը լրջօրէն պատրաստած էր միմիայն Պարթեւեանի «Տէր Ողորմեա»ն եւ ոչ թէ ըստ Եկմալեանի լրիւ պատարագը: Ճիշդ է, որ հաճոյքն ունեցանք լսելու խոստմնահամբ ղեկավարին ճպոտին ներքեւ՝ ՄԻԱՁՈՅԼ, ԱՇԽՈՅԺ ԸՆԹԱՑՔՈՎ, ԼԻ ԵՐԱՆԳՆԵՐՈՎ, գրեթէ ՄԻԱՁԱՅՆ ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ, որ չունէր դոյզն նշոյլը քառաձայն պատարագի մը տուող տպաւորութիւնըծ

Սակայն գնահատելի էր կարգն ու կանոնը, լրջութիւնը եւ հոգեկան կապերու ստեղծման հաճոյքը:

Տարիներէ ի վեր, Փարիզի Հայ կաթողիկէ Ս. Խաչ Եկեղեցին, դարձած է ողջունելի եւ գնահատուած համերգասրահ, ոչ միայն ունեցած ձայնաբաշխումի որակի պատճառաւ, այլ նաեւ իր վարչութեան ողջմտութեան եւ գեղագիտական հակումներու պատճառաւ, հակառակ տեղւոյն դժուարամերձ անպատեհութիւններուն:

Դժուար է հասկնալ Փարիզի Ժան - Կուժօն Մայր տաճարի պահպանողական դժկամութիւնը, երբ աշխարհացրիւ հայկական գրեթէ եկեղեցիներու մեծամասնութիւնը՝ կ'ընդունին իրենց սրբացած պատերուն մէջ, ըստ պատշաճի, սրբազան երգեցողութիւններու համերգներ, հակառակ անոր որ Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարին մէջ, մուտքի աջակողմեան Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ փոքր խորանը կը գործածուի իբր բեմ:

Ժամանակը չէ՞ արդեօք որ Փարիզի Մայր տաճարը իր դռները բանայ արւեստի առջեւ, առաւել կապուելով իր ժողովուրդին:

Կիրակի, Յունուար 25-ին «Աքօլատ» Միութիւնը կազմակերպած էր սոյն եկեղեցւոյ մէջ, յաջող մենահամերգային երեկոյթ մը, 1993-էն սկսեալ Հայաստանի Ազգային Օփերայի մենակատարուհի տրամաթիք հնչերանգով, սոփրանօ - քօլորաթուռ Տիկին Գայանէ Գրիգորեան:

Յայտագիրը գլխաւորաբար բաղկացած էր հատընտիր քաղուածներէ տարբեր օփերայի «արիա»ներէ եւ վերջաւորութեան իբր գագաթնակէտ «Անոյշ»ի խելագարութեան տեսարանով:

Գայեանէ Գրիգորեան աշակերտած է «Հայաստանի Սոխակ» Սոփրանօ - քօլորաթուռ Գոհար Գասպարեանի դասընթացքներուն, առանց խորացնելու՝ ուրիշներու նման, անոր «Փօրթամէնթօ»ները, սահեցնելով անցնիլ եւ ոչ կտրուկ կերպով մէկ ձայնէն միւսը, զոր հանճարեղ Բարսեղ Կանաչեան, ամենայն խստութեամբ կը պահանջէր մեզմէ:

Գայեանէ Գրիգորեան ունի լաւ ձայն, երաժշտական սուր ականջ, կշռոյթի նուրբ հասկացողութիւն եւ ճաշակ: Ան, իր երգեցողութիւնները կ'իրագործէ առանց մեծ շնչառութիւն առնելու սովորութեան, շնորհիւ իր «տիաֆրակմի» գործածութեան գգացողութեան:

Գայեանէն երգեց իր թեթեւաշարժ սոփրանօ - քօլորաթուռ երգաձայնով, դըժուարին հատուածներ, ինչպէս «Արիա տէ տինօրա»էն, ոլորտաւոր դարձուածքներու ընթացքին ուղիղ պահելով ձայնանցումները:

Տօնիծեթթիի «Արիա տէ Լուչիա» արարին մէջ, առոգանութիւնը յստակ եւ հընչամասերը հաւասար ու ներդաշնակ էին գեղեցիկ ձայնաթրթիռներով - թրէմօլօ - եւ մեծ հնչածաւալով (ֆա):

Մկրտիչ Մկրտչեան գերազանց էր այս անգամ Տօնիծեթթիի «Լուչիա Էնրիքէ»ի զուգերգին մէջ: Իսկ Վերտիի «Արիա տէ Վիօլէթթան», Գայեանէն չափազանց ըղձայուն էր եւ հիանալի մեղմամեղմէն անցնելով հնչման աստիճանական զօրացումներով - Քրէչէնտօ -:

Երիտասարդ սքանչելի դաշնակահար Գրիգոր Ամարեան իր բացառիկ հմուտ ընկերակցութեամբ, շահեկան էր երգչուհիին եւ ունկնդիրին համար:

Վերջապէս Գայեանէ Գրիգորեան իր հասուն երաժշտական ճաշակով ու հասկացողութեամբ ի յայտ եկաւ «Անոյշ»ի խելագարութեան տեսարանին մէջ, մելամաղձոտ գլուխ - գործոց «Արիա»ն, ուր արցունք խլող տխրութիւն, տանջանք եւ հոգեկան ալեկոծութիւն կայ:

Յիշատակութեան արժանի է երիտասարդ Արէս Սիրատաղ՝ թեթեւ թէնոր, անցորդի դերով:

Ասոնք էին անցեալ ամսուան քանի մը ձեռնարկները: Կը յուսանք այս թափով կը շարունակուին:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ԶԷՆՔԸ

Իրաքի պատերազմին լրագրող զոհերը որոնց մահուան պատճառ եղան զինեալ խմբակներու յարձակումներ, ահաբեկչական արարքներ ու նաեւ ամերիկեան զօրախումբերու սխալ գործողութիւններ, սկսած են խնդրոյ առարկայ ընել մամուլի թղթակիցներուն ապահովութեան խնդիրը:

Սկզբունքով՝ բախումներու, պատերազմներու շրջաններուն մէջ ալ լրագրողը յաճախ զինուած չի շրջիր. զինք պէտք է պաշտպանէ մարտիկ չըլլալու հանգամանքը: Սակայն, նկատի առած վերջին շրջանի արդիական պատերազմներով ստեղծուած կացութիւնները, մամուլի միջոցները կը ստիպուին լրջօրէն մտածելու իրենց աշխատակիցներուն ապահովութեան մասին: Իրաք ղրկուած լրագրողներուն մեծ մասը բնակած ու աշխատած վայրերուն մէջ որոշ ապահովութեան մը իրաւունք ունէր: Ցատկապէս ունէին հեռատեսիլի խմբակները որոնք նաեւ սուղ գործիքներով կ'աշխատին: Այս վերջիններուն թիկնապահներ կ'ընկերանան երբ տեղէ մը այլ տեղ կ'երթան: Հարց է նաեւ թիկնապահներու պարագան, քանի որ անոնցմէ խումբ մը անցեալ տարի մեղադրուեցաւ որ հակադարձած է իրենց ուղղուած կրակոցներու:

«Նիւ Եորք Թայմզ»ը այս հարցին մասին վիճարկում մը բացած է, որուն մասնակից բազմաթիւ պատերազմական թղթակիցներ կը վկայեն թէ երբեք զէնք չեն կրած եւ կրող պաշտօնակիցներ ալ չեն տեսած: Ուրիշներ կ'ըսեն թէ զէնք կրել, կամ պահպանութեան այլ միջոցներ յուցադրել, կը վնասէ լրագրողին գործին, որոշ ազդեցութիւն գործելով անոր տեսակցութեան հրաւիրած անձին վրայ:

Իրաքի պատերազմին մասնակցող լրագրողներուն Պաշտպանութեան նախարարութիւնը արգիլած էր զէնք կրել. այսուհանդերձ, անոնցմէ ոմանք յայտնած են թէ զինուորներու խումբին ընկերանալու ընթացքի հրացան մը, կամ նռնակ մը ունեցած են, բայց երբեք չեն գործածած:

Խնդիրը այնքան երկայրի է որ երբեմն լրատուութեան առաքելութեան հակատող կեցուածքներու կ'առաջնորդէ. օրինակ, «Ուաշինկթըն փոստ»ի Պաղտատի գրասենեակը որոշած է Սամարրա թըղթակից չղրկել, Իրաքի հիւսիսային այդ քաղաքը մեծապէս վտանգաւոր նկատելով: Գրասենեակին պատասխանատուն վճռած է որ երբ հրացան մը կրել անհրաժեշտ կ'ըլլայ պատահարի մը հետեւելու համար, լաւագոյնն է հրաժարիլ այդ պատահարին հաղորդումէն: Մանաւանդ որ ինչպէս ըսած է նոյն պատասխանատուն, լրագրողներուն մեծ մասը շատ անճոռնի ձեռագիր ունենալով, բնաւ վստահ չէ որ կրնան լաւ նշանառուներ ըլլալ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Նախընթաց օր կէսօրէ յետոյ պատահած էր հետեւեալ միջադէպը: Երկընցած էինք հինգով ծիրանիի մը տակ: Ես փորի վրայ պառկած կ'երգէի, երբ Վահրամը եւ ուրիշ ընկեր մը, ամէն օրուան պէս փորի վրայ սողսկեցան ցանկապատէն դրացի բանջարանոցը, որ կը պատկանէր երկու պարսիկ եղբայրներու: Ամէ՛ն օր այդ ժամուն կ'երթայինք գողութեան: Պարտէզին տնակը ծածկըւած էր երկարամեայ ծառերով ու կը գտնուէր խորը, միւս կողմը: Օգտուելով այդ հանգամանքէն կը կողոպտէինք պարտէզը: Կը գողնայինք ի՛նչ որ գըտնէինք:

Տարւոյն այդ եղանակին դժբախտաբար պտուղներ չկային, Մայիսի խընձորները միայն սկսած էին հասուննալ: Ցանկարծ պարտէզին խոշոր շունը սկըսաւ հաչել, յետոյ միւսն ալ: Նայեցանք ցանկապատէն անդին մեր ընկերները կը պահուէին շուներուն խոշոր ու հաստ փայտերով, բայց չէին կրնար ճամբանին շարունակել: Պարտիզպանները եկան ու ազատեցին զանոնք: Մինչեւ այդ մենք ալ ցատկեցինք միւս կողմը զանոնք պաշտպանելու համար: Բայց պարտիզպանները ժպտեցան: Ժպտեցանք մենք ալ:

– Ի՞նչքան կը վճարեն ձեզ, – հարցուց երէցը թրքերէնով:

Կախ ինկած պեխերով ու աղտոտ մօրուքով մարդ մըն էր: Աչքերը նեղ էին ու ալքօլէն ալրուած: Մեծ սպի մը կ'իջնէր քունքէն մինչեւ կզակին ծուշը: Ըսինք: Խնդաց:

– Կրկինը կու տամ, – ըսաւ հանդարտութեամբ ու նաեւ հայ եւ, որքան որ ուզէք, բանջարեղէն. հանգիստ յետոյ, եկէք սկսեցէք աշխատիլ, այսօր ալ ամբողջ օրական կու տամ:

Մեր ընկերները խանդավառուեցան: Ես հազիւ թէ մտիկ կ'ընէի պարսիկը, որուն օրինակին հետեւելով բոլորս ալ ծալլապատիկ նստած էինք գետինը, արեւին մէջ: Վահրամը առաջինը ըլլալով համարձակեցաւ ուտել պտուղները: Պարսիկը կը ժպտէր, առաջարկեց մեզի ալ:

Մեր տղաքը կը նայէին ինծի: Իսկ ես խորասուզուած էի մտքերուս խորը: Սատանան թո՛ղ տանէր պարսիկն ալ, իր պարտէզն ալ: Սիրտս կ'երջանկացնէր զիս ու կը նեղէր միանգամայն: Կը մըտածէի Արփիկին:

– Ի՞նչ կ'ըսես, Երուա՛նդ, – ըսաւ Վահրամը, – աշխատի՞նք այստեղ...

– Ձե՛ր գիտեր, ըրէ՛ք՝ ինչպէս որ ուզէք. ես համաձայն եմ...

– Ուրեմն բոլո՛րս ալ համաձայն ենք: Կ'երթանք հագուստներնիս կ'առնենք ու կու գանք այստեղ...

– Բայց ուշադրութիւն ըրէք, – ըսի, – պետական աշխատանքի մէջ ենք: Եթէ գործերնիս ձգենք, կապերնիս կտրած կ'ըլլանք «Աշխատանքի բաժնին» հետ:

– «Աշխատանքի բաժնին» հիմը դնողին ... – սկսաւ Վահրամը իր սովորական հայհոյութեան:

Այդ վայրկեանին խնդիրը բնաւ զիս չէր հետաքրքրեր ու եթէ կ'առարկէի պատճառը այն էր որ կը զգայի, թէ յիմար հետեւանքներ կրնայ ունենալ այդ քայլը, յետոյ եթէ գիւղատնտեսը բարկանայ, կրնայ նեղութիւն պատճառել մեզի, կրնայ նոյն իսկ բանտարկել տալ:

– Լա՛ւ է որ այսօր ալ աշխատինք այստեղ, – ըսի – գիւղատնտեսը կու գայ, կ'աշխատինք համոզել. գիտէ որ տուած դրամնին հազիւ ցամաք հացի կը բաւէ...

– Իսկ եթէ չհամաձայնի՞...

– Այն ատեն վաղ առաւօտ կ'աշխատինք պարսիկներուն մօտ...

Այդպէս ալ ըրինք: Քանի մը ժամ յետոյ գիւղատնտեսը եկաւ: Կոթնեցաւ ծառի մը ու սկսաւ կատակներ ընել: Քիչ յետոյ մեր օրավարձերը վճարեց: Ընկերներս նշան կ'ընէին, որ խօսիմ: Գիւղատնտեսը սկսած էր պատմել բանակի մը յուշերը: Երբ վայրկեանի մը համար կանգ առաւ, բացատրեցի իրեն մեր խնդիրը այնքան ճարտարութեամբ, որ կըրնայի ու խնդրեցի, որ թոյլ տայ, որ աշխատինք միւս կողմը:

(Շար. 63)

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻ ԱՆԴԱՄԸ՝ ԺԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Եւրոպական գիտութեան ակադեմիային Հայաստանէն անդամ ընտրուած է մոլեքիւլային կենսաբան Ժան Յակոբեան: 1936-ին Երեւան ծնած գիտնականը ուսանած, ատենախօսեր ներկայացուցած է Մոսկուայի մէջ: Ներկայիս տնօրէնն է Երեւանի մանրակենսաբանութեան հիմնարկին: Ղեկավարած է թեկնածութեան, տոքթորայի բազմաթիւ ատենախօսեր, հեղինակ է աւելի քան հարիւր աշխատասիրութեան:

Արտասահմանեան անդամ է նաեւ ԱՄՆ-էն գիտութեան երկու ակադեմիային:

ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ

Խոր վիշտով կը գուժենք վախճանումը՝ Հոլանտայի մեր Եկեղեցւոյն Հոգեւոր Հովուին՝

Տ. ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ

որ ի Տէր հանգեաւ՝ յետ երկարատեւ հիւանդութեան, Հոլանտայի Ալմէլօ քաղաքի հիւանդանոցին մէջ՝ Չորեքշաբթի օր, 2004, Փետրուար 11, ժամը 19·15–ին։

Վախճանեալ Հայր Սուրբին յուղարկաւորութիւնը՝ Վերջին Օծումն ու Թաղանայաթաղը պիտի կատարուի Ալմէլօ քաղաքի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին եւ նոյն քաղաքի գերեզմանատան մէջ, Երկուշաբթի օր, Փետրուար 16, ժամը 13–ին կէսօրէ ետք։

"Աղաչեսցուք զՓրկիչն մեր՝ Քրիստոս, զի հանգուսցէ եւ ընդ արդարսն դասեսցէ Եկեղեցւոյ նուիրեալ իր ծառայն եւ պաշտօնեայն"։

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 19,
ժամը 20·30–ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ՀԱՅ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ»

Պետրոս ԴՈՒՐԵԱՆ, Դանիէլ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, Յովհաննէս ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Ռուբէն ՍԵՒԱԿ, Մատթէոս ԶԱՐԻՖԵԱՆ, Վահան ՏԷՐԵԱՆ, Աւետիք ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Վահան ԹԷՔԷԵԱՆ, Համօ ՍԱՀԵԱՆ, Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ, Պարոյր ՍԵՒԱԿ, Գէորգ ԷՄԻՆ, ԶԱՀՐԱՏ

Կը ներկայացնեն՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի բարեկամներ՝

Հռիփսիմէ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Մաւլէն ՍԻՐՈՅ-ՏԱՂ, Անժելա ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հայրօ ՍԻՐՈՅ-ՏԱՂ, Կարօ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

– Մուտքը ազատ է –

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մեռոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ԱՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10–ին ներկայութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յատուկ պատշաճի կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ ՔՀՆՅ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE
La Section ASTRIG
organise une

SOIREE
DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ
au profit de son école
le Samedi 13 mars
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage
en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

CHAVILLE

«Promenade
dans la Venise arménienne»
Diaporama commenté
par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :
U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères,
75006 PARIS

ACCROCHAGE 2004
... Peintures ... Peinture

Du 15 janvier au 15 mars

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

(Շար. Ա. էջէն)

գործադիր մարմինը։ Հրապարակուած էր հարցախոյզ մը եւ ցանկին գլուխն էր Իսրայէլ, որպէս ամէնէն սպառնացող երկիրներէն մէկը։ Անդրատլանտեան նոր Հիմնարկին գլխաւոր նպատակն է գործել Եւրոպա, ԱՄՆ, Իսրայէլ երկիրներու մերձեցման։ Հիմնարկը պարտի պաշտպանել դիմագիծը Իսրայէլի, որ «ազգ մըն է, ենթակայ չարուննակական քննադատութիւններու, անոնց կողմէ, որոնք չեն ուզեր հասկնալ թէ խաղաղութիւնը չի կրնար գալ առանց վստահութիւն ներշնչող պաշտպանողի ընկերակիցի մը»։ Հրեաներու թիրախ են Ֆրանսա, Պելժիա եւ Հոլանտա, որպէս հակահրեայ վայրեր, որոնք հարկ եղածին չափ չեն պայքարիր։

ԻՐԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Քամալ Խարազի, Փետր. 12–ին ընդունուած է Վատիկան, փոխադարձ դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատման յիսնամեակին առթիւ։ Այս առթիւ, նախարարը կրկնած է որ Իրան հիւլէական զէնքերու զարգացման ոչ մէկ ծրագիր ունի եւ պատրաստ է գործակցելու Հիւլէական Ուժանիւթի Միջազգային Գործակալութեան հետ։

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13–էն հրապարակ ելաւ Եւրոպական Լոթոն Ֆրանսայի, Սպանիոյ եւ Մեծն-Բրիտանիոյ մէջ։ Առաւելագոյն շահը 15 միլիոն Եւրօ է, բայց 76 միլիոնի վրայ մէկ կարելիութիւն կայ այդ գումարին տիրանալու։ Ֆրանսայի մէջ մկրտուած է «Եւրօ միլիոններ»։

PARIS → EREVAN → PARIS
3 VOLS DIRECTS HEBDOMADAIRES
A votre service pour toutes destinations dans le monde!
PARIS · SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 · FAX 01 42 96 18 77
LYON · SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 · FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE · WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 · FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 86 48 · FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
CARGO 3 VOLS HEBDOS
ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS
www.saberatours.fr

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ
BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris
Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars**, après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17
MARDI
17 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.882 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.882

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶ ժամանեց, Փետրուար 16-ին, Իսրայէլի նախագահը Մոշէ Քացաւ, պետական այցելութեամբ: 15 տարի է, առաջին անգամն է որ իսրայէլացի նախագահ մը Ֆրանսա կ'այցելէ: Նախագահը զուտ պատուակալ պաշտօն ունի, բայց Ֆրանսա կ'ուզէ բարելաւել Իսրայէլի հետ իր յարաբերութիւնները, քանի հակահրէութեան հարցը ծաւալ առած է երկրին մէջ: Շիրաքի հետ ալ կապերը բաւական փոթորկալից եղած են, մանաւանդ, երբ 1996-ին, արեւելեան Երուսաղէմի մէջ բախում մը պատահած էր իսրայէլացի սահմանապահներուն հետ: 2000-ին ալ, վարչապետ Պարաք ամբաստանած էր Շիրաքը, որ ճախողեցուցած է Արաֆաթի հետ համաձայնագիր մը: Շիրաք 2002-ին ճայն բարձրացուցած էր Շարոնի դէմ որ հակաֆրանսական պայքարի մը ձեռնարկած է: 2003-ին ալ, Շարոն կը գտէր որ Շիրաք շատ բարեացակամ է հակահրէական արտայայտութիւններու առթիւ: Այս հարցը գլխաւորներէն է Իսրայէլի նախագահին եւ Ֆրանսայի նախագահին օրակարգին:

ՀԱՅԻԹԻԻ ՄԷՋ, քաղաքացիական պատերազմ մը ծաւալ առած է եւ երկրին մէկ մասը, արդէն ապստամբներուն ձեռքն է: Անոնք միշտ կը պահանջեն նախագահ Արիսթիտի մեկնումը: Ընդդիմութեան գլխաւոր պատասխանատուներէն՝ Ժիլանն Փոլ խիստ կերպով քննադատած է ԱՄՆ-ու Արտաքին նախարարը, որ Փետր. 14-ին, դէմ արտայայտուած է նախագահ Արիսթիտի «պօռթկուն մեկնումին»: Իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան բանբերին յայտարարութեամբ, վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին 10 քաղաքներ պատանդ առնուած են»:

ՉԵՉԷՆ նախկին նախագահը՝ Զելիմխան Եանտարբիեւ սպաննուած է Փետրուար 13-ին, իր կառքին դէմ գործուած մահափորձի մը հետեւանքով Տոհայի մէջ (Քաթար): Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած է, բայց քիչ ետք մեռած է: 1996 Ապրիլէն 1997 Յունուար, նախագահն էր Չեչէնիոյ Անկախապաշտ շարժումին: Նախկին բանադնացը եղած է Մասխադովի, բայց, յետագային խզած է, պնդելով որ կարելի չէ բանակցիլ Ռուսերուն հետ:

ՊԱՂՏԱՏԷՆ 50 քիլոմեթր հարաւ՝ Ֆալուժայի ոստիկանատան դէմ է, որ այս անգամ ահաբեկչական մը գործուած է Փետր. 14-ին: 23 ոստիկաններ մեռած են եւ բազմաթիւ վիրաւորներ ալ կան: Ըստ երեւոյթին, յարձակումը լաւ պատրաստուած էր եւ կարելի եղած էր ցրուել Ամերիկացիներուն ուշադրութիւնը: Մոսուլի մէջ ալ 150 հազար ցուցարարներ տողանցած են պահանջելով որ սպանական զօրքը հեռանայ Իրաքէն:

ՄԱՐԳՕ ՓԱՆԹԱՆԻ, հեծանիւի Իտալիոյ ախոյեանը, մեռած գտնուած է Ռիմինիի իր պանդոկին մէջ, ուր ապաստանած էր քանի մը օր է: Գոփիներու եւ Պաթթալներու բարձր դասակարգէն, ան զոհ գացած է իր Ջղային քայքայուած վիճակին եւ դեղերու, փրբեւ հետեւանք: Խթանիչ դեղերու գործածութեան զոհ գացած է մարզիկը եւ կը դատապարտուին մանաւանդ մետախները:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Լսատեսողական Բարձրագոյն Խորհուրդը (Սէ – ԷՍ – Ա) խիստ ազդարարութիւն մը կատարած է հեռատեսիլի Ֆրանս 2 կայանին, որ «Փետր. 3-ին, ժամը 20-ին, լրատուութեան ընկերութեան բուն մասին, հաղորդած է լուր մը որ դեռ կրկնութիւն չունէր եւ որ իր բովանդակութեամբ սխալ վերածուեցաւ: Ֆրանս 2 ընկերութիւնը չյարգեց լաւ լրատուութեան իր պարտաւորութիւնը»: Միւս կողմէ, Ռատիօ Ֆրանսի լրագրողներու գործադուլը վերջ գտաւ Փետր. 14-ին, մասնակի համաձայնութեան հետեւանքով:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ փակ աւազան – զբօսավայրի մը տանիքը փլած է եւ ահաւոր խուճապ մը ստեղծուած է: Առաջին հաշւեկշիռի մը համաձայն 28 մեռեալ կար, 110 վիրաւոր, բայց նաեւ անհետացածներ, որոնք փլատակներու տակ մնացած են: Իշխանութեանց համաձայն շատ դէշ ապրանք գործածած է Թրքական ընկերութիւնը, որու յանձնուած էր շինութիւնը: Անցեալ տարի սակայն, ամէն ապահովութիւն տրուած էր այդ ուղղութեամբ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, խլիրդէ մահացողներու թիւը 20% աւելի է, բաղդատմամբ Եւրոպայի միւս երկիրներուն: Քսան տարիներու երկայնքին, խլիրդի համեմատութիւնը 35% յաւելում կրած է եւ ծխախոտն ու տարիքը չեն բաւեր, բացատրելու համար: Տարին 150 հազար մեռեալ կայ, կ'ըսէ խլիրդագէտ բժիշկ մը եւ միայն 30 հազարը ծխախոտի հետ կապ ունին: Կը հաստատուի որ մեծ դեր ունի օդին ապականութիւնը, նաեւ կարգ մը ապրանքներու ներկայութիւնը սնունդի մէջ:

ՕՐԼԻԻ օդակայանի հակակշռի պաշտօնատարները գործադուլի դիմած են Փետր. 16-էն 20 եւ թռիչքներու 60%-ը ջնջուած է: Ռուասի ալ կը հետեւի եւ Փետր. 17-ին, կացութիւնը նոյնն է:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ բացը, Սեւ ծովու մէջ ընկղմած է գամպոճեան դրօշ կրող Հերա բեռնատար նաւը: 22 նաւաստիներ անհետացած են:

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ հիւսիսը երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Փետրուար 14-ին, 5.7 ուժգնութեամբ Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ: 20 մեռեալ եւ աւելի քան 30 վիրաւոր կար:

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ, Կիպրոսի յոյն եւ թուրք կողմերը համաձայնեցան Փետր. 13-ին, որ կղզիին վերամիացման շուրջ բանակցութիւնները շարունակուին մինչեւ Մայիս 1: Պիտի հաւաքուին Փետ. 19-ին, Նիկոսիա: Այն կէտերը որոնց շուրջ չհամաձայնին, պիտի ենթարկուին նոր բանակցութիւններու, որոնց պիտի մասնակցին Յունաստան եւ Թուրքիա: Կողմերը ընդունած են որ առկախ մնացած հարցերը կարգադրէ Քոֆի Անան: Խօսակցութիւնները վերջ պէտք է գտնեն Մարտ 19-ին, որպէսզի հանրաքուէներ կազմակերպուին կղզիին երկու մասերը Ապրիլ 21-ին:

ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ, հարցազրոյց մը տուած է «Ժուռնալ տիւ Տիմանշ»ի (Փետր. 15), ուր կը յայտարարէ որ ընտրապայքարը լաւ ճամբու մէջ է եւ կը պարզէ նաեւ իր ծրագիրը, ի պատասխան անոնց որոնք կ'առարկեն թէ ծրագիր չունի: Իլ տը Ֆրանսի գլուխը անցնելու համար, Իւ – Տէ – էՖ-ի թեկնածուն կը խորհի նոյնիսկ թէ միակն է որ կրնայ պարտութեան մատնել Ժան – Փօլ Հիւշոնը (ընկերվարական թեկնածուն): Եթէ Գոփէ իրմէ առաջ հասնի առաջին շրջանին, հարց չկայ քանի որ Իւ – էՄ – Փէ-ի հետ համաձայնութիւն կը գոյանայ: Ա. Սանթինի կ'ուզէ նաեւ էՌ – Ը – էՌ-ի 6-րդ գիծ մը ստեղծել, մկրտուած էգոփ (էսթ – Սիւտ – Ուէսթ Փարի էքսփրէս) որ Մոնփարնասը պիտի կապէ Սէն – Լազարի, Շան զ'էլիզէէն անցնելով: Սանթինի կ'ուզէ նաեւ որ տաք մէկ Ֆրանսիլիացի (Ֆրանսիլիէն) մէկ ժամէն աւելի դնէ աշխատանքի երթալու համար: Բնակութեան դետնի վրայ, Սանթինի կը գտնէ որ աննախընթաց տագնապ մը կայ: Նոր բնակարաններու շինութիւնը 1954-ի մակարդակին իջած է, երբ աբբայ Փիէր կոչ կ'ընէր: Կ'ուզէ, ամէն տարի, 50% յաւելեալ բնակարաններու ծրագիր մը հրապարակ հանել: Լրագրողը վերջին հարցում մը կ'ընէ, յիշեցնելով թէ Իւ – էՄ – Փէ-ն վարանած էր սա լոզունգն ընտրելու՝ «Սանթինի խնդալու համար, Գոփէ յաղթելու համար» եւ կ'ուզէ գիտնալ թէ Սանթինի վիրաւորուա՞ծ է: «Ո՛չ, երբեք, կ'ըսէ Իսփի երեսփոխան – քաղաքապետը, թող փորձեն, կը խնդանք: Լսա՞ծ էք որ Գոփէի կամ Հիւշոնի վրայ յարձակիմ: Եթէ հոդ հասած են, կը նշանակէ թէ մըտահոգ են: Իմ լոզունգն է՝ Վերագտնենք ժպիտը»:

Ժ. – Մ. ԼԸ ՓԷՆ-ի թեկնածութեան հարցը ՓԱԳԱ-ի շրջանը (Փրովանս – Ալփ – Գոթ տ'Ազիւռ) խնդրոյ առարկայ կը մընար Փետրուար 16ին, քանի չկրցաւ հաստատել թէ տուրքերու դետնի վրայ Նիս կը բնակի: Ճիշդ է որ ինք ստորագրած է Աշխատանքի Ճակատի պայմանագրութիւնը, բայց, կ'առարկուի որ անհատական բընոյթ չունի, կուսակցութեան համար էր: Վերջին խօսքը կը պատկանի նահանգապետին: Լը Փէն կ'ամբաստանէ ելիզէն որ արգելք կ'ուզէ հանդիսանալ իր թեկնածութեան:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՄԷՋ, ուր պատուոյ հիւրն էր սպանական ժողովրդական կուսակցութեան (իշխանութեան գլուխը), Ռաֆարէն գովքը հիւսեց այդ կուսակցութեան համերաշխութեան, որմէ պէտք է ներշնչուի Իւ – էՄ – Փէ-ն: «Սպանացի մեր բարեկամները, աւելցուց Ռաֆարէն, հասկցած են որ միայն միացած մեծամասնութիւն մը արդիւնաւէտ է»:

ԱՄՆ-ՈՒ դեմոկրատ թեկնածուն՝ Ճոն Քէրի 16 նահանգներու վրայ յաղթած է 14-ի մէջ: Հանրապետականները փորձած են զինք վարկաբեկել հրապարակ հանելով որ Քէրի յարաբերութիւն ունեցած է, երկու տարի, երիտասարդ փորձակից կնոջ մը հետ, ինչ որ Քէրի հերքած է եւ յայտնած թէ այլեւս չի խօսիր այդ մասին: Դեմոկրատները համախմբուած են մէկ լոզունգի շուրջ՝ ռեւէ մէկը, բացի Պուշէն:

ԻԼ – ՏԸ – ՖՐԱՆՍԻ լիսէներու վերաբերեալ կաշառակերութեան հարցին կապակցութեամբ 47 հոգի քննութեան տակ առնուած են եւ կը պարզուի որ 90-ական թուականներուն կաշառակերութեան իսկական ուխտ մը կար քաղաքական գլխաւոր կուսակցութիւններուն հետ: Շուկաներու գումարին 2%-ը պէտք է վճարուէր ձեռնարկութիւններու կողմէ այն կուսակցութիւններուն, որոնք ներկայացուած են Շրջանային Խորհուրդներուն մէջ: Գումարը կը բաժնուէր սա պէս՝ 1.2% էՌ – Փէ – էՌ-ին եւ Հանրապետական կուսակցութեան եւ 0.8% ընկերվարականներուն համար:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ տնտեսական թերթ մը Վիէննան, Վանքուվրը եւ Մէլ – պուրնը ապրելու համար աշխարհի լաւագոյն քաղաքները յայտարարած է: Ժընեւը որ նոյն ուսումնասիրութեան ամէն տարուան արդիւնքներով միշտ առաջին կարգի վրայ գտնուած է, այս տարի գըրաւած է հինգերորդ տեղը: Փարիզ 28-րդ է, Լոնտոն 45-րդ, Նիւ – Եորք 51-րդ: Իսկ Աթէնք ուր այս տարուան Ողիմպիականները տեղի պիտի ունենան, դասուած է 64-րդ:

ՔՐՏԱԿԱՆ կազմակերպութիւններու ցոյցը, Փետրուար 15-ին բազմահազար բազմութիւն մը հաւաքած է Սթրազպուրկ: Ֆրանսայէն զատ Հոլանտայէն, Զուիցերիայէն, Պելժիքայէն մասնակիցներ երգերով ու պարերով հաւատարմութիւն յայտնած են իրենց նախագահ Ա. Օճալանի որ արգելափակուած է Թուրքիա: Անոր ձերբակալութեան հինգերորդ տարեդարձին նման ցոյցեր տեղի ունեցած են բազմաթիւ մայրաքաղաքներու մէջ. Գոփընհակըն, Կիեւ, Պուքրէշ, Պուտափէշթ, Աթէնք, եւ այլն:

ՌՈՒՄԱՍՏԱՆԻ ընդդիմադիր թեկնածուներէն՝ Ռիբկին, որ անհետացած էր եւ գտնուեցաւ Կիեւ, նոր յայտնութիւններ ըրած է իր անհետացման վերաբեր – եալ: Կ'ըսէ թէ, թմրեցուցիչի ազդեցութեան տակ առեւանգուած է եւ բանտ վար դրուած Ուկրանիա: Այս յայտարարութիւնը ըրած է Լոնտոն, ուր ապաստա – նած է Բերեզովսկիի մօտ: Կ'ըսէ նաեւ թէ ինչ որ նախապէս ըսած էր, սուտ էր:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ, երկու հրդեհներ պատճառ եղած են աւելի քան 90 մեռեալներու: Առաջինը ծագած էր Ժիլինի առեւտրական կեդրոնի մը մէջ (երկրին հիւսիս-արեւելքը) եւ զոհերուն մեծ մասը յաճախորդներ են: Կան նաեւ 60 վիրաւորներ: Երկրորդն ալ ծագած է ուխտաւորներով լեցուն տաճարի մը մէջ:

ԻՐԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութիւնները բաւական բարդ բնոյթ առած են, քանի 8200 թեկնածուներէն միայն մէկ երրորդը ընդունուած է որպէս լիազօրուած թեկնածու: Զօրակցութեան համար շուրջ 550 թեկնածուներ քաշած են իրենց թեկնածութիւնը: Միւս կողմէ, բարենորոգիչ միակ ցանկն ալ՝ «Համախմբում Իրանի համար», ի յառաջագունէ գիտակից է որ պիտի պարտուի: Ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ Փետր. 20-ին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ ՉԵՆ

Եւրոպական Միութեան Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնակատար Ք. Փաթէնի բանբերը Տ. տը Օյէղա յայտնած է թէ Հայաստանի հետ սահմանին բացումը փափաքելի է Միութեան համար, բայց այդ ուղղութեամբ ստիպում խնդրոյ առարկայ չէ: Ան ըսած է թէ Եւրոպայի անդամակցութիւնը կապուած է խիստ պայմաններու, բայց Միութիւնը երբեք չի ստիպեր երկիր մը որ իր յարաբերութիւնները կարգաւորէ երրորդ երկիրներու հետ: Այդ նպատակով որեւէ ճնշում չի գործադրեր: Այլ խօսքով՝ Եւրոպական Միութիւնը, ինչպէս աշխարհի որեւէ անկիւնին, Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւններուն մէջ ալ կողմնակից է լաւ յարաբերութիւններու, գործակցութեան, սակայն որեւէ երկրի անդամակցութեան համար նախապայման չի նկատեր այդ սկզբունքներուն յարգանքը: Ուստի, Թուրքիա կրնայ անդամ ըլլալ Եւրոպական Միութեան, առանց Հայաստանի սահմանը բանալու պարտաւոր մնալու:

ԵԹԷ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԺԽՏԵՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ...

Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան ճամբուն վրայ Թուրքիոյ կարեւոր խոչընդոտներէն է ցեղասպանութեան ճանաչումի հարցը: Նոյն ատեն ան քիչերէն է որուն կարգադրութեան համար թէ՛ Անգարայի, թէ՛ անոր հզօր դաշնակից ու հովանաւոր ԱՄՆ-ու կողմէ զանազան ճամբաներ կը փորձուին: Անգարայի նախաձեռնութիւնները կարելի է խմբել երկու գլուխի տակ. առաջինը կարելի ու անկարելի ամէն միջոցով շեշտումն է ուրացումի, ժխտումի կեցուածքին: Երկրորդը՝ նման Թալու մը տեսակցութեան, բանավէճի քննարկումի անուղղակի նիւթ ընելու լայնախոհութեան փաստը տալու ջանքը: Աւելորդ է ըսել թէ առաջինը վերապահուած է ներքին քաղաքականութեան ոլորտի, երկրորդը՝ արտաքին, միջազգային:

Առաջինին գիծին վրայ կը շարուին «Հայերու կողմէ սպաննուած» Թուրքերու հաւաքական գերեզմաններու բացումը, դպրոցներուն այդ նիւթին ժխտումով շարադրութիւն գրել տալու հրահանգները, «գիտական» պիտակով ներկայացուած աշխատասիրութիւններ որոնք 90 տարի ետք լոյսին կը բերեն շրջուած դէպքերու իրականութիւն մը, եւ այլն, եւայլն: Ասոնց ամէն մէկը զգայացունց նորութիւններու պէս կը յայտարարուի, ամէն մէկով հարցը մէկ անգամ ընդմիշտ թաղելու գոհունակութիւն կ'արտայայտուի, յետոյ, կարճ ժամանակի մէջ զգալի կ'ըլլայ նոր բան գտնելու անհրաժեշտութիւնը: Պէտք չէ մոռնալ այս ջանքին մնայուն ենթախորքն ալ որ «մենք Հայերը շատ կը սիրենք»ի գոյնով յանկերգէ մը կը թաղկանայ. խառն ի խուռն կը վկայակոչուին օսմանեան օրերու հայ քաղաքական դէմքերը, հայ արուեստագէտներու վաստակը, վաճառականները, խոհանոցները, երգերը, նուագները, եւայլն: Ու ամէն մէկ վկայակոչումի կ'ընկերանայ նոյն պատգամը. ամէնքս նոյն հողին, ջուրին ծնունդն ենք, շատ բաներով եթէ ոչ նոյն, շատ նման: Այս յանկերգը ոչինչով կը խանգարուի այն իրողութենէն որուն մէջ կը տապկուի Պոլսոյ համայնքը, դպրոցներու կամ վաքֆներու բաժին հանուած դժուարութիւններով, անհեթեթ սահմանափակումներով:

Երկրորդ, արտաքին ցուցափեղկին ճիգը թելադրուած է գլխաւորաբար Ուաշինկթընէն: «Հաշտութեան յանձնաժողով» մը մէկ սեղանի շուրջ կը բերէ ազգային փրկութեան գործին լծուած Թուրքեր, չես գիտեր ո՛ր եւ որուն դատին սպասարկու Հայեր: Առաջինները պայման կը դնեն որ հաշտութեան սիրալիր մթնոլորտէն ցեղասպանութեան նիւթը բացառուի, որպէսզի անհամութիւն չըլլայ, երկրորդները կ'ընդունին: Ընդվզողներն ալ կը դասուին խելքը բանի չհասնողներու շարքին: Միայն թէ չես գիտեր ինչո՛ւ, հաշտութեան նիւթով հանդիպումներուն շարունակութիւնը պետական գաղտնիքի բնոյթով կը պահպանուի:

Այս նախաձեռնութիւնը բաւական յոյս ներշնչած պէտք է ըլլայ որ վերջերս նոր փուլի մը լոյսը հասաւ: Այս տարուան աշնան կը ծրագրուէր Վիէննայի մէջ քով քովի բերել հայ եւ թուրք անձնաւորութիւններ, նոր հանդիպումներու համար: Այս անգամ կազմին մէջ յաջողած են շատ խորհրդանշական դէմք մըն ալ առնել. ան Երեւանի ցեղասպանութեան հիմնարկ – Թանգարանի տնօրէն Լաւրենդի Բարսեղեանն է: Պաշտօնական հանգամանք մը որ առանձին լուրջ տարողութիւն կը հաղորդէ ձեռնարկին:

Նման պիտակի շահարկումին հետ մտահոգիչ ազդակ է նաեւ ան որ Լ. Բարսեղեան հարցազրոյցներու, հրապարակային ելոյթներու երբեմն տուեցած է արտայայտութիւններ որոնք միշտ յարիր չեն հնչած իր գրաւած դիրքին: Իրեն հետ Լիլիթ Պօղոսեանի կատարած հարցազրոյցին («Հայոց աշխարհ», Յունուար 27) սակայն, տեղին բաներ կ'ըսէ:

Զրոյցին առաջին մասին մէջ նիւթ կ'ըլլայ անոր կուսակցականի գործունէութիւնը (ՀՌԱԿ): Յայտնի է թէ որոշ անհամաձայնութիւններ ունի վարիչ մարմնին տարած քաղաքականութեան հետ:

Երկրորդ մասը երկու հարցումով կը վերաբերի Վիէննայի հանդիպումին: Լ. Բարսեղեանի առաջին ըսածը այն է որ նման հանդիպումներէ վախնալու պէտք չունինք: «Վախ» բառին գործածութիւնը նման շրջարկի մէջ հետաքրքրական է. ուրոշակի հանգստութիւն, ասպարէզ կարդալու պատրաստակամութիւն մը կ'արտայայտէ ան: Միեւնոյն ատեն կը քօղարկէ աւելի հիմնական հարցական մը որ նման պարագաներու առաջին միտք եկածը պէտք է ըլլայ. ինչո՞ւ նման հանդիպումներ կը կազմակերպուին: Նախաձեռնողները եւ մասնակից կողմերը իսկապէս զոնէ իրենք իրենց համար յստակ պատասխանը ունի՞ն այս հարցումին: Ու սեղան նստելէ առաջ ամէն մէկ խօսակից պատրաստա՞ծ է որոշ մարտավարութիւն, գծա՞ծ է սահմանները: Պէտք է ենթադրել որ դրական է նման հարցականներու պատասխանը Ցեղասպանութեան Թանգարան – Հիմնարկին տնօրէնին համար:

Այսուհանդերձ, հետաքրքրական է անոր յաջորդ նշումն ալ թէ Հայաստանի մէջ իսկ պատմաբաններ վախ արտայայտած են թէ նախաձեռնութիւնը հայ մասնակիցները ծուղակը ձգելու նպատակով է: Իսկ ինչ որ կ'ըսէ Լ. Բարսեղեան Սփիւռքի «շատ պատմաբաններ»ու մասին, բաւական զարմանալի է. «սփիւռքահայ շատ պատմաբաններ ցաւով են ընդունում այն փաստը որ իրենք հրաւիրուած չեն այդ հանդիպմանը»:

Հայեւթուրք հաշտութեան, կամ պարզապէս հանդիպումի նախաձեռնարկները, ինչպէս նախընթացները ցոյց տուին, Թուրքիան ծանրածանր բեռէ մը ազատելու նպատակով կը շարժին ու այս հարցին մէջ ամենայն յստակութեամբ կը զանազանեն հայութեան հայաստանեան ու սփիւռքեան թեւերը: Առաջինը իրենց համար նեղ կացութեան մատնուած երկիրն է ուր դժուարութիւններուն ճար գտնելու պարտաւոր իշխանութիւն մը բնական է որ ամէն բան փորձէ: Ցատկապէս Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները բարելաւելու հեռանկարով: Մինչ երկրորդը, թէեւ աւելի մեծաթիւ զանգուած է, բայց ամէն պատասխանատուութենէ զերծ է ու կրնայ ինքն իրեն արտօնել ասանց այլեւայլ պահանջատէր ըլլալու դիրք մը: Ան է որ ցեղասպանութեան ճանաչում կը պահանջէ, նաեւ հատուցում, իրաւունքներ, եւ այլն: Ճիշդ է որ այդ զանգուածը միատարր չէ, հաւաքական իշխանութիւն չունի, քաղաքական մարզի մէջ հաշուառելի գոյութիւն չի նկատուիր եւ կրնայ փառաւորապէս անտեսուիլ. եւ հայութեան այս յատկանիշներուն տէր, «պաշտօնական» թեւին հետ համաձայնութեան եզրեր գտնել, կրնայ Թուրքիան մատնուած անելէն դուրս բերելու յոյսը ներշնչել: Այդ յոյսին որոնումին լծուած են արդէն այս կարգի հանդիպումները: Սակայն, միւս կողմէն, այդ նոյն սփիւռքն է որ իր կազմակերպութիւններով, չունեցած քաղաքական կշիռով առաջատարը եղաւ ու կը շարունակէ ըլլալ ցեղասպանութեան նիւթով միջազգային որոշումներու, կեցուածքներու, որոնք Թուրքիան կը հրաւիրեն ուրացած պարտքը վճարելու: Երբ այս է կացութիւնը եւ որուն անշուշտ լաւատեղեակ է Լ. Բարսեղեան, բաւական զարմանալի է կարդալ որ Սփիւռքէն, այն ալ «շատ» պատմաբաններ ցաւ յայտնած են իրենց զլացուած հրաւէրին: Երանի՜ նշէր մէկ – երկու անուն, պայմանաւ որ անոնց «պատմաբան»ի տիտղոսը ուսումնական հոլովոյթի մը արդիւնքը ըլլար եւ ոչ՝ պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալու ճարպկումին:

Վիէննայի հանդիպումը բաւական ծանր կշռող զաւեշտի կողմ մըն ալ ունի: Անոր թրքական պատուիրակութեան մաս կը կազմէ Թուրքիոյ պատմութեան հիմնարկին տնօրէնը Եուսուֆ Հալաչօղլու. այս մէկը ան է որ իբրեւ թէ զանազան երկիրներու դիւաններէ շուրջ 50 հազար փաստաթուղթ քննարկելէ ետք, ամենայն լրջութեամբ յայտարարած էր թէ Անատոլուէն մեկնած Հայերէն 1·5 միլիոն հոգի վերադարձած է... (տե՛ս «Յառաջ», Փետրուար 11): Որպէս պատմութեան հիմնարկի տնօրէն ու մանաւանդ որպէս պատմաբան, այդ յայտարարութեան քով պէտք է աւելցնել նաեւ Սեւրի դաշնագրին համար նշած «18 Փետրուար 1914» թուականը, որպէսզի ճիշդ արժեւորումը ըլլայ անոր որ պիտի երթայ անկիւններ կլորցնելու եւ որմէ բարեբախտաբար վախ չունի Լ. Բարսեղեան:

Ե. Հալաչօղլուի մասնակցութեան հեռանկարին մէջ զաւեշտին քով անհեթեթի բաժին մըն ալ կ'աւելնայ, Լ. Բարսեղեանի հետեւեալ արտայայտութեամբ. «Մենք առում ենք՝ ցեղասպանութեան մասին վիճելու համար չէ, որ մասնակցում ենք Վիէննայի հանդիպմանը: Հայոց ցեղասպանութիւնը հանրայայտ իրողութիւն է, այն չի կարող քննարկման առարկայ լինել: Եթէ Թուրքական կողմը յանկարծ ասի՝ ցեղասպանութիւն չի եղել, մենք կը հրաժարուենք շարունակել երկխօսութիւնը»:

Ե. Հալաչօղլուի 1·5 միլիոն Հայու վերադարձի գիւտով արդէն ըսուած չէ, կրկնուած, «փաստուած է» Թրք. կողմին «ցեղասպանութիւն չի եղել»ը որուն Վիէննայի մէջ հանդիպելու հաւանականութեան մասին կը մտածէ Լ. Բարսեղեան: Ուրբաթէն առաջ հասած Շաբաթի նման կացութիւն մը որուն մէջ Երեւանէն Վիէննա ճամբորդութեան մը բազմաթիւ պատճառաբանութիւններ կրնան գտնուիլ. բայց, ստոյգ է որ ցեղասպանութեան նիւթը, երկխօսութեան անկեղծ ձգտում այդ ճամբորդութեան ճամպրուկներուն մէջ տեղ չեն կրնար ունենալ:

Ու երթ ու դարձի յամառ նոյն ուղեկիցը կը մնայ «ինչո՞ւ»ն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ԳԻՐՔ՝ ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏԻ ԳՐԻՉԷՆ

(«ԿԱՅԱՐԱՆՆԵՐ» ԵՒ «ՃԱՄԲԵԶՐԻ ԶՐՈՅՑՆԵՐ» – ՊԷՅՐՈՒԹ, 2003)

ԼԵՒՈՆ ՇԱԹՈՅԵԱՆ

Աւելի քան քառասուն տարուան գրական եւ հրապարակագրական վաստակի տէր հեղինակ մըն է Շահանդուխտ: Մայրիներու երկրին կառչած գրչի նուիրեալ սպասաւորներէն մին, որ կ'արտադրէ տիւ ու գիշեր, փնտռուած ու մնայուն ներկայութիւն է մամուլին մէջ: Առանձին հատորով հրատարակուած չափածոյ թէ արձակ իր ստեղծագործութիւններուն թիւը հասեր է արդէն երկու տասնեակի:

1962-ին լոյս ընծայուած պատմուածքներու իր անդրանիկ ժողովածուին՝ «Իմ աշխարհէն»էն ետք, Շահանդուխտ ջանադիր հետեւողականութեամբ պարբերաբար ուրախացուցած է իր ընթերցողները գրչի տարաբնոյթ արտադրութիւններով. որոնց մէջ, կարմիր թելի մը նման, մի՛շտ ուշադրաւ է Լիբանանի եւ լիբանանահայութեան նկատմամբ իր սնուցած անպարագիծ սէրը, հաւատքը, այլեւ՝ հաւատարմութիւնը: Այս շրջագծին մէջ կ'իյնան, զոր օրինակ, «Սանձիէն ջուր խմեցինք» արձակ բանաստեղծութիւններու ժողովածուն (1970, թարգմանուած նաեւ արաբերէնի), «Թող չարտասուեն մայրիները» (1979), «Այրող կամուրջներ» (1981), «Վկաները ոտքի եղան խօսելու» (1986), «Արեւածաղիկները խոնարհեցան արեւմուտքին» (1992) արձակ գործերը, բայց նաեւ «Պուրճ Համուտէն կու գամ» տեղեկագրական աշխատասիրութեան զոյգ հատորները (1997 – 1998):

Գրականագէտ Մինաս Թէօլէօլեան իր «Դար մը գրականութիւն» երկհատոր ժողովածուին մէջ՝ անդրադառնալով Շահանդուխտի ստեղծագործութիւններուն, կը նշէ որ անոնք «թէեւ չեն տոկար արուեստի չափանիշերու, սակայն դրական վկայութիւններ են ապրումներէն, տպաւորութիւններէ եւ պատումի շնորհներէն հոգիի մը, որ կը միտի լրագրական առօրեայէն հասնիլ գրական իրագործումներու» (տե՛ս նշեալ գործին Բ. հատորը, 1977, ԱՄՆ): Այլուր, Շահանդուխտի վիպական գործերուն ակնարկելով կ'ըսուի, թէ անոր «վարպետ գրչին վերիվայրումները լարուած ուշադրութեան տակ կը պահեն ընթերցողը, մինչեւ պատմուածքին վերջին փուլերը, ուր նկարագրի վեհութիւը յաղթական կ'ելլէ» (տե՛ս Սեդա Տէմիրճեանի «Սփիւռքահայ արդի գրականութիւն»ի Բ. հատորը, 1994, ԱՄՆ):

Արդ տեսնենք, թէ Շահանդուխտ ի՞նչ կը հրամցնէ մեզի՝ իր ամենավերջին զոյգ հատորներով (2003), որոնք արտաքնապէս նման են երկուորեակներու, լոյսին եկած՝ Պէյրութի Համազգայինի «Վահէ Սէթեան տպարան»էն, Կարօ Յովհաննէսեանի խմբագրութեամբ:

Ա. – «ԿԱՅԱՐԱՆՆԵՐ»
(յուշագրական մտորումներ)

Կ'ակնկալէինք արդէն, որ Շահանդուխտ օր մը ձեռնամուխ ըլլար գրի առնելու իր լրագրական եւ գրական կեանքի չահեկան յուշերը:

Այս ակնկալութիւնն է ահա, որ դէթ մասամբ, իրականացած կը տեսնենք «Կայարաններ» փոքրակազմ հատորին մէջ, 150 էջերու երկայնքին: Հատորը հրատարակուած է Մարաշի Հայրենակցական Միութեան նիւթական ձեռնտուութեամբ:

Հեղինակը իր կեանքի ընացքին մէջ ուրուագծած է երեք «կայարան»ներ: Առաջինը՝ ուսումնական այն հաստատութիւններն են, որոնց դուռը ափ առած է ան՝ յագեցնելու համար բարձրագոյն վկայականներ ձեռք բերելու իր այնքան բնական ծարաւը: Բացառիկ աշխատասիրութիւնը, զուգարուած՝ յարատեւելու զօրաւոր կամքին, յաջողութիւններով պսակեր են իր ուսումնասիրութեան տարիները՝ Պուրճ Համուտի «Սրբոց քառասնից մանկանց» վարժարանէն մինչեւ Նշան Փալանճեան ճեմարանի հայագիտական մասնկի դասընթացքները (1954 – 1957), Պէյրութի Սէն – Ժոզէֆ համալսարանի Արեւելեան Կաճառի դասընթացքներէն (1967 – 1970) մինչեւ ֆրանսերէնի այն սեփական դասերը՝ զորս առած է նշանաւոր Մատամէն՝ Եոլանտ Աճէմեանէն: Եւ կամ անգլերէնի այն դասերը, զորս իրեն աւանդած է Պուրճ Համուտի կուրանոցը ապաստանած աչագուրկ հայուհի մը՝ Օրիորդ Իսկուհին...:

Շահանդուխտի երկրորդ «կայարան»ը ուսուցչագործական իր հինգ տարիներն են՝ Նոր Սիսի Ազգային Աքսոր Գասպարեան վարժարանին մէջ, 50-ական թուականներուն, Սարգիս Բախտիկեանի եւ Անդրանիկ Ուրֆալեանի տնօրէնութեան շրջանին: Յայտնի կը դառնայ, որ այդ համեստ պաշտօնին տիրանալու համար՝ բաւական յողնեցուցեր են զինք օրուան թաղականները: Ի՛նչ է որ կը պատմէ.

– Սկսայ դիմումնագրեր յղել Պուրճ Համուտի Ազգային վարժարաններուն: Անոցմէ չորսին կատարած դիմումներս ապարդիւն մնացին: Թաղական կամ հոգաբարձու կոչուած մարդիկ նկատի չէին առներ զիս: Վկայականներս համեստ մակարդակի վրայ էին, բայց մեր վարժարաններուն մէջ կը պաշտօնավարէին նոյնքան համեստ մակարդակով ուսուցչուհիներ: Ինչո՞ւ ես ալ չըլլայի անոնցմէ մէկը:

Թաղականները ունէին իրենց ծանօթ անձերը. "խնամիական" հաշիւները ի զօրու էին: Անուս մարդիկ էին մեր վարժարաններուն ուսուցիչներուն ճակատագիրը ճշդող մարդերը, ու մենք ենթակայ էինք անոնց իրաւ կամ անիրաւ որոշումներուն: Ո՞վ պիտի կարենար ճշդել անհատի մը ներքին կարողութիւնները ու հոգեկան հարստութիւնները...:

Վերի տողերը մտածել կու տան թէ շատ բան չէ փոխուած կէս դար ի վեր...:

Շահանդուխտի երրորդ «կայարան»ը լրագրական ասպարէզն է, եւ կը խորհինք որ թուղթի յանձնուած այս բաժինը ա-

ՀՈՂԱՐՏԻՔ

ԺԻՐԱՅՐ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆ

Փետրուար 10-ի Ֆիկառոյին տեղեկացանք, որ Մարսէյլի մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Ժիրայր (Ժերար) Սերգոյեան, 82 տարեկանին։

Ողբացեալը, զաւակն էր Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցւոյ երբեմնի դպրապետին՝ Նշան Սերգոյեանի։ Ծնած էր Պոլիս եւ ծնողքին հետ Փարիզ հաստատուած, երբ դեռ վեց ամսու էր։ Երկու տասնամեակներու երկայնքին, որպէս պաս, մաս կազմած է Փարիզի օփերայի խումբին։ Երաժշտական ուսումը կատարած էր Էքոլ Նորմալ տը Միւզիք եւ իր ասպարէզին ձեռնարկած էր գաւառը։ 29 տարեկանին, Փարիզի Օփերային մէջ, Մոցարթի Լա Ֆլիւթ Անշանթէին Սարասթրոյի դերը խաղացած է։ Այդ շրջանէն, կը մասնագիտանայ գերմանական երգացանկին մէջ՝ Մոցարթ, Պէթհովէն, Վակնէր, բայց պասի դերեր կը ստանձնէ նաեւ Վերտիի Տոն Գարլոսին, Փուչինիի Թիւրանտոյին, Ռոսինիի Պարպիէ տը Սեվիյլին եւ այլ գործերու մէջ։ Եղած է նաեւ Ռուսաստան եւ Հայաստան։ Բեմը ձգելէ ետք 90-ական թուականներու սկիզբը, նուիրուած է ուսուցչական ասպարէզին։

մինչեւ յաջողն է ու ամէնէն շահեկանը միաժամանակ, քանի կ'ուրուագծէ լիբանանահայ լրագրական կեանքի գրեթէ անծանօթ մնացած մէկ երեսակը, որ է երբեմնի «Այգ» օրաթերթի խմբագրատան մթնոլորտը։ Շահանդուխտ լրագրական իր առաջին վարանոտ քայլերը առած է «Այգ»ի մէջ, 1960-էն սկսեալ։

Անմիջապէս նշենք, թէ «Այգ» սկսած է լոյս տեսնել 1953-ին եւ շարունակուած է շուրջ քսան տարի, մինչեւ լիբանանեան պատերազմի սկիզբը։ Զայն հրատարակած է երեսփոխան եւ հրապարակագիր Տիգրան Թոսպաթ՝ ֆրանսատառ «Լը Սուար» լրագրին հետ միատեղ, թերթին տնօրինումը վստահելով իր կողակցին՝ Տիկին Լիւսի Թոսպաթի (քոյրը՝ բանաստեղծ Մատթէոս Զարիֆեանի)։

Շահանդուխտ պատկերներ կու տայ զոյգ թերթերու առօրեային, սեղմ տողերով կը բնութագրէ հոն պաշտօնավարողներուն դիմագծութիւնը, անսեթեւեթ ոճով կը պատմէ լրագրական կեանքին մէջ իր շահած փորձառութիւնները, չմոռնալով երբեմն մանրավէպերով համեմելու իր պատումը։ Այս բաժնին էջ կը յիշատակուին Լիւսի Թոսպաթն ու գրագիտուհի Սիրան Սեզան, հրապարակագիր՝ Քեսրուան Լապաքին եւ Անտրէ Քիքաթին («Լը Սուար»ի խմբագրապետ), մարզական թղթակից Ժոզէֆ Նալպանտեան ու անգլիագիր գրող Սարգիս Աչճեանը...։ Ամբողջ այս բաժինը կը կարդացուի «մէկ շունչով», եւ պէտք է ըսել որ Շահանդուխտ կրնար աւելի՛ն տալ՝ մասնաւորաբար խտացնելով վերեւ յիշատակուած լրագրողներու դիմանկարները։ Պէտք չէ մոռնալ, որ «Այգ» օրաթերթը աւելի քան երկու տասնամեակ ներկայ եղաւ լիբանանեան հրապարակին վրայ, եւ անոր նուիրուած որեւէ յուշագրական էջ նպաստ մըն է լիբանանահայ մամուլի պատմութեան համար եւս։

«Կայարաններ»ու մասին մեր այս ակնարկը փակենք պատահական մէջբերումով մը.

Տիկին Թոսպաթ ունէր նաեւ գրագիտուհի քոյր մը՝ Սիրա Սեզան։ Անոր մասին ալ կը խօսէր, բայց ոչ այնքան պարծանքով, որքան եղբօրը՝ Մատթէոսի մասին։

1965-ի օրերուն, Սիրան Սեզա մէկ հատորի մէջ ամփոփեց Մատթէոս Զարիֆեանի ամբողջական երկերը։ Այս առիթով ծանօթացայ Տիկին Սեզային, որ ունէր մէկ որդի՝ Վահագնը։ Այնուհետեւ, յաճախակի այցելութիւններ կու տայի գրագիտուհի Սեզային, որ այդ օրերուն 67 _ 70 տարեկան ըլլալ կը թուէր։ Ծերութեան նշանները կ'երեւէին դէմքին ու մարմնին վրայ։ Իր սպիտակ ու թափանցիկ դէմքին մաշկը կը վկայէր, թէ գեղեցիկ կին մը եղած է։ Օր մը այս ակնարկով ըսի իրեն, երբ իր հիւրասենեակի սեղանին վրայ տեսայ իր երիտասարդ օրերու մէկ նկարը, շրջանակուած.

– Տիկին Սեզա, գեղեցիկ էք... Երանի ձեզի...

_ Գեղեցի՞կ...։ Ձեմ կրնար ըսել որ գեղեցիկ էի, բայց սիրուն էի...

Այս հանդիպումէն ետք, ես երկար մըտածեցի «գեղեցիկ» եւ «սիրուն» բառերու տարբերութեան վրայ։

Լ. Շ.

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳԱՅԵԱՆԷ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՑՈՒԷՆԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑՈՒՄ

Ցուէնի երաժշտանոցը դարձել է հայ կատարողների համար ստեղծագործական հաշուետուութեան իւրատեսակ մի վայր։ Իր գերազանց ձայնատարածման հնարաւորութիւններով աչքի ընկնող համերգասրահը հնարաւորութիւն է տալիս դրսեւորել ստեղծագործական կարողութեան բոլոր նրբութիւնները, լինի երգիչ, ջութակահար, դաշնակահար կամ դուդուկահար։ Այստեղ ելոյթ են ունեցել հայ դասական երաժշտութեան ճանաչուած կատարողներ։

Յունուար ամսուայ վերջին Շաբաթ օրը, իր ելոյթով ունկնդիրներին հիացրեց սոփրանօ-քոլորաթուռ Գայեանէ Գրիգորեանը։ Երեւանի օփերայի մեներգչուհի, կատարելագործուած Միլանոյում, օփերայի խաղացանկի դժուարին դերերի մենակատար, ան աշակերտած է Գոհար Գասպարեանի։

Դասական երգարուեստի սիրահարների համար անդիմադրելի հաճոյք էր երգչուհու կատարմամբ լսել համաշխարհային օփերային խաղացանկի հանրայայտ, սակայն սակաւ հնչող դերերի երգերը։ Տոնիծէթթիից, Մէյերպէրից, Վերտիից ընտրուած երգացանկ։ Յստակ, մաքուր առոգանութիւնը, մեղեդային նրբութիւնների անթերի մատուցումը, իւրաքանչիւր դերի համապատասխան արտայայտչական կերպաւորումը, երգչուհու երգը դարձնում էր հմայիչ։ Ե՛ւ բեմական, ե՛ւ կատարողական առումով։

Գայեանէ Գրիգորեան, Մկրտիչ Մկրտիչեան իրենց նուրբ կատարողական մատուցումով, իրենց ուրոյն տեղը ունեցան համերգին մէջ։

Համերգի երկրորդ մասում, երգչուհին հանդէս եկաւ Անոյշի վերջին խելագարման տեսարանի դերով։ Անոյշի կերպարի ներկայի եզակի կատարողներից է նա իր սոփրանօ-քոլորաթուռ ձայնով։ Զուսպ դիմախաղով, վարակիչ վերապրումով երգչուհին ոչ միայն կատարեց, այլեւ ներկայացրեց Անոյշի կերպարը։

Հայկական խաղացանկից երգչուհին համերգի համար ընտրել էր Կոմիտասի «Անտունի»ն եւ «Հաբբրան»ը, իսկ Սայաթ-Նովայից «Քանի վուր ջան իմ»ը։ Կոմիտասի «Կռունկ»ով վերջակէտուեց համերգային երեկոն։ Գրիգոր Սամարեանի ընկերացումը դաշնակի մասնագիտական հմտութիւնը վկայեց։

Ծափերի տարափի տակ ու ծաղկեփունջով, երգչուհին հեռացաւ բեմից։ Նորից եւ նորից իրեն լսելու ցանկութիւնը ունկնդիրներին բաժին թողնելով։

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱՔԸՐԳԻՒՂԻ Տատեան վարժարանին մէջ, Յունուար 22-ին, մինչ խստաշունչ ձիւնամրրիկը ամբողջ քաղաքը թաղած էր շարունակօտ փոթորիկի մը մէջ, տեղի ունեցած է շնորհահանդէս մը համանուն վարժարանին 150-ամեակին առթիւ հրատարակուած «Յուշամատեան»ին։ Օրուան խօսնակը եղած է Տատեան վարժարանի ուսուցչուհիներէն՝ Տիկին Լեռնա Գարաքիւթիւք, որ նախ բեմ հրաւիրած է տնօրէնուհի Օր. Հերմինէ Պէնլիօղլուն։ Ան բացատրութիւններ տուած է Յուշամատեանին բովանդակութեան մասին եւ շնորհակալութիւն յայտնած հատորին մեկենասին՝ ողբացեալ Նորայր Տիլանեանին եւ անոր այրիին։ Իրմէ ետք Թաղային Խորհուրդի ատենապետ՝ Վարդան Էրքօլի ձեռամբ յուշանուէր մը յանձնուած է տնօրէնուհիին, Յուշամատեանին մէջ իր տարած ջանքերուն համար։ Այս 150-ամեակին առթիւ, կազմակերպուած էր քայլերգի մրցում մը եւ բանաստեղծ Զարեհ Խրախունիի «Եռապատիկ յոբելեար» բանաստեղծութիւնը արժանացած էր առաջին մրցանակի։ Արտայայտուած է Զաքէոս Վրդ., որ դրուատած է Յուշամատեանի լոյս ընծայման համար աշխատող անձերը, գնահատելով Տիլանեան ընտանիքը։ Ապա, Թաղային Խորհուրդի որոշումով եւ Օրիորդ Էլիզ Մանասի արտօնութեամբ, յայտարարուած է որ վարժարանի մանկապարտէզի բաժինը այսուհետեւ պիտի կրէ «Էլիզ Մանաս մանկապարտէզ» անունը։ Խօսք առած է, ողբացեալ Նորայր Տիլանի փեսան՝ Եդուարդ Դարբին, որ յիշած է իր աներոջ Նորայր Տիլանեանի հիացումը Տատեան վարժարանի եւ ընդհանրապէս Պաքըրգիւղցիներու նկատմամբ։ Ցայտագրի աւարտին տեղի ունեցած է ճոխ հիւրասիրութիւն մը։

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Բացատրեցի, որ արդէն 10 – 12 օր յետոյ պիտի մեկնինք ու ինք ստիպուած պիտի ըլլայ նոր բանուորներ վարձել։ Հիմա վարձեր է թէ տասը օր յետոյ նո՛յնն է..

Անոր դէմքը կնճռոտեցաւ։ Բարկութիւնը դուրս կը ցայտէր իր անախորժ աչքերէն։ Գիտէր, որ չէր կրնար ակռայ անցընել մեզի, գուցէ ատոր համար իսկ կը հայհոյէր պարսիկներուն։

– Էդ շուն պարսիկներն են ձեզ գլխէ հանել, – կը գոռար, _ ես նրանց կը սովորեցնեմ թէ ո՞նց կարելի է պետական բանուորներ խաբել սուտ խոստումներով ու ստիպել, որ գործը թողնեն...

Ես զգացի վայրկեանապէս այդ մարդուն հոգիի աղտոտութիւնը։ Բայց սիրտս այնքան լեցուն էր սիրով, որ չէի ուզեր ո՛չ ոք վշտացնել։ Կ'ուզէի, որ վայրկեան մը առաջ գործը վերջանար, ժամը հնչէր ու կարենայի գլուխս առած երթալ իմ երազիս գիրկը։

– Ո՛չ ոք մեզ չէ խաբած, _ պոռաց Վահրամը իր կարգին զայրացած. _ ձեր կառավարութեան տուածովը շուն մըն ալ կարելի չէ կերակրել։ Այստեղ խաբելը ո՞ւր է. ո՛վ աւելի տայ կ'երթանք անոր։ Եթէ խաբող մը կայ ան ալ պետութիւնն է, որ մեզ իշու պէս կ'աշխատցնէ առանց գարի տալու...

_ Բանուորա – գիւղացիական երկիր է, _ ըսաւ ուրիշ մը. – բանուորը ազատ է, ուզած տեղը կ'աշխատի։ Ձեզ հետ պայմանագրութիւն չենք կնքած, որ միշտ այստեղ պիտի աշխատինք գերիի պէս եւ անօթի պիտի մնանք...

Մեզմէ ամէնէն փոքրը, սիրուն ու կարմիր թշերով տղայ մը, _ որուն երկարօրէն կը նայէր քիչ առաջ պարսիկը իր աղտոտ պեխերուն մէջէն եւ որ հանդարտ ու խաղաղ բնաւորութիւն մը ունէր կը նայէր անբարեացակամօրէն գիւղատնտեսին։

_ Կեցցէ՛, ընկե՛ր գիւղատնտեսը, – կ'ըսէր իր սիրուն աչքերով նայելով անոր, – կեցցէ՛, լա՛ւ, շատ լաւ կը բարբառիք ... Դուք մեր տեղը ըլլայիք, ըսէ՛ք, կը կենայի՞ք այստեղ...

_ Էդ բոլորը ականջս չի մտնում, – կ'ըսէր գիւղատնտեսը բարկաճայթ. – ձեզ բոլորդ ձերբակալել կը տամ. դուք իրաւունք չունէք պետական աշխատանքը թողնել ու գնալ մասնաւորների մօտ. իսկ նրանց, էն շներին ես կը սովորեցնեմ...

_ Բան մըն ալ չես կրնար ընել, _ ըսաւ Վահրամը լրութեամբ։

_ Խնդրո՛ւմ եմ, խօսէք քաղաքավարութեամբ, _ զսպուած ընդդիմախօսեց գիւղատնտեսը ու նայեցաւ ինծի։

_ Քաղաքավարութիւնը ո՞րն է, ա՛յ մարդ, – վերսկսաւ Վահրամը աւելի լիրբ, – ո՛չ ձեր դրամը գողցած ենք, ո՛չ ալ ձեր կինը անպատուած... Մինչեւ իրիկուն այստեղ կ'աշխատինք ձեր սիրուն աչքերուն համար, իսկ վաղ առաւօտ այնտեղ. այստեղ ո՞ւր է մեր մեղքը։ Քանի անգամ քեզի ըսինք, որ ձեր տուած դըրամովը մարդ չապրիր. ի՞նչ, մեզ աւանակի տե՞ղ կը դնես... Անօթի մարդը ո՛ւր որ հաց գտնէ, կ'երթայ հոն։ Բայց հասկնալու միտք չունի՛ որ, նա՛ գլուխ-աւելցուց ցոյց տալով գիւղատնտեսին գլուխը, որ սովորականէն աւելի խոշոր էր ու տձեւ, _ նա՛ կոճփա՛յտ, _ յարեց բռունցքով զարնելով ծառի մը բունին։

Մարդը դուրս եկաւ ինքզինքէն, բայց կը զգար, որ եթէ առաջ երթայ կրնայ գլըլ- ջալ յետոյ. եւ զսպուած՝ ըսաւ.

_ Կրկնում եմ, խօսեցէք քաղաքավարութեամբ, _ դուք իրաւունք չունէք ինձ անարգելու...

_ Դուք ալ իրաւունք չունիք մեզ շահագործելու, _ ըսաւ Աշոտը, մեր պզտիկ ընկերը բարկացած։

_ Ո՛չ էլ «դու»ով խօսք ուղղելու ինձ, – շարունակեց գիւղատնտեսը խօսքը ուղղելով Վահրամին։

_ Վա՛յ, պարոնս, վա՛յ, – ըսաւ Վահրամը, ձեռքերը դնելով գրպանը ու լկտի նայուածքով մը չափելով անոր հասակը. _ բարեկա՛մ, բանուորա _ գիւղացիական երկրի մէջ ենք, քեզի պէս հարուստի ճագերուն գիրքը շատոնց գոցուած է, հասկցա՞ր...

Մարդը կը նայէր տխրութեամբ ինծի։ Կը յուսար, որ գուցէ ես միջամտեմ ու պատուով դուրս գայ միջադէպէն։ Անշուշտ կը զգջար արդէն իր ընդդիմութեան համար, բայց այդ բոլո՛ր անարգանքներէն յետոյ չէր կրնար զիջիլ։ Միայն իմ հետս էր որ ընտանեբար կը խօսէր, մօտեցաւ ու ըսաւ.

_ Երուա՛նդ, լսո՞ւմ ես, չեմ կարող թոյլ տալ, որ գնաք էդ պարսիկների մօտ։ Ինձ կը հարցնեն՝ ո՞ւր են քո բանուորները. եթէ սուտ խօսեմ, մի օր խնդիրը կը պարզուի եւ կը վտանգուեմ։ Էդ շուները որ անպատիժ մնան (ակնարկեց պարսիկներուն), կը պարծենան, որ խաբեցին պետական պաշտօնեան, սրան նրան կը խօսեն, կը տարածայնեն։ Աշխատեցէք մի շաբաթ էլ, յետոյ, ինքս ձեզ ազատ կ'արձակեմ՝ ասելով, որ լաւ չէք աշխատում...

_ Տեսա՞ր մի, սքանչելի՛ գիւտ, _ աղաղակեց Վահրամը խանդավառ ու մօտեցաւ կրկին գիւղատնտեսին, փոխանակ եօթը օր յետոյ մեզ ձգելու կ'արձակես հիմա իսկ...

_ Ես ձեզ հետ չեմ խօսում, _ ըսաւ գիւղատնտեսը խիստ ու կռնակը դարձուց։

_ Խնդրում եմ խօսէք քաղաքավարութեամբ, _ ծաղրեց Վահրամը։

Մարդը տժգունեցաւ, եւ իր արդէն տձեւ դէմքը աւելի անհամակրելի ու անախորժ դարձաւ։ Ծիծաղելի ու տարօրինակ բան մը ունէր անոր ցասումը։ Անհնար էր նայիլ իր դէմքին ու չծիծաղիլ։ Բացի ինծմէ բոլո՛րն ալ կը խնդային լիահագագ։ Ես տխրութեամբ կը նայէի՝ մե՛րթ արեւի բոցավառ սկաւառակին, մե՛րթ գիւղատնտեսին շրթներուն որ կը դողդողէին։

(Շար. 64)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՎԱՐԴՈՒՈՒՀԻ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն.–

ՎԱՆՍ. – Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան 200 Եւրօ եւ ցաւակցութիւն կը յայտնեն Տակառեան, Մուրատեան եւ Հայրապետեան ընտանիքներուն։

ՖՐԷՆ. – Տիկին Անահիտ Տէր – Մինասեան 100 Եւրօ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փօլին Թէրզեանի *յիշատակին Հ. Մ. Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–*

Տիկին Նորա Տէր – Յակոբեան 100 Եւրօ, Տիկին Սօնա Գիւմիւշճէրտանեան 100 Եւրօ։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Տարեց կամ երախայ խնամելու համար կին մը աշխատանք կը փնտռէ։

Հեռաձայնել՝ Տիկին Աբրահամեանի

01 – 39 – 33 – 40 – 48

L'Association Nationale des Anciens Combattants et Résistants Arméniens

Le Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France

Les Autorités Françaises du Mont Valérien

Le Ministère de la Défense

vous convient à participer nombreux à la

COMMEMORATION DU 60ème ANNIVERSAIRE DE L'EXECUTION DE

Missak MANOUCHIAN

(Héros de la Résistance) ET DE SES 22 COMPAGNONS DE LAFFICHE ROUGE

CEREMONIE NATIONALE EN L'HONNEUR DES ARMENIENS MORTS POUR LA FRANCE dans l'Armée Française et dans la Résistance 1914-1918-1920 et 1939-1945

Samedi 21 février à 15 heures

Au Mémorial de la France combattante MONT VALERIEN SURESNES

— Dépôt de gerbes;
— Discours officiels;
— Marche vers la Dalle des Fusillés;
— Lecture du poème d'Aragon;
— Minute de silence.

LE COMITE DU MONUMENT MANOUCHIAN

LA MUNICIPALITE DE VAULX-EN-VELIN

ont l'honneur de vous convier au

60e ANNIVERSAIRE DE L'ASSASSINAT DES 23 MEMBRES DU GROUPE FTP - MOI fusillés le 21 février 1944 au Mont Valérien

La cérémonie aura lieu

le Samedi 21 février à 10h30

Square Manouchian

(angle avenues Garibaldi et Roger Salengro)

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

U G A B
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն մերոց, հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին՝ 451 *թուին «Վասն Հաւատոյ եւ վասն Հայրենեաց»։*

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ պիտի մատուցուի։

ԾԱՆՕԹ. – Կը յիշեցնենք ի նկատառութիւն բոլորին թէ, Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ – դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ – այսօր Վարդանանց տօնին, ինչպէս Ծննդեան տօնին եւ Ապրիլ 24–ին իրենց կրօնական պարտաւորութիւնն – բուն համար կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն։

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10–ին ներկայութեամբ Հայրաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յասուր պատշաճի կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝

ՎԱՉԷ ՔՀՆՅ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

CHAVILLE

«Promenade dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 19,
ժամը 20.30–ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ»

Պետրոս ԴՈՒՐԵԱՆ, Դանիէլ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, Յովհաննէս ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Ռուբէն ՍԵՒԱԿ, Մատթէոս ԶԱՐԻՖԵԱՆ, Վահան ՏԷՐԵԱՆ, Աւետիք ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Վահան ԹէՔԷԵԱՆ, Համօ ՍԱՀԵԱՆ, Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ, Պարոյր ՍԵՒԱԿ, Գէորգ ԷՄԻՆ, ԶԱՀՐԱՏ

Կը ներկայացնեն՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի բարեկամներ՝

Հռիփսիմէ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Մառլէն ՍԻՐՈՅ–ՏԱՂ, Անժելա ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հայրօ ՍԻՐՈՅ–ՏԱՂ, Կարօ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

– Մ ո ւ տ ք ը ա զ ա տ է –

10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Métro : Cardinal Lemoine, Monge

RER : Luxembourg

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris

Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars,** après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

GALA POUR LES ECOLES ARMENIENNES

LE SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30

au P. A. C. I.

23, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

avec **Marten YORGANTZ — YERSO**

Le groupe LAVACH

La troupe de danse YERAZ

Réservations au : **01 53 34 18 18**

et auprès des sections de la Croix Bleue

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section ASTRIG

organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ

au profit de son école

le Samedi 13 mars

à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril

De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18
MERCREDI
18 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար․ 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար․ 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·883 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·883

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՓԱՐԻԶ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Զօրս օրուան պետական այցելութիւն մըն է, զոր կը կատարէ Իսրայէլի նախագահը՝ Մոշէ Քացաւ Փարիզի մէջ: Փետր․ 16-ին, այցելութեան առաջին օրն իսկ, Շիրաք եւ Քացաւ փոխադարձ սիրալիր յարաբերութիւններ ցուցաբերեցին այն համոզումը տալու համար որ, ամէն ինչ լաւ կ՚ընթանայ եւ որեւէ խոչընդոտ չկայ: Շիրաք յայտարարած է որ Իսրայէլի նախագահի մը այցելութիւնը, 15 տարի ետք, առիթ է հաստատելու հին եւ խոր բարեկամութիւն մը Ֆրանսայի եւ Իսրայէլի միջեւ: Շեշտած է Ֆրանսայի փարումը Իսրայէլի օրինականութեան եւ գոյութեան եւ ինքզինք պաշտպանելու իրաւունքը: Շիրաք կոչ ըրած է նաեւ որ Իսրայէլայի եւ Պաղեստինցի վճռականօրէն խաղաղութեան գործընթացին լծուին, քանի այլ միջոց չկայ: Կ՚ուզէ որ ծնունդ առնէ պաղեստինեան պետութիւն մը, որ կարենայ ապրիլ եւ վերջ տրուի աահաբեկչութեան՝ «բարբարոսութիւն մը որ ոչինչ կրնայ արդարացնել»: Շիրաք համաձայն է նաեւ որ, Իսրայէլ անդամակցի Ֆրանսախօսութեան միջազգային կազմակերպութեան, խոստովանելով համեերձ որ կարգ մը Պետութիւններ (ինչպէս Լիբանան) իրենց վէթօն կը դնեն: Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ հակահրէութեան արտայայտութիւններուն եւ արարքներուն, Շիրաք վճռական է, իշխանութիւնները ամէն ջանք կը թափեն պայքարելու համար ցեղապաշտութեան եւ հակահրէութեան բոլոր արարքներուն դէմ եւ արդիւնքները խօսուն են եւ դրական: Ֆրանսայի Նախագահը կը մերժէ սակայն վերջին տարիներուն Իսրայէլի մէջ եղած քննադատութիւնները որոնք կը վնասեն Ֆրանսայի պատիւին: Նոր շրջան մը կը բացուի երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն մէջ եւ այդ կապակցութեամբ Ֆրանսական Նոր Հիմնարկ մը պիտի բացուի, ի մօտոյ, Թել – Աւիվ: Հրապարակ պիտի ելլեն նաեւ ֆրանքօ-իսրայէլեան գիտական խորհուրդ մը եւ երկու երկիրներու մտաւորականներէ կազմուած ֆորում մը:

Նախագահ Քացաւ, իր կարգին, Իսրայէլի շնորհակալութիւնը յայտնեց, գլխաւորաբար «այդ ցաւոտ հարցին» համար եւ այդ ուղղութեամբ տարուած աշխատանքներուն: Շեշտեց որ Իսրայէլի ձեռք առած ապահովութեան միջոցները պարտադրուած են ահաբեկչութեան պատճառով եւ կը խորհի որ, հարցին արմատը այս կամ այն պատը չէ, այլ Պաղեստինցիներու դիրքը, որոնց մօտ շինարար տարրերը պէտք է յաղթեն կործանարար տարրերուն: Կոչ ըրաւ նաեւ, որ Եւրոպայի Պաղեստինցիներուն եղած նիւթական նպաստը ենթակայ ըլլայ ահաբեկչութեան դադրեցման պայմանին:

Փետրուար 16-ին, շուրջ հազար հոգի հաւաքուած էին, բողոքելու համար Այսըրյորդանանի բաժանման պատին դէմ: Բուռն վիճաբանութիւններ ալ եղած են կազմակերպիչ 15 միութիւններուն միջեւ ճշդելու համար որ ցոյցը Իսրայէլի Նախագահին այցելութեան դէ՞մ է թէ այցելութեան առթիւ: Հակասական պաստառներ ալ կային, ինչպէս՝ «Վե՛րջ Իսրայէլի պետութեան ահաբեկչութեան» կամ «Վե՛րջ հակահրէութեան սպառնալիքին»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ մէկ միլիոն աղքատ մանուկներ կան, որոնք շատ թշուառ պայմաններու մէջ կ՚ապրին, ըստ պատրաստուած տեղեկագրի մը: Ծնողքը 1170 Եւրօյով չի հասնիր ծախքերուն եւ կան նաեւ քայքայուած ընտանիքներ եւ մանուկներ, որոնք հօր կամ մօր մը հետ կ՚ապրին միայն: Տեղեկագրին հեղինակ մարմինը՝ Սէրգը (աշխատանքի, եկամուտներու, ընկերային համերաշխութեան Խորհուրդ) դիտել կու տայ որ ազգային որեւէ ծրագիր նկատի չէ առած այդ մանուկներու վիճակը:

ՍԻՏՆԷ (Աւստրալիա) բախումներու բեմ եղած է Կիրակի, Փետրուար 15-ին, իբրեւ հետեւանք 17 տարեկան պատանիի մը մահուան: Բախումներու ընթացքին աբորիժէն կեթոյի երիտասարդներուն հետ 40 ոստիկան վիրաւորուած է: Ամէն ինչ սկսած է, երբ 17-ամեայ պատանին ծանրօրէն վիրաւորուած է փշաթելերու մէջ իյնալով, որովհետեւ ոստիկաններէ կը հետապնդուէր, հեծանիւէն իյնալէ ետք: Ոստիկանները կը հերքեն, բայց, պատանին կը հետապնդուէր գողութեան մը հետեւանքով: Պատահածը առիթ տուած է ցեղապաշտ բախումներու, ինչպէս գրած է «Թհը Աւսթրալիըն» օրաթերթը: Ընդդիմութեան պարագլուխն ալ բուռն ելոյթ ունեցած է «աբորիժէն լակոտ»ներուն դէմ եւ առաջարկած որ պիւլտոզերով իրենց ամբողջ թաղամասը մաքրագործուի:

ՀԱՅԻԹԻԻ նախագահը՝ Արիսթիտ կոչ ըրած է միջազգային օգնութեան, երկրին կացութիւնը շատ խառնակ ըլլալով: Ապստամբ ուժերը Փետրուար 5-էն ի վեր օրէ օր կ՚ամրապնդուին: Նախագահին ուժերն ալ կը նահանջեն: Ապստամբութեան սկիզբէն ի վեր 53 մեռեալ կայ, թէեւ ընդդիմութեան կուսակցութիւններու ղեկավարներէն մէկը, ընկերվարական Սերժ Ժիլ յայտարարած է. «Կը վերահաստատենք մեր հաւատքն ու համոզումը խաղաղ պայքարին հանդէպ եւ կ՚օգտագործենք բոլոր խաղաղ միջոցները, զորս Սահմանադրութիւնը մեր տրամադրութեան տակ դրած է»:

Թ. ՊԼԷՐ նեղ կացութեան մատնուած է, որովհետեւ օր չանցնիր որ իրմէ հաշիւ չպահանջուի Իրաքի պատերազմին իր մասնակցութեան համար, մանաւանդ երբ այլեւս յստակ է որ բնաջնջման զանգուածային զէնք ալ չկար: Պլէր կ՚ուզէ որ չըսուի թէ կուրօրէն հետեւեցաւ Պուշի ռազմապաշտ տրամադրութիւններուն, բայց այս անգամ ալ Տեսմոնտ Թութու արքեպիսկոպոսն է (Նոպէլեան մրցանակակիր) որ հրաւիրած է Մեծն-Բրիտանիոյ վարչապետը զղջում յայտնելու Իրաքի դէմ «այդ ապաբարոյ պատերազմին համար»: Պէտք է ընդունի իր սխալները, որոնք աշխարհը վերածեցին նուազ ապահով վայրի մը:

ՄՈՆՓԸԼԻԷԻ մէջ, եկեղեցի մը եւ աւետարանական տաճար մը թալանի տրուած են Փետր․ 16-ին: Եկեղեցին հրդեհի ալ տրուած է, քիչ ետք կարգը եկած է տաճարին:

ՄԵԼ ԿԻՊՍԸՆԻ ֆիլմը որ կը նկարագրէ Յիսուսի վերջին ժամերը, հրապարակ չելած մեծ աղմուկ կը հանէ արդէն եւ սուր բանավէճերու առիթ տուած է: «Լա Փասիոն տիւ Քրիսթ» Միացեալ-Նահանգներու մէջ պիտի ցուցադրուի Փետր․ 25-էն սկսեալ, 2000 սինեմաներու մէջ: Արժած է 25 միլիոն տոլար: Բանավէճը երկու կէտերու վրայ կը ծանրանայ: Աւանդապաշտ կաթողիկէ մըն է Մել Կիպսըն, ինչ որ արդէն յանցանք մը կը նկատուի: Ապա, հակահրէական բնոյթ ունի, այս է կարծիքը միջյարանուանական ենթակոմիտէի մը, որ ստեղծուած է կաթողիկէ եօժէն Ֆիշէրի (ամերիկացի եպիսկոպոսներու Համագումարէն) եւ ռաբունի եօժէն Քորնի կողմէ: Առաջին աղմուկ բարձրացնողը եղած է Նիւ-Եորք Թայմզ Մակազին, 2003 Մարտին: Մել Կիպսըն ալ դատի դիմած է միջյարանուանական այդ ենթակոմիտէին դէմ, որ «գողցած էր» բեմանկարը, երբ դեռ վերջնական բնոյթ ալ չունէր: Բանավէճը քաղաքական բնոյթ ալ առած է եւ մթնոլորտը շատ լարուած է: Հրէական կարգ մը կազմակերպութիւններ յարձակման անցած են, մինչ ֆիլմը զօրակցութիւնը կը վայելէ աւետարանական շարժումներու (կաթողիկէներու կողքին), որոնք կ՚ուզեն հաստատել քրիստոնեայ ինքնութիւնը եւ զայն դատի վերածել: Ֆիլմը դարձնելու առեն, հայր Ժան-Բու (եղբայրը դրագլուխհին) հետեւած է եւ կ՚ըսէ թէ Մ․ Կիպսըն այս ֆիլմով ուզած է արտայայտուիլ, միջնադարեան հաւատքով մը եւ բաւական արժանի է հիացումի:

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ ծագումով իռլանտացի կաթողիկէ քաղաքապետը, Փետրուար 15-ին, 459 միասեռական ամուսնութիւններ կատարած է (կին եւ այր) մէկ օրուան մէջ, մինչ շատեր ըստիպուած եղած են յաջորդ օրուան սպասելու: Առաջին դէպք մըն է, որ պատմական բնոյթ ունի, քանի Գալիֆորնիոյ օրինաւոր իշխանութիւնը վաւերացուցած է, թէեւ Գալիֆորնիոյ Նահանգը չէ ընդունած միասեռական ամուսնութիւնը, ինչպէս ոչ մէկ ուրիշ Նահանգ:

ԱՆԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ պիտի դասաւանդուի Անգլիոյ աշակերտներուն, քանի դպրոցական ծրագիր պատրաստող Մարմինը կ՚ուզէ որ ինչպէս կրօնքի դասերը, ոչ կրօնական համոզումներն ալ տեղ ունենան: Ներկայիս, անգլիական որեւէ դպրոց կրօնքի դաս կու տայ, բայց ծնողքը կրնայ դիմել որպէսզի իր զաւակը չհետեւի: Այդ մարզին մէջ, ազգային մակարդակով որեւէ ծրագիր չկայ եւ այդ բացն է որ վերոնշեալ Մարմինը (Քալիֆիքէյշըն էնտ Գիւրիքիւլըմ Օթհորիթի) կ՚ուզէ գոցել:

ԺՈՍՓԻՆ շատ խիստ ելոյթ մը ունեցած է Ռաֆարէնի կառավարութեան դէմ, Փետր․ 16-ին, Տիժոնի մէջ, ուր իր զօրակցութիւնը բերած էր ձախի ցանկին, Շրջանային ընտրութեան Պուրկոնեի մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ Սանթէի բանտին առջեւ Փետրուար 16-ին ցոյց մը ըրած են հրատարակիչներ, գրագէտներ եւ բարեկամներ, որպէսզի իտալացի գրագէտը՝ Չեզարէ Պաթիսթի չյանձնուի Իտալիոյ, ինչպէս այս վերջինը կը պահանջէ: Պաթիսթի 70-ական թուականներու վերջերը, հիմնադիրներէն եղած է «Համայնավարութեան Զինեալ Պրոլետար»ներու, ծայրայեղ ձախ շարժում մը: 1980-ին, Իտալիա պատիժներու զգալի նուազումներ շնորհող օրէնք մը քուէարկած է, երբ ահաբեկիչները տրամադիր են գործակցելու, ինչ որ պատճառ եղաւ խումբերու ցրուումին 1981-էն 1985: Շատեր Ֆրանսա ապաստանեցան: Պաթիսթի գրագէտ դարձած է եւ հեղինակ է ոստիկանական վէպերու: Ներկայիս կը գտնուի Սանթէի բանտին «յանձնումի» բաժանմունքը, Փետր․ 3-էն ի վեր: Յարդ, Ֆրանսա մերժած է իտալացի նախկին զինուորեալներու յանձնումը: Ցոյցին կազմակերպիչները կ՚առարկեն. «Մենք՝ գրագէտ, հրատարակիչ, ազատ արձակումը կը պահանջենք Չեզարէ Պաթիսթիի, զօրավիգ ենք մեր ընկերոջ: Կը խորհինք որ առարկայական համաձայնութիւն մը կայ Ռաֆարէնի եւ Պէրլուսքոնիի կառավարութիւններուն միջեւ, բոլոր կանոններու դէմ: 12 տարի է նոր ոչինչ կայ իր թղթածրարին մէջ»:

ՇՐԷՕՏԷՐ կոչ ըրած է կուսակցական իր ընկերներուն, որ այլեւս որեւէ հարցազրոյց չտան ժողովրդական Պիլտ պարբերականին, նաեւ Տի Վէլթ օրաթերթին, որ նոյն խումբին կը պատկանի: Բարկութեան պատճառն այն է որ վերջերս իր կնոջ մասին յօդուած մը լոյս տեսած է: Շրէօտէր յայտնած էր, որ կը հեռանայ ընկերային դեմոկրատ Կուսակցութեան նախագահութենէն նուիրուելու համար վարչապետի իր պաշտօնին: Պիլտ խորագրած էր․— «Ի՞նչպէս վարչապետին կինը կրնայ հանդուրժել նման բան», յիշեցնելով որ Տորիս Շրէօտէր նախկին լրագրող եղած է Պիլտի եւ աւելցնելով թէ ան խորհած էր ԱՄՆ գաղթել եթէ չվերընտրուէր 2002-ին: Թերթը կը գրէր նաեւ «Ի՞նչ պիտի ընէ նախկին վարչապետ մը հոն: Դասախօսութիւննե՞ր պիտի տայ 20 հազար տոլարի»: Շրէօտէր իր կուսակցութեան նախագահութենէն քաշուած էր, որովհետեւ հարցախոյզերու մէջ իր վարկը շատ ինկած էր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 16/17)

«ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԱՌԱՋԴԻՄԱԿԱՆ» ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Փետրուար 16-ին, «Ազատական առաջդիմական» կուսակցութեան համագումարը տեղի ունեցած է Երեւանի մէջ: Նախագահ, Ազգ․ Ժողովի նախկին երեսփոխան Յովհաննէս Յովհաննիսեան յայտարարած է թէ որդեգրած են ազատական ու ժողովրդավար սկզբունքներ: Նոր կուսակցութիւնը կողմնակից է շրջանային եւ նախ Վրաստանի հետ փոխադարձ գործակցութեան: Անդրադառնալով հայ-եւռուս յարաբերութիւններուն, ան շեշտած է տնտեսական բնագաւառի գործակցութեան անհրաժեշտութիւնը, բայց դէմ արտայայտուած է պարտքի փոխարէն հայկական ձեռնարկութիւնները Ռուսաստանին յանձնելուն:

Յ․ Յովհաննիսեանի կարծիքով Հայաստան պէտք է սկսի ՕԹԱՆ-ի անդամ ըլլալու գործընթացը, դիմէ նաեւ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան:

Նոր կուսակցութիւնը 3736 անդամ ունի․ 56%-ը կիներ են: Քաղաքական դաշտին մէջ առաքելութիւնը կը գտնուի ընդդիմութեան մէջ:

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի ներկայ շրջանի նախագահը, Պուլկարիոյ Արտաքին գործերու նախարարը Ս․ Փասի Մոսկուա գացած է ուր հանդիպում կ՚ունենայ պաշտօնակիցին Ի․ Իվանովի հետ: Օրակարգի նիւթերէն է Ղարաբաղի հարցը: Փասի յայտարարած է թէ մօտ ատենէն կ՚այցելէ նաեւ Կովկաս:

ՏԻԳՐԱՆ ՄԻԳԵԼԷ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Իտալիոյ հայկական գաղութը, Իտալիոյ Զինուորական Օդանաւորդութեան Հըրթիռները եւ Անջրպետային Գիտութեանց Կիրարկումի Սպասարկութիւնը եւ Հռոմի Իտալական Համալսարանը, մեծ կորուստ ունեցան ճարտարագէտ զօրավար փրոֆէսէօր Տիգրան – Միգելէ Շիրինեանի մահով, որ տեղի ունեցաւ Հռոմ՝ 2003 Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 11-ին:

Ո՞վ էր Տիգրան՝ զինուորական անունով՝ Միգելէ Շիրինեան: Ան այնքան անծանօթ էր հայ հասարակութեան որքան մեծ էր իր գիտական, զինուորական անջրպետային մարզին մէջ ունեցած միջազգային կարեւորութիւնը: Իր մեծ փորձառութիւնը եւ ջանքը դուրս ան նաեւ Հայաստանի Համալսարանէն ներս, որպէսզի ճարտարագիտական ճիւղին մաս կազմէ նաեւ օդանաւորդային նոր մասնագիտութեան մը դասաւանդութիւնը, ընտելծելով «Progetto Tempus TACIS» ծրագիրը, իրագործելով զայն Եւրոպական Միութեան կազմակերպութեամբ եւ ծախքերով:

Տիգրան Շիրինեան ծնած էր Պոլիս, 1923 Մարտ 12-ին: Իր ընտանիքը բնիկ Կեսարացի էր եւ ցեղասպանութեան վերապրողներէն: Հայրը՝ Միհրիճան, շատ կանուխ մեռած էր եւ փոքրիկ Տիգրանին կրթութեան եւ կեանքի պատրաստութեան դժուարին գործը Թողած էր մօրը՝ Եղիսաբէթին, որ նայելով ստացուած արդիւնքին, լաւագոյն կերպով կատարած էր իր պարտականութիւնը:

Միջնակարգի եւ լիկէոնական ուսումը ստացած է Պոլիս, Ֆրէրներուն մօտ, եւ 19 տարեկանին, Համաշխարհային Երկրորդ պատերազմի դժուար տարիներուն, յաջողած էր, Պոլսոյ Պապական Նուիրակ եւ ապագայ Յովհաննէս ԻԳ. Պապ՝ Անճէլօ Ռոնգալլիի միջամտութեամբ հասնիլ Միլանօ, ուր ջերմ պատսպարան գտած էր իր հօրաքրոջ՝ Քեհյաեան ընտանիքին մօտ:

Միլանօ յաճախած է փոլիթէքնիքը եւ աւարտած է ճարտարագիտութեան մասնաճիւղը: Ապա, իր ուսուցիչներուն քաջալերանքով, մեկնած է Հռոմ մասնագիտանալու եւ նուիրուելու համար գիտաշխատութեան: Հոն՝ առանձին, ունեցած է շատ դժուար տարիներ, եւ ոչ միայն նիւթական: Ապրած է ժուժկալութեամբ եւ շնորհիւ վճռակամ բնաւորութեան, ամէն դժուարութիւն արժանապատուութեամբ յաղթահարած է: 1961ին ամուսնացած է Նածծարէնա Րէսդանդէ Մոսկաթէլլիի հետ որմէ ունեցած է երկու աղջիկ զաւակ, որոնք իրմէ ժառանգած են գիտաշխատութեան սէրը. Իզապէլլան՝ գիտական, Աննան՝ հայագիտական ասպարէզներուն մէջ:

Շնորհիւ համալսարանին մէջ ունեցած լաւագոյն արդիւնքներուն եւ գիտաշխատողի հանճարեղ ձիրքին, անգամ մը եւս իր վրայ կեդրոնացուցած է իր փրոֆէսէօրներուն ուշադրութիւնը, որոնք միջամտած են որպէսզի ան կարենայ ստանալ իտալական քաղաքացիութիւնը, այդ ժամանակաշրջանին շատ դժուար: Այժմ, կրկնակ ասպարէզ մը կը սպասէր իրեն. համալսարանի անջրպետային ճարտարագիտութեան գիտաշխատողի եւ իբր այդ՝ Իտալական Զինուորային Օդանաւորդային սպայի: Այս երկու ճիւղերուն մէջ ալ, ժամանակի ընթացքին, հասաւ անոնց գագաթնակէտին. Հռոմի Սափիէնցա Համալսարանի Անջրպետային Ճարտարագիտութեան «Թռիչքի Մեքենագիտութեան» վիճակաւոր փրոֆէսէօրի եւ Իտալական զինուորական օդանաւորդութեան վերահսկիչ զօրավարի աստիճանին:

Անջրպետային բնագաւառին մէջ, իր այս կարողութեան, գիտական պատրաստութեան եւ փորձառութեան համար, ամենակարկառուն մասնակցութիւնը ունեցած է նշանաւոր «Ծրագիր Սան Մարքօ»ի մէջ, որ իտալական Թռիչքի կամ Օդագնացութեան պատմութեան ամէնէն փառաւոր էջերէն մէկը եղած է: Այս ծրագիրը պարտաւորած է զինքը բազմաթիւ յաճախական եւ երկար գիտական առաքելութիւններու. դէպի Ափրիկէ՝ Քէնիա, ուր կը կառուցանէր հրթիռները անջրպետ արձակելու դաշտը, եւ Միացեալ – Նահանգներ, ուր Սան Մարքօ Արբանեակի ծրագաւորման եւ շինութեան կը վերահսկէր: Իր շարունակական առաքելութիւնները ստատած են որ իր կարողութիւնները ճանչցուին զինուորական այս բարձր կեդրոններուն մէջ եւ ըստ այնմ գնահատուին:

Զօրավար Շիրինեան շատ արժանիքներ ունեցած է որոնք անծանօթ են իր գործի անմիջական շրջանակէն դուրս, մանաւանդ հայկական հասարակութենէն, իր ծայրագոյն համեստ բնաւորութեան պատճառաւ: Երբ Միլանօ ըլլար եւ որեւէ հաւաքոյթի համար Հայ Տուն գար, տեղ կ՚առնէր ամենավերջին նստարաններէն մէկուն վրայ: Իր գործին մասին երբեք չէր խօսեր, նոյնիսկ իր ընտանիքին հետ: Երբ 1995-ին միասին Երեւան էինք, ինծի ըսաւ. – «Կարելի պիտի ըլլա՞յ արդեօք ծանօթանալ Վեհափառին հետ: Ձեւ կըրնա՞ս առաջնորդել իրեն»: Չէր ուզեր որ զինքը իր տիտղոսներով ներկայացնէի: Բայց Գարեգին Ա. Հայրապետը պէտք չունէր որ ես ծանօթացնէի զինքը և իր արժանիքները, ինք ծանօթ էր անոնց: Երբ ինք՝ Վեհափառը՝ խմմով հպարտ, զինքը իր շուրջի սրբազաններուն կը ներկայացնէր, Շիրինեան ինքզինքը անհանգիստ կը ըզգար:

Երբ որոշեցի գրութեամբ մը ծանօթ դարձնել, յետ մահու, իր անձը Հայ հասարակութեան, եւ ասով կատարել բարեկամական պարտականութիւն մը, շատրւելու համար իր հանդէպ ունեցած սիրոյ զգացումներէս եւ գերագնահատել իր արժանիքները (որոնց մանրամասնութեանց ես ալ տեղեակ չէի) դիմեցի իր հայրդէտ աղջկան՝ Աննայի որպէսզի հօրը գիտական եւ զինուորական ասպարէզին մէջ ճշգրիտ ծանօթութիւններ ունենամ: Ինք ալ իր կարգին դիմեց հօրը աշխատակից զօրավար Ճուզեփփէ Սփամփինաթոյի, որուն տուած ծանօթութիւնները կ՚արձանագրեմ հետեւեալ տողերուն մէջ, այլեւս վստահ՝ դժբախտաբար, որ իր համեստութիւնը չեմ վիրաւորեր:

Զօրավար Սփամփինաթօ կը գրէ. «Փրոֆէսէօր ճարտարագէտ Տիգրան Միգելէ Շիրինեան, եղած է ամէնէն գործունեայ, մանաւանդ ամէնէն կարող եւ հմուտ աշխատակիցը զօրավար Լուիճի Պրօլիոի՝ Իտալիոյ անջրպետային հետազօտութեան խսկական հայրը: Բայց այս երկու անձերու անունները կը զուգաւորուին իրարու հետ, երբ կը յիշուի իտալական առինքնող ծրագրի այն իրագործումը որ ծանօթ է «Progetto San Marco» անուան տակ: Ան առիթը եղաւ նաեւ գիտական շարք մը պատմական կարեւոր յաջողութիւններու շարունակական իրագործումներու, որոնցմով Իտալիա կրնայ բարձր ճակատով քալել պարծենալով գրաւած ըլլալ, Միացեալ – Նահանգներէ եւ Սովետական Միութենէ վերջ, անջրպետին ուրոյն ուժերով տիրացած ըլլալու երրորդ դիրքը: Փրոֆ. Շիրինեան ոչ միայն Պրօլիոյի նախաձեռնութիւններուն իսկական իրագործողը եղաւ, այլ գրեթէ միշտ եղաւ նաեւ անոնց ներշնչողը եւ խելացի ու «դիւանամէտ» թելադրողը, ըլլայ Հռոմի Կեդրոնական տնօրէնութեան մօտ իր շարունակական շփումներուն ընթացքին եւ ըլլայ արտասահմանի առաքելութիւններուն ընթացքին, ի մասնաւորի ՆԱՍԱյի Սպայակոյտի, Ուաշինկթընի Կեդր. Տնօրէնութեան, Տալլասի Լ.Թ.Վ. (Ling Tecno Vougth) մասնագիտական կեդրոններուն մօտ, կամ Թէքսաս՝ ուր կը պատրաստուէր Scout «փոխադրողը» (vetore) որ գործածուեցաւ իտալական «Հեռարձակումի Դաշտին» վրայ Սան Մարքօ Արբանեակը դէպի անջրպետ արձակելու համար: Այս Հեռարձակումի Դաշտին կառուցումը, Հնդկական ովկիանոսի բացը, Քէնիայի ծովափին դիմաց, գրեթէ հասարակածի լայնութեան վրայ, կատարուեցաւ փրոֆ. Շիրինեանի ուշադիր եւ ստեղծագործ ղեկավարութեան տակ:

Դժբախտաբար, Scout «փոխադրող»ը Իտալիոյ մէջ արտադրելու փրոֆ. Շիրինեանի թելադրութիւնը՝ կարենալու համար ՆԱՍԱյէ բոլորովին անկախ զարգացնել իրենց ծրագիրը, լսելի չեղաւ Պրօլիոի կողմէ: Փրոֆ. Շիրինեան հեռատես եղած էր, ցուցնելով նաեւ դիւանագիտական յատկութիւն: Իտալիա, պահելով իր անկախութիւնը «Փոխադրող»ի արտադրութեան մէջ, իր մասնակցութիւնը Եւրոպայի անջրպետային սպասարկութեան մէջ աւելի շեշտուած պիտի ըլլար, կարեւորութիւն մը՝ որ այսօր անցած է Ֆրանսայի: Բայց, ամէն պարագայի Սան Մարքօ Արբանեակը այսօր կ՚օգտագործուի Եւրոպայի մէջ եւ անոր նախատիպարը կամ աւելի ճիշդ անոր երկուորեակը կը գտնուի Միլանոյի Գիտութեան եւ Արուեստի Թանգարանին մէջ:

Փրոֆ. Շիրինեան բազմաթիւ պաշտօնական ճանաչումներ ունեցած է ՆԱՍԱյէն: Իրեն շնորհուած է նաեւ այդ ամերիկեան քաղաքին պատուոյ քաղաքացիութիւնը:

Իսկ ի՞նչ միջոցով Շիրինեան ստատած է Հայաստանի համալսարանի ճարտարագիտութեան մասնաճիւղի օդանաւորդային գիտութեան, պատասխանը կը ստանամ փրոֆ. Լուչիանօ տէ Սոչիօ-էն: Ան Հռոմի համալսարանին Շիրինեանի Թողած ամպիոնին յաջորդողը եւ Հայաստանի ծրագրին օգնականը եւ շարունակողը եղած է: Ան կը գրէ. «Progetto Tempus TACIS per l'Armenia»:

«Փրոֆ. Շիրինեան 1997-ին, մշակած եւ Եւրոպական Միութեան Թրէյնինկ Սէնթըր-ին առաջարկած էր Երեւանի Ճարտարագիտութեան Համալսարանի «Փոխադրութեան Սխաղէմներ»ու դպրոցի ուսանողներուն համար կրթական – վարժողական ծրագիր մը: Առաջարկին փինանսաւորումը այն տարի կարելի չեղաւ ստանալ: Բայց նոյն տարուան ընթացքին փրոֆ. Շիրինեան Թոշակաւորի վիճակ ալ ստացաւ եւ կորսնցուց յաջորդ տարուան համար առաջարկը կրկին ներկայացնելու իրաւունքը: Ծրագիրը կը նախատեսէր, բացի իտալականէն, երեք համալսարաններու՝ երկու Ֆրանսական (Փրովանս եւ Մարսէյլ) եւ մէկ յունական (Աթէնք) համագործակցութիւնը Հայաստանի համալսարանին հետ եւ կը կայանար՝ «Օդային Փոխադրութեան Կարգաւորում»ի Մասթէրի կարեւոր դասընթացք մը հիմնելու մէջ, մասնագիտացնելու համար ճարտարագիտութեան հայ ուսանողները: 1998-ին փրոֆ. Շիրինեան ինծի հարցուց եթէ ես տրամադիր էի ներկայացնելու ծրագիրը եւ, ընդունուելու պարագային, ստանձնելու դասընթացքները համակարգելու պատասխանատուութիւնը:

1999ին, Եւրոպական Միութեան Յանձնաժողովը վաւերացուց կրթական – վարժողական ծրագիր մը Հայաստանի ճարտարագիտական համալսարանի դասախօսներուն համար, որպէսզի անոնք ալ իրենց կարգին կարենան պատրաստել հայ ուսանողները: Ծրագիրը ծաւալեցաւ 1999-ի կէսէն մինչեւ 2001-ի գարունը: Ծրագրին գործադրութեան առաջին օրէն Շիրինեան մասնակցեցաւ եւ ներկայ եղաւ երկու հիմնադիր հաւաքոյթներուն ալ, Հռոմ եւ Երեւան, եւ իր փորձառութեան վրայ հիմնուելով պնդեց եւ յաջողեցաւ ընդունիլ տալ որ հայ դասախօսներու պատրաստութիւնը տեղի ունենայ համալսարանին դասաւանդութեան նոյն սրահին մէջ, միաժամանակ ճարտարապետական դիտութեան առաջին 14 հայ ուսանողներուն հետ՝ ֆրանսացի, յոյն եւ իտալացի փրոֆէսէօրներու եւ մասնագէտներու կողմէ, որոնց պիտի մասնակցէին նաեւ արհեստավարժ մասնագէտները:

Փրոֆէսէօր Շիրինեան մասնակցեցաւ Հայաստանի համալսարանի տարեվերջի ընդհանուր հաւաքոյթին ներկայացնելու համար առաջին տարուան արդիւնքը: Խօսեցաւ հայերէն եւ ստացաւ դրուատիքը համալսարանի տեսուչին, որ յայտնեց նաեւ, յանուն ճարտարագիտութեան մասնաճիւղին, խորին շնորհակալութիւններ:

Ան երկու անգամ գնաց Հայաստան եւրոպացի պաշտօնակիցներուն եւ Հայաստանի համալսարանին միջեւ կապերը դիւրացնելու համար եւ մեծ ջանք Թափեց (հակառակ անոր որ երկրորդ ճամբորդութեան արդէն զգալիօրէն հիւանդ էր, բայց կարծես առոր կարեւորութիւն չէր տար) որպէսզի բարեկամական եւ աշխատակցական սերտ կապեր հաստատուին զանազան համալսարաններուն միջեւ: Անմոռանալի էր երկրորդ ճամբորդութիւնը որուն ընթացքին փրոֆէսէօր Շիրինեան իր ընկերակիցներուն ներշնչեց հիացմունքի եւ սիրոյ զգացումներ՝ հանդէպ գիտականին, մարդուն եւ իր արմատներուն հայրենիքին:

Երկրորդական նկատելով հանդերձ, աւելցնեմ, որ Տիգրան Շիրինեան իր գիտական արժանիքներուն համար ստացաւ միջազգային ճանաչումներ: Եղաւ իտալական անջրպետային գործունէութեան անուանի ռահվիրայ եւ Թռիչքի մեքենագիտութեան հեղինակաւոր գիտաշխատող: Ունի զանազան գիտական հրատարակութիւններ: Ասոնց համար, 1986-ին, ստացաւ Ոսկի մետալ իբրեւ «Արժանաւոր՝ Դպրոցի, Մշակոյթի եւ Արուեստի մարզին մէջ»: Իտալական Զինուորական Օդանաւորդութեան 50-ամեայ ծառայութեան համար 1987-ին արժանացաւ «Մաուրիցեանա» շքանշանին եւ Զօրավարի աստիճանին յաւելեալ «վերահսկիչ» տիտղոսին:

Իր զաւակներէն իմացայ որ Շիրինեան եղած է խորունկ հաւատքի տէր անձ մը: Կառչած էր հաւատքին՝ որ իրեն ուժ եւ հանդարտութիւն կու տար դիմագրելու համար հիւանդութեան տառապանքին եւ իր կեանքին մօտակայ վերջաւորութեան գիտակցութեանը:

ՎԱՀԳԷՆ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ

Միլանօ

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ԳԻՐՔ՝ ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏԻ ԳՐԻՉԷՆ

(«ԿԱՑԱՐԱՆՆԵՐ» ԵՒ «ՃԱՄԲԵԶՐԻ ՋՐՈՅՑՆԵՐ» – ՊԷՅՐՈՒԹ, 2003)

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Բ. – «ՃԱՄԲԵԶՐԻ ՋՐՈՅՑՆԵՐ» (լիբանանցի գրողներու հետ)

150 էջանի պատկերազարդ փոքրակազմ հատոր մը, ուր տեղ գտած են կարճառօտ զրոյցներ եւ հեռաքրքրական հանդիպումներ լիբանանցի տասներկու գրողներու կամ արուեստագէտներու հետ: Այս «Զրոյց»ները կայացած են 70-ական թուականներու սկիզբները, նախապատերազմեան շրջանին, երբ Շահանդուխտ՝ «Այգ» օրաթերթին անունով յաջողած է տեսակցութիւններ «կորզել» ժամանակաշրջանի համբաւաւոր կարդ մը դէմքերէն: Օրին «Զրոյց»ները լոյս տեսած են «Այգ»ի մէջ:

Հիմա, 30 տարի անց, հեղինակը յարմար դատած է վերամշակելով մէկտեղել զանոնք գրքի մը կողքին տակ, իբրեւ «սիրոյ արտայայտութիւն մը» այն մտաւորական անմոռանալի դէմքերուն հանդէպ՝ որոնք ինքնուրոյնութիւն մը շահեցուցած են Լիբանանի մշակոյթին: Լիբանանեան մեր ասպնջական հայրենիքի ար-

ժամանոր զաւակներուն հետ այս ծանօթացումը, *կը գրէ ան*, յարմար կը նկատենք մանաւա՛նդ այս օրերուն, նոր սերունդին ընծայելու համար փոքր առիթ մը, որպէսզի ան ունենայ նոյնքան փոքր կարծիք մը՝ քսաներորդ դարու երկրորդ կէսէն ետք Լիբանանի մշակութային, գրական եւ գեղարուեստական մարզերուն մէջ որոշադրիչ դերակատարութիւն ունեցած դէմքերու մասին»։

«Զրոյց»ներու շարքը կը բացուի Միխայիլ Նաիմէով (1889 _ 1989)։ Մեծ ճանաչում գտած բանաստեղծ, արձակագիր եւ քննադատ, որ զաւակն է Լեռնալիբանանի Պասքինթա գիւղին։ Ստեղծագործած է արաբերէն եւ անգլերէն լեզուներով։

Շահանդուխտի հանդիպումը այս «մեծահոգի խորհրդածող»ին հետ՝ կայացած է նո՛յնինքն Պասքինթա գիւղին անոր մենատանին մէջ։ «Միջահասակ, նուրբ կազմուածքով, թխադէմ, աղամանդի մանր քարի մը փայլը ունեցող պճլտուն աչքերով, նուրբ պեխերով մարդ մը» եղած է Նաիմէն։ Ան Լիբանանի հանդէպ սնուցած իր անդիմադրելի սէրը արտայայտած է սա տողերով.

_ Քսան տարի ապրած եմ Ամերիկա, գտնուած եմ նաեւ աշխարհի տարբեր անկիւնները, սակայն Լիբանանէն գեղեցիկ երկիր մը չեմ գտած։ Եթէ Լիբանանէն լաւ վայր մը գտնեմ՝ բնականաբար պիտի չվերադառնայի։ Ասիկա կ'ըսեմ ոչ թէ անոր համար, որ Լիբանան հայրենիքս է, այլ որովհետեւ Լիբանան իրապէս գեղեցիկ երկիր մըն է, արեւաշատ, հաճելի կլիմայով, իր հովասուն լեռներով, ջրառատ գիւղերով, իր յորդ պարտէզներով, մրգաստաններով, իր ծովով ու բնութեան շնորհած բոլոր բարիքներով։ Ինծի համար Լիբանանը այն միակ երկիրն է, ուր կ'արժէ ապրիլ։

Նաիմէ կ'ոգեկոչէ իր վաղեմի գրչեղբայր՝ Ճպրան Խալիլ Ճպրանը, դրուատիքով կը խօսի հայ ժողովուրդին մասին, տեղեկութիւններ կը փոխանցէ Քրիստոսի կեանքին նուիրուած իր մէկ հնդրայարոյց հատորին շուրջ։

«Զրոյց»ներու շարքին երկրորդը կատարուած է Զահլէի զաւակ՝ կարկառուն բանաստեղծ Սաիտ Աքլի հետ (ծնած 1918)։ Աքլ այն «յեղափոխական»ն է, որ տարիներ շարունակ համախոհներու փոքր խմբակի մը հետ ճգնեցաւ ստեղծել Լիբանանի յատուկ գրական լեզու մը, նորատեսակ փիւնիկերէն մը, արաբական այբուբենը փոխարինել փորձելով լատինական տառերով...։

Շահանդուխտ կը գրէ.

_ Իր նորահնար այբուբենը՝ լիբանեբէնը ծանօթացնելու բազում առիթներ ունեցաւ Սաիտ Աքլ։ Գրքոյկներ հրատարակեց։ Մամուլով յօդուածներ գրեց։ Դասախօսական հանդիպումներ եւ հարցազրոյցներ ունեցաւ դպրոցներու աշակերտութեան եւ լրագրողներու հետ։ Հաւատաց թէ որոշ ճամբայ կտրած է արդէն, բայց վրայ հասաւ լիբանանեան ա-ղէտը (1975 Ապրիլ) եւ ինքնաբերաբար, Սաիտ Աքլի հետապնդած նպատակը կիսատ մնաց։

Եւ ահա՝ շարքին երրորդը, վիպագիր, բանաստեղծուհի եւ բանաստեղծ Մայ Մըր, հետեւորդներէն մին՝ Սաիտ Աքլի յեղաշրջական դպրոցին։ Ծնած է 1929-ին։ Ստեղծագործած է ֆրանսերէն եւ արաբերէն։ «Իր գրականութեան թեման ունի երկու բեւեռ. Աստուած եւ Լիբանան»։ Մայ Մըր համոզում յայտնած է, թէ ժողովուրդի մը խօսած լեզուն հարկ է որ արտայայտուի գրականութեամբ եւս, ինչ որ չէ պարագան արաբերէն դասական լեզուին։ Ճիշդ այս պատճառով ալ, 1968-ին ան իր «էլիսա» խորագրեալ ողբերգական թատերգը գրի առած է լիբանաներէնով։ Անոր հետ կատարուած մտերիմ զրոյցի աւարտին՝ Շահանդուխտ կ'եզրակացնէ.

_ Լիբանան հպարտ է Մայ Մըրով, ինչպէս ինքը բանաստեղծուհին՝ կը պարծենայ հայրենիք Լիբանան _ Փիւնիկէով։ Ան չդադրեցաւ երգելէ գեղեցկութիւնը իր ծննդավայրին, իր աշխարհին, որովհետեւ ճանչցաւ, որ Ցիսուս ծնած էր դրացի Բեթղեհէմի մէջ, եւ հիւր եկած էր երկիրը մայրիներու՝ այցելելով խրճիթ ու պալատ, դաշտ ու անտառ, ուր տեսաւ մարդեր զրկուած, անոնց հետ խմեց հարսանիքի գինին՝ Կանայի թակոյները լեցնելով անուշահամ ըմպելիով։

Հայ Թղթակցուհիին յաջորդ խօսակիցը սուրիացի համբաւաւոր բանաստեղծ Օմար Ապու Ռիշէն է (1908-1990)։ «Բարձրահասակ, դէմքի նուրբ գիծերով, ազնուականի տիպարով անձնաւորութիւն մը», որ հօրենական արմատներով՝ լիբանանցի կը սեպուի։

Պէյրութի Համրա թաղամասի իր բնակարանին մէջ, արաբ բանաստեղծը սա բառերով կ'արտայայտէ իր համարումը Հայոց նկատմամբ.

_ Հայերը մեր լաւ բարեկամներն են։ Ես Հայերը ճանչցած եմ փոքր տարիքէս, Սուրիոյ գիւղերուն մէջ եւ Հալէպ, Առաջին Աշխարհամարտի տարիներուն։ Հայրս շատ օգնեց գաղթական Հայերու, պահեց զանոնք։

Յետոյ ան կը խօսի իր նախընտրած քերթողական թեմաներուն, տարիներ շարունակ՝ իբրեւ Սուրիոյ ներկայացուցիչ իր ստանձնած դիւանագիտական պաշտոններուն մասին։ Բայց կը յաւելու.

_ Ոչինչ կ'ըսէ քաղաքական կեանքը ինծի այսօր։ Գրեթէ զզուանք կը զգամ ու շատ հեռու կը մնամ քաղաքական կեանքէ։ Շատ տաք ու պաղ օրեր տեսայ «քաղաքականութիւն» կոչուած ասպարէզին պատճառաւ։

«Ճամբեզրի զրոյցներ»ը կը շարունակուին նոյն կշռոյթով ու ծանօթացումի պատուհաններ կը բանան մեզի՝ դէպի լիբանանեան գրականութեան արուեստի եւ մշակոյթի ոլորտները։ Ընթերցողը յաջորդաբար կը ծանօթանայ վիպագիր Լէյլա Պաալպէքիին, բանաստեղծներ Ռոպէր Ղանէմին, Ժորժ Շաքքուրին եւ Նեժիպ Ժամալէտտինին, հեռատեսիլի փնտռուած աստղ երգիծաբան Նեժիպ Հանքաշին, հեռատեսիլի թատերախաղերու սիրուած դերասաններ՝ Ապու Մըլհէմ _ Ըմ Մըլհէմ զոյգին, երաժշտագէտ ու խմբավար Ալվարէս Պուլոսին եւ վերջապէս՝ «լիբանանցի տարագիրներու ձայնը» հանդիսացած գրագէտ ու հրապարակագիր Մանսուր Շալլիթային։

Կենսագրական տուեալներ չէ՛ն որ կը փոխանցուին մեզի այս գիրքով, այլ՝ մտածումի շիթեր, դիմագիծումներ եւ գրողներու անձնական կեանքէն հպանցիկ սեւեռումներ, որոնք կենսագրականի մը չափ կարեւոր են՝ ճանչնալու համար մարդը, այնպէս ինչպէս որ է...։

Օգտակար հատոր մը, որ հեռաւոր պորտակապով մը մեզի կը յիշեցնէ Ֆրանսահայ գրագէտ Կարօ Փօլատեանի այնքան հիւթեղ «Զրոյցներ»ու շարքը։ Թէեւ հոս, Շահանդուխտի հատորին մէջ, «լրագրական» պարզունակ ոճն է որ կը տիրապետէ առաւելաբար, մինչ Փօլատեանի կատարած զրոյցները գրական հրավառութիւններ էին ընդհանրապէս...։

Գրական ու հրապարակագրական իր վաստակին հանրագումարով՝ ողջունելի անուն մըն է Շահանդուխտ։

Իր ծննդեան 75-ամեակի սեմին՝ պատնէշի վրայ է ան, շարունակելով խմել ջուրը Սաննինին ու ճրագ վառելով Հացեկացի Մեծ Սուրբին շիրիմին...։

Լ. Շ.

Հալէպ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԹԵՀՐԱՆԻ «Վահտաթ» դահլիճի մէջ, Փետրուար 7-ին, տեղի ունեցած է Իրանի Իսլամական Հանրապետութեան տարեան Գիրքի 21-րդ եւ Համաշխարհային տարուան գիրքի 11-րդ մրցանակաշնորհման արարողութիւնը, Հանրապետութեան Նախագահի, Մշակոյթի եւ Առողջապահութեան նախարարի, համալսարանի դասախօսներու ներկայութեան։ Արարողութեան ընթացքին Հանրապետութեան Նախագահի ձեռամբ գնահատանքի գիրեր եւ նուէրներ յանձնուած են «Տարուան գիրք»ի 21-րդ մրցանակակիրներուն։ Պարսկերէն լեզուով հրատարակուած գիրքերու շարքին ապակիի շինութեան եւ անոր առանձնայատկութիւններու մասին հրատարակուած գիրքի համար, մրցանակի արժանացած է Վահագն Մարկոսեան։

ԹԵՀՐԱՆԻ Նոր Բուրաստան գերեզմանատան նահատակներու բաժնին մէջ, Փետրուար 9-ին, տեղի ունեցած է հոգեհանգստեան պաշտօն Իրան _ Իրաք ութամեայ պատերազմին զոհուած հայ նահատակներու յիշատակին։ Արարողութեան նախագահած է Հայոց առաջնորդ՝ Սեպուհ Արք. Սարգսեան, ներկայ եղած են նահատակներու ընտանիքներ եւ ազգային կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՎ
Ա.

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Երեւան, «Նոր դար»։

ԹԻԺ ՄԱՐՏԵՐԸ
ՎԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՄԻՋՈՒՄ

ԿԱԼԻՓՍԷ ՍՈՂԱԽԵԱՆ

Երեւան

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

_ Սպասեցէ՛ք, ես ձեզ կը սովորեցնեմ, Դաշնակցական լակոտներ, բոլո՛րդ ալ բանտարկել կը տամ, քե՛զ ալ, _ ըսաւ դառնալով ինծի... Բոլո՛րդ ալ Դաշնակցական էք, գիտե՛մ, վաղուց է գիտեմ դուք կը տեսնէք, թէ ո՞ւմ հետ գործ ունիք... Իսկ էն չներին ես կը սովորեցնեմ, սպասէ՛ք...

_ Հայրէ՛, աւանա՛կ, _ ըսաւ Վահրամը մեր, _ կորսուէ՛ սրտեղէն, եթէ ոչ կոշտը կ'ուտես. _ ձեռքը բռնած էր հողի խոշոր կոշտ մը ու կը սպառնար. _ կառքդ քաշէ՛, ծօ՛...

_ Եղուց առաւօտ կու գամ, _ շարունակեց առանց կարեւորութիւն տալու Վահրամին սպառնալիքներուն ու խօսքը ինծի ուղղելով. _ ու եթէ տեսնեմ, որ աշխատում էք նրանց մօտ բոլո՛րդ ալ ձերբակալել կը տամ, մտածեցէ՛ք, նայէ՛ր, Երեւա՛նդ, մտածի՛ր...

_ Գլուխ կը տանիս կոր, _ ըսին չորս ընկերներս մէկէն...

_ Չե՞ս տեսներ, որ Երուանդը քեզ մըտիկ ընելու տրամադրութիւն չունի, _ աւելցուց Աշոտը, _ հայրէ՛, գնա... կառքդ քաշէ...

_ Կ'երթա՞ս կոր թէ չես երթար կոր, _ սպառնաց Վահրամը։

_ Ա՛, քեզի անբես, _ աւելցուց Խարբերդցին։

Խնդացինք բոլորս մէկ։ Մեր ծիծաղը աւելի վիրաւորեց զայն։ Տժգունեցաւ աւելի։ Կը դողար։

_ Վաղը կ'աշխատէք...

_ Չէ, ընկեր, հայերէն կը հասկնա՞ս ուղտապա՛ն...

Ցանկարծ Վահրամ կոշտը նետեց գիւղատնտեսին ուղղութեամբ, որ այդ վայրկեանին կ'ուղղուէր դէպի պարսիկներուն պարտէզը։ Փշրուեցաւ ձախ ուսին վրայ։ Խնդացինք։ Մարդը գլուխը դարձուց եւ ատելավառ նայուածք մը ձգեց վրանիս ու յետոյ դանդաղօրէն շարունակեց ճամբան։

Գիծը գրեթէ վերջանալու մօտ էր։ Արեւը կախուած էր մեր գլխուն վրայ։ Տաքը կը նեղէր մեզ։ Աղտոտ մօրուքով պարսիկը պեխերուն մէջէն կը ժպտէր մեր պզտիկ ու կարմրաթուշ ընկերոջ։ Վահրամը սկսաւ կատակել։

_ Պարսիկը սիրահարուած է վրադ, Աշո՛տ, _ կ'ըսէր _ պզուչութի՛ւն...

_ Արհեստաւոր կ'երեւի, _ ըսաւ Խարբերդցին։

_ Կ'երեւին ալ խօ՞սք է, մարդը հասկըցող է, _ յարեց Վահրամը. _ տե՛ս, ինչո՞ւ չէ սիրահարուած ինծի. մարդը ճաշակ ունի, արհեստաւո՛ր՝ ըսեր եմ...

Աշոտը կը ժպտէր, բայց չէր պատասխաներ։

Իրիկուն ըլլար, իրիկուն ըլլար, _ կ'ըսէր մտովի ու տխրութեամբ կը նայէր Աշոտին։

_ Երուա՛նդ, _ հարցուց Վահրամը, _ դուն հայերէն լաւ գիտես, արհեստաւորին ի՞նչ կ'ըսեն։

_ Տեսակը կայ, _ ըսի ժպտուն, _ ընդհանուր բառով միասեռական կարելի է ըսել։

_ Ո՛չ, _ ըսաւ, _ ատիկա գիտեմ. գրաբար ուրիշ բառ մը կայ. գիտե՞ս, մեր Պապ թագաւորը արհեստաւոր էր, ի՞նչ կ'ըսէին անոր...

_ Արուագէտ... արու միասեռականներուն արուագէտ կ'ըսեն կամ արուամոլ։

_ Այո՛, այդ է, իսկ կնո՞ջ...

_ Ճակաճան կամ նիմփամոլ։

_ Կեցցէ՛ Երուանդ, բացագանչեց Վահրամը, _ փշու հաւկիթ մը ճակտիդ։

Ցանկարծ տեսանք, որ գլուխնուս վրայ կեցած է գիւղատնտեսը։ Բոլո՛րս ալ լռեցինք։

_ Նայէ՛ք, _ ըսաւ հանդարտ, բայց ոխակալ, _ եթէ աշխատանքնիդ թողնէք ու դուք գաք անմիջապէս պարտէզը վերսկսելու, ոչի՛նչ. այլապէս բոլո՛րդ ալ ձերբակալել կը տամ...

Ոչ ոք պատասխանեց իրեն, բայց ըզգացինք, որ լուրջ է։ Այնքան վստահութեամբ կը խօսէր, որ բոլո՛րս ալ ազդուեցանք, բայց ատիկա աւելի գրգռեց մեզ։

_ Կատակ չե՛մ անում, _ ըսաւ միշտ ոխակալ, _ պարսիկներին անպայման բանտարկել եմ տալու. մի քանի ամիս կը փտեն ու կը տեսնեն, թէ ո՞նց կը լինի խաղ անել հետս. գալի՞ս էք թէ ոչ...

Բարկութիւնս զարկաւ դէմքիս։ Անոր վատութիւնը կը կատաղեցնէր զիս։ Արսուհանդերձ խնքզինքս զսպեցի։

_ Ընկե՛ր, _ ըսի հանդարտ, _ մենք տղայ չենք. չենք գար ըսինք՝ չենք գար։ Ցանցանք չունինք։ Անօթի ենք։ Մերկ ենք։ Ո՛վ շատ վճարէ՝ անոր կ'երթանք Ի՛նչ կ'ուզէք ըրէք։ Իսկ եթէ մեզ բանտով պիտի վախցնէք, պզուչութի՛ւն, մենք ալ կատակ չենք ըներ...

_ Ի՞նչ կարող էք անել որ, _ ըսաւ հեգնական, բայց յայտնի էր որ կը վախնար։

_ Ահա՛ թէ ինչ «կարող ենք անել», _ գոռաց Վահրամը, ցատկեց վրան ու չաոււշուն ապտակ մը փակցուց քթին բերնին։

Մարդը բարկութենէն սկսաւ դողալ։ Քիթը արիւնեցաւ, երկու անգամ աւելի ուժով էր քան Վահրամը, բայց անոր աչքերուն կրակին տակ կը մնար ընկճուած ու տկար։

_ Շուն, ըսաւ Վահրամը կատաղի, _ պաշտպանուիլ ալ չես գիտեր. ես քեզի պէս հայուն...

Ու կոլող մը թքաւ անոր երեսին։

Պարսիկները կը նայէին մեզի եւ գիւղատնտեսին վախով ու շփոթահար։ Վահրամը քաշեցինք մէկ կողմ։ Ձեռքով ու ոտքով կը խօսէր։ Տժգունած էր բարկութենէն ու կը սպառնար ծեծել գիւղատնտեսը, «լոփիկ դարձնել» եթէ չմեկնէր...

Վահրամը նախորդ գիշերուընէ ի վեր չէր մարսած «Դաշնակցական լակոտ» անարգանքը։

_ Ես քեզի պէս հայուն, _ կը մռլտար, _ ես քեզի պէս Հայուն...

(Շար. 65)

L'Association Nationale des Anciens Combattants et Résistants Arméniens

Le Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France

Les Autorités Françaises du Mont Valérien

Le Ministère de la Défense

vous convient à participer nombreux à la

COMMEMORATION DU 60ème ANNIVERSAIRE DE L'EXECUTION DE

Missak MANOUCHIAN

(Héros de la Résistance) ET DE SES 22 COMPAGNONS DE L'AFFICHE ROUGE

CEREMONIE NATIONALE EN L'HONNEUR DES ARMENIENS MORTS POUR LA FRANCE dans l'Armée Française et dans la Résistance 1914-1918-1920 et 1939-1945

Samedi 21 février à 15 heures

Au Mémorial de la France combattante MONT VALERIEN SURESNES

— Dépôt de gerbes;
— Discours officiels;
— Marche vers la Dalle des Fusillés;
— Lecture du poème d'Aragon;
— Minute de silence.

LE COMITE DU MONUMENT MANOUCHIAN
LA MUNICIPALITE DE VAULX-EN-VELIN

ont l'honneur de vous convier au

60e ANNIVERSAIRE DE L'ASSASSINAT DES 23 MEMBRES DU GROUPE FTP - MOI fusillés le 21 février 1944 au Mont Valérien

La cérémonie aura lieu **le Samedi 21 février à 10h30**

Square Manouchian
(angle avenues Garibaldi et Roger Salengro)

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, փետրուար 19,
ժամը 20·30–ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

« ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ »

Պետրոս ԴՈՒՐԵԱՆ, Դանիէլ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, Յովհաննէս ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Ռուբէն ՍԵՒԱԿ, Մատթէոս ԶԱՐԻՖԵԱՆ, Վահան ՏԷՐԵԱՆ, Աւետիք ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Վահան ԹԷՔԷԵԱՆ, Համօ ՍԱՀԵԱՆ, Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ, Պարոյր ՍԵՒԱԿ, Գէորգ ԷՄԻՆ, ԶԱՀՐԱՏ

Կը ներկայացնեն՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի բարեկամներ՝

Հռիփսիմէ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Մատլէն ՍԻՐՈՑ-ՏԱՂ, Անժելա ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հայրօ ՍԻՐՈՑ-ՏԱՂ, Կարօ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

– Մուտքը ազատ է –

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **ASTRIG** organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre **CHIRAZ**

au profit de son école

le Samedi 13 mars
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour» à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations : **01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71**

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration 17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris 13, rue du Perche, 75003 Paris

Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars**, après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն մերոց, հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին՝ 451 *Թուին «Վասն Հաւատոյ եւ վասն Հայրենեաց» :*

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ պիտի մատուցուի :

ԾԱՆՕԹ. – Կը յիշեցնենք ի նկատառութիւն բոլորին թէ, Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ – զինուորական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ – այսօր Վարդանանց տօնին, ինչպէս Ծննդեան տօնին եւ Ապրիլ 24-ին իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն :

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին :

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10–ին Ներկայութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յաւուր պատշաճի կը քարոզէ Նիսի Հոգեւոր Հովիւ՝
ՎԱՉԷ ՔՀՆՅ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

CHAVILLE

«Promenade dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը) :

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12-13 տող) մնացեալին :

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան :

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19
JEUDI
19 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·884 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·884

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

Ի՛ՆՉՊԷՍ Կ՚ԱՒԱՐՏԻ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Եւրոպական Խորհրդարանին կովկասեան հարցերու զեկուցաբեր Փ. Կարթոն հարցազրոյցի մը ուշագրաւ արտայայտութիւններ ունեցած է Ղարաբաղի հարցին լուծումին առնչութեամբ. ըսած է թէ երկու կողմին նախագահներն ալ, թէ՛ Ռ. Քոչարեանը, թէ՛ Ի. Ալիեւը պէտք ունին մղիչ ուժի մը եւ միջազգային հանրութիւնը կրնայ այդ դերը կատարել, երկուքը մղելով դէպի խաղաղութիւն:

Խօսելով Ղարաբաղի վէճին հեռանկարներուն մասին, Փ. Կարթոն ըսած է թէ նուազագոյն բան է փոխադարձ զիջումներու կարելիութիւնը: Լեռնային Ղարաբաղը միջազգային հանրութեան կողմէ չի ճանչցուիր ՄԱԿ-ի մէջ որպէս անկախ պետութիւն: Թէեւ, ըսած է, ատիկա իրենց համար այնքան ալ կարեւոր չէ, ինչպէս նշած է հանդիպումի մը ԼՂՀ նախագահը Ա. Ղուկասեան: Բայց, Ղարաբաղցիները երբեք չեն համաձայնիր վերադառնալ Բաքուի ենթակայութեան:

Ինչ կը վերաբերի ազրպէջանական կողմին, Փ. Կարթոնի տպաւորութիւնը այն է որ անոնք իսկապէս այլեւս չեն փափաքիր ղեկավարել Ղարաբաղի Հայերը: «Ազրպէջանցիները կը գիտակցին թէ այդ բոլորը կորսուած են» ըսած է եւրոպացի դիւանագէտը:

ՍԱՀՄԱՆԸ ՉԻ ԲԱՑՈՒԻՐ ՄԻՆՉԵՒ…

Ռուսական թերթի մը տուած հարցազրոյցին ընթացքին Ազրպէջանի Անգարայի դեսպանը Մ. Ալիեւ խօսած է Կարս – Թիֆլիս երկաթուղիին շինարարութեան մասին ու նիւթ ըրած Թուրքիոյ կողմէ Հայաստանի սահմանը բանալու խնդիրը: Ան ըսած է թէ նշուած երկաթուղիին համար հարկաւոր մօտ 500 միլիոն տոլարը անհասանելի գումար չէ, մանաւանդ որ այդ երկաթուղին ոչ միայն կարեւոր է Թուրքիոյ, Վրաստանի, Ազրպէջանի ու կարգ մը այլ երկիրներու համար, այլեւ մէկ մասը կը կազմէ Մետաքսի Ճամբուն: Նման ծրագրի հեռանկարին առջեւ, ըստ դեսպանին, Հայաստան պէտք է դրական քայլեր առնէ: Ակնարկելով Կարս – Գիւմրի գոյութիւն ունեցող երկաթուղիին, ան ըսած է թէ եթէ Հայերը որեւէ ձեւով ընդառաջելու տրամադրութիւն յայտնէին, Թուրքերը կը բանային այդ գիծը, բայց «սահմանը չի բացուիր մինչեւ որ Հայաստան չգործադրէ Անգարայի պայմանները»: Ազրպէջանցի դեսպանը յիշեցուցած է այդ պայմաններն ալ, հիմնուելով Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլի յայտարարութեան վրայ. Հայաստան պարտի քաշուիլ ազրպէջանական գրաւեալ տարածքներէն, հրաժարի ցեղասպանութեան մասին յայտարարութիւններ ընելէ եւ դրացի երկիրներու առընչուած հողային իր նկրտումներէն: Դեսպանը վերջնագիրով մը աւարտած է խօսքը. «եթէ Հայաստան գոհացում չտայ դրացիներուն այս պահանջներուն, ուշ կամ կանուխ ամբողջ կովկասեան շրջանի համագործակցութեան հարցը կը լուծուի, առանց անոր մասնակցութեան»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՕՆԻՆ ՎՏԱՆԳԸ ԸՍՏ Ի. ԱԼԻԵՒԻ

Լրագրողներու հետ զրոյցի մը, Փետր. 16-ին, Ազրպէջանի նախագահը Ի. Ալիեւ ըսած է թէ Վրաստանի իրադարձութիւնները ցոյց կու տան որ այդ երկրին եւս կը սպառնայ հայկական անջատողականութիւնը: Ան չէ յստակացուցած թէ ինչի՛ մասին է խօսքը երբ կ՚ըսէ «Վրաստանի իրադարձութիւնները»: Նշելով թէ երկու երկիրները ունին նոյն խնդիրները, երկուքին մէջ ալ խախտած է երկրին տարածքային ամբողջականութիւնը, եզրակացուցած է. «այդ բոլորը մեզ իրարու կը մօտեցնեն»: Աւելցուցած է թէ Վրաստանի անցքերը եւս ցոյց կու տան թէ շրջանին համար որքան վտանգաւոր է հայկական գործօնը:

ՌԱԶՄԱԿԱՅԱՆԸ ԿԸ ՅԱՐԳԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսական «Նեզաւիսիմայա կազեթա»ն Փետրուար 13-ին գրած է թէ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան Մոսկուայի մէջ փորձած է ռուսական իշխանութիւններէն աջակցութիւն ապահովել, Հայաստանի քաղաքական կացութեան սուր բնոյթ առնելու պարագային: Հիմնուելով իր երկրին Արտաքին գործերու նախարարութեան մէկ աղբիւրին, թերթը աւելցուցած է թէ աջակցութիւնը կը վերաբերի Գիւմրիի ռուսական ռազմակայանին օգտագործումին:

Ռուսական «Նովոստի» գործակալութիւնը հերքած է ըսուածը, նման հրապարակումի սադրիչ բնոյթ վերագրելով: Յիշեցուցած է ռազմակայանին վերաբերեալ հայեւռուսական պայմանագիրը ուր յստակօրէն ըսուած է. «Ռուսական ռազմակայանը, անոր անձնակազմը, նաեւ անոնց ընտանիքի անդամները կը յարգեն Հայաստանի գերիշխանութիւնը եւ չեն միջամտեր երկրին ներքին հարցերուն»:

ԼՂՀ

ԱՐԹԻՒՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ՈԳԵԿՈՉՈՒԱԾ

Փետրուար 16-ին ԼՂՀ Ազգային ժողովին մէջ հանդիսաւոր կերպով նշուած է Ղարաբաղի շարժման գործօն մասնակիցներէն, Գերագոյն Խորհուրդի Ա. նախագահ Ա. Մկրտչեանի 45-րդ տարեդարձը: Ներկայ գտնուած են երեսփոխաններ, լրասփիւռներու ներկայացուցիչներ, գործակիցներ: Նիստը վարած է Ազգային Ժողովի նախագահը Օլեգ Եսայեան: Ան բացման խօսքին մէջ գծելով Ա. Մկրտչեանի մարդու, ազգային ու քաղաքական գործիչի տիպարը, ափսոսանքով անդրադարձած է անժամանակ եւ ողբերգական մահուան (1992 Ապրիլ 14): Ելոյթ ունեցած են Ազգային Ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Վ. Աթանէսեան, Հ.Յ.Դ. խմբակցութեան նախագահ Վ. Բալայեան: Նիստին ներկաները յետոյ այցելած են Ստեփանակերտի յուշահամալիրը, ծաղիկ զետեղած ու յարգանքի տուրք մատուցանած անոր յիշատակին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ, ՊԼԷՐ ԵՒ ՇՐԷՕՏԷՐ Փետր. 18-ին հաւաքուած են Պէրլին, պատրաստելու համար Եւրոպայի ապագան 25 անդամներով, Մայիս Մէկէն: Այս վեհաժողովը բաւական խրտչեցուցած է եւրոպացի իրենց ընկերակիցները, որոնց վախն այն է որ իրենց կը պարտադրուին որոշումներ: Իրականին մէջ, ժողովին բուն օրակարգն է զարկ տալ տնտեսական եւ ընկերային բարենորոգումներու, որոնք կ՚երաշխաւորեն աճը: Հակառակ իրենց ջանքերուն, երեք ղեկավարները չեն կրցած հանդարտեցնել այլ անդամներու մտահոգութիւնները: Առաջին բարկացողը եղած է Պէրլուսքոնի, բայց, առանձին չէ:

ՖՐԱՆՍԱ տրամադիր կը թուի միջամտելու Հայիթիի ծանր տագնապին եւ Արտաքին նախարարն ալ արտայայտուած է այդ ուղղութեամբ միջազգային ուժ մը ղրկելու համար, բայց ԱՄՆ դէմ են: Նախագահ Արիսթիտ որեւէ տրամադրութիւն չունի քաշուելու եւ Փետր. 17-

(Շար.-ը Դ. էջ)

ՊՈԼԻՍ

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՆԵՂՈՒԹԻՒՆԸ

«Մարմարա» (Փետրուար 17) արձագանգելով Թուրք մամուլին, կը գրէ թէ հայկական եկեղեցիները դէմ յանդիման են տնտեսական նոր նեղութեան մը. Ելեկտրական վարչութիւնը սկսած է տաճարներու մէջ գործածուած հոսանքին փոխարժէքը պահանջել, մինչդեռ մինչեւ այսօր եկեղեցիները զերծ էին այդ վճարումէն: Կը վճարէին միայն եկեղեցիէն դուրս գործածուածին գինը:

Ճիշդ է որ եկեղեցիներէն առաջ նոյն պահանջը ներկայացուած է մզկիթներուն, բայց հայ համայնքին համար ծանրակշիռը այն է որ ներկայացուած հաշուեցոյցը Պոլսոյ բոլոր եկեղեցիներուն համար աւելի քան 100 հազար տոլարի կը հասնի, ինչ որ աստղաբաշխական գումար կը նկատուի:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 18)

ՀՅԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ ԱՒԱՐՏԱԾ

Փետրուար 17-ին աւարտած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 29-րդ Ընդհանուր ժողովը: Տեղի ունեցած է նոր Բիւրոյի ընտրութիւն: Ան կը գործէ յառաջիկայ չորս տարուան ընթացքին: Բիւրոյի անդամ ընտրուած են Հրանդ Մարգարեան, Կարօ Արմէնեան, Վահան Յովհաննիսեան, Վիգէն Ա. Յովսէփեան, Ալպէր Աճէմեան, Մարիօ Նալպանտեան, Յակոբ Տէր – Խաչատրեան, Վիգէն Բաղումեան, Մկրտիչ Մկրտչեան:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆ

Խոր ցաւով կը հաղորդենք հին «յառաջական»ներէն, ինչպէս տանիքին մկրտուած էին «Յառաջ»ի անմիջական շրջանակի ամէնէն հաւատարիմները, Ներսէս Տակառեանի մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 17-ի առաւօտուն, փարիզեան Սէն – Միշէլ հիւանդանոցը, ուր փոխադրուած էր Փետրուար 9-ին, իր մեծ քրոջ՝ Վարդուհի Շիրինեանի մահէն հազիւ քանի մը օր յետոյ:

Ծնած էր Իզմիր 1915, Դեկտ. 14-ին եւ այրի մօրը ու քոյրերուն հետ, անցած էր Յունաստան, ուր աշակերտած էր Գէորգ Կաւալֆեանցի: 30-ական թուականներուն ընտանեօք հաստատուած էին Փարիզ, ուր առաջին օրերէն իր մասնակցութիւնը բերած էր ազգային թէ կուսակցական կեանքին:

Կանուխէն մտած էր Հ. Յ. Դ. շարքերը, անդամակցած Պանթէօնի երբեմնի «Արծիւ» ենթակոմիտէին, ապա բազմիցս ընտրուած էր Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ: Այսօր, քիչ են իր սերնդակիցները, որպէսզի յիշեն թէ ի՛նչ կենսական աշխատանք տարած է մանաւանդ Ազատագրութեան վաղորդայնին, երբ իր դիմումներուն շնորհիւ, յաջողած էր օրինական բնոյթ ապահովել Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Ամբողջ անցեալ մըն է որ կը թաղուի այսօր, իրեն հետ: Անցեալի մէկ կարեւոր շրջանը Հ. Յ. Դաշնակցութեան ու նաեւ որոշ մէկ անցեալը «Յառաջ»ին, որու հիմնադիրին հետ իր կապերը եղած են այնքան սերտ, ջերմ եւ մտերիմ:

Հանգստեան կոչուելէն ետք մանաւանդ, երբ այլեւս փակուած էր պատրաստ հագուստի իր աշխատանոցը (Փարի – Մոտերն) եւ մինչեւ վերջին տարիները ամէնօրեայ իր ներկայութեամբ «Յառաջ»ի խմբագրատունը, կարելին կ՚ընէր օժանդակելու համար օրուան սեւ աշխատանքին, փորձերուն հետեւելով թէ այլ ձեւով: Անցեալին, մասնաւորաբար Շաւարշի օրով, աշխատակցած է «Յառաջ»ին, Մեղու ծածկանունով թէ Ներսէս ստորագրութեամբ: Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբի վարչութեան նախագահ եղած է դեռ Պարթեւեանի եւ Գուրգէն Ալեմշահի օրերուն:

Մշոյ աշխարհի զաւակ, Ներսէս Տակառեան, մինչեւ վերջին տարիները, նախքան իր առողջութեան օրէ օր քայքայուիլը, եղած է գործօն անդամներէն գաղութի մը, մանաւանդ անոր երբեմնի կենսունակ շրջանին, միշտ ներկայ պատասխանելով, երբ հարկ ըլլար իր օժանդակութիւնը որեւէ խնդրի առթիւ: Ներսէսը կը պատկանէր Ֆրանսահայ այն սերունդին, որ գաղութի մը կազմաւորման սատարած է կուսակցական թէ ազգային դաշտի վրայ: Նուիրեալ անձ մը, որ տասնամեակներ ծառայած է իր գաղափարականին:

Մեր ցաւակցութիւնները իր վշտաբեկ քրոջ՝ Ռոզային, որ 10 օրուան ընթացքին կորսնցուց թէ՛ քոյրը, թէ եղբայրը, ինչպէս նաեւ Մուրատեան եւ Հարբութլեան ընտանիքներուն եւ Սաթենիկ Ձիրէնկիւլեանի:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԽՈԿՈՒՄՆԵՐ՝ ԼՍՈՒՄՆԵՐԻՑ ՅԵՏՈՅ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ»). –

Փոքրիկ, սեղմ, կարճախօս նամակներ՝ մի քանիսը համակարգիչով, միւսները ձեռագրով շարադրուած, հասել են Պոլսից եւ պատիւ արել ինձ՝ գրասեղանս զարդարելով:

Այս նամակների լուռ տողերի արանքից ինձ հասնող ձայները, կամայ - ակամայ, լռութեանս մէջ վերարթնացնում են ուրիշ ձայներ եւս: Եւ ուղեղիս ու սրտիս մէջ նորից ու նորից սկսում են մօտ ու հեռու փոխասացութիւնները, որ այս պարագային ունին միայն սկիզբ և շարունակութիւն: Իսկ վերջ՝ տակաւին ո՛չ ...
"... Մեր բոլորի փափաքն է մայրենի լեզուին ուղիղ ու ճշգրիտ ուսուցումը":

Այս մէջբերումը Մխիթարեան Վարժարանի Տնօրէնութեան եւ Ուսուցչաց Կազմի նամակից է:

Ահա մի ուրիշ մէջբերում ուրիշ մի նամակից.

"Մեզի համար որքան սրտապնդիչ է Հայաստանի մէջ ունենալ դասական ուղղագրութեան պաշտպաններ: Մենք այն յոյսն ունինք թէ ժամանակի ընթացքին երբ Հայաստանի ակադեմիականներու մօտ ալ, հանրային կարծիքին մօտ ալ ընդունելի դառնայ Մեսրոպեան ուղղագրութեան դարձի պարագան, հարցը պիտի լուծուի արդէն":

Սա գրուած է «Յանուն Վարչութեան Ուսուցչաց Հիմնարկի», *ձեռամբ պատուարժան Ամենադպիր Արամ Գամպուրեանի:*

«Մէկ ազգ՝ մէկ ուղղագրութիւն» կարգախօսը, դասական ուղղագրութեան միասնականացման գաղափարը պաշտպանող իմաստալի ու լաւատեսական հաւաստիացումներ են նաեւ Գարակէօզեան վարժարանից, ինչպէս եւ անհատ անձանցից եկած նամակները:

Վերը ես օգտագործեցի Փոխասացութիւններ *բառը եւ, յանկարծ, մէջս ներքին մի ձայն ընդվզեց՝ յուշելով, թէ աւանդական եւ կանոնիկ փոխասացութիւնները մէկը միւսին լրացնող, մէկը միւսին հաստատող բովանդակութիւն ունեն: Որքանո՞վ է յարմար այդ բառով որակել այն խօսքերն ու ելոյթները, որ դու, ո՛վ բանաստեղծ, ի նկատի ունես, եւ որոնք այս պահին արձագանգում են քո մտքի մէջ: Չէ՞ որ քո ակնարկած ձայները տարաբնոյթ, մեծ մասամբ իրարամերժ ու հակասական են: Ե՛կ եւ նրանց համար մի ուրիշ՝ պատշաճ բառ գտիր...*

Ընդվզող ձայնը համոզիչ է թւում, բայց ես, խոստովանում եմ, հեռուից եկած այս նամակներից եւ ինձ շատ մօտիկ հանդրուաններից բարձրացող ձայների համար միանշանակ մի բնորոշում գտնել դժուարանում եմ: Աւաղ, պիտի առաջ ընթանամ՝ առանց այդպիսի բնորոշման: Յուսով եմ, ընթերցողն ինձ կը հասկանայ:

Ահա՛ շաբաթներ առաջ, մի պաշտօնական յարկի տակ հնչած եւ մէջս տակաւին կրկնուող ձայներից մէկ – երկուսը՝ գրեթէ բառացի.

– «Համարեա հարիւր տարուայ վաղեմութիւն ունեցող նոր ուղղագրութեամբ, անցած տասնամեակների ընթացքում ըստեղծուել է հսկայական գրականութիւն: Ստեղծուել են համաժողովրդական ճանաչում ձեռք բերած բազմաթիւ գեղարուեստական գործեր, ստեղծուել է մի ամբողջ մշակոյթ: Ինչպէ՞ս կարելի է այսօր վեր կենալ եւ այդ ուղղագրութիւնից հրաժարուելու կոչեր անել: Չի՛ կարելի: Պէտք է հասկանալ, որ ներկայիս ուղղագրութիւնը ազգային արժէք է եւ պէտք է պահպանուի՛»...

Նշածս պաշտօնական յարկը երկրիս բարձրագոյն օրէնսդիր մարմինն՝ Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողովի նիստերի դահլիճն է: Արտայայտուած միտքը մէջբերուած է մեր համալսարանական մի տօքթոր – փրոֆեսորի բանաւոր ելոյթից: Այդ ելոյթը անցեալ Դեկտեմբեր ամսուայ 9-ին էր, Խորհրդարանական լսումների ժամանակ: Գրականութեան, գիտութեան, մանկավարժութեան եւ այլ ասպարէզների աւելի քան հինգ հարիւր ներկայացուցիչներ հրաւիրուել եւ մասնակցում էին Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուի մասին Օրէնքի կիրառման եւ Հայոց լեզուի անաղարտ պահպանման հարցերի վերաբերեալ Ազգային Ժողովի կազմակերպած վերոյիշեալ լսումներին:

Եւ հսկայական դահլիճը լսեց արդի ուղղագրութեան գովքն անող տօքթոր – փրոֆեսորի հռետորական խօսքերը, լռեց եւ... չզարմացաւ: Չէր զարմացել նաեւ նրանից առաջ, Լսումների սկզբում, երբ մի ուրիշ հռետոր՝ Լեզուի Պետական տեսչութեան Հայերէնի Բարձրագոյն Խորհրդի նախագահը, որը համարւում է Հանրապետութեան թիւ մէկ լեզուաբան ակադեմիկոսը, իր ելոյթում ասաց, թէ Հանրապետութեան Լեզուի մասին օրէնքում անհրաժեշտ է փոփոխութիւն կատարել այն հաշուով, որպէսզի թոյլատրուի, որ արեւելահայերէնը եւ արեւմտահայերէնը "ունենան իրենց ուղղագրութիւնը՝ զուգահեռաբար"... *Ակադեմիկոսի ասածով, դա կը նպաստի, որպէսզի* "արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը, որպէս արդէն կազմաւորուած գրական լեզուներ, չհեռանան իրարից"...

Բնաւ չէի կամենայ, որ դոյզն ինչ հիասթափութիւն ապրէին սեղանիս բազմած նամակների հեղինակները: Նրանք ըՍփիւռքի անձուկ միջավայրում տանում են իրենց խաչը՝ սերունդներ կրթելով ու սնուցանելով մայրենիի անաղարտ կաթով, երազելով այն օրը, երբ "Հայաստանի ակադեմիականներուն մօտ ալ, հանրային կարծիքին մօտ ալ ընդունելի դառնայ Մեսրոպեան ուղղագրութեան դարձի պարագան" *իսկ այստեղ՝ վաղուց արդէն անկախացեալ Հայրենիքում, Լեզուի տիրակալ այրերի մտքում Ազգի ուղղագրութիւնը վերականգնելու, արդէն 82–ամեայ դարձած խեղագրութիւնից ձերբազատուելու, միասնական ազգային ուղղագրութիւնը վերահաստատելու գաղափարը տեղ չունի...*

Ընդհակառակն, ինչպէս տեսնում ենք, ըստ էութեան՝ ներկայիս խեղագրութեան հիմքերն ամրապնդելու նպատակով, ասպարէզ է մղւում աներեւակայելի մի առաջարկ՝ Հայաստանում իրար զուգահեռ կիրառել երկու ուղղագրութիւն, մէկը արեւելահայերէնի, միւսը՝ արեւմտահայերէնի համար... Եւ որպէսզի այս տարբերակը քիչ թէ շատ տարօրինակ չթուայ, այն ներկայացնում է, իբրեւ միակ միջոց, որպէսզի այս երկու լեզուները «չհեռանան իրարից»...

Ուրեմն, բանից դուրս է գալիս, Հայոց Լեզուի տունը քանդած, բազմահազարամեայ հայերէնի արմատները խարխլած, հայերէն բառերը կերպափոխած, այլակերպած, իմաստազրկած ու խեղած, Ազգը երկու տարբեր լեզուամտածողութեան, երկու տարբեր մշակոյթի բաժանած, ժողովրդին իր հարազատ մայրենիից օտարած խորհրդային ուղղագրութիւնը՝ ոչ աւելի, ոչ պակաս՝ «ազգային արժէք է», *մի այնպիսի չնաշխարհիկ արժէք, որ միայն ու միայն նրա պահպանումով է հնարաւոր պահպանել արեւելահայ եւ արեւմտահայ լեզուների* «իրարից չհեռանալը»...

Այս աներեւակայելի դատողութիւնների հեղինակներին կ'ուզէինք հարցնել.

ա) պարոնա՛յք, սրանից 82 *տարիներ առաջ, այսինքն նախքան Հայաստանին խորհրդային ուղղագրութեան պարտադրութիւնը, արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը ինչո՞ւ իրարից չէին հեռանում,*

բ) եթէ այսօր դուք տեսնում էք, որ այս երկու լեզուները հեռացել կամ հեռանում են իրարից, եւ իբրեւ այդ հեռացումը կանխելու միջոց առաջարկում էք Հայաստանում թոյլատրել դասական ուղղագրութեան օգտագործում՝ արեւմտահայերէնի համար, մի՞թէ չէք զգում, որ դրանով, ակամայ, հաստատում էք այն ճշմարտութիւնը, որ այդ երկու լեզուների միմեանցից հեռանալու պատճառը դասական ուղղագրութեան անհարկի վերացումն է...

Ձեր առաջարկն արդարացնող ոչ մի տրամաբանական պատասխան լինել չի կարող:

Այդ պարագային ի՞նչ իմաստ ունի մթնոլորտը լցնել անհիմն, երեւակայութիւնից դուրս դատողութիւններով, անօգտակար, միայն ժամանակ վատնող առաջարկներով:

Ինչպէ՞ս կարելի է մոռանալ, որ 7 – 8 *տարի շարունակ, մինչեւ* 1998 *թուականը, Ազատանկախ Հայաստանում Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը կիրառւում էր ազատօրէն, ոչ թէ միայն արեւմտահայերէնի պարագային (այդպիսի մանկամիտ գաղափար այն ժամանակ ծագել չէր կարող), այլ ընդհանուր հայերէնի, Հայոց լեզուով Հայ մարդու խօսքը թղթին յանձնելու այն բոլոր առիթներով, երբ դա ցանկալի էր: Դա յիրաւի Լեզուի ազատ օգտագործման մի ժամանակաշրջան էր, երբ Հայոց Լեզուն անկաշկանդ կերպով ընթանում էր ինքնամաքրման, առանց երկմտելու կարելի է ասել՝ ինքնորոշման ճանապարհով: Մայր թերթի ճակատին գրուած էր «Հայաստանի Հանրապետութիւն»: Դա հայերէն էր, քանի որ գրուած էր ազգային ուղղագրութեամբ: Այդ տարիներին իշխանութեան վերին օղակներում Հայոց Լեզուին քաջագիտակ պաշտօնեաներ կային, եւ ուղղագրութեան խնդրում խորհրդային լեզուաքաղաքականութեան սիրահար լեզուաբանները այսօրուայ միահեծան իրաւունքներն ու խանդավառութիւնը չունէին..*

Արդէն մի քանի տարի է, ինչ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնման կողմնակիցների մեր հրջանակը հարց է յարուցում, որպէսզի Հանրապետութեան Նախագահը յատուկ հրամանով ուժը կորցրած համարի Հայաստանում ազգային ուղղագրութիւնը կասեցնելու մասին խորհրդային իշխանութեան նաֆթալինոտ որոշումը: Մենք առաջարկում ենք մի կարճատեւ անցման ժամանակամիջոց՝ վեց ամիս կամ մէկ տարի, որի ընթացքում հաւասարապէս կ'օգտագործուեն դասական ուղղագրութիւնը եւ գործող «ուղղագրութիւնը» մինչեւ որ հետզհետէ ասպարէզը կը մնայ մէկ համընդհանուր ազգային եւ միասնական Մաշտոցեան ուղղագրութեանը:

Լեզուի Պետական տեսչութեան կազմում հիմնուած Հայերէնի Բարձրագոյն Խորհուրդը, 1998*-ից այս կողմ, բոլոր հնարաւոր միջոցներով փորձել է խանգարել ազգային ուղղագրութեան վերականգնման գործընթացներին՝ նսեմացնելով, անտեսելով թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Սփիւռքի հասարակական կազմակերպութիւնների եւ անհատների հանդէս բերած արդարացի հարցադրումները, գիտական հիմնաւորումները, նախաձեռնութիւններն ու առաջարկները...*

Սակայն Խորհրդային կայսրութեան երբեմնի ամենազօր թաղանթը այլեւս չի գործում, եւ մեր ազգային կեանքի մեծ ու փոքր բոլոր անիւները պտտւում են ազգային կեանքին համընթաց: Խորհրդային ուղղագրութեան յամառ պաշտպանները դա չզգալ կամ չնկատել չեն կարող: Ուստի բնական է, որ ամէն ճիգ գործադրում են, որպէսզի հնարաւորին չափով դանդաղեցնեն խորհրդային խեղագրութեան նահանջը, որքան կարող են՝ երկարաձգեն նրա անփառունակ գոյութիւնը:

Սողոմոն Իմաստուն լինելու կարիք չկայ՝ հասկանալու համար, որ դրանք այլեւս անզօր ճիգեր են, ճիգեր, որ դրսեւորւում են սրտացաւութեան եւ գիտականութեան ծխածածկոյթով, հաշուի չառնելով, որ ծուխը երկար մնալ չի կարող, եւ ի վերջոյ ամէն բան երեւալու է այնպէս, ինչպէս կայ:

Եկէք մի պահ լարենք մեր երեւակայութիւնը եւ պատկերացնենք աներեւակայելին ու անպատկերացնելին՝ ուղղագրութեան եւ խեղագրութեան «զուգահեռ կիրառումը» *ըստ արուած առաջարկի, այսինքն՝ ազգային ուղղագրութիւն միայն արեւմտահայերէնի համար: Ասենք թէ միեւնոյն դասագրքում զետեղուած են, դիցուք, Միսաք Մեծարենցի, Վահան Թէքէեանի, Զարեհ Որբունիի եւ Մուշեղ Իշխանի բանաստեղծութիւնները դասական ուղղագրութեամբ, Վահան Տէրեանի, Աւետիք Իսահակեանի, Յովհաննէս Շիրազի եւ Պարոյր Սեւակի բանաստեղծութիւնները խորհրդային խեղագրութեամբ: Դուք պատկերացնո՞ւմ էք հայաստանցի աշակերտի վիճակը: Դեռ ոչի՛նչ, որ նա պիտի միայն կարդայ եւ կամ արտասանի այդ ստեղծագործութիւնները: Բայց ահա նրան յանձնարարւում է գրել շարադրութիւն՝ նիւթ ունենալով այդ հեղինակների գործերը: Ի՞նչ անի աշակերտը, ինչպէ՞ս մտածի, թէ այս կամ այն հեղինակից մէջբերածը ի՞նչ ուղղագրութեամբ է գրելու...*

Աշակերտը, եթէ մինչեւ անգամ համակարգչային ընդունակութիւններ էլ ունենայ, տարբեր Հայ հեղինակների համար նրանց համապատասխան ուղղագրութիւն մտապահել չի կարող:

Եւ պարտաւոր էլ չէ՛ այդպիսի անմտութեան վրայ ուղեղ չարչրկել:

Իր հերթին, ոչ մի ուսուցիչ ոչ մի աշակերտի, ոչ մի դասախօս ոչ մի ուսանողի իրաւունք չունի պարտադրել երկու տարբեր ուղղագրութիւն՝ միեւնոյն ազգի լեզուով ստեղծագործած հեղինակների համար:

Հասկանալի է, որ ինչը թոյլատրելի չէ աշակերտի եւ ուսանողի պարագային, թոյլատրելի չէ մեծահասակների պարագային նմանապէս:

Աշխարհում չկայ որեւէ երկիր, որտեղ նոյն ազգին պարտադրուի զուգահեռաբար գործող երկու ուղղագրութիւն՝ միեւնոյն լեզուի տարբեր ճիւղերի համար:

Առանց այն էլ, մենք երկրագնդի միակ երկիրն ենք, որ ունենք երկու ուղղագրութիւն, մէկը՝ բնականը՝ Հայրենիքից դուրս գտնուողների, միւսը՝ խորհրդային իրաւակարգի կողմից պարտադրուածը՝ Հայրենիքում բնակուողների համար:

Եւ հիմա, այս անբնական, ողբերգականօրէն ծիծաղելի եւ ծիծաղելիօրէն ողբերգական կացութիւնը խելամտօրէն կարգաւորելու փոխարէն, եթէ վեր կենանք եւ սահմանենք, թէ Հայրենիքում ազգային ուղղագրութիւն կիրառելը թոյլատրւում է միայն արեւմտահայերէնի համար, լսողն ի՞նչ կ'ասէ: Չի՞ ասի, որ խելքներս լրիւ թռցրել ենք...

Բայց ո՞վ է մեզ ստիպում հրաժարուել Աստծու կողմից մեզ առատօրէն բաշխուած այդ ամենաթանկ շնորհից՝ խելքի՛ց: Այո՛, առատօրէ՛ն բաշխուած, ինչի վառ ապացոյցն է թէկուզ միայն այսքան շատ գիտական այրերի ուրախալի առատութիւնը մեր մէջ: Թող Աստուած նրանց քաջառողջութիւն եւ երկար տարիների անփորձ գործունէութիւն պարգեւի: Թերեւս կարելի է Բարթուղիմէոս Առաքեալի տրամաբանութեամբ ասել, թէ նրանց սխալները ներելի են, քանզի, ամենայն հաւանականութեամբ, չեն գիտակցում իրենց գործելակերպի վնասակարութիւնը: Սրա կողքին կայ մի ուրիշ հանգամանք եւս. բոլոր տիտղոսներով, բոլոր փառապսակներով, բարձրաբերձ պաշտօններով զարդարուած լինելը, հաւանաբար, խանգարում է ճշմարտութիւնն ընդունելուն, երբ դա պէտք է անել ոչ այլ կերպ, քան սեփական սխալներն ընդունելու գնով...

Յամենայն դէպս, փաստը մնում է փաստ, որ խորհրդային խեղագրութեան պաշտպանների ճամբարում սկսուել է լուրջ խուճապ, ինչն ի վերջոյ պիտի աւարտուի խեղագրութեան լիակատար անհետացմամբ: Նրանց բոլոր առաջարկներն ու տեսութիւններն այլեւս ի զօրու չեն կասեցնելու ազգային ուղղագրութեան վերականգնման անհրաժեշտութիւնը, որն օր – օրի աւելի է թանձրանում բոլոր սերունդների մարդկանց գիտակցութեան մէջ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՎԱՐԴԱՆԻ ՃԱՌԸ

(ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ «ԵՐԲ ՄԵՌՆԻԼ ԳԻՏԵՆՔ» ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԷՆ)

Զինուորնե՛ր, ձեզմէ շատեր արդէն կռուի մտած են զօրավարներուն եւ սպարապետին հետ: Աստուած աւելի շատ յաղթանակ շնորհած է մեզի, որոնցմէ պիտի չխօսիմ հիմա, թէեւ ատիկա անհրաժեշտ ալ է այս բոպէին: Դուք, բոլորդ, մեծ ճակատամարտներուն մէջ ապացոյցը տուիք ձեր քաջութեան, հաւատարմութեան, մահուան հանդէպ արհամարհանքին: Ձեզմէ ո՛չ ոք մերժեց իր արիւնը, երբ ուզուեցաւ ատիկա իրմէ:

Այսօր պիտի չմեռնինք սակայն, Հայոց Սպարապետին համար: Շատ աւելի մեծ մէկն է, որ ձեր արիւնը կ՚ուզէ: Ու այդ աւելի մե՛ծը Հայոց Հայրենիքն է, սա սքանչելի երկիրը, ո՛վ իմ ազնուական զինուորներս: Այդ աւելի մեծը Հայաստանեայց Եկեղեցին է, Հաւա՛տքն է ձեր ու ձեր պապերուն: Խղճմտանքն է, պատիւն է մեր ժողովուրդին, որ սա տագնապի գիշերին կոչ կ՚ընէ ձեր ամէնուն առնութեան ու արիւնին:

Նախ՝ իմ անսահման ուրախութիւնը՝ գոհողութեան, քաջութեան, մահուան յօժար ընդառաջացող սա տեսարանին առջեւ, որ մեր բանակն է սա պահուն, բոլէ առ բոլէ գրոհի նշանին սպասող: Յետոյ, անոր միահամուռ գիտակցութիւնը՝ թէ չէ եկած այս կամ այն նախարարին փառքին համար, որուն մկրտութիւնը սա դաշտէն է, որ սկիզբ կ՚առնէ գալիք դարերուն վրայ: Հայ Հայրենիքին անդրանիկ բանակն է ասիկա: Մեզք որ այս հսկայ խանդին խառնուած ըլլայ նաեւ տրտմութեան զգացում մը: Կը խորհիմ, թէ ի՛նչ անդիմադրելի խոյանքով, մէկ կտոր մենք պիտի անցնէինք գետը, եթէ երբեք մեր դիմաց ունենայինք միայն ու միայն մեր ժառանգական թշնամին:

Բայց բախտը կ՚ուզէ ուրիշ կերպ: Մեզի դէմ սուր պիտի շարժեն մեր համարին եղբայրները: Քանի մը շաբաթ առաջ մեր կողքին, այսօր մեր դիմացը՝ դաւելով իրենց երդումին ու հաւատքին:

Դիւրին է բոլորը, բայց դժուար սուրը եղբօր սրտին ուղղելը: Վասնզի ի՛նչ է մեղքը մեր այդ եղբայրներուն, որոնք խաբուած են քանի մը փառասէր անօրէններէ: Բայց ժամանակը անցած է ա՛լ, այդ բաներուն անդրադառնալու: Սա բոպէին, պատերազմին վախճանը կը մընայ Աստուծոյ ձեռքին մէջ:

Ինչ ձեւով ալ մեր Աստուածը գայն ըլլայ տնօրինած իմ խրատս է զգոյշ ըլլալ եղբօր արիւնին առջեւ: Լուսադէմ, կը սկսի ճակատամարտը: Գիտենք, որ ուրացեալ նախարարները իրենց գունդերը համախմբած են մեր ձախ թեւին դէմ: Ուրեմն մեր այդ թեւը պիտի մնայ պաշտպանողական, չանցնելով գետը որքան ատեն, որ իր զօրավարէն հրաման չունի այդ բանը ընելու:

Զինուորը իր մեծերը մտիկ ընելով է, որ լաւագոյնս կը ծառայէ իր հայրենիքին: Ամէն բան չէ քաջութիւնը:

Ու գիտեմ, որ որքան դժնդակ է անգործ սպասել երբ ջուրէն անդին կ՚իյնան իմ եղբայրները: Բայց բանակին շահը գերազանց է, քան մեր բոլոր զգացումները: Խորհեցէք, թէ ձեր եռանդին անզուսպ վատնումը կրնայ վտանգել մեր դատը: Այն ատե՞ն: Մեռնի՛լ: Այո՛: Բայց յաղթելու ատեն, յաղթելու մէջ, յաղթելէ ետք: Ա՛յս է պատճառը, որ Արծրունին պիտի պահէ պահեստը:

Պիտի հետեւիք ձեր Սպարապետին, զօրավարներուն, որոնք ձեր առջեւէն պիտի անցնին ջուրը: Ահա՛ իմ սաղաւարտը: Ահա՛ անոր պլլուած ապառօշը: Դուք զիս պիտի տեսնէք ամբոխուած կէտերուն: Ու կ՚ըսեմ ձեզի երկու անգամ չի մեռնիր մարդ: Ո՛վ կը նահատակուի, արդէն արժանաւոր զաւակն է երկինքին: Ո՛վ կը մընայ ողջ, հալածելու թշնամին, դիմադրելու կրկին՝ դարձեալ կը ծառայէ հայրենիքին ու անոր Աստծոյն: Հայոց աշխարհին արխարանց ու առիւծ տղաքը՝ ձեզ ակնառոյց կը սպասեն, պսակ ի ձեռին, հոգիները մեր երջանիկ նախնիքներուն, երկինքին խորերէն: Ձեզի են սեւեռուած, սա բոպէին, հարիւր հազարաւոր սրտերը ձեր մայրերուն, հայրերուն, քոյրերուն, կիներուն, մանուկներուն: Ի՛նչ թանկագին աստուածայի՛ն, զարհուրե՛լի բախտ է յանձնուած ձեր բազուկներուն: Ամէն իյնող դանակ՝ փըրկուած աղջիկ մըն է անօրէնին ճիրաններէն: Ամէն նիզակ՝ մանուկ մը կ՚ազատէ ձիու սմբակներէն: Ձեր բազուկն է, որ պիտի պաշտպանէ մեծ պատիւը համայն Հայաստան աշխարհին: Պիտի արգիլէ կոտորածը, գերեվաճառ անարգուիլը մեր հարսներուն ու պարմաններուն: Ձեր զաւակները կախուած են սուրերու երախէն: Զինուորնե՛ր, ձեր մարմինները կենդանի բերդեր են ձեր քաղաքները, ամրոցները, սրբարանները պաշտպանող: Ու կը հարցնեմ. Ի՞նչ է աւելի վսեմ ու գեղեցիկ, քան ամէնուն համար պատերազմը, դարձեա՛լ պատերազմը, մի՛շտ պատերազմը: Կա՞յ աւելի թանկ զոհաբերում, քան ինչ որ հայրենեաց Աստուածը սա բոպէին կ՚ուզէ իմ բերանով ձեր բոլորէն: Յաղթել ու մեռնիլ, եթէ այդ է կամքը երկրի ու երկնի Արարչին: Ահա՛ իմ վերջին խօսքը:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՓՈՒԼԱՆ ՏՈՄՍԻ

«ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՐԲԱՊԱՏԿԵՐ»Ը ԵՒ ԵՐԳԻՉԸ ՆՈՅՆ ՑՈՒՑԱՓԵՂԿԻՆ ՄԷՋ

«Գուրիէ էնթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթը ամբողջ աշխարհի մամուլէն քաղուածքներու հաւաքածոյ մըն է: Այժմէականութիւնը քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, նոյնիսկ նորարարութիւններու էջերով տեղ կը գտնէ հոն: Վերջին շրջանին նկատելի է թրքական մամուլէն առնուած յօդուածներու պարագան:

Զանազան առիթներով, շատեր որոշ բարի նախանձով մը հարց տուած են թէ հայկական այժմէականութեան մէջ այդ շաբաթաթերթին համար հետաքրքրական բան չկա՞յ ընաւ: Եղած հազուադէպ պարագաները հոն հասած են անուղղակի ճամբով, կա՛մ թրքական, կա՛մ ռուսական մամուլին ընդմէջէն: Անգամ մըն ալ Հայաստանէն քաղաքական դէմքի մը ժողովրդավարութեան դէմ մէկ արտայայտութիւնը երեք – չորս տողով տեղ գտած էր հոն, ցնցող, մատնանշելի քաղուածքներու կարգին:

Թերթին Փետրուար 12–18–ի թիւը հայկական երկու նիւթ ունի: Երկուքն ալ հոն հասած են լիբանանեան մամուլին ճամբով. առնուած՝ «Տէյլի սթար» թերթէն: Քիչ մը զարկ տալով բարեմտութեան, կարելի է ըսել թէ երկուքով կը ներկայացուին հայկական մշակոյթին երկու յատկանշական մարդերը. երգը եւ խոհանոցը: Ճիշդ է որ երգ ըսելով պէտք չէ կարծել թէ նիւթը կը վերաբերի Սայաթ Նովայի, Կոմիտասի, կամ Ռուբէն Երեւանցիի: Նոյնն է պարագան խոհանոցին որ ոչ հարիսան է հետաքրքրութեան գտածը, ոչ ալ անուշապուրը: Բայց քանի որ «մշակոյթ» յղացքը ամբողջական իմաստով կը պարփակէ ժողովուրդի մը ստեղծագործական լման արտադրութիւնը, այդ տարրակին մէջ կը մըտնեն երգիչ Դաղան ու սուճուքն ալ...

Այս երկուքն են «Գուրիէ էնթէրնասիոնալ»ի հիւրընկալածները: Առաջինին նըկարն ալ զետեղուած է սիւնակին մէջ. կ՚ըսուի թէ երբ հարց տրուի որ «ռապիզ» երաժշտութիւնը կը սիրէ՞ք, ըրգէտ, կամ յետամնաց ընկատուելու համար պէտք է դրական պատասխանէք, անվարան աւելցնելով ալ թէ կը պաշտէք Դաղան: Այդ երգիչը կը ներկայացուի որպէս «Հայկական ժողովրդական երգին համաշխարհային կուռքը»: Անցեալ տարի Պէյրութի մէջ այնքան մեծաթիւ զանգուած մը գացեր է զինք ունկնդրելու որ Համազգային մշակութային միութիւնը զինք անմիջապէս կրկին հրաւիրեր է: Կ՚ըսուի թէ կ՚երգէ հայերէն սիրոյ երգեր ու մէկ ոճէն կ՚անցնի միւսին, հաճելի ըլլալու համար բոլոր սերունդներուն: Շաբաթաթերթին մէջբերումը կ՚աւարտի հետեւեալ տողերով. «Դաղային յաջողութիւնը նուազ կու գայ իր տաղանդէն, քան՝ կատարած ազգային սրբապատկերի դերէն»:

Շաբաթաթերթը աւելի լայն տեղ յատկացուցած է «սուճուք»ին: Պէյրութի Ս. Յարութիւն տաճարին դէմ, կ՚ըսէ թէ կայ Մուրատ Քուշքարեանի խանութը ուր կը ծախուին անոր պատրաստած երշիկները: Անոնք Պէյրութի բաւագոյններն կը նկատուին: Բաւական մանրամասնութեամբ կը նկարագրուին պատրաստութեան կերպը, բաղկացուցիչները: Հոս ալ կայ թրքականին նշումը. անոնց տարբերակը շատ կը նմանի հայկականին, երշիկի պատրաստութեան վարպետը կ՚ըսէ թէ բոլորն ալ նոյն շըրջանէն ծագում առած են, յայտնի չէ թէ ո՛վ սկսած է առաջինը:

Դաղան եւ Քուշքարեանի երշիկները վոհացում կու տա՞ն անոնց որոնք ամէն շաբաթ «Գուրիէ էնթէրնասիոնալ»ին մէջ հայկական նիւթ կը փնտռէին ու չէին գտներ: Ո՛վ գիտէ: Հաւանօրէն՝ ոչ: Մենք կը սիրենք որ մեզ ճանչնան ա՛չ այդ մակարդակով: Բայց մինչ փափաքելի մակարդակով ճանաչումը կ՚ուշանայ, պէտք է գոնէ ընդունիլ որ յանցանքը ոչ Դաղայինն է, ոչ ալ երշիկներունը:

Ա. Թ.

ԴԱՂՈՒԹԷ ԴԱՂՈՒԹ

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Հայոց Թեմի առաջնորդ ընտրուած է Խորէն Ծ. Վրդ. Տողրամաճեանը, Յունուար 31–ին գումարուած թեմական պատգամաւորական 34–րդ արտակարգ ժողովին միաձայնութեամբ: Ցարդ, Խորէն Ծ. Վրդ. կը վարէր Առաջնորդական Փոխանորդի պաշտօնը:

ՁՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Պարսիկները յայտնի էր որ, սկսած էին զզջալ մեզ աշխատանքի առած ըլլալնուն համար, այսուհանդերձ յայտնի չէին ըներ: Իրենց խորամանկ աչքերուն մէջէն կը ժպտէին մեզի: Արդէն կէսօր էր: Դադրեցանք աշխատելէ ու ապաստանեցանք տանը մօտը վարդենիներու շուքին տակ: Բեռնաւոր ու հարուստ ճիւղերը կ՚իյնային մեր ուսերուն: Կուշտ ու կուռ ճաշեցինք ու սկսանք երգել:

Կէս ժամ յետոյ արդէն մոռցած էինք գիւղատնտեսը ու իր բանտը: Երբ եւ իցէ չէինք կրնար հաւատալ, որ այդքան անարդարօրէն մեզ կրնան բանտարկել: Վահրամը սկսած էր իր եղանակներուն: Յետոյ յոգնեցաւ ու սկսաւ կատակել Աշոտին հետ: Ես կը հոտոտէի վարդերը, ու սիրտս աւելի կը լենար: Արփիկը պիտի գար այդ օրը:

Ի՜նչ փոյթս գիւղատնտեսն ու իր բանտը, երբ կուրծքս կը մեծնար ուրախութեամբ: Արփիկը գուցէ եկած էր արդէն ու այն միտքը, թէ ան ալ արդէն կը շնչէ նոյն երկինքին տակ՝ սիրտս կը լեցնէր անբացատրելի գորովով ու խանդաղատանքով: Կը գուրգուրայի վարդերը ափերուս ու այդ վայրկեանին իսկ վազել քաղաք եւ Արփիկը գտնելու մեծ ցանկութիւն մը մարմինս կը շարժէր: Բայց յիշեցի ծովեզերքի հարուստ աչքերով ու կորովի տղամարդը, եւ սիրտս զօրացաւ: Այսուհանդերձ, «Արփի՛կ Արփի՛կ», կը հծծէին շրթներս: Վարդ մը փրցուցի ու սկսայ փետտել թերթերը:

– Եկա՞ծ է, չէ՞ եկած, – կը հարցնէի մտովի, – աղուո՛ր վարդ, ը՛սէ՛ եկա՞ծ է...

Երբ վերջացան թերթերը՝ բնազդաբար նայեցայ Վահրամին աչքերուն, որ նըստած էր քիչ մը հեռուն ու կ՚երգէր քաղցրօրէն: Երգը ընդհատեց, բարձրացաւ ու եկաւ քովս եւ ականջս ի վեր, խորհրդաւոր կերպով հծծեց.

– Եկած է...

– Ինչէ՞ն գիտես, յիմա՛ր, – ըսի յուզումնաւոր ու շրթներս դողացին:

– Վարդը չըսա՞ւ, – հարցուց չարաճճի սկսաւ երգել:

Յետոյ սկսաւ խօսիլ Արփիկի գեղեցկութեան մասին: Կը խօսէր ջերմ, անոյշ, բայց եւ երկիւղած բառերով: Իր յուզումը ազնիւ էր ու մաքուր: Սիրտս կը դողդոջէր, ձեռքերս ալ: Քաշեցի վարդի ճիւղ մը եւ համբուրեցի աղուոր ու նորաբաց պսակ մը:

– Ի՛նչ գեղեցիկ են վարդերը, – հծծեցի երջանիկ:

Յանկարծ հեռաւոր ճամբէ մը լսուեցաւ ձիերու դոփիւն ու խօսակցութեան ձայն: Չեմ գիտեր՝ ինչո՞ւ անհանգստացանք բոլորս ալ ու լռեցինք: Պարսիկները ալեկոծուեցան. անշուշտ տեսած էին ձիաւորները: Երեք վայրկեան յետոյ իրենց ձիերուն սանձերէն բռնած մեր առջեւը կեցած էին չորս ձիաւոր ոստիկաններ ու ոստիկանապետ մը, որ կը խօսէր թըրքերէն: Անոր աչքերը կապոյտ էին ու չար, ձայնը խիստ: Բարձր ու ամուր հասակ ունէր ու սպառնական պեխեր: Առանց բացատրութեան հրամայեց բոլո՛րիս ալ տաքի կանգնիլ: Պարսիկները հնազանդեցան: Նայեցայ ընկերներուս դէմքերուն բոլո՛րն ալ տժգոյն էին ու կը դողային, ո՛չ թէ վախը հապա զայրոյթէ. եւ կը յամառէին նստած մնալ, թէեւ վստահ էի, որ վախը ի վերջոյ պիտի յաղթէ իրենց: Սիրտս կը զարնէր արագութեամբ: Բարկութիւնս հետզհետէ կը մեծնար ու կը զգայի, որ ամէ՛ն ծայրայեղութեան ընդունակ եմ: Ոստիկանապետը կրկին հրամայեց ոտքի ելլել ու հետեւիլ իրենց: Լրբութեամբ ու յանդգնութեամբ կը նայէր իր աչքերուն:

– Ինչո՞ւ կը նայիս այդպէս, – ըսաւ կոպտութեամբ շարժելով ուսէս ու փորձելով զիս ոտքի հանել:

– Ձգէ՛ զիս, – ըսի կատաղի, – ո՞ւր է ձերբակալման հրամանագիրդ...

Մարդը սկսաւ խնդալ միամտութեանս վրայ:

– Տղա՛ս, – ըսաւ թրքերէն, – այստեղ առանց հրամանագրի կը ձերբակալեն, – ու ժպտեցաւ հինայուած պեխերուն մէջէն չնականօրէն:

Բարկութիւնս զարկաւ դէմքիս:

– Ես քու տղադ չեմ, շուն թուրք, – ըսի վայրագ ու հողի կոշտ մը զարկի երեսին:

Աչքերը լեցան հողով ու յարձակեցաւ վրաս իր մտրակովը, բայց յաջողեցայ փախչիլ: Կը վազէի կատաղութեամբ, հեւ ի հեւ, յոգնած ու սիրտս վիրաւոր: Անգամ մը տեսնեմ Արփիկը, կ՚ըսէի միտքս, յետոյ ձերբակալեն զիս շուները: Կը ցատքէի ածուներուն վրայէն: Ոստիկաններէն երկուքը կը հետապնդեն զիս: Ցատքեցի պատը եւ ինկայ միւս կողմը: Ոտքերս ցաւեցան: «Արփի՛կ, Արփի՛կ», կը մռնչէի շրթունքներուս մէջէն ու կը վազէի: Կը վազէի արագ, բայց յուզումիս ու շփոթութեան մէջ չմտածեցի վազել քաղաքին հակառակ ուղղութեամբ, հետքս կորսնցնելու համար: Ի՞նչպէս կրնայի. կ՚երթայի Արփիկին: Տեսնէ՛ի անգամ մը զինքը:

Ոստիկանները կը ետապնդէին զիս հեռուէն, իրենց ծանր հագուստներով չէին կրնար հասնիլ ինծի: Արդէն գրեթէ հասած էին քաղաք: Ինծի կը թուէր, թէ անգամ մը գլխաւոր փողոցին մէջ այլեւս զիս պիտի չկարենան ձերբակալել: Արդարութիւնը մեր կողմը ըլլալուն հաստատ հաւատք ունէի:

(Շար. 66)

Օրիորդ Ռոզա Տակառեան,

Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Սեդա Մուրատեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ եւ Ժոէլ Հարբութլեան եւ զաւակը

ինչպէս նաեւ Տակառեան, Ֆիրճնկիւլեան, Մուրատեան եւ Հարբութլեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, մօրեղբօր, մեծ մօրեղբօր, ազգականին եւ խնամիին՝

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 17-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Փետրուար 23-ին ժամը 15-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ – Գոմիւնալ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

(Շար. Ա. էջէն)

ին անգամ մը եւս մերժեց որեւէ հրաժարական: «Կը քաշուիմ, կ'ըսէ, 2006 Փետրուար 7-ին, երբ վերջ կը գտնէ նախագահական պաշտօնիս հինգ տարուան ժամանակաշրջանը»:

ՕՐԼԻԻ ԵՒ ՌՈՒԱՍԻԻ օդանաւային հակակշռի պաշտօնատարները, Փետր. 18-ին կը շարունակէին իրենց գործադուլը, որ վերջ կը գտնէ շաբաթավերջին, բայց կը վերսկսի գալ շաբթու, նոյն վճռակամութեամբ: Օրլիի մէջ, թռիչքներու 60%-ը ջնջուած է եւ 10% Ռուասի, իբրեւ հետեւանք Աթիս–Մոնս շրջանային կեդրոնի գործադուլին, որ մատակարարն է Ֆրանսայի հիւսիսային շրջանի երթեւեկին: Բոլոր սենտիքաները համաձայն չեն շարժումին եւ առայժմ միայն Սէ. Էֆ. Տէ. Թէ.-ն եւ Սէ. Ժէ. Թէ.-նկ'ուզեն շարունակել, միւս կազմակերպութիւնները չեն մասնակցիր: Շարժումը ծագում առած է, որովհետեւ հակակշռի պաշտօնատարներու աշխատանքը պիտի կեդրոնացուէր:

ՃՈՆ ՔԷՐԻ կը շարունակէ յառաջդիմել եւ 14 նահանգներէն ետք, Փետր. 17-ին, յաղթեց նաեւ Ուիսքոնսին եւ իր վերջնական յաղթանակը որպէս թեկնածու Դեմոկրատ կուսակցութեան, օրէ օր աւելի քան հաւանական կը դառնայ: Քէրի կը վայելէ նաեւ Էտուըրտ Քենըտիի զօրակցութիւնը: Ան ըսած է «Ըրէք իրեն համար, ինչ որ ըրիք եղբօրս համար»:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ քարիւղի Եուկոս ընկերութեան գլխաւոր բաժնետէրերը Փետրուար 16-ին առաջարկած են հրաժարիլ իրենց բաժնեթուղթերէն Խոդորովսկիի ազատ արձակման փոխարէն: Այս վերջինը, Ռուսաստանի ամէնէն հարուստ անձն է, որ խումբին նախկին ղեկավարն էր: Ուրիշ մեծ բաժնետէր մը Իսրայէլ ապաստանած է այն վախով, որ կրնայ նոյն ճակատագրին ենթարկուիլ: Նեւզլին Իսրայէլէն յայտարարած է որ բաժնեթուղթերէն հրաժարիլը ոչ համաձայնութիւն է, ոչ ալ փրկագին: «Կառավարութիւնը մեզ չուզեր, կ'ըսէ, որպէս բաժնետէր, ուրեմն կ'երթանք»: Բաժնետէրերու այս խումբին բաժնեթուղթերը 14 միլիառ տոլար կը ներկայացնեն:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ նախագահը Մոշէ Քացաւ կը շարունակէ իր այցելութիւնը Փարիզ եւ Փետր. 17-ին ալ տեսակցեցաւ Ռաֆարէնի հետ, որ գովքը հիւսած էր «Իսրայէլեան մելթինկ–փոթին»: Կրկին անգամ խօսած են հակահրէութեան մասին եւ անոր դէմ պայքարելու ձեռք առնուած միջոցներուն: Քացաւ Իսրայէլ հրաւիրած է Ռաֆարէնը, ինչպէս նախորդ օրն ալ ըրած էր Շիրաքի:

ՀՐԵԱՆԵՐԸ կը շարունակեն տեղաւորուիլ Արեւելեան Երուսաղէմ եւ իրենց յառաջխաղացումը արաբական այս շրջանին մէջ, աւելի զայրոյթ կը պատճառէ: Սիլվան թաղամասին մէջ կատաղութիւնը մեծ է եւ Պաղեստինցի մը չի վարանիր մութ ապագայ մը տեսնելու. ան կ'ըսէ. «Գիտեմ թէ այս ամէնը ինչպէս կը վերջանայ: Օր մը, բոլոր Արաբները պիտի ստիպուին մեկնիլ: Երբ Հրեաներու թիւը 1000-ը անցնի, ես ալ կը մեկնիմ նախքան վտարուիլս: Ճնշումը անհանդուրժելի կը դառնայ, կարելի պիտի չըլլայ ազատօրէն շրջագայիլ մեր իսկ թաղամասին մէջ, որպէսզի Հրեաները իրենք զիրենք ապահով զգան»: Առայժմ 150 Հրեաներ կան 3500 Արաբներու մէջ:

ՇԻՐԻՆ ԷՊԱՏԻ, 2003-ի Խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակակիր, յայտարարած է Փետրուար 17-ին, որ պիտի չմասնակցի Իրանի երեսփոխանական ընտրութեան: Իր որոշումը արդարացուցած է յայտարարելով թէ բարենորոգիչ կուսակցութեան թեկնածուներու զանգուածային մերժումն է պատճառը: Միւս կողմէ, պարսիկ փաստաբանուհին ամբաստանած է Յեղափոխութեան պահապաններու Խորհուրդը, որ արգելք հանդիսացած է բոլոր բարենորոգումներուն, որոնք կրնային բարելաւել մարդկային իրաւունքները երկրին մէջ:

L'Association Nationale des Anciens Combattants et Résistants Arméniens

Le Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France

Les Autorités Françaises du Mont Valérien

Le Ministère de la Défense

vous convient à participer nombreux à la

COMMEMORATION DU 60ème ANNIVERSAIRE DE L'EXECUTION DE

Missak MANOUCHIAN

(Héros de la Résistance) ET DE SES 22 COMPAGNONS DE L'AFFICHE ROUGE

CEREMONIE NATIONALE EN L'HONNEUR DES ARMENIENS MORTS POUR LA FRANCE dans l'Armée Française et dans la Résistance 1914-1918-1920 et 1939-1945

Samedi 21 février à 15 heures

Au Mémorial de la France combattante MONT VALERIEN SURESNES

- Dépôt de gerbes;
- Discours officiels;
- Marche vers la Dalle des Fusillés;
- Lecture du poème d'Aragon;
- Minute de silence.

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

Հայ տիկին մը երախայ, տարեց, հիւանդ խնամելու, կամ տան մաքրութեան գործ կը փնտռէ:
Դիմել Տիկին Ալվարդի
Հեռաձայն. –
06. 14. 53. 94. 88

Հայ Տիկին մը որ աշխատելու արտօնութիւն ունի եւ մասնագիտութեամբ տնտեսագէտ է, գործ կը փնտռէ հայկական հաստատութեան մը մէջ:
Դիմել Տիկին Ցամիկի:
Հեռաձայն. –
06. 24. 27. 78. 06

Հայաստանցի կին մը, միջին տարիքի, աշխատանք կը փնտռէ երախայ խնամելու կամ տարեց անձ մը պահելու:
Հեռաձայնել Տիկին Անահիտին
06. 64. 91. 13. 33
06. 87. 72. 78. 44

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն մերոց, հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին՝ 451 թուին «Վասն Հաւատոյ եւ վասն Հայրենեաց»:

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ պատարագ պիտի մատուցուի:

ԾԱՆՕԹ. – Կը յիշեցնենք ի նկատառութիւն բոլորին թէ, Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը՝ – դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ – այսօր Վարդանանց տօնին, ինչպէս Ծննդեան տօնին եւ Ապրիլ 24-ին իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Տօն է Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19

Առաւօտեան ժամը 10-ին ներկայութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ ծառայող բոլոր եկեղեցականներու պատարագը կը մատուցանէ եւ յաւուր պատշաճի կը քարոզէ Նիսի հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ ՔՀՆՅ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 19,
ժամը 20.30-ին

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

«ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ»

Պետրոս ԴՈՒՐԵԱՆ, Դանիէլ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, Յովհաննէս ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, Ռուբէն ՍԵՒԱԿ, Մատթէոս ԶԱՐԻՖԵԱՆ, Վահան ՏԷՐԵԱՆ, Աւետիք ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Վահան ԹԷՔԷԵԱՆ, Համօ ՍԱՀԵԱՆ, Յովհաննէս ՇԻՐԱԶ, Պարոյր ՍԵՒԱԿ, Գէորգ ԷՄԻՆ, ԶԱՀՐԱՏ

Կը ներկայացնեն՝

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի բարեկամներ՝

Հռիփսիմէ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Մարլէն ՍԻՐՈՅ–ՏԱՂ, Անժելա ՍԱՀԱԿԵԱՆ, Հայրօ ՍԻՐՈՅ–ՏԱՂ, Կարօ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

– Մուտքը ազատ է –

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro : Cardinal Lemoine, Monge
RER : Luxembourg

CHAVILLE

«Promenade dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **ASTRIG** organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ au profit de son école

le Samedi 13 mars
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour» à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20
VENDREDI
20 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20·885 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·885

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊԷՐԼԻՆԻ ԵՐՐԵԱԿ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՏԵՂԻ ՏՈՒԱՒ ՃԱՇԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՏՈՒՐՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

Շիրաք, Շրէօտէր եւ Պլէր, Փետրուար 18-ին, առաջարկներ ներկայացուցին բարելաւելու համար Եւրոպական Միութեան տնտեսական մրցակցութիւնը: Պահանջած են որ նիւթական ճիգեր թափուին հետազօտութեան գետնի վրայ: Կ'ուզեն շարունակել ընկերային պաշտպանութեան եւ հիւանդութեան ապահովութեան սիսթեմներու բարենորոգումները, որպէսզի համապատասխանեն բնակչութեան ծերութեան: Առաջարկած են որ Պրիւքսէլի յանձնախումբին ծոցը «բարձրագոյն մատակարար» մը նշանակուի, որպէսզի տնտեսական բարենորոգումներով զբաղի:

Այս հանդիպումին առթիւ, Շիրաք կըրցաւ զիջիլ տալ Գերմանիան, որ այլեւս իր վէթօն չի դներ ճաշարանատէրերու Թէ–Վէ_Ա–ին նուազումին դէմ, ինչ որ արգելք էր որ Ֆրանսայի ճաշարանները կարենան 19·6%–էն 5·5%–ի իջեցնել այդ Թէ _ Վէ _ Ա–ն, ինչպէս խոստացած էր Շիրաք: Հարկ պիտի ըլլայ սակայն սպասել մինչեւ 2006, բայց եւ այնպէս ճաշարանատէրերը գոհ են:

Ընդհանուր ձեւով, հանդիպումին գըլխաւոր արդիւնքը եղած է երեքներու առաջարկները, ներկայացուած ութ էջնոց նամակի մը մէջ, զոր ղրկած են Եւրոպական Միութեան հերթական նախագահին Իրլանտայի: Շիրաք կոչ ըրած է Եւրոպայի որ, համախմբուի ճարտարարուեստի եւ գիտական մեծ ծրագիրներու շուրջ, Էռպիւսի օրինակով: Պլէր ալ դիտել տուած է որ, 15–երը, որոնք երկու ամիսէն 25 պիտի ըլլան, դեռ շատ ճիգեր պէտք է թափեն հասնելու համար այն նըպատակներուն, զորս նշանակած էին Լիզպոնի, 2000–ին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆԻ հիւսիս _ արեւելեան շրջանը՝ Նիշաբուր, ծծումբ եւ վառելանիւթ փոխադրող բեռնատար կառախումբ մը պայթած է, Փետրուար 18–ին եւ 48 կառքեր տապալած են: Մեռեալներու թիւը 295 էր եւ աւելի քան 400 վիրաւորներ կային: Պայթումը քարուքանդ ըրած է հինգ գիւղեր, որոնք երկաթուղիին շուրջն էին: Առաւելաբար վնասուած գիւղերն են՝ Տեհնօ, Հաշէմապատ, Ապտոլապատ: Խորասան գաւառի օգնութեան կեդրոնի մէկ պատասխանատուն յայտարարած է որ շատ մեծ տարողութիւն ունեցող աղէտ մըն է: Պայթումը պատահած է երբ բեռնատար կառախումբը կեցած էր Ապումուսլիմ կայարանը եւ սկսած է շարժիլ, հաւանաբար երկրաշարժային ցնցումներէ: Շրջանին մէջ, 3·6 ուժգնութեամբ երկրաշարժ մը զգալի եղած է (Ռիխթէրի վրայ):

ՕՐԼԻԻ օդակայանի երթեւեկը, հաւանաբար, կանոնաւոր բնոյթ առնէր Փետր· 19–ին, նախորդ օրը, համաձայնութիւն մը գոյացած ըլլալով Սէ _ Ժէ _ Թէ եւ Սէ - էՖ - Տէ _ Թէ սենտիքաներուն հետ, երբ տնօրէնութիւնը որոշեց հրաժարիլ կեդրոնացման իր ծրագրէն: Աթիս–Մոնսի շարժումը վերջ գտած ըլլալով, Ռուասի այլեւս գործադուլի մէջ չէր:

ՓԱԳԱՅԻ (Փրովանս _ Ալփ _ Գոթ տ'Ազիւր) նահանգապետը, Փետրուար 18–ին, մերժեց Ժան _ Մարի լը Փէնի թեկնածութեան վաւերացումը Մարտ 21–ի եւ 28–ի Շրջանային ընտրութեան: Լը Փէն չէ կըրցած հայթայթել հարկ եղած փաստաթուղթերը, այսինքն տուրքի վճարում տեղւոյն վրայ: Ընտրական օրինագիրքը կը ձգէ որ «ընտրելի են բոլոր քաղաքացիները որոնք, արձանագրուած են ընտրական ցանկի մը վրայ կամ անոնք, որոնք հոն չընակելով հանդերձ, արձանագրուած են ուղղակի տուրքերու վճար – ման ցանկին վրայ Յունուար 1–ին»: Լը Փէնի կը մնայ դիմել Մարսէյլի վարչական դատարանին, որու կը պատկանի վերջնական վճիռը: Նահանգապետն ալ մինչեւ Փետրուար 27 պայմանաժամ տըւած է հարկաւոր թուղթերը հայթայթելու համար եթէ կրնար:

ՓԱՐԻԶԻ համբաւաւոր Օլէմփիա Միւզիք _ Հոլը ընջեց երգիչ եւ երգիծաբան Տիէօտոնէի համերգը, որ տեղի պիտի ունենար Փետրուար 20–ին, տեղի տալով այն բազմաթիւ սպառնալիքներուն, որոնց ենթակայ էր շաբաթներէ ի վեր: Երգիչը ամբաստանուած է հակահրէութեամբ, հեռատեսիլի «Ֆրանս 3» կայանի իր մէկ ելոյթին առթիւ (Դեկտ· 3, Ֆոժիէլի յայտագիրը): Փարիզի ոստիկանապետն ալ հրաւիրած էր Օլէմփիայի տնօրէնութիւնը որ ստանձնէ իր պատասխանատուութիւնը, ինչ որ բրաւ տեղի տալով:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ, Տեղական Ազատութեանց Պատուիրակ Նախարարը, որոշած է ներկայանալ Հօ–տը–Սէն նահանգի 9–րդ գանթոնի ընտրութեան, դիմացն ունենալով կեդրոնին պատկանող հրաժարեալ մը՝ Ժան–Նոէլ Շըվրօ: Իր թեկնածութիւնը կ'արդարացնէ դիտել տալով թէ այդ գանթոնը վտանգի մէջ է, մեծամասնութիւնը 61%–էն իջած է 52%–ի, 2001–ին: Արդէն դժուար եղած է Անթոնին համայնավարներու ձեռքէն առնել, Շաթընէ–Մալապրին ալ ընկերվարականներէն, որպէսզի ձգէ որ իր ընտրաշրջանը ձեռքէ երթայ: Կը խորհի թէ Իւ–Տէ–էՖ–ի թեկնածուն պիտի կորսնցընէ: Ըստ իրեն ձախին դիմաց, կարելի չէ վստահիլ Իւ _ Տէ _ էՖ–ին: Փաթրիք Տէվէճեան այլ յայտարարութիւն մըն ալ ըրած է ինչ կը վերաբերի Ն· Սարքոզիի: Կ'ըսէ թէ եթէ Շիրաք կ'ուզէ տարհամոզել Սարքոզին որ Իւ–էՄ–Փէ–ն ձեռք չառնէ, միակ միջոցը վարչապետ նշանակելն է: Ըստ իրեն, Հանրապետութեան նախագահը իրաւեւ է:

ԱՐՑԱԽԻՆ նախարար Տ· տը Վիլփէնի հետ հարցազրոյց մը ունեցած է Ֆիկարօ (Փետր· 19), ուր ան իսկական ընկերակցութիւն մը կ'առաջարկէ Միջին–Արեւելքի հետ· պէտք է, կ'ըսէ, ամբողջական մօտեցում մը ունենալ, որ համապատասխանէ շրջանի բոլոր կնճռոտ հարցերուն:

ՀՈԼԱՆՏԱ կ'ուզէ երկրէն արտաքսել 26 հազար հոգի որոնք քաղաքական ապաստանի դիմում ըրած են: Ասոնք Հոլանտա եկած են նախքան 2001 Ապրիլ 1–ի օրէնքը գաղթի մասին: Այս օրէնքը միայն երկու դիմում կ'արտօնէ բացասական պատասխանէ մը ետք: Մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան կազմակերպութիւնը դիտել կու տայ որ Հոլանտա, այս ձեւով կը խզէ «Եւրոպայի մարդկային իրաւանց պաշտպանի իր պատմական դերը»:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ սխալ օրէ օր կը ծաւալի եւ ներկայիս բնակչութեան 1%–ը վարկուած է, հակառակ անոր որ պաշտօնական թիւերն ալ չեն համապատասխաներ իրականութեան:

ՔԷՐԻԻ մրցակիցներէն Հաուարտ Տին ալ քաշուեցաւ նախագահական թեկնածութեան պայքարէն: Միակ մրցակիցը կը մնայ Էտուարտս ինչ որ այնքան ալ անպատճառ չէ, քանի եթէ Քէրի մինակ մընար, այլեւս մրցակցութեան արշաւ ալ չէր մնար:

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՀՈԼԱՆՏ հրապարակային դիմում մը ըրած է որպէսզի վիճաբանութիւն մը տեղի ունենայ Ռաֆարէնի հետ: Մաթինեոն նկատի իսկ չէ առած նման դիմում մը:

ՊԷՐԼՈՒՍՔՈՆԻ, հակառակ վարչապետի իր հանգամանքին, յայտարարած է որ 50% տուրք վճարելը կ'արդարացնէ որ «հարկային փախուստ» կատարուի: Այս յայտարարութիւն ըրած է ձայնասփիւռի հանրային ՌԱԻ կայանէն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 18 / 19)

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՄԱՍԻՆ

Շարք մը լրատուամիջոցներու ներկայացուցիչներուն հետ Փետրուար 18–ին հանդիպում ունենալով նախագահ Ռ· Քոչարեան պատասխանած է Խորհրդարանի աշխատանքին չմասնակցելու ընդդիմութեան վերջին որոշումին առընչուած հարցումներուն: Ան ըսած է թէ իշխանափոխութիւնը, իշխանութեան ձգտումը ամբողջովին բնական կը նկատէ ընդդիմութեան մը համար, բայց այն պայմանով որ ատոնք ըլլան օրինական ճամբով: Անտեսած քայլը ան համարած է «պարտաւորութիւններէ պոյքոթ»: Ըսած է թէ եղածը փորձ է ցոյց տալու որ երկրին մէջ ներքաղաքական ճգնաժամ կայ:

Ընդդիմութեան ընթացքը իրեն վրդովում չի պատճառեր, որովհետեւ սահմանադրութենէն եւ օրէնքներէն առաջնորդուած չէ ան: Ու այդ ընթացքով ընդդիմութիւնը ինքզինք կը տկարացնէ:

Ինչ կը վերաբերի իշխանութիւնը փոխելու նպատակին, կրնայ օրինական երկու ճամբով իրականանալ· առաջինը նախագահին հրաժարիլն է, երկրորդը պաշտօնանկութիւնը: Ռ· Քոչարեան ըսած է թէ ինք հրաժարելու ոչ մէկ տրամադրութիւն ունի, իսկ պաշտօնանկութեան հոլովոյթը նշուած է Սահմանադրութեան մէջ, ընդդիմութիւնը եթէ կ'ուզէ օրինաւոր ձեւով շարժիլ, կրնայ նախաձեռնել անոր:

Խօսելով Խորհրդարանին աշխատանքին չմասնակցելու եւ հանրահաւաքներ կազմակերպելու ընդդիմութեան տրամադրութեան մասին, նախագահը ըսած է թէ ատիկա երկրին կացութիւնը կ'ապակայունացնէ, հարուած տալով տնտեսութեան: Իսկ ատիկա թիրախ կ'առնէ ամէն մէկ քաղաքացիի գրպանը եւ ոչ իշխանութիւնը: Ըսած է նաեւ թէ նախագահին պաշտօնանկութեան հարցը Եւրոպական Խորհուրդին առջեւ արծարծելու ընդդիմադիր խորհրդարանականներու նպատակայարմարին մնալու դատապարտուած է, քանի որ Սթրազպուրկի մէջ նման խնդիր չեն լուծեր:

Ռ· Քոչարեան պատասխանած է համախոհութեան մասնակից կուսակցութիւններու միջեւ կարելի տարակարծութիւններու մասին հարցումներուն, ըսած է թէ վստահ է որ համախոհութիւնը կը շարունակուի, նոյնիսկ չբացառելով որ կրնան հարցեր ըլլալ: Երեք կուսակցութիւններն ալ տարբեր են մօտեցումներով ու սեփական ծրագրերով ու այդպէս ըլլալը, կամ մասնակիցներէն մէկուն որեւէ անզգոյշ արտայայտութիւնը պէտք չէ համախոհութեան քայքայում նկատել: Այս վերջին նշումը առնչուած է Հ·Յ·Դ· ընդհանուր ժողովին հնչած արտայայտութիւններու, բայց Ռ· Քոչարեան ըսած է թէ հանդիպում ունեցած է Բիւրոյի ներկայացուցիչին հետ ու այդ մարզին մէջ որեւէ լուրջ հարց չի տեսներ:

ՀՅԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հ·Յ·Դ· 29–րդ ընդհանուր ժողովին աւարտին հրապարակուած է Յայտարարութիւն մըն ալ ուր յառաջիկայ չորս տարուան գործունէութեան հիմնական կէտերը կը շեշտուին:

Կ'առաջադրուի պետութեան ամրապնդման պայքարը շարունակել, աշխատիլ Հայաստանի ընկերային – տնտեսական կացութեան բարելաւումին, տընտեսական մենաշնորհներու եւ կաշառակերութեան վերացումին, օրէնքի գերակայութեան հաստատումին: Հ· Յ· Դ· կը շարունակէ անդուլ պայքար տանիլ Հայ Դատի հետապնդումին ուղղութեամբ, «մերժելի սադրանք» կը նկատէ Հայեւթուրք կեղծ հաշտութեան նախաձեռնութիւնները: Ընդհանուր ժողովը կը շեշտէ ցեղասպանութեան ճանաչումին, Թուրքիոյ ուրացման քաղաքականութիւնը չէզոքացնելու աշխատանքը աւելի մեծ թափով տանելու անհրաժեշտութիւնը: Անընդունելի կը գտնէ ԼՂՀ պաշտօնութեան երաշխիքներէն որեւէ զիջում:

Հ·Յ·Դ· կը սատարէ Ջաւախքի ընկերա _ տնտեսական ծանր կացութեան յաղթահարման, մշակոյթի կեանքին աշխուժացումին, կ'արձագանգէ Վրաստանի սահմանադրութեան մէջ Ջաւախքի հայութեան ինքնավարութեան ձգտումներուն:

Անհրաժեշտ կը համարուի Հայաստան _ Սփիւռք յարաբերութիւններու վերարժեւորումը, սահմանադրութեան մէջ երկքաղաքացիութեան ընդգրկումը:

Յայտարարութեան մէջ տեղ գտած է ներկայի համախոհական կառավարութեան ՀՅԴ·ի մաս կազմելու նիւթը, սակայն կ'ըսուի թէ այդ մասնակցութիւնը ինքնանպատակ չէ եւ պայմանաւորուած է համախոհութեան յուշագրին մէջ նշուած նպատակներուն եւ սկզբունքներուն իրականացումով:

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԷՆ ԵԼԱՒ

Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքը որ Փետր· 1–ին արկածի մը հետեւանքով վիրաւորուած էր Անթալիոյ շրջանը ու փոխադրուած Ս· Փրկիչ հիւանդանոցը, վերադարձած է պատրիարքարան: Բժիշկները արտօնած են որ վերադառնայ, պայմանով որ ժամանակ մը չկոխէ վիրահատուած ոտքին վրայ:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԽՈԿՈՒՄՆԵՐ՝ ԼՍՈՒՄՆԵՐԻՑ ՅԵՏՈՅ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԵՐԵՒԱՆ («Ցառաջ»). –

Բնորոշ է, որ խորհրդային ուղղագրութեան պաշտպաններից առաւել ողջամիտներն այլեւս չեն ուզում ապարդիւն ժամանակ վատնել ինքնապաշտպանական թանալէճերի վրայ եւ փորձում են անցնել նոր մարտավարութեան: Մի այդպիսի փորձի դրսեւորում է Վազգէն Գաբրիէլեանի յայտարարութիւնն այն մասին, որ ազգային ուղղագրութեան ջատագովների փաստարկումները. «եթէ անգամ ընդունելի են, ապա բարձրացուած են չափազանց ուշացումով: Ամէն ինչ արդէն իր բնական ընթացքի մէջ է, կամ դեռ ժամանակը չէ...» («Գրական թերթ», 2003 թ., Սեպտեմբեր 12–ի):

Գնահատենք յարգարժան գրականագէտի անկեղծութիւնը. նա բոլորովին չի բացառում, որ ազգային ուղղագրութեան վերականգնումը պահանջողներիս փաստարկումները կարող են լինել «անգամ ընդունելի»: Եւ, քանի որ չի բացառում, բայց եւ չի ընդունում կամ չի ուզում ընդունել, դիմում է, եթէ կարելի է այսպէս ասել՝ ժամկէտանցութեան մեկնակէտին: Ուզում է համոզել, թէ այլեւս ոչինչ անելի հնարաւոր չէ, եղածը եղած է, փաստարկները «բարձրացուած են չափազանց ուշացումով» եւ, իբրեւ թէ, «Ամէն ինչ արդէն բնական ընթացքի մէջ է...»: Այսպէս ասելով եւ դեռ վերջակէտ չդրած, կարծես թէ ինքն էլ իր ասածին չհաւատալով, Գաբրիէլեան անմիջապէս շարունակում է. «կամ դեռ ժամանակը չէ...»:

Մի կողմ թողնենք այս քաղուածքի մէջ արտայայտած հակասական մտքերը, տուեալ պահին մեզ համար կարեւորը, նախ, յօդուածագրի ոչ միանշանակ ժխտողական վերաբերմունքն է դասական ուղղագրութեան եւ նրա պաշտպանների նկատմամբ: Երկրորդ, յատկանշական է այն, որ Գաբրիէլեանը, կամայ թէ ակամայ, փաստօրէն չի բացառում Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնման անհրաժեշտութիւնը, երբ գրում է «կամ դեռ ժամանակը չէ»:

Իսկ թէ ինչի՞ ժամանակն է հիմա, եւ ինչո՞վ է, որ պիտի զբաղուենք մանաւանդ մենք՝ մտաւորականներս Գաբրիէլեանն այսպէս է պատասխանում. «աւելի լաւ է գործով զբաղուենք. ծաւալենք ու խորացնենք սփիւռքի հետ մեր հոգեւոր կապերը՝ մեր մշակոյթի բոլոր միջոցներով, պահպանենք մեր դպրոցները Հայաստանում թէ սփիւռքում, պահպանենք մեր երկու լեզուները աղաւաղումներից, սովորեցնենք մեր խօսքը (արեւելահայ թէ արեւմտահայ) մեր մանուկներին (այստեղ թէ այնտեղ) եւ այս ամէնի համար պահանջենք կառավարութիւնից նիւթական միջոցներ ու պետական տեւական հոգատարութիւն եւ հոգացողութիւն» (ընդգծումն իրենն է – Լ. Մ.):

Այս ամէնի հետ ընդհանուր առմամբ համաձայն ենք: Միայն թէ, ինչպէս նման դէպքերում ասում են, այստեղ մի «բայց» կայ...

Բայց չէ՞ որ Սփիւռքի հետ մեր հոգեւոր կապերը «ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԲՈԼՈՐ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ» ծաւալելու, խորացնելու, մեր դպրոցները, մեր երկու (ինչո՞ւ միայն երկու) լեզուները պահպանելու եւ այլնի համար, ամէն բանից առաջ անհրաժեշտ է մէկ (ընդամէնը՝ մէկ) նախապայման՝ Հայոց լեզուի միասնական ուղղագրութիւն: Այս միասնական ուղղագրութիւնն այնքան կարեւոր մի բան է, որ մինչեւ անգամ նշուած է Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուի մասին Օրէնքում: Այնտեղ սեւով սպիտակի վրայ գրուած – ամրագրուած է. «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»:

Երբ Օրէնքը միասնական ուղղագրութիւնն այսքան կարեւորում է, գրականագէտն իրաւունք ունի՞ ասելու. «ուղղագրութեան այս, կրկնում եմ՝ մի երկու ձայնաւորի ու երկհնչիւնի կամ կիսաձայնի այսպէս թէ այնպէս գրելու խնդիրը մեր միասնութեան խանգարիչ գործօններից ոչ միայն մէկը չէ, այլեւ մէկ տասներորդն էլ չէ...»:

Վազգէն Գաբրիէլեանն ի՞նչ է կարծում, հնարաւո՞ր է, օրինակ արեւելահայերէնը պահպանել աղաւաղումներից, քանի դեռ գործում է խորհրդային խեղագրութիւնը: Մեր կարծիքով, հնարաւոր չէ, քանի որ այդ խեղագրութիւնն աւելի քան ութսուն տարի շարունակ աղաւաղել ու աղաւաղում է արեւելահայերէնը՝ մեր յարգարժան տոքթոր – փրոֆէսոր ու ակադեմիկոս այրերի երջանիկ հայեացքների ներքոյ:

Թող Վազգէն Գաբրիէլեանը մտնի Հայաստանի (Հայաստանի՛, ո՛չ թէ Սփիւռքի) որեւէ դպրոց եւ աշակերտներին խնդրի ստուգաբանել ընդամէնը երկու հայերէն բառ՝ «արդէն» եւ «չուերթ» հետեւեալ պարզ ու հասարակ նախադասութիւնների մէջ՝ «Արդէն գարուն է», եւ «Օդանաւի չուերթը յետաձգուեց»:

Ոչ թէ հարիւր, այլ հարիւր անգամ հարիւր տոկոսով համոզուած ու վստահ ենք, որ ամբողջ դպրոցում հազիւ թէ մէկ աշակերտ կարողանայ ճիշդ պատասխանել: Ինչո՞ւ ենք համոզուած ու վստահ: Որովհետեւ յիշեալ երկու բառերը կը գրուեն խեղագրութեամբ, այսինքն կը գրուեն «արդեն» եւ «չվերթ»:

Գուցէ եւ գտնուեն աշակերտներ, որոնք կ'ասեն, որ «արդէն» բառի մէջ «արդ»–ը նշանակում է «այժմ», «հիմա»: Իսկ թէ ի՞նչ իմաստ ունի «են»–ը եւ բառին ի՞նչ իմաստ է տալիս, ոչ ոք չի կարողանայ ասել, քանի որ հայերէնում այդպիսի բառ, բառամասնիկ, արմատ, ածանց կամ որեւէ այլ խօսքի մաս գոյութիւն չունի: Դա մեր լեզուին խորհրդային խեղագրութեան պարտադրած կոյր ագիքներից մէկն է...

Եթէ «արդեն» բառի գոնէ մի մասը կըռահող կարող է լինել, ապա «չվերթ» բառը կը մնայ կատարեալ առեղծուած...

Մինչդեռ, եթէ խնդրոյ առարկայ երկու բառերը գրուէին իսկական հայերէնով, այսինքն մեր հարազատ, մեր արինակից ազգային, Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ՝ «արդէն» եւ «չՈՒերթ», ապա բոլոր աշակերտներն էլ դիւրութեամբ պիտի կարողանային ըմբռնել, որ «արդէ[ն]» բառի «էն»–ը բացառական հոլովի իմաստ արտայայտող վերջաւորութիւն է, իսկ «չուերթ»–ը կազմուած է երկու արմատական բառերից՝ «չու» եւ «երթ»:

Մենք բերեցինք ընդամէնը երկու բառի օրինակ: Բայց կարող ենք հարիւրներով այսպիսի օրինակներ բերել: Ի՞նչ է սա նշանակում:

Սա նշանակում է, որ ուղղագրութիւն անունը կրող խորհրդային խեղագրութիւնն ինքն է աղաւաղում արեւելահայերէնը՝ բառերը դարձնելով անճանաչելի, հետեւաբար եւ՝ անստուգաբանելի, անհասկանալի...

Ուրեմն քիչ է ասելը, որ Վազգէն Գաբրիէլեանը սխալւում է, կարծելով, թէ ուղղագրութեան եղած - չեղածն ընդամէնը «մի երկու ձայնաւորի ու երկհընչիւնի կամ կիսաձայնի այսպէս թէ այնպէս գրելու խնդիր» է: Բնա՛ւ երբեք: Ուղղագրութիւնը Լեզուի հիմնասիւնն է, Լեզուի ողնաշարը: Այն տրուած է Լեզուին ի ծնէ, ի բնէ: Եւ ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ չի կարելի փոխել որեւէ կենդանի արարածի ողնաշարը, չի կարելի փոխել նաեւ Լեզուի ուղղագրութիւնը:

Ուղղագրութիւնը «ուղիղ» բառից է: Ուղիղն ինչո՞վ պիտի փոխարինուի, որ աւելի ուղիղ լինի: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ երկու կէտերի միջեւ չի կարելի տանել մէկից աւելի ուղիղ գիծ, այնպէս էլ Ազգային Մտածողութիւն եւ Բառ կէտերի միջեւ կարող է լինել միայն մէկ ուղիղ գիծ, այսինքն Ազգը պէտք է ունենայ միայն մէկ ուղղագրութիւն:

Թերեւս կը լինեն ընթերցողներ, որոնք մեզ հարց կը տան. «Եթէ աշակերտներն այսօր դեռ չեն հասկանում այս կամ այն բառի ստուգաբանական իմաստը, մի՞թէ դա նշանակում է, թէ վաղն էլ չեն հասկանալու: Չէ՞ որ կարելի է հարցնել ուսուցիչներին, աւագներին: Այստեղ ուղղագրութիւնն ի՞նչ մեղք ունի»:

Պէտք է ասել, որ այս հարցը մենք լըսել ենք ուրիշ բառերի առիթներով եւս: Ուստի մեր պարտքն ենք համարում բացատրել եւ ասել, որ ուսուցիչների ու աւագների հնարաւոր օգնութեանն ապաւինելը բնական երեւոյթ է ոչ միայն Լեզուի, այլեւ բազում ուրիշ – ուրիշ հարցերի կապակցութեամբ: Միանգամայն պարզ է, որ աշակերտն էլ, ուսանողն էլ իրենց գիտելիքները լրացնելու են ուսուցիչների, դասախօսների, իրենցից աւագների օգնութեամբ: Եւ ինչո՞ւ միայն աշակերտներն ու ուսանողները. բոլորը, բոլոր տարիքի մարդիկ իրենց չիմացածը կարող են իմանալ իմացողից: Սակայն պէտք է նկատի ունենալ, որ, դժբախտաբար եւ մեր բոլորի կամքից անկախ, ուղղագրական հարցերի իմացութեամբ զինուած մարդկանց թիւը դնալով պակասում է: Մեր շրջապատում, այսօր, կատարելապէս գրագէտ մարդկանց թիւն աւելի քիչ է, քան էր երէկ: Վաղն աւելի քիչ կը լինի, քան այսօր: Եւ այս երեւոյթն ամենեւին կապ չունի դպրոցների, բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնների քանակի կամ մանկավարժական ինչ – ինչ խնդիրների հետ: Երեւոյթը կապուած է սերնդափոխութեան հետ, ինչը որ անխուսափելի է, առաւել գրագէտ սերունդներն իրենց տեղը զիջում են նուազ գրագէտների... Ուրեմն պատճառը եւ խնդիրների խնդիրը սերունդների գլխուն կախուած դամոկլեան սուրն է՝ խորհրդային խեղագրութիւնը, որը նրանց տանում է անգրագիտութիւնից անգրագիտութիւն:

Ուսուցիչն ինչքան էլ բարեխիղճ լինի, մէկ է, պէտք է իր աշակերտներին լեզու սովորեցնի ոչ թէ իսկական, ազգային, ճշմարիտ ուղղագրութեամբ, այլ՝ ժամանակակից, այսպէս կոչուած նոր ուղղագրութեամբ, որն ամէնքին տարել ու տանում է դէպի գրաւոր Լեզուի անգիտացում: Լեզու նշանակում է բառ: Եթէ բառը գրում ենք ու չենք հասկանում նրա իմաստը, կը նշանակի խորթանում ենք Լեզուին, հեռանում նրանից:

Աշակերտը դպրոցն աւարտում է փաստօրէն մայրենի լեզուն չիմանալով: Որեւէ ինստիտուտում կամ համալսարանում նրան դասաւանդում են լեզուի դասախօսներ, որոնք իրենց լեզուական բարձրագոյն կրթութիւնն ստացել են նոյն կեղծ ուղղագրութեան ու նրանից բխող կեղծ քերականութեան հիմքի վրայ...

Այսպէս, սերնդէսերունդ պակասելով գրագէտների թիւն ի վերջոյ չի կարող չհասնել զրոյաժամային՝ վերջ դնելով աւագներից եկող յիշողութեանը եւս... Այն ժամանակ ո՞վ պիտի կարողանայ ճանաչել ու բացատրել աշխարհի ամենահարուստ բառագանձն ունեցած Հայոց Լեզուի մեսրոպագիր բառերը... Աւաղ, դրութիւնը չեն փրկի նաեւ բառարանները, որովհետեւ դրանք նոյնպէս խեղագիր են...

Վազգէն Գաբրիէլեանն ի՞նչ է կարծում, այս հարցերով այսօր եթէ մենք՝ մտաւորականներս չզբաղուենք, այս հարցերը եթէ այսօր լուծում չստանան, վաղը՝ ո՛չ իրենց մեղքով անգրագէտ սերունդներն ինչպէ՞ս պիտի «մշակոյթի բոլոր միջոցներով» «ծաւալեն ու խորացնեն սփիւռքի հետ մեր ոգեւոր կապերը»...

Մեր կարծիքով, վաղուց ժամանակն է, որպէսզի մենք էլ, Պոլսի Մխիթարեան Վարժարանի տնօրէնութեան նամակում գրուածի նման, փափաքենք «հայերէն լեզուի ուղիղ ու ճշգրիտ ուսուցում»: Եւ այդ փափաքի ճանապարհին քաջութիւն ունենանք քննական հայեացքով անդրադառնալու խորհրդային լեզուաքաղաքականութիւնից տխուր ժառանգութիւն մընացած «ազգային արժէքներին»...

Միաժամանակ անհրաժեշտ է քննական հայեացք այն ամէնի հանդէպ, ինչն այսօր ուղղակիօրէն առնչւում է մեզ հետ՝ մեր մշակութային կենսակերպը ծաւալելու ճանապարհին: Անկեղծ լինենք եւ խոստովանենք, որ մենք, հին սովորութիւնը մեքենայաբար շարունակելով, Սփիւռքը յիշում ենք, որպէս արտաքին երեւոյթ, որպէս մի իրականութիւն, որը մեզանից դուրս է, եւ որի հետ կապը կարող է լինել յատուկ դէպքերում, յատուկ առիթներով, յատուկ ձեւերով: Մինչդեռ, գոնէ տողերիս հեղինակին այդպէ՛ս է թւում, պէտք է ճիշդ հակառակ զգացումով նայել Սփիւռքին: Պէտք է Սփիւռքն ընկալել իբրեւ մեր մէջ, մեր կողքին, մեր շուրջը գտնուող, մեզ ձուլուած երեւոյթ, իրականութիւն ու իրողութիւն: Պէտք է կարողանանք իրար հետ մտածել, պէտք է, մեզ զգանք միեւնոյն ազգային գետնի վրայ քայլողներ ու գործողներ:

Հարկա՛ւ, ուզենք – չուզենք, տարածութիւնն ու կենսապայմանները իրենցն են թելադրում: Բայց կան բաներ, որ մեր ձեռքին են, եւ դրանցից էլ կախուած են ուրիշ բաներ, որ կարեւոր են ըստ ամենայնի:

Վերցնենք, զորօրինակ, Խորհրդարանական վերջին լսումների կազմակերպման փաստը: Հայաստանի առումով այդ լըսումները նախկինից շատ աւելի ներկայացուցչական էին: Բայց եթէ հաշուի ենք առնում, որ օրակարգի հարցը վերաբերում էր Հայոց Լեզուին, ապա, կարծում ենք, պարտ էր, որ Լսումներին մասնակից լինէին ներկայացուցիչներ նաեւ Սփիւռքից: Այդ դէպքում, ի՞նչ խօսք, խորհրդային լեզուաքաղաքականութեան պարդեւած «ազգային արժէքների» պատկերն աւելի պարզ կը դառնար, եւ ընդհանուր եզրակացութիւններն ու որոշումներն էլ առաւել շահեկան կը լինէին...

Հայերէնը՝ մեր Մեծասքանչը, համազգային իրողութիւն է, որով եւ վաղուց ժամանակն է լրջօրէն անդրադառնալու այսպէս կոչուած Հայերէնի Բարձրագոյն Խորհրդին: Արդեօք, սխալուա՞ծ կը լինենք, եթէ ասենք, որ սոյն Խորհրդի ներկայիս կազմը Խորհրդի կոչմանը չի համապատասխանում:

Նախ, համազգային երեւոյթ ներկայացնող բարձրագոյն մարմինը պարտադիր կարգով պէտք է ըստ ամենայնի ներկայացուցչական լինի ամբողջ ազգի առումով: Մինչդեռ այս Խորհուրդը շատ հեռու է ներկայացուցչական լինելուց նոյնիսկ միայն Հայաստանի առումով...

Երկրորդ, Խորհուրդ ասուածը, համաձայն տարրական տրամաբանութեան, իր կազմով պէտք է լինի բազմակարծիք, որպէսզի խորհուրդ անելու, խորհրդածելու, կարծիքներ փոխանակելու եւ անկողմնակալ որոշումների հասնելու հնարաւորութիւն ապահովուի: Մինչդեռ այս Խորհուրդը տրամաբանութիւնից շատ հեռու է նաեւ այդ իմաստով: Հայերէնի Բարձրագոյն Խորհրդի անդամ են միայն ու միայն խորհրդային խեղագրութեան երդուեալ պաշտպանները...

... Իմ հայեացքը նորից է գամւում գրասեղանիս թառած նամակներին: Պոլսի Ուսուցչաց Հիմնարկի Վարչութեան նամակի շարունակութեան մէջ կարդում եմ. «Մենք լաւատես ենք եւ չենք անճարակ, որովհետեւ նման յեղաշրջում մը (ի նկատի ունեն նախորդ տողում նշած Մեսրոպեան ուղղագրութեան դարձը – Լ. Մ.), վստահ ենք թէ ժամանակի կը կարօտի»:

«Մենք լաւատես ենք»: Սրանից աւելի պերճախօս եզրայանգում կարո՞ղ է լինել Հայերէնի անաղարտ պահպանման, Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերահաստատման անհրաժեշտութեան հարցերի բոլոր եւ ամէն տեսակի խօսք ու զրոյցներից յետոյ:

Լաւատեսութիւնը մեր ազգային յատկանիշներից է ու թող միշտ լինի օրհնեալ եւ պահպանեալ:

Վստահ լինելով, թէ պիտի ճիշդ հասկացուեմ, կ'ուզէի մի կարեւոր վերապահում անել՝ պատուարժան հայրենակիցներիս «ժամանակի կը կարօտի» համոզման վերաբերեալ:

Մեսրոպեան ուղղագրութեան դարձին մինչեւ անգամ Ցոբ նահապետը 82 տարի չէր սպասի: Մենք սպասե՛լ ենք...

Բաւակա՛ն է:

ՄԻՍԱՔ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՄԱՆ 60-ԱՄԵԱԿԸ

Այս Կիրակի պիտի նշուի 60–ամեակը Միսաք Մանուշեանի խումբին գնդակահարման, որ տեղի ունեցած էր 1944 փետրուար 21–ին, Մոն – Վալերիէնի Ամրոցին մէջ։ Յիշատակի մեծարման այս հանդիսութիւնը, որ կազմակերպուած է ԷՄ – Ա – ԷՖ – ՓԷ–ի «Ֆրանսայի Հայոց Շարժում Յառաջդիմութեան Համար» – կողմէ, տեղի պիտի ունենայ Իվրիի գերեզմանատան մէջ։ Նախօրեակին՝ Շաբաթ, փետրուար 21, ժամը 15–ին, պիտի կայանայ առաջին հանդիսութիւն մը Մոն – Վալերիէնի Ամրոցին մէջ, կազմակերպութեամբ «Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Ազգային Միութեան»։

Հրապարակային այս ոգեկոչումներու շրջագծէն ներս, անցեալ Կիրակի, Փետր. 15–ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր արարողութիւն մը նախագահութեամբ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիտ Արք. Նագգաշեանի, որ իր քարոզին մէջ, ընդառաջ Վարդանանց տօնին, «խռովուած սրտով» ընդգծեց հաւատքի ու հայրենիքի համար նահատակուելու – թեան վեհ իմաստը։ Եկեղեցական այս արարողութեան կը մասնակցէին բացի հաւատացեալներէ զանազան կազմակերպութեանց անդամներն ու համակիրները։ Աչքի կը զարնէր ներկայութիւնը Մանուշեանի խումբէն վերապրողներ՝ Հանրի Գարայեանի եւ Արսէն Զաքարեանի։ Ներկայ էին նաեւ վաստակաւոր ֆրանսագիր բանաստեղծ Ռուբէն Մելիք եւ Փարիզի 11–րդ Թաղաշրջանի Քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ, քաղաքապետ Ժորժ Սարի գործակից Պր. Միշէլ Կէօթհալը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի դեսպանատան կարգ մը ներկայացուցիչներ, որոնց քիչ ետք պիտի միանար դեսպան Եդուարդ Նալպանտեան, հրապարակային արարողութեան ընթացքին, Կոմիտասի արձանին մօտ։

Եկեղեցական արարողութեան աւարտին՝ մասնակիցներու բազմութիւնը, առաջնորդուած՝ նախկին ռազմիկներու դրօշակներով, ուղղուեցաւ դէպի Գանատայի հրապարակը, ուր կը կանգնի Կոմիտասի արձանը, զուսպ ու տպաւորիչ արարողութեան մը համար։

Արձանի պատուանդանին մօտ, յաջորդաբար ծաղկեպսակներ զետեղուեցան նախկին ռազմիկներու, Հայաստանի դեսպանատան, կազմակերպիչ միութեան եւ «Ֆրանսայի Հայոց Մշակութային Միութեան» ներկայացուցիչներուն կողմէ. այնուհետեւ պահուեցաւ մէկ վայրկեանի լռութիւն մը։ Ապա խօսք առաւ Պր. Էտմոն Եանըքեան, ընդհանուր քարտուղար այս Մշակութային Միութեան, որ ամփոփ ճառով մը ընդգծեց Միսաք Մանուշեանի նահատակութեան իմաստը եւ Հայոց անսակարկ հաւատարմութիւնը հանդէպ Ֆրանսայի, եւ վճռակամութիւնը միշտ պայքարելու հայրենիքին պաշտպանութեան ի խնդիր։ Յաջորդ խօսք առնողն էր Մանուշեանի խումբէն Արսէն Զաքարեան, որ այս առթիւ կարդաց հատուած մը Մանուշեանի վերջին նամակէն, ուր ան կը հաստատէր իր անխախտ հաւատքը՝ ուշ կամ կանուխ նացի բռնատիրութեան անխուսափելի տապալման մասին։

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ ՄԻՍԱՔ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ

Միսաք Մանուշեան. (1906, Ադըեաման, Թուրքիա : 1944, Փետրուար 21, Մոն – Վալերիէն, Փարիզի մօտ)։ Բանաստեղծ, ֆրանսական դիմադրական շարժումի գործիչ Համաշխարհային Առաջին պատերազմի տարիներուն կորսնցուցած է ծնողքը։ 1920–ին ապաստանած է Լիբանան եւ ընդունուած է Ճիւնիի որբանոցը։ Հինգ տարի ետք փոխադրուած է Ֆրանսա։ 1935 – 1937 հրատարակած է «Զանգու» շաբաթաթերթը։ Գործօն մասնակցութիւն բերած է գերման գրաւման ուժերու դէմ մղուող դիմադրական կռիւներուն։ 1943 Մայիսին նշանակուած է Փարիզի եւ Շրջակայի արձակազէններու եւ փարթիզանական միջազգային ջոկատներու հրամանատար։ 1943 Նոյեմբեր 16–ին ձերբակալուած է, եւ 1944 Փետրուար 21–ին գնդակահար եղած է Փարիզի մօտ Մոն – Վալերիէնի ամրոցին մէջ։ 1946–ին Փարիզի մէջ լոյս տեսած է «Իմ Երգը» բանաստեղծութեանց հատորը, որ 1956–ին Երեւանի մէջ արժանացած է կրկնակի վերահրատարակութեան ֆրանսացի բանաստեղծ – վիպագիր Լուի Արակոնի յառաջաբանով։ Արժանացած է յետ – մահու «Պատուոյ Լեգէոն»ի շքանշանին։

Թ.

ՀՈՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆ

(1954 – 2004)

Հոլանտայի Հայոց Առաջնորդ, վախճանեալ Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան Փետրուար 16–ին Ալմէլօյի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ հողին յանձնուեցաւ վերջին օծումի ու յուղարկաւորութեան արարողութիւններէն ետք։ Մանուէլ Հայր Սուրբ թէեւ Թրքահպատակ էր, բայց կ՚անդամակցէր Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց միաբանութեան, ուստի վերջին օծման արարողութեան նախագահելու համար Հոլանտա գացած է Երուսաղէմի Միաբանութեան լուսարարապետ՝ Նուրհան Արք. Մանուկեան։ Իսկ Թուրքիոյ Պատրիարքութիւնը ներկայացնելու նպատակով Պատրիարքարանի կարգադրութեամբ Հոլանտա գացած է Կրօնական Ժողովի Ատենապետ՝ Արամ Եպիսկոպոս Աթէշեան։ Ինչպէս յայտնի է, վախճանեալ Հայր Սուրբը Իսթանպուլի մէջ ձեռնադրուած էր Շնորհք Պատրիարքի ձեռամբ։ Պատրիարքը նկատի առնելով այս հանգամանքը, նաեւ այն իրողութիւնը թէ Հայր Մանուէլ երկար տարիներ դժուարին պայմաններու մէջ ծառայած է Իսթանպուլի եկեղեցիներուն, առաջարկած էր որ Հայր Մանուէլին մարմինը Իսթանպուլ փոխադրուի, հոն կատարուի յուղարկաւորութիւնը եւ ան ալ հանգչի Շիշլիի հոգեւորականներու թաղին մէջ։ Այդ կերպով անոր յիշատակը աւելի յարատեւ կերպով կը յաւերժանայ Իսթանպուլահայութեան մօտ։ Բայց Հայր Մանուէլի ընտանեկան պարագաներն ու մերձաւորները, քանի որ իրենք Հոլանտա կը բնակէին, նախընտրեցին որ Հայր Մանուէլ թաղուի Հոլանտայի մէջ։

Երուսաղէմի Միաբանութեան կարգին, սուգի մէջ է նաեւ Հայոց Պատրիարքարանը։ Փետրուար 17–ին Ղեւոնդեան տօնի արարողութենէն վերջ Գումգաբուի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ վախճանեալ Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանի ի յիշատակ։

«ՀԱՅ ՍՓԻՒՌՔ» ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆԸ

Հայկական հանրագիտարանի խմբագրութիւնը կը հրատարակէ Սփիւռքի կեանքն ու իրականութիւնը ներկայացնող «Հայ Սփիւռք» հայագիտական հանրագիտարանը. պատրաստ կ՚ըլլայ Մարտի առաջին տասնօրեակին։ Գլխաւոր խմբագիր – տնօրէնն է Յովհաննէս Այվազեան։

Մէկ հատորնոց հանրագիտարանը կը ներկայացնէ աշխարհի շուրջ 70 երկիրներու հայկական գաղութներն ու համայնքները. այդ կարգին տեղ տրուած է նաեւ անոնց որոնք բնիկ կերպով, բնական ղաղթով այսօր այլեւս գոյութիւն չունին, կամ շատ տկարացած են։

Անջատ բաժին մը յատկացուած է տարբեր երկիրներու մէջ ներկայիս ալ գործող համասփիւռքեան շուրջ 40 կազմակերպութիւններու, կուսակցութիւններու, ինչպէս՝ Հ.Բ.Ը.Մ.–ը, ԱՄՆ–ու Հայկական Համագումարը, «Գ. Կիւլպէնկեան» հիմնարկութիւնը, Հայ Դատի յանձնաժողովը, հայ եկեղեցին, եւ այլն։

Հանրագիտարանը ունի երեք հազար տպաքանակ, կը հրատարակուի պետական պատուէրով, «Տիգրան Մեծ» հրատարակչականին տպարանէն։

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի կալան տեղի ունեցած է Փետրուար 7–ին եւ մեծ յաջողութիւն արձանագրած։ Ան նուիրուած էր Հայ Կեդրոնին եւ ՀՕՄ.–ի վարժարանի շինութեան 25–ամեակին ինչպէս նաեւ մարզամշակութային նոր համալիրի եւ ՀՕՄ.–ի երկրորդական վարժարանի շէնքի կառուցման։ Կազմակերպիչ յանձնախումբը որոշած էր հանգանակութեան ձեռնարկներէն դուրս ելլել եւ տեղւոյն նուիրատուներուն համար կազմակերպել բացառիկ երեկոյթ մը։ Պաշտօնական յայտագիրը սկսած է Պարոյր Սեւակի «Բարեւ» բանաստեղծութեան արտասանութեամբ։ Բացման խօսքը, հայերէն եւ անգլերէն կատարած են հանդիսավարները, ՀՕՄ.–ի վարժարանի շրջանաւարտներ եւ միութենական ընկեր – ընկերուհիներ։ Անոնք շնորհակալութիւն յայտնած են բոլոր ներկաներուն, նաեւ հանգանակիչ յանձնախումբին, աւելի քան 5 միլիոն տոլարի շինարարութեան հանգանակութիւնը անխոնջ նուիրումով շարունակելու համար։ Բեմ հրաւիրուած է Հայաստանի դեսպանը՝ Արա Պապեան, որ անդրադարձած է Կեդրոնին տարած կարեւոր աշխատանքին ու մանաւանդ հայ վարժարանի անփոխարինելի դերին հայապահպանման առումով։ Խօսք առած է Հ.Յ.Դ. Սողոմոն Թեհլիրեան Կոմիտէի կողմէ Վարուժան Պասմաճեան։ Ցուցադրուած է տեսերիզ մը, որ կը ներկայացնէր Թորոնթոյի գաղութի ծնունդն ու զարգացումը առաջին գաղթականներէն մինչեւ այսօր։ Թէեւ հանգանակութիւն տեղի չէ ունեցած, բայց, լուռ աճուրդէն ու տոմսերէն գոյացած է աւելի քան 75 հազար տոլար։

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Յեղափոխական երկիր է կը մտածէի, կը բացատրեմ, գլխս ազատ կ՚արձակեն ու կը վազէի։ Յոգնութիւնը կը ծալէր ծունկերս, բայց մեծ տրոփում մը կը շարժէր գլխս։ Սիրտս ամուր էր։

Հասած էի արդէն պողոտայ մը։ Յանկարծ տեսայ ձիաւոր ոստիկաններէն մէկը, որ փողոցին մէջտեղը կը սպասէր ձիու վրայ, իջաւ վար ու վազեց վրաս։ Փորձեցի դառնալ ետ, բայց հասան միւսները։ Երկար ու կատաղի դիմադրու – թենէ յետոյ ձերբակալեցին զիս ու առաջնորդեցին պահականոց, ուր էին նաեւ ընկերներս։ Կեցած էին ոտքի ու տժգոյն ու շատ երկիւղահար, բացի Վահրամէն, որուն աչքերուն բոցը կը վառէր իր բիբերը։ Ոստիկան մը մտրակ մը փակցուց կոնակիս։ Ուրիշ մը կից մը տուաւ։ Յետոյ մտրակը կրկին իջաւ ուսիս, կարծես արիւնեց. աչքերս լեցան ցաւէն ու յուզումէս, բայց սիրտս աւելի կարծրացաւ։

– Անո՞ւնդ, ըսաւ ոստիկանապետը։

Լռեցի։

– Անո՛ւնդ, – կրկնեց բարկացած։

Լռեցի յամառութեամբ։ Մտրակի նոր հարուած մը կարծես արիւնեց կոնակս։ Շրթունքներուս մէջէն կը հայհոյէի ու կը կլլէի արցունքի կաթիլներս։

– Արփի՛կ, Արփի՛կ, – կ՚ըսէի դողահար։

– Անո՛ւնդ, – գոռաց կատաղի։

– Պիտի չըսեմ, չո՛ւմ Թուրք, պոռացի վայրագ։

Մարդը վայրենութեամբ նայեցաւ աչքերուս։ Մտրակի նոր հարուած մը իջաւ կոնակիս։ Ճչացի, բայց չլացի։ Ոստիկանապետը ելաւ ոտքի եւ վայրենօրէն կեցաւ դէմս։ Կը թուի, թէ պիտի ապտակէր։ Կը նայէր կատաղութեամբ աչքերուս։ Նոյնքան ու աւելի զայրոյթով՝ ես ալ կը նայէի իր աչքերուն։ Յանկարծ իր աչքերը խաղաղեցան։ Ձեռքը դրաւ ուսիս։ Ուսս փախցուցի։ Ժպտեցաւ քաղցրութեամբ։ Այո՛, ժպտեցաւ։ Քաջ ու վեհանձն ազատ մարդու պէս։

– Քաջ ես, – մրթմրթաց պեխերուն մէջէն ու աւելցուց Թուրք չեմ, մահմետական վրացի եմ։ Ու յետոյ բարութեամբ ըսաւ. – Տե՛ս, եթէ ըրածդ ամբողջ տեղեկագրեմ, յանցանքդ կը ծանրանայ, բայց լաւ տղայ կ՚երեւիս, բան չեմ ըսեր։

Կը զգայի, որ անկեղծ է, թէեւ սիրտս չէր հաւատար։ «Վրացի է, կ՚ըսէի միտքս, աւելի՛ վատ»։

– Անո՛ւնդ, – հարցուց նորէն բարի ձայնով։

Լռեցի ու թօթվեցի ուսերս։ Հարցուց Խարբերդցիին, որ երկչոտ նայեցաւ աչքերուս, բայց պատասխանեց։ Մեզ հանեցին դուրս ու առաջնորդեցին քաղաքամէջ, Յեղափոխական Կոմիտէի շէնքը։

Կ՚անցնէինք ոստիկաններու մէջէն, տժգոյն ու կատաղի։ Ժամբորդները կը նայէին մեր աչքերուն։ Անշուշտ, կը յուզուէին նայելով մեր պզտիկ ու տմոյն դէմքերուն։ Անցանք գլխաւոր պողոտայէն։ Բազմութիւնը ու փողոցներուն ընտանութիւնը քաջալերեց զիս։ Զգացի որ ո՛չ մէկ վտանգաւոր բան կրնար պատահիլ, եթէ ոստիկանապետը չբողոքէր։

– Եթէ, կ՚ըսէր բոլո՛ր Հայերը քեզի պէս ըլլային, Թուրքերը ձեզ չէին կրնար ջարդել։ Կեցցէ՛, տղա՛ս, տղամարդ ըսածդ պէտք է քաջ ըլլայ…

Նայեցայ աչքերուն։ Կը թուէր, թէ անկեղծ էր բայց սիրտս չէր պարտուէր։ Մեր քովէն անցան զոյգ մը գեղեցիկ աղջիկներ։ Յետոյ խումբ մը եւս։ Յետոյ ուրիշ խումբ մը զուարթ ու շէնշող։

– Հա՛յ են, – փսփսաց Վահրամը ու աւելցուց, – Երուա՛նդ, Յովհաննեանցիներն են…

Աղջիկներն լռեցին ու կանգ առին։ Իրենց աղուոր եւ Հայու սեւ աչքերով կը նայէին մեզի։ Արցունքը թրջեց կոկորդս, բայց չլացի։ Կ՚ուզէի հարցնել Արփիկի մասին։ «Արփի՛կ, Արփի՛կ», կը հծծէին շրթունքներս։ Համարձակ աչքերով աղջիկ մը ռուսերէնով հարցուց ոստիկանապետին, թէ մեզ ինչո՞ւ ձերբակալած են։

– Դաշնակցականներ են, – ըսաւ մարդը կատակով ու նայեցաւ ինծի։

Աղջիկներն ալ իրենց սեւ ու անոյշ աչքերով նայեցան ինծի։ Իրենց նայուածքները նեղեցին զիս։ Կը զգայի, որ պիտի լամ։ Թօթվեցի ուսերս ու դէմքս դարձուցի անդին։ Յառաջացանք։ Աղջիկները տակաւին մեզի կը նայէին։ Յանկարծ Վահրամը պոռաց Ներսիսեանցիին անունը ու հարցուց թէ կը ճանչնա՞ն զայն։ «Այո՛» ըսին անոնք։ Խնդրեց, որ լուր տան, թէ մեզ ձերբակալած են ու տարած Յեղափոխական Կոմիտէի շէնքը։ Ես բարկացայ վրան։

(Շար. 67)

Օրիորդ Ռոզա Տակաւեան,

Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Սեդա Մուրատեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ եւ Ժոէլ Հարբութլեան եւ զաւակը

ինչպէս նաեւ Տակաւեան, Ֆիրքինկիւլեան, Մուրատեան եւ Հարբութլեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, մօրեղբօր, մեծ մօրեղբօր, ազգականին եւ խնամիին՝

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՒԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 17-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Փետրուար 23-ին ժամը 15-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ – Գոմինալ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

UGAB

Offre d'emploi

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance de Marseille cherche secrétaire à mi-temps. Compétences bureautique et bonne connaissance langue arménienne.

Ecrire :

UGAB
327, boulevard Michelet,
13009 MARSEILLE

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Մարի Մովսէսեանի իր ամուսնոյն Ժան Մովսէսեանի մահուան առթիւ, ինչպէս նաեւ Պուշուճեան, Փափազեան, Կապենց եւ Պաշայեանի ընտանիքներուն:

CHAVILLE

«Promenade dans la Venise arménienne»

Diaporama commenté par Edouard TOPALIAN

le Samedi 21 février à 20h45

Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas, 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

18e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 18րդ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■ **YEGHIA GASPARIAN**
CE QUI NOUS EST ARRIVE

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՄԵՐ ԳԼԽՈՒՆ ԵԿԱԾԸ
(1941)
Երկու Արարուած

Կիրակի, Մարտ 7, ժամը 16-ին
Dimanche 7 mars à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻԽՌՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂՑ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ԱԻԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆՑ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔի ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17-ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն ժամը 8.45-ին:
Արեւագալ ժամը 9.45-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11.45-ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17.30-ին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի
(Պուլվար Օտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La **Section ASTRIG**
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre C H I R A Z
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai

avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> Pèlerinage à Deir-Ez-Zor

> Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au **04. 91. 50. 15. 09**
— **Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.**

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

PALIMEX
Import Export
Produits Agro Alimentaires

40, rue de Provence Bât. D9
PLA 438
94619 MIN RUNGIS CEDEX

Tél. : 01 46 86 36 33
Fax : 01 46 86 04 28
sarl palimex@wanadoo.fr

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 21-22
SAMEDI - DIMANCHE
21-22 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.886 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.886

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԿԻՊՐԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄԻՆ ՓՇՈՏ ԿԷՏԵՐԸ

Նիւ – Եորքի երրեակ հանդիպումներէն ետք, Կիպրոսի մէջ կը շարունակուին կղզիին ապագային համար երկու կողմն ալ գոհացնող լուծում մը գտնելու ջանքերը։ Բանակցութիւններուն փշոտ կէտերը ամփոփուած են վեց գլուխներու տակ որոնք կը վերաբերին հողային, ապահովութեան, տնտեսութեան, հանրաքուէի ու մէկ–երկու այլ մարզերու։

Առաջին կէտը կղզիին երկմաս բնոյթին կ'առնչուի։ Թրքական կողմը կը պնդէ որ երկու անջատ ու հաւասար ներկայութիւն վաւերացուի, մինչ Յոյները կողմնակից չեն այս բնոյթին ճեչտումին։ Երկրորդ անհամաձայնութիւնը կապուած է ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղար Ք. Անանի առաջարկած քարտէսին բաժանման գիծին։ Թուրքերուն փափաքն է որ այդ գիծը ուղիղ ըլլայ, մինչդեռ Յոյները կը նախընտրեն գծուածը։ Զինուորական մարզին մէջ Թուրքիա կը փափաքի որ իր զօրախումբերը եւ երաշխաւորութիւնը մնան կղզիին համար, մինչդեռ Յոյները կ'ուզեն որ Թուրք զինուորները անյապաղ մեկնին։ Թուրքիա հարկաւոր կը նկատէ յոյն գաղթականներու թիւին նուազումը, Յոյները կը մերժեն ծրագիրէ դուրս Թուրքիայէն գաղթականներու փոխադրութիւնը։ Թրքական կողմը կը պահանջէ որ Կիպրացի Թուրքերը պաշտպանութեան տակ առնուին եւ անցքի երկարատեւ շրջան մը որոշուի. իսկ Յոյները պայման կը դնեն որ լուծումին նիւթական հարցը յստակօրէն որոշուի։

Ինչ կը վերաբերի երկու մասին մէջ կատարուելիք հանրաքուէին, Թուրքերը սխալ կը նկատեն հանրաքուէի դիմել կողմերու համաձայնութիւնը գոյանալէն առաջ. իսկ Յոյները կը նախընտրեն որ համաձայնութիւնը նախ վաւերացուի յունական, թրքական եւ բրիտանական խորհրդարաններուն կողմէ։

Ք. Անանի առաջարկած լուծումի ծրագիրը որուն հիմով կը տարուին բանակցութիւնները, կը նախատեսէ երկու համայնքով նոր պետութիւն մը. անոր նախագահական խորհուրդը պիտի բաղկանայ չորս յոյն, երկու Թուրք անդամէ։ Ծերակոյտին մէջ կողմերը հաւասար թիւով, իսկ Ներկայացուցիչներու ժողովին մէջ իրենց բնակչութեան համեմատութեամբ երեսփոխան պիտի ունենան։ Երկու ժողովներն ալ պիտի բաղկանան 48 աթոռէ։

*
**

Փետրուար 19–ին, Նիկոսիոյ մէջ, ըսկիզբէն իսկ բանակցութիւնները բարդ բնոյթ մը առած են։ Տէնքթաշի համար, յունական կողմը կը վարուի Եւրոպական Միութեան մէկ անդամին պէս որ կ'ուզէ կլել Թրքական մասը։ Կիպրոսի նախագահն ալ՝ Փափատոփուլոս, որ միակ ճանչցուածն է միջազգային հաւաքականութեան կողմէ, կրկնած է որ Թրքական կողմին առաջարկները ոչ մէկ կապ ունին ՄԱԿ-ի խաղաղութեան ծրագրին հետ, որ ֆետերական տեսակի համադաշնակցութիւն մը կը նախատեսէ։ Կիպրացի ղեկավարները մեծ ճնշումներու տակ են ՄԱԿ-ի, ԱՄՆ-ու եւ Եւրոպական Միութեան, որպէսզի այս հարցը կարգադրեն Թրքական յարձակումէն 30 տարի ետք։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻԼ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ շրջանին մէջ, Իփսոս – Էլ – Սէ – Ի հարցախոյզի մը համաձայն, աջի երկու թեկնածուները՝ Գոփէ եւ Սանթինի լուրջ սպառնալիք մըն են ձախի թեկնածուին՝ Հիւշոնի դէմ։ Արդարեւ Իւ-ԷՄ-Փէ-ի եւ Իւ – Տէ – էՖ-ի երկու թեկնածուները միասնաբար ձայներու 46%-ը կ'ապահովեն, մինչ ձախը՝ 41.5%, եթէ Հիւշոնի ստացած ձայներուն վրայ աւելցուին Մարի – Ժորժ Պիւֆէի (5%) եւ Արլէթ Լակիյէի միացեալ ցանկը (6.5%)։ Երկրորդ շրջանի պարագային, Ժ. Ֆր. Գոփէ եւ Հիւշոն 50% կը ստանան ամէն մէկը, իսկ Սանթինի – Հիւշոնի պարագային, Սանթինի կը յաղթէ ձայներու 52%-ով։ Փետրուար 20-ին, «Լիպերասիոն» երկու էջ նուիրած էր Անտրէ Սանթինիի։ Անդրադարձ մը կայ իր կենսագրութեան։ 63 տարեկան, սրճարանատիրոջ զաւակ, Սանթինի Իսիի քաղաքապետ է 1980-էն ի վեր։ Կը յիշուին իր սըրամտութիւնները Ազգային Ժողովի նըրբանցքներուն մէջ։ Շիրաքի խորհրդականը՝ Ժերոմ Մոնօ թելադրած է իրեն աջի ցանկը գլխաւորել, պայմանաւ որ անդամակցի Իւ – ԷՄ – Փէ-ի ու Սանթինի պատասխանած է «Շատ ծեր եմ նման բանի մը համար»։

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ համար հետեւեալ նախարարները ցանկեր կը գլխաւորեն։ Կզաւիէ Տարքոս – Աքիթէն, Ժան – Ֆրանսուա Գոփէ՝ Իլ–տը–Ֆրանս, Ռընօ Միւզըլիէ՝ ՓԱԳԱ, Ժան – Փօլ Տէլըվուա՝ Հիւսիս, Ֆրանսուա Ֆիյոն՝ Փէյ տը լա Լուար, Հերվէ Կէմար՝ Ռոն – Ալփ։ Հակառակ տեղական բնոյթին, ընտրութիւնը քաղաքական բնոյթ ունի եւ ամէնէն ցայտուն ապացոյցը կրնայ ըլլալ ձեռնպահութեան համեմատութիւնը։

ԻՐԱՆԻ հիւսիս – արեւելեան շրջանի բեռնատար կառախումբին պայթումին հաշուեկշիռը ծանրացած է եւ նոր տուեալներու համաձայն, մեռեալներու թիւը 320 էր եւ 460 վիրաւորներ կային ըստ Կարմիր Մահիկին։ Վախ կայ որ զոհեր ըլլան նաեւ աւերակներուն տակ։

ՊՐԻՒՍԷԼ հաւաքուած ամերիկացի Հրեաները եւ Իսրայէլացիները մասնակցեցան հակահրէութեան նուիրուած սեմինարի մը, կազմակերպուած Եւրոպական Յանձնախումբին եւ Համաշխարհային Հրէական Համագումարին կողմէ։ Էլի Վիզըլի համար հակահրէութիւնը եւրոպական հիւանդութիւն մըն է, աջի մէջ հակահրեաներ կան, ձախի մէջ հակաիսրայէլացիներ որոնք, հակահրեայի կը վերածուին եւ մէջտեղը մահմետականները։ Փետրուար 19–ին, բոլոր խօսք առնողները ծանրացած են այդ եւրոպական հակահրէութեան վրայ։ Եւրոպական Յանձնախումբին նախագահը՝ Փրոտի կոչ ըրած է պարկեշտութեան եւ ըսած թէ այսօրուան Եւրոպան 30 – 40– ական թըւականներու Եւրոպան չէ։ Իտալիոյ մէջ, սակայն, հարցախոյզ մը ցոյց կու տայ որ հակահրեայ տրամադրութիւն մը կայ։ Անցեալ Նոյեմբերին «Քորիէրէ տէլլա Սերա»յի հրատարակած մէկ քննութեան համաձայն Իտալացիներու 51%-ը կը խորհի որ Հրեաները ոչ միայն կրօնքի տարբերութիւն ունին, այլեւ ընկերային, մշակութային եւ քաղաքական յատկանիշեր որոնք զիրենք կը զատորոշեն Իտալացիներէն։ Նոյն հարցին մասին, 2002ին միայն 43% էր համեմատութիւնը։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ նախագահը՝ Մոշէ Քացաւ հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկարօ»յի (Փետրուար 20) ուր կը յայտնէ թէ շատ գոհ է Ֆրանսա իր այցելութենէն եւ համոզուած է որ Ֆրանսա հակահրեայ չէ։ Ինչ կը վերաբերի կառուցուող Պատին (Իսրայէլի եւ Պաղեստինցիներու միջեւ) Քացաւ կը ճեշտէ որ պատ չէ այլ՝ պատնէշ եւ եթէ ահաբեկչութիւնը դադրի պատնէշին կառուցումն ալ կը դադրի։

ՊԷ–Ա.–ԷՍ–ԷՖ Ակրօ հաստատութիւնը եւ իր նախագահ – տնօրէնը քննութեան տակ առնուած են Ռեժան Թէ – ԷՍ միջատասպան արտադրութեան պատճառով, քանի հաստատուած է որ մեղուներու զանգուածային ջարդին պատասխանատու կը նկատուին։ Մեղուաբոյծներու Ազգային միութեան փոխ – նախագահը կը գտնէ որ առաջին մեծ յաղթանակ մըն է։ Քննութեան տակ է գերման քիմիագէտը՝ Էմմանիւէլ Պուժըթրէն որպէս պատասխանատու։ Ինք է որ վաճառքի դրած է թունաւոր ապրանքներ որոնք կը վնասեն մարդուն եւ կենդանիին։

ՖՐԱՆՍԱ, 2004 Յունուար 1–ին, 61.7 միլիոն բնակիչներով Եւրոպայի երկրորդ երկիրն է Գերմանիայէն ետք (82.5 միլիոն)։ 2003–ին Ֆրանսա 580 հազար մահ ունեցած է (ամէնէն բարձր համեմատութիւնը 1985–էն ի վեր), մինչ ծնունդներու թիւը յառաջդիմութիւն չէ արձանագրած (792.600 եւ 796.000 միայն 2002–ին)։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 19 / 20)

ՀԱՅ ՍՊԱՅ ՄԸ ԿԱՑԻՆԱՀԱՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻԻ ՄԸ ԿՈՂՄԷ

Հունգարիոյ ազգային պաշտպանութեան համալսարանին մէջ ՕԹԱՆ-ի «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» ծրագրով անգլերէնի դասընթացքներու մասնակից Հայաստանցի սպայ Գուրգէն Մարգարեան (26 տարեկան) քունին մէջ կացինահար սպաննուած է ադրբեջանցի Ռ. Սաֆարովի կողմէ։ Մահափորձի թիրախ եղած է ուրիշ հայ սպայ մըն ալ, բայց արարքը կանխուած է։

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարը պատահարին մասին հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է, վայրագութիւնը անմիջական հետեւանք նկատելով Ադրբեջանի վերջին շրջանի ռազմաշունչ քարոզչութեան աշխուժացումին ու հայութեան հանդէպ ատելութիւն սերմանելու քաղաքականութեան։ Նախարարութիւնը ցաւակցելով զոհին հարազատներուն ու զինակից ընկերներուն, վստահեցուցած է որ ամէն կարելին կ'ընէ որպէսզի հունգար իշխանութիւններուն կողմէ ձերբակալուած մարդասպանը արժանի պատիժը կրէ։

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնն ալ խստօրէն դատապարտած է դաժան արարքը։ Վիէննայի Հայաստանի դեսպանատան ներկայացուցիչները մեկնած են Պուտափէշթ, կատարուածին մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ պարզելու։

Հունգարիոյ Պաշտպանութեան նախարարութեան մամուլի բանբերը յայտնած է թէ ադրբեջանցի ոճրագործին միայն անունը եւ մականունին առաջին գիրը հրապարակուած է, քանի որ օրէնքը կ'արգիլէ մականունին լման հրապարակումը։ Իսկ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան տուեալներով ան կը կոչուի Ռամիլ Սաֆարով։

ՕԹԱՆ-ի մամուլի գրասենեակէն ալ յայտնած են թէ մեկնաբանութենէ հեռու կը մնան, մինչեւ որ տեղական իշխանութիւնները չաւարտեն կատարուածին հետաքննութիւնը։

*
**

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ՌՈՒՍ ՈՍՏԻԿԱՆ ՄԸ ԴԱՇՈՒՆԱՀԱՐԱԾ

Երեւանցի 20 տարեկան Նարեկ Աւետիսեան Մոսկուայի Կարմիր հրապարակին վրայ դաշունահարած է ոստիկան մը։ Այս վերջինը ինքնութեան ստուգման համար անձնաթուղթերը ուզած է քննել հայ երիտասարդին որ անակնկալ կերպով հարուածած է ոստիկանին կողը։ Անոր պաշտօնակիցները ձերբակալած են Ն. Աւետիսեանը, իսկ վիրաւորը փոխադրուած է հիւանդանոց վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուած։ Կեանքը վտանգի տակ չէ։

*
**

ՄԵՂՐԻԻ ՇՈՂԱԳՈՐԾՕՆ ԹԱՓՕՆՆԵՐԸ

Վերջերս Մեղրիի սահմանային շրջանին մէջ Իրան զրկուելիք մետաղի թափօններուն մէջ մեծ քանակութեամբ շողագործօն նիւթ յայտնաբերուած է։ Հայաստանեան կողմին հետազօտութեան առաջին արդիւնքներով հաւանական կը նկատուի որ ատոմական այդ մնացորդները եկած են Վրաստանէն, քանի որ այդ երկիրը նման ուժ շողագործօն աղբիւրներ ունի, անոնց մէկ մասը կորսուած է։

Ռուսական լրատուները գտածոյին առնչութեամբ յայտարարած են թէ վըտանգաւոր այդ տարրերուն աղբիւրը Մեծամօրի ատոմակայանն է, բայց Հայաստանի պետական ատոմական հսկողութեան բաժինը յայտնած է թէ ատիկա սխալ տեղեկութիւն է, քանի որ Մեծամօրի մէջ նման շողագործօն նիւթ չկայ եւ այդ կարգի աղբիւր արձանագրուած չէ Հայաստանի մէջ։

*
**

«ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆ» ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ

Հիմնուելով «Մարդու իրաւունքներու պաշտպան»ի օրէնքին, նախագահ Ռոպէր Քոչարեան Փետրուար 19–ին հրամանագրով մը այդ պաշտօնին նշանակած է Լարիսա Ալավերդեանը։ Նոյն թուականին ուրիշ հրամանագրով մը ան չեղեալ հռչակած է 1998 Ապրիլ 27–ի «Հայաստանի հանրապետութեան նախագահին առընթեր մարդու իրաւունքներու հարցերու յանձնաժողովի մասին» հրամանագիրը։

ՊԱՔՈՒ ԼՈՒԾՈՒՄԻ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԸ ԵՐԵՒԱՆԷՆ Կ'ԱԿՆԿԱԼԷ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարը Փետրուար 18–ին մամուլի ասուլիս մը տուած է ու նիւթ ըրած Ղարաբաղի բանակցութիւններուն զերօ կէտէն վերըսկսելու իր տրամադրութեան հայաստանեան արձագանգները։ Ըսած է թէ այդ արտայայտութիւնը վրդովում պատճառած է Հայաստանի ղեկավարութեան։ Իր տեսակէտը այն է որ Հայաստան եթէ գրաւած ադրբեջանական շրջաններէն քաշուի, Պաքու պատրաստ կ'ըլլայ անոր հետ բարիդրացիական յարաբերութիւններ հաստատելու։

Նախաքայլը Երեւանէն ակնկալելու ադրբեջանցի նախարարին բացատրութիւնը այն է որ պատերազմին նախաձեռնարկ եղած է Հայաստանը, ուստի կարգաւորումի տանող առաջին քայլն ալ ան պէտք է առնէ։ Խրատական – թելադրական մըն ալ կայ Երեւանի հասցէին. Վ. Գուլիեւ կ'ըսէ. «Հայերը պէտք է գիտակցին որ ԻԱ. դարուն գրաւման քաղաքականութիւնը հեռանկար չի կրնար ունենալ»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ՕՐԷՆՔՈՎ ԳՈՂ»ԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանեան լրատուիչներէն անպակաս կ'ըլլան համաժողովներու լուրերը: Այդպէս կոչուած ձեռնարկները, վարժուած ենք որ զանազան երկիրներէ մասնագէտներ խմբեն, օրինակ՝ մշակոյթի, արուեստի բնագաւառներու պատկանող նիւթերու շուրջ: Վերջերս համաժողով պիտակին տակ լուրը կար մտաւորականներու հաւաքոյթի մը որ տեղի ունեցած էր Հայաստանի Գրողներու Միութեան մէջ, երկրին մտահոգիչ ընթացքին օրակարգով. կաշառակերութեան, արտագաղթի, աղանդներու տարածումին բնոյթը յայտնի էր որ յաջողած էր յուզել եւ շարժման մղել այդ զանգուածը. գոնէ ցաւերը սեղան բերելու, մատնանշումներ ընելու, թերեւս նաեւ դարմանի մասին մտածելու ծրագրով մը: Քանի մը տողնոց ժուժկալ լրատուութենէն զատ, ըսուեցաւ թէ Ս. Կապուտիկեան սուր ելոյթ մը ունեցած է: Թէ գործնականին մէջ որեւէ արդիւնք կու տա՞ն այդ բաները, ոչ ոք գիտէ, բայց գոնէ մտաւորականները կ'ունենան իրենց պարտքը կատարածի որոշ գոհունակութիւն:

Կարդալէ ետք «Ազգ»ի Յունուար 28-ի թիւին մէջ Մարիէտա Մակարեանի «"Օրէնքով" գողն ազգութիւն չունի» խորագրուած հարցազրոյցը, մարդ կը տեղեկանայ անդրադարձուած մարզի մը որ «օրէնքով գող»երու վերաբերողն է: Այդ մարզն ալ համաժողով գումարած է վերջերս Երեւանի մէջ, մտաւորականներուն ունեցած օրակարգով. նոյնիսկ, կարելի է մտածել որ Մ. Մակարեանի «վերջերս» բառը Յունուարի սկիզբին, կամ նոյնիսկ Դեկտեմբերին պատկանող թուականի մը մասին է, ուստի անկարելի չէ որ մտաւորականներուն համաժողով գումարելու եւ երկրին ցաւերը սեղան բերելու գաղափարը թելադրուած է «օրէնքով գողեր»ուն օրինակէն...

Մ. Մակարեան խօսակից ունի այդ շրջանակէն մէկը. «օրէնքով գող» մը: Չէ տուած անոր անունը, հասկնալի պատճառներով: Զրոյցը հետաքրքրական է այն պատճառով որ կը բանայ շատերու անյայտ աշխարհի մը քօղը:

Այդ էջէն կը տեղեկանանք որ «օրէնքով գող»ի աւանդութիւն մը կայ. կան յատուկ դաստիարակումներ, կանոններ, սկզբունքներ. անոնք ունին քաղաքական իրենց տեսակէտները, քննադատութիւնները, այլ երկիրներու քոյր խմբակներուն հետ յարաբերութիւնները:

Առաջին յստակացումը այն է որ կան «թագադրուած» գողեր որոնք Քերոբ պատուաբեր անուանումը կ'ունենան. իսկ որոշ գումարի մը շնորհիւ գող կոչուածները, այսինքն՝ 50 _ 100 հազար տոլարով, հեգնական «Ափէլսին» անունին արժանի կը դառնան: Ըսուածը եզրակացընել կու տայ որ գող կոչուելու համար այդքան գումար պէտք է վճարել ու այդ վճարումը ընելու տրամադիր մարդ ալ կայ:

Խօսելով «օրէնքով գող»ին հինին ու նորին տարբերութեան մասին, լրագրողուհիին խօսակիցը կը բացատրէ. խորհրդային օրով, մինչեւ 50 _ 60-ական թուականները, «օրէնք»ը կը պահանջէր որ օրէնքով գողը պիոնէր, կոմերիտական, համայնավար չըլլար. ոչ ալ ամուսնացած, սեփականատէր, զինուոր: Այլ խօսքով՝ նման կարգերու տակ անգամ կեանքին հետ առաջին շփումէն, քայլ առ քայլ հաստատէր թէ կը խոտորի հրահանգուած, վերէն դրուած ճամբէն: Գող ընդունուելու համար տակաւին պէտք է չորս – հինգ արդէն թագադրուած գողեր ներկայացնէին թեկնածուն, որ պէտք է ստանար բոլորին համաձայնութիւնը: Անգամ մը որպէս այդ ընդունուած «օրէնքով գող»ը ունի յետագային յարգելիք կանոններ ալ. իրաւապահի, ոստիկանի հետ ոչ մէկ առընչութիւն, ներումի ոչ մէկ դիմում գրելու իրաւունք. պարտի մինչեւ յետին օրը կրել տրուած պատիժը:

Անանուն գողը կը խօսի այդ աշխարհին ու քաղաքական ոլորտին յայտնապէս սերտ կապին մասին. կ'ըսէ թէ բոլոր ընտրութիւններէն առաջ գողերու աշխարհի շատ ներկայացուցիչներ Հայաստան կ'երթան աջակցելու եւ իրենց կրցածը «կը կապեն» յարմար դատուած թեկնածուին օգտին: Օրինակ ալ կու տայ. աւազակութեան, կոփանքի համար դատապարտուածը տակաւին պատիժը լրիւ չաւարտած դուրս կը հանուի, որպէսզի ընտրելի մը ի նպաստ քուէ հաւաքէ. յետոյ, այդ նոյն անձը որպէս շնորհակալութիւն կը նշանակեն մարզական կոմիտէի մէջ բարձր պաշտօնի:

Մարդ գրեթէ կը հիանայ, կարդալով որ գողերը ո՛ր երկրին ալ գտնուին, կը պահպանեն իրենց կապերը: «Նրանք ազգութիւն չունին»: Կու տայ «յայտնի» Նապոշնիկի անունը. ան Հայաստանի քաղաքացի է (ներկայիս ԱՄՆ բանտն է եղեր), վերջին 7 _ 8 տարիներու ընթացքին իրեն ամարանոց նուիրեր են Աշտարակի մէջ: Կայ աւելի պերճախօս օրինակ մըն ալ. Սվօ Ռաֆ պէտք է «օրէնքով գողեր»ու մեծերէն եղած ըլլայ. անոր յուղարկաւորութեան ամբողջ աշխարհէն մօտ 400 հոգի մասնակցեր է, նոյնիսկ Բաքուէն չորս հոգի կայ եղեր «այն էլ այդ լարուած օրերին»:

Բնականաբար չի յապաղիր հարցումը թէ ի՞նչպէս գողերուն կը յաջողի աւելի լաւ կարգ – կանոն սահմանել, քան՝ պետական ղեկավարները: Ու պատասխանը անուղղակի կերպով կ'անդրադառնայ ենթախորք ունենալու հարցին. գողերը իրենց փորձառութեամբ կրնան դիւրութեամբ դիրք որոշել, տեսնելով որ ո՛ր միջոցով կրնան լուծել իրենց հարցերը. մինչդեռ ներկայի նորելուկ քաղաքական դէմքերը «յարմար ժամանակին յայտնուել են յարմար ու տաքուկ տեղում, Բաշ Նազարի պէս»: Ու յաջողած պատեհապաշտութեան այս վերադրումին կը յաջորդէ նախատեսութիւն մըն ալ. «այժմեան իշխանաւոր փողատէրերի 80 տոկոսը վերջում յայտնուելու է այն կարգավիճակում, ինչից որ սկսել է»:

Ե՞րբ կը շտկուի կացութիւնը: «Երբ արմատական իշխանափոխութիւն կարելի ըլլայ» է պատասխանը: Կը տրուի կովկասցի ու ռուս «օրէնքով գողեր»ու տարբերութիւնն ալ. առաջինները յայտնի կ'ըլլան իրենց շարժուձեւէն, ժարգոնով խօսելէն. մինչդեռ ռուսական գողական աշխարհին ներկայացուցիչները մեծ մասով քաղաքավար կեցուածքի տէր են. արդիական հագուստ – կապուստով, օսլայուած օձիքով, փողկապով կը պտըտին: Այնքան որ դժուար կ'ըլլայ որոշել թէ ո՛վ ով է:

Զրոյցը կ'աւարտի երեւանցի քանի մը «օրէնքով գող»ի անունին թուումով. Մամիկ, Իչօ, Վզգօ, Անդրիկ, Սպիտակի Դաւօ, Ազունիկ Ժնջիլ Դաւօ...

Ասոնցմէ մէկուն կամ միւսին հանդիպողը բնաւ պէտք չէ «օրէնքով գողը» ճանչնալու փորձ ընէ. անկարելի չէ որ այս նոյն անունները նաեւ մարմնաւորեն կոմիտէի մը բարձր պաշտօնատարը, կամ Աշտարակի մէջ, Արայի լերան վրայ ամարանոցի արժանի նկատուած երախտաւոր մը...

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍՆԵՐ»
(անգլերէն)

ՌՈՒԲԷՆ ԳԱԼՉԵԱՆ

Լոնտոն, 2004, Յունուար

ՄԵՐ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Յուլիս 2003 Փասատենա, Գալիֆորնիա: Անտառածածկ բլուրի մը գագաթը կառուցուած գեղեցիկ տան մը պարտէզին մէջ հաւաքուած ենք տասնեօթը դասընկեր _ ընկերուհիներ, տիկիններ, ամուսիններ, զաւակներ: Օդը, տեսարանը, մթնոլորտը հիանալի են, իսկ յիշատակները՝ երազելի: «Քաղաքի Հայաքուլ»ը աւարտելէ երեսուն տարի ետք կը վերակենդանացնենք անցեալը: Վիգէնը որքա՜ն գիրցեր է: Փողոցը տեսնէի, պիտի չճանչնայի: Հրաչին մազերը լման թափեր են, Ապրուշանը hէչ չէ փոխուած: Իսկ ես, գիս տեսնողը կ'ըսէ. մազերդ որքա՜ն ճերմկեր են...:

Փարիզէն հաղիւ հասած, ուղղակի եկած եմ Հուրիկին տունը, եօրեայ շարք մը հիւրասիրութիւններու առաջինին: Մեր ժամով արդէն առտուան երեքն է: Տասնըմէկ ժամ ճամբորդութիւն, ժամի տարբերութիւն, յիշատակներ ... արթուն կ'երազեմ: Շատարգը ի՜նչ անոյշ տղայ է: Հայկը ի՜նչ ազնուական... Յայտնի է ի՜նչ ընտանիքի զաւակ է: Կ'երազեմ, կը սաւառնիմ: Փարիզ, Լոս _ Անճըլըս, Պէյրութ քաղաքի Հայաքուլ, կաթողի Թոնին, Պարոն Մալըլեանը, Սողոմոնը, ըղբօսանքի ճիչերն ու աղմուկը, Գաֆէդրիայի թահինով հացը, Պարոն Տօնապետեանը, Տիկին Շիրաճեանը, ատենամարզանք...ընդհանուր զարգացման մըրցում... պաշտամունք, ընկերներ...

Քիչ առաջ, օդանաւին մէջ կը մտածէի հաւաքոյթին մասին, ընկերներուս մասին: Արդեօք ինչպէ՞ս էին դասընկերներս: Մեծամասնութիւնը երեսուն տարի է չեմ տեսեր եւ լաւ չեմ յիշեր: Յանկարծ Զապէլն է որ հետս կը խօսի: «Գիտե՞ս Յովել, լաւ պիտի ըլլար եթէ այս հաւաքոյթին քիչ մը դրամ հաւաքէինք, ծրագիր մը հովանաւորէինք Պէյրութ կամ Հայաստան: Դպրոց մը, մանկամըսուր մը, հողագործական ծրագիր մը»: Ինքզինքիս հարց կու տամ թէ ինչո՞ւ մեզի համար բնական կը թուի օգնելու գաղափարը: Միտքս կու գայ Սողոմոն իմաստունի դիտելիքը, թէ «ուրախ ըլլալէ եւ կենդանութեան ատեն աղէկութիւն ընելէ զատ, աղէկ բան չկայ»:

Հաւաքոյթ մըն ալ տեղի կ'ունենայ Հիւրասենեակին մէջ: Երիտասարդաց, պատանեաց համագումար: Լոս _ Անճըլըս եւ Փարիզ ծնած մեծցած մեր զաւակներուն հասարակաց լեզուն բնականաբար հայերէնն է: Իրա՞ւ թէ երազ: Մերիններն են ըսելով չէ, բայց ի՜նչ լաւ պզտիկներ են բոլո՛րն ալ: Վաչէն՝ Հուրիկին ամուսինը կ'առաջարկէ մատանիները հայթայթել եթէ այդ խումբէն զոյգ մը կազմուի:

Չէ՛: Այսքան նոյնանման մտածելակերպ, միահամուռ ընտանիքներ, ընկերային մակարդակ չի կրնար զուգադիպութիւն ըլլալ: Վստահաբար շատ բան կը պարտինք դպրոցին: Նախ՝ Հայաքուլի աշակերտները կ'անցնէին երկու մաղէ: Մին ուսումնական, միւսը՝ բարոյական: Ետքը կար տասնամեակներէ ի վեր մշակուած կրթական աւանդութիւն, բարոյական, հոգեւոր, ազգային «դաստիարակութիւն», արժէքաւոր ուսուցչական կազմ եւ ուսումնական ծրագիր: Արդարեւ, անկախ մարդկային արժէքներէն, ներկայ դասընկերները բոլորն ալ յաջողած են արհեստավարժ կեանքի մէջ: Բոլորն ալ յաջող բժիշկներ, երկրաչափներ, դրամատան տնօրէններ, գործատէրեր, կամ այլ ճիւղերու մէջ աշխատողներ:

Նոյեմբեր 2003: Օդանաւին մէջ բաժակ մը ընկերակցութեամբ կը գրեմ:

Երկու օրուան այցելութենէ մը ետքը, կը վերադառնամ Պէյրութէն Փարիզ: Երէկ այցելեցի դպրոցը: Ուխտագնացութիւն: Շէնքը մնացած է նոյնը: Պարոն տնօրէնը կ'ապահովցնէ, թէ կրթական մակարդակն ալ անփոփոխ է: Կացութիւնը բայց բոլորովին տարբեր է: Հայութիւնը փոխադրուած է քաղաքէն դէպի արուարձան: Երեսուն տարուան ընթացքին աշակերտութեան թիւը նուազած է ութ հարիւրէն մօտ հարիւրի, իսկ «մենք» չենք ունեցած առաջնորդ մը, որ տեսնայ տեսիլք եւ հաշտուած ենք այս կացութեան հետ: Ինչո՞ւ այս կամ այդ ազգային վարժարանը ունենայ հազարի մօտ աշակերտ: Ինչո՞ւ արուարձանները բնակող մեր, կամ այլ համայնքներու զաւակները յաճախեն օտար վարժարան, չսորվին հայերէն կարդալ – գրել...

Կ'երեւի մեր առաջնորդները դպրոցը կը շփոթեն շէնքին հետ: Կը շփոթեն էականը պատեանին հետ, հոգին՝ նիւթին կամ նիւթականին հետ: Կառչած են շէնքին: Երանի թէ կորսնցուցած ըլլայինք շէնքը եւ պահած անչօշափելի, բայց անչափելի արժէքով դպրոցը: Դպրոց մը, որ գալիք սերունդներուն ալ սփռէր լոյս, եւ իր կարգին փայլէր իր հազարաւոր հայ շրջանաւարտներով: Փասատենա՝ հրճուանքով կ'երազէի: Այսօր յուզուած եմ: Կ'ուզեմ պոռթկալ: Կարծես ժառանգութիւն մը կորսնցուցած եմ: Չէ, աւելի գէշ, հոգիէս կտոր մը:

Առաջին սերունդը այս դպրոցը հիմնեց ոչինչէն. հաւատքով, տեսիլքով, առանց նիւթական միջոցներու: Երկրորդ սերունդը ամրապնդեց դպրոցը, եւ շինեց շէնք: Իսկ մենք պատասխանատու ենք ի դէմ գալիք սերունդներուն: Պարտական ենք պահպանել եւ արժէքաւորել մեզի յանձնուած ժառանգութիւնը: Ոչ թէ փակել դպրոց, այլ կառուցել նոր շէնքեր, մօտ կարիքին՝ հայաշատ նոր թաղերու մէջ: Նոր շէնքեր, զետեղելու համար մեր ժառանգութիւնը՝ եկեղեցի, դպրոց...: Միջոցները չեն պակսիր: Պէտք ունինք առաջնորդներու: Առաջնորդներ, որոնց պիտի հետեւի ժողովուրդը: Առաջնորդներ որոնք ունենան հաւա՛տք, տեսի՛լք:

Պէտք է կապենք մեր գօտիները, ծալենք սեղանիկները, եւ շտկենք մեր նըստարաններուն թիկնոցները: Կը մօտենանք Փարիզի: Օդանաւը վայրէջք պիտի կատարէ «Շարլ տը Կօլ» օդակայանը: Ճամբորդութենէն թմրած եմ: Քիչ մը պիտի մրափեմ, երազեմ: Խառնաշփոթ երազ: Բայց պիտի արթննամ: Պիտի արթըննանք, որպէսզի մղձաւանջը վերածուի երազի, երազը՝ տեսիլքի, յոյսի, հաւատքի, ծրագրի, ձեռնարկի: Պէտք է նախ արթննալ:

ՅՈՎԵԼ ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ

Փարիզ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՆԵՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՅՈՅՍՈՎ ՄԿՐՏՈՒՈՂ ԽՄԵՐՆԵՐԸ

Գամպոճեան ցեղասպանութեան պատասխանատու Կարմիր Խմերներու մնացորդացէն շատեր քաւելու համար իրենց մեղքը եւ ներողութեան արժանանալու համար քրիստոնեայ կը մկրտուին: Անոնց մկրտութիւնը տեղի կ'ունենայ Փէլէնի «Զարդերու ամբարտակ» անուանուած վայրին մէջ. անցեալին սպաննուածներու մարմինները հոն կը նետէին ու տեղացիները այդ անունը տուած են: Քաղաքին Բարի Սամարացի եկեղեցիին կրօնաւորը կ'ըսէ թէ երկար ատեն անցած է ատկէ ի վեր, ջուրը մաքուր է ներկայիս:

Մկրտութիւնները այսօր տեղի կ'ունենան անկէ ոչ շատ հեռու գտնուող ջրամբարի մը եզերքը, տօնական մթնոլորտի մէջ: Կրօնաւորին կողմէ ցեխոտ ջուրին մէջ մխրճուելէ ետք, նոր մկրտուածները ճաշի սակառ մը նուէր կը ստանան: Այդ խումբերէն մէկուն մաս կազմած է Փոլ Փոթի թիկնապահներէն 59 տարեկան Ուք Սարիթ. ան մկրտուելէ ետք ըսած է թէ ինքզինք լաւ կը զգայ եւ յոյս ունի որ մկրտութիւնը իրեն պիտի օգնէ իրեն կեանքին ընթացքին բոլոր ըրածներուն համար: Բաւական հետաքրքրական մըտապատկեր մը ունի Քրիստոսի մասին: Կ'ըսէ թէ Կարմիր Խմերները Քրիստոսին կը նմանէին: Կը հրահանգէին գէշ արարքներէ խուսափիլ, ինչպէս գողութիւն, կամ խաբեբայութիւն: Կանոններ կը պարտադրէին: Այդ առումներով Քրիստոս ալ նոյնը ըրած է: Նմանութեան եւ մանաւանդ մկրտութիւններու երեւոյթին մէջ շշմեցնողը այն է որ ծայրայեղ մաոյական վարչակարգը ջնջած էր կրօնքը ու սպաննել տուած բոլոր կրօնաւորները:

ՊԷՅՐՈՒԹԷ ՊԷՅՐՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, Յունուար 31-ին, իր մահկանացուն կնքած է գրող, բանաստեղծ, արձակագիր՝ Երուանդ Պարտամեան: Ծնած էր 1910-ին: Մաս կազմած է Շիրակ գրական ամսագրի խմբագրական կազմին: Հեղինակ է կարգ մը հատորներու: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է փետրուար 5-ին, Սուրբ Նշան Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ֆրանսայի դեսպանատան մշակութային հարցերու խորհրդական Ֆրէտէրիք Քլավիէ յանուն Ֆրանսական կառավարութեան պարգեւատրած է Սէն-Ժոզէֆ Համալսարանի գեղագործութեան բաժանմունքի նախկին տնօրէն Հերմինէ Այտընեան ասպետի աստիճանի ակադեմական պատուոյ շքանշանով՝ «իր ասպարէզին եւ ֆրանսախօսութեան մարզերուն մէջ բերած մեծ նպաստին համար»: Իր խօսքին մէջ, Քլավիէ պարգեւատրեալը ներկայացուցած է «միջազգային» որակումով, քանի ան ծնած է Դամասկոս, ուսած եւ աշխատած է Պէյրութ, սիրած է Ֆրանսան ու հաւատարիմ մնացած իր հայկական ծագումին: Իր կարգին, Հերմինէ Այտընեան շնորհակալութիւն յայտնած է Ֆրանսայի եւ բարձր գնահատած է համագործակցութեան այն համաձայնագրերը, որոնք ստորագրուած են լիբանանեան եւ ֆրանսական համալսարաններու գեղագործական բաժանմունքներուն միջեւ:

ՆԱՀԱՆՋ ՏԱՐԻ Է

Եթէ այս տարուան օրացոյցներուն ուշադրութեամբ նայիք, կը նկատէք, որ Փետրուարը ունի... 29 օր, փոխանակ 28 օրուան:

Ուրկէ՞ այս աւելորդ օրը:

Երկրագունդը արեւուն շուրջ կը դառնայ 365 օրէն եւ 6 ժամէն: Կլոր հաշիւ մը ունենալու համար, հռոմէացի կայսր Յուլիոս Կեսար ժամանակը բաժնած է չորս տարիներով շրջաններու, որոնց առաջին երեք տարիները 365 օրերէ կը բաղկանային, իսկ չորրորդը՝ 366: Այս աւելորդ օրը աւելցուած է Փետրուար ամսուն վրայ: 366 օրով տարին կը կոչուի Նահանջ տարի:

2004-ը կ'ըլլայ Նահանջ տարի:

Գիտէի՞ք, թէ կրցած ենք ժամանակին վրայ շահիլ մէկ երկվայրկեան:

Սակայն... առանց նշմարելու: 1994-ի Յունիսի վերջաւորութեան աշխարհի բոլոր ժամացոյցներուն վրայ մէկ երկվայրկեան աւելցուած է՝ յարմարելու համար արեւուն շուրջ երկրագունդին պտոյտին մէջ նշմարուած թեթեւ դանդաղութեան:

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԱՐՈՒԵՍՏ ՄԸ

Միշէլ Թատրոս զանազան չափի եւ ծաւալի գիրքերուն էջերը ծալելով զանոնք կը վերածէ սիրուն գեղօրներու, փոքրիկ գլուխ գործոցներու...

Գաղափարը կը ծնի հետեւեալ ձեւով. Միշէլ Թատրոս գիրք կը կարդար, երբ կը հեռաձայնէ մօտիկ բարեկամուհի մը եւ կը սկսի պատմել իր դժուարութիւններուն մասին: Հեռաձայնային խօսակցութիւնը կ'երկարի, իսկ Միշէլ, լսելով հանդերձ իր բարեկամուհին, միւս կողմէ կը զուարճանայ գիրքին էջերը ծալելով:

Ժամ մը ետք, բարեկամուհին կ'աւարտէ իր պատմութիւնը, իսկ Միշէլ իր ձեռքին գործ մը գլուխ գործոց...

Այսպիսով, կը ծնի գիրքերու էջերը զանազան ձեւերով վերածելով եւ զանոնք գեղօրներու վերածելու գաղափարը:

Միշէլ կ'որոշէ լծուիլ այս գործին եւ իր տան վերնայարկի բոլոր գիրքերը օգտագործելէ ետք կ'ուղղուի Պասթայ՝ հին եւ գեղեցիկ գիրքեր ձեռք ձգելու համար: Նոյն տարին կը մեկնի Փարիզ, նոյն նպատակով:

Միշէլ Թատրոս առաւելաբար կը փնտռէ կաշեկազմ կողքով գեղեցիկ գիրքեր, որոնց էջերը ըլլան բաւական տոկուն՝ ծալուելու համար:

Միշէլի քանդակած գիրքերը չեն փճանար ծալուած էջերը իրենց նախկին վիճակին բերելով, գիրքը կը վերագտնէ իր վիճակը, հետեւաբար փճացումի մասին սխալ է մտածելը:

Գիրք մը երեք-չորս օր կ'ուզէ գեղօրի վերածուելու համար: Նման աշխատանքի մը ընթացքին երկու ժամը անգամ մը անհրաժեշտ է դադար առնել՝ աչքերը հանգստացնելու համար, կ'ըսէ արուեստագիտուհին:

Լիբանանի մէջ երկու ցուցահանդէս տալէ ետք, Միշէլ Թատրոս կը ծրագրէ Տուպայի եւ ապա Փարիզի մէջ ցուցադրել իր գործերը, որոնք մեծ հետաքրքրութիւն սեւեռած են:

Մինչեւ իրենց ծառայողներ, գործակիցներ այսքան տարի ետք կը գտնեն Աստուծոյ ճամբան:

Անոնց մեծ մասը կ'ապրի Փէյլէնի մէջ որ Թայլանտի սահմանին մօտ մեկուսացած շրջան մըն է: Անցեալին հարուստ եղած է փայտի մշակումով ու թանկագին քարերով: Այսօրուան շուրջ 29 հազար բնակիչներուն կէսէն աւելին նախկին Կարմիր Խմերներ են: Ծայր աստիճան իրարու սերտօրէն զօդուած ընկերութիւն մը ունին: Տեղացի կամ օտար քրիստոնեայ միսիոնարներ ազատ-համարձակ կը գործեն հոն: Նախկին յեղափոխականները քրիստոնէութիւն կ'ընդունին ոչ միայն իրենց մեղքերէն փրկուելու, այլ նաեւ իրենց հայրենակիցներէն ընդունելի ըլլալու ջանքով:

Միսիոնարները եկեղեցիներ, դպրոցներ կը կառուցանեն, անգլերէնի դաս կուտան, կը բուժեն: Տեղացի պաշտօնատարները այդ գործունէութիւնը կը նկատեն հոգիները գնելու արարք: Երբեմն լուրջ պառակտումներ կը յայտնուին այդ ընկերութեան ընտանիքներուն մէջ: Նիմ Նինա 12 տարեկան աղջնակ մըն է, որուն մկրտութեան խստիւ ընդդիմացած են մայրն ու հայրը. երկուքն ալ նախկին Կարմիր Խմեր: «Արգիլեցին որ երթամ մկրտուիմ, Յիսուսին դէմ բաներ ըսին, բայց իրենք երբեք տունը չեն երբ իրենց պէտք ունիմ» կ'ըսէ ան: Մայրը կը բացատրէ որ մինչեւ ուշ ատեն պէտք է աշխատի խաղատանը մէջ, որպէսզի կարենայ երկու ծայրը իրար բերել: Երբեմն հայրը կը հրահանգէ եկեղեցի չերթալ, մինչեւ իսկ ապտակներ տալով: Ապա կը բացատրէ. «Ես նախկին Կարմիր Խմեր մըն եմ. մենք կրօնքի չենք հաւատար: Գիտեմ թէ Պուտտան պարզապէս կրագիւսէ արձան մըն է, իսկ կրօնաւորները ինծի, ձեզի պէս մարդիկ»: Ու կ'աւելցնէ «Փէյլէնի բնակիչներուն 60 – 70%-ը կրնան քրիստոնեայ դառնալ, այսուհանդերձ, պուտտայական մեռելոցին օրը նոյն ձեւով փակոտ երթալէ ետ պիտի չկենան»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

— ● —

Նաւակների կայանում՝ ափից.

— Թիւ 99 նաւակ, ձեզ ինչ-որ բա՞ն է պատահել:

...Լռութիւն...

— Կրկնում եմ: Թիւ 99 նաւակ, ձեզ ինչ-որ բա՞ն է պատահել:

Փրկարարներից մէկը յիշում է.

— Ախր, մենք ընդամէնը 80 նաւակ ունենք:

— Թիւ 66 նաւակ, ձեզ ինչ-որ բա՞ն է պատահել:

Կինը, իմանալով, որ ամուսինը սիրուհի ունի, ահաւոր սկանդալ է սարքում.

— Դու ի՞նչ է, կարծում ես, թէ կը համաձայնե՞մ երկրորդ ջութակը լինել:

— Իսկ ինչի՞ց վերցրիր, թէ երկրորդ ջութակն ես, — հարցնում է ամուսինը: — Շնորհակալ եղիր որ ընդհանրապէս նուագում ես այդ նուագախմբում:

Հիւանդանոցում հրդեհ է բռնկւում: Մարելուց յետոյ հրշէջները զեկուցում են գլխաւոր բժշկին.

— Հրդեհը մարուած է: Նկուղում յայտնաբերուել են երեք տուժած: Երկուսին վերադարձրինք կեանքի, երրորդին՝ չյաջողուեց:

Բժիշկը կորցնում է գիտակցութիւնը: Երբ մի կերպ ուշքի են բերում, նայում է հրշէջներին ու ասում.

— Տղերք, ախր նկուղում դիարանն էր:

Նորապսակ ամուսինը տուն է գալիս աշխատանքից, իսկ կինն ասում է.

— Այսօր, թանկագինս, անակնկալ եմ պատրաստել քեզ համար:

Եւ սեղանին է դնում մի հսկայական տորթ: Ամուսինը ուտում է մի կտոր եւ ընկնում մտքերի մէջ:

— Դէ ի՞նչ: Համե՞ղ է:

— Նախ՝ ասա, թէ ի՞նչ մթերքից ես սա պատրաստել:

— Իսկ ինչո՞ւ ես հարցնում:

— Որովհետեւ մէկ-երկու ժամից բժիշկը հաստատ կը տայ ինձ այդ հարցը:

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

— Երուա՛նդ, — ըսաւ ամփոփ ու տխուր, իր անոյշ ու արտայայտիչ աչքերը բարձրացնելով վրաս, — Պոլսէն ղրկուած նաւը վաղը պիտի եկած ըլլայ: Երեք օրէն անպայման պիտի մեկնինք: Եթէ երեք օրէն չապատինք, Պոլիս մեկնելու ամէն հնարաւորութիւն կը կորսնցնենք: Քեզի չըսի, որպէս զի չմտահոգուիս: Բոլո՛ր մեր տղաքները գիտեն: Բոլորի՛ն ըսած էի, որ քեզի չըսեն...

— Սպա՛ս, — մրմռացի ակռաներուս մէջէն...

Հասանք կառավարչատունը: Մեզ ընդունեց կարճահասակ վրացի համայնավար մը, երիտասարդ ու տհաճելի դէմքով: Մեզ քննեց մեր ոտքերէն մինչեւ գլուխը, անհանդուրժող ու չար նայուածքով մը եւ հրամայեց, որ խուզարկեն. ի հարկէ զէնք չունէինք: Ունէինք միայն սկաուտական գմբլիներ. առին: Վայրենութեամբ նայեցայ այդ գզուելի երիտասարդին դէմքին: Մօտեցաւ ու բռնեց սկաուտական սուլիչս: Արհամարհանքով քաշուեցայ ետ: Ռուսերէն բաներ մը հարցուց: Հայ ոստիկան մը, որ հոն կեցած էր, ըսաւ.

— Ուզում է որ քո սուլիչը ծախես իրեն:

— Ես «չարչի» չեմ, — ըսի բարկացած:

Ըսածս թարգմանեց: Երիտասարդը ժպտեցաւ: Անոր ժպիտը պաղ էր ու խոնաւ:

— Ուրեմն տո՛ւր իրեն նուէր, — ըսաւ հայ ոստիկանը՝ թարգմանելով իր մեծաւորին ցանկութիւնը:

Ուսս թօթուեցի ու դարձուցի կռնակս: Վահրամը կ'ըսէր. «մի՛ տար»: Միւսները կ'ըսէին. «տո՛ւր»:

— Երուա՛նդ, — կ'ըսէին — մի՛ բարկացըներ. կրնայ մեզի վնաս հասցնել. մի՛ ըներ, Երուանդ...

— Մա՛յրը... — ըսի բարկացած ու բարձրաձայն:

Ձեռքերս կը դողդոջէին զայրոյթէս: Հայ ոստիկանը որուն բերանը գինի կը հոտէր, ժպտեցաւ: Երիտասարդ համայնավարը մօտեցաւ ինծի եւ ուզեց կեղծաւորութեամբ առնել սուլիչս:

— Իրաւունք չունիք, — ըսի հայերէն, վայրագութեամբ:

Ու զայն ապտակելու ցանկութիւն մը սիրտս ճանկռտեց: Ի հարկէ, չհասկցաւ ըսածս, որովհետեւ հազար ռուբլինոց վրացական թղթադրամ մը երկարեց: Սուլիչս այդքան չէր արժեր:

— Չե՛մ տար, — ըսի վճռական, բռնած էի ձեռքիս մէջ:

Ցանկարծ տեսայ, որ պատուհանը բաց է:

— Հազար երկու հարիւր յիսուն ռուբլի, — ըսաւ երիտասարդը:

Ընկերներս, բացի Վահրամէն, կ'ըսէին «տո՛ւր»: Վահրամը բռնած էր ձեռքս ու կը քաշքշէր զիս: Սուլիչը ո՛չ մէկ արժէք ունէր ինծի համար եւ առաջին փողոցի տղուն, որ ուզէր, կրնայի տալ սիրով. բայց այդ վրացիին դէմքը կը զայրացնէր զիս: Արագ շարժումով մը եւ ուժով զայն նետեցի պատուհանէն դուրս, փողոց:

Վրացին կատաղած ու մեծ ուժով ապտակ մը իջեցուց, բայց նոյն վայրկեանին ցատքեցի ետ: Ապտակը ինկաւ պարապին մէջ: Ան չկրցաւ հաւասարակշռութիւնը պահել եւ ինկաւ գետին: Սկսաւ հայհոյել:

Բացի մեզմէ բոլոր ներկաներն ալ հազիւ կրցան խնդուքնին զսպել: Հայ գինով ոստիկանը կը քրքջար: Երիտասարդը խստութեամբ նայեցաւ անոր դէմքին: Յետոյ կը թուէր, թէ կրկին պիտի գայ վրաս, բայց նայեցաւ աչքերուս, որ կը շողային ու հրամայեց, որ մեզ դուրս հանեն:

Մեզ դրին կիսամութ սենեակի մը մէջ ու վրանիս կղպեցին դուռը:

Պատուհանը, որ կը բացուէր փողոցին վրայ, ցանկուած էր երկաթ ձողերով: Աստին անդին կային քանի մը նստարաններ ու մէկ երկու հատ աղտոտ սեղան: Յատակը փայտէ էր ու բաւական մաքուր: Արեւը դիմացի մայթին վրայ կը խաղար: Սիրտս կ'արիւնէր ու ձախ ձեռքս դրած էի կրծքիս վրայ յուզումս ու ցասումս զսպելու համար: Ցանկարծ աչքերս թրջուեցան ու սկսայ արտասուել: Դէմքս պահեցի ձեռքերուս մէջ: Տկարութիւնս դպաւ սրտիս: Գլուխս բարձրացուցի: Թեզանիքովս սրբեցի արցունքներս ու սկսայ կատակել՝ ընկերներուս հետ: Կը զգայի, որ բացի Վահրամէն բոլո՛րն ալ կորսնցուցած են իրենց քաջութիւնը: Տժգոյն էին ու դողահար: Այն միտքը, թէ կրնան մեզ երեք օրէն աւելի պահել, կը յուսահատեցնէր զիրենք: Կը նայէի իրենց աչքերուն ու կը զգայի մեղադրանքը, որ չէին համարձակեր բարձր ձայնով ըսել: Այո՛, կ'ենթադրէին անշուշտ որ եթէ ես կռուած չըլլայի ոստիկանապետին ու միւս վրացիին հետ շուտով կ'արձակուէինք:

— Տղա՛ք, — ըսի կատակով, — եկէք երգենք...

Բայց սիրտս ցաւեցաւ: Աչքերուս նայեցան շատ տխուր ու շատ յուսահատ:

— Քա՛ջ եղէք, — ըսի դառնութեամբ:

Կ'ուզէի նաեւ ըսել եթէ իմ տեղս ըլլայի՛ք: Բայց չըսի չվշտացնելու համար զիրենք ու կլլեցի արտասուքներս, որ յամառօրէն կու գային թարթիչներուս: Վահրամը սկսաւ երգել: Կողք կողքի պառկեցանք գետինը: Ես ալ խառնեցի ձայնս իրենին: Կ'երգէինք Թրքերէն փողոցային երգ մը, որ կը խօսի փողոցի աղջկայ մը ցաւին վրայ:

Մի անցնիր դրանս առջեւէն՝
Իմ սիրտս վիրաւոր է:

Յետոյ աւելի ջերմութեամբ՝
Թաշկինակս ճիւղին մնաց,
Ա՛հ, սիրտս ճամբան մնաց...
Թո՛ղ փըլչի հիւանդանոցը...
Սիրածըս այնտեղ մընաց...

Ցանկարծ դուռը բացուեցաւ եւ հայ ոստիկանը մտաւ ներս: Բարձրահասակ էր ու կարճվիզ: Լայն ու ամուր ուսերով: Դէմքը սեւ էր, նաեւ աչքերը, որ կը շողային: Բերանը գինի կը հոտէր ու հազիւ կրնար ոտքի վրայ կենալ:

— Ի՞նչ էք բղաւում, — պոռաց բարկացած:

— «Չենք բղաւում», կ'երգենք կոր, — ըսաւ Վահրամը խեղկատակ:

— Ձենդ քեզ քաշիր...

(Շար. 68)

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE

Dîner de Soutien

ET PRESENTATION DES PROGRAMMES

ARMENIE, ARTSAKH, DJAVAKHK, KESSAB, IRAN DU NORD

Intervention musicale: **Virginia Pattie-Kérovpyan**, chant, **Anouche Donabédian**, kamantcha, **Vahan Kérovpyan**, dap.

Samedi 28 février à 20 heures

Novotel — Paris les Halles, 8, Place Marguerite de Navarre, Paris 1er,
Métro : Châtelet, sortie rue de la Laverie

Réservations :
Laisser nom, adresse, téléphone au 01 69 48 21 56 ou au 01 45 70 80 87.

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AERIENNE ARMENIAN

ARMÉNIE
PROMOTION SPÉCIALE
AVION* +7 NUITS HOTEL****
+TRANSFERTS
500€* *A partir de
* Départ Paris

PARIS • SABERATOURS
11, RUE DES PYRAMIDES 75001 PARIS TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77 Nouvelle Adresse
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr www.saberatours.fr

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ
BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris
Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite
et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars**, après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi.**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

GALA
POUR LES ECOLES
ARMENIENNES

LE SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30

au P. A. C. I.

23, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

avec **Marten YORGANTZ — YERSO**

Le groupe LAVACH

La troupe de danse YERAZ

Réservations au : **01 53 34 18 18**
et auprès des sections de la Croix Bleue

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄՈՆՐՈՒԺ. – Տիկին Աշխէնի Խաչատուրեան 100 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին Վարդուհի Շիրինեանի *մահուան առթիւ :*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section ASTRIG
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre **CHIRAZ**
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30

Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse
Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage
en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :

— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Երեկոյեան ժամը 6–ին :
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին :
Քարոզիչ՝
ՄԻԽՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին :
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂՅ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին :
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին :
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին :
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆՅ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10·30–*ին,*
Արեւագալի ժամերգութիւն :
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ :
Ժամերգութիւն ժամը 8·45–*ին :*
Արեւագալ ժամը 9·45–*ին :*
Պատարագ ժամը 10·30–*ին :*
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11·45–*ին :*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17·30–ին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի
(Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 24
MARDI
24 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.887 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.887

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՃՐԱՓՈՐՁ ՄԸ ԵՒՍ | ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Մինչ, Փետրուար 23-ին, Լա Հէյի մէջ կը բացուէր Իսրայէլի կառուցանած պատին դատավարութիւնը, նախորդ առաւօտ նոր ոճրափորձ մը գործուեցաւ : Կիրակի, Իսրայէլի համար աշխատանքի առաջին օրն է եւ բազմութեամբ լեցուն հանրակառքի մը մէջ է, որ 23-ամեայ քամիքազ մը կը պայթեցնէր իր կրած 5 քիլօ ծանրութեամբ ռումբը : Իրմով ութ մեռեալ կար եւ 62 վիրաւորներ, ոմանք ծանր վիճակի մէջ : Արարքը գործուած է առաւօտեան ժամը 8.30-ին, 14 թիւ հանրակառքին մէջ : Պաղեստինցի քամիքազը ամուսնացած էր եւ հայր երկու տարեկան մանչուկի մը : Իսրայէլեան բանակը լուսաբացէն հասատած է ենթակային գիւղը՝ Հուսան եւ ձերբակալած ընտանիքը : Ոճրափորձին տէր եղած են Ալ-Աքսայի նահատակներու Զօրամասերը, Ֆաթահի մէկ խումբը, որ վճռած էր լուծել վրէժը, Փետրուար 11-ին, սպաննուած 15 Պաղեստինցիներու Գազայի մէջ : Պաղեստինեան իշխանութիւնը անմիջապէս դատապարտեց ոճրափորձը, որ կը վնասէ պաղեստինեան դատին : Արաֆաթի հրապարակած հաղորդագրութիւնը կ'ըսէ նաեւ թէ, պէտք հետապնդուին անոնք որոնք պատասխանատու են արարքին եւ դատի քաշուին :

Յաջորդ օրը, Երկուշաբթի, Փետր. 23-ին, Լա Հէյի մէջ, կը բացուէր «պատ»ին դատը : ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովն է որ դիմած էր Արդարութեան Միջազգային Ատեանին, ուր 15 դատաւորները պարտին վճիռ տալ : Իսրայէլացիք ցոյցեր պատրաստած էին արդէն, ոճրափորձերու զոհերու նկարներով, փաստելու համար որ անհրաժեշտութիւնը պարտադիր կը դարձնէ այդ պատը, որ Պաղեստինցիներու դէմ չէ, այլ՝ ի պաշտպանութիւն Իսրայէլի : Լա Հէյի քաղաքապետը դատապարտած է Իսրայէլի դեսպանատունը իր այդ ընթացքին համար, դիտել տալով որ դիւանագիտական ներկայացուցչութիւն մը նման գործունէութիւն պէտք չէ ունենայ :

Ինչ կը վերաբերի դատին, ան կրնայ երկար տեւել, Իսրայէլացիք պոյքոթի ենթարկած են հրապարակային նիստերը, թէեւ բոլոր նախարարները համամիտ չէին : Իրականին մէջ, կը թուի որ պատին սկզբունքը չէ որ խնդրոյ առարկայ է այլ անոր ուրուագիծը : Ապահովութեան Խորհուրդին համար «կցումի ապօրինի արարք մըն էր» : Կարմիր Խաչն ալ կը գտնէ որ մարդասիրական միջազգային իրաւունքին ալ դէմ է : Եւրոպական Միութիւնը, Ռուսաստան եւս դատապարտած են, նոյն պատճառաբանութեամբ : Միացեալ-Նահանգները վերապահ են :

Շարոն առաջարկած է քանդել տալ Գազայի գօտիին հրէական գաղութները, ինչ որ գնահատուած է միջազգային հաւաքականութեան կողմէ : Առաջին քայլ մըն է, բայց, ՄԱԿ-ի բանագնացը յայտարարած է որ կը սպասեն որ ամբողջովին քաշուին, մինչեւ 1967-ի սահմանը :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ. Մ. ԼԸ ՓԷՆ պիտի չկարենայ ներկայանալ ՓԱԳԱյի շրջանային ընտրութեան, Մարսէյլի վարչական դատարանն ալ յայտարարած ըլլալով, որ Ազգային Ճակատի նախագահը չի կրնար ընտրուիլ : Ծանօթ է որ Լը Փէն չէր կրցած ներկայացնել այն անհրաժեշտ փաստաթուղթերը, որոնք կրնային հաստատել թէ շրջանը կ'ապրի եւ հոն ալ վճարած է իր տուրքերը : Լը Փէնի կը մնար նոր թեկնածու մը գտնել գլխաւորելու համար իր չարժումին ցանկը : Ըստ ոմանց, Լը Փէն դիտակցաբար ըրած է այս ամբողջը, որպէսզի նահատակի վերածուի :

ՔԷՐՔԻՒՔԻ քրտական թաղամասին մէջ, անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուած է Երկուշաբթի, Փետրուար 23ի առաւօտուն, ոստիկանատան դէմ : Թակարդ կառք մըն է որ պայթած է : 9 մեռեալ կայ երկու քամիքազներուն հետ եւ 35 վիրաւոր : Ոստիկանատունը քարուքանդ եղած է : Նոյն օրը, ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարը՝ Ռըմսֆելտ Պաղտատ ժամանած էր :

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութիւններուն յաղթեցին պահպանողականները, ինչպէս կ'ակնկալուէր : Նկատի պէտք է առնել սակայն թէ մասնակցողներու համեմատութիւնը շատ ցած եղած է, հազիւ 50,57%, ինչ որ աննախընթաց

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ ԵՒ ԱՓՍՈՍԱՆՔ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՕԹԱՆ-ի Պուտափէշթի կեդրոնին մէջ Փետրուար 19-ին ազրպէյճանցի զինուորի մը կողմէ հայ զինուորի մը խժդժօրէն սպանութիւնը Փետրուար 20-ին խստիւ դատապարտուած է նոյն կազմակերպութեան կողմէ : Բանբերը Ռ. Վզել ցաւակցութիւն յայտնած է սպանեալին ընտանեկան պարագաներուն, աւելցնելով թէ անկարելի չէ որ ՕԹԱՆ-ի յառաջիկայ համաժողովին որուն պիտի մասնակցին Հայաստան, ու Ազրպէյճան, հարց ներկայացուի այս տարուան զօրավարժութիւններուն վայրը փոխելու :

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ազրպէյճանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնը Փետրուար 20-ին յայտարարութեամբ մը ափսոսանք յայտնած է գործուած ոճիրին, նաեւ ցաւակցութիւն՝ հայ երիտասարդին ընտանիքին ու ընկերներուն :

Նոյն ատեն ըսուած է թէ փոխը բազմաթիւ անգամներ գրգռած է ոճրագործը, անոր «Ազրպէյճանի քաղաքացիի ու սպայի պատիւին ու արժանապատուութեան ուղղուած վիրաւորական արտայայտութիւններով» : Յայտարարութեան մէջ նշուած է թէ «Այդ բոլորը չէին կրնար ազդեցութիւն չունենալ Սաֆարովի զգայական վիճակին վրայ» :

Ազրպէյճանի նոյն նախարարութիւնը կոչ մըն ալ ուղղած է հայկական կողմին «զերծ մնալու Ազրպէյճանի պետութեան եւ ժողովուրդին նկատմամբ մեղադրական յայտարարութիւններէ եւ արժեւորումներէ» :

Պատահարին ու Ազրպէյճանի Արտաքին գործերու նախարարութեան յայտարարութեան լայն արձագանգ տուած է ազրպէյճանական «525-րդ» թերթը (Փետր. 23) : Հոն կարեւորութեամբ նշուած է թէ ազրպէյճանցի ոճրագործը Գ. Սաֆարով կը պատկանի ընտանիքի մը որ հարկադրուած է Ղարաբաղի պատերազմին Հայերու գրաւած Ջեբրայիլի շրջանէն խոյս տալու եւ գաղթականի վիճակին մատնուած է : Հայերը գրաւած են ընտանիքին ստացուածքը եւ անոր անդամներէն ոմանք սպաննած :

Ոճրագործ Սաֆարով ուսանելու ղրկուած է Թուրքիա ուր աշակերտած է զանազան զինուորական վարժարաններու :

Թերթը տեղ տուած է նիւթին մասին Եւրոպական Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին մօտ Ազրպէյճանի պատուիրակութենէն Ռաֆայէլ Հիւսէյնովի արտայայտութիւններուն. ան ըսած թէ նման բնոյթի պատահարներ յաճախադէպ են պատերազմական մթնոլորտներու մէջ, թէ ինք արարքը պարզապէս «դժբախտ պատահար» կը նկատէ : Ան չեշտած է նաեւ թէ Հայաստանի հին սովորութիւններէն է ամէն առիթ շահագործելու, գրգռութեան արարք դարձնելու երեւոյթը : Փափաք յայտնած է որ ոճրագործը յանձնուի Ազրպէյճանի եւ հոն դատուի : Որպէս պատճառաբանութիւն ալ ըսած է թէ Հունգարիոյ կամ այլ երկրի մը մէջ դատուելու պարագային հայկական լոպիները կրնան ազդել դատին ընթացքին վրայ : Դիտել կու տայ որ հայկական կողմը արդէն կը ջանայ պատահարին քաղաքական բնոյթ տալ : Ռ. Հիւսէյնով եւս չեշտած է ոճրագործին գրաւեալ Ջեբրայիլի շրջանէն ըլլալու պարագան :

ԼՂՀ

ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ 16-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾՆԵՐԸ

Արցախեան Ազգային – ազատագրական շարժումին 16-րդ տարեդարձին առթիւ նախագահ Ա. Ղուկասեան հրամանագրով մը մարտերու 30 մասնակիցներ պարգեւատրած է իրենց ցոյց տուած արիութեան համար : Անոնցմէ եօթը յետ մահու պարգեւատրուածներ են :

ՕՍՄԱՆՑԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄԻ ՀԱՐՑԸ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

«Միլլիյէթ» օրաթերթը Փետրուար 21-ի թիւով անդրադարձած է ԱՄՆ-ու մէջ «Նիւ Եորք Լայֆ» ապահովագրական ընկերութեան դէմ բացուած դատին որով հատուցում պահանջուեցաւ ցեղասպանութեան զոհերուն ժառանգորդներուն կողմէ, 1915-էն առաջ նոյն ընկերութեան մօտ արձանագրուած կեանքի ապահովութեան պայմանագրերուն փոխարէն : Լոս – Անճըլըսի շրջանային դատարանի դատաւորը Ք. Սնայտր վաւերացուցած է 20 միլիոն տոլարի հատուցումին վճիռը : Թրքական օրաթերթը կը չեշտէ թէ ցեղասպանութեան զոհերու շառաւիղներուն հատուցումը վճարելու վճիռին վաւերացումը նախընթաց մը կը հանդիսանայ եւ թէ Յուլիս 30-էն ետք համացանցի կայքէջ մը պիտի կազմակերպուի, որպէսզի այդ ճամբով ալ կարելի ըլլայ հատուցումի պահանջ ներկայացնել :

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 21 / 23)

ՎՃՌԱԲԵԿԸ ԱՆՓՈՓՈԽ ՊԱՀԱԾ Տ. ՆԱՂԴԱԼԵԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՃԻՌՆԵՐԸ

Փետրուար 20-ին վճռաբեկ դատարանին քրէական ու զինուորական գործերու պալատը քննարկած է Հանրային հեռատեսիլ-ձայնասփիւռի ընկերութեան խորհուրդին նախագահ Տ. Նաղդալեանի սպանութեան դատով յայտնուած բողոքները : Ունկնդրելէ ետք բողոքող կողմերը եւ դոնփակ խորհրդակցելէ ետք, որոշած է անփոփոխ պահել արձակուած վճիռները :

Տիգրան Նաղդալեան սպաննուած էր 2002 Դեկտեմբերին. 2003 Նոյեմբեր 18-ին դատարանը Ա. Սարգսեանը 15, Ֆ. Առուստամեանը 12, Գ. Շահպազեանը 11 տարի, Լ. Ցարութիւնեանը մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտած էր :

ԿԱՊԱՆԻ ՄԷՋ ՃԱՏՐԱԿԻ ԴՊՐՈՑ ԲԱՑՈՒԱԾ

Փետրուար 20-ին մեծ հանդիսաւորութեամբ Կապանի մէջ բացուած է ճատրակի դպրոց մը : Ատիկա Ռ. Քոչարեանի նախընտրական խոստումներէն մէկն էր որ իրականացած է 5 միլիոն 100 հազար դրամի յատկացումով : Դպրոցը զետեղուած է Մշակոյթի կեդրոնի մէկ սրահին մէջ որ հիմնովին նորոգուած է :

ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ԳԾԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Փետրուար 14-ին Պրիւսէլի Սազրէ Գէօր տաճարին մէջ բացուած է Երեւանի մանկական գեղագիտական կեդրոնի մանուկ արուեստագէտներուն պաստառներէն կազմուած ցուցահանդէս մը : Իր հիմնադիր ու ներկայ տնօրէն Հենրիկ Իգիթեանի անունով ծանօթ կեդրոնէն բերուած են աստուածաշնչական թեմաներով գծուած 75 պաստառներ որոնց հեղինակները 9 – 15 տարեկան պատանիներ են. բոլորն ալ ուսանած վերոյիշեալ կեդրոնին մէջ :

Ցուցահանդէսը կը տեւէ 13 օր : Պաստառները կը վաճառուին, անոնց հասոյթը կը տրամադրուի կեդրոնին զարգացման աշխատանքներուն : Անոնց մաս կը կազմէ հրատարակութիւնը նոր ալպոմի մը որ Սասունցի Դաւիթ դիւցազներգութեան նուիրուած է :

ՍԱՀԱԿԱՇՎԻԼԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԱՅՑԵԼԷ

Վրաստանի նորընտիր նախագահը Մ. Սահակաշվիլի Մարտ 6-ին Երեւան կը հասնի, նախապէս Բաքու այցելելէ ետք : Թիֆլիս հրապարակուած հաղորդագրութեամբ մը լուսած է որ ան նախապէս մտադիր եղած է առաջ Երեւան այցելելու, սակայն յետոյ փոխած է մտադրութիւնը :

Սահակաշվիլի Մարտ 8-ին ալ կը հասնի Փարիզ :

Sébastien de Courtois

Le Génocide oublié.*

Chrétiens d'Orient, les derniers araméens

Ա. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ

Փոքր Ասիա շատ հին ժամանակներէ ի վեր բազմաթիւ պատերազմներու թատերաբեմ եղած, յաջորդաբար զանազան տէրութիւններու տիրապետութեան ենթարկուած ըլլալով, բնիկ ժողովուրդները այդ փոփոխութիւններու ազդեցութիւններէն չէին կրնար զերծ մնալ: Այսօր Փոքր Ասիոյ բնիկ երեք քրիստոնեայ ժողովուրդները Յոյները, Հայերը եւ Արեւելեան Եկեղեցիներու syriaque անունով ծանօթ հետեւորդները գրեթէ լրիւ իրենց դարաւոր հայրենիքէն անհետացած են: Արդարեւ, թէեւ անոնք դարերով, իրենց կրօնքին, լեզուին եւ աւանդութիւններուն խորապէս կառչած, կրցան Օսմանեան տիրապետութեան շրջանի հալածանքին, կեղեքումին ու քմահաճոյքին տոկալ եւ իրենց գոյութիւնը անաղարտ պահել, սակայն ի վերջոյ Ա. Համաշխարհային պատերազմի տարիներուն, այսպէս կոչուած «Արեւմտամէտ եւ յառաջդիմական» Երիտ – Թուրք ղեկավարներու ծրագրած ոճիրներու զոհ գացին: Այսօր Փոքր Ասիոյ քրիստոնեայ ժողովուրդներուն հայրենիքը մահմետական բնակիչներով բնակուած է. անոնք խլրտացուցած են նաեւ նախորդներուն դարաւոր ժառանգը:

Թէեւ վերջին երկու – երեք տասնամեակին Հայկական Հարցին ներքին ծալքերը ըստ բաւականի լուրջ ուսումնասիրութիւններու առարկայ եղան եւ միջազգային հանրային կարծիքը «մոռցուած» Հայկական ցեղասպանութիւնը վերյիշելու պարտադրուեցաւ, բայց Ա. Համաշխարհային պատերազմի տարիներուն Փոքր Ասիոյ խորերը ապրող ուրիշ խաղաղասէր ժողովուրդի մը չառաւիղները դեռ կը սպասեն 1914 – 1920 տարիներուն իրենց վիճակած ճակատագրին լուսաբանութեան եւ ճանաչման:

Վերոյիշեալ խորագիրով այս ուսումնասիրութեան հեղինակը Սէպասթիէն տը Գուրթուա կը ջանայ ցարդ շատ սահմանափակ պատմագիտական շրջանակի մէջ միայն ծանօթ Արեւելեան Եկեղեցիներու անդամ ժողովուրդներու հանդէպ կիրարկուած ոճիրները եւ հետեւանքները փաստացիօրէն ներկայացնել: Ան իր ուսումնասիրութիւնը յատկացուցած է մասնաւորաբար Տիգրանակերտ նահանգի Մարտին գաւառին Արեւելեան Եկեղեցիներու անդամ ժողովուրդներուն:

Սէպասթիէն տը Գուրթուա այս ուսումնասիրութեան համար բացի լոյս տեսած կարեւոր վկայութիւններէ, օգտագործած է նաեւ իր նիւթը շօշափող բաւական անտիպ փաստաթուղթեր որոնք պահուած են պետական դիւաններու մէջ: Ան երկիցս այցելած է նաեւ Տիգրանակերտ եւ մանաւանդ Սուրիա ուր վերապրողներու հանդիպած է:

Սեմական ցեղի պատկանող Հրէերէն եւ արաբերէն լեզուներու հետ խնամիութիւն ունեցող եւ դեռ իր պաշտամունքը Յիսուսի լեզուով արամերէն կատարող աշխարհի այդ առաջին քրիստոնեայ ժողովուրդը իր դաւանանքին համաձայն չորս եկեղեցիներու միջեւ բաժնուած է (տե՛ս, էջ 13):

Ա. – Սուրիական Օրթոտոքս եկեղեցիի անդամներ որոնք ծանօթ են ծագոպիթներ (Յակոբիկեաններ) անունով: Այս եկեղեցին 451–ին Քաղկեդոնի Եկեղեցական ժողովին տրուած որոշումները չէ ընդունած եւ միաբնութենական (monophysite) սկզբունքին հաւատարիմ մնալով, Հռոմի եկեղեցիին հետ կապերը խզած է: Այս եկեղեցիին հոգեւոր պետը «Անտիոքի պատրիարք» տիտղոսը կը կրէ եւ իր Աթոռը որ նախապէս Մարտին կը գտնուէր, 1914–ին Դամասկոս փոխադրուած է:

Բ. – Յետագային կարգ մը ծագոպիթներ կաթողիկէ կրօնաւորներու մեղուաջան գործունէութեան ազդեցութեան տակ Մայր Եկեղեցիէն բաժնուած եւ Անտիոքի Կաթողիկէ Եկեղեցին (Eglise syriaque catholique) հիմնած են (1659): Այս եկեղեցւոյ պատրիարքը «Անտիոքի եւ բոլոր Արեւելքի պատրիարք» տիտղոսը կը կրէ: Այժմ իր բնակավայրը Պէյրութ կը գտնուի:

Գ. – Ասորիներու կամ Նեստորականներու Առաքելական եկեղեցի: Ասորի եկեղեցին, 431–ին Եփեսոսի եկեղեցական ժողովին պատրիարք Նեստորիուսի կողմէ ներկայացուած է: Նեստորիուս տրուած որոշումներուն հակադրելով կը հեռանայ: Ասորի եկեղեցիին Աթոռը թէեւ Պաղտատ կը գտնուի, բայց պատրիարքին բնակավայրը այժմ Շիքակօ է ուր այսօր հոծ գաղութ մը կայ:

Դ. – Ասորի եկեղեցիին անդամներէն եւս ոմանք կաթոլիկէ կրօնաւորներու ազդեցութեան ենթարկուելով, 1681–ին, բաժնուած եւ կաթողիկէ Քաղդէական եկեղեցին (Eglise chaldéenne) հիմնած են: Այս եկեղեցւոյ Աթոռը որ երկար ժամանակ Պաղտատ կը գտնուէր, այժմ Մուսուլ կը գտնուի (տե՛ս էջ 14): Այս եկեղեցւոյ պետը «Բաբելոնի Քաղդէացի պատրիարք» տիտղոսը կը կրէ:

Գուրթուա Սուրիոյ Արեւելեան եկեղեցիներու հաւատացեալները իրենց դաւանանքին համաձայն ներկայացնելէ յետոյ, ֆրանսացի եւ անգլիացի ճամբորդներու եւ մանաւանդ Տիգրանակերտ պաշտօնավարող հիւպատոսներու վկայութիւններուն յենլով, կ'եզրակացնէ թէ Խարբերդի, Ուրֆայի եւ Տիգրանակերտ նահանգի մէջ ապրող այդ ժողովուրդին ընդհանուր թիւը ԺԹ. դարու վերջաւորին 150 – 200 հազարի շուրջ պէտք է ըլլար որուն գրեթէ 25 հազարը Մարտին գաւառին ենթակայ Թուր – Ապտինի 150 գիւղերուն մէջ ցրուած (տե՛ս էջեր 80 – 81) էր: Վիտալ Գիւինէ որուն Փոքր Ասիոյ նուիրուած քառահատոր ուսումնասիրութիւնը, լոյս տեսած ԺԹ.–րդ դարու վերջին տասնամեակին, իբր բուրջ աղբիւր իր այժմէականութիւնը միշտ կը պահէ, Մարտին սանճաքի այլազան ժողովուրդներու ընդհանուր թիւը 193 հազար հոգի կը նշէ. ատոր 17.754–ը քրիստոնեաներ են (տե՛ս էջ 77): Միայն չմոռնանք որ Գիւինէ օսմանեան տէրութեան պաշտօնական տուեալներուն վրայ հիմնուած է եւ արդէն խնդրոյ առարկայ կ'ընէ այդ վիճակագրութիւններուն վաւերականութիւնը: Իսկ ըստ Տոմինիկեան միսիոնար Տհէթօրէի, Ա. Համաշխարհային պատերազմին նախօրեակին Մարտին գաւառի քրիստոնեայ բնակիչներուն ընդհանուր թիւը 74.470 էր որոնց 51.725–ը ծագոպիթներ (տես էջ 74):

Սուրիական Արեւելեան Եկեղեցիներու անդամ այս ժողովուրդները իբր «անհաւատ» հպատակներ, միշտ Բ. դասակարգի հպատակ նկատուելով օսմանեան լուծին չահարկումներուն ենթակայ եղան ինչպէս բոլոր միւս ոչ – իսլամները:

Հայկական հարցին ծագումին քանի մը տողով անդրադառնալէ յետոյ, ականատես վկայութիւններու լոյսին տակ մանրամասնօրէն կը ներկայացնէ Տիգրանակերտ նահանգին մէջ տեղի ունեցած ջարդերը: Նորընտիր կուսակալ Անիզ փաշա (1) մինչ մէկ կողմէ Ֆրանսայի Տիգրանակերտի փոխ – հիւպատոս Կիւսթաւ Մէրիյէն կը վստահեցնէր թէ «Հայերուն ոչ մէկ վտանգ կը սպառնայ, կրնան անխռով իրենց առօրեայ կեանքը շարունակել, միւս կողմէ Համիտիյէ քրտական զօրագունդներուն գաղտնօրէն կը հրահանգէր իրենց շահատակութիւնները անվախօրէն շարունակել»: Քիւրտերը քաջալերուած՝ կուսակալին հրահանգներէն, սանձարձակ կոտորածի կը դիմեն: Տիգրանակերտի նոյնիսկ Ֆրանսական զօրագունդներուն գաղտնօրէն կը վանքերը ուր ահաբեկած քրիստոնեաները կ'ապաստանին, Քիւրտերու սպառնալիքին կ'ենթարկուին: Մէրիյէ օր օրին տեղւոյն դէպքերէն Ֆրանսայի Պոլսոյ դեսպան Գամպոնը տեղեակ կը պահէ որ ի վերջոյ մեծ եպարքոսին անձամբ կ'ազդարարէ որ «եթէ հիւպատոսին կեանքը վտանգուի, ինք ալ Անիզ փաշային գլուխը պիտի պահանջէ» (տե՛ս էջ 105):

Տիգրանակերտի շրջակայ 119 գիւղերն ուր 6000 ընտանիք, շուրջ 30 հազար հոգի, քրիստոնեաներ կ'ապրէին, ամբողջովին կործանած եւ կողոպտուած էին: Ըստ Մէրիյէի մէկ հեռագրին, 50 կին եւ աղջիկ առեւանգուած էին, իսկ գիւղերու մէջ անոնց թիւը անհաշիւ էր (տե՛ս էջ 110):

Այս բոլոր տեղեկութիւնները զորս Գուրթուա իր ուսումնասիրութեան մէջ մանրամասնօրէն կը ներկայացնէ, լոյս տեսած են ֆրանսական Դեղին գիրքերուն մէջ եւ կամ զանոնք պետական արխիւներէն քաղած է: Մենք ոչ թէ միայն ֆրանսական դիւանները այլ բազմաթիւ ուրիշ երկիրներու պաշտօնական դիւանները եւս լրիւ պրպտած ըլլալով, կրնանք բացարձակ կերպով հաստատել որ ոչ մէկ չափազանցութիւն կայ այս տեղեկագրերուն ճշմարտութեան մասին:

Ինչպէս Գուրթուա օսմանեան կործանարար քաղաքականութեան մասին բաղդատական մը կ'ընէ, Տիգրանակերտի Միաֆարքին գիւղաքաղաքը ուր մօտ 1000 քրիստոնեայ կը բնակէր, Հայեր, Ասորիներ, ծագոպիթներ եւ Քաղդէացիներ, 1895–ի եւ 1915–ի լայնատարած ջարդերէն յետոյ, 1956–ին միայն չորս քրիստոնեայ ընտանիք մնացած էր (տե՛ս էջ 108): 1895 Նոյեմբեր 1–ի ջարդին միայն 700 հոգի որոնք պատսպարուելու համար եկեղեցի ապաստանած էին, Քիւրտերու կողմէ եկեղեցիին հրկիզումով հոն ողջ – ողջ այրած են:

Բնականաբար Տիգրանակերտ նահանգի բնակիչները, ինչպէս Փոքր Ասիոյ բոլոր նահանգներուն քրիստոնեայ բնակիչները, Ա. Համաշխարհային պատերազմին է որ ամենամեծ աղէտին ենթարկուեցան, երբ Ներքին գործոց նախարար Թալէաթ պէյ տարագրութեան, ջարդի եւ կողոպուտի գաղտնի հրահանգները գաւառներու կուսակալներուն ղրկեց: Տիգրանակերտի կուսակալ Համտի պէյ պարկեշտ անձ մը ըլլալով չուզեց Թալէաթի հրահանգը գործադրել. ան ոչ մէկ պատճառ կը տեսնէր Հայերը տարագրելու եւ նախընտրեց հրաժարիլ: Իր յաջորդը տոքթոր Րէշիտ որ Ապրիլ 1915–ին կուսակալ նշանակուեցաւ, Թալէաթի եւ իր գործակիցներուն յոյսերը ամբողջովին արդարացուց: Նահանգին ոչ թէ միայն հայ, այլ բոլոր միւս քրիստոնեաները եւս նոյն ճակատագրին ենթարկուեցան: Րէշիտ եւ իր արբանեակները պայման դրին որ «տարագրութենէ և սպանդէ զերծ կըրնային մնալ անոնք որոնք իրենց հաւատքը կ'ուրանային եւ Մարգարէին կրօնքը կ'ընդունէին»: Մարտինի Հայ կաթողիկէ առաջնորդ Մալոյեան եպիսկոպոս (1869 – 1915) մերժեց ոստիկանապետ Մէմտուհի առաջարկը եւ չընդունեց կրօնափոխութիւնը, ինչպէս Տիգրանակերտի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ առաջնորդ Մկրտիչ Վրդ. Չլղատեան (1871 – 1915), եւ իր հօտին առաջին նահատակը եղաւ:

Գուրթուա Տիգրանակերտ նահանգի պատերազմի նախօրեակին քրիստոնեայ բնակչութեան ընդհանուր թիւը իրենց դաւանանքին համաձայն հետեւեալ կերպով կը ներկայացնէ որ կ'արժէ համառօտ կերպով տալ (տե՛ս էջեր 176 – 177): Նախ նահանգի քրիստոնեայ բնակչութեան ընդհանուր թիւը որ պատերազմի նախօրեակին եթէ 174.670 hոգի էր, կը տեսնենք թէ պատերազմէն ետք 30.485–ի իջած է: Իսկ զանազան քրիստոնեայ բնակիչներու իրենց դաւանաքի համաձայն բաժանումը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէ. Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ անդամներ՝ նախապէս 60 հազար հոգի, յետոյ 2000, Հայ կաթողիկէ համայնքը պատերազմի նախօրեակին 12.500 հոգի կը հաշուէ որուն միայն 7 հազարը Մարտին սանճաքի մէջ պատերազմէն ետք միայն 1000 հոգի կը մնայ: Քաղդէացի համայնքը որ նախապէս 11.120 հոգի կը հաշուէր, պատերազմէն յետոյ 1110 հոգի միայն մնացած էր: Սուրիացի կաթողիկէներու համայնքը որ պատերազմէն առաջ 5600 հոգի կը հաշուէր, պատերազմէն ետք 2150 մնացած էր: Գալով ծագոպիթներուն, որոնք նախապէս Տիգրանակերտ նահանգին ամենահոծ քրիստոնեայ համայնքը կը կազմէին 84.725 անդամներով, պատերազմի վաղորդայնին 24.000 հոգի էին:

Ցեղասպանութիւնը այսօր «մոռցուած» այս քրիստոնեայ ժողովուրդին վերաբերեալ դեռ շատ անտիպ վաւերագիրեր կան, Ֆրանսա եւ այլուր: Կ'արժէ զանոնք փնտռել: Օրինակ, Տիգրանակերտ նահանգի կուսակալ Րէշիտ պէյի գլխաւոր արբանեակ ոստիկանապետ Մէմտուհ պէյ Մարտինի քաղդէացի համայնքի առաջնորդ Կապրիէլ Թափփունիի կը սպառնար զինքը ու իր հօտը տարագրել եւ սպաննել տալ, եթէ իրեն 30.000 օսմանեան ոսկեդրամ (2) չտային Թափփունի ճարահատ իր ժողովուրդին դիմեց որ հանգանակութիւն մը ընելով առասպելական այդ գումարը արիւնարբու Մէմտուհ պէյին յանձնեց գաղտնի կերպով իր հրամանին ընդառաջելով:

Կը թուի թէ Գուրթուա օսմանեան կայսրութեան պատմութեան մասին խոր հմտութիւն չունի: Օրինակ, կը գրէ թէ Օսմանեան Ա. Սահմանադրութիւնը Սեպտեմբեր 1876–ին հռչակուած էր (տե՛ս էջ 94): Մինչդեռ ծանօթ է թէ Սահմանադրութիւնը 1876 Դեկտեմբեր 23–ին հռչակուեցաւ մեծ եպարքոս Միտհաթ փաշայի կողմէ, մեծ տէրութիւններու Պոլսոյ ժողովը ձախողեցնելու համար: Ապտիւլ – Համիտի գահակալութիւնը Երիտթուրքերու Յուլիս 1909–ի յեղափոխութենէն յետոյ վերջացաւ կը գրէ (տե՛ս նոյն էջ): Մինչդեռ Երիտ – Թուրքերու յեղափոխութիւնը 1908 Յուլիս 23–ին տեղի ունեցաւ, իսկ Յուլիս 1909–ին Ապտիւլ – Համիտ Սելանիկ աքսորուած, հսկողութեան տակ կը գտնուէր: Ուրիշ քանի մը պատմական ճշգրտումներ եւս կարելի է ընել:

Գուրթուայի փոքր եւ սահմանափակ դիւաններու վրայ հիմնուած այս պատմագիտական ուսումնասիրութիւնը պէտք է ընդունիլ որ նոր ուղի մը, նոր էջ մը կը բանայ Օսմանեան կայսրութեան հպատակ ոչ – իսլամ քրիստոնեայ ժողովուրդներու ապրելակերպին եւ ի վերջոյ անոնց վիճակին ու ճակատագրին մասին: Ցանկալի է որ սոյն նիւթին շուրջ Գուրթուա խորանայ. դեռ բազմաթիւ դիւաններ կան որոնք անվհատ եւ յամառ պրպտողներու կը սպասեն իրենց գաղտնիքները յայտնելու համար:

Այս հատորին մէջ մեր ժողովուրդին ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին առընչութեամբ, թէպէտ անուղղակի, բայց խիստ կարեւոր լուսաբանութեան կարօտող հարց մը կայ որ մեր կարծիքով պէտք չէ ստորադնահատել երբ այս օրերու մանաւանդ Թուրքիա Եւրոպական Միութեան անդամակցելու համար տեւականապէս պատմութիւնը կը խեղաթիւրէ եւ կը թուի թէ իրեն համակիր Եւրոպայի Միութեան պատասխանատու դէմքեր ալ չեն պակսիր... (3):

Մենք պիտի համարձակէինք մէկ հարցում մը միայն ուղղել Եւրոպայի ճակատագրին պատասխանատուութիւնը ստանձնելու յաւակնող մեր օրերու քաղաքագէտներուն եւ Հայկական տարագրութիւնը եւ ցեղասպանութիւնը արդարացնելու համար Թուրք կառավարութեան պաշտօնական տեսակէտը պաշտպանող պատմաբաններուն՝ Թուրք կամ օտար Արդեօք ինչպէ՞ս կրնան բացատրել աշխարհի առաջին այս քրիստոնեայ ժողովուրդին դէմ գործուած ոճիրները, երբ Փոքր Ասիոյ խորերը իրենց հազարամեայ հողին վրայ խաղաղօրէն կ'ապրէին եւ մանաւանդ քաղաքական ոչ մէկ յաւակնութիւն ալ երբեք չէին ունեցած եւ սակայն չկրցան ցեղասպանութենէ զերծ մնալ ու չցրուիլ աշխարհի չորս ծագերը:

* Paris, *Ellipses*, 2002.

(1) Տէօնմէ Անիզ իր վայրագութեամբ աւելի քան տարի մը պաշտօնավարեց: Ապտիւլ – Համիտ Գամպոնին խոստացած դայն պաշտօնանկ ընել (1896 Փետր. 27): Բայց 1896 Նոյեմբեր 7–ին Պատժական դատարանի նախագահ Հալիտ պէյ զայն փոխարինեց:

(2) Օսմանեան թղթադրամը արժէզրկուած էր. այս պատճառաւ է որ Մէմտուհ պէյ ոսկեդրամ կը պահանջէր: Իսկ մէկ օսմանեան ոսկեդրամը 23 ֆրանքի հաւասար էր:

(3) Ուշագրաւ է Ռոմանօ Փրոտիի յայտարարութիւնը (տե՛ս «Ֆիկառօ»յի 2004, Յունուար 16 թիւը):

Ք Ո Յ Ր Ե Ր Ը

(Ա Կ Ն Ա Ր Կ)

Զարմանահրաշ երկիր է Արցախը, օրհնուած երկիր, ուր ամէն մի ծաղիկ, ամէն մի քար ու աղբիւր իր ծաղկելու, ստեղծուելու, ժայթքելու ճիշդ ժամանակն ունի: Այստեղ ոչինչ հէնց այնպէս չի լինում՝ ամէն ինչ ստեղծւում է, ամէն ոք ծնւում է պատմութեան կանչով:

... Վկան այս երկու քոյրերը՝ Սուսաննա եւ Վերա Բաբայեանները: 1992-ի Նոյեմբերին էր, չտապից կանչեցին Սուսաննային ու խնդրեցին աշխատել որպէս գործավար, աւել է, թէ օգնել կադրային բանակի կազմաւորմանը: Համաձայնուեց, եկաւ ու ընդմիշտ կեանքը կապեց բանակի հետ:

... Իսկ տարինե՛րը... տարիները լի էին սարսափով, մահ ու արիւնով: Նաեւ փառքի, հերոսութեան ու հայրենիքի փրկութեան տարիներ էին, պարզապէս պէտք էր այդպիսի սիրտ ունենալ կրծքի տակ... Իսկ նրանք ծնուել ու մեծացել էին բանուորի ընտանիքում, պարզ ու շիտակ մարդկանց յարկի տակ եւ ապրում էին իրենց մի կտոր երջանկութիւնը այս կեանքում գտնելու փնտռումով, ակնկալիքով: Սակայն միշտ չէ լինում այնպէս, ինչպէս ենթադրում է մարդը: Երբեմն կեանքը, պատմութիւնը ուրիշ բան են թելադրում: Եւ Սուսաննան արտաքինից փխրուն ու սովորական այդ աղջիկը, իրե՛ն վերապահեց Նաեւ Հայրենիքի փրկութեան համար պայքարողների կողքին լինելու պատիւը, զինուորական հագուստ հագաւ եւ մինչեւ այսօր էլ այն կրում է հպարտութեամբ: Յետոյ Նրան միացաւ կրտսեր քոյրը՝ Վերան:

Նրանք նոյն մարտադաշտում էին, սակայն իրարից հեռու. Վերան վիրակապում էր, յոյս ու հաւատ ներշնչում մարտիկներին, Սուսաննան՝ գրի առնում կերտուող պատմութեան մասնակիցների արածն ու թողածը, նրանց հետ կատարուածը, նրանց անց ու դարձը, աւել է, թէ ստեղծում մի ուրոյն պատմութիւն փաստերով ու թուերով:

... Այսօր, երբ ինչ-ինչ պատճառներով յանկարծ տխրում է, բացում է իր հին գրառումներն ու սկսում թերթել. որքա՛ն տղաներ այսօր չկան, որքա՛ն տղաներ... ու բոլորն էլ լաւն էին, խիզախ, ազնիւ... Եւ զարմանում է ինքն իրեն. «Ախր չէ՞ որ այդ տարիներին բոլորն իրար նման էին, ասես՝ մի ընտանիքում ծնուած ու ապրած, մէկը միւսի համար պատրաստ էր տալու իր կեանքը... եւ տալիս էին, զոհւում էին վիրաւոր ընկերոջը մարտադաշտից դուրս բերելիս... պատահո՛ւմ էր... ամէն ինչ պատահում էր...»:

... Երկու քոյրեր, երկուսն էլ իրենց կեանքը կապած Հայոց բանակին, երկուսն էլ շատ մօտիկից տեսած մահուան սեւ աչքերը:

Նրանք գո՞ւցէ առօրեայ գործերում սովորական մարդիկ էին, բայց եթէ փորձես թափանցել հոգիները, ապրել նրանց կեանքով, կը զգաս, որ այրուելու կոչուած աստղեր են, որ պէտք է լուսաւորեն իրենց դարը: Ո՞ր ազգը կարող է պարծենալ այնպիսի՛ դուստրերով, որոնց շուրթերից հնչում են նման խօսքեր.

– Ես ոչինչ չեմ ափսոսում, ոչի՛նչ, – ասում է Սուսաննան, – եթէ անգամ իմ կեանքում ինչ որ բան այնպէս չի ընթացել, միեւնոյնն է ես երջանիկ եմ, քանի որ ինձ բախտ վիճակուեց ծանօթանալ, աւելի՛ն, ընկերանալ այնպիսի մարդկանց հետ, որպիսիք էին մեր ազատամարտիկները, հրամանատարները: Ես հպարտ եմ, որ ունեմ նման ընկերներ: Երեւի սա՛ է իմ կեանքում ամենագլխաւորը: «Մեզ խորթ չէ նա, ով մասնակից է մեր կեանքին», – ասել է Կէօթէն: Սուսաննան լաւ ընկեր է, չէ՞ որ ընկեր ունենալու միակ միջոցը այդպիսին լինելն է: Առանց մարտական ընկերների, աշխարհը նրա համար զրկուած կը լինէր արեւից, այստեղ՝ մարտական ընկերների շրջապատում նա մի գեղեցիկ՝ ամբողջութիւն է:

... Ի՞նչ էին տեսնում մարտիկները իրենց կողքին կռուող կանանց մէջ. գո՞ւցէ զօրութիւն ու ոգեշնչում կամ թէ բարոյական ու հոգեկան ընդունակութիւնների սատարում, որ այդպէս անձնուրաց կարողանում էին փրկել հայրենիքը: Դէ, ի հարկէ, ինչպէ՞ս կարելի էր նայել քըսանամեայ Վերայի անքնութիւնից կարմրած աչքերին ու չլցուել յաղթելու վճռականութեամբ, ու չզոհել կեանքը յանուն այդ աչքերի անխռով քնի, ինչպէ՞ս կարելի էր...

Այսօր, ինչպէս եւ տարիներ առաջ, նրանք՝ երկու քոյրերը, կրկին բանակի շարքերում են: Եւ երեկոներն էլ տան խօսակցութեան թեման մեծ մասամբ բանակն է, ընկերական շրջապատում եւս բանակն է, պատերազմական գործողութիւնները: Եւ անվերջ ձգուող այս խօսակցութիւնների, ապրումների ժամանակ ծնւում են որոշակի պատկերացումներ, տեսակէտներ, ասենք.

– Զէինք վախենում, քանի որ մեր կողքին լսում էինք Արթուր Աղաբէկեանի հուժկու ձայնը, տեսնում նրա վճռական հայեացքը: Մենք համոզուած էինք, որ եթէ Արթուրն է ասում, Արթուրն է հաւատացնում, ուրեմն ամէն ինչ լաւ կը լինի:

... Խօսում են աղջիկները, յիշում, վերյիշում, յետոյ այս ամէնից սկսում են փայլել նրանց աչքերը, եւ յանկարծ Սուսաննան մի բան յայտնագործածի պէս գրկում է քրոջը.

– Յիշո՞ւմ ես՝ ինչ էր ասում Հայրիկը, երբ վտանգի ազդանշանը հնչում էր.

– Հա՛, տխուր ժպտում է քոյրը... յանկարծ յիշելով վաղամեռ հօրը:

Իսկ հայրն ասում էր. «Շուտ արէք, աղջիկներ, երեւում է ինչ որ բան այնպէս չէ, շուտ արէք, գնացէք»:

ԱՐՓԻ ՎԱՆԵԱՆ

Օ Ր Ո Ւ Ա Ն
Շ Ա Ր Ժ Ո Ւ Մ Ի Ն
Հ Ե Տ

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀՐԱՏԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Նախագահ Ճ. Պուշի կողմէ առաջնային կարեւորութեամբ ներկայացուած անջրպետի արշաւը, ըստ կարգ մը գիտնականներու, իսկապէս անյետաձգելի գործ է: Անոնք կը յիշեցնեն թէ մարդկութիւնը օր մը պիտի ստիպուի լքել երկրագունդը, քանի որ անոր վրայ կեանքը անապրելի պիտի ըլլայ: Մէկ միլիառ տարի ետք արեւուն ճառագայթները այնքան զօրաւոր պիտի ըլլան որ կեանքի նշոյլ պիտի չմնայ: Կացութիւնը կրնայ աւելի առաջ ալ վատթարանալ, օրինակ, սառուցեալ շրջան մը կրնայ ամբողջովին փճացնել կեանքի երկրային աղբիւրները: Կամ անկարելի չէ որ աշխարհամնակներս զոհը դառնանք վիթխարի երկնաքարի մը:

Ենթադրելով որ մարդ արարածը, կամ անոր մօտաւոր գոյութիւն մը միշտ պիտի գտնուի, ի՞նչպէս ընելու է մնայուն կերպով տիրելու համար անջրպետին: Զի բաւեր աստղանաւ մը մտնել ու սուրալ դէպի որոշ թիրախ մը: Երկրային արարածները կարօտ են օդի, ջուրի, լոյսի, հանքային նիւթերու. այս տարրերը բաւարար են բուսականութիւն ունենալու: Սակայն հարցը հո՛ն է որ ի՞նչպէս պէտք է բնապահական այս համակարգը վերարտադրել անջրպետի մէջ:

Առաջին անգամ 70-ական տարիներուն Սիպերիոյ մէջ սկսան աշխատանքներ որոնց նպատակն էր փորձել վերարտադրելու ինքնարտադրող համակարգեր ստեղծել: Հոն, պողպատէ ամրափակ սենեակներու մէջ ուր ջուրի հսկայական պաշարներ զետեղուած են, միարջիջ մամուռներ կը մշակուին: Ութ քառակուսի մեթր մակերեսով ջուրի ընդունարան մը բաւական է մէկ հոգիի անհրաժեշտ օդը վերաշրջանառելու: Սկիզբը մտածուած էր այդ մամուռները որպէս սննդեղէն ալ գործածելու կարելիութեան մասին: Սակայն ատիկա սնուցիչ մեծ արժէք ներկայացնող բան չէ, ուստի ռուս գիտնականները փորձեցին բանջարեղէնի ու հացահատիկներու զանազան տեսակներ բուծանել: 80-ական թուականներուն սկիզբը երկու հոգինոց խմբակ մը յաջողեցաւ այդ միջավայրին մէջ վեց ամիս ապրիլ: Ըմպելի ջուրը եւ օդը բաւարար քանակով մաքրուած էին, բայց կար աղտեղութիւնը դուրս հանելու հարցը: Մնացորդին գրեթէ կէսն ալ զուգարան հայթայթուած էր:

Սակայն երբ հարցը կը վերաբերի դէպի այլ մոլորակներ ճամբորդութեան, ոչ կարելի է անկիւնի մասնաճառի մը վրայ յոյս դնել, ոչ ալ սպասել աղբահաւաքին: Ուրեմն, հարկ է կառուցանել ամբողջ համակարգը: 90-ական թուականներուն Արիզոնայի մէջ «Կենսոլորտ – 2» կոչուած ծրագիրը սկսաւ կիրարկուիլ: Անով փորձը պիտի ըլլար երկրային ամբողջ բնոլորտը նմանակելու: Նախատեսուած էր անտառ մը, ճահիճ մը, անապատ մը եւ մանր չափերով ովկիանոս մը:

1991-ին չորս կին ու չորս այր փակուեցան հոն, կենդանական նմոյշներու ընկերակցութեամբ: Զախորդութիւնները չուշացան. փորձակայանը առանց թթուածինի մնալու վտանգին ենթարկուեցաւ, մրջիւնները փճացուցին մեկուսիչ նիւթերը եւ ի վերջոյ յայտնի դարձաւ որ միայն ուտիճները հանգիստ են այդ պայմաններուն մէջ: 1994-ին երկրորդ փորձ մը կատարուեցաւ Արիզոնայի անապատին մէջ, բայց վեց ամիսէն նոյն պարագաները կրկնուեցան: Երկու տարի ետք Գոլումպիա համալսարանը ստանձնեց «Կենսոլորտ – 2»ին պատասխանատուութիւնը, բայց կայանը ատրիճանաբար զբօսաշրջական վայրի վերածուեցաւ:

Սկիզբը ՆԱՍԱ-ն հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր փորձերուն, սակայն յետոյ անտարբերութեան մատնեց զանոնք: Արդէն 80 – 90-ական թուականներուն դէպի Լուսին կամ Հրատ մարդ ղրկելու ծրագիր չկար ու անջրպետի մասնագէտները, հետազօտողները աւելի անմիջական հարցերու վրայ կեդրոնացան: 1997-ին 4 կամաւոր 3 յարկի բարձրութեամբ պողպատէ սենեակի մը մէջ երեք ամիս անցուցին, ամբողջովին խզուած արտաքին աշխարհէն: Արուեստական լոյսի տակ մշակուած հացահատիկներ անհրաժեշտ օդին մէջի բնածխային թթուն կը պակսեցնէին, նոյն ատեն կենսաբանական զտումի դրութեամբ մը գործածուած ջուրը կը մաքրուէր: Փորձարկումը յաջողութիւն նկատուեցաւ ՆԱՍԱ-յի կողմէ, բայց հեռու էր անշուշտ անջրպետի մէջ բազմութիւններ կերակրելու հեռանկար ներշնչելէ: Այդպէս է, նոյնիսկ երբ երկու անգամ ութ լիթրնոց ձկնարաններ անջրպետ ղրկելու փորձերը յաջողած են: Զարմանալի է տեսնել որ խխունջներ, ձուկի տեսակներ որքա՛ն լաւ կը հանդուրժեն անջրպետային ճամբորդութեան:

Նոյնիսկ այսօր արձանագրուած ձախորդութիւններով, ոչ ոք կրնայ կասկածիլ թէ մարդը վաղը կամ միւս օր պիտի յաջողի ոտք կոխել Հրատի, ապա նաեւ այլ մոլորակներու վրայ, լուծած ամէն կարգի հարցերը: Հետաքրքրական պիտի ըլլայ գիտնալ թէ նոր աշխարհի մը սկիզբին դրախտը պատրաստ պիտի գտնէ՞ մարդը, թէ այս անգամուան համար ուրիշ բնմանիւթ նախատեսուած է:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Լռեցինք: Վայրկեան մը կեցաւ սենեակին մէջտեղը, յետոյ ինկաւ նստարանի մը վրայ: Կը նայէր Աշոտին նոյն նայուածքով՝ ինչ որ պարսիկը:

– Պարսիկին երկրորդ տպաւորութիւնն է, – ըսաւ Վահրամը:

– Տօ՛, ի՞նչ ես ասում, – ըսաւ զայրացած գալով Վահրամին վրան, անշուշտ զգալով որ անարդարական է, բայց չհասկընալով իմաստը:

– Ըսի, որ պարսիկին երկրորդ տպաւորութիւնն է:

– Ո՞վ:

– Մէկը:

– Ո՞վ է այդ պարսիկը...

– Արհեստաւորին մէկը, – ըսաւ Վահրամը սուտ անփութութեամբ:

Տղաները խնդացին հակառակ իրենց հոգեկան կացութեան: Վահրամը ելաւ ոտքի, քմածաղ մօտեցաւ ոստիկանին ու ըսաւ.

– Դո՞ւ էլ արհեստաւոր ես, ընկե՛ր:

– Տօ՛, լակո՛տ, ես քո գլուխը կը ջարդեմ. կարծում ես, չեմ հասկանում: Մէկ սրան նայիր, – ու խուժեց վրան:

Բռնեցինք զայն ու հանդարտեցուցինք: Ելաւ ոտքի ու սկսաւ պար դառնալ սենեակին մէջ: Կ'երգէր բարձր ձայնով ու կը դառնար ինքն իր վրայ զանազան շարժումներ ընելով:

Մէկ, երկու, երեք, չորս՝
Ես կը պարեմ տասնըչորս...

Վահրամն ալ սկսաւ պարել: Գինովը մօտեցաւ Աշոտին:

– Սիրուն տղայ է, – ըսաւ:

Բոլորս ալ լռեցինք ու առաջին անգամ ըլլալով, այդ սենեակին մէջ, դող մը ցնցեց մարմինս: Կը վախնայի ես ալ, բայց քաջալերելու համար ընկերներս, սկսայ խեղկատակութեան տալ:

– Մէկ, երկու, երեք, չորս... – կը շարունակէր գինովը: Սկսայ ես ալ երգել՝

Հինգ, վեց, եօթը, ութը՝
Հինգ ռուբլի գինու փութը...

– Կովարա՛ծ, – մռնչեց գինովը, – գինին փութով չեն ծախում...

– Համ՞ա... – ըսի իբր թէ զարմացական:

– Տօ՛, լակոտ, դու ինձ ձեռք ես առնում, – յարձակեցաւ վրաս գինովը:

Ցատքեցի սեղանին միւս կողմը, եւ ըսկըսանք դառնալ սեղաններուն ու նստարաններուն շուրջ: Աղմուկը մեծցաւ: Եկան ուրիշներ ալ ու առին տարին զայն:

Դուրսը գիշերը կ'իջնէր դանդաղօրէն: Լոյսերը վառեցան: Յուսահատութիւնը հետզհետէ կը մեծնար ընկերներուս աչքերուն մէջ, որ կը յամառէին լռել: Աշոտը սկսաւ պտտտիլ, ինկած նստարանին վրայ. անոր ուսը կ'ելլէր ու կ'իջնէր: Սիրտս կը ցաւէր, բայց մոռցայ սեփական մորմոքս. այնքա՛ն յուզեց զիս անոր լացը: Ես ու Վահրամը մօտեցանք ու կ'աշխատէինք մխիթարել զայն: Կը փաստէինք, որ մեզ չեն կրնար պահել, որ անպայման մեր տղաքը պիտի զգան մեր բացակայութիւնը: Աւետիսեանը կամ Ներսիսեանցին պիտի գան մեզ փնտռելու: Ոճիր չէր գործածնիս: Տարիքնիս փոքր էր: Անպատճառ կ'արձակեն: Քանի կը խօսէինք, այնքան աւելի կը սաստկանար իր լացը: Յանկարծ իր անոյշ ու սիրուն աչքերը բարձրացուց վրաս ու հարցուց.

– Դուն կը հաւատա՞ս ըսածներուդ...

– Այո՛, – ըսի վճռական, աշխատելով, որ ձայնս վստահութիւն ներշնչէ իրեն:

– Նայեցաւ կրկին աչքերուս: Միւսները տժգոյն էին: Վահրամը բռնած էր Աշոտին ձեռքը, որ սկսաւ կրկին լալ: Յանկարծ կրկին հայ ոստիկանը մտաւ ներս ու սկսաւ պարել.

Մէկ, երկու, երեք, չորս
Ես կը պարեմ տասնըչորս...

– Կրո՛ղ, – ըսաւ Վահրամը բարկացած:

Գինովը չլսեց զայն:

– Տղե՛րք, – ըսաւ վերջապէս, – որ քաղցած էք, փող տուէք, գնամ բան բերեմ ձեզ...

– Ես այս տեսակ երկրին հիմքը... – ըսաւ Վահրամը, – բանտարկեալներուն հաց անգամ չեն տար...

– Ըդպէս է էլի, – ըսաւ գինովը, – էստեղ չեն տալիս, բայց էգուց կը տանեն բերդ. էնտեղ հաց էլ կը տան, անկողին էլ...

(Շար. 69)

Ս Տ Ա Ց Ա Ն Ք

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԿԱՐՕՏԻ
ՅՈՐԴՈՂ ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐ

ԿՈՐԻՒՆ ՋԱՆԵԼԵԱՆ

Երեւան, 2003

(Շար. Ա. էջէն)

է Իսլամական Հանրապետութեան պատմութեան մէջ: Հարկ էր ընտրել 290 երեսփոխան եւ 207 ընտրաշրջաններու 199-ին մէջ, արդէն պահպանողականներու նոր սերունդ մը հասած է:

ՇՐՒՕՏԷՐ, անգամ մը եւս, յայտնած է որ կողմնակից է Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: «Հիւրրիյէթ»ի տուած հարցազրոյցի մը մէջ, Շրէօտէր ըսած է որ Թուրքիա «կրնայ օրինակ մը հանդիսանալ մահմետական ուրիշ երկիրներու համար, եւրոպական մեր դրացնութեան մէջ»: Արտաքին նախարարը աւ աւելի յառաջ գացած է, յայտարարելով որ Թուրքիոյ անդամակցութիւնը գրեթէ աւելի կարեւոր է քան հակահրթիռ սխեմ մը: Շրէօտէր գերման առաջին վարչապետն է որ Անգարա եկած է 1993-ի Հ. Քոհլի այցելութենէն ի վեր: Երաոդան դոհ չէր եղած Գերմանիոյ Քրիստոնեայ Դեմոկրատ պարագլուխին՝ Անկելա Մերքելէն, որ կը մերժէր Թրքական Թղթաբարին առաջնահերթ տեղ տալ եւրոպական ընտրութեան մէջ, նախընտրութիւն տալով «առանձնաշնորհեալ ընկերակցութեան մը»: Վարչապետին համար, անդամակցութիւն մը 2010-ին կամ 2015-ին դրական հետեւանքներ կրնայ ունենալ: Շրէօտէր չանտեսեր որ Գերմանիոյ երկու ու կէս միլիոն Թուրքերուն 600 հազարը գերմանահպատակ են...: Գերմանիոյ վարչապետին Թուրքիա այցին զուգահեռ, Հանրապետութեան նախագահը Ե. Ռաու ուշադրութիւն հրաւիրած է այն երեւոյթին վրայ որ Թուրքիա վերջին շրջանին Եւրոպայի անդամակցութեան նպատակով լուրջ քայլեր առնելով հանդերձ, կիրարկութեան մէջ կարեւոր թերութիւններ ունի: Ցիշեցուցած է որ յատկապէս կրօնքի ու մտածումի ազատութեան, չարչարանքի արգելքի մարդին օրէնքները պէտք չէ թուղթի վրայ մնան:«Թուրքիոյ բուն անդամակցութիւնը երկար տարիներու հարց է. այս պահուս այդ մասին վճարկում բանալու համար շատ կանուխ է տակաւին» ըսած է ան:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ Փէշտա գացած է փետրուար 23-ին, երկօրեայ այցելութեան մը համար: Նախագահին երկրորդ այցելութիւնն է Հունգարիա եւ առիթ է մթնոլորտը հանդարտեցնելու նախորդ տարուան բարկութենէն ետք, անոնց զինակցութեան ԱՄՆ-ու հետ:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Նախագահութիւնը ապահովութիւն տուած է հաղորդագրութեամբ մը, որ Շեւարնածէի անձեռնմխելիութիւնը պիտի արձանագրուի օրէնքով: Այլ խօսքով Վրաստանի նախկին նախագահը ոչ կրնայ ձերբակալուիլ, ոչ ալ դատուիլ: Այս հաղորդագրութիւնը հրապարակուած է Շեւարնածէի փեսային ձերբակալութենէն ետք եւ ուր կը չէշտուի որ նոյն բանը չի կրնար պատահիլ նախկին նախագահին:

Ս. ՀԻՒՍԷՅՆԻ այցելութիւն մը տուած են Կարմիր Խաչի երկու բանագնացներ, բայց, տեսակցութիւնը գաղտնի կը պահեն: Այս այցելութիւնը տեղի ունեցած է ըստ Ժընեւի պայմանագրութեան, քանի Ս. Հիւսէյն պատերազմական գերի կը նկատուի: Կրցած է նամակ մը յանձնել իր ընտանիքին փոխանցելի:

ՋԵՋԱՐԷ ՊԱԹԻՍԹԻԻ պարագան կը շարունակէ զբաղեցնել մեդիաները: Մինչեւ բանտարկուիլը, դռնապանի պաշտօն մը ունէր Փարիզի 9-րդ Թաղամասը: Արդարադատութեան բացատրութիւնն այն է որ գրագէտը (Պաթիսթի ոստիկանական վէպ կը գրէ) ապաստանած է դրացուհիի մը եւ այդ պատճառով ձերբակալուած է, մինչ որ իր բարեկամները կ'ուրանան: Փաստաբաններն ալ կ'առարկեն որ սուտ մըն է քօղարկելու համար տրուած խօսքին չյարգուիլը: Ֆրանսա խոստացած էր Պաթիսթին Իտալիոյ չյանձնել (1985-ին):

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ
ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Քոյրը՝ Օրիորդ Ռոզա Տակառեան 2000 Եւրօ:

Քրոջ Թոռը՝ Ալեքսանդր Մուրատեան 1000 Եւրօ:

Պր. Գլակ Ղարաբեան 200 Եւրօ:

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 200 Եւրօ:

Հրանոյշ եւ Արաքսի Թերզեան - Գազազեան իրենց վաղեմի բարեկամներուն՝ Վարդուհի Շիրինեանի եւ Ներսէս Տակառեանի յիշատակին 250 Եւրօ:

Մարի Կաուվարենց - Շարթ 200 Եւրօ:

Նոյն առթիւ առթիւ Արփիկ Միսաքեան 100 Եւրօ կը նուիրէ Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Երիտասարդ կին մը գործ կը փնտռէ երախայ խնամելու կամ տարեց անձ մը: Հեռաձայնել Տիկին Արմենուհիին

06 67 69 51 82

Նաեւ երիտասարդ այր մը որ տրամադիր է որեւէ աշխատանք տանելու, հեռաձայնել վերոյիշեալ թիւին:

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.-
Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ
Մայր Տաճարին մէջ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂԵ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆՅ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17-ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն ժամը 8.45-ին:
Արեւագալ ժամը 9.45-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11.45-ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17.30-ին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԷՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի
(Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **ASTRIG** organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre C H I R A Z
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30
Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse
Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71

La Section «SOSSE MAYRIG»
de MARSEILLE
organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**

> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot
Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :
04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :
— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration 17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Lourdes 2004

du mercredi 19 au samedi 22 mai

PELERINAGE ARMENIEN DE FRANCE

Départs de PARIS — ARNOUVILLE (TGV)
LYON — MARSEILLE — VALENCE — SAINT-CHAMOND

Les formulaires d'inscription
sont disponibles auprès du Secrétariat de l'Eparchie, au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris et auprès de nos paroisses

Renseignements :
Eparchie : 01 40 51 11 90 — **Paris et Arnouville** : 01 44 59 23 50
Marseille : 04 91 48 19 60 — **Saint-Chamond** : 04 77 22 09 86
Pour Lyon et Valence, contacter l'Eparchie (01 40 51 11 90).

Prix, comprenant l'aller-retour en TGV de Paris et la Pension complète en Hôtel *** (chambre double) : **300 euros par personne (45 euros suppl. pour chambre individuelle).**

—— Les inscriptions seront closes le 15 avril ——

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
MERCREDI
25 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·888 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·888

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅԻԹԻԻ կացութիւնը շատ տագնապալի է եւ ապստամբները Գափ-Հայիթիէնէն ետք, պատրաստ են գրաւելու Փոր-օ-Փրէնսը, եթէ նախագահ Արիսթիտ յամառի չքաշուիլ: Ապստամբութիւնը մեծ դիմադրութեան ալ չի հանդիպիր: Ֆրանսա կոչ ըրաւ իր քաղաքացիներուն որ հեռանան: Ամերիկացիք ալ 50 մառիններ ղրկած են, սկզբունքով ի պաշտպանութիւն իրենց դեսպանատան:

ԼԱ ՀԷՅԻ մէջ, ուր բացուեցաւ Իսրայէլացիներու «պատ»ին դատավարութիւնը Փետր· 23-ին, փողոցները ամբողջ օրը գրաւուած էին նախ Իսրայէլացիներու, ապա Պաղեստինցիներու կողմէ: Առաւօտուն, իսրայէլամէտ ցուցարարներ ոճրափորձերու զոհերուն նկարներով տողանցած են, աւելի ուշ, Պաղեստինցիները սպաննուած մանուկներու նկարներով: Իսրայէլցիք նոյնիսկ հրկիզուած հանրակառք մը տարած են Լա Հէյ, աւելի տպաւորելու համար: Այսօրյորդանանի մէջ ալ, Պաղեստինցիները զանգուածային ցոյց մը ըրած են, մասնակցելու համար «Բարկութեան Օր»ուան որու կոչ ըրած էին իշխանութիւնները:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ շրջանը, Գըզանսոնէն ոչ շատ հեռու, 5,1 ուժգնութեամբ Ռիխթէրի վրայ, երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Փետր· 23-ի իրիկունը: Մարդկային թէ նիւթական վնաս չըկայ, միայն ելեկտրական հոսանքի խըզում եղած է: Աւելի զօրաւոր երկրաշարժ մը պատահած է Փետր· 23-էն 24-ի գիշերը, Մարոքի հիւսիս-արեւելեան շըրջանը Ալ-Հօսէյմա գիւղը: 20 մեռեալ կար: Ցնցումին ուժգնութիւնը 6,3 եղած է Ռիխթէրի վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ հեռատեսիլի հանրային Ֆրանս-2 կայանի լրատուութեան բաժնի տնօրէնուհի նշանակուեցաւ Արլէթ Շապօ, որ կը փոխարինէ Օլիվիէ Մազըրօլը: Այս վերջինը հրաժարած էր ժիւփէի վերաբերեալ սխալ լրատուութեան հետեւանքով: Օ· Մազըրօլ պիտի շկարենայ շարունակել իր աշխատանքը, ինչպէս նախատեսուած էր, մինչեւ Շրջանային ընտրութիւնները· Ֆրանս-Թէլէվիզիոնի նախագահը նախընտրեց տարբեր կարգադրութիւն ընել: Արլէթ Շապօ ճանչցուած լրագրողուհի մըն է, որ արդէն այս պաշտօնը վարած էր 1994-էն 96: Ցարդ, իր համբաւը կը պարտէր «Խաչբառ» յայտագրին որ գնահատանքի արժանացող քաղաքական հաղուագիւտ յայտագիրներէն է:

ՇԱՌԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ, Մարտ 15-ին, մուտք պիտի գործէ Փարիզի Կրեվէն թանգարանը: 80 տարեկանի մօտ, Ազնաւուր համերգներու շարք մը կու տայ Մայիսին, Փալէ տէ Գոնկրէ:

ՇՐԷՕՏԷՐ կը շարունակէ Թուրքիոյ գովքը հիւսել, ղեկավարներուն հետ տեսնուելէ ետք: Էրտողանի հետ հանդիպումէն ետք, յայտարարած է «շնորհիւ բարենորոգումներու գործընթացին, Թուրքիա լաւ ճամբու վրայ է» եւ հաւանական է որ անդամակցութեան բանակցութիւնները սկսին: Դեռ չեշտած է, Թուրքիա կրնայ բացարձակապէս վստահիլ Գերմանիոյ զօրակցութեան: Գերմանիա Թուրքիոյ տնտեսական առաջին ընկերակիցն է, 14,2 միլիառ Եւրոյի փոխանակութիւններով:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱԿԱ-յի շրջանին համար, Ազգ· Ճակատի գլուխը կի Մաքարի կը փոխարինէ Լը Փէնը, որ չկրցաւ թեկնածու ըլլալ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄՆԵՐ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ ՀԱՅ ՍՊԱՅԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի Հայկական միութիւններու Ֆորումը Փետրուար 21 թուակիր հաղորդագրութեամբ մը զայրոյթ յայտնած ու խստօրէն դատապարտած է Պուտափէշթի մէջ ազրպէջանցիի մը կողմէ հայ սպայ Գուրգէն Մարգարեանի վայրագ սպանութիւնը:

Միակ անձի մը այդ արարքին ընդմէջէն Ֆորումը կը նշմարէ ազրպէջանական շըրջանակներու մտադրութիւնը· կը զգուշացնէ թէ Հայաստանի, Արցախի ու ընդհանրապէս հայ ժողովուրդին ապահովութեան հարցը անլոյծ կը մնայ եւ ամէն միջոց ի գործ դնել աւելի քան երբեք հարկաւոր է, ամրապնդելու համար ազգային ինքնապաշտպանութիւնը եւ արգելք հանդիսանալու նոր արհաւիրքներու եւ ցեղասպանութեան կրկնութեան:

Ֆորումը կը ցաւակցի Գ· Մարգարեանի ընտանիքին ու կը շեշտէ համոզումը թէ այսօր եւս անկարելի է միակ Հայ մը իսկ ապահով երեւակայել ազրպէջանական, կամ թրքական իշխանութիւններու սահմաններուն մէջ:

ՆՈՅՆՊԷՍ ԱՄՆ-ՈՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ԱՄՆ-ու Հայկական համագումարը եւս խստիւ դատապարտած է ազրպէջանցիի մը կողմէ հայ սպայ Գուրգէն Մարգարեանի սպանութիւնը, եւ զայն ապացոյց նկատած Բաքուի սերմանած ատելութեան եւ հակահայ տրամադրութիւններուն: Համագումարին գործադիր տնօրէն Ռոս Վարդեան «քստմնելի արարք» որակելով կատարուածը՝ ակնկալութիւն յայտնած է որ Ազրպէջանի ղեկավարութիւնը պատասխանատուութեամբ շարժի ու տար առաջին քայլ՝ որպէս նախագահ Ալիեւ դատապարտէ դաժան սպանութիւնը:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԻ ՆԻՒԹԵՐԸ ԿԱԼԼԷՍԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Բրիտանիոյ մէջ առաջին անգամ ըլլալով շրջանային խորհուրդ մը վիճարկումի ու հաւանական քուէարկութեան մը նիւթ պիտի ընէ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչումը եւ Հայաստանի շրջափակումը: Խնդրոյ առարկայ խորհուրդը Կալլէսեան Կումէտ շրջանն է որ Փետրուար 26-ի օրակարգին վրայ ունի զոյգ նիւթերը: Կայ արդէն «Կալլէս - Հայաստան բարեկամութեան խումբ» մը որ զօրավիգ է այս ծրագրին:

Քուէարկութեան դրուելիք բանաձեւը կ'առաջադրէ ճանչնալ Թուրք կառավարութեան կողմէ 1915-ին գործուած Հայերու ցեղասպանութիւնը, Թուրքիոյ կոչ ընել վերցնելու Հայաստանի կիրարկած շրջափակումը, կոչ ընել Բրիտանիոյ կառավարութեան եւ Կալլէսի Ազգային Ժողովին որ չզօրակցին Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան, այնքան ատեն որ չի ճանչնար 1915-ի ցեղասպանութիւնը եւ կը շարունակէ տնտեսական շրջափակումի տակ պահել Հայաստանը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 23 / 24)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԹԱՆ-Ի ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ՀԵՏ

ՕԹԱՆ-ի մօտ Հայաստանի պատուիրակութեան ղեկավար դեսպան Վիգէն Չիտէճեան Փետրուար 23-ին Պրիւսէլի մէջ հանդիպում ունեցած է կազմակերպութեան գլխաւոր քարտուղար Շէֆէրի հետ: Հանդիպումին նիւթ եղած է նաեւ Պուտափէշթի մէջ հայ սպային սպանութիւնը: Վ· Չիտէճեան գլխաւոր քարտուղարին յանձնած է այդ մասին Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարին նամակը ուր վրդովում յայտնուած է պատահարին· ըսուած է թէ մեծ ցնցում ու զայրոյթ պատճառած է այդ սպանութիւնը Հայաստանի մէջ: Նախարար Վ· Օսկանեան հոն շեշտած է թէ ՕԹԱՆ-ի «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» ծրագիրը իրենց համար նաեւ Ազրպէջանի հետ յարաբերութիւնները կանոնակարգելու արդիւնաւէտ շրջանակ նկատուած է, սակայն այդ մօտեցումը Ազրպէջանի կողմէ ոչ մէկ փոխադարձութիւն գտած է, մինչեւ գործուած աննախադէպ արարքը:

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-Ի ԲԱՆԱԳՆԱՑԸ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՅՑԸ ՍԿՍԱԾ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԷՆ

Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Ղարաբաղի հարցով բանագնաց Թ· Տէվիս Փետրուար 23-ին հասած է Երեւան ու օդակայանէն մեկնած Ղարաբաղ, շրջանի իր այցը սկսելով Ստեփանակերտէն: Հոն հանդիպում ունեցած է ղեկավարութեան ու Ազրպէջանէն գաղթած Հայերու հետ: Յաջորդ օրը ան տեսակցութիւն կ'ունենար Ռ· Քոչարեանի, Ազգային Ժողովի կուսակցական խմբակցութիւններու, Արտաքին գործերու նախարարին հետ ու Փետր· 25-ին կը մեկնէր Բաքու:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ Մ. ՔԷՄԱԼԻ ՈՐԴԵԳԻՐԸ ՀԱ՞Յ ԷՐ

Թուրքիոյ լրատուիչներու, քաղաքական եւ զինուորական շրջաններուն մէջ ծաւալուն բանավէճ յարուցած է պնդումը թէ Մուսթաֆա Քէմալի հոգեզաւակը՝ Սապիհա Կէօքչէն իրականութեան մէջ հայկական ծագումի տէր է: Նիւթը հրապարակած էր Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը Փետրուար 6-ի թիւով ու հիմնուելով հայուհի Հռիփսիմէ Սեպիլճեան – Ղազարեանի բացատրութիւններուն վըրայ, քանի որ ան կը պնդէ թէ իր մօրաքոյրն է Սապիհա Կէօքչէն մկրտուած հայուհին որ որդեգրուած է Աթաթիւրքի կողմէ եւ թէ՝ որպէս այդ, թէ՝ որպէս Թուրքիոյ առաջին կին օդաչուն, մեծ յարգանք վայելած է երկրին մէջ: Կ'ըսէ թէ բուն անունով ան կը կոչուէր Խաթուն Սեպիլճեան: 1915-ին որբացած է եւ քըրոջը (Հռիփսիմէ Սեպիլճեան – Ղազարեանի մօրը) հետ ապաստանած Ճեպինի որբանոցը ուրկէ որդեգրուած է Թուրքիոյ հանրապետութեան հիմնադիրին կողմէ, 5 – 6 տարեկանին:

Կ'անդրադառնանք աւելի լայնօրէն:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՎԵՐՋ ՏՈՒԱԾ Է ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԵՆԹԱՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

«Հիւրրիյէթ»ի մէջ (Փետր· 23) Ծ· Քիւչիւքչահին «Փոքրամասնութիւններու լուռ յեղաշրջում» խորագիրով կ'անդրադառնայ կառավարութեան մէկ որոշումին որով վերջ տրուած է Փոքրամասնութիւններու ենթայանձնախումբին գործունէութեան: Ան, կ'ըսէ թէ հիմնուած էր 1962-ին, վարչապետին ստորագրած գաղտնի մէկ շրջաբերականով· պարտականութիւն ունէր հետեւելու փոքրամասնութիւններուն գործունէութեան: Անոր մաս կը կազմէին Ներքին եւ Արտաքին գործերու նախարարութիւններու, Ազգ· լրահաւաք կազմակերպութեան, Սպայակոյտի եւ Ազգ· Ապահովութեան Խորհուրդի ներկայացուցիչներ: Յատուկ առաքելութիւնն էր հետեւիլ փոքրամասնութիւններու երկրին ապահովութեան սպառնալիք նկատուած գործունէութեան:

Ինչպէս կ'ըսէ լրագրողը, ժամանակի ընթացքին ան վերածուած է «փոքրամասնութիւնները մաշեցնող յանձնախումբ»ի: Փոքրամասնութիւններուն պարտադրութիւն բերուած է իրենց գործունէութեան համար անկէ արտօնութիւն խնդրելու, բայց արտօնութիւնները մեծ մասով չեն տրուած: Այս վերջին ըսուածին օրինակ կը տրուի փոքրամասնութիւններու աշակերտներուն համար ամառնային հանգստեան ճամբար կազմակերպելու արտօնութեան մերժումը, այն պատճառաբանութեամբ որ ատիկա վըտանգաւոր կ'ըլլայ Թուրքիոյ ապահովութեան համար:

Այս յանձնախումբին վերջակէտը դըրուած է վարչապետ Էրտողանի նոյնպէս գաղտնի մէկ շրջաբերականով· տեղը ըստեղծուած է ուրիշ մը որ օգնական պիտի ըլլայ փոքրամասնութիւններու կարգ մը հարցերուն լուծում գտնելու գործին: Այս վերջինին մէջ առնուած չեն Ազգ· ապահովութեան, Սպայակոյտի, Ազգ· լրահաւաք կազմակերպութեան ներկայացուցիչները:

Լրագրողը կ'ըսէ թէ որպէս փոքրամասնութիւն, այսօր ընդամէնը 60 հազար Հայ, 25 հազար Հրեայ, երկու հազար Յոյն մնացած է եւ Ասորիներն ու Քըլդանիներն ալ հաշուելով ընդհանուր թիւը հարիւր հազարի շուրջ կ'ըլլայ:

Եւրոպայի կողմէ Թուրքիոյ պարտադրուած չափանիշներուն նիւթին մասին գրելով «Ռատիքալ»ի քրոնիկագիրներէն Ի· Պէրքան ակնարկած է նոյն յանձնախումբին գործունէութեան ջընջումին ալ: Մաղթած է որ ան ոչ թէ ձեւափոխուէր, այլ ամբողջովին դադրէր գոյութիւն ունենալէ: Գրութիւնը կ'աւարտի հետեւեալ պարբերութեամբ· «Փոքրամասնութիւններու ենթայանձնախումբ» անունով 42 տարի գործած այս մարմնին տարած գործունէութիւնը օր մը եթէ փաստաթուղթերով հրապարակուի, բոլորս ալ մեծ ամօթ կրնանք զգալ»:

Հաւանալի է, այս բոլորը կը կատարուին Եւրոպայի մաս կազմելու սիրոյն:

ԻՐԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

Իրանի երեսփոխանական վերջին ընտրութեան երեսփոխան ընտրուած են երկու Հայեր: Առաջինը ճարտարագէտ Գէորգ Վարդանն է որ ստացած է ընդհանուր քուէներու 87%-ը, երկրորդը՝ Հարաւային Իրանի թեկնածու Ռոպէր Բեգլարեանը որուն ի նպաստ քուէարկած է ընտրողներու 95%-ը:

«ԱՐՄԷՆԻԿՈՒՄ»ԻՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեան մամուլը պարբերաբար կ'անդրադառնայ սիտայի դէմ Հայաստանի մէջ պատրաստուած դեղին որ ծանօթ է «Արմէնիկում» անունով։ Անոր գործածութեան առաջին օրերուն ցնցող տպաւորութիւն գործած էր տեղեկութիւնը թէ ռուս երիտասարդ մը մահուան շեմէն վերադարձած էր, շնորհիւ հայ բժիշկներու, գիտնականներու պատրաստած նոյն դեղին։

Աշխարհի մէջ ուր ամէնէն զարգացած երկիրներուն գիտական շրջանակները ոգի է բռին կ'աշխատին այդ պատուհասին դարմանը գտնելու եւ տակաւին միայն քովընտի միջոցներ գտնուած են, զարմանալի էր հայաստանեան գիւտին նկատմամբ պահուած լռութիւնը. աւելի ճիշդը՝ ցոյց տրուած անտարբերութիւնը։ Առիկա ոմանց մտածել տուաւ թէ արդեօք «Արմէնիկում»ը հայկական չափազանցութիւններու, ինքնագովութեան նորագոյն մէկ արտադրութիւնը չէ՞ր։ Միւս կողմէ կար աւելի լուրջ, աւելի տրամաբանական մօտեցում մըն ալ որ կը յիշեցնէր նման պարագայի մը կապուած միջազգային կարեւորագոյն գրաւարկները. ամէնէն առաջ նիւթական գործօնը։ Կարելի՞ էր անվարան յուսալ որ մարդկային առողջութիւնը գլխաւոր մտահոգութիւնը ըլլար գիտական մարզին ու անոր պատկանողները առանց այլեւայլի դառնային հոն ուրկէ լոյսի շող մը կը նշմարուէր։ Նման գիւտի մը կապուած համաշխար – հային շուկան, անոր դժուար ենթադրելի տարողութիւնները հարցականներ կը ստեղծեն նոյնիսկ ամէնէն բարեմիտին մտքին մէջ։

Երբ այս էր կացութիւնը, հասան լուրեր թէ Թուրքիայէն հիւանդներ ալ ըսկըսած են Երեւան երթալ ու բուժուիլ «Արմէնիկում»ով։ Միջոց մը լուրերը ոչ հաստատուեցան, ոչ ալ հերքուեցան։ Ու վերջերս Պոլսոյ հայ մամուլը արձագանգեց թրքական «Սապահ» թերթին ուր լայն տեղ գրաւած էր նիւթը։ Թուրք լրագրող մը «Յոյսի բուժարան» խորագրուած էջերով պատմած էր դեղին Երեւանի նոյնանուն հիմնարկին, հոն բուժուող տարբեր ազգէ աւելի քան 400 հիւանդներու մասին։ Ան շեշտած էր մասնաւորապէս 2 կէտ. «Հայկական դեղով դարմանուողներէն ոչ մէկ հիւանդ մահացած էր մինչեւ այսօր», երկրորդ «Արմէնիկում»ը շատ, շատ աւելի աժան էր, քան՝ արեւմուտքի մէջ նոյն նպատակով գործածուող տարբերակները։

Թուրք լրագրողը ծ. էրտինչ տեսակցութիւններ ալ ունեցած է «Արմէնիկում» կեդրոնին մէջ դարմանուող Թուրք հիւանդներու հետ։ Բոլորն ալ մեծ գոհունակութեամբ խօսած են իրենց տրուած դարմանումին մասին։

Մէկը կ'ըսէ թէ 1996–ին մեծ ցնցում ապրած է տեղեկանալով որ սիտայէ վարակուած է։ Սկսած է միայն մահուան մասին մտածել, Թուրքիոյ մէջ տրամադրելի բոլոր միջոցները փորձած ու որեւէ արդիւնք ստացած չըլլալով։ Ցաւելեալ, դեղերը շատ սուղ գտած է, անոնց անուղղակի ազդեցութիւններն ալ դժուար տանելի։ Օր մը դիպուածով լսած է թէ Հայաստանի մէջ կայ «Արմէնիկում» կոչուած դեղ մը որ քաջալերական արդիւնքներ կու տայ։ Չորս շաբթուան դարմանումէ ետք, առողջութիւնը բարելաւուած է. քիլօ առած է ու մարմինը ծածկած վէրքերը անհետացած են։ Այսօր կ'ապրի առանց մահուան մասին մտածելու։

Ուրիշ Թուրք հիւանդ մը նոյն բաները կ'ըսէ։ Անցեալ Նոյեմբերին սկսած է «Արմէնիկում»ով դարմանուիլ։ Ցաւերը, վէրքերը անհետացած են. ամէնէն կարեւորը կը նկատէ այն որ հասկցած է թէ պիտի չմեռնի։ Այս մէկը խորապէս տպաւորուած է նաեւ հիւանդանոցին մէջ իրենց ցոյց տրուած հոգածութենէն։ Կը յիշէ բժիշկին՝ Վիոլէթ Սարգսեանի մօտիկ հետաքրքրութիւնը։

Հայկական դեղը Թուրքիոյ մէջ արդէն ներկայացուցիչ մըն ալ ունի. ան կը կոչուի Մաժակ Զաքըր Օհանեան։ Ըսած է թէ կը պատրաստուի դիմել Թուրքիոյ Առողջապահական Նախարարութեան որպէսզի «Արմէնիկում»ի հոն գործածութեան պաշտօնական արտօնութիւն ստանայ։ Կը հաւատայ որ հայկական դեղը Թուրքիոյ մէջ դիւրաւ պիտի շահի սիտայի դարմանումին ծախքը։

Հաւանօրէն բնական պէտք է համարել որ Հայաստանի անմիջական դրացի երկիր ըլլալով, Թուրքիայէն հետաքրքրուողներ, նոյնիսկ Երեւանի մէջ դարմանուողներ ըլլան «Արմէնիկում»ով։ Ըսուածը մտածել կու տայ պաշտօնական կեցուածքներու, սահման բանալ – չբանալու, դիւանագիտական յարաբերութիւն ունենալ – չունենալու պայմաններու, միւս կողմէն՝ հասարակ մահկանացուներու առօրեայ անյետաձգելի պէտքերուն հակադրութեան մասին։

Մտածել կու տայ նաեւ այլ բաներու մասին. վերջին տարիներուն մահացած հայ գրող մը ամէն անգամ որ հայեւթուրք յարաբերութիւնները խօսքի նիւթ ըլլային կը կրկնէր թէ ցեղասպանութեան ճանաչումին համար հարկ է որ սպասենք Թուրքիոյ քաղաքակրթուելուն։ Նոյնիսկ Հայուն ճիտին պարտք կը դնէր մասնակցիլ քաղաքակրթուելու Թրքական հոլովոյթին։ Իր խօսակիցներէն ոմանք կը հակադդէին, ըսելով թէ ամէն բան – կեանք, երկիր, ստացուածք, մշակոյթ, ապագայ – լքելէ ետք, քիչ մը չափազանցութիւն չէ՞ր անոնց քաղաքակրթուելու հոլովոյթին ալ մասնակցիլը։ Ու վէճը կ'երկարէր կէս կատակ – կէս լուրջ, իրենց դիրքերուն վրայ ձգելով Թուրքիան քաղաքակրթելու գործը ստանձնելու կողմնակից մտաւորականն ալ, անոր ընդդիմախօսներն ալ։

«Արմէնիկում»ով օգնութեան նոր ասպարէզ մը բացուած է յայտնապէս։ Բնականաբար, հոս այլընտրանք չունի Հիպոկրատի հաւատանցքի հետեւորդը։ Իրեն համար հիւանդը հիւանդ է, հայ, Թուրք, կամ այլ ազգ։ Եւ չի՞ կրնար պատահիլ արդեօք որ քաղաքական ոլորտի մեծերուն չյաջողածը ընէ «Արմէնիկում»ը, հաստատելով հոգ չէ թէ սահմանափակ յարաբերութիւններ եւ անտեսելով սահմանը բանալ – չբանալու, պայմաններ դնելու _ յարգել – չյարգելու բոլո՛ր վէճերը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

[illegible]

L'ILLUSION COMIQUE
AVEC
SERGE AVEDIKIAN

Անթոնիի թատրոնը (Théâtre Firmin Gemier Antony) Մարտ 3–էն 27, կը ներկայացնէ Փիէր Գորնէյի «Լ'Իլլիւզիոն գոմիք»ը, որու գլխաւոր դերակատարն է Սերժ Աւետիքեան, Փրիտամանի դերով։

Սերժ Աւետիքեան արդէն բազմաթիւ դերեր խաղացած է ֆրանսական բեմերու վրայ թէ շարժանկարի մէջ։

Ներկայացումները տեղի կ'ունենան Երեքշաբթի, Չորեքշաբթի, Ուրբաթ, Շաբաթ, ժամը 20·30–ին, Հինգշաբթի, ժամը 19·30–ին, Կիրակի, ժամը 17–ին (բացի Մարտ 21–էն)։

Տոմսերու համար դիմել՝ 01 46 66 02 74։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ՝ ԺԶ.-ԺԷ. ԴԱՐԵՐՈՒՆ

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՎԵՐԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԸ

Քաղաքական պայմաններու բերումով Հայաստանէն ծայր առած գաղթականական հոսանքներուն բերումով ԺԶ. դարու կէսերուն սկսաւ վերաշխուժանալ յատկապէս Վենետիկի հայ համայնքը։ Մինչեւ այդ ժամանակ գլխաւորաբար կիլիկեցի, վանեցի եւ ատրպատականցի ընտանիքներ կային հոն. բայց այնուհետեւ Արցախէն եւ յատկապէս Նախիջեւանէն ու Ջուղայէն (հին Ջուղայ) մեծ թիւով ընտանիքներ գացին եւ բնակութիւն հաստատեցին հոն։

Այսպէս, ԺԶ. դարու սկիզբը Ջուղայեցի քանի մը Հայեր՝ Գասպար, Զաքար, Սիմոն եւ Գէորգ Վենետիկի մէջ բնակութիւն հաստատեցին. անոնք յիշուած են Մարչիանայի դիւաններու 1530–ի արձանագրութիւններուն մէջ։ Այնուհետեւ 1560–ական տարիներուն բազմաթիւ այլ Ջուղայեցիներ հետեւեցան անոնց, որոնք մեծ մասամբ Սանթա Մարիա Ֆորմոզա (Սուրբ Մարիամ Խորոտիկ) Եկեղեցիէն դէպի հարաւ, մինչեւ Կալէ Տելլա Քոռոնա եւ Լա Սալիզատա Ջորձի երկարող գօտիին մէջ բնակութիւն հաստատեցին եւ վաճառատուներ բացին։ Այս շրջանը մեծ թիւով Ջուղայեցիներով բնակուած ըլլալուն պատճառով Վենետիկցիներէն կոչուեցաւ Ծուֆֆա։

Ծուֆֆա Թաղամասը, իր աւելի քան հարիւր հայ ընտանիքներով, անոնց բազմաչարք վաճառատուներով ու խանութներով դարձաւ Վենետիկի բարեկարգ ու հարուստ թաղամասերէն։ Խանութներուն կամ վաճառատուներուն վերեւ յաճախ անոնց տէրերուն բնակարաններն էին եւ կամ արժէքաւոր ապրանքներու պահեստարանները։ Կային նաեւ հայ լումայափոխներ, ինչպէս նաեւ՝ հայկական ապահովագրական դրամատուն։ Ծուֆֆա թաղամասէն ժամանակի ընթացքին Հայեր տարածուեցան դէպի յարակից Սուրբ Յովհան Նոր թաղամաս։

Ծուֆֆա հաստատուած հայ վաճառականներէն շատեր Արեւելքէն կը ներածէին, բուրդ, բամպակ, մետաքս եւ վուշ, որոնք կ'ողողէին Վենետիկի շուկաները։ Այդ ապրանքները Վենետիկի հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին հում նիւթը կը կազմէին։ Վենետիկցի վաճառական – ներ կը գնէին այդ ապրանքները եւ զանոնք կը վաճառէին գործարաններուն։ Կային նաեւ ներկանիւթի առեւտուրով զբաղող հայ եւ տեղացի վաճառականներ։ Ներկանիւթի առեւտուրի մէջ մասնագիտացած էին մանաւանդ Սարգիսեանները, որոնք յատկապէս եկեղեցիներու մէջ սրբանկարներու պատրաստութեան համար գործածուող ներկանիւթ կը հայթայթէին։ Սարգիսեաններուն զաւակը՝ Աւքար ներկանիւթ կը հայթայթէր Վենետիկի ջրանցքներուն վրայ երթեւեկող նաւակներուն՝ կոնտոլներուն ծածկոցները ներկող Կալէ Տելէ Ռասսէի ներկարար արհեստաւորներուն։ Նշենք, որ Վենետիկի ջրանցքներուն վրայ այդ ժամանակ կ'երթեւեկէին մօտաւորապէս երեք հազար կոնտոլներ։ Հայ վաճառականներ կ'ապահովէին նաեւ Մուրանոյի ապակիներուն համար նախատեսուած գոյները։

ՄԵԾԱՀԱՐՈՒՍՏ ՀԱՅ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Վենետիկ հաստատուած հայ վաճառականներուն մէջէն յատկապէս Մելքում հռչակաւոր դարձաւ իրբեւ բարձր դասակարգի ազնուականներուն հետ գործակցող առեւտրական, որուն մեծ վաճառատունը մասնագիտացաւ ազնուական կիներու վերաբերեալ առեւտուրին մէջ։ Հոնկէ գնումներ կ'ընէին նաեւ պալատական կիներ։ Վաճառատան մէջ կը վաճառուէին թանկարժէք գորգեր, շքեղօրէն ասեղնագործուած կերպասէ վարագոյրներ՝ պատուհաններու եւ անկողիններու համար, դամասկեան փայլուն ծաղկազարդ տսկեզօծ հագուստներ, բոսորագոյն կերպասէ շրջազգեստներ, ժանեկաւոր վարտիքներ, արծաթաթել վերնաշապիկներ, ծխախոտի տուփերու երկաթեայ ամաններ, ներքին սպիտակեղէն, մետաքսեայ գուլպաներ եւ անկողինի ձիւնի նման ճերմակ ընտիր սպիտակեղէն։

Մելքումի մնայուն յաճախորդներէն յիշենք Վերոնիքա Ֆրանքօն, որ մեծ հռչակ կը վայելէր թէ՛ Վենետիկի եւ թէ ամբողջ Եւրոպայի արքունիքներուն մէջ եւ ազնուականներուն մօտ, եւ Ֆրանսայի ու Լեհաստանի թագաւորներուն անձնական սիրականն էր։

Իտալիոյ մէջ հին ժամանակներէն Հայեր տարածած էին բուստի մշակման ձեւերը, որոնցմէ կը պատրաստէին թալիսմաններ, վզնոցներ, տակից թանկարժէք շրջանակով գնդասեղի զարդազմեր եւ այլն։ Սակայն յետագային, Վենետիկի հանրապետութեան հրապարակած օրէնքին համաձայն, թանկագին մետաղներու հետ կապուած բոլոր աշխատանքները եւ առեւտուրը Վենետիկցիներուն վերապահուեցան։ ԺԵ. դարու կէսերուն արգելքը վերցուեցաւ եւ կրկին անգամ իրաւունք տրուեցաւ օտարներուն զբաղելու թանկագին մետաղներու հետ կապուած աշխատանքներով։

Այս պայմաններուն տակ Մարկոս Զանդարեան մեկնեցաւ Վենետիկ՝ հոն բուստի, սաթի եւ ոսկեղէնի վերաբերեալ առեւտրական իր գործառնութիւնները ընդլայնելու համար. ան 1592–ին Ռիալթօ կամուրջին վրայ վաճառատուն մը գնեց եւ իր զաւկին հետ միասնաբար փայլուն յաջողութիւններ արձանագրեց։

Յովհաննէս Շահինշահ Վենետիկի իր խանութիւններէն բացառիկ արտօնութիւն ստացաւ Սուրբ Մարկոս հրապարակի զանգակատան մօտ փանչօ (Վենետիկցիներուն վերապահուած վրան) ունենալ՝ ապրանքներ ծախելու համար։ Շահինշահերը Ծուֆֆա Թաղամասին մէջ կը բնակէին եւ ամէն տարի Համբարձման տօնին կատարուող Վենետիկցիներու ծովային տօնախմբութեան համար գործածուող սպիտակ կտաւի կապոցներ կը նուիրէին։ Իբրեւ երախտագիտութիւն՝ Վենետիկցիք այսպիսի առանձնաշնորհում մը ըրին ընտանիքի պետին՝ Յովհաննէսի։

Մեծահարուստ հայ առեւտրականները մեծ դեր ունեցան Վենետիկի բարգաւաճման ու հարստացման մէջ, որովհետեւ իրենց հսկայական շահէն այլեւայլ տուրքեր եւ ծովային ու ցամաքային ներածումի ու արտածումի համար վճարուածման ու հարստացման մէջ, որովհետեւ մաքսով մեծ գումարներ կը մուծէին պետական գանձարկղը։ Վենետիկցիք գնահատելով անոնց արժանիքները եւ նկատի ունենալով անոնց դերը պետութեան տնտեսութեան մէջ՝ Սուրբ Մարկոս հրապարակին վրայ խանութներ բանալու իրաւունք տուին Հայերուն։ Այդ խանութներուն մէջ անոնք զարգացուցին յատկապէս մարգարիտի, ադամանդի եւ սուտակի առեւտուրը։ Հոն կեդրոնացած առեւտրականներէն յիշենք Մավեաններ, իսկ նոր ժամանակներուն՝ Թօքաճեանները։

Վենետիկի մէջ ներկայացուցիչներ եւ մասնաճիւղեր ունէին նաեւ Լեհաստանի, Ֆրանսայի Ռուսիոյ, Պարսկաստանի եւ այլ երկիրներու մէջ կեդրոնացած հայ վաճառականներ։

ԾՈՒՖՖԱ ԹԱՂԱՄԱՍԻՆ ՄԷՋ ԿԵԴՐՈՆԱՑԱԾ ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ

Վենետիկի եւ յատկապէս Ծուֆֆա Թաղամասին մէջ կեդրոնացած եւ ժամանակի ընթացքին բազմացած ընտանիքներէն յիշենք Գիրաք Միրմանները, որոնք 1588–ին առեւտրական տուն բացին հոն (որ իր գոյութիւնը պահեց մինչեւ 1750), Շահումեանները, Շահրիմանները (Շէհրիման), Դաւիթեանները (վանեցի Ստեփան Դաւիթեանի դերդաստանը), Պետ–

րոս Սինանեանները, Մարտիրոսեանները, Զանդ Աղամիրի սերունդը եւ ղափանցի Նահապետեանները: Աւելի ուշ ժամանակ հոն հաստատուեցան շուռթեցի Առաքել Քարանձլենցեանի ընտանիքը, Նորատունկեանները, պոլսեցի Ալեքսանեանները եւ այլք: Այս բոլորը ընտանիքներն ալ տարբեր ժամանակներ առեւտրական տուներ բացին, որոնցմէ ոմանք գոյատեւեցին մինչեւ ԺԸ. դարու վերջերը. վերջին անգամ՝ 1800-ին փակուեցաւ Ալեքսանեան առեւտրական տունը:

Մեծ հռչակ ու հեղինակութիւն ունէին մանաւանդ կեսարացի Թէոդորեանները, Գէորգ Թէոդորեանի սերունդը: Անոնք թէ՛ առեւտրականներ եւ թէ հողատէրեր էին: Անոնց կալուածները տարածուած էին քաղաքէն բաւական հեռու. այդ հողերը անոնց սեփականութիւնը մնացին մօտաւորապէս 120 տարի:

ՎԵՆԵՏԻԿ ԻՏԱԼԻՈՅ ԱՄԷՆԷՆ ՀԱՅԱՇԱՏ ՔԱՂԱՔԸ

Վենետիկ ժամանակի ընթացքին դարձաւ Իտալիոյ ամէնէն հայաշատ քաղաքը: Հոն հաստատուած ընտանիքները գլխաւորաբար Ջուղայեցիներ, Կեսարացիներ, Անգարացիներ, Պոլսեցիներ եւ կարնեցիներ էին, մասամբ նաեւ Ուրֆացիներ եւ Հալէպցիներ:

Վենետիկի մէջ կեդրոնացած ընտանիքները գլխաւորաբար հայկական առեւտրական տուներու ներկայացուցիչներ էին. անոնց մէջ կային առուծախի միջնորդներ եւ Իտալացիներու ու Պարսիկներու, Արաբներու ու Թուրքերու միջեւ առեւտուրի յանձնակատարներ:

Հայ ընտանիքներու ներկայացուցիչները ընդհանրապէս հմտացած էին արեւմտեան առեւտրական կեանքի չափանիշներուն, ծանօթ էին երկու - երեք կամ աւելի լեզուներու, եւ շնորհիւ իրենց բանակցելու կարողութեան եւ կենցաղագիտութեան կարեւոր եւ փնտռուած դերակատարներ դարձան մէկ կողմէ թըրքական եւ պարսկական կառավարութիւններուն եւ միւս կողմէ Եւրոպացիներուն մօտ:

Վենետիկի կառավարութիւնը, քաջալերելու համար հայ առեւտրականները որպէսզի իրենց գործունէութիւնը Վենետիկի մէջ կեդրոնացնեն, շատ մը առանձնաշնորհումներ տուաւ անոնց: Վենետիկի իշխանութիւնը հետաքրքրուած էր, որ Հայերը, փոխանակ Լիվոռնոյի կամ Ճենովայի, Վենետիկի մէջ բնակութիւն հաստատեն: ԺԷ. դարուն սկիզբը Վենետիկի կառավարութիւնը քաղաքացիութիւն շնորհեց Հայերուն, 1552-ին որդեգրուած օրէնքի մը համաձայն, որուն հիմամբ Վենետիկի մէջ քսանհինգ տարիէ ի վեր բնակութիւն հաստատած ոեւէ անձ իրաւունք ունէր քաղաքացիութիւն ստանալու: Վենետիկեան օրէնքի համաձայն, միայն քաղաքացիութիւն ունեցող անձեր կրնային կալուածներ գնել եւ հողատէր դառնալ:

ՀԱՅ ՆԱՒԱՏԷՐԵՐ ԵՒ ԾՈՎԱԿԱԼՆԵՐ

Վենետիկ հաստատուած հայ ընտանիքներէն ոմանք նաեւ նաւատէրեր դարձան. այսպէս, Շահումեանները տէր դարձան «Սանթա Քրոչէ» եւ «Մատոննա տելլա Քրոծիա» նաւերուն: Ծանօթ ընտանիքին սեփականութիւնն էր «Սփիրիթօ Սանթօ» նաւը: Պօղոս Ասլան սեփականատէրն էր «Սանթա Ճիուզեփէ» նաւուն: Պետրոս Սինանի սեփականութիւնն էր «Սանթա Ճիորճիօ» մարտանաւը, իսկ Առաքել Գիրաքեանի կը պատկանէր «Մատոննա տելլա Փաչէ» նաւը:

Կային նաեւ անուանի հայ ծովակալներ. անոնցմէ աւելի ուշ ժամանակներու յիշուած են Ճիովաննի Պեռնարտինէ եւ Ճիովաննի Ալփերտինի: Ալփերտինիի մասին յիշատակութիւն պահուած է 1743-ի տարեգրութիւններուն մէջ, ուր կ'ըսուի որ երբ Վենետիկի կառավարութիւնը որոշեց Նափոլիի ծովափէն աւազ փոխադրել Վենետիկ, նաւահանգիստին մօտակայքը ջրացքներ կառուցելու համար, միայն Ալփերտինի պարտականութիւն ստանձնեց տեղափոխելու աւազը:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱԽՈՒՄԲ ԱՊՐԵԼԱԿԵՐՊԸ

Վենետիկի մէջ կեդրոնացած Հայերը մեծամասնութեամբ բարեկեցիկ ու հարուստ ընտանիքներ էին, բոլորն ալ կապուած էին իրարու եւ համախումբ ու համերաշխ կ'ապրէին: Անոնց մօտ սովորութիւն դարձած էր հաւաքներ կազմակերպել մէկուն կամ միւսին տունը եւ կամ հայկական տան մէջ, երբեմն նաեւ Սուրբ Մարիամ Խորոտիկ Եկեղեցւոյ լայնատարած հրապարակին վրայ: Այսպէսով, բոլոր համայնքը համախմբուած կ'ուտէին, կը խմէին, կ'երգէին ու կը պարէին: Այսպիսի խնջոյքներու համար լաւագոյն առիթներ էին յատկապէս մկրտութիւնները, հարսանիքները, տարեդարձները եւ եկեղեցական տօները: Բոլոր կիներն ու աղջիկները հայկական տեսակ - տեսակ ճաշեր կը պատրաստէին. այդ ճաշերու պատրաստութեան եղանակը կը փոխանցուէր սերունդէ սերունդ:

Սուրբ Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնին, Յունուար 6-ին, ընտանիքներ, հարազատներ ու մօտիկ բարեկամներ կը խմբուէին ճոխ սեղաններու շուրջ. պատրաստուած կ'ըլլային ոսպ, խաղողի տերեւով փաթթուած տոլմայ, տարբեր տեսակի թացաններ, կաթնախիւսեր, բըրինձով լեցուած հնդկահաւ, արեւելեան հաց, խորոված եւ վրան թեթեւօրէն քացախով օծուած խոյ, հայկական տեսակաւոր քաղցրաւենիներ, չիր, անուշապուր եւ ղարին (խմորով թխուած), որոնցմէ մէկուն խմորին մէջ կը պահուէր ոսկեդրամ մը, եւ որուն որ ելլէր անիկա բախտաւոր կը նկատուէր:

Զատկուան տօնին կը պատրաստէին խորոված գառնուկ, բարակ ձուածեղ, չորեկ, նուշ եւ տարբեր գոյներով ներկուած հաւկիթներ: Համբարձման տօնին, եթէ եղանակը բարենպաստ ըլլար, պտոյտ կը կազմակերպէին եւ բնութեան ծոցին կը վայելէին պանիրով ձուածեղ, խաշուած ձուկ, ընկոյզի թացանով ու վարդաջուրով պատրաստուած թորթելլինի: Աստուածածնի տօնին կը պատրաստէին հաւ, խորոված սոխ եւ կասիայով անուշեղէն, որմէ ետք կ'ուտէին եկեղեցիէն բերուած օրհնուած խաղողը:

Ա. Մ.

«Ազդակ»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՆՉՈ՛Ւ ՉԵՆ ՈՒԶԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Գերմանիոյ Քրիստոնեայ - Դեմոկրատ կուսակցութեան նախագահուհին Անկելա Մէրքէլ Թուրքերու ամբողջ ցասումը վրան կեդրոնացուցած անձ մըն է, հակառակելով Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան վարկածին: Առանձին չէ այդ դիրքին վրայ, քանի որ ամբողջ կուսակցութեան քաղաքական գիծին բաղկացուցիչներէն է Թուրքիոյ ամբողջական անդամակցութեան մերժումը: Գերմանական մամուլի ծանօթ անուններէն «Զիւտտոյչէ ցայթունկ» թերթը այս նիւթով զրոյց մը ունեցած է կուսակցութեան փոխ - նախագահ Վ. Շաուպլի հետ որ կը բացատրէ իրենց կեցուածքին պատճառները:

Թուրքիոյ ամբողջական անդամակցութեան մերժումը չի նշանակեր 1963-ին հաստատուած հեռանկարին մէջ միակողմանի խզում մը: Եւրոպական Միութիւնը պէտք է դառնայ, վերածուելու համար քաղաքական ամբողջութեան մը որուն անդամ երկիրները իրենց գերիշխանութենէն կարեւոր մաս մը կը փոխանցեն անոր: Ատիկա յաջողութիւն կը գտնէ միայն երբ քաղաքացիները նոյն ճակատագիրը բաժնելու զգացումը ունենան, ինչպէս նաեւ հասարակաց փորձառութիւններու վրայ հիմնուած ինքնութիւն մը: Իսկ հասարակաց ինքնութեան զգացումը կարելի է միմիայն աշխարհագրականօրէն սահմանափակ տարածքի մը վրայ:

Ճիշդ է որ Թուրքիոյ անդամակցութեան համար յաճախ կը մէջբերուի Գոփընհակընի չափանիշներուն յարգանքի պայմանը: Սակայն, ինչպէս կ'ըսէ գերմանացի քաղաքական դէմքը, այդ մեկնակէտով Ճափոնն ու Աւստրալիան ալ կրնային Եւրոպայի անդամ ըլլալ: Այդ նոյն չափանիշներուն մաս կը կազմէ նոյնինքն Միութեան համարկումի հարցը, մինչեւ Մայիս 1-էն, տասը նոր անդամներու մուտքէն ետք, դժուար է մըտածել որ կարելի կ'ըլլայ անմիջապէս բանակցութեան սկսիլ նոր ընդլայնումի մը մասին:

Վ. Շաուպլ համոզուած է որ եթէ Թուրքերը հասկնան իրապէս թէ ինչ է բուն իմաստը քաղաքական միութեան եւ թէ գերիշխանութեան ի՛նչ կորուստ կը նշանակէ ան, իրենք պիտի նախընտրեն Միութեան հետ սերտ կապի ուրիշ ձեւ մը հաստատել:

Գերմանացի կուսակցական ղեկավարը թերահաւատ է նոյնիսկ 2007-ի հանգըրուանին նկատմամբ. ի՞նչ կը պատահի Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ անդամակցութեան պարագային: Ան կ'ըսէ թէ անդամակցութեան յաջորդ ալիքը իսկապէս մեծ ջանք պիտի պահանջէ անդամներէն եւ ինք շատ խանդավառ չէ 2007-ի հանգըրուանին առջեւ:

Ճիշդ է որ Պալքանեան թերակղզիին արեւմտեան մասը Եւրոպայի մաս կը կազմէ: Եւ Խրուաթիոյ նման, արդէն դրական քայլերու փաստը տուած երկիր մը անդամակցութեան համար պէտք է լուրջ հեռանկար զետեղել: Այդ շրջանին անդամակցութիւնը պիտի նպաստէ ամբողջ այդ երկրամասին կայունացումին: Սակայն Թուրքիան անդամ ընդունելէ ետք, ոչ մէկ պատճառաբանութիւն կը մնայ մերժելու Հիւսիսային Ափրիկէի, կամ Ռուսաստանի դիմումները: Ու Վլադիվոստոկը ընդգրկող Եւրոպական միութիւն մը երեւակայելն իսկ անկարելի կը նկատէ Շաուպլ:

Իր կուսակցութիւնը, անոր համախոհները պիտի կրնա՞ն Թուրքիոյ հետ բանակցութիւններու սկսելու որոշումին արգելք ըլլալ: Քրիստոնեայ - Դեմոկրատները, եթէ հարցը հոն հասնի, կը նախընտրեն «առանձնաշնորհեալ գործընկերոջ» կարելիութեան մասին մտածել: Այդ իրավիճակը կ'ընդգրկէ եւրոպական միացեալ շուկային մասնակցութիւն, ինչ որ կարելի կ'ընէ Թուրքիոյ եւ Եւրոպական միութեան նպաստաւոր ձեւով լուծում բերել շատ մը խնդիրներու:

Թուրքիոյ անդամակցութեան ընդդիմութեան կեցուածքը ընտրարշաւի գըլխաւոր նիւթերէն է նաեւ Քրիստոնեայ - ընկերվարական կուսակցութեան: Այդ պարագան կու գայ ընտրող զանգուածի մը յայտնած մտահոգութենէն: Անոնք համոզուած չեն թէ միութեան ընդարձակումը ճիշդ է: Ու անտեսել այդ թերահաւատութիւնը, ըսել օրինակի համար թէ միութիւնը պիտի չարունակէ մեծնալ, հասնիլ մինչեւ Իրաքի սահմանը, ընտրողները եզրակացնելու պիտի մղէ թէ իրենց քաղաքական առաջնորդները ամբողջովին խելագարած են:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

– Ի՞նչ բերդ, – հարցուց Աշոտը զարհուրած:

– Բե՛րդ, չգիտե՞ս, սիրո՛ւն տղայ, բերդը. կը գնաք, կը նստէք էնտեղ ամիսներով, մինչեւ ձեր հերթը գայ դատի...

Աշոտը սկսաւ լալ աւելի յուսահատութեամբ:

– Սո՛ւտ ես, լիրբ, – պոռացի վայրագ, – տղա՛ք, մի՛ հաւատաք, ձեզ վախցնելու համար է:

– Տօ՛, ի՞նչ սուտ, բալա՛մ, էստեղ մի գիշերից աւելի չեն պահում, տանում են բերդ... Ցեղ-կոմն ասել է արդէն, որ ձեզ էգուց կը փոխադրեն բերդ. ասել է՝ սըրանք պիտի մի քանի ամիս բանտ նստեն, որ խելքերնին գլխներնին գայ: Սրա մէջ ո՞րն է սուտը... Դէ՛հ, ի՞նչ էք ուզում... քաղցած չէ՞ք...

Միայն ես ու Վահրամն էինք, որ պաղարիւնութիւննիս կրցած էինք պահել: Միւսները կը դողային ու աչքերնին խոնաւցած էր արդէն: Գինովը կը զուարճանար անոնց յուսահատութիւնը տեսնելով: Դուռը բացուեցաւ ու ներս բերին տասն - տասներկու տարեկան աղքատ ու պզտիկ վաճառորդ մը իր նարինջի կողովին հետ: Փոքրիկը կուլար հեղձամղձուկ ու յուսահատ, բայց նարինջի կողովը չէր ձգեր ձեռքէն: Օգտուելով այդ դէպքէն, մօտեցայ Աշոտին ու քաջալերեցի զայն: Բացատրեցի, որ մեզ շատ շատ մինչեւ վաղը երեկոյ կը պահեն:

– Նայէ՛, – կ'ըսէի, – այս պզտիկը բերած են, որովհետեւ գիշերը, Թատրոնին առջեւ նարինջ ծախած է. առաւօտեան կ'արձակեն:

Համոզուեցաւ ու դադրեցաւ լալէ:

Գիշերը ծածկած էր քաղաքը: Դուրսը փողոցն ի վար աղմուկը կը մեծնար: Ծարաւի աչքերով կը նայէինք անցորդներուն: Վահրամը կը խօսէր նարնջավաճառ պզտիկին հետ:

Դէմի մայթէն անցան տղայ մը ու աղջիկ մը թեւ թեւի: Սիրտս ցաւեցաւ ու զգացի, որ կը տկարանամ: Արփիկին անունը կուգար շրթներուս վրայ, բայց չէի համարձակեր արտասանել: Ի՞նչ պիտի ըսէր, եթէ իմանար: Վահրամը եկաւ ու բռնեց ձեռքէս: Նայեցաւ աչքերուս: Ժըպտեցայ բռնի թէեւ սիրտս կ'արիւնէր: Մարմինս կ'այրէր ջերմութենէն ու շրթներս կը սարսռային:

– Քա՛ջ ես, Երուանդ, – ըսաւ քաղցրութեամբ, – ես քու տեղդ կ'արտասուէի Աշոտին պէս, անպայման կ'արտասուէի...

Չէր գիտեր, թէ մարդիկ կան, որ կուլան առանց արցունքի, եւ ատիկա աւելի սարսափելի է:

– Վահրա՛մ, – եկո՛ւր՝ աղիւսախաղ խաղանք, – ըսի զարնելով ուսին:

– Խաղա՛նք, – ըսաւ անփոյթ:

Տախտակամածին վրայ գծեցինք քառակուսի աղիւսակը, Թղթի կտորներէ շինեցինք քարեր ու սկսանք: Պզտիկ նարնջավաճառը, որ կողովը չէր ձգեր ձեռքէն, հետաքրքրութեամբ կը դիտէր մեր խաղը: Մեր հանդարտութիւնը ու պաղարիւնութիւնը վարակեց միւսներն ալ: Ցանկարծ Աշոտը ըսաւ.

– Երուա՛նդ, երկտող մը գրէ «Աշխատանքի բաժնի» վարիչին, կու գայ անմիջապէս մեզ կ'ազատէ:

– Ո՛չ, ըսի վայրագ:

Ու այն տեսակ վայրենօրէն նայեցայ բոլորին աչքերուն որ անգամ մըն ալ չհամարձակեցան այդ մասին:

Դուրսը գիշերը կը յառաջանար: Ձայները կը լռէին հետզհետէ: Փոքրիկ նարնջավաճառը սկսաւ կրկին լալ: Արցունքներուն մէջէն կը պատմէր, թէ Ախալքալաքէն ութ ամիս է միայն, որ դուրս եկած է. մայրը լուացարարուհի է, իսկ հայրը մեռած է այս վերջին կռիւներուն, իսկ ինք նարինջ կը ծախէ: Իր փոքրիկ ուղեղովը՝ գիտէր, որ վաղը պիտի արձակեն զինքը, բայց կու լար, որովհետեւ մայրը պիտի անհանգստանար, պիտի փնտռէր փողոցները ու գուցէ չկարենար գտնել, որ տղան այստեղ է: Կուլար դառնութեամբ, կոկորդին մէջէն. իր սիրուն մազերը կը շարժէին, եւ կուրծքը կ'ուռէր: Ձեռքս դրի ուսին ու ըսի որ չլայ:

Վերսկսանք ես եւ Վահրամը աղիւսախաղ խաղալ: Դուռը բացուեցաւ կրկին ու ներս մտաւ գինով ոստիկանը:

– Դէ՛հ, քնէ՛ք, ըսաւ խիստ, – ձե՞զ ենք մտիկ անելու:

(Շար. 70)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԴՐՕՇԱԿ

Պաշտօնաթերթ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ եւ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԸՆՏՐԱՆՔԸ

35-րդ տարի, Թիւ 1, Յունուար 2004

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վահէ Տամլամեան, Սոնա Տամլամեան, Էտուի եւ Ալիս եւ իրենց զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց քրոջ, տալոջ եւ հօրաքրոջ՝

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԽՈՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, Կիրակի, Փետրուար 29, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon — Paris 8ᵉ

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ
ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան 200 Եւրօ:

Անահիտ Գաւէզեան 50 Եւրօ:

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէր - Մինասեան 100 Եւրօ:

CONDOLEANCES

Nous avons appris, avec beaucoup de tristesse, le décès de **M. Nersès DAGARIAN**, ancien président de la Chorale SIPAN-KOMITAS.

Garbis APRIKIAN, le Comité et les membres de la Chorale SIPAN-KOMITAS adressent leurs sincères condoléances à sa famille et à ses proches.

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

C.C.A.F.

CONSEIL DE COORDINATION DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

34, avenue des Champs-Elysées
75008 PARIS

COMMUNIQUE

Génocide occulté, spectateurs trompés !

Piquet de protestation devant Arte le 28 février à 14h

Le mardi 6 janvier 2004 à 21h35, la chaîne de télévision Arte a diffusé un documentaire intitulé «Turquie, histoire d'une laïcité musulmane, dans le cadre d'un THEMA sur «La Turquie: un enjeu stratégique». Cette émission a non seulement totalement dissimulé la réalité du génocide arménien lors d'un reportage censé retracer l'histoire de la Turquie (1914-1923) au moment où les faits se sont produits, mais a de surcroît largement donné la parole à des personnalités comme Gilles Veinstein, auteur d'écrits à caractère négationniste sur cette question. Cette émission a été suivie d'un débat entre personnalités turques, qui ont toutes deux plaidé en faveur de l'adhésion de la Turquie dans l'Union européenne, sans qu'un point de vue contradictoire n'ait pu leur être opposé. Ce programme symbolique d'une certaine complaisance, indifférence ou ignorance des média audiovisuels et en particulier d'Arte, à l'égard du négationnisme turc constitue un outrage aux victimes du génocide et aux survivants dont une grande partie a trouvé asile en France. A ce titre, elle a déclenché de nombreuses réactions en particulier parmi la communauté arménienne de France qui souhaite la diffusion en prime time sur cette chaîne d'un thema sur le génocide arménien.

Face à l'absence de réponses et de propositions d'Arte à ces demandes, le CCAF (Conseil de Coordination des organisations Arméniennes de France) a décidé d'organiser un piquet de protestation devant la chaîne, le samedi 28 février à 14 heures, 8, rue Marceau à ISSY-LES-MOULINEAUX (métro Mairie d'Issy). Il s'agit d'une part de dénoncer l'occultation systématique de la question arménienne de ses programmes et débats relatifs à la Turquie et d'autre part de demander une émission durant la même tranche sur le génocide des Arméniens dont la reconnaissance par la Turquie figure au nombre des critères exigés par le Parlement européen (résolution votée le 18 juin 1987).

Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France

Paris, le 23 février

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂԹ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆՅ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ
ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 5
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 12
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 19
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն ժամը 8.45–ին:
Արեւագալ ժամը 9.45–ին:
Պատարագ ժամը 10.30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11.45–ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17.30–ին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի
(Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 29

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 7
«Անառակ»ի Կիրակիին,

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 14
«Տնտես»ի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 21
«Դատաւոր»ի Կիրակիին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 28
«Գալստեան» Կիրակիին:

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE

Dîner de Soutien

ET PRESENTATION DES PROGRAMMES

ARMENIE, ARTSAKH, DJAVAKHK, KESSAB, IRAN DU NORD

Intervention musicale: **Virginia Pattie-Kérovpyan**, chant, **Anouche Donabédian**, kamantcha, **Vahan Kérovpyan**, dap.

Samedi 28 février à 20 heures

Novotel — Paris les Halles, 8, Place Marguerite de Navarre, Paris 1ᵉʳ,
Métro : Châtelet, sortie rue de la Laverie

Réservations :
Laisser nom, adresse, téléphone au 01 69 48 21 56 ou au 01 45 70 80 87.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE PAR LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :
04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :
— Permanence : MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1ᵉʳ
— Agoump CBAF tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12ᵉ.

La Section ASTRIG organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre CHIRAZ
au profit de son école
le Samedi 13 mars
à partir de 20 heures 30
Espace "Charles Aznavour"
à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou 01 39 85 05 71

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 26
JEUDI
26 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.889 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20·889

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՈՒՏԻՆ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ ԸՐԱՒ ԻՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընդհանրապէս, կառավարութիւնները կը փոխուին ընտրութենէ մը ետք, բայց, Պուտին անակնկալն ըրաւ կանխելու այդ սովորութիւնը եւ ընտրութենէն երեք շաբաթ առաջ (Մարտ 14) պաշտօնանկ ըրաւ իր կառավարութիւնը։ Հետաքրքրական կայանէն է, որ Փետրուար 24-ին, յայտնեց թէ ըստ Սահմանադրութեան 117-րդ յօդուածին իրեն շնորհած իրաւասութիւններուն, որոշում տուած է պաշտօնազրկել կառավարութիւնը, այսինքն ճամբու կը դնէ Միխայիլ Կասիանովը եւ իր կազմը։ Նախագահը պատճառաբանութիւններ չէ տուած, ճշդելով միայն, որ այդ որոշումը կապ չունի կառավարութեան տարած աշխատանքին հետ, որ ընդհանուր ձեւով գոհացուցիչ է, բայց, կ՚ուզէ իր դիրքը ճշդել նախքան ընտրութիւնը։ Վ. Պուտինի համար, ընտրողները պէտք է, ի յառաջագունէ գիտնան թէ ի՞նչ ուղղութիւն կ՚ուզէ տալ ապագայ կառավարութեան։

Փոխանցման շրջանի նախարարապետն է Վիկտոր Խրիստենկօ, որ ցարդ փոխ-վարչապետ է եւ շուքի մէջ մնացած անձ մը, որ չի խանգարեր Պուտինը։ Քաղաքագէտներու համաձայն, այս ձեւով, Պուտին ուզած է զօրակոչի ենթարկել ընտրողները, առաջքն առնելու համար ձեռնպահութեան եւ ժողովուրդին ուշադրութիւնը հրաւիրելու իր վրայ։ Արդէն, նախատեսուած է որ Պուտին կը յաղթէ 80% համեմատութեամբ։ Պուտինի առաջին հակառակորդը, ըստ հարցախոյզերու, Սերգէյ Գլազիեւ յայտարարած է շարաթավերջին, որ Կրեմլինի վարչական մեքենան մէկ նպատակ ունի՝ հակակշռի տակ առնել քաղաքական ամբողջ բեմը։ Ինք թեկնածու չէ, հետեւելով իր խորհրդականներու թելադրանքներուն։

Քաղաքական այլ դէմք մըն ալ կը գտնէ որ, Ռուսաստանի մէջ, այլեւս ընդդիմութիւն չկայ, միայն այլախոհներ կան։ Փոխանցման շրջանի վարչապետին նշանակումը պէտք է վաւերացուի երեսփոխանական ժողովի կողմէ (Դումա), ինչ որ պարզ ձեւակերպութիւն մըն է, քանի ամբողջ ժողովը Միացեալ Ռուսաստանի (Պուտինի կուսակցութիւնը) ձեռքն է։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՈՔԻ հիւսիս-արեւելեան շրջանի երկրաշարժը շատ աւելի ծանր էր, քան ինչ որ կը կարծուէր սկիզբը։ Ցնցումէն 24 ժամ ետք (Փետր. 25), մեռեալներու թիւը 564-ի հասած էր եւ 300 վիրաւորներ կային։ Վախ կար սակայն, որ մեռեալներ ըլլային աւերակներուն տակ։ Բնակչութիւնն ալ դժգոհ է օգնութեան հզօրութենէն եւ միայն աւելի քան 24 ժամ ետք է, որ Ֆրանսա, Պելժիա եւ Սպանիա որոշեցին իրենց օժանդակութիւնը բերել։ Երկրաշարժին ուժգնութիւնը 6,3 էր Ռիխթէրի վրայ։ Ի դէպ, Ռիխթէր, ամերիկացի գիտնական մը, 1935-ին աստիճանաչափ մը հաստատած է, չափելու համար երկրաշարժի մը արձակած ուժգնութիւնը։ 1-էն 4 վնաս չկայ, 5-ին զգալի է եւ փոքր վնասներ կան, 6-ին շէնքեր որոնք չեն տոկար կը փլին, քանի մը տասնեակ քիլոմեթրի վրայ, 7-ին՝ արդէն կացութիւնը ծանր է եւ 100 քիլոմեթրի վրայ կը տարածուին հետեւանքները։

ՊՈԼԻՍ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՄՐՑԱՆԱԿԸ ՍԵՒԱՆ ՆՇԱՆԵԱՆԻՆ ՏՐՈՒԱԾ

Մարդկային իրաւունքներու Պոլսոյ մասնաճիւղը եւ Մարդկային իրաւունքներու գրադարանը 2003-ին հաստատած են Մտածումի անկախութեան մրցանակ մը. ձօնուած է գրող, հրատարակիչ Այշէ Նուր Զարաքօլուի յիշատակին։ Այդ մրցանակին 2004-ին արժանաւորը նկատուած է Սեւան Նշանեան, Անատոլուի մշակութային ժառանգութեան տէր կանգնելու, զայն պահպանելու եւ յետագայ սերունդներուն փոխանցելու նախանձախնդրութեամբ։ Ծանօթ է որ Ս. Նշանեան կիսաքանդ պատմական տուներ նորոգած ու զբօսաշրջական իջեւանի վերածած էր, այդ պատճառով ալ հալածանքի, բանտարկութեան դատապարտուած։

Ս. Նշանեան ծնած է 1956-ին Պոլիս։ Բարձրագոյն ուսումը ստացած է ԱՄՆ-ու մէջ։ Հեղինակ է զբօսաշրջական գրքոյկներու որոնք մեծ հետաքրքրութեան արժանացած են։ Վերջերս անոր նորոգած տուները, ներառեալ իր բնակածը, բռնի կերպով պարպուած էին ապահովութեան ուժերու կողմէ. սակայն, յետոյ Ներքին գործերու Նախարարութեան հրամանագրով, պարպելու որոշումը բեկանուեցաւ։

ՀԱՅԻԹԻԻ մէջ, Փետրուար 25-ին, քաոս կը տիրէր, մինչ նախագահ Արիսթիտ կրկին յայտարարած է, որ պիտի չհրաժարի, ինչ որ ընդդիմութեան ալ պահանջն է, ապստամբներէն զատ։ Ցարդ 70 մեռեալ կար եւ թալանն ալ կը շարունակուի։ Բնակչութիւնը սարսափի մէջ կ՚ապրի, մինչ նախագահ Արիսթիտի յոյսը Ամերիկան է։ Մամուլի աղբիւրի մը ընթացքին, ալ աւելի շափազանցած է ահաբեկչութեան վտանգը, որպէսզի ԱՄՆ շարժի։ Յայտարարած է որ եթէ մայրաքաղաքը՝ Փոր-օ-Փրէնս ապստամբներու ձեռքն իյնայ, բնակչութիւնը զանգուածային աքսորի կը դիմէ եւ հազարաւորներ կը մեռնին։ ԱՄՆ համաձայնած են Ֆրանսայի առաջարկին՝ ժողով մը գումարել Փարիզ կողմերու միջեւ։

ՊՈՒՇ յարձակման անցած է Ճոն Քէրիի դէմ եւ կը հրաւիրէ ամերիկացի ժողովուրդը որ ընտրէ երկու Ամերիկաներու միջեւ։ Ի՛րը, որ կը պաշտպանէ երկիրը, եւ միւսը, որ նոյն նպատակը չունի եւ կը դատապարտէ զինուորական միջամտութիւնները։ Պուշ դէմ արտայայտուած է նաեւ միասեռական ամուսնութիւններու եւ կը պաշտպանէ այր մարդու մը եւ կնոջ մը ամուսնութիւնը, քաղաքակրթութեան ամէնէն հիմնական հաստատութիւնը, քաջալերուած բոլոր մշակոյթներու եւ կրօնքներու կողմէ։

ՄՈՒՍՈՒԼԻ մէջ, Փետրուար 23-ին, յարձակում մը գործուած է քրտական Դեմոկրատ կուսակցութեան մէկ կեդրոնին վրայ, մինչ կուսակցութեան երեք անդամներ ալ սպաննուած են։ Կուսակցութեան մէկ պատասխանատուին համաձայն իսլամապաշտ խումբերու գործն է։

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ որոշեցին դադրեցնել Ֆրանսայէն խոզեղէնի եւ փուա-կռայի ներածումները, առողջապահական պատճառներով։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼԻ ՈՒՇԱԴԻՐ, ՆՈՅՆՔԱՆ ԻՆՔՆԱՎՍՏԱՀ

Պուտափէշթի մէջ ազրպէյճանցի զինուորականի մը կողմէ Գուրգէն Մարգարեանի սպանութեան դէպքը Հայաստանի իշխանութիւնները մղած է միջոցներու ձեռնարկելու արտասահմանի մէջ ծառայող հայ զինուորականներու ապահովութիւնը երաշխաւորելու համար։ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան ներկայացուցիչներ ու զոհին ընտանեկան պարագաները գացած են Պուտափէշթ ուրկէ սպաննուած հայ երիտասարդին մարմինը կը փոխադրուի Երեւան։

Պաշտպանութեան փոխ-նախարար, զինեալ ուժերու սպայակոյտի պետ Միքայէլ Յարութիւնեան այս մասին տեղեկացնելով ըսած է թէ վերջին օրերուն Ազրպէյճանի ռազմաշունչ յայտարարութիւնները կը թելադրեն զգուշաւոր ըլլալ։ Թէեւ ան աւելցուցած է թէ այդ յայտարարութիւններէն պէտք չէ շտապել եզրակացնելու թէ Պաքուն պատերազմի սկսելու մտադրութիւն ունի։ Ապա ապահովութիւն տուած է ըսելով թէ եթէ նոյնիսկ նման բան պատահի, ազրպէյճանական կողմը որեւէ արդիւնքի չի հասնիր. «Հայոց բանակը պատրաստ է լուծել իր առջեւ դրուած խնդիրը»։

Ինչ կը վերաբերի Պաքուէն հնչած ռազմաշունչ յայտարարութիւններուն, ազրպէյճանական մամուլին մէջ տեղ գտած թարմ օրինակներէն է Արտաքին գործերու նախկին նախարար Թ. Զիւլֆիքարովի ունեցածը. ան ըսած է. «Ոճրագործութիւնը (Պուտափէշթի) հետեւանք է պաշտօնական Երեւանի ներխուժումի քաղաքականութեան տրամաբանութեան։ Բացառելի չէ որ նման միջադէպեր յառաջիկային ալ պատահին։ Հայ սպային ըսպանութիւնը Հայաստանի հանրութեան համար պէտք է ազդանշան ըլլայ. այնքան ատեն որ Երեւան ներխուժումի քաղաքականութենէն չի հրաժարիր, նման դէպքեր պիտի պատահին»։ Նախկին նախարարը հարկաւոր նկատած է որ դատավարութիւնը աւարտելէ ետք ոճրագործը յանձնուի Ազրպէյճանի։

ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փետրուար 24-ի առաւօտեան կանուխ ժամերուն ոստիկանութիւնը խուզարկութիւն կատարած է գործատեղիի մը, բնակարանի մը մէջ, Երեւան, ու յայտնաբերած զէնք, զինամթերք. գրաւուած են փամփուշտներ, սուիններ, պայթուցիկներ, ինքնաձիգ զէնք, եւլն.։ Պարզուած է որ ատոնք կը պատկանէին Կոլիա Յարութիւնեանին, Գուրգէն Պապիկեանին, Արմէն Սահակեանին եւ Ռոմիկ Մըխիթարեանին։ Այս վերջինը 2000-ին, «անզգոյշ սպանութեան» ու ապօրինի զէնք, զինամթերք պահելու յանցանքով 18 ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր։ Նշուած անձերը տարուած են Շէնգաւիթի ոստիկանատունը եւ նախաքննութիւն բացուած է։

«Արմէնփրէս»ի այս տեղեկատուութեան վրայ կ՚արժէ աւելցնել այն որ հայաստանեան մամուլին մէջ (Փետր. 25) նշուած էր թէ Ռոմիկ Մխիթարեան ըլլալով «Հանրապետութիւն» կուսակցութեան Շէնգաւիթի տարածքային կազմակերպութեան ղեկավար, խուզարկութեան վայրը փութացած են նոյն կուսակցութեան ղեկավար դէմքեր, սակայն գոհացուցիչ պատասխան չեն ստացած խուզարկութեան պատճառներուն մասին։

Կան նաեւ աղբիւրներ որոնք առանց նշելու թէ զէնք ու զինամթերք յայտնաբերուած է խնդրոյ առարկայ անձին պատկանող տարածքներէն, կատարուածը կը ներկայացնեն որպէս քաղաքական ահաբեկումի նպատակ. մինչեւ իսկ ըստ այլինեան շրջանին հետ զուգահեռներ փորձողներ գտնուած են...

ԼՂՀ

Թ. ՏԷՎԻՍԻ ԱՅՑԸ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին ներկայացուցիչը Թ. Տէվիս որ Երեւանէն անցած էր Ստեփանակերտ, Փետրուար 23-ին տեսակցած է նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ։ Նախագահը իրեն ներկայացուցած է ղարաբաղեան մօտեցումները, փաստարկները զորս կը ներկայացնեն միջազգային հանրութեան։ Նիւթ եղած են նաեւ Ստեփանակերտ – Պաքու ուղղակի շփումները որոնց չգոյութիւնը տարօրինակ վիճակ ստեղծած է։ Ա. Ղուկասեան շեշտելէ ետք թէ անոնցմէ Պաքուն է որ կը խուսափի, ընդգծած է անկախութեան իրաւունքին վրայ պնդելու Ղարաբաղի վճռակամութիւնը։ Ըսած է թէ միջնորդներու գլխաւոր գործերէն է հաւասար պայմաններ ստեղծել բոլոր կողմերուն համար։ Ցատկապէս, Ղարաբաղը պէտք ունի այդ ազդակին, չունենալով միջազգային ամպիոններ եւ զրկուած ըլլալով իր կեցուածքը ներկայացնելու միջոցներէն։

Թ. Տէվիս Շուշիի մէջ հանդիպում ունեցած է Շահումեանէն տարագրուած գաղթականներու հետ եւ խոստացած է Պաքուի հանդիպումներուն քննարկել Շահումեանի շրջանը այցելելու հարցը։ Խոստացած է նաեւ ստուգել հայ պատանդներու Ազրպէյճանի կեդրոնացման ճամբարներու մէջ գտնուելու պարագաները։

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նախագահ Ա. Ղուկասեանի Փետր. 24-ի հրամանագրով կարգ մը փոփոխութիւններ ու լրացումներ կատարուած են կառավարութեան մէջ։ Վերակազմակերպուած է Ներքին գործերու Նախարարութիւնը։ Արդարադատութեան պետական վարչութեան պետ Ռոպէր Հայրապետեան նշանակուած է Արդարադատութեան նախարար, Ներքին գործերու նախարար Արմէն Իսագուլով նշանակուած է ոստիկանութեան պետ, Ապահովութեան վարչութեան պետ Բակօ Սահակեան նշանակուած է Ազգ. ապահովութեան ծառայութեան տնօրէն, Հարկային վարչութեան պետ Յակոբ Ղահրամանեան նշանակուած է Հարկային պետական ծառայութեան պետ։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 25)

ՕՃՐԱԳՈՐԾ ԱԶՐՊԷՅՃԱՆՑԻՆ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՅԱՆՁՆՈՒԻԼ ԻՐ ԵՐԿՐԻՆ

Ազրպէյճանի գլխաւոր դատախազութիւնը Փետրուար 23-ին դիմած է Հունգա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳՈՀՈՒՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՂ ԱՐՏԱԳԱՂԹԱԾՆԵՐ

Այնպէս կը թուի որ գաղթի ու գաղթականներու մասին Եւրոպական երկիրներու իրերայաջորդ խստացումները սկըսած են ազդեցութիւն ունենալ Հայաստանէն արտագաղթելու թափին ալ վրայ: Երեւոյթը կարեւոր է գլխաւորաբար այն պատճառով որ դէպի արեւմուտք արտագաղթը էական տարբերութիւն մը ունի Ռուսաստանի ճամբան բռնողներու մեկնումին հետ. այս վերջիններուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը տնտեսական գործօնէն մղուած է. արդէն շատ յաճախ մեկնողը ամբողջ ընտանիքը չէ. կը մեկնին աշխատելու ամէնէն յարմար տարրերը. ընտանիքին հայրը, չափահաս մանչ զաւակը որոնք հաւանօրէն արտագաղթող կոչելն ալ ճիշդ չէ: Արտագնայ աշխատողներ են անոնք որոնք Հայաստանի մէջ իրենց չգտած աշխատատեղին Ռուսաստանի մէկ անկիւնը գտնելու յոյսը կը փայփայեն, շատ անգամ կը գտնեն ալ. այդ շահով կ՚ապրին ու կ՚ապրեցնեն իրենց ընտանիքը: Այս պատկերը ընդհանուր շրջանակն է միայն այդ խումբին որ մոլորումներու ալ բաւական ճոխ ենթահող կը կազմէ: Ո՛վ գիտէ քանի է թիւը այդ մեկնումներուն հետեւած ընտանիքի քայքայումներուն, լքումներուն, վերակազմուած միութիւններուն, տուժած կիներուն, մանաւա՛նդ զաւակներուն:

Ճիշդ է որ նման բաներէ բոլորովին զերծ չէ դէպի արեւմուտք գաղթն ալ. բայց այդ ուղղութեամբ մեկնումները մեծ մասով ամբողջ ընտանիքով կ՚ըլլան: Այլ խօսքով՝ առաջինները կը շարունակեն պահել Հայաստանի քաղաքացիի ու բնակիչի հանգամանքը, մինչ երկրորդները ժամ առաջ կ՚ուզեն անկէ ձերբազատիլ:

Այս երկրորդ խումբն է որ թէ՛ մեծցուցած է զանազան երկիրներու հայ համայնքներուն թիւը, թէ՛ նորեր ստեղծած շարք մը երկիրներու մէջ: Թէեւ պէտք է նշել թէ թիւի յաւելումը անպայման չի նշանակեր խկապէս թէ համայնքը կը մեծնայ. հայկական մշակութային, քաղաքական ձեռնարկներու, եկեղեցիներու, դպրոցներու մէջ անպայման իրենց թիւին համեմատական ներկայութիւն չեն ունենար անոնք: Մինչդեռ, ներսփիւռքեան տեղափոխութիւններու գոնէ առաջին շրջանին հակառակը կ՚ըլլայ պատկերը: Նորեկներ ընդհանրապէս հայկական ներկայութիւն, կապեր փնտռելու կ՚երթան ուր որ կարելի է: Հայրենիքէն ելքի առաջին քայլին արդէն հայ ըլլալէ յոգնածնե՞ր են անոնք, թէ համոզուած որ «ուրիշ» ըլլալու ճամբան որքա՛ն կարճ ըլլայ, այնքան երջանիկ պիտի ըլլան, այնքան յաջողած պիտի համարուին: Ո՛վ գիտէ:

«Առաւօտ»ը Փետրուար 4-ի թիւին մէջ Ռուզան Արշակեան ստորագրուած ամփոփ էջ մը ունի որ կ՚անդրադառնայ արտագաղթողներու եւ անոնց վերադարձի տրամադրութեան, պատրաստակամութեան, տրոչ պայմաններու գոյութեան պարագային:

Ռ. Արշակեան նախ կ՚ըսէ թէ մեկնողներու նոր հասցէ մը եղած է Սպանիան: Արդարեւ, վերջին շրջանին եւրոպական աղբիւրներ մինչեւ 30 հազարի հասնող հայկական նոր գաղութի մը մասին կը խօսին պարբերաբար, ըսելով նաեւ թէ անոր գրեթէ ամբողջութիւնը կազմուած է Հայաստանցիներէ: «Առաւօտ»ի յաջորդ տողերով կ՚ըսուի նաեւ թէ այդ մեկնումները «դասաւորողները» ամէն մէկ մեկնողէ 2-2,5 հազար տոլար կը գանձեն: Իսկ գաղթի պետական կոմիտէէն պաշտօնատար մը հաւանական նըկատած է որ Փորթուկալի պայմանները աւելի ձեռնտու ըլլալուն, Սպանիայէն շատեր հոն կ՚անցնին. մանաւանդ որ Փորթուկալ պէտք ունի գիւղատնտեսութեան ոլորտին մէջ աշխատողներու: Այդ երկիրը ՀԱՊ-ի շարք մը երկիրներուն հետ, ինչպէս Ուկրանիոյ, օտար բանուորներու ներգաղթի համաձայնագիր ստորագրած է ու կանոնաւոր աշխատատեղիներ կը պատրաստէ եկուորներուն, բայց Հայաստանը այդ խումբին չի պատկանիր:

Աստր քով, եւրոպական շատ մը զարգացած երկիրներ գոհունակութեամբ կ՚ընդառաջեն իրենց քովի Հայաստանի քաղաքացիներուն վերադարձին առընչուած նախագիծերու, ծրագրերու: Նըման ծրագրեր կան Լեհաստանի, Ջեխիոյ, Զուիցերիոյ, Դանիոյ, Լիթուանիոյ հետ: Ըսուեցաւ արդէն թէ օրակարգի վրայ է Զուիցերիայէն քաղաքական ապաստան խնդրած եւ մերժուած 50 Հայերու կամաւոր վերադարձի նիւթը: Ներկայիս կը փնտռուին եղեր վերադառնալու տրամադրութիւն ունեցողներու ճամբու դրամը, Հայաստանի մէջ առնուազն տարւան մը աշխատանքը ապահովելու աղբիւրները: Կ՚ըսուի թէ զուիցերական կառավարութիւնը յանձն առած է ատոնց անհրաժեշտ պիւտճէն, որովհետեւ իրեն աւելի նպաստաւոր է այդ ծախքը, քան՝ երկրին մէջ ապօրինի կացութեամբ մարդիկ ունենալը: Գաղթի ու գաղթականներու կոմիտէէն նոյն պաշտօնատարը ըսած է թէ Զուիցերիոյ մէջ 1990-էն ի վեր ապաստան փնտռած է շուրջ 700 հայաստանցի, անոնց 105-ին դիմումը արդէն մերժուած է եւ հաւանական է որ միւսներն ալ նոյն ճակատագիրը ունենան: Գլխաւոր պատճառը այն է որ այդ մարդիկը երկրէն մեկնած են ոչ թէ քաղաքական հետապնդումներու ենթակայ ըլլալու, այլ՝ ընկերային, տնտեսական կացութեան պատճառով:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, անոնց մէջ կան եղեր այնպիսիներ որոնք գնած են գաղթականի արտօնագիր, կամ հայթայթած կեղծ փաստաթուղթեր: Անոնց մէջ ալ, կ՚ըսուի թէ կան մաս մը որ կը ներկայանայ «միասեռական», ենթադրեալ հալածանքներու զոհ: Չէ՞ որ «վայրի ասիացի» իրենց հայրենակիցները վարժ չեն նման արդիականութիւն մարսելու:

Եւրոպական ընդհանուր քաղաքականութեան հետ գաղթականներու նկատմամբ խստացած է Կարմիր Խաչի ընթացքն ալ: Առաջ դիւրին էր որպէս հալածանքէ ազատած ներկայանալ այդ կազմակերպութեան ճամբարներուն եւ այլուր: Այսօր ատիկա ալ դժուարացած է:

Եւրոպական օրէնքներու փոփոխութիւնը, խստացումը ունի բարեբեր կողմն ալ: Անկարելիութիւններու առջեւ բազմաթիւ Հայեր կը փափաքին տուն վերադառնալ. մանաւանդ, ինչպէս գրութեան խորագրէն ալ կ՚ըսուի, «եթէ Զուիցերացիներն ապահովեն ուղեվարձն ու Հայաստանում մէկ տարուայ ապրուստի գումարը»:

Է՛հ, գործը դասաւորողներուն վճարումը եւ մինչեւ Զուիցերիա ճամբու ծախքը արտագաղթելու թեկնածու Հայաստանցիներէն, գանոնք ետ դրկելու, տարւան մը ապրուստին փոխարժէքն ալ ճարելու գործը Զուիցերացիներէն: Բոլո՛ր կողմերուն համար շահաւոր գործարք մը խնդրոյ առարկայ է. Հայաստանի քաղաքացին թէ՛ փորձառութեան տէր կ՚ըլլայ, թէ՛ տարուան մը ապրուստը կ՚ապահովէ. մանաւանդ հայրենիքին ժխտականները նեղող, հասկցող աչքով կը դիտէ, քանի որ տեսած կ՚ըլլայ թէ «այնտեղ էլ մի քաղցր կեանքով չեն ապրում»: Իսկ Զուիցերիան, հաւանօրէն վաղը նաեւ այլ երկիրներ, իրենց համար աննշան գումարներով կը փրկուին «աւելորդ» նկատուած նորեկներէ, ակամայ հայրենասիրութեան դաս մըն ալ տալով անոնց:

Անշուշտ եւրոպական, յատկապէս զըւիցերական այս քաղաքականութիւնը չի վերաբերիր Հայաստանեան այն գումարներուն որոնք զանազան ճամբաներով ու հաւանօրէն յատուկ դասաւորողներու ջանքով կը հանգրուանին Ժընեւի, Լօզանի կամ Պէռնի դրամատուները. ոչ ալ բնականաբար վերաբերումը նոյնն է անոնց տէրերուն հանդէպ որոնք ոչ ապաստանեալի կարգավիճակ ստանալու պէտք ունին, ոչ ալ Կարմիր Խաչի ճամբարներէն օթեւան խնդրելու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԸ

– ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԸ

ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄ

Վենետիկի Ծուֆֆա (Ջուղա) թաղամասին մէջ կեդրոնացած Հայերը, իրենց ազգային – հասարակական եւ համայնքային կեանքը վերակազմելու համար 1579-ին ժողով գումարեցին եւ սահմանադրութիւն կազմեցին: Այնուհետեւ, այդ ժողովին տրուած որոշումին հիման քաղաքին Հայոց տունը, որ 1253ին Հայերուն բարեկամ վենետիկցի բարեբար Մարկոս Ծիանին նուիրած էր, յատկացուեցաւ հայրենակից աղքատներուն, իսկ հոն բնակող Հայերը տեղափոխուեցան տարբեր բնակարաններ: Նշենք, որ մինչեւ այդ ժամանակ Հայոց տունը նաեւ իբրեւ մատուռ ալ կը գործածուէր եւ ունէր Էջմիածինէն նշանակուած իր քահանան:

Հայոց թաղին յարակից Սուրբ Յովհան Նոր Եկեղեցին ԺԴ. դարէն ի վեր եղած էր հայ վաճառականներու նստավայր: ԺԷ. դարու սկիզբէն հոն սկսան կեդրոնանալ նաեւ Պարսկաստանէն ժամանող հայ վաճառականներ. եկեղեցին նաեւ Աւրին Յովհաննէսի գերդաստանին դամբարանը դարձաւ: Եկեղեցւոյ մէջ արձանագրըւած է. «1689 թուականի Ապրիլի տասին այստեղ թաղուած Պարսկաստանի հայ վաճառական Աւրին Յովհաննէսի եւ նրա սերունդների դամբարան»:

ՃՈՒՖԱՅԻ ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ

Ծուֆֆա թաղամասին մէջ կեդրոնացած հայութիւնը դարեր շարունակ մնաց իրբեւ չէն ու բարգաւաճ համայնք իր մէջ ունենալով մեծահարուստ վաճառականներէ բաղկացած երեւելի ընտանիքներ, որոնք մեծ մասամբ իրենց ձեռքերուն մէջ կեդրոնացուցած էին շրջանին առեւտուրը:

Հայ վաճառականներուն գլխաւոր յաճախորդները իրենց դրացնութեան մէջ ապրող ազնուական երեւելի ընտանիքներն էին, ինչպէս՝ Մալիփիերոները, Քափիելլոները, Տրեւիզանիները, Կրիմանիները եւ այլն: Անոնցմէ ամէնէն աւելի ազդեցիկ էին մանաւանդ Մալիփիերոները, որոնց պատմական դղեակը կը նկատուի Վենետիկի ճարտարապետական կոթողներէն: Այս ընտանիքներու կիները իրենց ապարանքներուն կամ պալատներուն համար հայ առեւտրականներէն կը գնէին զարդարանքի ու պերճանքի բազմապիսի առարկաներ. անոնց մեխում-ները եւ պալատներու պերճանքը այն աստիճանի հասան, որ կառավարական բարձրագոյն ատեանը սպառնաց պատիժի ենթարկել բոլոր անոնք, որոնք չափազանցուած շքեղութիւն կը ցուցադրէին:

Երկար ժամանակ Վենետիկի բարեկամները վայելած Ծուֆֆայի Հայերը հոգեկան խոր ցնցումի ենթարկուեցան 1604-ին, երբ իմացան, որ շահ Աբասի հրամանով իրենց շէն ու բարգաւաճ բնօրրանը քանդուած ու թալանուած եւ բնակչութիւնն ալ Պարսկաստան բռնագաղթուած է:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ ԺԷ. – ԺԸ. ԴԱՐԵՐՈՒՆ

Վենետիկի հզօր Հանրապետութիւնը քաղաքական եւ տնտեսական տագնապներ սկսաւ դիմագրաւել ելեւմտական հարցերու պատճառով ծայր առած ներքին հակամարտութիւններու բերումով, որմէ ետք պապական իշխանութիւնը սկսաւ միջամուխ դառնալ անոր ներքին հարցերուն:

Կրետէ, որ Վենետիկի վերջին գաղութն էր Միջերկրականի մէջ, երկար կռիւներէ ետք, 1669-ին ինկաւ Օսմանցիներուն ձեռքը: Այնուհետեւ Վենետիկցիներուն մնացին միայն քանի մը ամրութիւններ Միջերկրականի արեւելեան ափերուն: Այս պայմաններուն տակ Վենետիկի կառավարութիւնը դիմեց Աւստրիոյ՝ վերահաստատելու համար իր ուժը Միջերկրականի արեւելեան ափերուն եւ ազատագրելու Մորէան (Յունաստանի Փելոփոնէս թերակղզին մէջ): Հապսպուրկներու արքունիքը ընդառաջեց եւ Ֆրանչեսքօ Մորոսինիի հրամանատարութեան տակ գործող բանակը 1684 – 1688 տարիներուն, կատաղի կռիւներէ ետք, մըտաւ Մորէա եւ մինչեւ 1699 իր գերիշխանութիւնը տարածեց շրջանին վրայ: Սակայն, Վենետիկի գերիշխանութիւնը հոն երկար չտեւեց, որովհետեւ օսմանցիք 1718-ին վերագրաւեցին զայն: Այսպիսով վերջ գտաւ Վենետիկի ներկայութիւնը Միջերկրականի արեւելեան ափերուն:

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԵՑԻՆԵՐ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Շահ Աբասի բռնագաղթին պատճառով անշքացաւ Արաքսի ափերուն փռուած վաճառաշահ Ջուղան եւ անոր բնակչութիւնը բռնագաղթուեցաւ Պարսկաստան: Գաղթական Ջուղայեցիք մայրաքաղաք Սպահանի մէկ արուարձանին, Զայանդէ Ռուտի ափին հիմնեցին Նոր Ջուղան:

Նոր Ջուղայի Հայերը շահէն բացառիկ առանձնաշնորհումներ ու արտօնութիւններ ստացան եւ զարգացուցին Իրանի առեւտուրն ու արհեստները: Անոնք առեւտրական լայնածաւալ գործունէութեան ձեռնարկեցին Ծայրագոյն Արեւելքէն Հնդկաստան, Ռուսիա եւ եւրոպական տարբեր երկիրներ:

Այսպիսով, ԺԷ. դարու առաջին տասնամեակներէն կարեւոր թիւով Նոր Ջուղայեցիներ հասան Վենետիկ. հետաքրքրական է նշել, որ անոնք, ի տարբերութիւն հին Ջուղայեցիներուն տարբեր տեսակի բազմածոյ տարազներ կը գործածէին եւ գլուխնին փաթթոց կը կրէին. Վենետիկցիք զանոնք կը կոչէին պարսիկներ: Անոնք առեւտրական կապեր ու գործառնութիւններ ունէին տարբեր երկիրներու հետ եւ ծանօթ էին քանի մը լեզուներու: Ունէին նաեւ իրենց սեփական կնիքները, որով կը կնքէին համաձայնագիրները:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՆԳԻՍՏ ՄԱՆՈՒԷԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ

Անցեալ Նոյեմբերի 29–ին Շաբաթ օր, Հոլանտայի Ալմէլօ քաղաքի Հայութեան համար «բացառիկ ուրախութեան» օր մըն էր, քանի Օծման արարողութիւն կատարուեցաւ տեղւոյն Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին:

Անցեալ Փետրուարի 16–ին Երկուշաբթի օր, նոյն Եկեղեցիի զաւակները «բացառիկ տխրութեան» պահեր ապրեցան, քանի ցաւն ու վիշտը ունեցան «Ցուրտ հողին յանձնելու իրենց երիտասարդ Հոգեւոր Հովիւը»:

Հինգշաբթի օր, Փետրուարի 12–ին Արեւմտեան Եւրոպայի Փարիզի Հայրապետական Պատուիրակութեան դիւանէն ստացանք տխուր յայտարարութիւն մը. «Խոր վիշտով կը գուժենք Վախճանումը Հոլանտայի մեր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովուին՝ ՏԷՐ ՄԱՆՈՒԷԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ. որ ի Տէր Հանգեաւ՝ յետ երկարատեւ հիւանդութեան՝ Հոլանտայի Ալմէլօ քաղաքի հիւանդանոցին մէջ՝ Չորեքշաբթի օր Փետրուար 11–ին ժամը 19·15–ին»:

Այս գոյժը կսկծալի արագութեամբ սլաց ու յուզեց Հոլանտայի եւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինի, Ֆրանսայի, Կոստանդնուպոլսոյ եւ Երուսաղէմի Հոգեւորական Դասն ու Վարդապետի ազգականներն ու բարեկամները:

Ո՞վ էր Մանուէլ Վարդապետ...

Աւազանի անունով Հայկ – Էլ Տէմիր – Երկաթեան, ծնած էր Կ. Պոլիս 1954 թուականին եւ նախնական կրթութիւնը ըստացած տեղւոյն Սուրբ Մեսրոպեան վարժարանին մէջ:

1968–ին ընդունուած է Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Դպրեվանքի Ժառանգաւորաց վարժարանը եւ 1973–ին ուսումը աւարտելով վերադարձաւ իր ծննդավայրը, ուր 1976 Թ. Օգոստոս 19–ին Սարկաւագ ձեռնադրուեցաւ ձեռամբ Շահան Արք. Սվաճեանի եւ երեք օրեր վերջ Կուսակրօն Քահանայ ձեռնադրուեցաւ օրւան Հայոց Պատրիարքին Լուսահոգի Շնորհք Արք. Գալուստեանի կողմէ եւ Հայկ սարկաւագը վերակոչուեցաւ Մանուէլ Աբեղայ:

Կոչումի տէր ՄԱՐԴ–ը...

Հայկ դառնալով Մանուէլ՝ Գիտակից կոչումի գոհողութեան ոգիի առաքելութիւնները իր մէջ ունենալով նուիրուեցաւ Աստուծոյ ու Ազգի ծառայութեան՝ Հայաստանեայց Առաքելական եւ Սուրբ Եկեղեցիի միջոցաւ: Անոր մէջ միախառնուած հանդէս կուգային տաղանդն ու ստեղծագործ շնորհքները որոնք իր հաւատքի շնորհիւ բեղմնաւորուեցան ու ի սպաս դրուեցան Հայ Եկեղեցւոյ զաւակներուն:

1977 թուականին Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեան անդամ կը դառնայ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան:

1980–ին ընտանիքը այցելելու նպատակաւ կը մեկնի Կ. Պոլիս ուր եւ կը ձերբակալուի, սուտ մեղադրանքներով ու քաղաքական զրպարտութիւններով հինգ տարիներու բանտարկութեան կը դատապարտուի:

Ազատագրութենէ վերջ կը հաստատուի Հոլանտա եւ աւելի քան 20 երկար տարիներ նուիրումով կը կատարէ Հոգեւոր հովւութեան պաշտօն նախ Ալմէլօ եւ ապա Ամսթէրտամի մէջ:

Վերջին Օծում եւ Քահանայաթաղ...

Հանգուցեալ Հայր Սուրբի Թաղման Կարգը կատարելու համար Փարիզի Հայոց Առաջնորդ եւ Հայրապետական Պատուիրակ Գիւտ Արքեպիսկոպոսի կ՚ընկերակցէին Միւռոն Ծ. Վարդապետ Գուլըգեան, Մեսրոպ Խչկր. Աւագ Քահանայ Ժամկոչեան եւ Աւետիս Խչկր. Աւագ Քահանայ Պալըգեան:

Կիրակի օր Փետրուարի 15–ին ժամը 16–ին օդանաւի մէկ ժամուան եւ ինքնաշարժի երկու ժամուան ճամբորդութենէ վերջ հոգեւորականները դիմաւորեցին տեղւոյն Հոգեւոր Հովիւ՝ Խաչատուր Քահանայ Ֆրէնկեանը եւ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան անդամները: Նախ հաւաքուեցանք Եկեղեցւոյ կից սրահը ուր հարիւրաւոր սգակիր Հայեր հաւաքուած էին «Հսկումի», Առաջնորդը անդրադարձաւ Հսկումի նշանակութեան եւ «Հոգւոց» արտասանուեցաւ Նորոգ Հանգուցեալ Տ. Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի Հոգւոյ Հանգստեան համար: Ներկայ էր նաեւ Տաթեւ վարդապետ Յակոբեան՝ որ վերջերս նշանակուեցաւ Հոլանտայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ եւ Ամսթէրտամի Ս. Հոգի Եկեղեցիի Հոգեւոր Հովիւ: Երկուշաբթի վաղ առաւօտեան յուզումն ու տխրութիւնը ծանրօրէն կը տիրապետէին բոլորիս վրայ: Լուռ էինք ու միայն մեր արցունքոտ աչքերն էին արտայայտիչ ու խօսուն:

Ժամը 10·30–ին քաղաքի «Ֆիւնէրարիում»ի մէջ կատարուեցաւ «Հանգուցեալի Տան Կարգը»: Ապա ինքնաշարժները ճամբայ ելան դէպի նորակառոյց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին եւ կարծէք թէ ժամանակի եւ տարածութեան սահմանները փշրուած էին եւ ամէն բան արձանացած էր մեր շուրջ:

Եկեղեցւոյ զանգակներու տխուր ղօղանջով ու շարականներով Վարդապետի դագաղը զետեղուեցաւ Եկեղեցիի կեդրոնը եւ Առաջնորդ Գիւտ Արք.ի ղեկավարութեամբ «զգեստաւորեցինք Հանգուցեալ Հայր Սուրբը եւ զինք պատրաստեցինք իր վերջին եւ հոգեւոր սուրբ պատարագին», շապիկ, Փորուրար, գօտի, բազպաններ, վակաս, շուրջառ, լանջախաչ եւ Վարդապետական գաւազան:

Ներկայ էին նաեւ Նուրհան Արք. Մանուկեան՝ Լուսարարապետ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Վանքի, քանի հանգուցեալ վարդապետը միաբան էր Երուսաղէմի Հայոց Վանքին, Արամ Եպիսկոպոս Աթէշեան՝ որպէս դասընկեր եւ մանաւանդ Օծակից հանգուցեալ Վարդապետին:

Պատարագիչն էր Տաթեւ Վրդ. Յակոբեան եւ Ս. Սեղանի սպասարկեց Միւռոն վարդապետ եւ սարկաւագներու եւ Դըպրաց Դասը, մինչ Մեսրոպ եւ Աւետիս Քահանայ Հայրերը Վարդապետի դագաղի շուրջ լռելեան Աւետարան կ՚ընթերցէին:

«Ողջոյն»ի պահուն Սեղան բարձրացան Գիւտ, Նուրհան եւ Արամ Սրբազանները եւ նաեւ Սեղանի վրայ դրուեցաւ հանգուցեալ Մանուէլ Վարդապետի մարմինը:

Սաղմոսներ քաղուեցան, շարականներ երգուեցան եւ Առաջնորդը երիցս կրկնեց. «Պատրաստ արարեր առաջի իմ զսեղան, ակն յանդիման նեղչաց իմոց...»: «Օծեր իւղով զգլուխ իմ, բաժակ քո որպէս անապակ արբեցոյց զիս...»: «Առաքելոյ Աղաւնոյ»... շարականի երգակցութեամբ Սրբազանը Միւռոնը յանձնեց Նուրհան Արքեպիսկոպոսին որ օծեց Մանուէլ Վարդապետի ճակատը եւ Արամ Եպիսկոպոսին՝ որ օծեց Մանուէլ Վարդապետի աջ ձեռքը... եւ փոխանակ ողջոյնը առնելու պատարագիչ հոգեւորականէն ու Սուրբ Սեղանէն, այս պարագային «ողջոյն»ը ստացանք հանգուցեալ Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանէն ու ձեռքերու մէջ դըրուած Սուրբ Գիրքէն:

Ցաւորդարար խօսք արտասանեցին Սրբազան Հայրերը՝ Հայրապետական Պատուիրակ Սրբազան Հայրը կարդաց Ամենայն Հայոց Հայրապետի Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ցաւակցական գրութիւնը եւ որու հիման վրայ անդրադարձաւ հանգուցեալ վարդապետի կեանքի վերջին տարիներուն եւ ծառայութեան ոգիին: Յանուն Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքին խօսք առաւ Նուրհան Արք. եւ Կ. Պոլսոյ Հայոց պատրիարքին՝ Արամ Եպիսկոպոս: «Ողջոյն ձեզ դասք քահանայութեան, ես ճանապարհորդեցի առ արարիչն իմ»... Ողջոյն ձեզ հաւատացեալ եղբարք իմ ի Քրիստոս... Ողջոյն ձեզ համօրէն ժողովրդականք, ես ճանապարհորդեցի առ Քրիստոս, Յոյս ամենեցուն:

Այս տխուր առիթով պէտի անդրադառնամ եղելութեան մը որ բոլորիս անխտիր «զարմանք եւ հիացմունք պատճառեց». Ժողովուրդի ներկայութիւնը: Խաչատուր քահանայ հաստատեց թէ երբ մահուան տխուր լուրը տարածուեցաւ Ալմէլոյի եւ շրջանի հաւատացեալները եկեղեցի եկան ու ամբողջ օրը ներկայ եղան աղօթքներուն, հսկումներուն եւ եկեղեցւոյ կից սրահը հարիւրաւոր հայորդիներ հանգուցեալի քրոջ եւ ընտանիքի անդամները շրջապատած էն գիշեր ու ցերեկ, բերելով իրենց աջակցութիւնը, զօրակցութիւնն ու ամենակարեւորը՝ մխիթարութիւն: Պատարագին եւ վերջին օծման Կարգին ներկայ էին շուրջ 1300 հայորդիներ, հաւատացեալներ ու աղօթողներ:

Յաւարտ պատարագի փակուեցաւ դագաղը եւ միեւնոյն յուզումով ու զանգակներու ղօղանջով, խունկ ու աղօթքով, շարականով ու նոյն հոծ բազմութիւնը ընկերացաւ իրենց վարդապետին. մինչեւ ցուրտ հողին յանձնուիլը: Գերեզմանը կնքուեցաւ, հող թափուեցաւ եւ ծաղիկներ նետուեցան երիտասարդ վարդապետին շիրիմին վրայ: «Հողը թեթեւ վարդապետ չընջեցինք ու գերեզմանէն դուրս եկանք:

Հոգեւորական Դասն ու ընտանիքի անդամներն ու ժողովուրդը անգամ մը եւս հաւաքուեցանք եկեղեցւոյ կից Գալուստ Կիւլպէնկեան սրահը, հոն կրկին անգամ «Հոգւոց» բռուեցաւ եւ Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի անունը արտասանուեցաւ... ու կը մտածեմ արդեօ՞ք վերջին անգամ ըլլալով... թէ ժողովուրդը պիտի շարունակէ իրեն Հոգեւոր Հովիւին յիշատակը վառ պահել այսօր եւ վաղը:

Կիրակի օր, Փետրուարի 15–ին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինի մէջ յաւարտ պատարագի եւ Ամենայն Հայոց Հայրապետին Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հանդիսապետութեամբ Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ հոգելոյս Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի Հոգւոյ հանգստեան համար: "Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի· ամէն"...

ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱՉԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Բոլորս ալ լռեցինք: Դուրս ելաւ: Լըռութիւնը սենեակին վրայ ծանր էր: Ո՛չ մէկը կրնար քնանալ: Ես ու Վահրամը կը խօսէինք Արփիկի մասին փսփսալով, եւ արցունքները կը թրջէին կոկորդս: Ձեռքը բռնեցի ու դրի սրտիս վրան:

– Խե՛ղճ Երուանդ, ըսաւ ցաւով ու դողդողաց ձեռքս:

Փղձկեցայ բայց չլացի: Դուռը կրկին բացին ու ներս հրեցին փոքրիկ աղջիկ մը ու վեց – եօթ ոստիկանք թափեցան ներս: Աղջիկը Ռուս էր, կապոյտ ու մելամաղձոտ աչքերով: Փոքր էր դեռ, գուցէ հազիւ տասնըեօթը տարու, բայց արդէն տառապած դէմքով: Սկսան կատակել հետը: Կը ժպտէր բոլորին ալ քաղցըր ու հեզ ժպիտով մը:

– Համբոյր մը, – ըսաւ գինովը:

Աղջիկը երկարեց իր մսեղ բերանը, եւ համբուրուեցան:

– Ե՛ս ալ... ե՛ս ալ... ե՛ս ալ... – ըսին բոլոր ոստիկանները ու խուժեցին աղջկան վրայ, որ կը ժպտէր միշտ իր կապոյտ աչքերուն մէջէն:

Մէկը սեղմեց անոր ծիծը: Ճչաց: Երիտասարդ վրացին եկաւ ներս: Ոստիկանները կեցան մէկ կողմ: Նորեկը կը պոռար իր տուր եւ ճչան ձայնով, զանոնք հանեց դուրս, բարկութեամբ դուռը փակեց, կղպեց, բանալին գրպանեց ու գընաց:

Վահրամը կը նայէր աղջկան մեծ ու չար աչքերով: Կը զգայի, որ կը ցանկար զայն: Աղջիկը կը նայէր մեզի մելամաղձոտութեամբ: Եկաւ ու նստաւ քովերնիս: Վահրամը ու ան կը խօսէին ռուսերէն: Աղջիկը սկսաւ արտասուել: Վահրամն ալ: Ինչո՞ւ, չեմ գիտեր:

Դուրսը գիշերը կը յառաջանար: Աչոտը քնացաւ, նաեւ պզտիկ նարնջավաճառը: Խարբերդցին դեռ արթուն էր, կը նայէր պաղ աչքերով աղջկան: Միւսները յամառութեամբ կը նայէին փողոց: Դուրսը հիմա մութ թանձր էր: Աղջիկը ու Վահրամը համբուրուեցան, եւ երկուքն ալ ժպտունեցան: Կարծես նորէն պիտի արտասուէին: Դուռը կրկին բացին ու ցնծուհին տարին:

Ո՞վ գիտէ, քանի դրկէ պիտի անցնի այս գիշեր, մտածեցի տխուր:

Գինովը սկսաւ դարձեալ պարել ու երգել: Կեցաւ դէմս ու ըսաւ.

– Էգուց կը գնաք բերդ... դը՛ուստ, չե՞ս հաւատում, հարցուց նրան – եւ ցոյց տուաւ ուրիշ սեւաղէմ ոստիկան մը, որ լուրջ ու խոհուն աչքեր ունէր:

Ընկերներս ինկան գետին ու սկսան խորդալ:

– Տօ՛, հա՛յկան, – ըսաւ միւսը, – ինչի՞ ես վախեցնում տղերաց, – ու դառնալով մեզի, դեռ ոչինչ չեն ասել ձեր մասին. նոյնիսկ չգիտեն թէ ինչի՞ բանտարկուած էք: Մի՛ վախենաք, ձեզ բերդ չեն տանի, – աւելցուց վստահ, – սրան մտիկ մի՛ տաք. կոնծել ա՜...

– Գիտեմ, – ըսի:

Վահրամը արթնցուց միւսները ու կրկնեց ոստիկանին ըսածը: Անոնք չէին ուզեր հաւատալ: Նայելով անոնց աչքերուն՝ ես ալ տխրեցայ. այնքա՜ն մեծ էր անոնց յուսահատութիւնը ու այնքա՜ն թանձր: Յետոյ նորէն լռութիւն տիրեց: Ես ու Վահրամը կը խօսէինք կամաց: Յետոյ ան ալ քնացաւ՝ գլուխը դրած գիստերուս: Մնացի ես միայն արթուն, Արփիկին անունը շրթներուս վրայ: Բայց ի վերջոյ զգացի, որ կոպերս կը ծանրանան, թէեւ միտքս զարթուն էր: «Արփի՛կ, Արփի՛կ», – կը կրկնէի շրթներուս մէջէն: Լսեցի յանկարծ դուռը որ ճռընչաց: Ձեռք մը որ բացաւ ելեկտրական լոյսը: Գինով ոստիկանն էր: Մօտեցաւ ու կռթնեցաւ նստարանին:

– Ի՞նչ կ՚ուզես այս ժամուն, – ըսի կամաց:

Սկսաւ մըմռալ իր պարերգը՝

Մէկ, երկու, երեք, չորս
Ես կը պարեմ տասնըչորս...

Գրասեղանին վրայ հակած պառկած էին Աչոտը եւ Խարբերդցին, գլուխներնին դրած իրենց բազուկներուն վրայ: Լոյսը կ՚իյնար անոնց դէմքերուն վրայ ու աչքերուն մէջ: Ես ու Վահրամը պառկած էինք գետինը պատին տակ:

– Դո՛ւրս գնա պիտի արթնցնես տղաքը, – ըսի խիստ, զգալով, որ պարապ տեղը չէ որ եկած է այդ գինովը: Մօտեցաւ նարնջավաճառին, որ հեզօրէն կը ննջէր ու երկու նարինջ գողցաւ եւ դըրաւ գրպանը:

– Բերանս չորցել է, – ըսաւ աչքերը ծուռ:

– Գո՛ղ, – ըսի, – տեղը դիր, սրիկա՛յ:

Խնդաց բարձր ու լիրբ ծիծաղով եւ յանկարծ ծռեցաւ սեղանին վրայ ու համբուրեց Աչոտին այտը: Արիւնը զարկաւ գլխուս: Անկիւնը կար կոտրած աթոռ մը, առի ու զարկի գլխուն: Հատ մըն ալ ուսին: Մռնչաց ու ինկաւ նստարանին: Գլուխը թեթեւ մը արիւնեցաւ քունքին վըրայ: Արիւնը կը հոսէր այտոսկրն ի վար: Կատաղի ելաւ ոտքի ու նայեցաւ աչքերուս: Կը նայէի ես ալ վայրագօրէն: Բոլորը արթնցան: Բարձր ձայնով ու զայրոյթով պատմեցի պատահածը:

Աչոտը սրբեց իր այտը ու կից մը տըւաւ գինովին փորին: Ատիկա ազդանշանի մը պէս խթանեց մեզ ու հինգս մէկ յարձակեցանք վրան եւ սկսանք հարուածել: Ինկաւ գետին: Կը զարնէինք ոտքերով ու բռունցքներով: Սկսաւ պոռալ: Քնաթաթախ եկան միւս ոստիկանները ու ազատեցին զայն: Անհնար էր զսպել մեր կատաղութիւնը: Սեւ ու լուրջ դէմքով հայ ոստիկանը պաշտպանեց մեզ իր ընկերներուն դէմ: Երբ բացատրեցինք խնդիրը, բոլորն ալ լռեցին ու տարին գինովը դուրս: Անոր արիւնը թրջած էր դէմքը, բայց անասունի պէս անզգայ՝ կը պարէր ու կ՚երգէր.

Մէկ, երկու, երեք, չորս
Ես կը պարեմ տասնըչորս..

– Խա՛ղ, – պոռաց Վահրամը:

Ու բոլորս մէկ փաստակարեկ ինկանք գետին:

(Շար. 71)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վահէ Տամլամեան, Սոնա Տամլամեան, Էտտի եւ Ալիս եւ իրենց ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց քրոջ, տալոջ եւ հօրաքրոջ՝

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԽՈՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, Կիրակի, Փետրուար 29, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

(Շար. Ա. էջէն)

րլոյ, որպէսզի Ռ. Սաֆարովի գործած ոճիրին մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւն ստանայ: Այդ առթիւ ազրպէյճանական լրատուիչները կը յայտնեն թէ կարելի չէ ոճրագործը յանձնել Ազրպէյճանին, որպէսզի դատը հոն տեղի ունենայ, քանի որ երկու երկիրներուն միջեւ այդ կարգի համաձայնագիր չկայ: Յանձնումը կարելի կը նկատուի միայն դատին աւարտելէն ետք, քանի Ազրպէյճան ստորագրած է «Դատապարտեալներու յանձնումին մասին» միջազգային համաձայնագիրը: Մինչ այդ, ըստ նոյն աղբիւրներուն, ոճրագործին զօրակցութեան մարմիններ սկսած են կազմուիլ Ազրպէյճանի մէջ:

ԹԵՆԻՍ

Մարսէյլի մրցաշարքի առաջին հրջանին Սարգիս Սարգսեան (Հայաստան) պարտութեան մատնած է Ֆապրիս Սանթորօն (Ֆրանսա) 7_5, 7-6:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

NAVASART

**SPECTACLE ORGANISE
PAR
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
REGION MARSEILLE**

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er

— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

La Section ASTRIG
organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre C H I R A Z
au profit de son école
le **Samedi 13 mars**
à partir de 20 heures 30
Espace «Charles Aznavour»
à Arnouville-lès-Gonesse
Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ Ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.-

Փարիզի Ս. Յովհաննէս _ Մկրտիչ
Մայր Տաճարին մէջ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻԽԱՅԻԼ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂՑ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ԱԽԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, Մարտ 31
Երեկոյեան ժամը 6-ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆՅ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ _ ՊԵՏՐՈՍ
ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Երեկոյեան ժամը 19-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 5
Երեկոյեան ժամը 19-ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 12
Երեկոյեան ժամը 19-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 19
Երեկոյեան ժամը 19-ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17-ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. *առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:*
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:
Ժամերգութիւն ժամը 8.45-ին:
Արեւագալ ժամը 9.45-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11.45-ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17.30-ին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
Ս. Յակոբ Եկեղեցի
(Պուլվար Օտտօ)
Քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ _ Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 29

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 7
«Անառակ»ի Կիրակին,

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 14
«Տնտես»ի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 21
«Դատաւոր»ի Կիրակին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 28
«Գալստեան» Կիրակին:

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

DEJEUNER

Au profit de leurs étudiants boursiers de la Maison d'Arménie

Invités d'honneur
Monsieur **Haroutioun KEVORKIAN**
Monsieur **Vahé TACHJIAN**

le Dimanche 7 mars à 13 heures
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille, 75014 PARIS

Réservations: Tél.: 01. 45. 89. 20. 48 e-mail : aafmn@wanadoo.fr

Tout don serait apprécié.

Merci de libeller votre chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Noubar
57, boulevard Jourdan, 75014 PARIS

Un reçu **CERFA** vous sera adressé.

ASSOCIATION SAINTE CROIX DE PARIS

JOURNÉES D'AMITIÉ
BAZAR DE CHARITÉ ANNUEL

13 et 14 MARS

dans la salle polyvalente de la Paroisse de Paris
13, rue du Perche, 75003 Paris
Métro : République — Rambuteau — Filles du Calvaire

Pensez dès maintenant à nous réserver votre visite
et à nous apporter de quoi garnir nos comptoirs :
bimbeloterie — parfumerie — brocante — librairie — confection — traiteur cuisine orientale, etc...
Un repas chaud sera proposé **le dimanche 14 mars,** après la messe.

Nous vous rappelons que le Bazar de Charité est l'une des principales manifestations nous permettant de recueillir des fonds pour nos œuvres et notamment pour le fonctionnement de l'**Ecole du Samedi,**

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE

Dîner de Soutien

ET PRESENTATION DES PROGRAMMES

ARMENIE, ARTSAKH, DJAVAKHK, KESSAB, IRAN DU NORD

Intervention musicale: **Virginia Pattie-Kérovpyan**, chant, **Anouche Donabédian**, kamantcha, **Vahan Kérovpyan**, dap.

Samedi 28 février à 20 heures

N o v o t e l — Paris les Halles, 8, Place Marguerite de Navarre, Paris 1er,
Métro : Châtelet, sortie rue de la Laverie

Réservations :
Laisser nom, adresse, téléphone au 01 69 48 21 56 ou au 01 45 70 80 87.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15 — Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27
VENDREDI
27 FEVRIER
2004

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20.890 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.890

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ. Արտաքին նախարարին բերնով յայտնեց թէ Հայիթիի նախագահ՝ Արիսթիտ պէտք է քաշուի: «Հարկ է նոր էջ մը բանալ Հայիթիի պատմութեան մէջ» ըսած է Տ. տը Վիլըփէն: Պէտք է, դուրս ելլել անելէն: Միւս կողմէ, Փետր. 26-ին, Փարիզ պէտք է ժամանէին Հայիթիի կառավարութեան եւ ընդդիմութեան ներկայացուցիչները, առանձին տեսակցութիւններու համար ֆրանսացի պատասխանատուներու հետ: Տ. տը Վիլըփէն հինգ կէտերէ բաղկացած նոր ծրագիր մը առաջարկած է, որ կը նախատեսէ գլխաւորաբար «խաղաղութեան, քաղաքացիական ուժի մը անմիջական հաստատումը» Հայիթիի մէջ: Ուաշինկթըն ալ կ'ուզէ որ քաղաքական լուծում մը կանխէ զինուորական որեւէ միջամտութիւն: Տեղւոյն վրայ, մթնոլորտը շատ լարուած է եւ Փոր-օ-Փրէնս թալանի տրուած: Արիսթիտի երկու աջիկները Միացեալ - Նահանգներ մեկնած են: Ապստամբներու հրամանատարը գոհ է Ֆրանսայի դիրքէն: Կ'ուզէ Փոր-օ-Փրէնս մտնել Փետր. 29-ին, նախագահը գերի բռնել եւ դատել բարձր դաւաճանութեան եւ սպանութեան, ոճիրի ամբաստանութեամբ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ տօթին (2003, Օգոստոս) վերաբերող Ազգ. Ժողովի 30 անդամներէ բաղկացած քննիչ յանձնախումբը, որ հաստատուած էր անցեալ Հոկտեմբերին եզրակացութիւնները յանգելու համար, պատասխանատու կը նկատէ նաեւ Առողջապահութեան նախարարութիւնը եւ վարչական զանազան մարմիններ: Այս երեսուն անդամները գործի անցած էին 2003 Հոկտեմբերին որոշելու համար «տօթին առողջապահական եւ ընկերային հետեւանքները»: Տեղեկագիրը, գրեթէ միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ Փետր. 25-ին, 4 ամիսներու աշխատանքէ ետք, ամփոփելէ յետոյ շուրջ 40 բժշկական թէ քաղաքական մասնագէտներ: Տեղեկագիրը կը նկատէ նաեւ որ հակառակ ահազանգի բազմաթիւ նախանշաններու Օգոստոս 4-էն իսկ, հարկ եղած միջոցները ձեռք չէին առնուած: Հետեւանքն էր 15 հազար մեռեալներ տարեցներու մէջ:

ԼԱ ՀԷՅԻ Արդարութեան Միջազգային Ատեանի նիստերը վերջ գտան Փետր. 25-ին, բայց որեւէ թուական չէ նշանակուած վճիռի արձակման համար: 15 Պետութիւններ եւ կողմեր արտայայտուած են այդ նիստերու ընթացքին եւ մեծ մասը խիստ կերպով դատապարտած է Իսրայէլի կառուցած պատը Այսրյորդանանի մէջ: Մնաց որ Շարոն, Լա Հէյի նիստերէն առաջ իսկ յայտարարած էր որ Իսրայէլ պիտի շարունակէ պատին կառուցումը, որ արգելք պիտի հանդիսանայ քամիքազներու անցքին: Տեղւոյն վրայ, զինուորական աղբիւրներու համաձայն, այդ «հակահարեկչական պատնէշը», որ 720 քմ. երկարութիւն պիտի ունենար, 80 քիլոմեթրով պիտի զեղչուի:

ՄԱՐՈՔԻ երկրաշարժին աղէտեալները տագնապալի վիճակի մէջ են եւ շատ դժգոհ օգնութեան դանդաղութենէն: Վեց գիւղեր բոլորովին քարուքանդ են: Նոր հաշուեկշիռի մը համաձայն, մեռեալներու թիւը 600-ի հասած է եւ 400-է աւելի ալ վիրաւորներ կան: Անոնք որոնք ողջ մնացած են, բացօթեայ կը գիշերեն եւ ցոյց մըն ալ ըրած են բողոքելու համար տիրող կացութեան դէմ: Ցուրտին, անձրեւին եւ մութին մէջ են, 200 հոգի խռնուած են երկու վրաններու տակ: Փետր. 25-ին է միայն, որ միջազգային առաջին օգնութիւնը սկսած է հասնիլ: Մարոքէն ալ Ֆրանսացիներ ժամանած են իրենց շուներուն հետ եւ ուտեստեղէնով:

ՊՈՒՏԱՓԷՇՏԻ մէջ, Շիրաք դժգոհութիւն պատճառած է եւրոպացի իր ընկերակիցներուն, յայտարարելով որ Եւրոպա քիչ մը աւելի յարգանք պէտք է ցուցաբերէ Ռուսաստանի նկատմամբ եւ աւելի լաւ հասկնայ անոր վերապահութիւնները Եւրոպական Միութեան ընդլայնման դէմ: Մոսկուա չուզեր տալ նոր անդամներուն շնորհել առեւտրական ընկերակցութեան համաձայնագիրը, զոր ունի Եւրոպական Միութեան հետ: Իր առարկութիւնը այն է որ ատիկա կրնայ վնասել իր արտածումներուն դէպի իր նախկին արբանեակները: 15-երու Արտաքին նախարարները, ներառեալ Տ. տը Վիլըփէն, պահանջած էին Փետրուար 23-ին, որ Եւրոպական Միութիւն - Ռուսաստան համաձայնագիրը «գործադրուի առանց նախապայմանի կամ խտրութեան 2004 Մայիս Մէկէն»: Ուրեմն, Շիրաքի այդ յայտարարութիւնը շատ գէշ ընդունելութիւն գտած է Պրիւսէլ:

ԹՈՒՐՔ ԴԱՏԱԽԱԶ մը 69 հոգի մեղադրանքի տակ առած է Պոլսոյ յաջորդական երկու ոճրափորձերուն շրջագծին մէջ (Նոյեմբերին, 63 մեռեալ): Ապահովութեան Ատեանի ընդհանուր դատախազը ցկեանս բանտարկութեան պատիժ պահանջած է հինգ ամբաստանեալներու համար: Ոճրափորձերը, որոնք երկու սինակոկ, անգլիական դրամատունը եւ բրիտանական հիւպատոսարանը թիրախ առած էին, ստանձնուած էին Ալ-Քաիտայի կապուած թրքական ցանցի մը կողմէ:

ԻՍՐԱՅԵԼԵԱՆ ՈՒԺԵՐԸ, Փետր. 25-ին գրաւած են Ռամալլայի չորս դրամատուներ եւ ձեռք առած աւելի քան ութ միլիոն տոլար, որ ըստ իրենց կը ծառայէր պաղեստինեան ահաբեկչութեան: Իսրայէլեան ամէնէն կարեւոր ներխուժումն է այդ քաղաքին մէջ, ուր պարտադրաբար կը մնայ Եասէր Արաֆաթ: Պաղեստինցիներուն համար կատարուածը պարզ «հոլտ-ըփ» մըն է: Զինուորները արտասովոր ռումբեր գործածած են եւ կրակած կաուչուկէ փամփուշտներով:

ՃՈՆ ՔԷՐԻ կը շարունակէ յաղթել նահանգէ նահանգ: Ցարդ, իր այցելած 20 նահանգներէն յաղթած է 18-ի մէջ: Վերջին յաղթանակները տարած է Ութահ եւ Հաուայի:

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ եւ շրջանին մէջ աւելի քան 4000 բանտարկեալներ հացադուլի դիմած են Փետրուար 24-էն ի վեր, բողոքելու համար վարչական մարմնին չահագործումներուն դէմ: 16 բանտի վրայ վեցը հացադուլի մէջ են:

ՇԱԼՈՆ-ՍՈՒՐ-ՍՈՆԻ (Պուրկոներ) մէջ, Փետրուար 25-ին, շուրջ 2500 գինեգործներ ցոյց մը ըրած են բողոքելու համար այն արգելքին դէմ, որ ծնունդ առած է «Էվէն օրէնք»ով եւ պատճառ դարձած որ գինին հարկ եղածին չափ չսպառի: Ալքոլի գործածութեան դէմ տարուած պայքարը կը վնասէ գինիի ընթացիկ գործածութեան եւ վաճառքը զգալի նուազում արձանագրած է: Ցուցարարները կը բացագանչէին.- «գինին մշակութային բացառութիւն մըն է» եւ կը պահանջէին որ Էվէն օրէնքին մէջ (ալքոլի եւ ծխախոտի դէմ) յատուկ վիճակ մը շնորհուի գինիին: Կառավարութիւնը որեւէ փոփոխութիւն' չի նախատեսեր օրէնքին մէջ:

ԻՐԱՆԻ Խորհրդարանին մէջ, ինչպէս նախատեսուած էր, պահպանողականներու յաղթանակը ջախջախիչ է: 156 աթոռով ապահոված են բացարձակ մեծամասնութիւն մը:

ՆԻԺԵՐԻՈՅ մէջ 49 հոգի սպաննուած է Եըլվայի փոքր գիւղը, զինեալ խմբակի մը յարձակումէն ետք: Յարձակողները ջարդած են եկեղեցին ապաստանած բնակիչներ, որոնք Ֆուլանի ցեղախումբին կը պատկանէին:

ՈՒԿԱՆՏԱՅԻ մէջ, իշխանութիւնները յայտարարած են որ 21 ապստամբներ սպաննուած են բանակին մղած մէկ գործողութեան ընթացքին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆԱՀԱՆՋ ՏԱՐԻՈՎ ԿԱՑԻՆՈՎ ԲԵՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1988 նահանջ տարուան Փետրուար ամսուան վերջին երեք օրերը մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ արձանագրուած են «Սումգայիթեան ողբերգութիւն» պիտակով: Ղարաբաղեան պայքարին սկիզբի շրջանն էր ու ատրպէյճանական այդ քաղաքին Բարեկամութեան ու Եղբայրութեան փողոցներուն մէջ տեղացի հայ բնակչութեան դէմ կացինով, քարով, բիրով, զէնքով, կրակով շղթայազերծուած հալածանքը, հեգնանքի ու արհամարհանքի առաջին քարերը շպրտեց գորպաչովեան «հրապարակայնութեան» ու «վերակառուցում»ին ցուցափեղկին: Սումգայիթը առաջին ընդդիմութիւնն ու բիրտ ոտնահարումն էր իբրեւ թէ քաղաքակիրթ, ժողովրդավար ճամբով հարցեր լուծելու, խորհրդային աշխարհը աւելի մարդկայնօրէն ապրելու ոլորտի մը վերածելու նկրտումին:

Սակայն նոյնինքն այդ նկրտումին առաջատարը անտեսեց արհամարհանքը: Քարայրի դարերու բարբարոսութեամբ սպաննուած սումգայիթցի Հայերը պարզ «խուլիկանութեան» զոհեր էին Մեծն Գորբաչովի համար որ փխրուն ցուցափեղկով մը կացութիւնը փրկելու ճապկումը կարճ ժամանակ ետք վճարեց ի'ր անկումով. այդ անկումը հետը քշեց տապալ նաեւ ամբողջ համակարգը:

Այսօր, 16 տարի ետք, չկայ Խորհ. Միութիւնը, սակայն, ուրիշ դերակատարներով կը տարուի «խաղաղ կարգաւորում»ի, «երկխօսութեան», «հաշտարար բանակցութիւններ»ու, խաղը: Աբարները կը յաջորդեն իրարու օդով լեցուած փչուկներու պէս, մինչդեռ իրականութեան կապարէ սայլը կը մերժէ տեղէն շարժիլ:

Ու Սումգայիթէն 16 տարի ետք, օրը օրին, խաղաղութեան-մաղաղութեան նոյն դիմակին ու այս անգամ ՕԹԱՆ-ի «Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան» գրեթէ սրբազան պիտակին տակ կը կրկնուի նոյն բեմագրութիւնը. Սումգաիթը փոխադրուած է Պուտափէշթ, մնացեալը նոյնն է. ազերի զինուորական մը կը գրնդակահարէ հայ երիտասարդ սպան, ապա կացինով գլուխը կը բաժնէ մարմինէն:

Խուլիկանութեան վերագրումն ալ մոռցուած չէ. այս անգամ Բաքուէն կը հնչէ ան, մատնացոյց ընելով հայկական կողմը որ հրահրեր է, գրգռեր... իսկ նոր պատահարին «Գորբաչով»ը՝ ՕԹԱՆ-ը լուռ կը մնայ. կը սպասէ եղեր դէպքին մանրամասն լուսաբանումին...

Նահանջ տարիով, կացինով այս բեմագրութեան մէջ ե՞րբ կը հասնի զոհէ անգամ մը դերերուն տէրերը փոխելուն ժամանակը:

Թ. ԱՐՓԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 25/26)

Գ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Պուտափէշթի մէջ ատրպէյճանցի զինուորականի մը կողմէ սպաննուած հայ սպայ Գուրգէն Մխիթարեանի մարմինը Երեւան փոխադրուած է Փետր. 26-ին: Սպանութիւնը տեղի ունեցած էր Փետր. 19-ին, ՕԹԱՆ-ի Գործընկերութիւն յանուն խաղաղութեան ծրագրին վարժընթացին միջոցին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԱՏՐՊԷՅՃԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈ՞ՒՄ

Ատրպէյճանական աղբիւրներու համաձայն ԱՄՆ-ու Բաքուի դեսպանը յայտնած է թէ համաձայնութիւն գոյացած է որ մօտ ատենէն Հայաստանի ու Ատրպէյճանի բարձրաստիճան ներկայացուցիչներ հանդիպում ունենան: Չէ ըսուած թէ ո՛ւր տեղի կ'ունենայ այդ հանդիպումը եւ երբ. բայց դեսպանը համաձայնութիւնը դրական որակած է, հաւաստելով իր երկրին զօրակցութիւնը խաղաղութեան հոլովոյթին:

ՋՈՒՂԱՅԻ ՔԱՆԴՈՒԱԾ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

ԻՆԷՍՔՕ-ի առընթեր գործող «Իքոմոս» միջազգային կազմակերպութեան կողմէ հրատարակուած «Վտանգուած ժառանգութիւն» տարեգիրքին վերջին թիւին մէջ տեղ գտած է Հին Ջուղայի հայկական գերեզմաններու, խաչքարներուն եւ միւս յուշարձաններու բարբարոսաբար քանդումին մասին ամփոփ յօդուած մը: Հեղինակներն են Արմէն Հախնազարեան եւ Տիթըր Վիքման: Անոնք ի լուր աշխարհի կը տեղեկացնեն պատմական այդ յուշարձաններու ներկայի ողբալի վիճակը, լուսանկարներով հակադրելով անցեալի իրենց փառքն ու վեհութիւնը:

Հայաստանի Մշակոյթի փոխ-նախարար Գ. Գիւրջեան անդրադառնալով այդ հրատարակութեան, ըսած է թէ Ատրպէյճանի կառավարութիւնը պէտք է պատասխանատու նկատուի այդ բարբարոսութեան: Տարեգիրքին մէջ տեղ գտած են Հայաստանեան շարք մը յուշարձաններ ալ որոնք փլուզման եզրին են եւ կառավարութիւնը նորոգութեան անհրաժեշտ միջոցները չունի:

«ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ»Ը ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ «Ի ԳՈՐԾ ԱՐԿԱՆԵԼ»ԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԳԱՌՆԻԿ Ք. Գ.

Գ. Պըլտեանի ստեղծագործական և «գըրաղատական» ամբողջ վաստակը մտածուած եւ մտածուող «ի գործ արկանել» մը եղած է և է: Այս առիթով պիտի չմօտենամ անոր ստեղծագործութիւններուն, այլ պիտի նիւթ առնեմ «ընթերցումը» (1): Եւ ապա հակիրճ ցոյց պիտի տամ «ի գործ արկանել»ին օրինակը:

Ի՞նչ է «ընթերցում»ը:

Նախ, բացատրեմ, որ բառը կը չակերտեմ, որովհետեւ Պըլտեան զայն չի գործածեր սովորական հասկացողութեամբ. «ընթերցում»ը յատուկ, հնարեալ մըն է (թեքնիք եալ մըն է՝ ըսել կ՚ուզեմ) անոր մօտ:

Սովորական հասկացողութեամբ ընթերցում բառը կը նշանակէ, գիտէք, կարդալ:

Եղրին պըլտեանական ընկալումը հասկնալու համար կան հետեւեալ լուսաբանելի հարցերը. 1) Ի՞նչ է լեզուն: 2) Ի՞նչ է գրութիւնը եւ ի՞նչ գիրքը: 3) «Հեղինակ»ի հարցը եւ 4) Հարցադրութեան տեղը եւ դերը: Ասոնց վրայ է, որ ընթերցումը հասկնալի կը դառնայ:

Ի՞ՆՉ Է ԼԵԶՈՒՆ

Այս հարցին մասին, ինչպէս գալիքներուն, Պըլտեանի կողմէ գրուած յատուկ հատորներ չունինք: Գլխաւոր աղբիւրներս երեք են. առաջինը «Տրամ»ի «Տրամ եւ ընթերցում»ն է (2), երկրորդը՝ «Մարտ»ի «Ընթերցումին ընդերքը» եւ «Միւս ազատութիւնը» գլուխները (3) եւ «Զըրոյցներ բանաստեղծութեան մասին» գիրքը (4):

Հարցումին, թէ ի՞նչ է լեզուն, Պըլտեան արդէն պատասխանած է, թէ պատրաստի պատասխաններ չկան անոր համար: Սակայն «կան, ըլլալու են փուլով մը եկող եղրակացութիւններ» (ԶԲՄ, 108), այսինքն՝ եղրակացութիւններ, որոնք կու գան հանգրուանի մը մէջ եւ փոփոխելի են կամ զարգանալի այլ հանգրուաններու մէջ:

Հանգրուաններու եղրակացութիւններ են, որ պիտի համադրեմ: Արդա՞ր եմ արդեօք այնպէս ընելով: Կը կարծեմ, որ Պըլտեանի հանգրուաններու եղրակացութիւնները իրամէ օտար չեն, այլ զիրար կը զարգացնեն: Ուստի

Լեզուն նշաններու մարմին է:

Ըստ լեզուի աւանդական ըմբռնումին, անիկա ձայնային եւ արտայայտութեան միջոց է, որ «իմաստ» կամ «ճշմարտութիւն» փոխադրելու կը ծառայէ. «Թափանցիկ վայր» մը կամ «Թափանցիկ ապակի»: «Իմաստը այն վերացական ներկայութիւնն է, որուն վրայ կը ձեւուի լեզուն, (որ) կը փորձէ անոր «լիութիւն»ը բերել նիւթեղէն «արտայայտութեան» մը, տարազի մը: Լեզուն կ՚ըսէ բան մը, իրմէ անդին...

(...) իմաստը արտայայտութեան յարացոյցն է, նախատիպն ու ծագումը» (ՏԸ, 16):

Ըստ աւանդութեան դարձեալ, լեզուով ապրումներ, զգայութիւններ, մտածումներ «կ՚արտաբերուին, կ՚արտասանուին, կը նիւթականանան»: Լեզուն իբր գործիք արտայայտութեան՝ խօսքին «իմաստ»ը «կը տանի դուրս, երկրորդի մը ականջին», որուն լսելով հաղորդակցութիւն կը ստեղծուի: «Իմաստ»ի հաղորդակցութիւնը «ենթակայութիւնները իրարու» կը միացնէ: Աւանդութիւնը կը պահանջէ, որ լեզուն ծառայէ «իմաստ»ի հաղորդումին. այդ է կարեւորը: Սակայն հաղորդակցութեան միջոց միայն ընկալուած լեզուն՝ է «տիրապետման, գպումի վայր», որ ենթակայ է ճնշումի: Անիկա կը դառնայ «կրաւորական գործիք մը, մեռեալ տարր մը»: Լեզու մը որ կը ղեկավարուի «բուսածի՛ն, իմաստին, նշանակութեան տրամաբանութեամբ, ասոնց տրուած առաջնութեամբ» գիտակցութեան բեմէն «կը մղուի ետ», իր «անհունը» կը փակուի, կը կորսնցնէ «խնդրականացնելու սկզբունքը» եւ գեղագիտական կամ այլ կառոյցներ կ՚արտադրէ (5):

Այս ըմբռնումին մէջ, բառերը «պայուսակներ» են, ուր իմաստները կը պահուին՝ հաղորդուելու, հասկցուելու եւ ըմբռնելու համար հաղորդումին մէջ: Ենթակայութիւններ կը գործածեն զանոնք, կը տիրապետեն լեզուին, որուն տէրն են, որովհետեւ «ունին լեզուն» (ՏԸ, 17):

Լեզուին գործածութիւնը իբր «իմաստ»ի եւ «ճշմարտութիւն»ի փոխադրիչ՝ զայն կը զանցէ, զայն ըստ «իմաստ»ին եւ «ճշմարտութիւն»ին կը համաձեւէ: Լեզուն այսպէս կը նոյնացուի «իմաստ»ին եւ «ճշմարտութիւն»ին, կ՚օտարացուի ինքնիրմէ, կ՚ըլլայ կեղծիք: Լեզուն «իմաստ»ին եւ «ճշմարտութիւն»ին տեղը չէ, այլ անոնց կարելիութիւններուն բնակարանը: «Իմաստ»ը եւ «ճըշմարտութիւն»ը կապուած են «լեզուի բոլոր "նշաններուն", լեզուի թանձրութեան եւ լեզուն կազմող օրէնքներուն» (նոյն, 37): Անոնք լեզուի թանձրութենէն եւ զայն կազմող օրէնքներէն դուրս՝ օդին մէջ տեղ մը չեն գտնուիր:

Անիկա նաեւ ցոլացուցիչը չէ իրականութիւններու աշխարհին կամ «իրաշխարհ»ին: Ըստ աւանդական ընկալումին, լեզուն կամ «լեզուաշխարհ»ը կը ցոլացնէ կամ պարտի ցոլացնել իրաշխարհը: Անիկա «իրաշխարհին համաձեւ համակարգ է»: Մինչդեռ, Պըլտեան խորհած է, թէ «լեզո՛ւն է, որ կը դարձնէ իրաշխարհ մը կարելի» (նոյն, անդ): Իրականութիւնը չէ, որ լեզուն կարելի կը դարձնէ, այլ ընդհակառակն՝ լեզուն իրականութիւնը կը դարձնէ կարելի. (նոյն, 19):

Յարդ ակնարկուած աւանդական ընկալումը լեզուին՝ «իմաստ»ի, «ճշմարտութիւն»ի եւ «իրականութիւն»ի բնազանցական հասկացողութենէ մը կու գայ, որ «բառերէն անդին խսկութիւններ» կը փնտռէ (6) եւ կը հաւատայ, թէ բառերը թափանցկօրէն ցոյց կու տան «խսկութիւն»ներ – իմաստ, ճշմարտութիւն, իրականութիւն, եւ այլն: Լեզուին "նպատակ"ը հաղորդել է «խսկութիւն»ներ: Հաղորդել՝ համաձեւուելով հաղորդածին կամ հաղորդածներուն (ՏԸ, 19): Լեզուին իբր թափանցիկութիւն ընկալումը՝ զայն կը զրկէ ստեղծելու եւ ստեղծուելու ներուժէն, զայն կ՚օտարացնէ:

Թէեւ լեզուն հաղորդումի «գլխաւոր եղանակն է» (ԶԲՄ, 41), սակայն լեզուին պաշտօնը հաղորդելէ անդին է: Լեզուն չի սպառիր հաղորդումին մէջ (ՏԸ, 20), քանի որ զայն կարելի կը դարձնէ, զայն տարբեր կը դարձնէ, զայն տարբերութեան կ՚ընծայէ:

Լեզուն կարելի դարձնելու համար՝ կիրառել պէտք է զայն. լեզուին պահպանումը «զայն կը պարպէ» (ԶԲՄ, 41):

Որպէսզի անիկա ապրի, պէտք է ըստեղծէ եւ ստեղծուի: Ստեղծելը կամ ստեղծուիլը տարբերում են: Ստեղծելով կամ ստեղծուելով իմաստը եւ ան-իմաստը եւ իմաստափոխումը կը համարկուին, միասնաբար կ՚ըլլան: Այս համարկումը լեզուն կը դարձնէ սփիւռք մը: Լեզուն սփիւռք մըն է, ուր «իրար հրմշտկող լեզուներ» կը բախին իրարու: Լեզուն նաեւ այն է, որմէ սփիւռքը կու գայ: Սփիւռքը նախ բանող լեզուական երեւոյթ է, կրնայ ըլլալ: Անիկա այլ հարց մըն է, որուն մէջ աւելի չեմ երթար:

Ի՞ՆՉ Է ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ Ի՞ՆՉ ԳԻՐՔԸ

«Որեւէ գրութիւն (...) լեզուական արտադրութիւն մըն է» (ՏԸ, 28) կամ «ձեւաւորում մը» (նոյն, 8): Անիկա պատմականօրէն որոշադրուած լեզուի մը վրայ «կը բանի» (նոյն, 28): Գրութիւն մը լեզուի աւանդութենէն դուրս չկայ:

Անիկա իբր լեզուական «զանդուած» «այլատարր, անհամասեռ» է: Անիկա մէկ ու միակ ճշմարտութիւն չարտայայտեր: «Ամէն անգամ որ գրութիւն մը կը մեքանուի ճշմարտութեան մը արտայայտութեան, կը մտնեն վերարտադրողական սխեմաներ», այսինքն՝ արտադրութեան նիւթեղինութենէն դուրս սխեմաներ, «որոնց դերն է յաճախ լուծարկել գրութիւնը». (նոյն, 27):

Պըլտեան գրած է. «Գրութիւն մը չունի ճշմարտութիւն» (նոյն, անդ): Հասկնալ թէ գրութիւն մը մէկ ու միակ ճըշմարտութիւն չունի:

Գրութիւնը որ բանուածն է պատմականօրէն որոշադրուած լեզուի մը ճըշմարտութիւնը ունի իր «անորոշելի», «անդոյ պաշտօն»ով բան մը:

«Բանիլ» բային գործածութիւնը գրութիւնը կը տանի անդին «արտադրութիւն»ի եւ «ձեւաւորում»ի զուտ նիւթական ընկալումէն, զայն կը հիմնէ «բան»ով եւ անոր հորիզոն կու տայ «բան»ը:

Սակայն ի՞նչ է «բան»ը:

Գրութիւն մը, կ՚ըսէ Պըլտեան, բանուած է իմաստի, ան-իմաստի եւ իմաստափոխումի շրջանակին մէջ (նոյն, 8): «Բան»ը իմաստի, ան-իմաստի եւ իմաստափոխումի շրջանակն է: Ահա հարցը, թէ ի՞նչ է «իմաստ» կոչուածը:

Անիկա նշան մըն է, որ «միշտ այլ է, միշտ տարբեր» (նոյն, 33). Նշան է ուրիշ նշանի: «Ընթեռնելի ու տեղափոխուող գիր: Ցայտնուող թատերաբեմն է, որուն վրայ չկայ գիտակցութեան աչքը» (նոյն, անդ): Արդ, գրութիւնը՝ որ բանուած է իմաստի, ան-իմաստի եւ իմաստափոխումի շրջանակին մէջ իմաստի եւ ան-իմաստի կարելիութեան մէջն է, խաղին իմաստի եւ ան-իմաստի, հետեւաբար նաեւ բազմիմաստին կամ իմաստներու սփռումին: Գրութիւն մը բազմիմաստ է: Զայն ըմբռնել իբր «մենիմաստ» «իյնալ է միուղի տրամաբանութեան մը որոգայթին մէջ, բայց նաեւ ամէն բառի՝ մէկ իմաստ "գիտական" միթաբանութեան մէջ. տրամաբանութիւն՝ որ ամէն տեղ կը փորձէ նոյնութիւններ, պարզութիւններ գտնել (...) Իմաստ մը, բառ մը կապուած է իմաստներու այլազանութեան մը, բառերու, ամբողջ կարգի մը» (նոյն, 33, 34):

Իսկ ի՞նչ կը նշանակէ գիտակցութեան աչքին չգոյութիւնը:

Այստեղ, կը թուի ինծի՝ հեղինակին հայեացքը, անոր տեսողութիւնը, կը նըշանակէ: Գործի մը արտադրութենէն ետք, հեղինակին գիտակցութիւնը հեղինակին հետ կը ջնջուի (ԶԲՄ, 18):

Ուրեմն, գրութիւն մը տարբերումի տարածութիւն մըն է, բանուածք մը՝ ուր իմաստը անիմաստ է դուցէ («մտահոգ եմ իմաստին ապիմաստով, այսինքն՝ հակաիմաստով», (ԶԲՄ, 23) եւ սփիւռք, այսինքն՝ երբեք նոյնը:

Իսկ հիմա՝ ինչ է գիրք մը:

Պիտի պատասխանենք շուտով՝ նախ լեզուական երեւոյթ մը, ապա գրութիւն մը:

Իսկ ամէն գրութիւն գի՞րք է:

Շուտով պիտի պատասխանենք՝ ոչ:

Գիրք մը աւելի է քան գրութիւն մը: Աւելի «բարդ»: Գիրք մը «բարդացում» է քան գրութիւն մը:

«Ի գործ Արկանելու»ին մէջ, Պըլտեան գրած է. «Կը կարծենք՝ գիտենք ինչ է գիրքը: Միշտ ալ հատ մը կ՚ըլլայ մեր տրամադրութեան տակ, առարկայի մը ձեւին տակ, կազմուած էջերէ, խորագիրէ, գլուխներէ, հեղինակէ: Նոյն ատեն գիտենք, որ գիրքը եղած է կարդացուելու համար եւ ինչ որ կ՚անցնի հոնկէ (...) կ՚ուղղուի ընթերցողին: Ինչ որ կ՚անցնի հոն է նոյն ատեն: Ընթերցողը կրնայ զայն ըմբռնել, հասկնալ իմաստը գրուածին կամ ապրիլ իր կարգին փորձառութիւնը, որ գրուած է այնտեղ: Որով կը հաղորդակցի հեղինակի ապրումներուն» (ԻԳԱ, 17):

Ասիկա գիրքին կարծեցեալ գիտութիւնն է:

Գիրք մը, սակայն, «բարդութիւն» մըն է, որ «նշանակութիւններու ցանց մը կը նետէ մեր առջին, այնքան ընդարձակ որ չենք կարող ատոնք բոլորը համալրել ու համարկել: Գիրքը երբեմն կ՚որոշադրէ ինքզինք եւ չենթարկուիր անպայման շըրջարկի օրէնքներուն» (նոյն, 17 – 18):

Գիրքը տարբերումի աւելի բարդ տարածութիւն մըն է, աւելի բարդ բանուածք մը քան գրութիւնը եւ միաժամանակ աւելի խստօրէն անհամալրելի ու անհամարկելի քան գրութիւն մը:

Գիրք մը բարդացեալ սփիւռք մըն է իմաստներու, ան-իմաստներու. բազմիմաստութեան ան-վայրութիւն մըն է գիրք մը:

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ՀԱՐՑԸ

Աւանդութիւնը հեղինակը կը հասկնայ իբր տէրը գրութեան մը կամ գիրքի մը, իբր «անոր տիրապետող անձնաւորութիւնը, զայն ստեղծող սկիզբը: Սկիզբ, ըսկզբունք որ կը հիմնէ, որ կայ գործէն առաջ, գործին մէջ կամ անկէ դուրս, կենսագրութեամբ որոշադրելի անձնաւորութիւն» եւ որուն «միտումներն ու ծրագրումը կը կազմեն գործին իմաստը» (ՏԸ, 29):

Հեղինակի այս ըմբռնումը զայն կը ճանչնայ իբր «ամէն հարցումի պատասխանող» մարդ, որ «հայր»ն է իր գործին:

Հեղինակը «բան – մը – ըսել – կ՚ուզէ», պատգամ մը կու տայ կամ կը վկայէ: Անոր ըսածին, պատգամածին կամ վկայածին ներքեւ ծածկուած է «ճշմարտութիւնը». որ «գոյ է, իբրեւ միտում, մըտադրութիւն կամ գիտակցութիւն կամ անգիտակցութիւն («հեղինակը չի գիտեր ըսածը, բայց... բան մը կ՚ըսէ» – նոյն, անդ):

Ան «կը հիմնէ գործին միութիւնը». «ստեղծագործ աստուծոյ մը պէս» է ան (նոյն, 30):

(Շար. 1)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Գրիգոր Պըլտեան, Ի գործ Արկանել / Գրիգոր Նարեկացի Վերստին, Բան Եւ Գիր մատենաշար, թիւ 1, հրատ. Հ. Ա. Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ, Մոնրէալ, 2003:

Ուսումնասիրութեան Ա. բաժնին մէջ յղուած՝ ԻԳԱ: Բին մէջ՝ միայն էջաթիւերը:

(2) Գրիգոր Պըլտեան, Տրամ, Պէյրութ, 1980: «Տրամ Եւ Ընթերցում»ը՝ էջ 11 – 59: Յղուած՝ ՏԸ:

(3) Գրիգոր Պըլտեան, Մարտ, հրատ. Գէորգ Մելիտինեցի մատենաշարի, թիւ 29, Անթիլիաս: «Ընթերցումին ընդերքը» յօդուածը՝ էջ 537 – 564. յղուած՝ ՄԸԸ: «Միւս Ազատութիւն» յօդուածը՝ էջ 565 – 587. յղուած՝ ՄՄԱ:

(4) Գրիգոր Պըլտեան, Զրոյցներ Բանաստեղծութեան Մասին, հրատ. «Սփիւռք»ի, «Երկ» մատենաշար, թիւ 2, Երեւան, 1999: Յղուած՝ ԶԲՄ:

(5) Տե՛ս Տրամ, էջ (489 – 491):

(6) Նոյն, էջ 393:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԸ

– ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆ ԵՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՇԱՀՐԻՄԱՆԵԱՆՆԵՐ՝ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՅ ԱՄԷՆԷՆ ՄԵԾ ԵՒ ՀԱՐՈՒՍՏ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Վենետիկի Հայերուն մէջէն ամենէն աւելի հռչակաւոր դարձաւ Շահրիմանեաններու ընտանիքը, որ 1612-ին հոն բնակութիւն հաստատեց։ Նահապետը՝ Սահրատ մեծահարուստ վաճառական էր եւ ունէր հինգ զաւակ. Զաքար, Մարգար, Միքայէլ, Գասպար եւ Մուրատ։ Վենետիկ հաստատուելէն ետք անոնք տեղական հնչումով կոչուեցան Շեհրիման։

Վենետիկ հասնելով՝ Շահրիմանեաններ նոյն տարին առեւտրական տուն բացին Ցրեցցերիա Թաղամասի Կորտէ տէի Պինէոլի հրապարակին վրայ։ Առեւտրական այս կեդրոնը քանի մը յարկերէ եւ մեծ ու փոքր բազմաթիւ սենեակներէ բաղկացած համալիր մըն էր իր աշխատասենեակներով, կշիռքներու եւ ելեւմուտքի տետրակներու հաւաքածոներու բաժիններով, իսկ առաջին յարկին վրայ կը բնակէին իրենք՝ Շահրիմանեանները։ Շրջափակը փոքր էր եւ բարձր պատերով շրջապատուած. արտաքին պատուհանները ամրացուած էին երկաթեայ ճաղերով, իսկ դռները մոխրագոյն փայտաշէն էին։ Շէնքը, Փրեցցերիայի զուգահեռ, Րիօ տէ Ֆուզերիի կողմէն ունէր դարպաս մը, ուրկէ ջրային ճանապարհը կը հասնէր նաւահանգիստ։ Շահրիմանեաններ հոն կեդրոնացուցին իրենց գործունէութիւնը՝ զբաղելով ադամանդի, կտաւի, մորթեղէնի, ծխախոտի, համեմներու եւ այլ ապրանքներու առեւտուրով։

Վենետիկէն Շահրիմանեաններ առեւտրական գործառնութիւններ տարածեցին դէպի Լիվոռնօ, Հռոմ, Ճենովա, Փատովա, Վերոնա, Ամսթերտամ եւ այլ քաղաքներ, իսկ Ռուսիոյ Ալեքսի ցարէն առեւտրական առանձնաշնորհումներ ըստացան։ Շահ Աբաս անոնց մելիքութեան տիտղոս եւ Շիրազի արեւմտեան շրջաններուն տիրելու իրաւունք տուաւ։ Շահրիմանեաններ յաճախ կ'երթեւեկէին Վենետիկէն Նոր Ջուղա եւ այլ քաղաքներ, իսկ Նազար եւ Զերիման եղբայրները գրեթէ մնայուն կերպով Վենետիկի մէջ բնակութիւն հաստատեցին։

Շահրիմանեաններ, իրենք զիրենք կապուած զգալով Հռոմի եկեղեցւոյ, Նոր Ջուղայի մէջ կարմեղեան կրօնաւորներու առջեւ ընդունեցան լատին դաւանանքը։ Այնուհետեւ անոնք 720 հազար դուկատ նուիրեցին Վենետիկի՝ Թուրքերու դէմ պայքարին համար։ Իբրեւ գնահատանք եւ երախտագիտութիւն՝ Իննովկենտիոս ԺԲ. պապ 1699 Յունիս 9-ին հրովարտակով մը Նազար եւ Զերիման եղբայրներուն հռոմէական քաղաքացիութիւն շնորհեց եւ մենաշնորհներ տուաւ Անքոնայի ու Չիւիթաւեկիայի նաւահանգիստներուն մէջ։ Պապական հրովարտակը նոյն տարուան Սեպտեմբեր 22-ին վաւերացուց Վենետիկի ծերակոյտը։ Իր կարգին, Աւստրիոյ Լէոփոլտ Ա. կայսր 1699 Յունիս 1-ին անոնց հունգարական կոմսի տիտղոս շնորհեց։

Գասպար Շահրիմանեան 1698-ին Նոր Ջուղայէն տեղափոխուեցաւ Վենետիկ, որ այդ ժամանակ դարձած էր ադամանդի միջազգային առեւտուրի կեդրոն։ Գասպար եւ իր զաւակները գոհարեղէնի առեւտուրի ձեռնարկեցին Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Հոլանտայի մէջ։ Գասպարի զաւակներէն Բարսեղ դարձաւ կաթողիկէ հոգեւորական՝ Դոմինիկոս անունով եւ եղաւ եպիսկոպոս։

Ստեփան Շահրիմանեան դարձաւ մետաքսի եւ այնուհետեւ ալ թանկագին քարերու մեծ վաճառական՝ միաժամանակ դրամական մեծ գործառնութիւններ իրականացնելով։ Ամուսնացաւ իտալական ամենէն հին ազնուական տուներէն Մալաթեսթաներու դուստր կոմսուհի Լուկրեցիայի հետ։ Անոր պալատը՝ Ալ Ճեզուիթի, պատմական մեծ արժէք ներկայացնող հոյակերտ կառոյց էր գոթական եւ վերածննդեան ոճերով կառուցուած, որ 1725-ին գնուած էր Ստեփանի կողմէ։ Նշենք, որ այս պալատը 1884-ին գնուեցաւ Յիսուս Մանկան Աղախիններու միաբանութեան կողմէ եւ անոր կեդրոնատեղին դարձաւ։ Ստեփան մահացաւ 1746-ին եւ անոր հինգ մանչ եւ երկու աղջիկ զաւակները բաժնուեցան անոր հարստութիւնը։

Շահրիմանեաններ նաեւ ընդարձակ կալուածներ գնեցին Լիտոյի շրջանին մէջ, ուր բնակարաններ կառուցեցին զանոնք վարձու տալու կամ ծախելու նպատակով։ Միրա գաւառին մէջ, Պրենտա գետի ափին շքեղ առանձնատուն մը կառուցեցին արձաններով, որմնանկարներով, նաւամատոյցով, ճաշասրահով եւ հիւրանոցով. ներկայիս անիկա մշակութային կեդրոնի վերածուած է։ Վօ շրջանին մէջ, Եւգանեան բլուրներուն վրայ այգիներ գնեցին պալատով միասին, ուր գինեգործութեամբ սկսան զբաղիլ. ներկայիս Սորանցօ ընտանիքին պատկանող այս այգիին գինիի գործարանը ծանօթ է «Շեհրիմաններու հին գինեգործական ձեռնարկութիւն» անունով։

Շահրիմանեաններ սկսան զբաղիլ նաեւ բրինձի մշակութեամբ եւ անոնց շնորհիւ բրինձի մշակութիւնը ընդհանրացաւ Վենեթոյի երկրամասին մէջ։

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆՆԵՐ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Շահրիմանեաններու կողքին, Վենետիկի մէջ ամենէն հեղինակաւոր եւ բազմանդամ ընտանիքը դարձան Շահումեանները։ Սիւնեցի ազնուական եւ Կճաւուզի մելիքներու սերունդէն Ոսկան մօտաւորապէս 1650-ին, Վենետիկի մէջ դրամատուն եւ «Շահումեան» առեւտրական տունը բացաւ. անոր մօտ Սիմիքէն աշխատանքի հրաւիրուեցան իր եղբայրները՝ իրենց ընտանիքներով։ Շահումեաններ, տեղական հնչումով Վենետիկցիներուն ծանօթ դարձան Սաում անունով։

«Շահումեան» առեւտրական տունը դամասկեան կերպասեղէնի եւ Մուրանոյի ապակեղէնի, հայելիի ու բիւրեղի առեւտուրի մեծ կեդրոնի վերածուեցաւ։ Շահումեաններ ժամանակի ընթացքին ապակիի եւ բիւրեղի ամենէն մեծ արդիւնաբերողները դարձան ամբողջ Միջերկրականի ափերուն։

Վենետիկի Շահումեաններէն իբրեւ մեծ առեւտրականներ յիշենք նաեւ Պօղոս, Դաւիթ, Զաքար, Նահապետ, Ոսկան եւ Ռոքոս։ Շահումեաններ եւ Շահրիմանեաններ ամուսնական կապերով խնամիներ դարձան։

Ստեփանոս Շահումեան, Սիմիքի ազատագրական շարժման հերոսներէն եւ Դաւիթ բէկի անմիջական զինակիցներէն, ապստամբութեան ճնշումէն ետք 1733-ին Վենետիկ հասաւ եւ իր կարգին առեւտրական ասպարէզ նետուեցաւ։ Ան մտերմացաւ Սուրբ Ղազար կղզին հաստատուած Մխիթար աբբայ Սեբաստացիի եւ Մխիթարեան միաբաններուն հետ եւ անոնց պատմեց Սիւնիքի ազատագրական շարժման պատմութիւնը, զոր գրի առաւ եւ խմբագրեց Ղուկաս վարդապետ Սեբաստացի Ստեփանեան։

Շահումեաններ բարերարներ եւ նուիրատուներ դարձան. գործօն մասնակցութիւն բերին Վենետիկի Հայոց Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ տապանակի շինութեան եւ կառուցել տուին Սուրբ Ղազարի վանքին Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ շքեղ խորանը։ Մխիթար աբբահօր հաւանութեամբ նոյն խորանին առջեւ պատրաստել տուին իրենց տոհմական դամբարանը։

Նշենք, որ Ստեփանոս Շաումեանի անմիջական ճիւղէն է համայնավար անուանի գործիչ Ստեփան Շահումեան, Լենինի մտերիմ բարեկամն ու զինակիցը, որ 1918-ին գործօն դերակատարութիւն ըստանձնեց Անդրկովկասի մէջ համայնավար իշխանութեան տարածման մէջ, դարձաւ Բաքուի կոմիսարներու խորհուրդի նախագահ եւ յետոյ գնդակահարուեցաւ 26 կոմիսարներու շարքին։

ՀԱՅԵՐ՝ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՃԻՒՂԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Վենետիկի Նոր Ջուղայեցի երեւելի վաճառականներէն յիշենք Գրիգոր Գիրաք Միրմանեանը, որ 1682-ին իր անձնական ծախսով վերակառուցեց եւ զարդարեց Հայոց Սուրբ Խաչ Եկեղեցին։ Ամիր, որդի Յակոբի, որ 1659-ին նոյն Սուրբ Խաչ եկեղեցւոյ նուիրեց պրոնզեայ ծնծղայ։ Մարթին Վէլիճանը, որ մահացաւ Վենետիկի մէջ եւ թաղուեցաւ Ս. Մոյսէս եկեղեցւոյ բակին մէջ։

Մեծահարուստ հայ վաճառականներուն մէջէն յարաբերաբար աւելի ուշ ժամանակներուն ամենէն անուանի դէմքերէն դարձաւ Ճիովանի Ջիվոլիսի, որ Ռիալթոյի Նոր հրապարակին վրայ ուսնոցներու պատրաստութեան գործարան բացաւ, որ իր տեսակին մէջ առաջինն էր Վենետիկի մէջ։

Պոլսեցի կաթողիկէ համայնքէն Աղեքսանդրի զաւակը Եղիա, կրօնական սեղմումներու պատճառով ընտանիքին հետ հեռացաւ Պոլիսէն եւ Վենետիկ հաստատուեցաւ, ուր ոսկեթերթիկներ պատրաստելու եւ ոսկեայ ու արծաթեայ թելեր մանելու արուեստը զարգացնելով՝ մեծահարուստ դարձաւ։ Յետագային ան իր զաւակներուն հետ Փատովայի մէջ գործարաններ բացաւ՝ իբրեւ գործակից ունենալով Ճուֆֆա Թաղի բնակիչ Յովհաննէս Սեղբոսեանը։

Եղիայի սերունդը Աղեքսանդրեան ազգանունը առաւ եւ Վենետիկի հայ բազմանդամ ընտանիքներէն դարձաւ. բայց Եղիայի զաւակները իտալացի աղջիկներու հետ ամուսնացան եւ անոնց սերունդները իտալացան, իսկ Աղեքսանդրեանը իտալական հնչումով դարձաւ Ալեսանտրի։ Ալեսսանտրիներ Վենեթոյի մարզի համբաւաւոր գերդաստաններու շարքին անցան՝ տալով անուանի բժիշկներ, բարձրաստիճան եկեղեցականներ, զինուորականներ, նկարիչներ ու իրաւաբաններ։ Ալեսսանտրիներուն մէկ ճիւղը յետագային վերակոչուեցաւ Քազանովա (որ նորատունկ կը նշանակէ) ազգանունով։

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

15

Ինչպէս անցաւ հետեւեալ օրը, դըժուար, դժուար է պատմել։ Մեր յուսահատութիւնը կը մեծնար պահէ պահ։ Կէսօրուայ դէմ արձակեցին նարնջավաճառ փոքրիկը ու մեզ փոխադրեցին աւելի մութ սենեակ մը։

Օրը կը տարաժամէր։ Ես ու Վահրամը կեցած էինք սենեակին մէջտեղը, ոտքի, տժգոյն ու կատաղի։ Միւսները կ'արտասուէին։

– Ամօթ է, – կը մռնչէի կատաղած, բայց անօգուտ։

Անոնց յուսահատութիւնը աւելի կը մեծնար։ Արդէն գիշերամուտ էր։ Յուսահատ ու դառնացած, Վահրամն ալ ինկաւ գետին ու պառկեցաւ փորի վրայ։ Ցանկարծ դուռը բացին ու մեզ հանեցին դուրս։

– Բերդ պիտի տանին, – կ'ըսէր արտասուագին Աշոտը։

Բարձրացանք սանդուխներէն, փաստակարեկ ու տկար։ Մեզ հրեցին գեղեցիկ դահլիճ մը ներս։ Խորը՝ լայն ու ընդարձակ սեղանի մը վրայ կ'աշխատէր յոգնած դէմքով, սրածայր մօրուքով, բայց անսառակ աչքերով մարդ մը, որ մեզի կը նայէր ուշադրութեամբ՝ ակնոցներուն տակէն։ Տեսայ Աւետիսեանը, Ներսիսեանցին, գիւղատնտեսը՝ գլխարկը ձեռքը եւ ոտքի, ու արիւնը զարկաւ դէմքիս։ Ցարձակելու եւ զայն ապտակելու վայրի ցանկութիւն մը մարմինս կը նեղէր։

Յեղափոխական Կոմիտէի նախագահը կը նայէր ժպտուն աչքերուս։ Բան մը հարցուց։ Երիտասարդ, սեւ չալիկաւոր տղայ մը թարգմանեց։

– Դո՞ւն էիր, որ կռուեցար ոստիկանապետին հետ...

– Այո՛, – ըսի, չեչտակի նայելով աչքերուն ու ամուր ձայնով։

Նայեցաւ աչքերուս եւ բարեացակամօրէն ժպտեցաւ կրկին։ Իր ժպիտը զիս նեղեց։

– Դո՛ւն էիր, որ արիւնեցիր մեր ոստիկաններէն մէկուն գլուխը աթոռով...

– Այո՛, այո՛, – ըսի կատաղած, – ձեր ոստիկանը վիրբ է։

Շրթներս դողացին։ Իր գլխուն վրայ կար Տրոցկիի մեծադիր նկարը։ Սեղանին վրայ չան զանկ մը։ Կը նայէր ուշադրութեամբ աչքերուս։ Լրջութեամբ ըսաւ.

– Միւսները պիտի արձակեմ, իսկ քեզ պիտի բանտարկեմ։

– Կը լսեմ, – ըսի ամուր։

Սիրտս կը դողդողջէր, բայց չտկարացայ։ Թօթուեցի ուսերս արհամարհանքով։

– Քանի՞ տարեկան ես։

– Տասնեօթը։

– Ի՞նչ կուսակցութեան կը պատկանիս...

Ցանկարծ այդ վայրկեանին ներս մըտաւ այդ երիտասարդ Հայը, որ Մայիս Մէկին խօսած էր բեմէն ու մեզի հետ վիճած։

– Դաշնակցական է, – ըսաւ ժպտուն, – ասոնք բոլորը Դաշնակցականներ են, ընկե՛ր, – յետոյ լրջութեամբ – պէտք է չոգեկառք դնել ու վերադարձնել Հայաստան։

Յետոյ գնաց ու ձեռք տուաւ Ներսիսեանցին։ Վայրկեան մը լռութիւն տիրեց։ Ես կը նայէի Աւետիսեանին լուրջ ու անկնճիռ դէմքին։ Իր մազերուն, որոնց մէջ սպիտակ թելեր ինկած էին։

– Ի՞նչ էք արել, – եկաւ վրաս երիտասարդ հայ համայնավարը։

– Ոչի՛նչ, – ըսի դժկամ։

– Հապա ինչի՞ են ձեզ բերել էստեղ։

– Եթէ գիտէք՝ մեզի ըսէք, – ըսի ցուրտ։

Ներսիսեանցին քաշեց թիկնոցիս ծայրէն։ Կ'երեւի ըսել կ'ուզէր, որ քաղաքավարութեամբ պատասխանեմ։ Նախագահը ըսաւ.

– Ուրեմն դու դաշնակցակա՞ն ես...

– Այո՛, – ըսի զսպուած տառապանքով, – երբ Հայաստան եկանք, հակադաշնակցական էինք. ձեր Հայաստանի ընկերները մեզ դաշնակցական շինեցին, ընկե՛ր նախագահ...

Խնդացին բոլորը։ Ժպտեցաւ Աւետիսեանը իր խելացի աչքերուն մէջէն։ Ժըպտեցաւ նաեւ վատ ու զզուելի գիւղատընտեսը։

– Դէ՛հ, գացէք, ըսաւ նախագահը ու ասկէ յետոյ հանգիստ կը մնաք։

Լուռ ու երջանիկ՝ եկանք դուրս ու զոյգ զոյգ իջանք սանդուխները։ Գիւղատնտեսը Աւետիսեանին կ'ըսէր.

– Չէի ուզում ծայրայեղութեան գնալ, բայց պարտադրեցին ընկե՛ր, չէք կարող երեւակայել թէ ի՞նչ...

– Կղպէ՛ աղտոտ բերանդ, վատ, – գոռաց Վահրամը ու կեցաւ չկարենալով շարունակել։

Երբ դուրս եկանք փողոց, մութը սկըսած էր տեղաւորուիլ։ Լոյսերը կը վառէին արդէն։

Սիրտս կը զարնէր ամրութեամբ։ Անհամարձակ ու դողդոջուն մօտեցայ Աւետիսեանին եւ կ'ուզէի հարցնել Արփիկի մասին, երբ տեսայ անոր սլացիկ ու աղուոր հասակը, որ փողոցին անկիւնը կանգնած կը սպասէր մեզի։ Սիրտս կարծես պիտի խախտէր արմատէն։ Թարթիչներս թրջուեցան, վազեցի վրան։ «Արփի՛կ, Արփի՛կ», կ'արտասանէի բարձրաձայն ու շրթներս կը դողդողջէին։ Բռնեցի իր երկար ու փափուկ ձեռքերը։ Արցունքներս կը հոսէին աչքերէս։ Կ'արտասուէր ան ալ։ Ու ո՛չ ես, ո՛չ ան համարձակեցանք սեղմուիլ իրարու։ Արտասուաթոր աչքերով կը նայէի անոր թաց, անոյշ ու սքանչելի աչքերուն եւ կը զգայի, որ սիրտս կը խենթենայ երջանկութենէս։

Երկինքին խորէն աստղերը կը բուսնէին հատ հատ ու փողոցները կը լենային բազմութեամբ։ Կուրծքս ցցեցի ու լիաթոք ծծեցի ծովէն եկող անոյշ ու մաքուր հովը, եւ կողք կողքի կորսուեցանք բազմութեան մէջ հեզ, լուռ ու երջանիկ։

(Շար. 72)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր գաղափարակից երկու ընկերներուն՝ Վարդգէս Տակառեանի եւ Ներսէս Տակառեանի յիշատակին, Յովիկ Եղիազարեան 150 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

NAVASART

SPECTACLE ORGANISE
PAR
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
REGION MARSEILLE

Au Palais des Congrès Parc Chanot

Le Samedi 13 mars à 20 heures 30

Réservations :

04 91 93 53 59 — 06 12 93 09 80
04 91 77 87 31 — 06 23 82 29 74

Places numérotées — P.A.F. 28 Euros

Locations :

— **Permanence :** MAJC tous les mercredis de 10h à 16h - 04 91 50 15 09 12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er
— **Agoump CBAF** tous les mardis et samedis de 15h à 18h30 - 04 91 89 91 53 260, avenue du 24 Avril 1915 - Marseille 12e.

⁂

La Section **ASTRIG** organise une

SOIREE DANSANTE

Animée par l'Orchestre **CHIRAZ**
au profit de son école
le Samedi 13 mars
à partir de 20 heures 30
Espace «Charles Aznavour» à Arnouville-lès-Gonesse

Renseignements et réservations :
01 39 85 93 40 ou **01 39 85 05 71**

⁂

La Section «SOSSE MAYRIG» de MARSEILLE organise

un Voyage en Syrie/Liban

DU 18 AVRIL AU 1er MAI

De Marseille vers Damas — Départ le Dimanche 18 Avril
De Damas vers Marseille — Retour le Samedi 1er Mai
avec la Compagnie aérienne **Syrianair** (airbus)

> **Pèlerinage à Deir-Ez-Zor**
> **Visites de diverses villes et sites touristiques : Damas — Anjar — l'Evêché Arménien à Antélias — Beyrouth — Baalbek — Palmyre — Deir-ez-Zor — Markadeh — Alabiya — Alep — Apamée — Lattakia — Ugarit — Le Krak des Chevaliers — Maaloula — Damas.**

Permanence tous les mercredis (MAJC — 12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille) :
— L'après-midi de 15h à 18h au 04. 91. 50. 15. 09
— Le matin au 06. 10. 25. 17. 16.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՄԻԽԻԹՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂՑ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին։
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆՑ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ

⁂

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 5
Երեկոյեան ժամը 19–ին։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 12
Երեկոյեան ժամը 19–ին։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 19
Երեկոյեան ժամը 19–ին։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 29

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 7
«Անառակ»ի Կիրակին,

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 14
«Տնտես»ի Կիրակին

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 21
«Դատաւոր»ի Կիրակին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 28
«Գալստեան» Կիրակին։

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Արեւագալի ժամերգութիւն։
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

⁂

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ։
Ժամերգութիւն ժամը 8.45–ին։
Արեւագալ ժամը 9.45–ին։
Պատարագ ժամը 10.30–ին։
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11.45-ին։

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17.30–ին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի (Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

(Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Մարտ 6, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ սրահը։

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour ses séjours d'été 2004 pour son centre de vacances de Bellefontaine :
• **Animateurs diplômés BAFA, stagiaires ou sans diplôme.**

Ecrire à CBAF - Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
ou par e-mail: cbaf@wanadoo.fr

18e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 18–ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՕՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■ **YEGHIA GASPARIAN**
CE QUI NOUS EST ARRIVE
ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՄԵՐ ԳԼԽՈՒՆ ԵԿԱԾԸ
(1941)
Երկու Արարուած
Կիրակի, Մարտ 7, ժամը 16–ին
Dimanche 7 mars à 16 heures
ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտք՝ 5 Եւրօ։

PALIMEX
Import Export
Produits Agro Alimentaires

40, rue de Provence Bât. D9
PLA 438
94619 MIN RUNGIS CEDEX

Tél. : 01 46 86 36 33
Fax : 01 46 86 04 28
sarl palimex@wanadoo.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

GALA POUR LES ECOLES ARMENIENNES

LE SAMEDI 13 MARS à 20 heures 30
au P. A. C. I.
23, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

avec **Marten YORGANTZ — YERSO**
Le groupe LAVACH
La troupe de danse YERAZ

Réservations au : **01 53 34 18 18**
et auprès des sections de la Croix Bleue

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28-29
SAMEDI - DIMANCHE
28-29 FEVRIER
2004

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 20.891 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.891

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

«ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ» ՉԷ, ԱՅԼ «1915-Ի ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՐՑԸ»

Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը (Փետրուար 13) «Վաթան»էն (Փետր. 9) արձագանգելով տեղ տուած է աչնան նախատեսուած Վիէննայի հանդիպումին որ «պատմական» կ'որակուի եւ որուն ընթացքին հայ եւ թուրք պատմաբաններ նոյն սեղանին շուրջ նիւթ պիտի ընեն 1915-ը: Ինչպէս զանազան առիթներով գրուեցաւ, այդ հանդիպումին կազմակերպիչն է «Վիէննայի հայեւթուրք պլատֆորմ»ը. անոր հիմնադիրներն են հայ պատմաբան Արտեմ Օհանջանեան, թուրք պատմաբան Ինանչ Աթըլկան, Վիէննայի համալսարանէն պատմաբաններ Վ. Տիթըր Պիհլ եւ Ք. Թոմէնէնտալ: Նիւթականը կը հայթայթեն Աւստրիա գործող կարգ մը կազմակերպութիւններ:

Հիմնադիրներէն թուրք եւ հայ պատմաբանները պատասխանած են թերթին հարցումներուն. Ի. Աթըլկան կ'ըսէ ի միջի այլոց թէ «ցեղասպանութիւն» եզրը պիտի չգործածուի, այլ հանդիպումը գնեղուած պիտի ըլլայ «Արխիւային փաստաթուղթերու համաձայն 1915-ի հայեւթուրք հարցը» տիտղոսին ներքեւ: Ան կու տայ բացատրութիւնն ալ. «Հայեւթուրք հարցը. այսինքն՝ նիւթը մէկ կողմի մը բողոքը ըլլալէ կը դադրի ու կ'ըլլայ երկու կողմերու հարցը»: Կը կրկնուի պատերազմի դժուարութիւններուն ազդակը, երկու կողմին ալ բաժին եղած տառապանքը, աւարտելու համար յոյժ մարդասիրական նշումով մը. «այս խնդրին մէջ Հայը կամ Թուրքը չէ էականը. "մարդ"ն է: Ան պէտք է վիճարկումի նիւթ ըլլայ»:

Պատասխանելով հանդիպումէն ակնըկալուած արդիւնքին մասին հարցումին, թուրք պատմաբանը կ'ըսէ թէ նպատակը հայեւթուրք միացեալ յայտարարութիւն մըն է: Կը խոստովանի որ Ա. Օհանջանեանի հետ հակադիր տեսակէտներ ունին, բայց կարեւորը կը նկատէ երկխօսութեան կարելիութիւնը:

Հանդիպումին մասին հայ պատմաբանը կ'ըսէ թէ որպէս նախապատրաստութիւն, առաջին անգամ ըլլալով Թրքական թեզերը Հայաստան, հայկականներն ալ Թուրքիա պիտի ղրկուին: Երկու կողմին պատմաբանները զանոնք քննելով պիտի պատրաստուին ու խօսին այդ փաստաթուղթերուն մասին: Իրենք պիտի երթան գերմանական եւ Աւստրեւհունգարիոյ կայսրութեան փաստաթուղթերով ուր կան 1915-ին Թուրքիա գտնուած պետական դէմքերու վկայութիւնները:

Ա. Օհանջանեան ալ կ'ըսէ թէ հանդիպումին գլխաւոր նպատակը պէտք է երկու երկիրներու մերձեցումը ըլլայ. կարեւոր է նաեւ առանց փոխադարձ մեղադրանքի, հանդարտօրէն դիտել դէպքերը: Բան մը որ նախորդ հանդիպումներուն պարագան չէ եղած:

ԹԵՆԻՍ

Մարսէյլի մրցաշարքին, սպանացի Մարթին պարտութեան մատնած է Սարգսեանը 6 – 3, 6 – 3:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏԷ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ 1987 ՅՈՒՆԻՍ 18-Ի ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Հայ Դատի Եւրոպայի Յանձնախումբը յատուկ հաղորդագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ թէ Եւրոպական Խորհրդարանը Փետր. 26-ի նիստին քանի մը պատշաճեցումներէ ետք վերջնական կերպով ընդունած է Փ. Կարթոնի տեղեկագիրը որ յանձնարարականներու բանաձեւ մըն է Եւրոպական Միութեան Հարաւային Կովկասի քաղաքականութեան մասին: Քուէարկուած եւ ընդունուած բնագիրը յստակացումներ կը պարունակէ կարեւորագոյն կէտերու մասին, ինչպէս՝ Թուրքիոյ կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումը, Ադրբեջանի գաղթականներուն քաղաքական չահարկումի հարցը, Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումը, եւլն.:

Խորհրդարանը ափսոսալով Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի շրջափակման Հայաստանի ուժանիւթի մարզին մէջ ունեցած ժըխտական հետեւանքներուն մասին, կը յանձնարարէ որ ուժանիւթի այլ աղբիւրներու զարկ տրուի, նախքան՝ Մեծամօրի ատոմակայանը փակելու որոշում մը: Կոչ կ'ընէ Թուրքիոյ որ անտեղի ճանաբար բանայ Հայաստանի հետ սահմանը: Այս կէտին քուէարկութեան ընթացքին որպէս շրջափակումի հեղինակ Թուրքիոյ անունը ջնջելու բնապահներու խումբին առաջարկը մերժուած է ատեանին կողմէ:

Ընդունուած տեղեկագիրը կը պահանջէ Թուրքիայէն որ Եւրոպական Միութեան թեկնածուի կարգավիճակին համաձայն ընթացք ունենայ, այդ հեռանկարով յարգէ հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչնալու 1987 Յունիս 18-ի նախապայմանը: Այս կէտին վրայ ալ մեծամասնութեամբ մերժուած է Ազատականներու խումբին կողմէ 1987-ի բանաձեւը բնագիրէն հանելու առաջարկ մը:

Խորհրդարանը տակաւին առընչակից կողմերուն ուշադրութեան կը յանձնէ գաղթականներու դժբախտութիւնը քաղաքական նպատակներով չահարկելու պարագան: Ինչպէս կը չեշտէ Հայ Դատի Յանձնախումբը, այս կէտը կը վերաբերի յատկապէս Ադրբեջանի որ կը յամառի իր գաղթականները անթոյլատրելի թշուառութեան մը մէջ պահել որպէս յարձակողական իր քաղաքականութեան պատանդները:

Քուէարկութեամբ ջնջուած է Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման համար առաջարկուած ծրագրին այն յօդուածը որով կը նախատեսուէր գրաւեալ հինգ շրջանէ հայկական ուժերու նահանջը:

Հայ Դատի Յանձնախումբը գոհունակութեամբ դիմաւորած է քուէարկութեան արդիւնքը: Յատկապէս այն առեւալին համար որ ինչպէս ըսած է նախագահուհի Հիլտա Զոպոյեան, «հակառակ Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի դիւանագիտական միացեալ արշաւին, Եւրոպական Խորհրդարանը սկզբունքային իր դիրքին վրայ հաստատ մնաց ու վերջապէս տեղեկագիրը մաքրեց կողմնակալ իր յատկանիշներէն»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Փետրուար 26/27)

ԼՂՀ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ

Ղարաբաղի երիտասարդական կազմակերպութիւնները Փետրուար 26-ին «Մի՛ վստահիք Ադրբեջանին» կոչով բաց նամակ յղած են Մինսկի խումբին նախագահներուն, Օ – ԷՍ – Սէ – Ը-ի խորհրդարանական վեհաժողովին, Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին, ՕԹԱՆ-ի կեդրոնին: Այդ նամակով, նաեւ նոյն օրուան ցոյցով բողոք յայտնած են Հունգարիոյ մէջ գործուած ոճիրին: Ձիրենք ընդունած է Արտաքին գործերու նախարարը Ա. Ղուլեան. ան զուգահեռներ քրած է 1988-ի սումգայիթեան ոճիրներուն եւ հայ սպային սպանութեան միջեւ. երկու դէպքեր որոնց հեղինակները Ադրբեջանցիներն են. երկուքին հեղինակներն ալ փոխանակ դատապարտուելու, մեծարուած, հերոսացուած են Ադրբեջանի մէջ: Նախարարը չեշտած է թէ Գուրգէն Մարգարեանի սպանութիւնը անգամ մը եւս կը փաստէ թէ Ղարաբաղը չի կրնար Ադրբեջանի կազմին մէջ մնալ: Երիտասարդները համոզում յայտնած են որ Ադրբեջանի վստահիլ միշտ սուղ արժած է հայ ժողովուրդին, ուստի կոչ ըրած են յանուն շրջանի կայունութեան եւ ապահովութեան, չըվստահիլ Ադրբեջանին եւ ճանչնալ Ղարաբաղի անկախութիւնը:

Օ – ԷՍ – Սէ – Ը-Ի ՄՇՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ ԴԵՍՊԱՆ Ճ. ԹԱՊԻՊԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Օ – ԷՍ – Սէ – Ը-ի մօտ Հայաստանի պատուիրակութեան ղեկավար դեսպան Ճիւան Թապիպեան Փետրուար 26-ին ելոյթ ունեցած է մշտական խորհուրդի նիստին. անդրադառնալով հայ սպային սպանութեան ու Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարին թշնամութիւն հըրահրող արտայայտութիւններուն չեշտած է ադրբեջանական իշխանութեան մօտ տիրող հակահայ տրամադրութիւնները, իրականութիւնը խեղաթիւրելու, ոճրագործը հերոսացնելու վտանգաւոր ձըգտումները:

ԲԱՔՈՒԻ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական կեհաժողովի ներկայացուցիչ Ի. Տէվիսի Ստեփանակերտէն Երեւան եւ անկէ միայն Բաքու մեկնիլը քննադատական հակադրեցութիւններու պատճառ եղած է ադրբեջանական մամուլին մէջ: Ադրբեջանցիները չեն բաւարարուած տրուած բացատրութեամբ թէ աննպաստ օդն էր այդ ուղեգիծը թելադրողը: Ադրբեջանական թերթեր հարց տուած են թէ արդեօք Տէվիսի Հայաստանէն Ղարաբաղ անցքը չի՞ նշանակեր թէ ան անուղղակի կերպով կը մերժէ ճանչնալ Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականութիւնը:

Փետրուար 25-ին արեւմուտքցի դիւանագէտը Բաքուի մէջ տեսակցած է Ազգ. Ժողովի նախագահին, Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւի հետ:

Նոյն օրը հերթական ժողով գումարած է Ադրբեջանեան Ուժերու Միութեան խորհուրդը, ղարաբաղեան նիւթը օրակարգի վրայ ունենալով: Հոն ըսուած է որ նոյն միջոցին գումարուած երկրին Իսլամական կուսակցութեան համագումարին անոր ղեկավարները կը պահանջեն որ Ազգ. Ժողովը որպէս ցեղասպանութիւն ճանչնայ Խօջալուի ողնբրգութիւնը: Եւ այդ ճանաչումէն տեղեակ պահուին այլ երկիրներու խորհրդարանները, իրենք ալ այդ ճանաչումը կատարելու համար:

Ինչ կը վերաբերի հայեւադրբջանական հակամարտութեան, «Վահտէթ» կուսակցութեան առաջնորդը Թ. Քէրիմլի ըսած է թէ անոր խաղաղ կարգաւորումը անկարելի կը նկատէ: Համոզուած է որ Հայերը յօժար կամքով պիտի չհեռանան իրենց գրաւած շրջաններէն: Հիմնուելով Ս. Սարգսեանի արտայայտութեան թէ գրաւեալ հողերը թափուած արիւնով ձեռք ձգուած են, Ադրբեջանեան Ուժերու Միութիւնը կը հետեւցնէ թէ Ղարաբաղ գացող ճամբան պատերազմի դաշտէն կ'անցնի, ուստի պէտք է պատրաստուին հայրենիքի փրկութեան պատերազմին: Եթէ առիթը չընեն, կարելի պիտի չըլլայ Ղարաբաղը ազատագրել:

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐ ԴԻՄԱՒՈՐԱԾ ԵՆ Գ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ԴԱԳԱՂԸ

Ինչպէս գրած էինք, Փետր. 26-ին Երեւան փոխադրուած էր Պուտափէշթի մէջ սպաննուած սպայ Գ. Մարգարեանի(*) մարմինը: Զուարթնոց օդակայանը հաւաքուած են հազարաւոր Հայեր դիմաւորելու համար, պաստառներով ուր արձանագրուած էր. «Անպատժելիութիւնը ծնում է ահաբեկչութիւն եւ ցեղասպանութիւն», «Ո՛չ գազանութեանը եւ ցեղասպանութեանը», «Պահանջում ենք արդար պատիժ ադրբեջանցի մարդասպանին»: Պաշտպանութեան փոխ-նախարար Մ. Գրիգորեան ըսած է թէ Ադրբեջանցիներու այս ընթացքը նորութիւն չէ. անոնք միշտ փորձած են Հայերը սպաննել դիշեր ատեն եւ կացինով: «Բառեր չկան ասելու՝ ադրբեջանցի Սաֆարովը չի կարող համարուել սպայ, նա պարզապէս սոդր է եւ վախկոտ» ըսած է ան:

(*) Ի դէպ, մեր երէկուան թիւին (Փետրուար 27) Ա. էջ, Գ. սիւնակ, «Հայկական ճակատ»- մէջ, զոհ սպային անունը թիւրիմացութեամբ *Մխիթարեան* վրիպած էր:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻ ԲԱՆԱՁԵՒ ԳԱՆԱՏԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Գանատայի Խորհրդարանի Համայնքներու Պալատը հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւ մը քննարկած է Փետր. 25-ին: Ան քուէարկութեան չէ դրուած, որովհետեւ հակառակ ընդհանուր դրական տրամադրութեան, Արտաքին գործերու Նախարարութեան ներկայացուցիչը դէմ արտայայտուած է:

Ըստ գանատական ընթացակարգին, հարց մը երեք քննարկում կ'ունենայ ու դեսպան Արա Պապեան յոյս յայտնած է որ Մարտ 8-ին աշխատանքը վերսկսելով Խորհրդարանը երկու քննարկում եւս կը յատկացնէ նիւթին: Աւելցուցած է թէ բանաձեւը ընդունուելու բաւական հաւանականութիւն ունի, քանի որ ընդդի-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ»Ը ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ «Ի ԳՈՐԾ ԱՐԿԱՆԵԼ»ԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԳԱՌՆԻԿ Ք. Գ.

ՀԱՐՑՈՒՄ ԵՒ ՀԱՐՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

«Ընթերցումը հարցադրողական է» (Նոյն, 51): Առանց հարցադրութեան ընթերցում չկայ: Հարցադրութիւնը վայրն է հարցումներուն եւ՝ հորիզոնը անոնց. այսինքն՝ այն վայրը, ուր հարցումները կը դրուին եւ այն անհասանելի, անմուտանելի տեղը, որուն կը դառնան անոնք, որուն կը հային (Նոյն, 35):

Արդ, ի՞նչ է հարցումը:

Ասոր պատասխան չի տար Պըլտեան: Այսինքն՝ չըսեր, թէ հարցում կոչուածը է մը ունի, որ այս կամ այդ կամ այն է: Եւ արդարօրէն՝ քանի որ հարցումը նախ «ինքզինք»ին հարցումն է. երբ հարցումը գիտէ իր իսկ իմաստը՝ ալ հարցում չէ:

Հարցումը, կ՚ըսէ Պըլտեան, կը յայտնուի տրամախօսական միջոցի մը մէջ եւ կ՚առկախէ տուեալը, ծանօթը, կը դարձնէ ընդունուածը անհիմն (Նոյն, անդ): Տրամախօսական միջոցը՝ ուր տուեալը, ծանօթը կ՚առկախուին եւ ընդունուածը անհիմն կը դառնայ՝ խօսքի այն միջոցն է, որ կ՚ըլլայ երկու «ուրիշ»ներու միջեւ. մէկ կողմէ ընթերցող «ուրիշ»ին, միւս կողմէ գրական երկ «ուրիշ»ին: Տրամախօսութիւնը խօսակցութիւնն է «ուրիշ»ներու եւ միաժամանակ փոխադարձ գիտակցումը միւսի ուրիշութեան (ՄՄԱ, 570): Ուստի, հարցումին պաշտօնն է «ուրիշ»ութիւնները պահպանել, եթէ կարելի է ըսել:

Ան գրած է այն մասին, թէ հարցումը ի՞նչ կ՚ընէ:

Առկախելու եւ անհիմն դարձնելու անոր պաշտօնը կու գայ հոնկէ՝ ուր ան «չի գիտեր իր լուծումը» (ՏԸ, 35): Այս անգիտութիւնը, սակայն, յոռի չէ, այլ խօսքով՝ չանդամալուծեր, որովհետեւ գիտնալը իրեն համար տուեալի մը տիրապետել չէ, այլ տուեալ մը բանալ է իր անտուեալութեան. նաեւ գիտնալը իրեն համար ընդունուածը կրկնել չէ, այլ ընդունուածը բանալ է իր անծանօթ եզրին: Հարցումը ոչ թէ լուծում չունի, այլ իր ունեցած լուծումը կ՚ընդունի իբր հարցական: «Հարցումները կը բանան միջոցը մեր անգիտութեան» (ՄԸԸ, 556):

Անիկա փնտռտուք կ՚ըլլայ (ուշադիր՝ ոչ թէ է), «երբ կը կազմակերպուի, կը կազմակերպէ իր գետինը» (ՏԸ, 35), կը պեղէ զայն:

Ցարդ խօսուած հարցումը գրութեան մէջ բանող, գրութիւն բանեցնող հարցումն է եւ ոչ թէ այն՝ որ կը դրուի հետազօտականօրէն՝ տուեալը, ծանօթը եւ ընդունուածը բերելու, կրկնելու: Գրութեան մը մէջ բանող եւ բանեցնող հարցումը գրութենական երեւոյթ մը կամ երեւոյթներ կ՚ընդգծէ, կը պեղէ զայն կամ զանոնք. եւ այն պեղման մէջ «ամբողջ գրութիւնը կ՚առկախուի, կը դառնայ անստոյգ» (Նոյն, 51):

Հարցումներուն վայրը եւ հորիզոնը՝ հարցադրութիւնը: Նաեւ՝ անոնց «քննութեան մակարդակը», «կազմակերպումին դաշտը» (ՄԸԸ, 554): Այլեւ հարցադրութիւնը կը վերաբերի հարցումներու դրուելու կերպին եւ անոնց բաղկացուցիչ մասերու ընդելուզումին (Նոյն, անդ): Հարցումներուն դրուելու վայրը, կերպը եւ անոնց փոխադարձ յարաբերումը եւ միահիւսումը կը բերեն լուծումը եւ պատասխանը:

Հարցադրութիւնը գրութեան մէջ մտնելու, զայն ճանչնալու «ամէնէն ուժական, գործունեայ (...) գործօնն է» (Նոյն, անդ): Անով կարելի կը դառնայ գրութեան մէջ փնտռտուքը, պեղումը: Հարցադրութիւնը փնտռտուքը եւ պեղումը կ՚ուղղէ եւ անոնց «ճակատագիրն իսկ որոշողն է» (Նոյն, 555):

Անիկա «կը ծնի երկին հետ հանդիպումէն եւ ոչ անշուշտ ընթերցողին խելապատակէն» (Նոյն, անդ): Հարցադրումը կու գայ երկէն եւ ոչ թէ ընթերցողէն: Ընթերցողը եթէ իր գիտութեան հարցումներով կը մօտենայ երկին զայն չի ճանչնար, այլ կը տեսնէ լոկ այն ինչ ինք կ՚ուզէ տեսնել:

ԸՆԹԵՐՑՈՂ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

Ցաղագս ընթերցողի:
Նախ, պարզապէս ան կարդացողն է:
Ապա է ան՝

1.– Որ «անգիտութեան» մէջ է. ընթերցողին համար երկը չկայ իբր լուծուած, սպառած երեւոյթ: Երկը անծանօթ է՝ «վերստին քննելի»:

2.– Որմէ կը պահանջուի «կիրարկել այլութեան սկզբունք» (ՄԸԸ, 557): Ընթերցողը չի կրնար բաւարարուիլ քննախօսական կամ գաղափարախօսական որեւէ լուծումով, պատասխանով: Ան հարցումներով «կը գտնէ երեւոյթներ, որոնք չեն ենթարկուած քննութեան եւ կը թուին վրիպած ըլլալ նոյնիսկ ամէնէն ուշադիր ուսումնասիրութեան մէջ» (Նոյն, 556): Այլութեան սկզբունքի կիրարկումը հատումի, առկախումի սկզբունքի կիրարկում է. այսինքն՝ արտադրութեան մը ծանօթ եզրերուն մէջ խոր մուտք մը, այնպէսին՝ որ ծանօթ եզրերը մեր առջեւ կը բանայ իբր այլ՝ անծանօթ: Ընթերցողը «պարտքին տակն է խօսելու նորը եւ նորոգ» (Նոյն, 560):

3.– Որ կը մտածէ երկը: Սակայն իր մտածումը երկէն անկախ մտածում չէ: Անոր մտածումը «կը տարածուի՝ երկին ու իր միջեւ: Ան երբ կը մտածէ երկը, մասնակից կ՚ըլլայ անոր ըլլալու կերպին (Նոյն, 561):

Ընթերցողը մտածելով կը քննէ, կը ճանչնայ, կը խնդրականացնէ, կը յայտնաբերէ «երկի անճանաչ եզրերը» եւ զանոնք իրարու հետ յարաբերութեան մէջ կը դնէ (Նոյն, անդ):

Ցաղագս ընթերցման:

Ընթերցումը՝ կարդալու սովորական արարքը չէ, ինչպէս ցարդ յայտնի դարձաւ: Անիկա երկ եւ գրութիւն քննող, մտածող աշխատանք մըն է, որ ո՛չ գեղագիտական, ո՛չ գրական որեւէ գիտութեան եւ ո՛չ ալ գաղափարախօսական նախադըրեալներով կը բանի: Նաեւ ընթերցումը «...ազատագրուած կը դաւանի ինքզինք արժէքի, արժեւորումի ու դատաստանի հարկադրանքէն» (Նոյն, 562):

Ընթերցումը շրջումն է այն կալուածներուն՝ որոնք գրութեան հետ կը յարաբերին յաւակնելով զայն ճանչնալ: Անոնցմէ օրինակ՝ գեղագիտութիւնը, գրականութեան պատմութիւնը, բանասիրութիւնը եւ այլներ: Ան շրջումն է այն բոլոր մօտեցումներուն, որոնք գրութիւն մը կը կարդան «ինչպէս որ է» եւ կը գրաղին «յայտնաբերելով» անոր «ըսածը»: Անոնք իրենց մեթոտներով «գրահուած»՝ «կ՚արտադրեն, կը կրկնեն այն բոլորը, որ գրութեան մէջ որոշելի է իբրեւ որակ կամ քանակ: Գրութենէն կ՚առնեն այն, ինչ որ գրութիւնը արդէն կ՚ըսէ» (ՏԸ, 41):

Ընթերցումը գրութեան մը հետ յարաբերութեան եղանակները կը շրջէ:

Անիկա կիրառում մըն է, որ գրութեան մը հետ, անոր «լեզուի տարածութեան մէջ» կը շարժի: «Ընթերցումը աշխատանք մըն է, որ կ՚ընդլայնի իբրեւ գրութիւն, կը գրէ երկրորդ գրութիւն մը, կը յենի այլ գրութեան մը, կու գայ անկէ» (Նոյն, 46): Ընթերցում – աշխատանքը երկրորդական գրութիւն մը չէ: Գրութեան մը յենիլը կամ գրութենէ մը գալը՝ զայն երկրորդական չեն դարձներ, որովհետեւ ընթերցումը բացատրական գրութիւն մը չէ: Բացատրական ոեւէ գրութիւն երկրորդական է, քանի որ կը ծառայէ այլ գրութեան մը: Ընթերցումը չի ծառայեր այլ գրութեան մը, որովհետեւ չի ձգտիր զայն բացատրելու: Անիկա գրութեան մը մասին չէ, այլ գրութեան մը համար է: Ընթերցումը առարկայի չի վերածեր գրութիւնը: Որեւէ մօտեցում որ գրութեան մասին կը խօսի, զայն տիրապետելի առարկայի կը վերածէ. ճիշդ պիտի ըլլար ըսել զայն կը մտածէ իբր տիրապետելի առարկայ: Ընթերցումը գրութիւնը կը տեսնէ իբր անտիրապետելի, միշտ ուրիշ: Ան «կը խօսեցնէ գրութիւնը», կը խօսեցնէ մակարդակի մը վրայ, որ կրկնութիւն չէ, այլ փերայատուկ եզր, կիրառում (Նոյն, 46, 47):

Կիրառումը ընթերցողին տեսութիւններուն ցուցադրավայրը պէտք չէ ըլլայ, ոչ ալ անոր «այլազան ցանկութիւններուն իրագործումը կարելիացնող» (Նոյն, 46): Այլ խօսքով, ընթերցումը պէտք չէ ծառայէ նաեւ ընթերցողի ցանկութիւններուն եւ տեսութիւններուն: Գրութեան մը մօտեցողին ցանկութիւնները եւ տեսութիւնները գրութիւնը կը ծածկեն, զայն օտար կը պահեն եւ ոչ թէ զայն իբր ուրիշ կը ճանչնան:

Որպէսզի ընթերցողական կիրառութիւնը ըլլայ, որպէսզի կարելի ըլլայ ընթերցումը՝ անհրաժեշտ է գրութեան հետ «տեղափոխուող յարաբերութիւն մը» (Նոյն, անդ): Նախ՝ մօտիկութեան յարաբերութիւն մը եւ ապա՝ հեռաւորութեան յարաբերութիւն մը (Նոյն, 47):

Ի՞նչ է հեռաւորութեան յարաբերութիւնը:

Անիկա ընթերցումին կիրառումն է «գրութեան այնքան մօտիկ, որ անոր անտեսանելի շարժումները դառնան տրոհելի, ընթեռնելի» (Նոյն, անդ): Սակայն առանց «անտեսանելի շարժումներ»ու որոշումը ընկալելու իբր բացորոշում, այլ իբր մատուցում «անորոշութեան»:

Ի՞նչ է հեռաւորութեան յարաբերութիւնը:

Անիկա ըլլալն է գրութենէն հեռու: Հեռաւորութեան յարաբերութիւնը կը ծառայէ տեսնելու, բռնելու գրութեան «բոլոր հատումները, կոկումները, յանկարծական անցումները այլ մակարդակի» (Նոյն, անդ):

Մօտիկութեան եւ հեռաւորութեան յարաբերութիւնը կու գայ ընթերցումին վայրէն, որ հարցադրութիւնն է:

Հարցադրութեամբ գրութիւն մը կը քննուի. անով կ՚արարուի մուտք մը գրութենէն ներս, մտածում մը, տրամախօսական մտածում մը:

Ընթերցումը հարցումներով «բարդացման հոլովոյթ» մը կը կիրարկէ: Ի՞նչ ըսել է «բարդացման հոլովոյթ» եւ ինչպէ՞ս կ՚ըլլայ:

Պըլտեան զայն գործածած է առընչաբար մեկնաբանութեան արարքին: Ան գրած է. «մեկնաբանութեան արարքին հակառակ, ընթերցումը չի պարզեր» (ՄԸԸ, 550): Ըստ իրեն, ուրեմն, մեկնաբանութեան արարքը պարզումի գործընթաց մըն է: Մեկնաբանութիւն ըսելով, ան հասկցած է այն աշխատանքը, որ կապուած է «պահուած իմաստի մը տեսութեան, իմաստի մը, որ գոյ է (նախագոյ եւ նախագոյն)», որ «մոռցուած է, ծածկուած, մթնած ու խաւարի մէջ» (Նոյն, 544): Մեկնաբանութիւնը ծածկուածն ու մոռցուածը կը վերբերէ, դուրս կը հանէ եւ ցոյց կու տայ (Նոյն, անդ): Անոր վերբերած իմաստը, դուրս հանածը եւ ցոյց տուածը կրնան ունենալ «զանազան մակարդակներ», այսպէս. տառացի, փոխաբերական, բարոյական, նմանողական: Այս «մակարդակ»ներէն վերջին երեքը մոռցուած իմաստին զանազան նշանակութիւնները կը կազմեն (Նոյն, անդ):

Արդ, մեկնաբանութիւնը պարզումի աշխատանք մըն է: Պարզում բառով Պըլտեան հասկցած է բարդութիւն մը բանալու, արձակելու, ընդլայնելու, պարզի բերելու, թափանցկութեան տանելու գործողութիւնը, որ «բան մը կ՚անջատէ ուրիշ բանէ մը, զայն կը բաժնէ մութէն, մոռցուածը մոռացումէն, անյայտը անծանօթէն, կը մեկնէ զայն լոյսին» (Նոյն, 545): Մեկնաբանութեամբ խճճուածը, բարդը կը դառնայ մեկին եւ «կը դառնայ մէկ», որովհետեւ «մէկ իմաստը» կը յայտնաբերուի»: Մեկնաբանութիւնը կը բանի այս «մէկ իմաստը» «յայտնաբերելու». անոր ամբողջ հոլովոյթը կը ձգտի այս արդիւնքին: Մեկնաբանութիւնը հոլովոյթ մըն է, որ արդիւնքի մը կը ձգտի. (Նոյն, անդ):

Ընթերցումը մեկնաբանական տարբերով հոլովոյթ մըն է, որ մեկնաբանութեան ուզած տեղը չերթար: Ընթերցումը «բարդացման հոլովոյթ» մըն է: Անիկա գրութիւն մը կ՚առնէ եւ անոր համար, անոր շնորհիւ կ՚ընդլայնի եւ «կը հոլովուի անոր շուրջ» (Նոյն, 551), որպէսզի զայն պատէ: Այս հոլովումը միջամտող, բանող եւ պեղող նայուածք է կամ լսողութիւն: Ընթերցումը «կ՚ընդհարի երկի բացայայտութեան, երկի՝ որ կայ առանց թարգմանութեան». (Նոյն, անդ):

Այս հոլովոյթը «կը ծառայէ» «հասնելու համար երկի մը ըմբռնումին» (Նոյն, անդ): Կրնայ հարց տրուիլ, թէ ըմբռնումը արդիւնք մը չէ՞: Արդարեւ, արդիւնք մըն է, սակայն ոչ այնպիսին՝ որ երկին «իմաստը» ցոյց կու տայ, այլ այնպիսին՝ որ մտքով կը բռնէ երկը, զայն կը մտածէ եւ մտածելի կ՚ընծայէ:

(Պըլտեան «ըմբռնում» եզրը գործածած է երեք իմաստով, նախ՝ իբր իմացական ծանօթ կարողութիւնը, ապա՝ մտածման զարգացման կերպը եւ անով կառուցուած նշանակութիւնը: Երկի մը ըմբռնումին հասնող հոլովոյթը՝ նշանակութեան հասնող ըմբռնումն է):

Ըմբռնումը կը սկսի գոյութիւն ունենալ, երբ ընթերցողը երկին մէջէն տարբեր կը զատէ, «կը զատէ» տարրեր՝ այսինքն ՝երկին մէջ կը կատարէ «որոշում, բեկում, հատում»: Ան երկին «տեսականօրէն միատարր եղող կամ թուող խօսքին մէջ» խախտումներ կը մտցնէ եւ մասնատումներ կը կատարէ: Ապա խախտեցեալ եւ մասնատեցեալ տարրերը փոխադարձ յարաբերութեան մէջ կը դնէ ու այսպէս «կը դիմէ երկրորդ, ուրիշ ու նոր միութեան մը, որ երկի նշանակութեան կառուցումն է» (Նոյն, 552): Երկի մը նշանակութեան կառուցումը ընթերցումի բարդացման հոլովոյթն է: Ընթերցողական բարդացումով նշանակութիւններ կը խաւարուին, կը յօդաւորուին, մակարդակներ կը ստանան եւ կարգաւորաբար կ՚աշխատցուին (Նոյն, անդ): Երկին նշանակութեան կառուցումով կը մերժէ ընդունիլ «հեղինակին» նշանակութիւնը եւ հետեւեալ տրամաբանութեամբ՝ «միշտ ալ փորձիչ է եղած մեկնաբաններուն համար ուզել միանալ գրողի cogito-ին, գտնել տեղը ուրկէ գրողը կ՚ըսէ, թէ կը խօսի եւ այդ տեղին շուրջ, մոլորակային դրութեան մը նման, համադրել երկը, կրկնել անոր փորձառութիւնը (...) Անշուշտ երկին մէջ յայտնուող գիտակցութիւն մը հնարաւոր է որոշել (պատմողական սեռերուն մէջ կազմակերպուող պատմասանին, պատմող – կերպարին շուրջ) պայմանաւ որ զայն չնոյնացնենք «հեղինակի» գիտակցութեան հետ: Բայց յաւակնիլ միանալ այդ գիտակցութեան կը ծառայէ միայն յօրինելու մանրանկար ու խտացեալ երկ մը, աւելի նման երկի իտէալին քան իրական երկին» (Նոյն, 553):

Երկի մը նշանակութեան կառուցումը երկու մակարդակներու կամ «աւելի ճիշդ՝ առանցքներ»ու վրայ կ՚ըլլայ: Առաջին մակարդակը Պըլտեան կոչած է «հորիզոնական ընթերցում», իսկ երկրորդ մակարդակը՝ «ուղղահայեաց ընթերցում»:

Հորիզոնական ընթերցումը գրութիւնը կ՚առնէ ինքնիր մէջ, զայն կ՚ընթեռնու «ամբողջութեան ու ցրւումին», այսինքն՝ ամբողջութեան եւ իմաստային կարելիութիւններուն (ՏԸ, 52):

Ուղղահայեաց ընթերցումը գրութիւնը կ՚առնէ այլ գրութիւններու կամ յղակէտերու յարաբերութեան մը մէջ: Ուղղահայեաց ընթերցումով գրութեան մը գաղափարաբանական տարրերը, որոնք «ընդարձակ, ներյայտ բարդ կառոյցներ են, աշխատող մշակութային – ընկերային կառոյցին մէջ», կը գտնուին, կ՚որոշադրուին (Նոյն, անդ):

Երկու առանցքները զիրար կ՚ամբողջացնեն: Ուղղահայեաց ընթերցումը կու գայ բարդուելու հորիզոնական ընթերցումին: Այն բարդումը կարելի կ՚ըլլայ, որովհետեւ «առաջինը ներյայտօրէն երկրորդը կ՚առաջադրէ» (Նոյն, 53): Անոնք անանջատելի են, այլապէս նշանակութեան կառուցման մէջ «անիմաստ ու վըտանգաւոր երկուութիւն մը» կը ստեղծուի (Նոյն): Գրութիւն մը կրնայ առաջինը կամ երկրորդը չեշտուած ունենալ: Ընթերցումը գտնելով եւ որոշադրելով զանոնք, «չի ձգտիր միայն բացայայտել (...) այլ նաեւ ստորադծել գրութեան մէջ անոնց բախումը» (Նոյն, անդ):

Ընթերցումը գրութիւնը կը պահէ բաց, փորելի, պեղելի, անուսանելի, հարցադրելի (Նոյն) եւ այսպէս «կը մօտենայ պարապին, որուն վրայ կը հոլովուի ու կը ժողվուի» (Նոյն, 59):

(Շար. 2)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՄԻՋՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ («Յառաջ»). –

Կիրակի, Փետրուար 22-ի յետմիջօրէին, խուռներամ բազմութիւն մը փութացած էր լեցնել Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցին: Տարիներու ընդմիջումէ ետք՝ հայ երեք յարանուանութիւնները կրկին կազմակերպած էին միացեալ հանդիսութիւն մը, յիշատակելու համար Վարդանի եւ իր 1036 նահատակուած զինուորներուն զոհաբերումը՝ «վասն Քրիստոսի, վասն հայրենեաց»:

Օրուան հանդիսավար Անի Թօփուզխանեանի բարեգալուստի խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցաւ նորակազմ «Քանթապիլէ» լարային քառեակը, որուն հիմնադիրն ու ղեկավարն է Պ. Վահան Պայընտրեան: Կորովաբար մեկնաբանուեցաւ Մոցարթի մէկ «Յայգանուագ»ը, որմէ ետք բեմ հրաւիրուեցաւ Սարգիս Սրկ. Տօնապետեան, եւ ապրումով արտասանեց սփիւռքահայ հանրածանօթ բանաստեղծ Ժագ Յակոբեանի «Վարդանական» քերթուածը:

Մանկավարժական մօտեցումով ու երիտասարդական աւիւնով ներկայացուեցաւ Վարդանանց պատերազմին պատմութիւնը՝ Տիկին Իզապէլ Կարապետեանի կողմէ, ֆրանսերէն լեզուով: Բանախօսուհին յաջողեցաւ ցոյց տալ թէ կարելի չէ մոռնալ կամ անտեսել Աւարայրի ճակատամարտը, որովհետեւ անոր կը պարտինք մեր գոյութիւնը իբր հայ եւ քրիստոնեայ: Նկարագրեց Հայաստանի կրօնական ու քաղաքական վիճակը՝ Ե դարու կիսուն, Պարսից Արքային մեքենայութիւնները, հայ նախարարներու խիզախ պատասխանը՝ իրենց ղրկուած ըսպառնալից նամակին, եւ անխուսափելի ճակատումը՝ ներխուժող հսկայ բանակին հետ: Մէջբերեց Եղիշէ պատմիչին վկայութիւնը, ու շեշտեց թէ ի՛նչ իտէալի համար Վարդանանք իրենց արիւնը թափեցին. _ հաւատարիմ մնալ քրիստոնէական հաւատքին, ու պաշտպանել հայրենիքը՝ հոն ազատ ապրելու համար: Ի վերջոյ յորդորեց որ, ինչպէս կը հրաւիրէ բանաստեղծը՝ պատմենք բոլորին Վարդանի մահը, եւ անոր սէրը՝ հանդէպ Հայաստանի:

Տիկին Վարդուհի Թօփուզխանեան մօտ երկու հարիւր հանդիսականները խանդավառեց՝ հայրենի մեծանուն բանաստեղծ Պարոյր Սեւակի «Քիչ ենք, բայց Հայ ենք...» ոտանաւորը արտասանելով: Իրմէ ետք բեմ բարձրացաւ Պ. Վարդան Քէչիչեան, եւ բոլորովին ինքնատիպ կերպով ու բացառիկ առոգանութեամբ բացատրեց թէ հայ ժողովուրդը լիուլի հետեւեցաւ Հօր Աստուծոյ պատուէրին՝ լսուած Յորդանան գետի ափին _ «Ա՛յս է իմ սիրելի Որդիս, անո՛ր մտիկ ըրէք»–, Արածանիի ջուրերուն մէջ մկրտուելով Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռքով, եւ Աւարայրի դաշտին վրայ իր արիւնը թափելով՝ Վարդան Մամիկոնեանի առաջնորդութեամբ: Աստուածաշնչական բազմաթիւ մէջբերումներով, ու վկայակոչելով Ղազար Փարպեցին, ատենախօսը փաստեց թէ Վարդանանց սխրագործութեամբ հայ ժողովուրդին վիճակեցաւ գերագոյն մենաշնորհը՝ մարդուն ստեղծուելուն համար գծուող Աստուծոյ տրրամութիւնը ամոքելու: Վ. Քէչիչեան եզրափակեց իր ուղերձը՝ կոչ ուղղելով որ ամէնքս ալ բռնենք անմահութեան ճամբան՝ Աւարայրի հերոսներուն օրինակով, ու պատրաստ ըլլանք սիրով մեր կեանքը զոհել Աստուածորդիին՝ անսալով իրեն հետեւելու հրաւէրին:

«Քանթապիլէ» քառեակը կրկին իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերաւ գեղարուեստական բաժնին՝ նուագելով «Հայկական եկեղեցական մեղեդիներ», «Քելէ, քելէ» եւ «Ալ այլուղս», երեքն ալ յօրինուած անմահն Կոմիտասի կողմէ. ապա հրամցուց Հայտրնի «Ալլեկրօ»ն: Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ հովիւը՝ Վեր. Յակոբ Զողանճեան, ֆրանսերէն լեզուով յորդորեց ներկաները՝ որ չբաւականանան տարին անգամ մը մասնակցելով Վարդանանց Դիւցազնամարտի տօնակատարութեան, այլեւ տոգորուին Վարդանի տածած սիրով՝ Աստուծոյ եւ հայրենիքին հանդէպ: Յետոյ ունկնդիրները կրկին հմայուեցան Հայոց Սպարապետին էութենէն՝ Ս. Տօնապետեանի առինքնող բերնէն լսելով Ժագ Յակոբեանի «Վարդատօն» ոտանաւորը:

Հանդիսութիւնը եզրափակեց Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Ռոն-Ալփի Հայոց: Գնահատելէ ետք տօնակատարութեան բարձր որակը, իր մտահոգութիւնը յայտնեց ժողովուրդին մէջ տիրող հոգեւոր անտարբերութեան նկատմամբ: Եկեղեցին նմանցուած է սպասարկութեան մը, ուր մարդիկ կու գան մըկրտութեան կամ ամուսնութեան հաստատագիր մը ձեռք ձգելու, ատենը անգամ մը, երբ առիթ ներկայանայ, փոխանակ ըլլալու հաւատացեալներու խումբ մը, որ ամէն Կիրակի հաւատարմաբար կը հաւաքուի հաղորդուելու Քրիստոսի մարմնին եւ արիւնին: Հետեւաբար խկական ապաշխարութեան կը կարօտի Սփիւռքը, Անառակ Որդիին նման, որ գզջալով հօր տունը վերադարձաւ, որպէսզի գոյատեւէ իբր հայ քրիստոնեայ, մինչեւ որ բոլորս ալ կարենանք ապրիլ Աստուծոյ մեզի յատկացուցած Արարատի երկրին մէջ:

Սրբազանին Պահպանիչով վերջ գտաւ Վարդանանց ոգեկոչումը:

Ա. ՍՏԵՓԱՆ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ

Համաշխարհային Բ. պատերազմի ընթացքին, Ֆրանսայի հողին վրայ գերմանական տիրապետութեան դէմ պայքարող գաղտնի ուժերէն մէկն էր Միսաք Մանուշեանի կազմած ընդդիմադիր ջոկատը:

Ջոհ՝ դրուժան արարքի մը, Մանուշեան ու իր 23 ընկերները, մեծամասնութեամբ օտարներ, կը ձերբակալուին գերման բանակին կողմէ ու հրացանազարկ կ'ըլլան Մոն Վալերիէնի մէջ, 1944 Փետր. 21-ին:

Այս եղելութիւնը պատմութեան անցած է «Կարմիր որմազդը» անուանումով ու ամէն Փետրուարին կ'ոգեկոչուի Լիոնի յարակից Վօ ան Վլէն քաղաքին մէջ, ուր արդէն կանգնած են երկու յուշարձաններ Մանուշեանի անունը կրող պարտիզակին վրայ:

Շաբաթ, Փետրուար 21-ին, հո՛ս է որ կատարուեցաւ վաթսունամեակի արարողութիւնը, առաւօտեան ժամը 10.30ին, որու մասնակցեցան տեղւոյն քաղաքապետը Մօրիս Շարիէ, Ռոնի ծերակուտական Կի Ֆիշէր, բազմաթիւ Ֆրանսացիներ ու հայ համայնքը իր եկեղեցական ու միութենական պատասխանատու կազմերով:

Մէկ վայրկեան լռութիւն, ծաղկեփունջներու զետեղում, չեփորներու ընդհատ նուագներ՝ նուիրուած Մոն Վալերիէնի զոհերուն, անմիջապէս ծանր մըթնոլորտ մը ստեղծեցին. յաջորդեց Ֆրանսայի փառերգը Վօ – ան – Վլէնի «Երգող տարիներ» երգչախումբին կատարողութեամբ:

Նափոլէոն Պիւլլիւքեան Հիմնարկի անունով խօսք առաւ տոքթոր Գէորգ Քեփէնէկեան: Որպէս յառաջաբան, ան մէջբերեց Լուի Արակոնի «Կարմիր Որմազդը» բանաստեղծութենէն հատուած մը, ներկայացնելով Մանուշեանն ու իր ընկերները իբրեւ ազատութեան սիրահարներ:

«Ութ տարեկան էր փոքրիկն Միսաք, Մեծ Ջարդի օրերուն, երբ Թուրքերը իր աչքերուն առջեւ խողխողեցին իր հայրը: Այս պատկերը միշտ դրոշմուած մնաց Միսաքի յիշողութեան մէջ, մինչեւ այն օրը երբ Ֆրանսական համայնավար կուսակցութեան մօտ գտաւ իր ազատութեան իտէալներուն ճամբան»: Ու բանախօսը յարեց, «պատմութիւնը թլուատում մըն է սոսկ, ու մոռացումը կը դառնայ իրական պատուհաս, հերքումի քաղաքականութեան հետամուտ Թուրքիոյ ճնշումներուն յանդիման՝ որ անդադար Եւրոպայի դռները կը բախէ»:

Վօ – ան – Վլէնի քաղաքապետը Մօրիս Շարիէ իր ճառը կեդրոնացուց երկու նիւթերու շուրջ: Նախ, յարգանք յայտնեց հայ ժողովուրդին ու Մանուշեանի հետապնդած նպատակին, որու «հովանիին ներքեւ գործեցին մարդիկ նոյն յոյսերով խթանուած, թէպէտեւ եկած տարբեր հորիզոններէ»:

Երկրորդ բաժինը աւելի քաղաքական բնոյթ ունեցաւ ու շօշափեց այլամերժութեան, ծայրայեղութիւններու, օտարատեացութեան ու մշակոյթներու կենակցութեան հարցերը:

«Ֆրանսան մեծ երկիր մըն է որ համայն աշխարհի անունով կը խօսի: Մշակոյթներու այլազանութիւնը գանձ մըն է որ հարկ է պահպանել ու միաժամանակ մասնակից ընել տալ ուրիշներուն: Կարելի է գոյակցիլ մեր տարբերութիւններով հանդերձ՝ անոր հետ որ մեզի չի նմանիր»: Ու քաղաքապետը ազդարարեց, «զիջողութեան ոգին՝ հոմանիշը չէ՛ աշխարհականութեան»:

«Երգող տարիներ» երգչախումբի յետին երգով արարողութիւնը աւարտեցաւ:

Ծաղիկները մնացին հո՛ն, յիշեցնելու անցորդներուն 23 անուններ՝ որոնք մեռան Ֆրանսայի համար... վաթսուն տարի առաջ:

ՎԱՐԴԱՆ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ Մ. ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ ՄԵՌԱԾ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

Շաբաթ, Փետրուար 21-ին, Մոն Վալերիէն հաւաքուած էին անոնք, որոնք իրենց յարգանքի տուրքը կը բերէին Միսաք Մանուշեանի եւ ընկերներուն, գնդակահարուած 60 տարի առաջ, միաժամանակ Ֆրանսայի համար մեռած Հայերուն՝ Համաշխարհային Ա. եւ Բ. պատերազմներուն, ֆրանսական բանակին եւ դիմադրական շարժումին մէջ:

Արարողութեան բացման խօսքը արտասանեց Անթուան Պաղտիկեան, Հայ Կամաւորներու, Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Միութեան նախագահը, որ նաեւ հրաւիրեց ծաղկեպսակներու զետեղման: Ծաղկեպսակներ կային յանուն Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու Միութեան ,ԱՆԱՔՐԻ, Տարագրեալներու Ազգ. Դաշնակցութեան, Եւրոպա Յիշողութեան համար Միութեան, Յառաջդիմութեան Հայերու Շարժումին, Հայկական Միութիւններու Համակարգումի Խորհուրդի, Ա. Սանթինիի, Շառլ Փասքուայի, Փարիզ Քաղաքի, Իլ-տը-Ֆրանս Շրջանի, Քրիսթիան Տիւփիւյիի, Մոն Վալերիէնի Գնդակահարուածներու Յիշատակի Միութեան, Նահանգապետին, Հայաստանի դեսպանատան, Պաշտպանութեան եւ Նախկին Ռազմիկներու ենթանախարարութեան: Այս վերջին ծաղկեպսակը կը դնէր պատուիրակ նախարար՝ Փաթրիք Տէվճեան, որ նաեւ կը կարդար կառավարութեան ուղերձը:

Ներկաներու մէջ էին Նաթալի Պուքէ, յանուն Ժ.-Ֆ. Գոփէի եւ Քարուշիի, գնդ. Ժան-Գլօտ Պար յանուն նախարարապետ՝ Ժ.-Փ. Ռաֆարէնի, Գլամարի քաղաքապետը, Փարիզի Մեծ Մզկիթի երկու ներկայացուցիչներ, Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապուճեան յանուն Գիւտ Արք.ի, Տիկին Գաթրին Օսթին, Նախկին Ռազմիկներու ենթանախարարութեան դրասենեակի պետ:

Համակրանքի թէ զօրակցութեան ուղերձներ ղրկած էին Սեւրի, Պանեէօյի, Ֆոնթընէ-օ-Ռոզի քաղաքապետները, Պ. Ֆր. Ռոշըպլուան եւ Ժագ Ուտէն, Ազգ. Ժողովի եւ Ծերակոյտի Ֆրանսա – Հայաստան խումբերու նախագահները, Պ. Ֆր. Հոլանտ (Ընկերվարական կուսակցութիւն):

Մահազանգէն եւ մէկ վայրկեան լռութենէ ետք, հնչեցին Մարսէյէզի յանկերգը, Փարթիզաններու երգը, Հայաստանի եւ Ֆրանսայի փառերգները:

Ներկաները հրաւիրուեցան մուտք գործելու դամբարանը, ուր նաեւ ծաղիկներ զետեղուեցան եւ կրկին մէկ վայրկեան լռութիւն պահուեցաւ: Կարդացուեցան Առակոնի քերթուածները եւ Մ. Մանուշեանի նամակը իր կնոջ. խօսք առին Պ. Քրէանժ եւ Արա Թորանեան:

Հեռատեսիլի մեր տեսած հաղորդումներէն, յիշենք որ Շաբաթ, Փետր. 21-ի իրիկուան ժամը 20-ի լրատուութեան, Գլէր Շազալ երկու անգամ կրկնեց՝ Միսաք ՄանուԿեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ 80 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Երեւանի Սունդուկեան թատրոնը վերանորոգման աշխատանքներու պատճառով երկու տարի յապաղումով տօնած է իր հիմնադրութեան 80-ամեակը, Փետրուար 20-ին: Հանդիսութեան ներկայ գտնուած են Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, Նախագահ Ռ. Քոչարեան, Մշակոյթի նախարար Թամար Պօղոսեան եւ պաշտօնատար այլ անձեր: Բեմին վրայ ներկայացուած է թատրոնին ութսունամեայ տարեգրութիւնը, Սունդուկեանի կազմէն ամէնէն ծանօթ արուեստագէտներու _ Վարդուհի Վարդերեսեան, Արմէն Մարութեան, Կարէն Ջանիբեկեան, Կրեթա Մէջլումեան, Ժենիա Աւետիսեան եւ ուրիշներու կողմէ:

Թատրոնին նոր խաղացանկին մէջ կան «Թիւ 13» (Ռ. Գունի), «Ամէն բան պարտէզին մէջ» (Է. Օլպ), «Ես մի ծառ եմ ծիրանի» (Ալվարդ Պետրոսեան) խաղերը, նոր բեմադրութեամբ: Նորոգութեան շրջանին Սունդուկեանի թատերախումբը բազմաթիւ արտասահմանեան ներկայացումներ տուած է Իրանի, Թուրքիոյ, Վրաստանի ու այլ երկիրներու մէջ: Յառաջիկային անոր մասնակցութիւնը ծրագրուած է Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի մէջ կայանալիք թատերական փառատօներու, Նելլի Շահնազարեանի «Թափօրը» թատերգութեամբ:

Թատրոնին ներկայի գեղարուեստական ղեկավարն է Վահէ Շահվերտեան:

«ՆԷՅՇԸՆԸԼ ՃԷՕԿՐԱՖԻՔ ՄԱԿԱԶԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ամերիկեան ծանօթ ամսաթերթը Մարտի թիւին մէջ թղթածրար մը յատկացուցած է Հայաստանի: Գրութեան հեղինակն է Ֆրանք Վիվիանօ. լուսանկարները կը պատկանին Ալեքսանտրա Աւագեանի: Նիւթ եղած են երեքհազարամեայ անցեալը, այդ ընթացքին արձանագրուած փորձանքները, Սփիւռքը:

Յատուկ տեղ գրաւած է անշուշտ Արարատը: Երեւանի այնքան մօտ, այլ այնքան հեռու լեռը: Երբ լրագրողը դիւանագէտ Ճիւան Թապիպեանին հետ Արտաքին գործերու նախարարութեան շէնքին Բ. յարկէն կը դիտէ զայն, նոյն ատեն կ'արձանագրէ Թապիպեանի խօսքերը. «Ամէն առտու կը դիտենք Արարատը: Ան միայն 40 քիլոմեթր հեռու է այս շէնքէն, կը զգանք թէ կրնանք դպչիլ իրեն: Բայց չենք կրնար հոն երթալ: Արարատ մեր հպարտութիւնն է ու մեր փրկանքը: Մեր պատմութիւնը: Ան կը մարմնաւորէ մեր անկատար երազները որոնք մեզ կ'առաջնորդեն»:

Կ'անդրադառնանք առանձին:

(Շար. Ա. էջէն)

մութեան երեք կուսակցութիւններուն լման նեցուկէն զատ, անոր նկատմամբ թեր կեցուածք ունի իշխանութեան գըլուխ գտնուող Ազատական կուսակցութեան զգալի մասը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԼ ԿԻԲՍԸՆԻ «Լա Փասիոն տիւ Քրիսթ» ժապաւէնը Ֆրանսա չհասած մեծ աղմուկ կը հանէ: Փետր. 27–ին, թէ՛ Լիպերասիոն, թէ՛ Ֆիկառօ իրենց առաջին էջը նուիրած էին դէպքի մը որ ծանօթ չէ Ֆրանսացիներուն եւ կրնայ երբեք ալ ծանօթ չըլլալ, քանի Ֆրանսայի ոչ մէկ ֆիլմ բաշխող ուզած է գնել: Ամէնէն բուռն խակառակորդները Հրեաներն են, որոնց համար հակահրեայ ֆիլմ մըն է եւ ըստ ոմանց բանալէն կը սադրէ, ինչ կը վերաբերի խաչելութեան: Հակառակ իր բիրտ պատկերներուն, ֆիլմը բոլոր մրցանիշները կը կոտրէ Միացեալ–Նահանգներու մէջ: Ան պիտի ցուցադրուի Մարտ 12–էն Իրլանտա, 26–էն Մեծն–Բրիտանիա, Ապրիլ 2–էն՝ Սպանիա: Կը մնայ Ֆրանսան, ուր գնորդ չըկար մինչեւ Փետր. 27: ԱՄՆ–ու մէջ, ֆիլմին զօրավիգ են քրիստոնեայ արմատական կազմակերպութիւնները եւ մեթոտիստներու վիճարկումները: Մել Կիպսըն բացատրութիւններ կու տայ Ֆիկառոյի մէջ եւ կը շեշտէ որ իր ֆիլմը չի դաւաճաներ աւետարաններուն: Առարկողները կը ծանրանան բիրտ տեսարաններու վրայ (ԱՄՆ–ու մէջ հանդիսական մը սրտի տագնապ ունեցած է) սկիզբը եւ վերջը, Հրեաներու պոռչտուքներ եւ չարչարանքներ: ԱՄՆ–ու 4000 սինեմաներու մէջ կը ցուցադրուի, փոխանակ 2500–ի, եւ հոս–հոն բողոքի ցոյցեր եղած են: Պրոտուէյ քանի մը տասնեակ Հրեաներ նացիական արգելափակման կայաններու զգեստով տողանցած են եւ քիչ անդին ալ հրապարակային վիճարկում մը տեղի ունեցած է, կազմակերպուած հրէական կազմակերպութեանց կողմէ, նիւթ ունենալով՝ «Ո՞վ իսկապէս սպաննած է Յիսուսը»: Ամերիկացի արքեպիսկոպոսին՝ Ֆոլէյի համար (Յովհ.–Պօղոս Բ.ի խորհրդական) ֆիլմը հակահրէական չէ:

ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՅ նախագահը՝ Բորիս Տրաժովսկի զոհ գնաց, Փետր. 26–ին, օդանաւային արկածի մը Պոսնիոյ հարաւը: 47 տարեկան, համոզուած բողոքական՝ օրթոտոքս երկրի մը մէջ, Տրաժովսկի Եւրոպացի էր եւ իր կորուստը ցնցած է Եւրոպական Միութիւնը: Ջանք չէր խնայած ապահովելու համար երկրին կայունութիւնը 2001–ի խռովութիւններու ատեն: Արկածը պատահեցաւ, երբ իր նախարարապետը կը պատրաստուէր Մակեդոնիոյ թեկնածութիւնը դնել պաշտօնապէս Եւրոպական Միութեան:

ՄԵԾՆ–ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ Միջազգային Զարգացման նախկին նախարարուհի՝ Գլար Շորթ յայտարարած է ՊԻ – ՊԻ – ՍԻ–ի ...այրողին, որ Թ. Պլէր ունկնդրութեան տակ առած էր Քոֆի Անանի հեռաձայնային խօսակցութիւնները: Վարչապետը չէ հերքած, գոհանալով «անպատասխանատու» որակել այդ խօսքերը: Բայց, Շորթ կը պնդէ թէ այդ գործողութիւնը կատարուած է Իրաքի պատերազմէն առաջ: Նոր դէպք մը, որ նեղ կացութեան կը մատնէ վարչապետը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը Ի. Իվանով բուռն կերպով յարձակած է Քաթարի վրայ, ուր ձերբակալուած են ռուս երկու գործակալներ, որպէս կասկածելիներ չեչէն ընդդիմադիր Զելիմխան Եանդարբայեւի սպանութեան: Արտաքին նախարարը պնդած է որ երկու Ռուսերը ահաբեկչութեան դէմ գործակալներ էին, որոնց ներկայութիւնը օրինաւոր էր Տոհա: Իվանով ազդարարութիւն մը ըրած է Քաթարի դեսպանին, շեշտելով որ «բոլոր ահաբեկիչները պէտք է գիտնան որ ուշ կամ կանուխ իրենց ոճիրներուն հաշիւը պիտի տան»:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ բարձրացուցած պատին առջեւ, Փետր. 26–ին, երկու Պաղեստինցիներ սպաննուած են, երբ կը ջանային արգելք հանդիսանալ պատին մէկ բաժնին շինութեան եւ Իսրայէլացիները կրակ բացած են:

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆԵՐՍԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ
ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՊՈՒՐ – ԼԱ – ՌԷՆ. – Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան 100 Եւրօ:

ՎԱՆՍ. – Տէր եւ Տիկին Վարդէն Սէրէնկիւլեան 200 Եւրօ:

ՎԷՆԵՍԻԿ. – Ջուլալ Գազանճեան 100 Եւրօ:

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին. Ժագ Պօղոսեան 100 Եւրօ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն ընկերուհի Ալիս Գուլումեանի եւ զաւակներուն, ընկերուհի Լիւսի Գուլումեանի եւ զաւակներուն, նաեւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, տագրոջ, հօրեղբօր՝ Մամբրէ Գուլումեանի մահուան առթիւ:

Վարչութիւնս այս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տիկին Ալիս Գուլումեան եւ զաւակները 500 Եւրօ, Տիկին Լիւսի եւ զաւակները 150 Եւրօ, Պր. Լեւոն Սարաճեան 20 Եւրօ:

Նաեւ վարչութիւնս ստացած էր իրենց ննջեցեալներուն հոգեհանգստեան՝ Տիկին Քրիստին Սեմերճեանէ 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Գուլումեանէ 30 Եւրօ, Յովհաննէս Պարէեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Նունուֆար Պարէեանէ 40 Եւրօ, Տիկին Գալենիկ Աւետիսեանէ 30 Եւրօ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տակառեան, Մուրատեան եւ Հարբութլեան ընտանիքներուն իրենց քրոջ, եղբօր, մօր եւ մօրեղբօր՝ Վարդուհի Շիրինեանի եւ Ներսէս Տակառեանի մահուան առթիւ:

Այս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Ռոզիկ Տակառեանէ 200 Եւրօ, Սեդա եւ Ժագ Մուրատեանէ 200 Եւրօ, Ժօէլ – Միշէլ Հարբութլեանէ 200 Եւրօ, Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեանէ 100 Եւրօ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Մարտ 6, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ սրահը:

ՄԵԾ ՊԱՀՔ 2004

ՀՍԿՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ տեւողութեան՝ Փարիզեան Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ՀՍԿՈՒՄԻ ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ եւ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ժամերգութիւն պիտի կատարուի՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.–

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 3
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 10
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲՂԱ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 17
Միջինք, երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 24
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ, ՄԱՐՏ 31
Երեկոյեան ժամը 6–ին:
Քարոզիչ՝
ՏԻՐԱՅՐ ՔՀՆՅ. ԳԸԼԸՃԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ
ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 5
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 12
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ
ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ, ՄԱՐՏ 19
Երեկոյեան ժամը 19–ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 7
«Անառակ»ի Կիրակիին,

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 14
«Տնտես»ի Կիրակիին

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 21
«Դատաւոր»ի Կիրակիին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 28
«Գալստեան» Կիրակիին:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ երեկոները ժամը 17–ին, Հսկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17

ՄԻՋԻՆՔ. առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Արեւագալի ժամերգութիւն:
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամերգութիւն ժամը 8.45–ին:
Արեւագալ ժամը 9.45–ին:
Պատարագ ժամը 10.30–ին:
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ ժամը 11.45–ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄԻ
ժամերգութիւններ ժամը 17.30–ին

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 3
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 5
Ս. Աստուածածին Եկեղեցի
(Սէնթ Մարկրիթ)
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 10
Ս. Փրկիչ Եկեղեցի (Լա Սիոթա)
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 12
Ս. Թադէոս – Բարթուղիմէոս Եկեղեցի
(Ս. Անթուան)
Քարոզիչ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ. ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՄԻՋԻՆՔ
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 17
Ս. Աստուածածին Եկեղեցի (Նիս)
Քարոզիչ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 19
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի
(Պօմոն)
Քարոզիչ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 24
Ս. Գէորգ Եկեղեցի (Սէն Լու)
Քարոզիչ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ՄԱՐՏ 26
Ս. Կարապետ Եկեղեցի
(Քամբայն Ֆրէզ)
Քարոզիչ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՐՏ 31
Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի
(Սէն Ժերոմ)
Քարոզիչ՝
ՄԱԿԱՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 2
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի
(Փրատօ)
Քարոզիչ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935